



ΦΡΑΝΤΣ
ΚΑΦΚΑ

Ο Πύργος

Ο ΠΥΡΓΟΣ

Φραντς Κάφκα, *Ο Πύργος*
Τίτλος πρωτοτύπου:
Franz Kafka, *Das Schloss*, 1926

Μετάφραση: Κώστας Προκοπίου
Εξώφυλλο: Μαγιού Τρικεριώτη

ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ

Ο ΠΥΡΓΟΣ

Μετάφραση
ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΚΟΠΟΥ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

2006

ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ

Ο Φραντς Κάφκα γεννήθηκε το 1883 στην Πράγα και πέθανε το 1924 στη Βιέννη. Δεδομένου ότι ήταν γιος εύπορου εμπόρου της γερμανόφωνης εβραϊκής μειονότητας της Πράγας, ο Κάφκα ένωσε τη βαθιά απομόνωση που δημιουργούσαν αυτές οι συνθήκες. Γράφτηκε στο πανεπιστήμιο της Πράγας (1901), αναγορεύτηκε διδάκτορας της νομικής (1906) και διορίστηκε κατόπιν (1908) σε μια ασφαλιστική εταιρεία. Λόγω της καταθλιπτικής επιβολής που του ασκούσε η ισχυρή προσωπικότητα του πατέρα του (*Γράμμα στον πατέρα – Brief an dem Vater*, 1919), αλλά και εξαιτίας της εσωτερικής αδυναμίας του να δημιουργήσει δική του οικογένεια και ζωή, παραιτήθηκε δύο φορές από την ιδέα του γάμου του με τη Φελίτσια Μπάουερ. Από την περίοδο εκείνη χρονολογούνται ορισμένα από τα πιο αγωνιάδη κείμενά του, όπως *Η μεταμόρφωση* (1916) και *Η δίκη* (1925). Το 1917 η βεβαιότητα ότι ήταν φυματικός τον απέσπασε ακόμα περισσότερο από τη φυσιολογική ζωή· η δουλειά του στο γραφείο εναλλασσόταν με μακρές περιόδους διαμονής στη Βοημία και στα βουνά Τάτρα. Ύστερα από άλλη μία αισθηματική αποτυχία του με τη δημοσιογράφο Μιλένα Γιεσένσκα (τα *Γράμματα στη Μιλένα* δημοσιεύθηκαν αρκετά μετά τον θάνατό του, το 1952), ο Κάφκα βρήκε κάποιο νόημα ζωής κοντά στην Ντόρα Ντίμαντ, με την οποία εγκαταστάθηκε στο Βερολίνο (1923). Όμως, μια επιδείνωση της ασθένειάς του διέκοψε αυτή την εύθραυστη ισορροπία, και λίγο αργότερα τον οδήγησε στον θάνατο.

Όσο ζούσε δημοσίευσε ελάχιστα έργα του και πάντα με τη στοργική φροντίδα του Μαξ Μπροντ· ανάμεσα σε αυτά ξεχωρίζουν *Η κρίση* (1913), *Η μεταμόρφωση* (1916), *Στην αποικία των τιμωρημένων* (1919). Στον Μπροντ και στον Πούλιτσερ οφείλεται εξάλλου η δημοσίευση μετά το θάνατό του, παρά την αντίθετη γνώμη που είχε εκφράσει, όλων των έργων του: *Η δίκη* (1925), *Ο πύργος* (1926), *Αμερική* (1927) και αργότερα τα *Άπαντά* του (1935 έως 1937 και 1946 έως 1958).

Η αρνητική στάση του απέναντι στα έργα του είναι χαρακτηριστική της προσωπικότητάς του και προέρχεται από την οδυνηρή του αδυναμία να δεχτεί τη ζωή με όλες της τις εκδηλώσεις. Πολλές φορές ταυτίζει το πρόβλημα της εκλογής με την αγωνιώδη αναζήτηση της ελευθερίας: ο ποντικός του *Μικρού Μύθου* (Kleine Fabel) τρέχει προς τη φάκα, την οποία είναι αδύνατον να αποφύγει. Ο άνθρωπος του Κάφκα βρίσκεται μετέωρος μπροστά στο άλυτο αυτό πρόβλημα εκλογής, όπου η ελευθερία και η φυλακή συμπύκνουν. Είναι λοιπόν πάντα ένοχος, σύμφωνα με μια δικαιοσύνη που του είναι ακατανόητη και την απονέμει μια γραφειοκρατία, η οποία του φαίνεται αποκρουστική και μικρόψυχη (*Η δίκη*). Στο αφήγημα *Μπροστά στον νόμο*, που έχει παρεμβληθεί στη *Δίκη*, ο Κάφκα δίνει μια ζωντανή ανάπτυξη αυτού του θέματος, το οποίο στον *Πύργο* θα βρει την πιο ολοκληρωμένη του έκφραση. Δεν κατηγορεί πλέον το δικαστήριο τον άνθρωπο, αλλά εκείνος αναζητά την κατηγορία που τον βαραίνει. Κάθε εκλογή περικλείει την ενοχή. Στην αντίληψη αυτή είναι φανερή η επίδραση του εβραϊκού χασιδικού μυστικισμού του 18ου αιώνα και της ανατολικής σκέψης: η έμμονη αναζήτηση μιας υπάρχουσας αλήθειας, στην οποία όμως δεν μπορεί να φτάσει κάποιος παρά μόνο με το θάνατο, γιατί η γνώση είναι δυνατή μόνο έξω από την ατομική συνείδηση. Η γλώσσα του Κάφκα, καθώς και η θεματική του που προσαρμόζεται σ' αυτήν, ζει από τις ίδιες άλυτες αντιφάσεις οι οποίες αποτελούν –ως ύψιστο ηθικό πρόβλημα– την ουσία της τέχνης του. Στο έργο του έχουν δοθεί πολλές ερμηνείες: θεολογικο-φιλοσοφικές, ιστορικο-κοινωνικές και ψυχαναλυτικές. Καμία όμως δε θα μπορέσει ίσως να εξαντλήσει ένα πρόβλημα της υπαρξιακής αγωνίας και του άγχους του σύγχρονου ανθρώπου.

Άφιξη

Ήταν αργά βράδυ, σαν έφτασε ο Κ. στο χωριό που το σκέπαζε βαθύ χιόνι. Ο Πύργος δε φαινόταν· ομίχλη και σκοτάδι τον κύκλωναν. Κι ούτε ένα αδύναμο φωτάκι δεν έδειχνε πως κάπου υπήρχε ο μεγάλος Πύργος. Πολλή ώρα ο Κ. στεκόταν στην ξύλινη γέφυρα, που έφερε από το δημόσιο δρόμο στο χωριό, και κοίταζε ψηλά, στον ουρανό που φαινόταν άδειος.

Έπειτα τράβηξε να βρει δωμάτιο για να περάσει τη νύχτα. Στο πανδοχείο που πήγε, δεν είχαν ακόμη κοιμηθεί. Ο ξενοδόχος δεν είχε κανένα δωμάτιο να του δώσει, αλλά, κατάπληκτος και αναστατωμένος από τον αργοπορημένο ξένο, προθυμοποιήθηκε να βάλει τον Κ. να κοιμηθεί σ' ένα αχυρένιο στρώμα μέσα στην μπιραρία. Ο Κ. συμφώνησε. Μερικοί χωρικοί έπιναν ακόμη την μπίρα τους, αλλά δεν ήθελε να πιάσει κουβέντα με κανένα· μόνος του κουβάλησε το αχυρένιο στρώμα από τη σοφίτα και πλάγιασε κοντά στη θερμάστρα. Ήταν ζεστά. Οι χωρικοί ήταν ήσυχοι. Για λίγη ώρα τους εξέταζε με τα κουρασμένα του μάτια κι ύστερα αποκοιμήθηκε.

Γρήγορα όμως τον ξύπνησαν. Ένας νεαρός, ντυμένος σαν αστός, με πρόσωπο θεατρίνου, με μάτια μικρά, φρύδια έντονα, στεκόταν με τον ξενοδόχο μπροστά του. Οι χωρικοί βρίσκονταν ακόμα στην αίθουσα· μερικοί μάλιστα είχαν στρέψει τις καρέκλες τους προς τη γωνιά του Κ. για να βλέπουν και να ακούν καλύτερα. Ο νεαρός με πολλή ευγένεια ζήτησε συγνώμη για το ξύπνημα, συστήθηκε ως γιος του φρούραρχου του Πύργου κι έπειτα έδωσε τις εξηγήσεις: «Το χωριό αυτό βρίσκεται υπό τη δικαιοδοσία του Πύργου· όποιος κατοικεί ή διανυκτερεύει σ' αυτό, κατοικεί ή διανυκτερεύει κατά κάποιον τρόπο στον Πύργο. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα αυτό χωρίς

την άδεια του κόμητος. Σεις όμως δεν έχετε καμιά τέτοια άδεια ή τουλάχιστον δεν τη δείξατε».

Ο Κ. μισοσηκώθηκε, έσιαξε τα μαλλιά του, κοίταξε τους δυο άντρες κι έπειτα είπε: «Αλήθεια, ποιο χωριό είναι αυτό; Έκανα λάθος; Δεν υπάρχει εδώ κανένας Πύργος;»

«Βεβαίωτατα» απάντησε ο νεαρός αργά αργά, ενώ εδώ κι εκεί κάποιος κουνούσε το κεφάλι του προς τη μεριά του Κ. «Ο Πύργος του κόμητος Γουεστγουέστ».

«Και απαιτείται άδεια για διανυκτέρευση;» ρώτησε ο Κ., σα να 'θελε να πείσει τον εαυτό του πως όλα αυτά ήταν όνειρο.

«Χρειάζεται άδεια» απάντησε ο νεαρός κι έδειξε καταφανή περιφρόνηση προς τον Κ. καθώς στρεφόταν στον ξενοδόχο και τους πελάτες ρωτώντας:

«Μήπως δε χρειάζεται καμιά άδεια;»

«Τότε πρέπει να πάω να ζητήσω την άδεια» είπε με χασμουρητά ο Κ. και τίναξε το σκέπασμα, έτοιμος να σηκωθεί.

«Ναι, αλλά από ποιον;» ρώτησε ο νεαρός.

«Από τον κύριο κόμη» είπε ο Κ. «Τι άλλο μένει να κάνω;»

«Τώρα, τα μεσάνυχτα, θα πάρεις άδεια από τον κύριο κόμη;» φώναξε ο νεαρός κάνοντας πίσω ένα βήμα.

«Δεν είναι δυνατόν;» ρώτησε ο Κ. αδιάφορα. «Και τότε για ποιο λόγο με ξυπνήσατε;»

Ο νεαρός άναψε αμέσως. «Τι ανάρμοστη συμπεριφορά!» αναφώνησε. «Απαιτώ σεβασμό απέναντι στις αρχές του κόμητος. Σας ξύπνησα μόνο και μόνο για να σας ανακοινώσω ότι οφείλετε να εγκαταλείψετε αμέσως την περιοχή αυτή».

«Αρκετά κράτησε το αστείο» είπε ο Κ. με φανερά ήρεμη φωνή. Έπειτα πλάγιασε τραβώντας πάνω την κουβέρτα. «Ξεπεράσατε λίγο τα όρια, νεαρέ μου. Αύριο θα ασχοληθώ ξανά με τη συμπεριφορά σας. Κι αν χρειαστώ μάρτυρες, ο ξενοδόχος και οι άλλοι κύριοι εδώ είναι στη διάθεσή μου. Πάντως, με την άδειά σας, μπορώ να σας πληροφορήσω ότι είμαι ο χωρομέτρης που ο κόμης του επέτρεψε να έρθει στην περιοχή αυτή. Οι βοηθοί μου με τα εργαλεία τους, φορτωμένα στο αμάξι, φτάνουν αύριο εδώ. Δε θα 'θελα να στερηθώ ένα περίπατο μέσα στα χιόνια, αλλά δυστυχώς ερχόμενος έχασα μερικές φορές το δρόμο κι έτσι έφτασα αργοπορημένος. Πριν μου το ανακοινώσετε, το 'ξερα πολύ καλά πως ήταν πολύ αργά για να

παρουσιαστώ στον Πύργο. Γι' αυτό περιορίστηκα σ' αυτό εδώ το κατάλυμα, όπου –για να το πω λίγο μαλακά– είχατε την αγένεια να με ενοχλήσετε. Νομίζω πως τέλειωσα τις εξηγήσεις μου. Καληνύχτα σας, κύριοι». Και ο Κ. γύρισε προς τη μεριά της θερμάστρας.

«Χωρομέτρης;» άκουσε πίσω μια διαταχτική φωνή να ρωτά κι έπειτα όλα ησύχασαν. Αλλά ο νεαρός συνήλθε γρήγορα και με χαμηλή φωνή, για να δείξει ότι σέβεται τον ύπνο του Κ., ωστόσο με τέτοια ένταση ώστε να ακούγεται, είπε στον ξενοδόχο: «Θα τηλεφωνήσω για να μάθω». Υπήρχε λοιπόν τηλεφωνο σε κείνο το πανδοχείο του χωριού; Όλα ήταν θαυμάσια τακτοποιημένα. Η συγκεκριμένη αυτή λεπτομέρεια ξάφνιασε τον Κ., γενικά όμως περίμενε κάτι τέτοιο. Τελικά αποδείχτηκε ότι το τηλέφωνο ήταν πάνω από το κεφάλι του, αλλά αυτός εξαιτίας της νύστας του δεν το είχε προσέξει. Αν λοιπόν ο νεαρός ήθελε να τηλεφωνήσει, δε γινόταν αλλιώς, και με τις καλύτερες προθέσεις, θα ενοχλούσε τον Κ. Το μόνο που μπορούσε να κάνει ο Κ. ήταν να μην του επιτρέψει. Ωστόσο τον άφησε να τηλεφωνήσει. Στο μεταξύ δεν υπήρχε πια κανένα νόημα να κάνει τον κοιμισμένο κι έτσι γύρισε ανάσκελα. Είδε τους χωρικούς να κοιτάζονται μεταξύ τους φοβισμένα και να συζητούν· η άφιξη ενός χωρομέτρη δεν ήταν μικρό πράγμα. Η πόρτα της κουζίνας είχε ανοίξει· στο κατώφλι δέσποζε το κορμί της ξενοδόχας που την πλησίαζε, πατώντας στα νύχια ο ξενοδόχος, για να της πει τι συνέβαινε. Τη στιγμή εκείνη άρχισε η συνομιλία στο τηλέφωνο. Ο φρουράρχος κοιμόταν, αλλά βρέθηκε ένας υποφρουράρχος, κάποιος τέλος πάντων από τους υποφρουράρχους, που λεγόταν Φριτς. Ο νεαρός, που αυτοσυστήθηκε ως Σβάρτσερ, ανέφερε πως είχε βρει τον Κ., έναν κουρελιάρη, ανάμεσα τριάντα με σαράντα χρονών, να κοιμάται ήσυχα πάνω σ' ένα αχυρένιο στρώμα, έχοντας για μαξιλάρι ένα μικρούτσικο σακίδιο και δίπλα του ένα μπαστούνι με ρόζους. Φυσικά του κίνησε την υποψία, και μια που ο ξενοδόχος προφανώς είχε αμελήσει να κάνει το καθήκον του, ήταν πια δικό του καθήκον, του Σβάρτσερ δηλαδή, να ερευνήσει το ζήτημα. Ανέφερε επίσης ότι ο Κ. αντέδρασε με άσχημη συμπεριφορά, όταν τον ξύπνησε, τον ανέκρινε και του υπέδειξε να εγκαταλείψει την περιοχή. Τελικά, όπως φάνηκε, ίσως είχε δίκιο, γιατί κατά τον ισχυρισμό του ήταν ο χωρομέτρης που είχε προσλάβει ο κύριος κόμης. Φυσικά, τουλάχιστον ήταν τυπικό καθήκον, να εξετάσει τον ισχυρισμό αυτό κι έτσι ο Σβάρτσερ παρακαλού-

σε τον κύριο Φριτς να ρωτήσει το Κεντρικό Γραφείο, αν πράγματι περιέμεναν έναν τέτοιο χωρομέτρη, και να τηλεφωνήσει αμέσως.

Μετά όλα ησύχασαν· εκεί πάνω ο Φριτς ερευνούσε την υπόθεση, ενώ στο πανδοχείο ο Σβάρτσερ περιέμενε την απάντηση. Ο Κ. έμεινε όπως πρώτα, ούτε μια φορά δε γύρισε· δε φαινόταν περιέργος και κοίταζε ίσια μπροστά του. Η αναφορά του Σβάρτσερ, συνδυασμένη με κακοήθεια και προσοχή, του έδειξε κατά κάποιον τρόπο τη διπλωματική κατάρτιση που διέθεταν στον Πύργο ακόμα και τα μικρά όργανα, όπως ο Σβάρτσερ. Έβλεπε συνάμα πως δεν υστερούσαν στην επιμέλεια· το Κεντρικό Γραφείο είχε και νυχτερινή υπηρεσία. Και μάλιστα έδινε γρήγορα απαντήσεις, γιατί ήδη ο Φριτς καλούσε τον Σβάρτσερ στο τηλέφωνο. Η απάντηση φαινόταν πολύ σύντομη, γιατί ο Σβάρτσερ θυμωμένος πέταξε αμέσως το ακουστικό στη θέση του. «Όπως το είχε πει» κραύγασε. «Δεν ξέρουν τίποτα για χωρομέτρη. Πρόκειται για έναν ψεύτη, έναν κοινό αλήτη, ίσως και για κάτι χειρότερο». Για μια στιγμή, σκέφτηκε ο Κ., πως όλοι τους, ο Σβάρτσερ, οι χωρικοί, ο ξενοδόχος και η ξενοδόχα, θα χιμούσαν πάνω του. Και για να αποφύγει τουλάχιστο την πρώτη προσβολή, τυλίχτηκε κάτω από την κουβέρτα. Τότε ξαναχτύπησε το τηλέφωνο και μάλιστα, όπως νόμισε ο Κ., περισσότερο δυνατά από ό,τι την πρώτη φορά. Έβγαλε πάλι το κεφάλι του έξω. Μολονότι ήταν απίθανο και τη φορά αυτή το τηλεφώνημα να σχετίζεται με την υπόθεση του Κ., όλοι πάγωσαν και ο Σβάρτσερ ξανασήκωσε το ακουστικό. Άκουσε μια μακρά διευκρίνιση κι έπειτα είπε σιγανά: «Ωστε λάθος λοιπόν; Λυπούμαι πολύ. Τηλεφώνησε ο ίδιος ο διευθυντής της υπηρεσίας; Παράξενο, πολύ παράξενο. Πώς να το εξηγήσω στον κύριο χωρομέτρη;»

Ο Κ. άκουγε επίμονα. Ο Πύργος λοιπόν τον είχε προσλάβει ως χωρομέτρη. Από τη μια μεριά το πράγμα ήταν δυσάρεστο γι' αυτόν, γιατί έδειχνε πως στον Πύργο ήξεραν τα πάντα για το άτομό του, είχαν ζυγίσει τις δυνάμεις του και έμπαιναν στον αγώνα με ένα χαμόγελο. Από την άλλη μεριά ωστόσο ήταν ευνοϊκό, γιατί, κατά τη γνώμη του, αποδείχτηκε ότι μερικοί τον είχαν υποτιμήσει· έτσι τώρα θα είχε περισσότερη ελευθερία στις κινήσεις του, από ό,τι είχε πρώτα σκεφτεί. Κι αν μερικοί νόμιζαν πως θα τον έκαναν να τρομάξει με την αναγνώριση που του έκαναν από την υψηλή τους θέση, ήταν γελασμένοι. Μόνο λίγο ανατρίχιαζε· αυτό ήταν όλο.

Έκανε νόημα στον Σβάρτσερ, που τον ζύγωνε δειλιά, να μην προχωρήσει· έπειτα αρνήθηκε την επίμονη πρόσκληση να πάει στο δωμάτιο του ξενοδόχου. Μόνο δέχτηκε από τον ξενοδόχο ένα ποτό για τον ύπνο και από την ξενοδόχα μια λεκάνη, σαπούνι και πετσέτα για να πλυθεί. Δεν ήταν ανάγκη να απαιτήσει να τον αφήσουν μόνο, γιατί οι χωρικοί, με σκυμμένα πρόσωπα, σπρώχνονταν βιαστικά να φύγουν, για να μην τους αναγνωρίσει την άλλη μέρα. Η λάμπα έσβησε κι επιτέλους έγινε ησυχία. Κοιμήθηκε βαθιά και ώς το πρωί μόνο μια δυο φορές τον ενόχλησαν μερικά ποντίκια που έτρεχαν.

Μετά το πρωινό, που μαζί με τα άλλα έξοδα διαμονής θα πληρωνόταν από τον Πύργο κατά τη διαβεβαίωση του ξενοδόχου, θέλησε να πάει στο χωριό. Αλλά, επειδή ο ξενοδόχος με βουβή ικεσία τον τριγύριζε, ενώ ο Κ. εξαιτίας της χτεσινής συμπεριφοράς του μιλούσε μόνο για τα τυπικά και απαραίτητα, τον λυπήθηκε και του είπε για μια στιγμή να καθίσει κοντά του.

«Δε γνώρισα ακόμη τον κόμη» είπε ο Κ., «πρέπει όμως να πληρώνει καλά την καλή δουλειά. Είναι αλήθεια; Όταν κανείς αφήνει γυναίκα και παιδιά, πρέπει κάτι να πάει στο σπίτι του».

«Όσο γι' αυτό, δε συντρέχει λόγος να ανησυχεί ο κύριος. Άλλωστε κανείς δεν έχει παράπονο πως δεν πληρώνεται καλά». «Ναι» απάντησε ο Κ., «αλλά δεν ανήκω στους δειλούς και μπορώ να εκφράσω τη γνώμη μου ελεύθερα και στον ίδιο τον κόμη· φυσικά είναι καλύτερα να ταχτοποιούνται οι υποθέσεις με τους κυρίους κατά τρόπο ειρηνικό».

Ο ξενοδόχος κάθισε απέναντι στον Κ., στην άκρη και πάνω στο περβάζι του παράθυρου. Πιο αναπαυτικά δεν τολμούσε να καθίσει και κάθε τόσο κοιτάζε τον Κ. με τα μεγάλα καστανά του μάτια, γεμάτα αγωνία. Στις αρχές είχε πλησιάσει από κοντά τον Κ., ενώ τώρα έδειχνε πως ήθελε να ξεφύγει. Μήπως φοβόταν καμιά ερώτηση για τον κόμη; Ή μήπως καμιά αδιακρισία του «κυρίου», όπως θεωρούσε τον Κ.; Ο Κ. έπρεπε να τον κάνει να συνέλθει. Κοίταξε το ρολόι και είπε: «Σε λίγο καταφτάνουν οι βοηθοί μου· μπορείς να τους βάλεις εδώ;»

«Βεβαίως, κύριε» είπε ο ξενοδόχος· «δε θα μένουν όμως μαζί σου στον Πύργο;»

Τόσο εύκολα και πρόθυμα λοιπόν ο ξενοδόχος έδιωχνε τους πελάτες και κυρίως τον Κ. που τον έστελνε στον Πύργο.

«Τίποτα δεν είναι ακόμη βέβαιο» είπε ο Κ. «Πρώτα πρώτα πρέπει να δω ποια δουλειά μου έχουν αναθέσει να κάνω. Αν λόγου χάρη πρόκειται να δουλέψω εδώ κάτω, νομίζω πως θα 'ναι λογικότερο να κατοικώ εδώ. Έπειτα φοβούμαι ότι η ζωή του Πύργου δε θα μου ταιριάζει. Μου αρέσει να είμαι ελεύθερος».

«Δεν ξέρεις τον Πύργο» απάντησε χαμηλόφωνα ο ξενοδόχος.

«Φυσικά» είπε ο Κ., «δεν πρέπει κανείς να κρίνει πρόωρα. Προς το παρόν ένα πράγμα ξέρω για τον Πύργο· πως γνωρίζουν οι άνθρωποι του να διαλέγουν έναν καλό χωρομέτρη. Ίσως να υπάρχουν ακόμα και άλλα πλεονεκτήματα». Και πετάχτηκε πάνω για να αφήσει ήσυχο τον ξενοδόχο, που ανήσυχος δάγκανε τα χείλη του. Δεν ήταν τόσο εύκολο να κερδίσει την εμπιστοσύνη του χωρομέτρη.

Καθώς έβγαине ο Κ. πρόσεξε πάνω στον τοίχο ένα μαύρο πορτρέτο μέσα σε μαύρο πλαίσιο. Το είχε βέβαια ήδη παρατηρήσει από τη θέση του, αλλά δεν μπόρεσε από μακριά να διακρίνει τις λεπτομέρειες και είχε πιστέψει ότι ήταν η μαύρη ράχη ενός γυρισμένου κάδρου. Εντούτοις, όπως έβλεπε τώρα, ήταν μια εικόνα, η προσωπογραφία ενός πενηντάρη περίπου. Το κεφάλι του ήταν τόσο βαθιά βυθισμένο προς το στήθος, ώστε μόλις μπορούσε κανείς να διακρίνει τα μάτια. Αποφασιστικό για το βύθισμα ήταν το ψηλό και βαρύ του μέτωπο, μαζί με τη δυνατή και κυρτή μύτη. Εξαιτίας αυτού, η γενειάδα του πίεζε το πηγούνι και πήγαινε πολύ προς τα κάτω. Το αριστερό του χέρι ήταν βαθιά χωμένο στα μαλλιά, αλλά δεν μπορούσε να σηκώσει το κεφάλι. «Ποιος είναι αυτός;» ρώτησε ο Κ. «Μήπως ο κόμης;» Ο Κ. στεκόταν μπροστά στην εικόνα και δε γύριζε να κοιτάξει τον ξενοδόχο. «Όχι» είπε ο ξενοδόχος, «είναι ο φρούραρχος». «Ωραίο φρούραρχο έχετε στον Πύργο, αυτό είναι αλήθεια» είπε ο Κ., «κρίμα που έχει ένα τόσο κακομαθημένο γιο». «Όχι» απάντησε ο ξενοδόχος και τραβώντας λίγο παράμερα τον Κ. του ψιθύρισε στο αυτί: «Ο Σβάρτσερ τα παραείπε χτες, ο πατέρας του είναι υποφρούραρχος και μάλιστα ένας από τους τελευταίους». Εκείνη τη στιγμή ο ξενοδόχος μπροστά στον Κ. έμοιαζε με παιδί. «Τον αλήτη» είπε ο Κ. γελώντας· αλλά ο ξενοδόχος δε γέλασε μαζί του, μόνο του είπε: «Και ο πατέρας του είναι ισχυρός». «Φύγε από δω» είπε ο Κ., «τον καθένα τον παίρνεις για ισχυρό, μήπως και μένας;» «Εσένα» είπε δειλά αλλά σοβαρά, «δε σε θεωρώ ισχυρό». «Καταλαβαίνεις σωστά» είπε ο Κ., «γιατί ισχυρός δεν είμαι και σου το λέω εμπιστευτικά. Γι' αυτό

κι εγώ ίσως δε σέβομαι λιγότερο τους ισχυρούς· μόνο που δεν είμαι τόσο ειλικρινής, όπως εσύ, κι έτσι δεν είμαι πάντοτε πρόθυμος να το ομολογήσω». Και ο Κ. χτύπησε ελαφρά τον ξενοδόχο στο μάγουλο για να τον παρηγορήσει και να του δημιουργήσει φιλικά αισθήματα. Πραγματικά, τον έκανε να χαμογελάσει ελαφρά. Ήταν, αλήθεια, νέος, με μαλακό, σχεδόν σπανό πρόσωπο. Ο Κ. απορούσε πώς ο ξενοδόχος μπορούσε να έχει αυτή τη χοντρή και ηλικιωμένη γυναίκα που την έβλεπε από ένα μικρό παράθυρο να πηγαиноέρχεται στην κουζίνα, με τους αγκώνες να πετάνε προς τα έξω. Αλλά ο Κ. δεν ήθελε να τον πιέσει περισσότερο και να εξαφανίσει το χαμόγελο που του είχε δημιουργήσει. Του έκανε μόνο νόημα να του ανοίξει την πόρτα και μετά βγήκε έξω στο ωραίο χειμωνιάτικο πρωινό.

Έβλεπε πια τον Πύργο να διαγράφεται πάνω του καθαρά, στο φωτεινό αέρα, όπου το λεπτό στρώμα του χιονιού έκανε το περιγράμματό του να σχηματίζεται πιο καθαρά. Είχε την εντύπωση ότι εκεί πάνω το χιόνι ήταν λιγότερο από ό,τι στο χωριό, όπου ένιωθε την ίδια δυσκολία για να προχωρήσει, όπως χτες στο δημόσιο δρόμο. Στο χωριό το χιόνι στοιβαζόταν ως τα παράθυρα και κρεμόταν βαρύν από τις χαμηλές στέγες, ενώ πάνω στο βουνό όλα ήταν ανάλαφρα και ελεύθερα, όπως τουλάχιστο του φαινόταν.

Γενικά, από μακριά ο Πύργος ανταποκρινόταν στις προσδοκίες του Κ. Δεν ήταν ούτε ένας παλιός πύργος ιπποτών ούτε ένα μοντέρνο οικοδόμημα, αλλά μια απλωμένη έκταση, που ήταν γεμάτη από λίγα διώροφα και από πολλά χαμηλά σπίτια, αραδιασμένα το ένα κοντά στο άλλο. Αν κανείς δεν ήξερε πως ήταν πύργος, θα τον έπαιρνε για μικρή πόλη. Μόνο έναν πυργίσκο μπόρεσε ο Κ. να δει, αλλά δεν ήταν βέβαιος αν ανήκε σε σπίτι ή σε εκκλησία. Ένα σμάρι कारακάξες πετούσε ολόγυρά του.

Έχοντας τα μάτια στραμμένα προς τον Πύργο, ο Κ. προχώρησε χωρίς να νοιάζεται για τίποτα άλλο. Εντούτοις, όσο προχωρούσε τόσο απογοητευόταν από τον Πύργο· άλλωστε έμοιαζε με μια άθλια κωμόπολη, χτισμένη με χωριατόσπιτα που το μόνο χαρακτηριστικό τους ήταν το χτίσιμο από πέτρα. Αλλά οι σοβάδες από καιρό είχαν πέσει και οι πέτρες ήταν έτοιμες να γκρεμιστούν. Ξαφνικά ο Κ. θυμήθηκε το χωριό του. Μπορούσε να σταθεί πολύ καλά απέναντι σ' αυτόν τον δήθεν Πύργο κι αν έκανε όλη αυτή την πορεία για να τον δει, τότε ήταν κρίμα για τον κόπο· καλύτερα θα 'κανε να πάει πίσω

στο χωριό του που είχε χρόνια να το δει. Κι άρχισε να συγκρίνει το καμπαναριό του χωριού του με τον πυργίσκο που έβλεπε εκεί πάνω. Το καμπαναριό χωρίς δισταγμό λόγγιζε σταθερά τον αέρα και κατέληγε σε μια πλατιά στέγη με κόκκινα κεραμίδια· ήταν ένα γήινο οικοδόμημα –τι άλλο μπορούμε να χτίσουμε;– αλλά με έναν υψηλότερο σκοπό από ό,τι είχαν τα χαμηλά σπίτια και με καθαρότερη έκφραση από ό,τι έχουν οι θολές πράξεις της καθημερινής ζωής. Ο πύργος όμως εκεί πάνω –ο μόνος ορατός– ο πύργος δηλαδή ενός σπιτιού, όπως άλλωστε φαινόταν, ίσως του κεντρικού μέρους, ήταν ένα απλό στρογγυλό κτίριο, τυλιγμένο σ' ένα του μέρους σπλαχνικά με κισσό, εφοδιασμένο με μικρά παράθυρα που λαμποκοπούσαν στον ήλιο –με μια λάμψη που είχε κάτι το απόκοσμο· το κτίριο κατέληγε σε κάτι σα σοφίτα με πολεμίστρες που διαγράφονταν στο γαλανό ουρανό και φαίνονταν να 'ναι ακατάστατες, ακανόνιστες, σπασμένες, σα να ήταν σχεδιασμένες από κάποιο δειλό ή αδύναμο παιδικό χέρι. Νόμιζες πως ήταν κάποιος ψυχοπαθής που έπρεπε να τον έχουν κλειδωμένο στο πιο ψηλό δωμάτιο του σπιτιού· είχε σπάσει τη στέγη κι είχε ανυψωθεί, για να βλέπει από εκεί τον κόσμο.

Για μια ακόμα φορά σάθηγε ακίνητος ο Κ., σα να μεγάλωνε η δύναμη της κρίσης του με την ακινησία. Αλλά σε λίγο κάποιιο τον ενόχλησαν. Πίσω από την εκκλησία του χωριού, όπου είχε σταθεί ακίνητος –ήταν κυρίως ένα παρεκκλήσι, με επιδιορθώσεις που το έκαναν να μοιάζει με σιταποθήκη και να εξυπηρετεί την ένορΙΑ– βρισκόταν το σχολείο. Ένα χαμηλό, μακρύ κτίριο, όπου κατά παράξενο τρόπο έβλεπε κανείς την προσωρινότητα και την αρχαιότητα ενωμένες, βρισκόταν πίσω από έναν περιφραγμένο κήπο που τώρα ήταν σκεπασμένος πέρα για πέρα με χιόνι. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή έβγαναν έξω τα παιδιά με το δάσκαλο. Μια πυκνή μάζα από παιδιά τον περιτριγύριζε. Όλα τα μάτια ήταν καρφωμένα πάνω του κι όλα τα παιδιά φλυαρούσαν ασταμάτητα από όλες τις πλευρές, ενώ ο Κ. δεν μπορούσε να παρακολουθήσει τη γρήγορη αυτή ομιλία. Ο δάσκαλος, ένας νέος, μικρόσωμος άντρας με στενούς ώμους, στεκόταν αγέρωχος χωρίς αυτό να τον κάνει να φαίνεται γελοίος· είχε ήδη από μακριά με τη ματιά του πιάσει τον Κ. Άλλωστε ήταν πολύ φυσικό, γιατί εκτός από την ομάδα των παιδιών, ο Κ. ήταν εκεί πέρα ο μοναδικός άνθρωπος. Ως ξένος χαιρέτησε πρώτος τον μικρόσωμο αυτό άντρα που δε φαινόταν και τόσο αυταρχικός. «Καλημέρα, κύριε δάσκαλε»

είπε. Μεμιάς βουβάθηκαν όλα τα παιδιά. Αυτή η ξαφνική ησυχία, σαν προετοιμασία για τα λόγια του, οπωσδήποτε θα είχε ευχαριστήσει το δάσκαλο. «Κοιτάζετε τον Πύργο;» ρώτησε με περισσότερη ευγένεια από ό,τι περίμενε ο Κ., αλλά με έναν τόνο που έδειχνε κάποια αποδοκιμασία για τη στάση αυτή του Κ. «Ναι» είπε ο Κ., «είμαι ξένος κι έφτασα μόλις χτες βράδυ στον τόπο σας». «Δε σας αρέσει ο Πύργος;» ρώτησε ο δάσκαλος γρήγορα. «Πώς;» ξαναρώτησε ο Κ. λίγο αφηνιδιασμένος και επανέλαβε αμέσως την ερώτηση με ηπιότερο τόνο: «Αν μου αρέσει ο Πύργος; Γιατί νομίσατε ότι δε μου αρέσει;» «Σε κανέναν ξένο δεν αρέσει» είπε ο δάσκαλος. Στο σημείο αυτό για να μην πει κάτι που δε θα έπρεπε, ο Κ. άλλαξε κουβέντα και ρώτησε: «Γνωρίζετε καλά τον κόμη;» «Όχι» είπε ο δάσκαλος κι έκανε να φύγει. Εντούτοις ο Κ. δεν υποχωρούσε εύκολα και ξαναρώτησε: «Πώς; Δε γνωρίζετε τον κόμη;» «Και γιατί έπρεπε να τον γνωρίζω» είπε ο δάσκαλος χαμηλόφωνα και πρόσθεσε στα γαλλικά: «Να μην ξεχνάτε ότι βρίσκονται ανάμεσά μας μικρά αθώα παιδιά». Ο Κ. νόμισε πως μπορούσε πια να ρωτήσει: «Επιτρέπεται, κύριε δάσκαλε, να σας επισκεφτώ μια μέρα; Θα μείνω αρκετό χρόνο εδώ και ήδη αισθάνομαι λίγο εγκαταλειμμένος· δε νομίζω πως ταιριάζω με τους χωρικούς ούτε και με τον Πύργο». «Δεν υπάρχει καμιά διαφορά ανάμεσα στους χωρικούς και τον Πύργο» είπε ο δάσκαλος. «Ίσως» είπε ο Κ., «αυτό όμως δεν αλλάζει τη θέση μου. Θα μπορούσα λοιπόν μια μέρα να σας επισκεφτώ;» «Μένω στην οδό Κύκνων, κοντά στο χασάπη». Η απάντηση αυτή ήταν μια δήλωση για τη διεύθυνση κατοικίας παρά μια πρόσκληση· εντούτοις ο Κ. επέμενε: «Πολύ ωραία, θα έρθω». Ο δάσκαλος κούνησε το κεφάλι του κι απομακρύνθηκε με το τσούρμιο των παιδιών που άρχισαν πάλι να ξεφωνίζουν. Εξαφανίστηκαν αμέσως σ' ένα απότομο και κατηφορικό δρομάκι.

Αλλά ο Κ. ήταν ερεθισμένος κι ένιωθε κάποια ταραχή εξαιτίας της συζήτησης. Για πρώτη φορά, μετά την άφιξή του εκεί, αισθανόταν πραγματικά κουρασμένος. Το μεγάλο ταξίδι που είχε κάνει στις αρχές φαινόταν πως δεν τον είχε καταβάλει, μια που τόσες μέρες τριγύριζε εδώ κι εκεί πολύ ήσυχα. Τώρα όμως άρχισαν να φαίνονται οι συνέπειες μιας σοβαρής υπερκόπωσης και μάλιστα σε μια κρίσιμη ώρα. Μια ακατανίκητη δύναμη τον τραβούσε να γυρέψει νέες γνωριμίες, αλλά κάθε νέα γνωριμία του προξενούσε μεγαλύτερη κούραση. Θα 'ταν αρκετό για σήμερα, στην τωρινή

του κατάσταση, αν ανάγκαζε τον εαυτό του να συνεχίσει τον περίπατο, έστω και ώς την είσοδο του Πύργου.

Έτσι άρχισε να προχωρεί, αλλά ο δρόμος ήταν μακρύς. Γιατί ο κεντρικός δρόμος του χωριού δεν οδηγούσε στο ύψωμα του Πύργου, αλλά ενώ τραβούσε εκεί κοντά, έπειτα θαρρείς επίτηδες έστριβε· κι ενώ δεν απομακρυνόταν, συνάμα δεν κατέληγε και κοντά στον Πύργο. Ο Κ. σε κάθε στροφή περίμενε να στρίψει προς την κατεύθυνση του Πύργου κι έχοντας την προσδοκία αυτή δε σταματούσε την πορεία του. Επειδή αισθανόταν πολύ κουρασμένος, δίσταζε να αφήσει το δρόμο· απορούσε για το μάκρος του χωριού που φαινόταν να μη βγάζει σε κανένα τέρμα· πάντοτε έβλεπε τα ίδια μικρά σπίτια, τα παγωμένα και σκεπασμένα με το χιόνι παρθυρόφυλλα και παντού ερημιά και ούτε έναν άνθρωπο· τέλος ξέφυγε από το δρόμο εκείνο που τον κρατούσε τόσο καιρό και τράβηξε σε μια μικρή πάροδο, όπου το χιόνι ήταν περισσότερο· να τραβήξει κανείς το πόδι του, που βούλιαζε μέσα στο χιόνι, ήταν μεγάλη δουλειά· ιδρώτας τον περιέλουσε, σταμάτησε ξαφνικά και του ήταν αδύνατο πια να προχωρήσει.

Πάντως δεν ήταν εγκαταλειμμένος, δεξιά κι αριστερά υπήρχαν σπίτια των χωρικών. Έκανε μια μπάλα από χιόνι και χτύπησε ένα παράθυρο. Αμέσως άνοιξε η πόρτα –η πρώτη πόρτα που άνοιξε σε ολόκληρη τη διάρκεια της παραμονής του στο χωριό– κι ένας γέρος χωρικός παρουσιάστηκε, με μια γούνινη ζακέτα χρώματος καφέ, γέροντας το κεφάλι πλάγια και προβάλλοντας το αδύνατο και καλοσυνάτο πρόσωπό του. «Μπορώ να μπω για λίγο μέσα;» ρώτησε ο Κ., «είμαι τρομερά κουρασμένος». Δεν άκουσε τι είπε ο γέρος, αλλά με ευγνωμοσύνη είδε μπροστά του να απλώνεται μια σανίδα που τον έσωσε αμέσως από το χιόνι· με λίγα βήματα έφτασε στο καθιστικό.

Ήταν ένα μεγάλο δωμάτιο μισοσκοτεινό. Όποιος έμπαινε απέξω στην αρχή δεν ξεχώριζε τίποτα. Ο Κ. σκόνταψε σε μια σκάφη και τότε το χέρι μιας γυναίκας τον συγκράτησε. Από μια γωνιά έφταναν πολλές φωνές παιδιών. Από άλλη ξεχύνονταν ατμοί και σκοτεινιάζαν το χώρο. Ο Κ. στεκόταν μέσα σε σύννεφα. «Είναι μεθυσμένος» είπε κάποιος. «Ποιος είστε» φώναξε μια επιβλητική φωνή και μάλιστα απευθύνθηκε αμέσως προς το γέρο: «Γιατί τον άφησες να περάσει; Θα βάζουμε μέσα όποιον βρίσκουμε στους δρόμους;» «Είμαι ο

χωρομέτρης του κόμητος» είπε ο Κ. και προσπαθούσε να δικαιολογηθεί μπροστά στον αόρατο συνομιλητή του. «Α, είναι ο χωρομέτρης» ακούστηκε μια γυναικεία φωνή κι ύστερα έγινε απόλυτη ησυχία. «Με ξέρετε;» ρώτησε ο Κ. «Βεβαίως» είπε σύντομα η ίδια φωνή. Το ότι τον ήξεραν δεν έδειχνε να σημαίνει τίποτα ιδιαίτερο.

Τελικά ο ατμός σκορπίστηκε λίγο και ο Κ. μπόρεσε αργά αργά να προσανατολιστεί. Ήταν μάλλον η μέρα της γενικής πλύσης. Κοντά στην πόρτα έπλεναν ρούχα. Αλλά ο ατμός έφτανε από την άλλη γωνιά, όπου μέσα σε μια ξύλινη σκάφη, πολύ μεγάλη, όση δεν είδε ποτέ ο Κ. –φαινόταν να πιάνει χώρο για δυο κρεβάτια– δυο άντρες λούζονταν με αχνιστό νερό. Ακόμα πιο καταπληκτική όμως, χωρίς εντούτοις να μπορεί κανείς να προσδιορίσει σε τι συνίσταται αυτό το καταπληκτικό γεγονός, ήταν η εικόνα της δεξιάς γωνίας. Από μια μεγάλη χαραμάδα, τη μοναδική στον τοίχο της κάμαρας, έμπαινε εκεί, προφανώς από την αυλή, ένα χλομό φως από το χιόνι και πέφτοντας πάνω στο φόρεμα μιας γυναίκας, που ήταν βαθιά χωμένη σε μια πολυθρόνα, έδινε μια απόχρωση μεταξένια. Κρατούσε ένα βρέφος στο στήθος της. Γύρω της έπαιζαν μερικά παιδιά, χωριατόπουλα προφανώς. Αλλά η γυναίκα εκείνη δεν ανήκε σ' αυτά: βέβαια, η αρρώστια και η κούραση εξευγενίζει ακόμα και τις χωριάτικες μορφές.

«Μπορείτε να καθίσετε» είπε ένας άντρας, με μια γενειάδα απλωμένη στο πρόσωπό του, αναπνέοντας βαριά και κρατώντας μισάνοιχτο το στόμα: άπλωσε με κωμικό τρόπο το χέρι πάνω στην άκρη της σκάφης και δείχνοντας έναν καναπέ ράντισε το πρόσωπο του Κ. με ζεστό νερό. Πάνω στον καναπέ ήδη καθόταν ο γέρος που του άνοιξε την πόρτα, έχοντας βλέμμα απλανές. Ο Κ. ήταν ευγνώμων που του επιτρεπόταν να καθίσει. Γι' αυτόν τώρα δεν ενδιαφερόταν πια κανείς. Η γυναίκα στη σκάφη, ξανθιά και ζωτική, σιγοτραγουδούσε κατά τη διάρκεια της εργασίας της, οι άντρες έπαιζαν και μάλωναν καθώς λούζονταν, τα παιδιά προσπαθούσαν να τους πλησιάσουν, αλλά οι δυνατές σταγόνες, που δεν άφηναν απείραχτο και τον Κ., τα συγκρατούσε. Η γυναίκα στην πολυθρόνα έμενε σαν άψυχη, κοιτάζοντας πάνω και χωρίς να ρίχνει ούτε μια ματιά στο παιδί που βύζαινε.

Ο Κ. για πολλή ώρα παρατηρούσε αυτή την αμετάβλητη, ωραία, θλιμμένη εικόνα, αλλά μάλλον κοιμήθηκε για λίγο, γιατί μόλις μια δυνατή φωνή τον έκανε να τιναχτεί, είδε πως το κεφάλι του ήταν γερο-

μένο στον ώμο του γέρου. Οι άντρες είχαν τελειώσει το μπάνιο τους και στέκονταν ντυμένοι μπροστά στον Κ. Τα παιδιά τώρα με την επίβλεψη της ξανθιάς γυναίκας βουτούσαν μέσα στα νερά της σκάφης. Αποδείχτηκε πως εκείνος με τη μεγάλη γενειάδα, που επιβαλλόταν με τις φωνές, ήταν ο πιο ανίσχυρος από τους δύο. Ο άλλος πάλι, όχι πιο μεγάλος από το γενειοφόρο και με λιγότερα γένια, ήταν ένας μουλωχτός, αργόστροφος, με μεγάλο ανάστημα και κεφάλι που το κρατούσε προς τα κάτω. «Κύριε χωρομέτρη» είπε, «δεν μπορείτε να μείνετε. Με συγχωρείτε για την αγένεια», «Ούτε κι εγώ ήθελα να μείνω» είπε ο Κ., «μόνο λίγο να ξεκουραστώ. Ήδη ξεκουράστηκα και μπορώ να φύγω». «Ίσως απορείτε γιατί δεν είμαστε φιλόξενοι» είπε ο άντρας, «αλλά δεν έχουμε τέτοια συνήθεια· δε χρειαζόμαστε ξένους». Λίγο φρεσκαρισμένος ο Κ. εξαιτίας του ύπνου, με το μυαλό κάπως ξεκαθαρισμένο περισσότερο από ό,τι πρώτα, ευχαριστήθηκε για τα ειλικρινή λόγια που άκουσε. Κινήθηκε πιο άνετα, χτύπησε με το μπαστούνι του εδώ κι εκεί, πλησίασε τη γυναίκα που ήταν στην πολυθρόνα, διαπιστώνοντας πως ήταν ο πιο μεγάλος σωματός εκεί μέσα.

«Φυσικά» είπε ο Κ., «δε χρειάζεστε τους ξένους. Αλλά καμιά φορά έχει κανείς ανάγκη από κάποιον· εσείς, λόγου χάρη, από μένα το χωρομέτρη». «Δε το ξέρουμε» είπε ο άντρας αργά, «αυτοί που σας κάλεσαν, πιθανόν σας χρειάζονται κι είναι αυτό μια εξαίρεση· εμείς όμως οι μικροί κρατάμε την παράδοση και δεν μπορούμε διόλου να μας κατακρίνετε». «Όχι, όχι» απάντησε ο Κ., «δεν έχω παρά να σας ευχαριστήσω όλους εδώ πέρα». Και απροσδόκητα έκανε ο Κ. ένα απότομο πήδημα και βρέθηκε μπροστά στη γυναίκα. Κι αυτή κοίταξε τον Κ. με τα κουρασμένα γαλάζια μάτια της μια μεταξένια διαφανής μαντίλα κατέβαινε ως το μέτωπό της· το μωρό κοιμόταν πάνω στο στήθος. «Ποια είσαι;» τη ρώτησε ο Κ. Με μια αποστροφή –δεν ήταν σαφές αν υπήρχε περιφρόνηση προς το πρόσωπο του Κ. ή η απάντησή της είχε κάποια ιδιομορφία– η γυναίκα του απάντησε: «Μια κοπέλα από τον Πύργο».

Όλα αυτά κράτησαν μερικές μόνο στιγμές· ήδη ο Κ. βρέθηκε ανάμεσα στους δυο άντρες κι αυτοί οι δυο, σα να μην υπήρχε άλλο μέσο για να συνεννοηθούν, σιωπηλοί αλλά με όλη τους τη δύναμη τον έσπρωξαν προς την πόρτα. Ο γέρος έδειχνε ικανοποιημένος και χτύπησε παλαμάκια. Ακόμα κι η γυναίκα που ήταν στη σκάφη γέλασε, και τα παιδιά ξεφώνισαν ξετρελαμένα.

Έτσι ο Κ. πετάχτηκε αμέσως στο δρόμο, ενώ οι δυο άντρες από το κατώφλι τον παρατηρούσαν. Χιόνιζε πάλι· αλλά η ατμόσφαιρα έδειχνε τώρα πιο φωτεινή. Ο γενειοφόρος του φώναξε ανυπόμονα: «Πού πηγαίνετε; Από δω ο δρόμος πάει για τον Πύργο, από κει για το χωριό». Ο Κ. δεν του απάντησε· αλλά γυρνώντας προς τον άλλο, που παρόλη τη διστακτικότητά του τού φαινόταν πιο προσιτός, τού φώναξε: «Ποιος είστε; Ποιον πρέπει να ευχαριστήσω για τη φιλοξενία;» «Είμαι ο βυρσοδέψης Λάζεμαν» ήρθε η απάντηση, «αλλά δε χρειάζεται να ευχαριστήσετε κανένα». «Καλά» είπε ο Κ., «ίσως ξανασυναντηθούμε». «Δεν το πιστεύω» είπε εκείνος. Την ίδια στιγμή ο γενειοφόρος φώναξε με υψωμένο το χέρι: «Καλημέρα, Αρθούρε, καλημέρα, Ιερεμία!» Ο Κ. στράφηκε γύρω του. Υπήρχαν λοιπόν κι άλλοι άνθρωποι στο δρόμο! Από την πλευρά του Πύργου έρχονταν δυο νέοι μέσου αναστήματος, πολύ ισχυροί, με στενά ρούχα και με μια καταπληκτική ομοιότητα στα πρόσωπα. Παρόλο που το χρώμα τους ήταν σκούρο μελαχρινό, τα μυτερά γένια ήταν τόσο μαύρα, ώστε ξεχώριζαν ιδιαίτερα. Βάδιζαν πολύ γρήγορα, αν λάβαινε κανείς υπόψη του την κατάσταση του δρόμου· τα αδύνατα πόδια τους πήγαιναν με σταθερό ρυθμό. «Ε, τι τρέχει;» φώναξε ο γενειοφόρος. Δεν μπορούσε κανείς να συνεννοηθεί μαζί τους με άλλο τρόπο παρά φωνάζοντας, γιατί βάδιζαν πολύ γρήγορα χωρίς να σταματούν ούτε δευτερόλεπτο. «Δουλειές!» φώναξαν γελώντας. «Πού;» «Στο Πανδοχείο». «Εκεί πηγαίνω κι εγώ» φώναξε ο Κ. πιο δυνατά από τους άλλους· είχε μεγάλη ανάγκη να πάει μαζί τους. Βέβαια, δεν περίμενε πολλά από τη γνωριμία τους, αλλά τους έβλεπε καλούς και εύθυμους συντρόφους για το δρόμο του. Τον άκουσαν, κούνησαν τα κεφάλια και χάθηκαν αμέσως.

Ο Κ. εξακολουθούσε να στέκεται στο χιόνι, χωρίς καμιά διάθεση να σύρει τα πόδια του λίγο πιο πέρα, για να βυθιστούν στο χιονισμένο δρόμο. Ο βυρσοδέψης και ο σύντροφός του, ικανοποιημένοι που ξεφορτώθηκαν τον Κ., μπήκαν μέσα αργά αργά, ρίχνοντας τις τελευταίες ματιές προς το μέρος του από το πολύ μικρό άνοιγμα της πόρτας που έλεινε. Έτσι ο Κ. έμεινε μόνος με το χιόνι που τον σκέπαζε. «Καλή ευκαιρία για μια κρίση απελπισίας» σκέφτηκε, «αν φυσικά βρισκόμουν εδώ κατά τύχη κι όχι με τη θέλησή μου».

Εκείνη τη στιγμή, στο σπιτάκι αριστερά του άνοιξε ένα μικρούτσικο παράθυρο· όσο ήταν κλειστά φαινόταν βαθιά γαλάζιο, ίσως

από την αντανάκλαση του χιονιού. Ήταν τόσο μικρό που τώρα, ενώ ήταν ανοιχτό, δεν μπορούσε κανείς να δει ολόκληρο το πρόσωπο του παρατηρητή, παρά μόνο τα γέρικα καστανά μάτια του. «Εδώ στέκεται» άκουσε ο Κ. μια τρεμάμενη γυναικεία φωνή. «Είναι ο χωρομέτρης» είπε μια αντρική φωνή. Τότε παρουσιάστηκε ο άντρας στο παράθυρο και ρώτησε όχι εχθρικά, αλλά με μια έγνοια μήπως συνέβαινε κάτι έξω από την πόρτα του: «Ποιον περιμένετε;» «Ένα έλκηθρο για να με πάρει» είπε ο Κ. «Δεν περνούν έλκηθρα από δω» είπε ο άντρας, «ούτε υπάρχει καμιά κυκλοφορία». «Είναι όμως ο δρόμος που πάει στον Πύργο» επέμενε ο Κ. «Δεν παίζει κανένα ρόλο, απολύτως κανένα ρόλο» απάντησε ο άντρας με μια καταφανή επιμονή, «εδώ δεν υπάρχει καμιά κυκλοφορία». Σε λίγο σώπασαν κι οι δυο. Αλλά προφανώς ο άντρας κάτι σκεφτόταν, γιατί κρατούσε το παράθυρο ανοιχτό, απ' όπου μάλιστα έβγαινε ένας ατμός. «Άσχημος δρόμος» είπε ο Κ. για να τον βοηθήσει. «Ναι, φυσικά» ακούστηκε η μοναδική απάντηση. Αλλά σε λίγο ξανακούστηκε να λέει: «Αν θέλετε, να σας πάω εγώ με το έλκηθρό μου». «Ναι, σας παρακαλώ» είπε ο Κ. χαρούμενος, «πόσα θέλετε;» «Τίποτα» απάντησε ο άντρας. Ο Κ. παραξενεύτηκε πολύ. «Είστε ο χωρομέτρης» είπε ο άντρας, «και φυσικά ανήκετε στον Πύργο. Πού θέλετε να πάτε;» «Στον Πύργο» απάντησε ο Κ. βιαστικά. «Τότε δε σας πηγαίνω» είπε ο άλλος αμέσως. «Μα, ανήκω στον Πύργο» είπε ο Κ. επαναλαμβάνοντας τα λόγια του άλλου. «Μπορεί» απάντησε απότομα. «Τότε πηγαίνετέ με στο πανδοχείο» είπε ο Κ. «Πολύ ωραία» είπε ο άντρας, «έρχομαι αμέσως με το έλκηθρο». Η στάση του δεν έδινε την εντύπωση κάποιας ιδιαίτερης φιλικότητας, αλλά μιας προσπάθειας γεμάτης εγωισμό, άγχος και σχολαστικισμό, για να απομακρυνθεί ο Κ. από την πόρτα του σπιτιού του.

Η αυλόπορτα άνοιξε και ξεπρόβαλε ένα μικρό έλκηθρο, για λίγο φορτίο, εξ ολοκλήρου επίπεδο, χωρίς καμιά θέση· το έσερνε ένα αδύνατο αλογάκι. Πίσω του βγήκε ο άντρας, σκυφτός, αδύνατος, με ζαρωμένο κόκκινο και συναχωμένο πρόσωπο· κούτσαινε κι έδειχνε ιδιαίτερα μικρός με ένα σφιχτά τυλιγμένο σάλι στο κεφάλι του. Ήταν οπωσδήποτε άρρωστος και βγήκε έξω μόνο και μόνο για να διώξει μακριά τον Κ. Ο Κ. του είπε κάτι τέτοιο, αλλά ο άντρας του έκανε νόημα ότι δεν τρέχει τίποτα. Δεν μπόρεσε να πληροφορηθεί τίποτα άλλο παρά μόνο ότι ήταν αμαξιάς, ονομαζόταν Γκέρ-

στεκερ κι ότι διάλεξε αυτό το άβολο έλκηθρο, γιατί ήταν μπροστά του και θα χρειαζόταν πολύ χρόνο να ετοιμάσει ένα άλλο. «Καθίστε» είπε δείχνοντας με το καμτσίκι από πίσω το έλκηθρο. «Θα καθίσω δίπλα σας» είπε ο Κ. «Θα πάω με τα πόδια» απάντησε ο Γκέρστεκερ. «Γιατί;» ρώτησε ο Κ. «Θα πάω με τα πόδια» επανέλαβε ο Γκέρστεκερ και τον έπιασε ένας τέτοιος βήχας που τον τράνταξε τόσο πολύ, ώστε αναγκάστηκε να στηριζέι γερά τα πόδια του στο χιόνι και να στηριχτεί στο έλκηθρο. Ο Κ. δεν είχε τίποτα και κάθισε στο έλκηθρο, ενώ ο βήχας αργά αργά ησύχαζε. Έτσι ξεκίνησαν.

Ο Πύργος εκεί πάνω, παράξενα σκοτεινός, όπου ο Κ. έλπιζε να φτάσει εκείνη τη μέρα, απομακρύνθηκε ξανά. Ξαφνικά άρχισε να χτυπά από κει μια καμπάνα, σα να 'θελε να τού δώσει ένα σημάδι προσωρινού αποχαρειασμού· εκείνος ο τόνος έκανε την καρδιά του για μια στιγμή να χτυπήσει δυνατά, γιατί ήταν κάτι σαν απειλή—άλλωστε ο τόνος ήταν συνάμα και θλιβερός—για την υπόσχεση της έντονης επιθυμίας του. Αλλά η καμπάνα γρήγορα σταμάτησε κι άρχισε να χτυπά αδύναμα και μονότονα ένα καμπανάκι, που θα μπορούσε να βρίσκεται στον Πύργο ή στο χωριό. Ο τόνος αυτός ταίριαζε βέβαια καλύτερα στο αργό ταξίδι και στον αξιολύπητο, αλλά άκαμπτο αμαξά.

«Κοίτα να σου πω» φώναξε ξαφνικά ο Κ. —βρίσκονταν ήδη κοντά στην εκκλησία, το πανδοχείο δεν ήταν μακριά κι ο Κ. τόλμησε κάτι να πει— «παράξενεύομαι πώς τόλμησες να με φέρεις εδώ με δική σου ευθύνη· σου επιτρέπεται κάτι τέτοιο;» Ο Γκέρστεκερ δε σκοτίστηκε διόλου και συνέχισε ήσυχα το βάδισμα δίπλα στο αλογάκι. «Ε, ε!» φώναξε ο Κ., παίρνοντας χιόνι από το έλκηθρο και κάνοντας ένα μπαλάκι το πέταξε πετυχαίνοντας το αυτί του Γκέρστεκερ. Στάθηκε και γύρισε προς τον Κ. Κι όταν ο Κ. τον είδε από κοντά—το έλκηθρο είχε γλιστρήσει λίγο μπροστά— αυτόν το σκυφτό και κάπως κακόμοιρο άνθρωπο, το κόκκινο, κουρασμένο πρόσωπο με παραμορφωμένα μάγουλα, το ένα επίπεδο και το άλλο ρουφηγμένο, το ανοιχτό, υπάκουο στόμα, με μερικά σκορπισμένα δόντια, έπρεπε αυτό που πρώτα είχε πει με κακεντρέχεια να το επαναλάβει τώρα από οίκτο, αν δηλαδή υπήρχε πιθανότητα να τιμωρηθεί ο Γκέρστεκερ για την πράξη του αυτή. «Τι θέλεις λοιπόν να πεις;» ρώτησε ο Γκέρστεκερ χωρίς να καταλάβει τίποτα αλλά δεν περίμενε καμιά εξήγηση και φωνάζοντας στο αλογάκι ξεκίνησαν πάλι.

Μόλις άρχισαν να πλησιάζουν το πανδοχείο —ο Κ. το κατάλαβε από μια στροφή— προς μεγάλη του έκπληξη αντιλήφθηκε πως όλα είχαν ήδη σκοτεινιάσει για καλά. Απουσίασε λοιπόν τόσες ώρες; Μια ή δυο ώρες κατά τους υπολογισμούς του· έφυγε το πρωί, χωρίς να αισθάνεται την ανάγκη να φάει, και πριν από λίγο ήταν μέρα, ενώ τώρα σκοτεινίασε. «Μικρές μέρες, μικρές μέρες» αναλόγιστηκε, πήδηξε από το έλκηθρο και τράβηξε για το πανδοχείο.

Στο τελευταίο απ' τα λιγοστά σκαλιά του πανδοχείου στεκόταν, πολύ πρόσχαρος, ο ξενοδόχος κρατώντας υψωμένο το αναμμένο φανάρι. Στάθηκε για μια στιγμή ο Κ., καθώς ξαφνικά θυμήθηκε τον αμαξά· τότε δίπλα του μέσα στο σκοτάδι ακούστηκε ένας βήχας· ήταν ο ίδιος. Θα τον ξανάβλεπε γρήγορα μια άλλη φορά. Μόλις έφτασε πάνω, στον ξενοδόχο που τον χαιρέτησε ταπεινά, ξεχώρισε στις δυο πλευρές της πόρτας να στέκονται δυο άντρες, δεξιά κι αριστερά. Πήρε το φανάρι από το χέρι του ξενοδόχου και έστρεψε το φως στα πρόσωπά τους. Ήταν οι δυο άντρες που είχε ήδη συναντήσει, ο Αρθούρος και ο Ιερεμίας. Τώρα τον χαιρέτησαν με κάποια υπακοή. Θυμήθηκε τα χρόνια της στρατιωτικής του θητείας, εκείνα τα ευτυχισμένα χρόνια, και γέλασε. «Ποιοι είστε;» τους ρώτησε ρίχνοντας τη ματιά του μια στον ένα και μια στον άλλο. «Οι βοηθοί σας» απάντησαν. «Είναι οι βοηθοί σας» επιβεβαίωσε χαμηλόφωνα ο ξενοδόχος. «Πώς;» φώναξε ο Κ., «είστε οι παλιοί βοηθοί μου που σας είπα να έρθετε και σας περιμένα;» Κούνησαν καταφατικά τα κεφάλια. «Αυτό είναι θαυμάσιο» είπε ο Κ. ύστερα από μια παύση. «Πολύ καλά κάνετε που ήρθατε, πάντως» ξαναείπε ο Κ. ύστερα από μια μεγαλύτερη παύση, «αργήσατε πολύ· φαίνεστε τεμπέληδες». «Είχαμε να κάνουμε μεγάλο δρόμο» είπε ο ένας. «Μεγάλο δρόμο» επανέλαβε ο Κ., «αλλά εγώ σας συνάντησα πριν από λίγο να έρχεστε από τον Πύργο». «Ναι» απάντησαν χωρίς καμιά άλλη εξήγηση. «Πού είναι τα εργαλεία σας;» ρώτησε ο Κ. «Δεν έχουμε τίποτα» αποκρίθηκαν. «Τα εργαλεία που σας εμπιστεύτηκα» είπε ο Κ. «Δεν έχουμε τίποτα» επανέλαβαν. «Σας πέτυχα!» φώναξε ο Κ. «Μήπως ξέρετε από χωρομετρήσεις;» «Όχι» απάντησαν. «Μα, αν είστε οι παλιοί βοηθοί μου, πρέπει κάτι να ξέρετε» είπε ο Κ. και τους έσπρωξε μέσα.

Βαρνάβας

Κι οι τρεις κάθισαν σχεδόν σιωπηλοί σ' ένα μικρό τραπέζι πίνοντας την μπίρα τους. Ο Κ. ήταν στο μέσο, δεξιά κι αριστερά οι βοηθοί του. Ακόμα ένα τραπέζι ήταν πιασμένο με ντόπιους χωρικούς, όπως και χτες το βράδυ. «Είναι δύσκολο να κάνει κανείς κάτι μαζί σας» είπε ο Κ. παρατηρώντας και συγκρίνοντας τα πρόσωπά τους. «Πώς να σας ξεχωρίζω; Διαφέρετε μόνο κατά τα ονόματα· κατά τα άλλα είστε όμοιοι όπως» –σταμάτησε και μετά απρόθυμα συνέχισε– «είστε όμοιοι όπως ακριβώς δυο φίδια». Οι δυο βοηθοί του χαμογέλασαν. «Πάντως οι άλλοι μας ξεχωρίζουν αρκετά καλά» είπαν για να δικαιολογηθούν. «Το πιστεύω» είπε ο Κ., «το διαπίστωσα με τα μάτια μου, αλλά εγώ βλέπω μόνο με τα δικά μου μάτια και με αυτά δεν μπορώ να σας ξεχωρίσω. Γι' αυτό θα σας χρησιμοποιώ σαν έναν άνθρωπο και θα σας ονομάζω και τους δυο με το όνομα Αρθούρος· έτσι ονομάζεται ένας από σας. Εσύ;» ρώτησε ο Κ. τον ένα. «Όχι» είπε εκείνος, «ονομάζομαι Ιερεμίας». «Είναι αδιάφορο» είπε ο Κ., «και τους δυο θα σας ονομάζω Αρθούρο. Αν στέλνω τον Αρθούρο να πάει κάπου, θα πηγαίνετε κι οι δυο σας· αν αναθέτω μια εργασία στον Αρθούρο, θα την κάνετε πάλι μαζί· αυτό φυσικά είναι για μένα μειονέκτημα, γιατί δε θα μπορώ να χρησιμοποιώ τον καθένα για μια ιδιαίτερη δουλειά, αλλά έχει και ένα πλεονέκτημα, γιατί κι οι δυο σας θα είστε υπεύθυνοι εξ ολοκλήρου για κάθε εντολή που παίρνετε. Το πώς θα μοιράζετε τη δουλειά, μου είναι αδιάφορο. Μόνο προσέχετε να μην τα φορτώνει ο ένας στον άλλο. Για μένα είστε ένας άνθρωπος». Αφού σκέφτηκαν λίγη ώρα, απάντησαν: «Δεν είναι διόλου ευχάριστο». «Οπωσδήποτε» είπε ο Κ., «είναι πολύ φυσικό να συμβαίνει κάτι τέτοιο, αλλά δεν μπορούμε να κάνουμε κι αλλιώς». Εδώ

και μερικές στιγμές το μάτι του Κ. έπιασε κάποιον από τους χωρικούς που τριγύριζε το τραπέζι· για μια στιγμή μάλιστα πήρε την απόφαση, ζύγωσε τον ένα βοηθό και ετοιμάστηκε να του ψιθυρίσει κάτι στο αυτί. «Με συγχωρείς» είπε ο Κ., αφού σηκώθηκε χτυπώντας με το χέρι το τραπέζι, «αυτοί εδώ είναι βοηθοί μου κι έχουμε μια συζήτηση για τη δουλειά μας. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να τους ενοχλήσει». «Με συγχωρείτε, με συγχωρείτε» είπε ανήσυχος ο χωρικός και γύρισε πίσω στην παρέα του. «Πρέπει να προσέξετε σοβαρά αυτό το ζήτημα» είπε ο Κ. αφού κάθισε ξανά στη θέση του, «χωρίς την άδειά μου δεν επιτρέπεται να μιλάτε με κανένα. Εδώ είμαι ξένος, κι αφού εσείς είστε οι παλιοί βοηθοί μου είστε επίσης ξένοι. Εμείς λοιπόν, τρεις ξένοι, πρέπει να είμαστε ενωμένοι. Δώστε μου τα χέρια». Άπλωσαν πρόθυμα τα χέρια τους στον Κ. «Κάτω τα βρομόχερα. Πάντως η διαταγή μου ισχύει. Τώρα θα κοιμηθώ και πρέπει και σεις να κάνετε το ίδιο. Χάσαμε μια εργάσιμη μέρα· αύριο δουλειά από νωρίς. Θα μου βρείτε ένα έλκηθρο για να πάω στον Πύργο· αύριο στις έξι θα το έχετε έξω από το πανδοχείο». «Καλά» είπε ο ένας. Αλλά ο άλλος μπήκε στη μέση: «Είπες ναι, ενώ ξέρεις πως αυτό είναι αδύνατο». «Παρακαλώ ησυχία» φώναξε ο Κ., «αρχίσατε να ξεχωρίζετε». Ο πρώτος όμως είπε: «Έχει δίκιο. Κανένας ξένος δεν μπορεί να πάει στον Πύργο χωρίς άδεια». «Και ποιος δίνει μια τέτοια άδεια;» «Δεν ξέρω· ίσως ο φρούραρχος». «Τότε θα τηλεφωνήσουμε· τώρα αμέσως κι οι δυο σας τηλεφωνείτε στον φρούραρχο». Κι οι δυο έτρεξαν προς τη συσκευή και ζήτησαν γραμμή—πόσο βιάζονταν κι οι δυο τους! Η προθυμία τους φαινόταν γελοία—ρωτώντας αν ο Κ. μπορούσε μαζί τους να πάει στον Πύργο. Το «όχι» ακούστηκε ως το τραπέζι του Κ. Η απάντηση όμως είχε ακόμα κι άλλες λεπτομέρειες: «Ούτε αύριο, ούτε ποτέ». «Θα τηλεφωνήσω εγώ ο ίδιος» είπε ο Κ. και σηκώθηκε. Ενώ ως εκείνη τη στιγμή ο Κ. και οι βοηθοί του έμειναν απαρατήρητοι, με εξαίρεση εκείνο το επεισόδιο ανάμεσα στον Κ. και το χωρικό, η τελευταία δήλωση του Κ. προκάλεσε το γενικό ενδιαφέρον. Μαζί με τον Κ. σηκώθηκαν όλοι και μολοντί ο ξενοδόχος τους απωθούσε, αυτοί κατόρθωσαν να σχηματίσουν γύρω στο τηλέφωνο ένα στενό ημικύκλιο. Όλοι πίστευαν πως ο Κ. δε θα 'παιρνε καμιά απάντηση. Ο Κ. τους παρακάλεσε να μη φωνάζουν και τους είπε πως δε χρειαζόταν τη γνώμη τους.

Από το ακουστικό έβγαινε ένα τέτοιο βουητό, που ο Κ. δεν είχε

ξανακουσει ποτέ σε τηλεφωνο. Ήταν το βοηητό από αναρίθμητες παιδικές φωνές – αλλά πάλι δεν ήταν βοηητό, μα ένα τραγούδι από μακρινές, πολύ μακρινές φωνές– θα μπορούσε να πει κανείς πως οι φωνές αυτές ενώνονταν κατά έναν αδύνατο τρόπο σε μια σύνθεση και σε μια φωνή, υψηλή και δυνατή, που χτυπούσε στο αυτί σα να 'θελε να το διαπεράσει πιο βαθιά από ό,τι άντεχε το φτωχό αυτί. Ο Κ. άκουγε χωρίς να τηλεφωνεί, στερεώνοντας το αριστερό του χέρι πάνω στη συσκευή του τηλεφώνου.

Δεν ήξερε πόση ώρα είχε αυτή τη στάση, πάντως στεκόταν έτσι, ως τη στιγμή που ο ξενοδόχος τού έπιασε το σακάκι για να του πει πως ήρθε ένας αγγελιαφόρος να του μιλήσει. «Δρόμο!» φώναξε ο Κ. θυμωμένα, ίσως μέσα στο ακουστικό γιατί κάποια φωνή απάντησε από την άλλη μεριά. Ακολούθησε η παρακάτω συζήτηση: «Εδώ Όσβαλντ, ποιος είναι εκεί;» ακούστηκε μια δυνατή, αυστηρή και υπεροπτική φωνή, που ωστόσο φαινόταν να κομπιάζει· ο άνθρωπος με τη φωνή εκείνη προσπαθούσε να σκεπάσει το ελάττωμα με την αυστηρότητα. Ο Κ. δεν αποφάσιζε να πει το όνομά του, γιατί ήταν εκτεθειμένος στο τηλεφωνο χωρίς δυνατότητα να αντιδράσει· ο συνομιλητής του μπορούσε να τον βρρίσει, να σταματήσει το τηλεφωνο κι έτσι να κλείσει ένας καλός δρόμος για τον Κ. Η διστακτικότητα αυτή του Κ. εξόργισε τον άλλο. «Μα ποιος είναι εκεί» επανέλαβε και πρόσθεσε, «καλά θα κάνετε εσείς εκεί κάτω να μην τηλεφωνείτε τόσο συχνά· πριν από λίγο κάποιος είχε τηλεφωνήσει». Ο Κ. δεν έλαβε υπόψη την παρατήρηση και ξαφνικά παίρνοντας απόφαση είπε: «Εδώ ο βοηηός του κυρίου χωρομέτρη». «Ποιος βοηηός; Τίνος κυρίου; Τίνος χωρομέτρη;». Ο Κ. θυμήθηκε τη χτεσινή τηλεφωνική συνδιάλεξη και είπε κοφτά: «Ρωτήστε τον κύριο Φριτς». Ένωσε έκπληξη σαν είδε πως αυτό έφερε αποτέλεσμα. Περισσότερο όμως θαύμασε την ενότητα της υπηρεσίας εκεί πάνω. Η απάντηση έφτασε αμέσως. «Τον ξέρω. Ο αιώνιος χωρομέτρη. Ναι, ναι. Παρακάτω, παρακαλώ. Ποιος βοηηός;» «Ο Γιόζεφ» είπε ο Κ. Βρέθηκε όμως σε αμηχανία, καθώς πίσω του οι χωρικοί το σχολίαζαν· προφανώς δε συμφωνούσαν με την τακτική του. Αλλά δεν είχε καιρό να ασχοληθεί με τους χωρικούς· η συνομιλία αποσπούσε όλη την προσοχή του. «Γιόζεφ;» ρώτησε ο άλλος ξανά, «μα, οι βοηηοί ονομάζονται» – έγινε μια μικρή παύση, προφανώς για να ρωτήσει κάποιον για τα ονόματα– «Αρθούρος και Ιερεμίας». «Αυτοί είναι οι νέοι βοηηοί» είπε ο

Κ. «Όχι, είναι οι παλιοί» —«είναι οι νέοι, εγώ είμαι ο παλιός που έφτασα σήμερα μετά το χωρομέτρη» —«όχι» φώναξε ο άλλος. «Μα, ποιος είμαι λοιπόν;» ρώτησε ο Κ. ήρεμα, όπως στις αρχές. Κι ύστερα από μια παύση ακούστηκε η ίδια φωνή, με το ίδιο ελάττωμα, αλλά πιο βαθιά και αξιοπρόσεχτη: «Είσαι ο παλιός βοηθός».

Ο Κ. παρασύρθηκε από τον τόνο της φωνής εκείνης και ξέχασε τον εαυτό του· σε μια στιγμή του ξέφυγε η ερώτηση: «Τι θέλεις λοιπόν;» Πολύ θα 'θελε να κρεμάσει το ακουστικό· δεν περίμενε τίποτα από τη συνομιλία αυτή. Μόνο που αναγκάστηκε πάλι και ρώτησε: «Πότε μπορεί ο κύριός μου να έρθει στον Πύργο;» «Ποτέ» ήταν η απάντηση. «Πολύ ωραία» είπε ο Κ. και κρέμασε το ακουστικό.

Οι χωρικοί πίσω του σπρώχονταν προς το μέρος του. Οι βοηθοί, ενώ κοίταζαν λοξά τον Κ., προσπαθούσαν να τους κάνουν πέρα. Ωστόσο δεν έδειχναν διόλου ανήσυχoi, γιατί οι χωρικοί, ευχαριστημένοι με τις εξελίξεις, απομακρύνονταν. Κάποιοι, αφού πέρασε μέσα από το πλήθος με ταχύ βήμα, πλησίασε τον Κ., έκανε μια υπόκλιση, και του έδωσε ένα γράμμα. Ο Κ. το πήρε, αλλά κάρφωσε τη ματιά του στον άγνωστο που εκείνη τη στιγμή είχε το πιο μεγάλο ενδιαφέρον. Ο άντρας που ήρθε έμοιαζε πολύ με τους δύο βοηθούς· ήταν λιγνός όπως εκείνοι, με λυγερή και ευκίνητη κορμοστασιά και φορούσε στενά ρούχα. Παρόλα αυτά ήταν και πολύ διαφορετικός. Ο Κ. θα τον προτιμούσε οπωσδήποτε για δικό του βοηθό! Του θύμισε μάλιστα τη γυναίκα με το μωρό που είχε δει στο σπίτι του βυρσοδέψη. Ο νεοφερμένος, όπως όλοι οι άλλοι, φορούσε χειμωνιάτικα, πολύ άσπρα ρούχα, όχι όμως μεταξωτά· εντούτοις το ύφασμα είχε την απαλότητα και την αρχοντική εμφάνιση του μεταξιού. Το πρόσωπό του ήταν φωτεινό, χωρίς υποκρισία, και τα μάτια του έδειχναν μεγάλα, περισσότερο από το κανονικό. Το χαμόγελό του είχε μια ασυνήθιστη χαρωπή έκφραση. Με το χέρι του ήθελε να κρύψει το χαμόγελό του, μα δεν τα κατάφερε. «Ποιος είσαι;» ρώτησε ο Κ. «Ονομάζομαι Βαρνάβας» είπε εκείνος. «Είμαι αγγελιαφόρος». Τα χείλη του φαίνονταν χοντρά, αλλά μιλούσε με ευγενικό τρόπο. «Συμφωνείς με την κατάσταση αυτή;» ρώτησε ο Κ., δείχνοντας τους χωρικούς που τον παρατηρούσαν ακόμα σαν κάτι το αξιοθέατο, χάσκοντας με στόματα ανοιχτά, χοντρά χείλη και πρόσωπα βαθιά τυραννισμένα —τα κρανία τους φαίνονταν σα να τα είχε κάποιος σφυροκοπήσει και τα πρόσωπα εξέφραζαν τον πόνο από το χτύπημα— αλλά στην πραγμα-

तिकότητα τα στόματα δεν έχασκαν, μια που τα μάτια τους τρεμόπαιζαν εδώ κι εκεί για να περιεργαστούν κάποιο ασημαντο αντικείμενο της αίθουσας, πριν καρφωθούν ξανά πάνω του. Ο Κ. έδειξε και τους βοηθούς του που είχαν αγκαλιαστεί, με τα μάγουλα κολλητά· χαμογελούσαν με δουλικότητα ή με κάποια ειρωνεία, χωρίς να μπορεί κανείς να το ξέρει. Τους παρουσίασε όλους αυτούς, που τον ακολουθούσαν, κι ήθελε να πει ότι οι ιδιαίτερες περιστάσεις τους είχαν επιβάλει και περίμενε από τον Βαρνάβα –εδώ βρισκόταν η οικειότητα που τραβούσε την προσοχή του Κ.– να κάνει τη διάκριση ανάμεσα σ' αυτόν και τους άλλους. Πάντως ο Βαρνάβας –με μια αθωότητα βέβαια– αδιαφόρησε στην ερώτηση κι έκανε όπως ένας υπηρέτης με καλούς τρόπους που δε λαμβάνει υπόψη μερικές παρατηρήσεις του κυρίου του, όταν εξωτερικά αφορούν τον ίδιο· ο Βαρνάβας, για να δείξει πως ανταποκρίνεται στην ερώτηση, έριξε μια ματιά γύρω στην αίθουσα, δίνοντας το χέρι του σε μερικούς γνωστούς χωρικούς και αλλάζοντας μερικά λόγια με τους βοηθούς. Έδειχνε μια άνεση που τον ξεχώριζε από τους άλλους. Ο Κ. γύρισε στο γράμμα –ηττημένος αλλά όχι εξουθενωμένος– και το άνοιξε. Στο γράμμα διάβασε τα εξής: «Αξιότιμε κύριε, όπως ξέρετε, έχετε προσληφθεί στην υπηρεσία του Πύργου. Άμεσος προϊστάμενός σας είναι ο δήμαρχος του χωριού που θα σας ενημερώσει λεπτομερώς σε ό,τι αφορά την εργασία και τους όρους αμοιβής. Σ' αυτόν θα δίνετε λόγο. Κι εγώ βέβαια, από τη δική μου πλευρά, θα σας έχω υπό την επιβλεψή μου. Ο Βαρνάβας, που σας φέρνει το παρόν γράμμα, θα έρχεται συχνά σε επαφή μαζί σας, για να μαθαίνει τις επιθυμίες σας και να τις διαβιβάζει σε μένα. Στο μέτρο των δυνατοτήτων μου, θα είμαι πάντοτε πρόθυμος υπηρέτης σας. Έχω την επιθυμία, αυτοί που εργάζονται για μένα να μένουν ευχαριστημένοι». Η υπογραφή ήταν δυσανάγνωστη· ωστόσο κοντά σ' αυτήν υπήρχε η σφραγίδα: Προϊστάμενος του Τιμήματος 10. «Μια στιγμή, περίμενε» φώναξε ο Κ. στον Βαρνάβα που υποκλίθηκε μπροστά του. Έπειτα είπε στον ξενοδόχο να τον οδηγήσει σ' ένα δωμάτιο, γιατί ήθελε για μερικά λεπτά να μείνει μόνος του με το γράμμα. Μετά σκέφτηκε πως ο Βαρνάβας, παρόλη την πρόθυμια που έδειχνε γι' αυτόν, δεν έπαινε να 'ναι ένας αγγελιαφόρος· έτσι έδωσε παραγγελία να του φέρουν μια μπύρα. Ήθελε να δει με ποιο τρόπο θα το δεχόταν ο Βαρνάβας. Πράγματι ευχαριστήθηκε οπωσδήποτε κι άρχισε να πίνει αμέσως την μπύρα του. Τότε ο Κ.

ακολούθησε τον ξενοδόχο. Στο μικρό αυτό ξενοδοχείο δεν υπήρχε κανένα δωμάτιο για τον Κ., παρά μόνο μια μικρή σοφίτα. Κι αυτό έφερε κάποια σύγχυση, γιατί εκεί κοιμούνταν δυο υπηρέτριες που έπρεπε τώρα να αλλάξουν κρεβάτι. Καμιά αλλαγή δεν έκαναν στη σοφίτα, μόνο που έφυγαν οι υπηρέτριες. Ένα στενό κρεβάτι ήταν χωρίς σεντόνια, μερικά μόνο μαξιλάρια υπήρχαν και μια κουβέρτα που χρησίμευε για να σκεπάζουν άλογα. Το δωμάτιο ήταν άνω κάτω όπως το πρωί κι ακόμα δεν είχε αεριστεί. Δυο τρία εικονίσματα και μερικές φωτογραφίες με στρατιώτες στόλιζαν τους τοίχους. Κατά τα φαινόμενα δεν περίμεναν ο νέος πελάτης να παραμείνει πολύ και δεν έκαναν τίποτα για να τον υποχρεώσουν να κρατήσει το δωμάτιο. Εντούτοις ο Κ. έμεινε ικανοποιημένος. Τυλίχτηκε με την κουβέρτα, κάθισε μπροστά στο τραπέζι κι άρχισε να ξαναδιαβάξει ακόμα μια φορά το γράμμα μπροστά στο φως ενός κεριοῦ.

Το γράμμα δεν είχε ενιαία γραμμή· υπήρχαν σημεία που έδειχναν ότι τον έπαιρναν για ελεύθερο άνθρωπο και σέβονταν την αξιοπρέπειά του. Τέτοια σημεία ήταν η προσφώνηση και ό,τι αφορούσε τις επιθυμίες του. Υπήρχαν εντούτοις και άλλα σημεία, όπου φανερά ή με υπονοούμενα θεωρούνταν ένας κατώτερος εργάτης που μόλις και μετά βίας τον πρόσεχαν οι ανώτερες υπηρεσίες. Ο μεγάλος προϊστάμενος προσπαθούσε να τον έχει υπό την επίβλεψή του κι άμεσος προϊστάμενος ήταν ο δήμαρχος του χωριού· σ' αυτόν θα έδινε λόγο για τις πράξεις του. Κατά πάσα πιθανότητα ο μοναδικός συνάδελφός του θα 'ταν ο χωροφύλακας του χωριού. Χωρίς λοιπόν αμφιβολία όλα αυτά ήταν σκοτεινά πράγματα που έπρεπε να ξεπεραστούν. Ούτε καν διανοήθηκε ο Κ. ότι όλα αυτά προέρχονταν από κάποια αναποφασιστικότητα. Δε θα 'ταν λογικό να σκεφτεί πως βρισκόταν απέναντι σε μια τέτοια εξουσία. Περισσότερο έβλεπε μια ανοιχτή δυνατότητα για εκλογή ανάμεσα στα γραφόμενα· ώστε θα μπορούσε να γίνει ένας εργάτης του χωριού με κάποια σαφή αλλά φαινομενική σχέση προς τον Πύργο ή ένας φαινομενικός εργάτης του χωριού που στην πραγματικότητα θα εξαρτούσε ολόκληρη τη δουλειά του από τις πληροφορίες του Βαρνάβα. Ο Κ. δε δίστασε καθόλου για να κάνει την εκλογή· άλλωστε δε θα δίσταζε κι αν δεν είχε την εμπειρία εκείνη που απέκτησε μετά την άφιξή του στο χωριό. Μόνο σαν απλός εργάτης του χωριού, όσο το δυνατό πιο μακριά από τους κυρίους του Πύργου, θα 'ταν σε θέση να πετύχει κάτι μέσα στον Πύργο.

Οι χωρικοί, που έδειχναν κλειστοί απέναντί του, θα εκδήλωναν την εμπιστοσύνη τους, αν γινόταν συγχωριανός τους κι όχι μόνο φίλος τους. Όταν θα τον θεωρούσαν σαν τον Γκέρστεκερ ή τον Λάξεμαν –κι έπρεπε αυτό να γίνει πολύ γρήγορα, γιατί ήταν το παν– τότε όλοι οι δρόμοι θα άνοιγαν μπροστά του. Διαφορετικά θα 'ταν όχι μόνο κλειστοί αλλά και τέλεια απρόσιτοι, αν δηλαδή στηριζόταν στην εύνοια των κυρίων του Πύργου. Πάντως ήταν βέβαιο συνάμα πως υπήρχε ένας κίνδυνος που φαινόταν αρκετά καλά στο γράμμα και τονιζόταν με κάποια ικανοποίηση, σα να 'ταν αναγκασμένος να εκδηλωθεί. Υπήρχε δηλαδή κίνδυνος να γίνει εργάτης και τίποτα άλλο· το γράμμα άλλωστε έδινε μια τέτοια εικόνα με τους όρους εκείνους: υπηρεσία, προϊστάμενος, συνθήκες εργασίας, υπόλογος. Μολονότι τα γραφόμενα εξέφραζαν προσωπικά σημεία, έδειχναν συνάμα πως αφορούσαν τη σχέση ενός εργοδότη προς τον εργάτη. Εφόσον ο Κ. επιθυμούσε να γίνει εργάτης, μπορούσε να το αποφασίσει ελεύθερα, με όλη τη σοβαρότητα της ευθύνης και χωρίς να ελπίζει σε τίποτα άλλο. Ο Κ. καταλάβαινε πως δεν τον απειλούσε καμιά βία· δε φοβόταν κάτι τέτοιο και το υπολόγιζε πολύ λίγο. Αλλά οπωσδήποτε φοβόταν την πίεση ενός αποθαρρυντικού περιβάλλοντος, μιας καταβύθισης στην απογοήτευση. Περισσότερο απ' όλα υπολόγιζε τις αδιόρατες επιδράσεις κάθε στιγμής. Με τον κίνδυνο λοιπόν αυτό έπρεπε να παλέψει. Το γράμμα δεν αποσιωπούσε επίσης το γεγονός ότι αν ξεσπούσε η πάλη, αυτός ο ίδιος έπρεπε να τολμήσει να κάνει την αρχή. Η αλήθεια αυτή λεγόταν με λεπτό τρόπο και μόνο μια ανήσυχη συνειδηση –ανήσυχη αλλά όχι κακή– θα μπορούσε να το παρατηρήσει βρισκόταν στην έκφραση: όπως ξέρετε. Ο Κ. είχε αναφέρει την άφιξή του στο χωριό και μετά, όπως το διατύπωνε το γράμμα, έμαθε πως είχε προσληφθεί στην υπηρεσία του Πύργου.

Ο Κ. ξεκρέμασε ένα κάδρο από τον τοίχο και στο καρφί πέρασε το γράμμα· ήταν το δωμάτιό του, όπου θα έμενε, κι έτσι εκεί έπρεπε να κρέμεται και το γράμμα.

Έπειτα κατέβηκε στην μπυραρία. Ο Βαρνάβας καθόταν σ' ένα τραπέζι μαζί με τους βοηθούς. «Εδώ είσαι λοιπόν!» είπε ο Κ., χωρίς να έχει καμιά αφορμή, αλλά μόνο από ευχαρίστηση, που έβλεπε τον Βαρνάβα. Μόλις μπήκε μέσα ο Κ., οι χωρικοί σηκώθηκαν και τον τριγύρισαν. Τους είχε γίνει συνήθεια να τον ακολουθούν συνέχεια. «Τι θέλετε λοιπόν από μένα;» φώναξε ο Κ. Δεν το βρήκαν τόσο

κακό και γύρισαν ήσυχα στις θέσεις τους. Κάποιος από τους χωρικούς περνώντας από το τραπέζι, δικαιολογήθηκε μ' ένα αινιγματικό χαμόγελο που φανερώθηκε και σε άλλα πρόσωπα: «Πάντοτε έχει κανείς την ευκαιρία να μάθει κάτι νέο». Και λέγοντας αυτά έγλειψε τα χείλη του, σα να έπαιρνε τα νέα για νόστιμο φαγητό. Ο Κ. δε μίλησε καθόλου· σκέφτηκε πως έπρεπε να δείχνουν κάποιο σεβασμό. Μόλις όμως πλησίασε τον Βαρνάβα, αισθάνθηκε πίσω την ανάσα κάποιου χωρικού. Του είπε πως γύρευε την αλατιέρα. Αλλά ο Κ. οργανισμένος χτύπησε κάτω το πόδι κι ο χωρικός το 'βαλε στα πόδια, χωρίς να πάρει την αλατιέρα. Πραγματικά, ήταν εύκολο να τα βάλει κανείς με τον Κ., ακούσε να ξεσηκώνει τους χωρικούς εναντίον του. Η επιμονή τους να ανακατώνονται στις δουλειές του ήταν γι' αυτόν περισσότερο απαράδεκτη από την επιφυλακτικότητα των άλλων. Άλλωστε κι οι χωρικοί είχαν και την επιφυλακτικότητα, γιατί αν πήγαινε στο τραπέζι τους, αυτοί δε θα έμεναν εκεί. Πάντως μόνο για την παρουσία του Βαρνάβα απόφυγε το επεισόδιο. Στράφηκε να τους ρίξει μια άγρια ματιά κι είδε πως κι αυτοί τον κοίταζαν. Εντούτοις, σαν τους είδε να κάθονται ήσυχα στις θέσεις τους, χωρίς να μιλάνε μεταξύ τους και χωρίς καμιά επικοινωνία, ενωμένοι μόνο με τις ματιές τους, που κοίταζαν τον Κ., κατάλαβε πως δεν έτρεχαν πίσω του εξαιτίας μιας κακίας· ίσως μάλιστα να 'θελαν κάτι να του ανακοινώσουν και να μη μπορούσαν να το εκφράσουν· κι αν πάλι όλα αυτά δεν ίσχυαν, η συμπεριφορά τους ήταν κάτι το παιδαριώδες που συνηθιζόταν, φαίνεται, μέσα στο πανδοχείο. Μήπως κι ο ξενοδόχος δεν ήταν σαν παιδί, κρατώντας με τα δυο χέρια ένα ποτήρι μπίρα, που το πήγαινε σε κάποιον πελάτη, ακίνητος και αφηρημένος κοιτάζοντας τον Κ., χωρίς να ακούει την ξενοδόχα, που σκυμμένη στην πόρτα της κουζίνας τον φώναζε;

Με περισσότερη ηρεμία ο Κ. στράφηκε προς τον Βαρνάβα. Ήθελε να απομακρύνει τους βοηθούς, μα δεν έβρισκε αφορμή, αφού κι οι δυο τους ονειρεύονταν πάνω απ' τις μπίρες τους. «Διάβασα το γράμμα. Μήπως ξέρεις το περιεχόμενο;» είπε ο Κ. «Όχι» απάντησε ο Βαρνάβας, με ένα βλέμμα που έδειχνε πως υπονοούσε περισσότερα από τα λόγια του. Ήταν πιθανόν ο Κ. να παρερμηνέυε την καλοσύνη του Βαρνάβα, όπως και την κακία των χωρικών· αλλά η παρουσία του Βαρνάβα ήταν οπωσδήποτε κάποια ανακούφιση. «Στο γράμμα είναι και το όνομά σου· εσύ θα μεταφέρεις πληροφορίες

στον προϊστάμενο. Υπέθεσα λοιπόν πως ήξερες το περιεχόμενο του γράμματος». «Μου έδωσαν εντολή» είπε ο Βαρνάβας, «να σου παραδώσω το γράμμα, να περιμένω ώσπου να το διαβάσεις και μετά να τους πάω την απάντησή σου προφορική ή γραπτή, αν νομίζεις πως είναι ανάγκη». «Πολύ ωραία» είπε ο Κ., «δεν είναι απαραίτητο να γράψω κάτι· πες στον προϊστάμενο... αλήθεια, πώς ονομάζεται; Η υπογραφή του ήταν δυσανάγνωστη». «Κλαμ» απάντησε ο Βαρνάβας. «Πες λοιπόν στον κύριο Κλαμ τις ευχαριστίες μου για την πρόσληψη και για την ιδιαίτερη καλοσύνη του, που την εκτιμώ πολύ, αφού εγώ ακόμα δεν πρόλαβα να παρουσιάσω την αξία μου. Θα ακολουθήσω με ακρίβεια τις οδηγίες του. Για σήμερα δεν έχω να ζητήσω κάτι το αξιόλογο». Ο Βαρνάβας, που τον είχε ακούσει πολύ προσεχτικά, παρακάλεσε τον Κ. να του επιτρέψει να επαναλάβει το μήνυμα προς τον Κλαμ. Ο Κ. δέχτηκε κι ο Βαρνάβας το επανέλαβε λέξη προς λέξη. Έπειτα σηκώθηκε και αποχαιρέτησε τον Κ.

Ο Κ. σ' όλο το διάστημα αυτό παρατηρούσε εξεταστικά το πρόσωπο του Βαρνάβα και τη στιγμή εκείνη τον περιεργάστηκε για μια ακόμα φορά. Ο Βαρνάβας ήταν το ίδιο περίπου ψηλός με τον Κ. Εντούτοις τα μάτια του έδειχναν πως ατένιζαν τον Κ. από ψηλά. Το κοίταγμα όμως αυτό γινόταν με τέτοια μετριοφροσύνη που δεν μπορούσε να σου δώσει την εντύπωση πως ο άνθρωπος αυτός ήταν σε θέση να προσβάλει κάποιον. Βέβαια, ήταν ένας άσημος αγγελιαφόρος, χωρίς να ξέρει το περιεχόμενο των γραμμμάτων που μετέφερε. Αλλά η έκφραση των ματιών του, η συμπεριφορά του, το χαμόγελό του έδειχναν πως κάτι είχαν κι αυτά να πουν, παρόλο που ο ίδιος ίσως δεν το 'ξερε. Πάντως ο Κ. του έσφιξε το χέρι· η χειρονομία αυτή τον ξάφνιασε, γιατί περίμενε απλώς μια υπόκλιση.

Μόλις έφυγε ο Βαρνάβας –πριν ανοίξει την πόρτα, έπεσε με τον ώμο πάνω της κι έφερε τη ματιά του σ' ολόκληρο το πανδοχείο– ο Κ. είπε στους βοηθούς του: «Θα φέρω από το δωμάτιό μου τα σχέδια, για να μελετήσουμε ποια δουλειά θα κάνουμε στην αρχή». Θέλησαν να τον ακολουθήσουν. «Να μείνετε εδώ» φώναξε ο Κ. Εντούτοις επιχείρησαν και πάλι να πάνε μαζί του. Ο Κ. αναγκάστηκε να τους διατάξει αυστηρά. Ο Βαρνάβας δε βρισκόταν πια στον προθάλαμο. Ήδη είχε εξαφανιστεί. Ο Κ. ούτε μπροστά στο πανδοχείο μπόρεσε να τον διακρίνει· χιόνιζε πάλι. Αναγκάστηκε να φωνάξει «Βαρνάβα», αλλά καμιά απάντηση δεν πήρε. Μήπως βρισκόταν

ακόμα μέσα στο πανδοχείο; Δεν μπορούσε να υποθέσει τίποτα άλλο. Εντούτοις ο Κ. ξαναφώναξε το όνομά του με όλη τη δύναμη της φωνής του. Ο αντλάλος πέρασε σα βροντή μέσα στη νύχτα. Τότε από μακριά ακούστηκε μια αδύνατη απάντηση που έδειχνε πως ο Βαρνάβας βρισκόταν πολύ μακριά. Ο Κ. του είπε να γυρίσει πίσω και συνάμα έτρεχε να τον συναντήσει. Εκεί που συναντήθηκαν, δε φαινόταν από το πανδοχείο.

«Βαρνάβα» άρχισε ο Κ. μη μπορώντας να συγκρατήσει την τρεμάμενη φωνή του, «έχω να σου πω κάτι ακόμα. Κι αυτό με βάζει σε σκέψεις, πως δεν τα κανονίσαμε τόσο σωστά, να εξαρτάται δηλαδή ένα μήνυμά μου προς τον Πύργο από τη δική σου τυχαία προσέλευση. Αν τώρα, λόγου χάρη, δε σε προλάβαινα κατά τύχη, ποιος ξέρει πόσες μέρες έπρεπε να σε περιμένω αλήθεια, πώς τρέχεις έτσι, εγώ νόμιζα πως ακόμα ήσουν στο πανδοχείο!» «Θα μπορούσες» είπε ο Βαρνάβας, «να ζητήσεις από τον προϊστάμενο να με στέλνει ορισμένες μέρες και μάλιστα να τις κανονίσεις εσύ». «Κι αυτό δε γίνεται» είπε ο Κ., «μπορεί για πολλές μέρες να μην έχω τίποτα να σου πω και ξαφνικά να μου παρουσιαστεί κάτι σοβαρό και επείγον, να, ίσως μετά ένα τέταρτο από την αναχώρησή σου». «Θέλεις να πεις» απάντησε ο Βαρνάβας, «πως πρέπει να ζητήσω από τον προϊστάμενο να βρει έναν άλλο τρόπο επικοινωνίας, χωρίς τη δική μου μεσολάβηση;» «Όχι, καθόλου!» είπε ο Κ. «Θίγω το ζήτημα αυτό, γιατί παίρνω αφορμή από τη φορά αυτή που στάθηκα τυχερός και σε πρόλαβα». «Μήπως θέλεις να ξαναπάμε στο πανδοχείο» απάντησε ο Βαρνάβας, «κι εκεί να μου δώσεις το νέο μήνυμα;» Είχε κάνει ήδη μερικά βήματα προς το πανδοχείο. «Δε χρειάζεται» απάντησε ο Κ., «θα σε πάω λίγο πιο πέρα». «Γιατί δε θέλεις να πάμε πίσω στο πανδοχείο;» ρώτησε ο Βαρνάβας. «Με ενοχλεί το περιβάλλον» είπε ο Κ., «είδες και μόνος σου πόσο πεισματάρηδες είναι οι χωρικοί». «Θα μπορούσαμε να πάμε στο δωμάτιό σου» επέμενε ο Βαρνάβας. «Το δωμάτιο αυτό» απάντησε ο Κ., «είναι της υπηρεσίας, βρόμικο και χωρίς καθαρό αέρα. Δε θέλω λοιπόν να μείνω εκεί μέσα και θέλω να σε πάω λίγο πιο πέρα». Είπε τα τελευταία λόγια, προσπαθώντας να κάμψει οριστικά την απροθυμία του Βαρνάβα. «Επίτρεψέ μου να σε πιάσω από το χέρι, γιατί είσαι πιο σταθερός στο βάδισμα» πρόσθεσε ο Κ. και τον έπιασε από το χέρι. Ήταν πυκνό σκοτάδι· ο Κ. δεν μπορούσε να διακρίνει το πρόσωπο

του Βαρνάβα· μόλις και μετά βίας ξεχώριζε το ανάστημά του. Δυο τρία λεπτά έψαχνε στο σκοτάδι, για να πιάσει το χέρι του Βαρνάβα.

Ο Βαρνάβας δέχτηκε και απομακρύνθηκαν από το πανδοχείο. Ο Κ. αισθανόταν, αλήθεια, πως και με τις πιο φιλότιμες προσπάθειές του δε θα μπορούσε να προλάβει τον Βαρνάβα, σ' αυτόν που τώρα έριχνε όλο του το βάρος. Ακόμα και με τις πιο ευνοϊκές περιστάσεις μια μικρή λεπτομέρεια αρκούσε να τα γκρεμίσει όλα, όπως λόγου χάρη η περιπλάνησή του μέσα στους δρόμους, απ' όπου ποτέ δε θα μπορούσε να βγει χωρίς τη βοήθεια του Βαρνάβα. Κάτι τέτοιο άλλωστε είχε γίνει το πρωί, όταν κόλλησε στο δρόμο. Οστόσο έδιωξε αυτές τις κακές σκέψεις και με τη σιωπή του Βαρνάβα πήρε κάποιο θάρρος. Πάντως, αν προχωρούσαν σιωπηλοί, κι ο ίδιος ο Βαρνάβας θα καταλάβαινε πως ο μοναδικός σκοπός τους ήταν αυτός ο κοινός περίπατος.

Πήγαιναν μαζί, αλλά ο Κ. δεν καταλάβαινε την κατεύθυνση· δεν έβλεπε τίποτα, ούτε αν είχαν προσπεράσει ή όχι την εκκλησία. Έτσι και μόνο η προσπάθεια να βαδίζει, τον εξάντλησε και οι σκέψεις του άρχισαν να μπερδεύονται. Δεν μπορούσε να τις συγκεντρώσει στο σκοπό του και τις ένιωθε να χάνονται. Αναμνήσεις από τα μέρη του ξεχύνονταν και γέμιζαν το κεφάλι του. Θυμήθηκε την πλατεία του χωριού του. Εκεί υπήρχε μια εκκλησία που την έφραζε κυκλικά ως ένα σημείο ένα παλιό κοιμητήριο· κι αυτό πάλι το τριγύριζε ένας ψηλός τοίχος. Μόνο λίγα παιδιά μπορούσαν να σκαρφαλώσουν σ' αυτό τον τοίχο κι ο Κ. στις αρχές δεν το κατάφερε. Σκαρφάλωναν στον τοίχο όχι από περιέργεια, γιατί το νεκροταφείο δεν αποτελούσε γι' αυτούς κανένα μυστήριο· συχνά έμπαιναν μέσα από μια μικρή πλάγια πόρτα. Μόνο τον ψηλό και λείο τοίχο ήθελαν να κατακτήσουν. Έτσι κάποιο πρωί –η έρημη πλατεία του χωριού είχε λουστεί στον ήλιο κι ο Κ. δε θυμόταν άλλη φορά την πλατεία με τέτοιο χρώμα– κατόρθωσε να σκαρφαλώσει στον τοίχο με αρκετή άνεση και μάλιστα σ' ένα σημείο, όπου ήδη πολλές φορές είχε πέσει. Με την πρώτη λοιπόν προσπάθεια σκαρφάλωσε ως την κορυφή, κρατώντας με τα δόντια μια σημαιούλα. Οι πέτρες γλιστρούσαν κάτω με κρότο, αλλά αυτός πατούσε την κορυφή. Κάρφωσε τη σημαιούλα που την κουνούσε ο αέρας, κοίταξε γύρω του και κάτω τους σταυρούς που σάπιζαν στη γη. Τη στιγμή εκείνη δεν υπήρχε κανένας πιο μεγάλος πάνω στο μέρος εκείνο. Τυχαία πέρασε ο δάσκαλος και με μια αυστηρή του μα-

τιά ανάγκασε τον Κ. να κατεβεί. Με το πήδημα χτύπησε στο γόνατο και δυσκολεύτηκε να γυρίσει σπίτι, αλλά είχε κατορθώσει να κατακτήσει την κορυφή του τοίχου. Η γεύση εκείνου του θριάμβου ήταν γι' αυτόν μια νίκη για όλη του τη ζωή. Το γεγονός εκείνο δεν ήταν και τόσο ανόητο, γιατί, έπειτα από τόσα χρόνια, μέσα στη χιονισμένη νύχτα και καθώς ήταν πιασμένος από το χέρι του Βαρνάβα, η ανάμνησή του ερχόταν να τον στηριξει.

Πιάστηκε πιο σφιχτά, ενώ ο Βαρνάβας σχεδόν τον έσερνε. Η σιωπή δεν έλεγε να σπάσει. Το μόνο που καταλάβαινε ο Κ., καθώς βάδιζαν, ήταν ο λιθόστρωτος δρόμος. Έβγαζε το συμπέρασμα πως ακόμα δεν είχαν στρίψει σε καμιά πάροδο. Έδωσε όρκο στον εαυτό του να μη σταματήσει, όσο δύσκολος κι αν ήταν ο δρόμος κι όσο μεγάλος ο φόβος να μην τα καταφέρει να γυρίσει πίσω. Έπρεπε να είχε αρκετή δύναμη, μια που άφηνε να τον οδηγούν. Κάπου φυσικά, ο δρόμος θα τελείωνε. Την ημέρα είδε πως ο Πύργος δε βρισκόταν και τόσο μακριά: ο αγγελιαφόρος θα πήρε τον πιο σύντομο δρόμο.

Ο Βαρνάβας σταμάτησε τότε απότομα. Πού βρίσκονταν; Εδώ ήταν το τέρμα; Μήπως ο Βαρνάβας θα τον άφηνε; Δε θα τολμούσε να κάνει κάτι τέτοιο. Ο Κ. έσφιξε το χέρι του Βαρνάβα τόσο σφιχτά που ο ίδιος ένιωσε πόνο. Μήπως είχε συμβεί το απίστευτο και βρίσκονταν ήδη μέσα στον Πύργο ή στην πύλη του; Απ' ό,τι όμως μπορούσε να ξέρει ο Κ., δεν είχαν διόλου βαδίσει ανηφορικό δρόμο. Μήπως πάλι ο Βαρνάβας τον είχε ανεβάσει από κάποιο δρόμο, όχι πολύ ανηφορικό; «Πού βρισκόμαστε λοιπόν;» είπε ο Κ. χαμηλόφωνα, απευθυνόμενος περισσότερο στον εαυτό του παρά στον Βαρνάβα. «Στο σπίτι» απάντησε ο Βαρνάβας με τον ίδιο τόνο. «Στο σπίτι;» «Ναι, πρόσεχε τώρα, κύριε, μπορεί να γλιστρήσεις. Εδώ θα κατεβούμε». «Θα κατεβούμε;» «Ένα δυο σκαλιά μόνο» πρόσθεσε ο Βαρνάβας και φτάνοντας, χτύπησε αμέσως την πόρτα.

Μια κοπέλα άνοιξε και βρέθηκαν στο κατώφλι ενός μεγάλου δωματίου, μάλλον σκοτεινού, μια που δεν υπήρχε άλλο φως εκτός από μια μικρή καντήλα, κρεμασμένη πάνω από ένα τραπέζι, στο βάθος. «Ποιος είναι μαζί σου, Βαρνάβα;» ρώτησε η κοπέλα. «Ο χωρομέτρης» απάντησε. «Ο χωρομέτρης» επανέλαβε η κοπέλα πιο δυνατά, γυρίζοντας κατά το τραπέζι. Δυο γέροι σηκώθηκαν, ένας άντρας και μια γυναίκα: ακολούθησε και μια άλλη κοπέλα. Χαϊρέτησαν τον Κ., ενώ ο Βαρνάβας του παρουσίαζε ολόκληρη

την οικογένεια· οι γονείς του κι οι δυο αδερφές του, η Όλγα και η Αμαλία. Ο Κ. έριξε σ' όλους μια γρήγορη ματιά κι έπειτα άφησε να του βγάλουν το παλτό, για να το στεγνώσουν στη θερμάστρα.

Ο Βαρνάβας λοιπόν είχε έρθει στο σπίτι του. Μα, για ποιο λόγο είχαν έρθει στο σπίτι εκείνο; Ο Κ. πήρε τον Βαρνάβα σε μια γωνιά και τον ρώτησε: «Γιατί γύρισες εδώ; Μήπως μένεις εδώ κοντά στον Πύργο;» «Κοντά στον Πύργο;» επανέλαβε ο Βαρνάβας, χωρίς να καταλαβαίνει τίποτα. «Άκουσε, Βαρνάβα» είπε ο Κ., «έφυγες από το πανδοχείο και πήγαινες στον Πύργο». «Όχι» απάντησε ο Βαρνάβας, «έφυγα για το σπίτι, δεν πηγαίνω στον Πύργο πριν από τα ξημερώματα, ποτέ δε διανυκτερεύω εκεί». «Μα δεν πήγαινες στον Πύργο» αναφώνησε ο Κ., «εδώ ερχόσουν!» Τώρα το χαμόγελο του Βαρνάβα φαινόταν λίγο σκοτεινό κι ο ίδιος ο Βαρνάβας πολύ ασήμαντος. «Γιατί δεν το είπες;» φώναξε ο Κ. «Δε με ρώτησες, κύριε» απάντησε ο Βαρνάβας, «μου είπες μόνο πως έχεις κάποιο μήνυμα να μου δώσεις και δεν ήθελες να μου το δώσεις στην μπιραρία ή στο δωμάτιό σου. Σκέφτηκα λοιπόν πως θα μπορούσες με όλη σου την ησυχία να μιλήσεις εδώ, στο σπίτι των γονέων μου. Αν το επιθυμείς, οι άλλοι δε θα μείνουν κοντά μας· κι αν θέλεις, μπορείς να διανυκτερεύσεις στο σπίτι μας. Μήπως δεν έκανα καλά;» Ο Κ. δεν μπορούσε να πει τίποτα. Είχε γελαστεί πέρα για πέρα· ήταν θύμα μιας παρανόησης και μάλιστα μιας κοινής και αδικαιολόγητης παρανόησης. Στεκόταν τώρα μαγεμένος από το χιτώνιο του Βαρνάβα· γυάλιζε σα μεταξωτό κι ήταν πολύ εφαρμοστό. Ξεκούμπωτο καθώς ήταν άφηνη να φαίνεται ένα γκριζο πουνκάμισο, χοντρό, βρόμικο και με πολλά μπαλώματα. Ξεπρόβαλλε και το μεγάλο πλούσιο και μυώδες στήθος του Βαρνάβα που έδειχνε πως ανήκε σ' έναν εργάτη. Άλλωστε το περιβάλλον μαρτυρούσε πιστά όλα αυτά και συνάμα τα τόνιζε. Ο γέρος πατέρας έδειχνε να πάσχει από αρθριτικά· πλησίαζε τον Κ. ψηλαφώντας περισσότερο με τα χέρια του παρά περπατώντας με τα δυσκίνητα και άκαμπτα πόδια του· το ίδιο συνέβαινε και με τη μάνα που είχε τα χέρια διπλωμένα στο στήθος της· ήταν τόσο χοντρή που δεν μπορούσε να κάνει τίποτα άλλο παρά μόνο κάτι μικρά βήματα. Από την ώρα που μπήκε μέσα ο Κ., κι οι δυο τους προσπαθούσαν να προχωρήσουν από τη γωνιά τους καταπάνω του κι όλο βρισκονταν μακριά του. Οι ξανθές αδερφές, που έμοιαζαν καταπληκτικά μεταξύ τους, όπως και με τον Βαρνάβα αλλά διακρίνονταν από τα αδρά χα-

ρακτηριστικά τους, ήταν μεγαλόσωμες και γεροδεμένες κοπέλες· τριγύριζαν τον επισκέπτη, περιμένοντας το χαριετισμό του. Ο Κ. όμως δεν μπορούσε να ανοίξει το στόμα του. Ήταν πια βέβαιος πως μέσα στο χωριό ο καθένας είχε κάποια σημασία γι' αυτόν· οπωσδήποτε δεν έφευγε έξω, αλλά για τα άτομα του σπιτιού εκείνου δεν ένιωθε κανένα ενδιαφέρον. Αν μπορούσε να γυρίσει στο πανδοχείο μόνος του, θα έφευγε αμέσως. Υπήρχε βέβαια κάποια πιθανότητα να πάει τα χαράματα στον Πύργο με τον Βαρνάβα, μα τη στιγμή εκείνη δεν ένιωθε καμιά όρεξη. Είχε πιστέψει πως αθέατος θα χωρόταν στον Πύργο, πιάνοντας το χέρι του Βαρνάβα. Αλλά τον Βαρνάβα τον είχε φανταστεί να βρίσκεται πολύ ψηλά, περισσότερο από όλους και από ό,τι φαινόταν. Συνάμα είχε πιστέψει πως ο Βαρνάβας ήταν πολύ έμπιστος του Πύργου. Ήταν λοιπόν αδύνατο να μπει μέσα μεσημέρι στον Πύργο με έναν άνθρωπο που ήταν γιος αυτής της οικογένειας· ανήκε μόνο σ' αυτήν, καθόταν στο ίδιο τραπέζι με όλους τους άλλους· ήταν ένας υπάλληλος που δεν του επιτρεπόταν ούτε να διανυκτερεύσει στον Πύργο. Αν πήγαινε λοιπόν μαζί του, θα 'ταν μια προσπάθεια γελοία και μάταιη.

Ο Κ. κάθισε σ' ένα καναπέ κοντά στο παράθυρο· εκεί αποφάσισε να περάσει ολόκληρη τη νύχτα, χωρίς να δεχτεί καμιά άλλη περιποίηση. Οι υπόλοιποι χωρικοί, που τον πετούσαν έξω ή τρώμαζαν μπροστά του, έδειχναν να 'ναι λιγότερο επικίνδυνοι· το μόνο που έκαναν, ήταν να τον εγκαταλείπουν στις δικές του δυνατότητες· έτσι μπορούσε να συγκεντρώσει τις δυνάμεις του για τον αγώνα. Τέτοιοι όμως φαινομενικοί συνεργάτες, όπως αυτοί εδώ της οικογένειας, που τον τράβηξαν στο σπίτι τους, με μια δόλια υποκρισία, και δε θέλησαν να τον πάνε στον Πύργο, αυτοί λοιπόν, σκόπιμα ή όχι, του χαλούσαν τους σκοπούς και τον οδηγούσαν στην καταστροφή. Δε θέλησε να ακούσει την πρόσκληση να πάει στο τραπέζι τους κι επέμενε με πείσμα να κάθεται στον καναπέ με σκυμμένο το κεφάλι.

Σε μια στιγμή η Όλγα, η πιο ευγενική από τα αδέρφια, σηκώθηκε με κάποια κοριτσιόστικη αμηχανία, ζύγωσε τον Κ. και τον κάλεσε να έρθει στο τραπέζι τους· του είπε πως θα πήγαινε να φέρει και λίγη μπίρα. «Από πού» ρώτησε ο Κ. «Από το πανδοχείο» απάντησε η Όλγα. Χάρηκε πολύ ο Κ. με τα λόγια αυτά. Την παρακάλεσε λοιπόν, αντί να πάει για την μπίρα, να τον συνοδέψει στο πανδοχείο, όπου είχε μια επείγουσα δουλειά. Αλλά τα πράγματα ήταν δύσκο-

λα, γιατί η Όλγα δε θα πήγαινε στο πανδοχείο, όπου έμενε, αλλά σ' ένα άλλο πιο κοντά, στο Χέρενχοφ. Πάντως ο Κ. προτίμησε να παρακαλέσει την Όλγα να του επιτρέψει να τη συνοδέψει, έχοντας την ελπίδα να βρει εκεί ένα δωμάτιο· όσο άθλιο κι αν ήταν, θα το προτιμούσε από το πιο καλό κρεβάτι που θα του πρόσφεραν αυτοί οι άνθρωποι. Η Όλγα δεν απάντησε αμέσως, αλλά έριξε μια ματιά προς το τραπέζι. Ο αδερφός της σηκώθηκε, συμφώνησε πρόθυμα και είπε: «Αν το προτιμά ο κύριος». Η συγκατάθεση αυτή ήταν αρκετή, για να κάνει τον Κ. να αναθεωρήσει την απόφασή του· ό,τι ενέκρινε ο Βαρνάβας δεν ήταν δυνατό να έχει κάποια αξία. Και ήδη ενώ συζήτησαν μήπως ο Κ. δε θα μπορούσε να γίνει δεκτός σε κείνο το πανδοχείο κι έδειχναν να αμφιβάλουν πολύ, αυτός επέμενε αμετάπειστος, χωρίς να μπει στον κόπο να τους δώσει μια εύλογη δικαιολογία, για ποιο λόγο ανυπομονούσε. Η οικογένεια αυτή έπρεπε να τον δεχτεί όπως τους παρουσιαζόταν· μπροστά τους δεν ένιωθε καμιά ντροπή. Ωστόσο το σοβαρό και ευθύ βλέμμα της Αμαλίας τον τάραξε κάπως· ήταν όμως βλέμμα που προόδιε κάποια απάθεια και μια μικρή διανοητική καθυστέρηση.

Ενώ βιάδιζαν προς το πανδοχείο εκείνο, ο Κ. είχε πιάσει το χέρι της Όλγας, ρίχνοντας όλο του το βάρος πάνω της, όπως ακριβώς και την προηγούμενη φορά στον Βαρνάβα. Πάντως αλλιώςια δε θα μπορούσε να προχωρήσει. Στο δρόμο πληροφορήθηκε πως το πανδοχείο φιλοξενούσε αποκλειστικά τους ανθρώπους του Πύργου, όπου έτρωγαν και μερικές φορές κοιμούνταν, αν είχαν κάποια δουλειά στο χωριό. Η Όλγα μιλούσε στον Κ. σε χαμηλό τόνο, πολύ εμπιστευτικό. Ήταν ευχάριστο να περπατά κανείς μαζί της, όσο ακριβώς να περπατά κανείς με τον αδερφό της. Ο Κ. προσπαθούσε να πνίξει αυτή τη σιγουριά που του χάριζε η Όλγα, μα αυτή επέμενε να κυριαρχεί μέσα του.

Το νέο πανδοχείο απέξω έμοιαζε πολύ με το άλλο, όπου έμενε ο Κ. Άλλωστε λίγο πολύ όλα τα σπίτια του χωριού έμοιαζαν μεταξύ τους· εντούτοις, στην προκειμένη περίπτωση υπήρχαν κάποιες μικρές αλλά ευδιάκριτες διαφορές· τα σκαλοπάτια της εισόδου ήταν περιφραγμένα με κάγκελα κι ένα κομψό φανάρι ήταν στερεωμένο πάνω στην είσοδο. Καθώς έμπαιναν, κάτι κυμάτισε στα κεφάλια τους· μια σημαία με τα χρώματα του κόμητος. Ο ξενοδόχος βρέθηκε μπροστά τους, από τον προθάλαμο ακόμα· είχε κάνει, όπως φαινό-

ταν, ένα γύρο για να επιθεωρήσει το πανδοχείο. Κοίταξε τον Κ. στα πεταχτά, με μάτια που φαινόταν μικρά ή μισόκλειστα, με βλέμμα κριτικό ή ακόμα και νυσταγμένο. Αμέσως είπε: «Ο κύριος χωρομέτρης δεν έχει κανένα δικαίωμα να πάει πιο πέρα από την μπαρραρία». «Μα, βέβαια» είπε η Όλγα, υποστηρίζοντας αμέσως τον Κ., «ο κύριος απλώς είναι συνοδός μου». Ο Κ. όμως, δείχνοντας κάποια αγνωμοσύνη, άφησε το χέρι της Όλγας και παρέσυρε τον ξενοδόχο πιο πέρα, ενώ η Όλγα με πολλή υπομονή περιμένε στην άλλη άκρη του προθάλαμου. «Θέλω να διανυκτερεύσω εδώ» είπε ο Κ. «Λυπάμαι, αλλά αυτό είναι αδύνατο» είπε ο ξενοδόχος. «Νομίζω πως δεν ξέρετε τι είναι αυτό το πανδοχείο· προορίζεται μόνο για τους ανθρώπους του Πύργου». «Καταλαβαίνω, αυτό λέει ο κανονισμός» είπε ο Κ., «ωστόσο θα μπορούσατε να μου παραχωρήσετε κάποια γωνιά να κοιμηθώ». «Θα 'θελα να σας ευχαριστήσω» απάντησε ο ξενοδόχος, «αλλά πέρα από την αυστηρότητα του κανονισμού, που μόνο ένας ξένος μπορεί να την αντιμετωπίσει με έλλειψη σεβασμού, όπως κάνατε εσείς, υπάρχει και ένας άλλος ακόμα σοβαρός λόγος· οι άνθρωποι του Πύργου είναι πολύ ευαίσθητοι· είμαι σίγουρος πως δε θα μπορούσαν να ανεχτούν εδώ μέσα έναν ξένο, τουλάχιστον απροετοίμαστοι. Κι ακόμα, αν σας δεχτώ να κοιμηθείτε εδώ, θα σας ανακαλύψουν οπωσδήποτε τυχαία, μια που η τύχη είναι πάντοτε με το μέρος των κυριών. Αυτό θα σημάνει όχι μόνο τη δική μου αλλά και τη δική σας καταστροφή. Όσο γελοίο κι αν φαίνεται, είναι όμως αληθινό». Αυτός λοιπόν ο ψηλός και σφιχτά κουμπωμένος άντρας που στεκόταν με πόδια σταυρωμένα, που στήριζε το ένα χέρι στον τοίχο και το άλλο στο γοφό του, που έσκυβε προς το μέρος του Κ. και του μιλούσε εμπιστευτικά, φαινόταν να μη μοιάζει καθόλου με τους χωρικούς, παρόλο που τα μαύρα του ρούχα ήταν χωριάτικα και ταίριαζαν για πανηγύρι. «Σας πιστεύω απόλυτα» απάντησε ο Κ., «και δεν είχα καμιά πρόθεση να ασεβήσω έναντι του κανονισμού και να εκφραστώ έτσι άσχημα. Μόνο που θέλω να τονίσω κάτι ιδιαίτερο· έχω κάποια επιρροή στον Πύργο και με τον καιρό θα γίνω πιο ισχυρός. Το γεγονός αυτό σας γλιτώνει από κάθε κίνδυνο, που θα προερχόταν από μια διανυκτέρευση μου εδώ. Έπειτα σας δίνει την εγγύηση πως θα μπορούσα να σας ανταμείψω για οποιαδήποτε διευκόλυνση μου κάνατε». «Το ξέρω» είπε ο ξενοδόχος κι επανέλαβε: «Τα ξέρω όλα αυτά». Αυτή η απάντηση ήταν μια αφορομή για τον Κ. να επιμένει

στο αίτημά του. Παρόλα αυτά η ίδια η απάντηση μπέρδευσε τις σκέψεις του, γι' αυτό αρκέστηκε απλώς να υποβάλει μια ερώτηση: «Απόψε βρίσκονται εδώ πολλοί άνθρωποι από τον Πύργο;» «Από την άποψη αυτή απόψε είναι πολύ ευνοϊκά» απάντησε ο ξενοδόχος κι έδειχνε πως ήθελε να τον ενθαρρύνει λέγοντας «μόνο ένας κύριος βρίσκεται εδώ». Για άλλη μια φορά ο Κ. δεν μπόρεσε να επιμείνει· αλλά έλπιζε πια πως θα τον δεχτούν και περιορίστηκε να ρωτήσει, ποιο ήταν το όνομα του κυρίου. «Κλαμ» είπε ο ξενοδόχος αδιάφορα, γυρίζοντας προς τη γυναίκα του που ερχόταν κοντά τους, με ένα εντελώς ξεθωριασμένο φόρεμα, γεμάτο πιέτες και πλισέδες, αλλά σε γραμμή κομψή, όπως είναι της μόδας στις μεγάλες πόλεις, ερχόταν να ζητήσει τον ξενοδόχο, γιατί ο προϊστάμενος είχε πολλές επιθυμίες. Πριν απομακρυνθεί όμως ο ξενοδόχος, γύρισε ακόμα μια φορά προς τον Κ., σα να ήθελε να πει πως από τον ίδιο εξαρτιόταν να πάρει την απόφαση, αν θα διανυκτέρευε ή όχι. Εντούτοις ο Κ. δεν μπορούσε τώρα ούτε μια λέξη να ξεστομίσει, γιατί ήταν ανάστατος από το νέο εκείνο για τον προϊστάμενό του που βρισκόταν εκεί. Μη μπορώντας να το εξηγήσει ολότελα στον εαυτό του, δεν ένιωθε την ίδια ελευθερία συμπεριφοράς απέναντι στον Κλαμ, όπως απέναντι στους άλλους του Πύργου. Η σκέψη πως θα μπορούσε ο Κλαμ να τον δει στο πανδοχείο, αν και δεν τον φόβιζε, όπως φόβιζε τον ξενοδόχο, πάντως του προξενούσε μια ανεπαίσθητη στενοχώρια, σα να ήταν αναγκασμένος να πληγώσει απερίσκεπτα τα αισθήματα κάποιου, προς αυτόν που χρωστούσε ευγνωμοσύνη. Συνάμα θύμωνε, γιατί στις τύψεις αυτές ήδη διέβλεπε τις πρώτες ολοφάνερές συνέπειες του υποβιβασμού του στη θέση του εργάτη, όπως το είχε φοβηθεί, κι επειδή ένιωθε τον εαυτό του ανίκανο να τις καταπολεμήσει, παρόλο που ήταν τόσο φανερές. Έτσι στεκόταν εκεί δαγκάνοντας τα χείλη του και χωρίς να ανοίγει το στόμα του. Κι άλλη μια φορά τον κοίταξε ο ξενοδόχος, γυρίζοντας προς το μέρος του και πριν ακόμα εξαφανιστεί πίσω από μια πόρτα. Ο Κ. τον παρακολούθησε με ακίνητο βλέμμα, ώς τη στιγμή που τον πλησίασε η Όλγα και τον παρέσυρε κοντά της. «Τι γυρεύεις από τον ξενοδόχο;» τον ρώτησε. «Ένα κρεβάτι γι' απόψε» απάντησε ο Κ. «Μα, θα μείνεις μαζί μας!» φώναξε η Όλγα ξαφνιασμένη. «Και βέβαια» απάντησε ο Κ., αφήνοντας την Όλγα να καταλάβει την απάντησή του, όπως αυτή νόμιζε καλύτερα.

Φρίντα

Στη μπιραρία, σε μια μεγάλη και πέρα για πέρα άδεια στη μέση αίθουσα, κάθονταν κοντά στον τοίχο πάνω σε βαρέλια μερικοί χωρικοί που έδειχναν διαφορετικοί από τους χωρικούς του πανδοχείου, όπου έμενε ο Κ. Φαίνονταν πιο σουλουπωμένοι και με ομοιόμορφα ρούχα, χοντρά και γκριζοπράσινα· φορούσαν στενά παντελόνια και ριχτές ζακέτες. Ήταν μικρόσωμοι κι αμέσως έδειχναν να μοιάζουν πολύ μεταξύ τους. Τα πρόσωπά τους ήταν σαν πατημένα και κοκαλιάρικα· στα μάγουλα ωστόσο έδειχναν γεμάτοι. Με ένα βλέμμα αργό και μάλλον αδιάφορο κοίταξαν τους νεοφερμένους· κάθονταν ήσυχοι και ακίνητοι. Ο Κ. όμως ταράχτηκε κάπως από το πλήθος και τη σιωπή. Έπιασε το μπράτσο της Όλγας, σα να 'θελε να δώσει το παρόν. Ξαφνικά, από μια γωνιά ζύγωνε την Όλγα προφανώς κάποιος γνωστός της. Ο Κ. όμως την τράβηξε από το μπράτσο πιο πέρα και την πήγε αλλού. Κανείς δεν μπόρεσε να καταλάβει τίποτα· μόνο φυσικά η Όλγα που αντέδρασε μ' ένα χαμόγελο.

Μια νεαρή κοπέλα, που ονομαζόταν Φρίντα, σέρβριζε μπίρα· ήταν μια ξανθιά γυναίκα, ασήμαντη, με μάτια θλιμμένα και μάγουλα τραβηγμένα προς τα μέσα. Ωστόσο η ματιά της παρουσίαζε κάποια ανωτερότητα ενσυνείδητη. Τη στιγμή που με το βλέμμα της ατένισε τον Κ., αυτός διαισθάνθηκε αμέσως πως η ματιά της φανέρωνε κάτι δικό του· δεν ήταν βέβαιος πως η πραγματικότητα αυτή υπήρχε, αλλά η ματιά της τη βεβαίωνε. Ο Κ. συνέχισε να την κοιτάζει ερευνητικά, πλάγια και σε όλη τη διάρκεια που η Φρίντα συζητούσε με την Όλγα. Πάντως η Όλγα και η Φρίντα δε φαίνονταν φίλες, αλλά μόνο είχαν ανταλλάξει μερικές τυπικές κουβέντες. Ο Κ.

θέλησε να ακούσει κι άλλα κι έτσι μπήκε στη μέση με μια ερώτηση: «Γνωρίζετε τον κύριο Κλαμ;» Η Όλγα τραντάχτηκε στα γέλια. «Γιατί γελάς;» ρώτησε θυμωμένος ο Κ. «Δε γελώ» απάντησε με ένα τόνο διαμαρτυρίας, αλλά εξακολούθησε το γέλιο της. «Η Όλγα είναι σαν ένα παιδί» είπε ο Κ. γέροντας όλο και περισσότερο προς τον πάγκο, για να κάνει τη Φρίντα να τον προσέξει ξανά. Η Φρίντα όμως γέλασε ντροπαλά, με μάτια χαμηλωμένα. «Επιθυμείτε να δείτε τον κύριο Κλαμ;» Ο Κ. την παρακάλεσε να του δείξει αυτό τον άνθρωπο. Του έδειξε ακριβώς δίπλα της, αριστερά, μια πόρτα. «Εκεί πέρα υπάρχει μια μικρή τρύπα. Μπορείτε να δείτε». «Και οι άλλοι;» ρώτησε ο Κ. Σουφρώνοντας το κάτω χέρι της, τον τράβηξε ως την πόρτα: το χέρι της ήταν εξαιρετικά απολό. Εκείνη η μικρή τρύπα είχε γίνει προφανώς για να βλέπουν κρυφά μέσα. Πράγματι, από κει έβλεπε κανείς ολόκληρο σχεδόν το διπλανό δωμάτιο.

Απέναντι σ' ένα γραφείο, στη μέση τουωματίου, σε μια άνετη πολυθρόνα ήταν καθισμένος ο Κλαμ: μια λάμπα που κρεμόταν ακριβώς μπροστά του έδινε μια αστραφτερή λάμψη στο πρόσωπό του. Είχε μέτριο ανάστημα κι ήταν παχύς και βαρύς. Στο πρόσωπο δεν έβλεπες ακόμα ρυτίδες, αλλά τα μάγουλά του είχαν γίνει ήδη πλαδαρά, εξαιτίας της ηλικίας του. Το μαύρο μουστάκι ήταν πολύ μακρύ, τα μάτια του ήταν κρυμμένα πίσω από πενσέτες στραβά βαλμένες, που γυάλιζαν στο φως. Αν ο Κλαμ καθόταν ίσια μπροστά στο γραφείο του, ο Κ. θα τον έβλεπε πλάγια. Τώρα όμως, επειδή ήταν γυρισμένος κατά τον Κ., έβλεπε κανείς ολόκληρο το πρόσωπό του. Με τον αριστερό αγκώνα στηριζόταν στο γραφείο του, ενώ με το δεξί του χέρι, όπου κρατούσε ένα πούρο Βιρτζίνια, πίεζε το γόνατό του. Ένα ποτήρι με μπίρα βρισκόταν πάνω στο τραπέζι του. Πάντως, γύρω γύρω στο γραφείο ένα μικρό σκέπασμα εμπόδιζε τον Κ. να δει αν υπήρχαν χαρτιά εκεί πάνω, αλλά είχε την εντύπωση πως υπήρχαν. Θέλησε να βεβαιωθεί και είπε στη Φρίντα να κοιτάξει κι αυτή από την τρύπα και να του πει, αν υπήρχε τίποτα. Η Φρίντα όμως πριν από λίγο βρισκόταν στο δωμάτιο κι ήταν σε θέση να τον πληροφορήσει το δίχως άλλο πως τίποτα δεν υπήρχε πάνω στο γραφείο. Ο Κ. ρώτησε τη Φρίντα, μήπως με το κοίταγμα εκείνο ξεπερνούσε τα όρια, αλλά αυτή του είπε να κοιτάζει όσο ήθελε. Σε λίγο ο Κ. έμεινε μόνος με τη Φρίντα: έριξε μια πεταχτή ματιά, διαπιστώνοντας πως η Όλγα είχε συναντηθεί με το γνωστό της και τώρα

καθόταν πάνω σ' ένα βαρέλι, κουνώντας τα πόδια της. «Φρίντα» φιθύρισε ο Κ., «γνωρίζετε καλά τον κύριο Κλαμ;» «Ω, ναι» απάντησε, «πολύ καλά». Ακούμπησε γέροντας προς τον Κ., κι αυτός πρόσεξε πως χάιδευε την πολύ τολμηρά ανοιχτή κίτρινη μπλουζά της με φιλαρέσκεια: πάντως η μπλουζά έδειχνε αταίριαστη προς το μικροκαμωμένο κορμί της. Έπειτα του είπε: «Πρόσεξάτε λοιπόν πώς γελοούσε η Όλγα;» «Ναι, είναι αναιδέστατη» είπε ο Κ. «Άκουσε» έκανε η Φρίντα σα να 'θελε να τη δικαιώσει, «είχε μια δικαιολογία για να γελά. Με ρωτήσατε, αν γνωρίζω τον Κλαμ, και βλέπετε, συμβαίνει να είμαι ερωμένη του». Ενώ έλεγε τα λόγια αυτά, σήκωσε κάπως το πηγούνι της κι έριξε μια θριαμβευτική ματιά στον Κ., χωρίς αυτό να είχε καμιά σχέση με τα λεγόμενα. «Ερωμένη του Κλαμ;» φώναξε ο Κ. «Ναι» απάντησε η Φρίντα. «Αν είναι έτσι» είπε ο Κ. χαμογελώντας, για να εκτονώσει την ατμόσφαιρα από τη σοβαρότητα, «για μένα είστε ένα πολύ αξιοσέβαστο πρόσωπο». «Όχι μόνο για σας» απάντησε η Φρίντα με φιλική διάθεση αλλά χωρίς χαμόγελο. Ο Κ. σκέφτηκε πως διέθετε ένα μέσο να τσακίσει την περηφάνια της κι αποφάσισε να το χρησιμοποιήσει. «Πήγατε καμιά φορά στον Πύργο;» ρώτησε, αλλά δεν έκανε τίποτα, γιατί του αποκρίθηκε αμέσως: «Όχι, αλλά δε μου αρκεί που είμαι εδώ στο καπηλειό;» Χωρίς αμφιβολία η Φρίντα έδειχνε πως είχε μια απεριόριστη ματαιοδοξία: ίσως προσπαθούσε να προκαλέσει τον ιδιαίτερο θαυμασμό του Κ. «Οπωσδήποτε» είπε ο Κ., «εδώ μέσα είσαι κοντά στον ξενοδόχο». «Φυσικά» συμφώνησε η Φρίντα, «και να σκεφτείς πως έκανα την αρχή της δουλειάς μου από το στάβλο του Πανδοχείου της Γέφυρας». «Με αυτά τα αδύνατα χεράκια;» ρώτησε ο Κ. μισανοίγοντας το στόμα, χωρίς να ξέρει κι ο ίδιος αν ήθελε να την κολακέψει ή αν ένιωθε κάποια έλξη γι' αυτήν. Πράγματι, τα χέρια της ήταν μικρά κι αδύνατα: κι εξίσου θα μπορούσε να πει κανείς πως ήταν αρρωστιά-ρικά και διόλου αξιόλογα. «Κανείς δεν έδειχνε ενδιαφέρον για τα χέρια αυτά» του απάντησε, «ακόμα και τώρα». Ο Κ. την κοίταξε με μια απορία στο πρόσωπό του. Αυτή κούνησε το κεφάλι της και σώπασε. «Είναι φυσικό να έχετε τα μυστικά σας» είπε ο Κ., «χωρίς να υπάρχει καμιά πιθανότητα να τα φανερώσετε σε κάποιον, που τον γνωρίσατε εδώ και μισή ώρα, κι ακόμα δε βρήκε την ευκαιρία να εκφράσει κάτι από τον εαυτό του». Η παρατήρηση αυτή αποδείχτηκε αποτυχημένη, γιατί ξεσήκωσε τη Φρίντα από ένα λήθαργο που

ώς τη στιγμή εκείνη του ήταν ευνοϊκός. Έβγαλε ένα μικρό ξυλάκι από μια μικρή δερμάτινη τσάντα που κρεμόταν από τη ζώνη της· μετά πήγε στην πόρτα κι έφραξε εκείνη την τρύπα. Στράφηκε προς τον Κ. θέλοντας να κρύψει την αλλαγή στη στάση της και του είπε: «Μα τα ξέρω όλα για σας, είστε ο χωρομέτρης»· ύστερα πρόσθεσε: «Και τώρα πρέπει να πάω στη δουλειά μου». Πήγε πίσω στον πάγκο της, όπου κάθε τόσο και πλησίαζε κάποιος, για να του ξαναγεμίσει το άδειο ποτήρι. Ο Κ. όμως ήθελε κι άλλες κουβέντες μαζί της, έτσι πήρε από ένα ράφι ένα άδειο ποτήρι και πήγε κοντά της. «Θέλω και κάτι άλλο να σας πω» είπε ο Κ., «είναι πολύ μεγάλο, Φρίντα, αυτό που πετύχατε και δείχνει την καταπληκτική πνευματική σας δύναμη· με τη δουλειά σας κατορθώσατε από το στάβλο να ανεβείτε σ' αυτή τη θέση της μπιραρίας. Δε νομίζω πως εδώ σταματά κάθε φιλοδοξία ενός ανθρώπου, όπως είστε εσείς. Είναι παράλογο να το δεχτεί κανείς. Χωρίς να με κοροϊδέσετε, Φρίντα, στα μάτια σας βλέπω πως οι μελλοντικές σας επιτυχίες θα 'ναι πολύ περισσότερες από τις περασμένες. Εντούτοις η αντίδραση που συναντάμε στον κόσμο είναι πολύ ισχυρή και γίνεται πιο μεγάλη, όσο πιο ψηλά σκοπεύουμε. Γι' αυτό δεν είναι καθόλου ντροπή να δεχτεί κανείς τη βοήθεια ενός άλλου που κι αυτός κάνει αγώνα για μια άνοδο, έστω κι αν είναι αδύνατος και ταπεινός. Πιστεύω να τα πούμε μια άλλη φορά με την ησυχία μας, μακριά από άλλα μάτια που μας παρακολουθούν». «Δεν καταλαβαίνω πού το πάτε» είπε η Φρίντα κι η φωνή της έδειχνε, χωρίς τη θέλησή της, πως πέρασε πολλές απογοητεύσεις παρά θριαμβευτικές επιτυχίες. «Μήπως θέλετε να με πάρετε από τον Κλαμ; Ω, Θεέ μου!» φώναξε η Φρίντα, χτυπώντας τα χέρια της. «Καταλάβατε την καρδιά μου» απάντησε ο Κ. κουρασμένος ίσως από την επιφυλακτικότητα της Φρίντας, «αυτή ακριβώς είναι η πιο κρυφή μου λαχτάρα· να αφήσετε τον Κλαμ και να γίνετε δική μου φίλη. Τώρα όμως μπορώ να φύγω. Όλγα, πάμε στο σπίτι» φώναξε ο Κ. προς την Όλγα που άφησε το βαρέλι υπάκουα και προσπάθησε να περάσει την παρέα των φίλων της, χωρίς να το κατορθώσει. Την ίδια στιγμή η Φρίντα έριξε μια απειλητική ματιά στον Κ. και του είπε: «Πότε μπορώ να σας μιλήσω;» «Επιτρέπεται να μείνω τη νύχτα εδώ;» ρώτησε ο Κ. «Ναι» απάντησε η Φρίντα. «Θα μείνω τώρα;» «Όχι, πηγαίνετε πρώτα έξω με την Όλγα, ώσπου να διώξω τους άλλους. Μετά ελάτε πάλι». «Εντάξει» είπε ο Κ., περιμένοντας

ανυπόμονα την Όλγα. Οι χωρικοί όμως την εμπόδιζαν να προχωρήσει· είχαν κάνει έναν κύκλο γύρω της και κραύγαζαν δυνατά όλοι μαζί. Κάθε τόσο κι ένας από το χορό έπαιρνε την Όλγα σφιχτά από τη μέση και χόρευε μαζί της. Ο χορός όλο και δυνάμωνε, οι κραυγές όλο και γίνονταν πιο λιγωμένες και βραχνές κι έφταναν να καταντούν ένα ατέλειωτο ουρλιαχτό. Στην αρχή η Όλγα γελούσε, καθώς χόρευε κι έκανε να διασπάσει τον κλοιό, αλλά σε λίγο πήγαινε από τον έναν άντρα στον άλλο με μεγάλη ταχύτητα, ενώ τα μαλλιά της κυμάτιζαν. «Να, ποιους ανθρώπους έχω πίσω μου» είπε η Φρίντα, δαγκάνοντας τα χείλια με περιφρόνηση. «Και ποιοι είναι αυτοί;» ρώτησε ο Κ. «Οι υπηρέτες του Κλαμ» απάντησε η Φρίντα. «Πάντοτε τους φέρνει εδώ και με εκνευρίζουν. Δε θυμάμαι τι σας είπα· σας παρακαλώ να με συγχωρήσετε, αν σας είπα κάτι προσβλητικό. Αυτοί εδώ φταίνε· είναι οι πιο ταπεινοί και αντιπαθητικοί τύποι που έχω δει στη ζωή μου. Είμαι υποχρεωμένη να τους γεμίζω τα ποτήρια. Πολλές φορές παρακάλεσα τον Κλαμ, να μην τους φέρνει μαζί του. Είμαι, βέβαια, υποχρεωμένη να υποφέρω τους υπηρέτες των άλλων αφεντικών, αλλά ο Κλαμ πρέπει να σκέφτεται λίγο. Ποιος ακούει όμως· μια ώρα πριν έρθει ο Κλαμ, ορμούν μέσα σαν αγέλαδες στο στάβλο. Αυτή τη στιγμή πρέπει να τους στείλω πραγματικά στο στάβλο, όπου είναι και η θέση τους. Αν δε σας είχα εδώ, θα φώναζα τον Κλαμ και θα τους πετούσε έξω». «Μα, δεν τους ακούει τώρα;» ρώτησε ο Κ. «Όχι» απάντησε η Φρίντα, «κοιμάται». «Κοιμάται;» φώναξε ο Κ. «Εγώ όταν είδα κρυφά από την τρύπα, ήταν καθισμένος». «Πάντοτε με αυτό τον τρόπο κάθεται» είπε η Φρίντα, «όταν λοιπόν τον είδατε, κοιμόταν. Μήπως θα σας επέτρεπα να δείτε, αν δεν κοιμόταν; Έτσι κοιμάται· είναι αλήθεια πως τα αφεντικά κοιμούνται πάρα πολύ κι είναι δύσκολο να το καταλάβουμε. Κι αν δεν κοιμόταν τόσο πολύ, δε θα μπορούσε να ανεχτεί τους υπηρέτες του. Τώρα πρέπει να τους πετάξω έξω μόνη μου». Άρπαξε από μια γωνιά ένα μαστίγιο και πήδηξε ανάμεσά τους με ένα ασταθές πήδημα, σα να 'ταν ένα μικρό πρόβατο. Στην αρχή την κοίταξαν σα μια καινούργια γυναίκα, και για μια στιγμή μάλιστα η Φρίντα έκανε να αφήσει κάτω το μαστίγιο· εντούτοις αμέσως το σήκωσε ψηλά φωνάζοντας. «Όπως διατάζει ο Κλαμ, όλοι στο στάβλο, γρήγορα στο στάβλο». Μόλις μυρίστηκαν πως μιλούσε σοβαρά, τους έπιασε πανικός· κολλούσαν στον τοίχο, εκεί στο βάθος, και με τις σπρωξιές

των πρώτων άνοιξε μια πόρτα. Ο Κ. απορούσε για τον τρόπο της φυγής. Από την πόρτα μπήκε μέσα ο αέρας της νύχτας· όλοι εξαφανίστηκαν, ενώ η Φρίντα έτρεχε πίσω τους κι από την αυλή τους έσπρωχνε μέσα στους στάβλους.

Στο διάστημα αυτό που επικράτησε ξαφνικά κάποια σιγή, ο Κ. άκουσε στον προθάλαμο βήματα. Σκέφτηκε πως έπρεπε να σιγουρέψει τη θέση του· γι' αυτό αποτραβήχτηκε πίσω από τον πάγκο, όπου ήταν και το μοναδικό μέρος μέσα στην αίθουσα, για να κρυφτεί κανείς. Φυσικά του επιτρεπόταν να μείνει στην αίθουσα, αλλά αφού σχεδίαζε να διανυκτερεύσει, δεν έπρεπε να τον δει κανένα μάτι. Μόλις λοιπόν άνοιξε η πόρτα, σύρθηκε κάτω από τον πάγκο. Αν τον έβλεπαν εκεί θα 'ταν επικίνδυνο γι' αυτόν, ωστόσο όμως είχε πρόχειρη και μια δικαιολογία αρκετά πειστική· θα τους έλεγε πως είχε κρυφτεί για να αποφύγει τους άσωτους χωρικούς. Μπήκε ο ξενοδόχος. «Φρίντα» φώναξε κι ύστερα βημάτισε πάνω κάτω μερικές φορές μέσα στην αίθουσα. Για καλή του τύχη η Φρίντα επέστρεψε γρήγορα· δεν είπε τίποτα για τον Κ., παραπονέθηκε μόνο για τους χωρικούς· κοιτάζοντας εδώ κι εκεί να δει τον Κ. πήγε στον πάγκο κι αυτός μπόρεσε να της σπρώξει το πόδι. Έτσι ένωσε ασφάλεια. Αλλά ενώ η Φρίντα δεν είπε τίποτα για τον Κ., αναγκάστηκε να μιλήσει ο ξενοδόχος. «Πού είναι λοιπόν ο χωρομέτρης;» ρώτησε. Έσως από τη φύση του ήταν ευγενικός και λεπτός άνθρωπος, εξαιτίας άλλωστε και των συχνών επαφών που είχε κάπως ελεύθερα με ανώτερους του ανθρώπους. Πάντως διέκρινε κανείς στη φωνή του ένα προσεχτικό σεβασμό απέναντι στη Φρίντα· ήταν κάτι παράξενο, γιατί μιλούσε ως εργοδότης σε μια υπηρέτρια και μάλιστα μια υπηρέτρια που έδειχνε προκλητική συμπεριφορά. «Ο χωρομέτρης; Α, ναι, τον είχα ξεχάσει» είπε η Φρίντα τη στιγμή που άγγιζε με το λεπτό πόδι της το στήθος του Κ. «Πρέπει να έχει φύγει εδώ και αρκετή ώρα». «Εγώ δεν τον είδα» απάντησε ο ξενοδόχος, «πάντως βρισκόμουν συνέχεια στον προθάλαμο». «Μια φορά, εδώ δεν είναι» είπε η Φρίντα ψυχρά. «Δεν αποκλείεται κάπου να κρυφτηκε;» συνέχισε ο ξενοδόχος. «Μου φαίνεται ικανός για όλα». «Δεν μπορεί να έχει τόσο θάρρος» απάντησε η Φρίντα αγγίζοντας πιο δυνατά τώρα με το πόδι της τον Κ. Η συμπεριφορά της είχε αέρα και η όρεξή της ήταν χτυπητή· ο Κ. δεν τα είχε προσέξει πιο μπροστά. Ξαφνικά του πήρε και κάθε πρωτοβουλία, γιατί έσκυψε

απότομα και γέλασε λέγοντας: «Μήπως κρύφτηκε εδώ;» Έπειτα τον φίλησε στα σβέλτα και σηκώθηκε λέγοντας πάλι: «Μπα, δεν είναι εδώ». Ο ξενοδόχος συνέχισε κι ο Κ. ξαφνιασθηκε από την πρότασή του: «Δεν είμαι βέβαιος πως έχει φύγει κι αυτό με στενοχωρεί. Όχι φυσικά για τον Κλαμ, αλλά και για τον κανονισμό που ισχύει και για σας, Φρίντα, όπως ισχύει και για μένα. Εφόσον θα πάρετε την ευθύνη για την μπιραρία, εγώ θα ψάξω στα άλλα δωμάτια. Και τώρα, καληνύχτα σας!» Μόλις ο ξενοδόχος βγήκε από την αίθουσα, η Φρίντα έσβησε το φως και πήγε κάτω στον πάγκο δίπλα στον Κ. «Αγάπη μου, αγάπη μου» ψιθύριζε χωρίς να τον αγγίζει. Σαν πεινασμένη για έρωτα, πλάγιασε ανάσκελα και με τα χέρια απλωμένα. Ο χρόνος αυτός που πέρασε, περιμένοντας την ευτυχία της, ίσως της είχε φανεί ατέλειωτος. Άρχισε να μουρμουρίζει ένα τραγουδάκι, αλλά μάλλον αναστέναξε με τα λόγια του. Σε λίγο, ενώ ο Κ. ήταν ακόμα γεμάτος σκέψεις και φροντίδες, σηκώθηκε ελαφρά και τον τραβούσε κοντά της σα να 'ταν παιδί. «Έλα, είναι πολύ στενά εδώ κάτω». Αγκαλιάστηκαν και το λεπτό της κορμί έγινε φωτιά μέσα στα χέρια του Κ. Του ήρθε κάτι σα λιποθυμία και χωρίς να το καταπνίξει, παρ' όλες τις επίμονες προσπάθειες, κυλίστηκαν λίγο πιο πέρα κι έπεσαν με θόρυβο πάνω στην πόρτα του Κλαμ· εκεί στρώθηκαν ανάμεσα σε χυμένες μπίρες κι άλλα σκουπίδια που σκέπαζαν το πάτωμα. Στην κατάσταση αυτή περνούσαν οι ώρες, ενώ ανάσαιναν με μια πνοή κι οι καρδιές τους χτυπούσαν μ' έναν χτύπο. Σ' αυτές τις ώρες ο Κ. βασανιζόταν, νομίζοντας πως χάνεται σε μια παραξενή χώρα, πολύ πιο μακριά από κει που έφτασε άνθρωπος· η χώρα αυτή ήταν τόσο παράξενη που κι ο αέρας της δεν ήταν ο κοινός αέρας που ξέρουμε· μπορούσε κανείς να πεθάνει από το αίσθημα αυτής της παραξενιάς, αλλά προχωρούσε, συρόμενος από μια ακατανίκητη μαγεία, χωρίς να μπορεί να κάνει κι αλλιώς· και με το προχώρημα αυτό όλο και χανόταν περισσότερο. Δεν τρώμαξε λοιπόν ο Κ., αλλά κάπως ανακουφίστηκε, σαν άκουσε από το δωμάτιο του Κλαμ κάποια βραχνή, σκληρή κι απρόσωπη φωνή να καλεί τη Φρίντα. «Φρίντα» της είπε σιγανά στο αυτί ο Κ., θέλοντας να διαβίβασει την προσταγή. Σαν από ένστικτο η Φρίντα έκανε να υπακούσει, πηδώντας όρθια, αλλά σταμάτησε, είδε πού βρισκόταν κι έπειτα τεντώθηκε μ' ένα ήρεμο γέλιο λέγοντας: «Δεν πηγαίνω ποτέ δε θα ξαναπάω μαζί του». Ο Κ. θέλησε να διαφωνήσει, να την προτρέ-

ψει να πάει στον Κλαμ· άρχισε να της κουμπώνει την τσαλακωμένη μπλουζα της, αλλά δεν κατόρθωσε να πει ούτε λέξη· ήταν πολύ ευτυχισμένος που είχε τη Φρίντα στην αγκαλιά του και συνάμα ένιωθε έναν τρόμο από την ευτυχία του αυτή, που θα την έχανε οπωσδήποτε, όπως και καθετί άλλο, αν άφηνε τη Φρίντα να πάει στον Κλαμ. Η στάση του αυτή λες κι έδωσε θάρρος στη Φρίντα· έσφιξε τη γροθιά της, χτύπησε την πόρτα και φώναξε: «Είμαι με το χωρομέτρη!» Το χτύπημα κι η κραυγή της Φρίντας έκαναν τον Κλαμ να σωπάσει, αλλά ο Κ. σηκώθηκε απότομα, γονάτισε δίπλα στη Φρίντα, κοιτάζοντας τριγύρω στο μισόφωτο της αυγής. Τι έγινε λοιπόν; Πού πήγαν οι ελπίδες του; Τι μπορούσε τώρα να περιμένει από τη Φρίντα, αφού αυτή τα φανέρωσε όλα. Αντί να βαδίζει ψηλαφώντας το δρόμο, με σύνεση που την επέβαλλαν η μεγάλη δύναμη του εχθρού και τα μεγάλα σχέδια της φιλοδοξίας του, είχε περάσει μια ολόκληρη νύχτα, κυλισμένος σε χυμένες μπίρες, που τώρα η μυρωδιά τους τον έκανε να θέλει να ξεράσει. «Τι έκανες;» είπε σα να μιλούσε στον εαυτό του. «Κι οι δυο μας είμαστε χαμένοι». «Όχι» είπε η Φρίντα, «μόνο εγώ χάθηκα, αλλά όμως σε κέρδισα. Μείνε ήσυχος. Κοίταξε πώς γελούν εκείνοι οι δυο, εκεί πέρα». «Ποιοι;» ρώτησε ο Κ. και στράφηκε πίσω. Στον πάγκο κάθονταν οι δυο βοηθοί του, με μάτια βαριά από την αϋπνία, αλλά με αρκετό κέφι που προερχόταν από την ικανοποίηση για την εκτέλεση ενός καθήκοντος. «Τι θέλετε εδώ;» φώναξε ο Κ., σα να έφταιγαν αυτοί για ό,τι είχε γίνει. «Σε ψάχναμε παντού» του εξήγησαν οι βοηθοί του, «δε γύρισες στο πανδοχείο, στου Βαρνάβα δε σε είδαμε και τελικά σε βρήκαμε εδώ. Όλη τη νύχτα βρισκόμασταν εδώ. Η δουλειά μας δεν είναι και τόσο εύκολη». «Σας θέλω μόνο τη μέρα, όχι και τη νύχτα· γκρεμιστείτε από μπροστά μου» τους φώναξε ο Κ. «Τώρα είναι μέρα!» είπαν οι βοηθοί, χωρίς να κουνηθούν. Πράγματι, ήταν μέρα· οι πόρτες της αυλής είχαν ανοίξει· οι χωρικοί έμπαιναν ορμητικά μέσα και πίσω ακολουθούσε η Όλγα, που ο Κ. την είχε λησιμονήσει για καλά. Παρόλο που τα μαλλιά της και τα ρούχα της ήταν ατημέλητα, φαινόταν ευδιάθετη, όπως ήταν και χτες. Δεν πέρασε καλά το κατώφλι κι η ματιά της καρφώθηκε πάνω στον Κ. «Γιατί δεν ήρθες χτες στο σπίτι μαζί μου;» τον ρώτησε σχεδόν κλαίγοντας. «Κι όλα αυτά για μια τιποτένια!» έλεγε διαρκώς. Η Φρίντα εξαφανίστηκε για λίγο κι ύστερα εμφανίστηκε κρατώντας ένα δέμα ρούχα. Η Όλγα στενοχωρη-

μένη, τραβήχτηκε πέρα. «Μπορούμε να πηγαίνουμε» είπε η Φρίντα, εννοώντας φανερά το Πανδοχείο της Γέφυρας. Ο Κ. πήγε μαζί με τη Φρίντα και πίσω ακολουθούσαν οι βοηθοί· αυτό ήταν όλο. Οι χωρικοί έδειχναν μεγάλη περιφρόνηση, μια που ως τη στιγμή εκείνη ήταν γι' αυτούς μια αρχόντισσα. Ένας μάλιστα ύψωσε μια βέργα και την κράτησε έτσι με το χέρι του, σα να την ανάγκαζε να πηδήξει από πάνω, για να περάσει. Με μια ματιά της όμως την τράβηξε γρήγορα κοντά του. Σα βρέθηκαν έξω στο χιόνι, ο Κ. ανάσαινε κάπως πιο άνετα. Η ανακούφισή του τώρα ήταν τόσο μεγάλη, ώστε ο δρόμος του φαινόταν πολύ πιο εύκολος από άλλη φορά. Αν ήταν μόνος του, θα βιάδιζε ακόμα πιο ελεύθερα. Μόλις έφτασαν στο πανδοχείο, ανέβηκε ίσια στο δωμάτιό του και πλάγιασε αμέσως στο κρεβάτι. Η Φρίντα ετοίμασε ένα στρώμα για τον εαυτό της, καταγής και δίπλα του. Μέσα μπήκαν κι οι βοηθοί· τους έδωξε από την πόρτα κι αυτοί μπήκαν πάλι από το παράθυρο. Αλλά ο Κ. ένιωθε μεγάλη κούραση και δεν τους έδωξε για δεύτερη φορά. Η ξενοδόχα ανέβηκε μόνο και μόνο να χαιρετήσει τη Φρίντα που έλεγε την ξενοδόχα μανούλα. Η συνάντησή τους ήταν κατά περίεργο τρόπο πολύ θερμή· αγκαλιάζονταν σφιχτά κι έδιναν συνέχεια φιλία. Πάντως μέσα σε κείνο το δωμάτιο θα είχε πολύ λίγη ησυχία· οι υπηρέτες βιάδιζαν εδώ κι εκεί με τα βαριά παπούτσια τους για να πάρουν ή να ψάξουν κάτι. Όσες φορές ήθελαν κάτι από το κρεβάτι, που ήταν γεμάτο με τα πιο περίεργα και διαφορετικά πράγματα, το τραβούσαν κάτω από τον Κ., χωρίς να σκοτιστούν για τίποτα. Προς τη Φρίντα συμπεριφέρονταν αδιάντροπα, σα να 'ταν κι αυτή βοηθός. Παρόλη την κίνηση εκείνη, ο Κ. έμεινε στο κρεβάτι ένα ολόκληρο μερόνυχτο. Η Φρίντα ήταν κοντά του και πολύ περιποιητική. Όταν σηκώθηκε, είχε πια συνέλθει για καλά. Είχαν περάσει τρεις μέρες από τότε που πάτησε το πόδι του στο χωριό.

Πρώτη συζήτηση με την σερβιτόρα

Ήθελε πολύ να μιλήσει ιδιαίτερος με τη Φρίντα, αλλά οι βοηθοί με την ενοχλητική τους παρουσία τον εμπόδιζαν. Ακόμα και η Φρίντα μερικές φορές γελούσε κι έπαιξε μαζί τους. Πάντως δεν ήταν και τόσο βαρετοί· είχαν πιάσει μόνο μια γωνιά, πάνω σε δυο παλιά φορέματα που τα άπλωσαν κάτω. Είχαν δώσει το λόγο της τιμής τους και κάθε τόσο το έλεγαν στη Φρίντα πως δε θα ενοχλούσαν τον κύριο χωρομέτρη. Γι' αυτό θα φρόντιζαν να πιάνουν όσο μπορούσαν πιο λίγο χώρο. Παρόλα αυτά, κάθε τόσο ψιθύριζαν κουβέντες κι έβγαζαν χαχανητά, προσπαθώντας όμως να στριμώχνονται σε μικρότερο χώρο εκεί στη γωνιά. Μέσα στο μισοσκόταδο έμοιαζαν με ένα πελώριο μπόγο. Από ό,τι έβλεπε ο Κ. τη μέρα, πίστευε πως οι δυο βοηθοί του ήταν άνθρωποι με οξεία παρατηρητικότητα· ακόμα κι όταν έπαιζαν μεταξύ τους γελώντας και βάζοντας τα χέρια τους στα μάτια σαν κιάλια, οι ματιές τους ήταν σταθερά προσηλωμένες στον Κ. Κι όταν επίσης ήταν δήθεν απορροφημένοι να χαϊδεύουν τις γενειάδες, να τις συγκρίνουν και να φωνάζουν μάλιστα τη Φρίντα, για να τους πει κι αυτή ποια είναι πιο μεγάλη και πιο πυκνή, τα μάτια τους ήταν πάνω του. Από το κρεβάτι του ο Κ. πολύ συχνά παρακολούθουσε αυτές τις χαζομάρες τους με την πιο χτυπητή αδιαφορία.

Μόλις αισθάνθηκε πως μπορούσε να σηκωθεί κι έκανε κάποια προσπάθεια, όλοι τους έτρεξαν να τον βοηθήσουν. Δεν ήταν και σε τόσο καλή κατάσταση, ώστε να αρνηθεί τις υπηρεσίες. Πάντως πρόσεξε πως ήταν επικίνδυνο να δείξει ότι εξαρτάται απ' αυτούς· θα μπορούσε να έχει κακές συνέπειες. Ωστόσο είδε πως δεν μπορούσε να κάνει κι αλλιώς. Έπειτα δεν ήταν και τόσο άσχημο, να κάθεται στο τραπέζι πίνοντας τον ωραίο καφέ της Φρίντας, να ζεσταίνεται

στη θερμάστρα, που την είχε φροντίσει η Φρίντα και να έχει τους βοηθούς που ανεβοκατέβαιναν τις σκάλες δέκα φορές με αδεξιότητα αλλά και με μια προθυμία, για να του φέρουν σαπούνι, νερό, χτένες και καθρέφτη. Τέλος του έφεραν κι ένα ποτηράκι ρούμι, γιατί σε μια στιγμή είχε εκφράσει μ' έναν ψίθυρο μια τέτοια επιθυμία.

Πάντως, ενώ δεχόταν όλες αυτές τις περιποιήσεις και τα θελήματα, από μια καλή διάθεση παρά από μια ελπίδα, για να πετύχει το σκοπό του, φώναξε στους βοηθούς: «Εμπρός, μπορείτε να πηγαίνετε· προς το παρόν δε σας χρειάζομαι. Θέλω να μιλήσω ιδιαίτερω με τη Φρίντα». Σαν είδε ο Κ. πως τα πρόσωπά τους δεν έδειχναν καμιά αντίρρηση, τους είπε και κάτι άλλο, έτσι για να τους αποζημιώσει: «Μετά, θα πάμε μαζί στο δήμαρχο· να με περιμένετε κάτω στην μπυραρία». Κατά περιεργό τρόπο υπάκουσαν, αλλά πριν φύγουν ξαναγύρισαν πίσω κι είπαν: «Μπορούμε να περιμένουμε εδώ!» Ο Κ. αποκρίθηκε αμέσως: «Το ξέρω, δε θέλω όμως να περιμένετε εδώ».

Σαν έφυγαν όμως οι βοηθοί του, ενοχλήθηκε και κατά κάποιον τρόπο ευχαριστήθηκε, όταν η Φρίντα, που είχε καθίσει στα γόνατά του, τού είπε: «Αγάπη μου, τι σου φταίνε οι βοηθοί;» Δε βλέπω κανένα λόγο να έχουμε μυστικά απ' αυτούς· είναι πραγματικοί φίλοι μας». «Πραγματικοί φίλοι!» φώναξε ο Κ., «μα δεν έπαψαν ούτε στιγμή να με παρακολουθούν. Ο τρόπος τους είναι ανόητος και ανυπόφορος». «Καταλαβαίνω τι εννοείς» του είπε και τον αγκάλιασε, ενώ έσκυβε στο λαιμό του θέλοντας να προσθέσει και κάτι άλλο· μα δεν το κατόρθωσε κι αφού η καρέκλα τους ήταν κοντά στο κρεβάτι, έπεσαν πάνω στο στρώμα. Έμειναν εκεί πλαγιασμένοι, χωρίς να μπορέσουν να βρουν τη λησμονιά της πρώτης νύχτας. Εκείνη τη ζητούσε, όπως κι εκείνος. Αγκρίψαν κι οι δυο και τα πρόσωπά τους έδειχναν παραμορφωμένα· έχωνε ο ένας το κεφάλι στον κόρφο του άλλου, έψαχναν, ενώ απ' τα αγκαλιάσματα τα κορμιά τινάζονταν στον αέρα, χωρίς ωστόσο να τους κάνουν να λησμονήσουν· τους θύμιζαν μόνο εκείνο που αδιάκοπα ζητούσαν. Σαν απελπισμένα σκυλιά που σκάβουν το χώμα, ο ένας έσκαβε το κορμί του άλλου. Πολύ συχνά, απατημένοι και χωρίς καμιά ελπίδα, οσμίζόταν κι έγλειφε ο ένας το πρόσωπο του άλλου, κάνοντας κι οι δυο τους μια ύστατη προσπάθεια για να πιάσουν την ευτυχία. Η κούραση όμως τους βύθισε σε μια ηρεμία κι έτσι ο ένας ένιωθε ευγνωμοσύνη για τον άλλο.

Μετά μπήκαν οι υπηρέτριες. «Για δες, πώς είναι εκεί στο κρεβάτι» είπε η μία και με κάποια συμπόνια τους σκέπασε με μία κουβέрта.

Σε λίγο ο Κ. πέταξε την κουβέрта και κοίταξε γύρω του. Χωρίς καθόλου να ξαφνιαστεί είδε τους δυο βοηθούς του να βρίσκονται και πάλι στη γωνιά τους. Ο ένας σκούνησε τον άλλο, για να σοβαρευτούν· τον έδειξαν με το δάχτυλο και τον χαιρέτησαν στρατιωτικά. Εκτός από τους βοηθούς, και η ξενοδόχα καθόταν κοντά στο κρεβάτι· έπλεκε μια πολύ μικρή κάλτσα που το μικροσκοπικό της σχήμα δεν ταίριαζε διόλου με το μεγάλο όγκο του σώματός της, που σκοτεινίαζε σχεδόν ολόκληρο το δωμάτιο. «Είμαι πολλή ώρα εδώ» είπε σηκώνοντας το πλακουτσωτό πρόσωπό της, γεμάτο με ρυτίδες· ήταν όμως ακόμα ένα πρόσωπο ολοστρόγγυλο κι έδειχνε πως κάποτε ήταν πολύ όμορφο. Τα λόγια της είχαν κάποιο τόνο κατηγορίας, που ωστόσο έμεινε ξεκάρφωτη, γιατί ο Κ. ποτέ δεν της είχε πει να έρθει. Γι' αυτό δεν έκανε τίποτα άλλο παρά μόνο κούνησε το κεφάλι του και ανακάθισε στο κρεβάτι. Σηκώθηκε και η Φρίντα κι αφού παράτησε τον Κ. ακούμπησε δίπλα στην καρέκλα της ξενοδόχας. «Αν θέλετε να μου μιλήσετε» είπε ο Κ. λίγο σασιτισμένος, «θα 'ταν καλό να το αναβάλετε, ώσπου να επιστρέψω από το δήμαρχο· έχω εκεί κάποια σπουδαία δουλειά». «Κι όμως αυτό που θέλω να σας πω είναι το πιο σπουδαίο, πιστέψτε με» είπε η ξενοδόχα. «Το δικό σας είναι το ζήτημα της εργασίας σας· αλλά εδώ πρόκειται για ένα ζωντανό πλάσμα, τη Φρίντα, την αγαπητή μου παρακόρη». «Μα, αν είναι έτσι ακριβώς» είπε ο Κ., «τότε φυσικά έχετε δίκιο, αλλά δεν μπορώ να καταλάβω, γιατί δε μας αφήνουν να ρυθμίσουμε τις υποθέσεις μας μόνοι». «Γιατί την αγαπώ και νοιάζομαι γι' αυτήν» είπε η ξενοδόχα, τραβώντας πάνω το κεφάλι της Φρίντας, αφού αυτή, όπως καθόταν, έφτανε μόνο ως τον ώμο της ξενοδόχας. «Αφού λοιπόν σας εμπιστεύεται τόσο πολύ η Φρίντα» φώναξε ο Κ., «κι εγώ επίσης οφείλω να δείχνω την ίδια εμπιστοσύνη· πριν από λίγο η Φρίντα είπε πως οι βοηθοί μου είναι πιστοί φίλοι· είμαστε λοιπόν όλοι φίλοι. Σας λέω εκείνο που επιθυμώ περισσότερο για τη Φρίντα και για μένα· θέλω να παντρευτούμε όσο γίνεται πιο γρήγορα. Βέβαια, το ξέρω πολύ καλά, πως ποτέ μου δε θα μπορέσω να προσφέρω στη Φρίντα, ό,τι έχασε για χάρη μου· τη θέση της στο Χέρενχοφ και τη φίλια της με τον Κλαμ». Η Φρίντα ύψωσε το πρόσωπό της· από τα μάτια χύνονταν δάκρυα· δεν είχαν πια ούτε ίχνος

θριαμβευτικού τόνου. «Γιατί να 'μαι εγώ, μόνο εγώ από όλο τον κόσμο;» «Πώς;» ρώτησαν ο Κ. και η ξενοδόχα μαζί. «Α, το καημένο το παιδί» έκανε η ξενοδόχα, «είναι ταραγμένη, πολύ ταραγμένη, γιατί της έπεσαν μαζί, τόσο πολλή ευτυχία και τόσο δυστυχία». Και σα να 'θελε να επικυρώσει τα λόγια της ξενοδόχας, η Φρίντα όρμησε πάνω στον Κ., κι άρχισε να τον φιλά με πάθος, σα να μη βρισκόταν κανείς άλλος εκεί μέσα· έπειτα κλαίγοντας και σφιγμένη πάνω στον Κ., γονάτισε μπροστά του. Ο Κ. χαϊδεύοντας και με τα δυο του χέρια τα μαλλιά της Φρίντας, ρώτησε την ξενοδόχα: «Δε βλέπω να 'χετε καμιά αντίρρηση». «Είστε τίμιος άνθρωπος» απάντησε η ξενοδόχα, ενώ και τα δικά της μάτια γέμιζαν δάκρυα. Έδειχνε εξαντλημένη κι ανέπνεε δύσκολα· ωστόσο βρήκε τη δύναμη να προσθέσει: «Εντούτοις παραμένει ένα πρόβλημα· ποιες εγγυήσεις μπορείτε να δώσετε στη Φρίντα; Γιατί όσο μεγάλο σεβασμό κι αν νιώθω για το πρόσωπό σας, μου είστε ένας ξένος. Δεν υπάρχει κανένας που μπορεί να δώσει εγγυήσεις για το πρόσωπό σας· η οικογενειακή σας κατάσταση είναι άγνωστη. Έτσι πρέπει να πάρουμε κάποια εγγύηση. Αυτό πρέπει να το παραδεχτείτε, αγαπητέ μου κύριε, και μόνος σας· άλλωστε και σεις ο ίδιος προηγουμένως είπατε πως η Φρίντα χάνει πολλά πράγματα, επειδή σχετίστηκε μαζί σας». «Μα βέβαια, θα δώσω εγγυήσεις, οπωσδήποτε» είπε ο Κ. «Αλλά το καλύτερο είναι να τις δώσω μπροστά στο συμβολαιογράφο και μάλιστα θα μπορούσαν την ίδια στιγμή να ανακατευτούν με την υπόθεση και άλλες αραχές. Πριν παντρευτώ όμως, πρέπει να ρυθμίσω κι ένα άλλο ζήτημα· είναι ανάγκη να μιλήσω με τον Κλαμ». «Αδύνατο» φώναξε η Φρίντα, σηκώθηκε και σφίχτηκε πάνω του. «Κι όμως αυτό πρέπει να γίνει» είπε ο Κ., «κι αν είναι για μένα αδύνατο να ρυθμίσω το πρόβλημα, πρέπει να το κάνεις εσύ». «Δεν μπορώ Κ., μου είναι τέλεια αδύνατο» απάντησε η Φρίντα. «Ο Κλαμ δε θα σε δεχτεί ποτέ. Πώς σκέφτηκες κάτι τέτοιο». «Και με σένα δε θα μιλήσει ποτέ;» ρώτησε ο Κ. «Είναι αδύνατο αυτό» είπε η Φρίντα, «ούτε με μένα ούτε με σένα θα μιλήσει ποτέ ο Κλαμ». Και γυρίζοντας προς την ξενοδόχα με απλωμένα τα χέρια πρόσθεσε: «Κοιτάξτε και σεις, τι πράγμα ζητάει!» «Είστε ξένος» είπε η ξενοδόχα που καθόταν στητή, με περηφάνια, ενώ τα πόδια της ήταν ανοιχτά και τα πολύ μεγάλα γόνατά της διαγράφονταν κάτω από το λεπτό φόρεμά της, «ζητάτε κάτι το αδύνατο». «Μα, γιατί είναι αδύνατο;» ρώτησε ο Κ. «Θα σας το εξη-

γήσω» είπε η Ξενοδόχα κι ο τόνος της δεν έδειχνε καμιά φιλοφροσύνη αλλά μια προσπάθεια να ομολογήσει την πρώτη από τις πολλές τιμωρίες που είχε δεχτεί, «θα σας το εξηγήσω λοιπόν, να τελειώνουμε. Φυσικά δεν ανήκω στον Πύργο και δεν είμαι τίποτα άλλο παρά μια γυναίκα, μόνο μια Ξενοδόχα και σ' ένα πανδοχείο τελευταίας κατηγορίας, όχι βέβαια και τελευταίας εξ ολοκλήρου αλλά πολύ κοντά σ' αυτήν. Ίσως λοιπόν να μη θέλετε να δώσετε μεγάλη προσοχή στα λόγια μου, αλλά, πρέπει να ξέρετε, πως σ' όλη τη ζωή μου ήμουν πολύ προσεχτική κι είδα και συνάντησα πολλούς ανθρώπους· πήρα στους ώμους μου όλη την εργασία του πανδοχείου, μια που ο Μαρτίνος μου, αν και είναι καλός άνθρωπος, δεν είναι Ξενοδόχος και ποτέ δε θα μπορέσει να νιώσει αίσθημα ευθύνης. Επειδή εγώ εκείνο το βράδυ, που ήρθατε εδώ, ήμουν τρομερά κουρασμένη, πέσατε στα χέρια ενός ανθρώπου που δε νοιάζεται και πολύ. Κι ακριβώς αυτή του τη στάση πρέπει να ευχαριστήσετε, γιατί μόνο έτσι μπορείτε σήμερα να βρískεστε στο χωριό και να πλαγιάζετε αμέριμνα κι άνετα σ' αυτό το κρεβάτι». «Πώς;» φώναξε ο Κ., αφού ξύπνησε από μια αφηρημάδα και ερεθίστηκε από περιέργεια περισσότερο παρά από οργή. «Μόνο λοιπόν την αδιαφορία του αυτή πρέπει να ευχαριστήσετε» είπε ξανά η Ξενοδόχα, αγγίζοντας δυνατά με το δάχτυλο τον Κ. Η Φρίντα ήθελε να την κάνει να μη μιλά. «Δεν μπορώ να κάνω κι αλλιώς» είπε η Ξενοδόχα, ενώ στριφογύριζε εδώ κι εκεί γρήγορα το σώμα της. «Ο κύριος χωρομέτρης με ρώτησε για κάτι κι ήμουν υποχρεωμένη να απαντήσω. Πώς αλλιώς θα τον κάνουμε να καταλάβει ότι ο Κλαμ δε θα τον δεχτεί, πράγμα που για μας είναι αυτονόητο; Αλλά πιο σωστά πρέπει να πω ότι δεν μπορεί να τον δεχτεί. Κύριε χωρομέτρη, προσέξτε κάτι, ο κύριος Κλαμ είναι ένα πρόσωπο του Πύργου. Και μόνο αυτό, χωρίς να υπολογίσουμε διόλου το υψηλό του αξίωμα, σημαίνει πως βρίσκεται σε μια πολύ ψηλή θέση. Εσείς όμως τι είστε, παρακαλώ; Για να μπορέσουμε να κάνουμε το γάμο σας, προσπαθούμε να βρούμε χίλιους δυο πλάγιους τρόπους. Εσείς λοιπόν ούτε από τον Πύργο είστε, ούτε από το χωριό· με άλλα λόγια δεν είστε τίποτα. Καλύτερα θα έλεγα πως είστε κάτι, δυστυχώς δηλαδή είστε ένας ξένος, ένας ανεπιθύμητος· ενοχλείτε όλο τον κόσμο, δημιουργείτε πάντοτε επεισόδια, πιάνετε το δωμάτιο της υπηρεσίας. Οι προθέσεις σας πάλι φαίνονται σκοτεινές· έχετε καταστρέψει τη μικρή μας Φρίντα κι είμαστε δυ-

συχώς αναγκασμένοι να σας δεχτούμε για σύζυγό της. Δε θέλω να σας κατηγορήσω γιατί είστε έτσι χωρίς να έχετε καμιά ευθύνη. Έχω δει πολλά στη ζωή μου και ξέρω πάντοτε να αντιμετωπίζω τα γεγονότα. Εντούτοις σκεφτείτε καλά τι ζητάτε τώρα' να μιλήσει μαζί σας ένας άνθρωπος, όπως ο Κλαμ! Θύμωσα πάρα πολύ, σαν έμαθα πως η Φρίντα σας επέτρεψε να τον δείτε από την τρύπα. Αυτό σημαίνει πως από εκείνη τη στιγμή την είχατε ήδη διαφθείρει. Αλλά πέστε μου, παρακαλώ, πώς είχατε το θάρρος να δείτε τον Κλαμ; Τι θα μου πείτε όμως; Δε χρειάζεται να μου πείτε τίποτα, γιατί είχατε θάρρος. Ωστόσο δεν αξίζετε να δείτε τον Κλαμ, όπως άλλωστε, χωρίς καμιά υπερβολή, ούτε κι εγώ είμαι σε θέση να τον δω. Μα πώς θα μιλήσει με σας ο Κλαμ! Ποτέ του δε μιλάει με κανέναν εδώ στο χωριό. Για μας ήταν μια πολύ μεγάλη τιμή, και πάντοτε θα νιώθω περήφανη, ώσπου να πεθάνω, που φώναζε ο Κλαμ το όνομα της Φρίντας! Κι αυτή μπορούσε να του μιλήσει, όταν το 'θελε, κι είχε την ευχέρεια να τον κοιτάζει από την τρύπα. Παρόλα αυτά και με αυτήν ακόμα ο Κλαμ δε μιλούσε. Βέβαια φώναζε το όνομά της αλλά αυτό δε σημαίνει ότι νομίζουν μερικοί' απλώς φώναζε τ' όνομά της και κανείς δεν μπορεί να ξέρει τι σκεφτόταν ο Κλαμ. Και η Φρίντα πήγαινε αμέσως κοντά του, αλλά αυτό ήταν δικός της λογαριασμός –κι όταν γινόταν δεκτή, χωρίς κανένα εμπόδιο, αυτό σήμαινε μια χάρη του Κλαμ. Δε θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως τη φώναζε με κάποιο σκοπό' αυτό είναι δύσκολο να το πεις. Πάντως όλα αυτά έσβησαν και πάνε. Ο Κλαμ θα μπορούσε να πει πάλι το ίδιο όνομα, αλλά η Φρίντα ποτέ πια δεν μπορεί να γίνει δεκτή από αυτόν, όταν θα βρίσκεται στη θέση του. Η Φρίντα λοιπόν είναι μια κοπέλα που θυσιάσε τη ζωή της για σας. Εντούτοις ένα πράγμα για το μικρό μου μυαλό είναι ανεξήγητο πέρα για πέρα' πώς ένα κορίτσι, που είχε την τιμή να την ξέρουν ως ερωμένη του Κλαμ, κάτι το εντελώς ασύλληπτο, σας επέτρεψε να την αγγίζετε;»

«Και βέβαια, είναι κάτι πολύ παράξενο» είπε ο Κ. τραβώντας τη Φρίντα στο στήθος του, ενώ αυτή με σκυμμένο το κεφάλι αφήθηκε να πέσει στην αγκαλιά του, «αλλά, όπως πιστεύω, αυτό σημαίνει πως κάνετε λάθος σε μερικά ζητήματα. Έχετε απόλυτο δίκιο, όταν λέτε πως είμαι ένα τίποτα μπροστά στον Κλαμ. Αλλά εγώ, χωρίς να πειστώ από τα λόγια σας, επιμένω να μιλήσω με τον Κλαμ' αυτό όμως δε σημαίνει πως είμαι σε θέση να τον αντιμετωπίσω, χωρίς να

μας χωρίζει μια πόρτα, και πως δε θα το βάλω στα πόδια, μόλις τον αντικρίσω. Αλλά οι υποθέσεις αυτές, έστω και βάσιμες, δεν είναι ικανές να με εμποδίσουν από την προσπάθειά μου. Αν κατορθώσω λοιπόν να σταθώ μόνο μπροστά του, θα 'θελα να μου μιλήσει αυτός· θα μου αρκούσε που θα του μιλούσα εγώ και θα μπορούσα να δω ποια απήχηση θα είχαν τα λόγια μου πάνω του. Κι αν με αγνοούσε πέρα για πέρα, θα είχα την ικανοποίηση πως μίλησα ελεύθερα με ένα μεγάλο πρόσωπο. Παρόλα αυτά εσείς με τις πολλές γνώσεις που έχετε για τους ανθρώπους και τη ζωή, και η Φρίντα, που ως χτες ήταν ερωμένη του Κλαμ, χωρίς να έχω κανένα λόγο να αμφισβητήσω αυτό τον τίτλο της, θα μπορούσατε οπωσδήποτε να μου κλείσετε μια συνάντηση με τον Κλαμ. Κι αν δεν μπορεί να γίνει αυτό με άλλο τρόπο, θα ήταν δυνατό να τον δω στο Χέρενχοφ· ίσως μάλιστα να βρίσκεται ακόμα εκεί».

«Αδύνατο» είπε η Ξενοδόχα, «και σας νιώθω, γιατί δεν μπορείτε να καταλάβετε το λόγο. Αλλά τέλος πάντων, πέστε μου για ποιο ζήτημα θέλετε να μιλήσετε με τον Κλαμ;»

«Μα, για τη Φρίντα, βέβαια» είπε ο Κ.

«Για τη Φρίντα;» επανέλαβε η Ξενοδόχα, μην καταλαβαίνοντας τίποτα και γυρίζοντας προς τη Φρίντα: «Άκουσες, Φρίντα, για σένα θέλει να μιλήσει· ποιος; αυτός, ναι αυτός να μιλήσει με τον Κλαμ! Για άκου, με τον Κλαμ!»

«Μα, όπως βλέπω» είπε ο Κ., «είστε μια αξιοθαύμαστη κι έξυπνη γυναίκα· αλλά το παραμικρό ζήτημα σας κάνει να χάνετε την ψυχραιμία σας. Σας το τονίζω ακόμα μια φορά· θέλω να μιλήσω μαζί του για τη Φρίντα. Δεν είναι τίποτα το υπερβολικό, αλλά πολύ φυσικό. Συνάμα έχετε άδικο πέρα για πέρα, αν νομίζετε πως μόλις παρουσιάστηκα εγώ, η Φρίντα έπαψε πια να έχει σημασία για τον Κλαμ. Οπωσδήποτε, αν σκέφτεστε κάτι τέτοιο, τον υποτιμάτε. Βέβαια, ξέρω καλά πως είναι πρόκληση από μέρους μου, που σας εξηγώ τέτοια ζητήματα, εντούτοις είμαι αναγκασμένος να κάνω κάτι τέτοιο. Έπειτα δεν είναι δυνατόν εγώ να 'μαι η αιτία που άλλαξαν οι σχέσεις ανάμεσα στη Φρίντα και τον Κλαμ. Αν λοιπόν δεν υπήρχε κανένας σοβαρός δεσμός ανάμεσά τους, όπως άλλωστε λένε όσοι θέλουν να της στερήσουν το δοξασμένο τίτλο της ερωμένης, τότε ούτε και τώρα άλλαξε τίποτα· αν πάλι υπήρχε ένας τέτοιος δεσμός, πώς θα μπορούσα εγώ, ένας μηδαμινός και τιποτένιος προ-

στά στα μάτια του Κλαμ, όπως άλλωστε εσείς το τονίσατε, να αλλάξω τα πράγματα; Ενώ κανείς, εξαιτίας του φόβου, κάνει παρόμοιες υποθέσεις, όπως είναι οι δικές σας, μόλις όμως σκεφτεί λιγάκι, βλέπει τα πράγματα στην κανονική τους θέση. Αλλά μπορούμε να ακούσουμε τι σκέφτεται η Φρίντα για το ζήτημα αυτό».

Η Φρίντα είχε χωμένο το μάγουλο στην αγκαλιά του Κ. Έδειξε το αφηρημένο της βλέμμα λέγοντας: «Όπως ακριβώς λέει η καλή μου μητέρα, ο Κλαμ δε θα έχει πια καμιά σχέση μαζί μου. Πιστεύω όμως πως εσύ, αγάπη μου, δε θα μπορούσες να κάνεις τίποτα που θα τον έκανε να λυγίσει. Πέσαμε κάτω από τον πάγκο από τη δική του δύναμη. Εκείνες οι στιγμές είναι ευλογημένες και ποτέ δεν πρέπει να τις θεωρούμε σα μια κατάρα».

«Αν λοιπόν είναι έτσι» άρχισε ο Κ. αργά αργά, γιατί τα λόγια της Φρίντας είχαν μια γλύκα και μάλιστα τα 'λεγε κλείνοντας τα μάτια μερικές φορές για να κάνει αυτή τη γλύκα να τον συνταράξει, «αν λοιπόν είναι έτσι, υπάρχει ακόμα ένας πρόσθετος λόγος να προχωρήσω σε μια συνάντηση με τον Κλαμ».

«Αλήθεια» είτε η ξενοδόχα υψώνοντας το κεφάλι, «μου θυμίζετε τον άντρα μου· και σεις είστε, όπως κι αυτός, παιδί και πεισματάρης. Δυο τρεις μέρες είστε εδώ στο χωριό και παρουσιάζεστε σαν παντογνώστης· θέλετε να τα ξέρετε καλύτερα από κείνους και ανάλωσαν όλη τη ζωή τους εδώ· καλύτερα από μια γριά γυναίκα, όπως εγώ, και καλύτερα από τη Φρίντα που άκουσε του κόσμου τα πράγματα στο Χέρενχοφ. Δε λέω, θα μπορούσε κανείς πότε πότε να πετυχαίνει κάτι αντίθετα προς τους νόμους και τις παραδόσεις. Πάντως εγώ προσωπικά δεν είδα τίποτα τέτοιο, ωστόσο δέχομαι πως έχουν γίνει τέτοια πράγματα. Έστω, λοιπόν, ας είναι έτσι· αλλά ποτέ δεν μπορεί να γίνει τίποτα με τη δική σας τακτική, να λέτε συνέχεια όχι και να μένετε σταθερά στις γνώμες σας, περιφρονώντας άλλες γνώμες και συμβουλές, που διατυπώνονται με τόσο καλή πίστη. Να μην πιστεύετε πως ανησυχώ για σας· όσο καιρό μένατε μόνος, μήπως ενδιαφέρθηκα καθόλου για σας; Δεν έκανα τίποτα, παρόλο που θα μπορούσα να σας γλιτώσω από πολλές σκοτούρες. Στον άντρα μου είπα ένα πράγμα, να μην ασχολείται μαζί σας. Το ίδιο θα έκανα βέβαια κι εγώ, αν δεν είχε μπει στη μέση η Φρίντα. Σ' αυτήν οφείλετε ευγνωμοσύνη, είτε σας αρέσει, είτε σας κακοφαίνεται, γιατί, για χάρη της, έδειξα ενδιαφέρον και για τη δική σας ύπαρξη. Δεν μπορείτε να με

αγνοήσετε, γιατί είμαι το μοναδικό πρόσωπο που φροντίζει τη Φρίντα. Έτσι και σεις είστε αποκλειστικά υπεύθυνος απέναντί μου. Ίσως η Φρίντα να 'χει δίκιο σ' αυτό που υποστηρίζει, πως στιδήποτε έγινε, οφείλεται στην επιρροή του Κλαμ. Εγώ όμως προσωπικά δεν έχω καμιά σχέση μαζί του. Δεν πιστεύω πως μπορώ ποτέ να μιλήσω με τον Κλαμ γιατί μου είναι απρόσιτος πέρα για πέρα. Εσείς όμως είστε εδώ μπροστά, έχοντας στο πλευρό σας τη Φρίντα μου, κι εγώ σας κρατώ γερά στο χέρι μου. Δε νομίζω πως θα με εμπόδιζε κανείς να μην πω αυτή την αλήθεια. Σας κρατώ λοιπόν, νεαρέ μου, στο χέρι. Γιατί, αν σας διώξω, πού θα βρείτε ένα μέρος στο χωριό να μείνετε, έστω και στην τρύπα ενός σκύλου;»

«Σας ευχαριστώ» είπε ο Κ., «μιλάτε με ειλικρίνεια και σας πιστεύω απόλυτα. Όπως βλέπω λοιπόν οι θέσεις μας, η δική μου και της Φρίντας, δε στέκουν διόλου καλά».

«Δεν είναι έτσι!» τον έκοψε θυμωμένα η ξενοδόχα. «Η θέση της Φρίντας δε σχετίζεται με κανένα τρόπο με τη δική σας. Η Φρίντα ανήκει στη δική μου οικογένεια και κανείς δεν μπορεί να πει πως η θέση της δεν είναι σταθερή».

«Τέλος πάντων» είπε ο Κ., «το δέχομαι κι αυτό· άλλωστε η Φρίντα, για κάποια αιτία που δεν ξέρω, σας υπολογίζει πολύ και δεν τολμά να σας διακόψει. Ας περιοριστούμε λοιπόν προς το παρόν μόνο στη δική μου θέση. Δεν το κρύβετε πως η θέση μου είναι στον αέρα, και μάλιστα το τονίζετε ιδιαίτερα. Ο ισχυρισμός αυτός είναι αρκετά αληθινός, όπως και άλλοι που έχετε υποστηρίξει. Αλλά τα πράγματα δεν είναι ακριβώς έτσι· μπορώ λόγου χάρη να βρω και κάπου αλλού ένα κρεβάτι, αν θέλω».

«Πού, πού;» φώναξαν μαζί, η Φρίντα και η ξενοδόχα, κι η φωνή τους είχε τόση ανυπομονησία που έδειχνε πως η κοινή ερώτηση είχε την ίδια ακριβώς αιτία.

«Στου Βαρνάβα» απάντησε ο Κ.

«Σ' αυτό τον παλιάνθρωπο!» φώναξε η ξενοδόχα. «Σ' αυτό το ελεεινό απόβρασμα! Για ακούστε, στου Βαρνάβα...» Στράφηκε προς τη γωνία, αλλά οι βοηθοί από ώρα είχαν φύγει από κει και βρισκονταν ακριβώς πίσω της, πιασμένοι από τα χέρια. Τους γύριψε και σαν τους είδε άρπαξε το χέρι ενός βοηθού. «Ακούτε λοιπόν με ποιους ξημεροβραδιάζεται ο κύριος εδώ; Με την οικογένεια του Βαρνάβα. Μα, βέβαια, είναι σίγουρο πως θα βρει κρεβά-

τι εκεί μέσα. Χίλιες φορές να είχε μείνει στο σπίτι εκείνο, αντί να πάει στο Χέρενχοφ. Μα, σεις οι δυο πού είχατε το μυαλό σας;»

«Ακούστε, κυρία μου» είπε ο Κ. πριν προλάβουν να απαντήσουν οι βοηθοί, «αυτοί εδώ είναι οι βοηθοί μου. Εσείς όμως συμπεριφέρεστε με έναν τρόπο που δείχνει πως τους θεωρείτε δικούς σας βοηθούς και δικούς μου δεσμοφύλακες. Κάθε άλλο ζήτημα ευχαρίστως το συζητώ, με όλη την ευγένεια, μαζί σας· όχι όμως ό,τι αφορά τους βοηθούς μου. Κάτι τέτοιο είναι έξω από κάθε συζήτηση. Σας παρακαλώ να μη συζητάτε κανένα θέμα με τους βοηθούς μου· κι αν δε θέλετε να συμμορφωθείτε προς την παράκλησή μου, θα απαγορεύσω στους βοηθούς μου κάθε απάντηση».

«Δεν μπορώ λοιπόν να μιλήσω μαζί σας!» είπε η ξενοδόχα και γέλασαν κι οι τρεις· η ξενοδόχα με περιφρόνηση, αλλά με λιγότερο θυμό, από ό,τι υπολόγιζε ο Κ., και οι βοηθοί με το συνηθισμένο τους τρόπο που τελικά δεν έλεγε τίποτα γι' αυτούς.

«Μη θυμώνεις» είπε η Φρίντα, «μόνο προσπάθησε να καταλάβεις τη σύγχυσή μας. Μπορώ να σου πω, πως στον Βαρνάβα οφείλεται η γνωριμία μας και το ότι ο ένας ανήκει στον άλλο. Όταν μπήκες στην μπιραρία, δίπλα στην Όλγα, και σε είδα εκεί για πρώτη φορά, κάτι είχα ακούσει για σένα, χωρίς όμως να δίνω σημασία. Έδειχνα αδιαφορία όχι μόνο για σένα, μα για όλο τον κόσμο, ναι, για τους πάντες. Όλα μου έφταιγαν και συχνά πολλοί ήταν εκείνοι που με έθιγαν· αλλά όλα αυτά ενεργούσαν πάνω μου μ' έναν τρόπο παράξενο. Αν κανείς από την μπιραρία, λόγου χάρη, με πλήγωνε, το έπαιρνα απόφαση και δεν έδινα καμιά σημασία· άλλωστε τους είδες τι ήταν και μάλιστα υπήρχαν και χειρότεροι· συνέχεια με κυνηγούσαν. Εγώ όμως νόμιζα πως το καθετί είχε συμβεί πριν από χρόνια ή σε κάποιον άλλο ή σα να ήταν κάτι που μόνο το είχα ακούσει ή το είχα ήδη ξεχάσει. Τώρα όμως, δεν μπορώ καν να το διανοηθώ, όλα άλλαξαν από τότε που έχασα τον Κλαμ· δεν μπορώ να σας το περιγράψω».

Η Φρίντα σταμάτησε, γέροντας το κεφάλι θλιμμένα και σταυρώνοντας τα χέρια στο στήθος.

«Βλέπετε» φώναξε η ξενοδόχα σα να ήταν η ίδια η Φρίντα, χωρίς να μιλά για λογαριασμό της· ήταν σα να δάνειζε τη φωνή της στη Φρίντα που την πλησίασε πιο πολύ, «βλέπετε, λοιπόν, κύριε χωρομέτρη, τα αποτελέσματα των δικών σας ενεργειών; Κι οι βοηθοί σας ακόμα, που δε μου επιτρέπετε να τους μιλώ, είναι σε

θέση να μάθουν πολλά. Αποσπάσατε τη Φρίντα από την πιο μεγάλη ευτυχία, που μπόρεσε να γευτεί ποτέ, κι αυτό έγινε προπαντός γιατί η Φρίντα, με την παιδική της ευαισθησία, δεν άντεξε να σας βλέπει στο πλευρό της Όλγας, δεμένο χειροπόδαρα στην οικογένεια του Βαρνάβα. Με τη δική της θυσία σωθήκατε. Και τώρα λοιπόν που χάθηκαν όλα κι η Φρίντα έχασε κάθε ευτυχία κι είναι πεσμένη στα γόνατά της, παρουσιάζετε ένα μεγάλο προνόμιο, το ότι κάποτε είχατε την τύχη να βρείτε ένα κρεβάτι στου Βαρνάβα. Κι όλα αυτά, για να μας πείτε πως δεν έχετε καμιά εξάρτηση από μένα. Πάντως σας βεβαιώνω, πως αν είχατε κοιμηθεί σε κείνο το σπίτι, τότε πράγματι δε θα υπήρχε καμιά εξάρτηση από μένα και χωρίς καμιά άλλη διαδικασία θα σας πετούσα στο δρόμο».

«Δεν ξέρω τις κακές πράξεις της οικογένειας του Βαρνάβα» είπε ο Κ., ανασηκώνοντας με προσοχή τη Φρίντα που έγερνε σαν άψυχη την πλάγιασε αργά αργά στο κρεβάτι κι αυτός πετάχτηκε όρθιος. «Ίσως έχετε δίκιο, όταν τους κρίνετε, αλλά κι εγώ με τη σειρά μου έχω δίκιο, όταν ζητώ να μας αφήσετε ελεύθερους, εμένα και τη Φρίντα, να ταχτοποιήσουμε τις υποθέσεις μας. Κάνετε λόγο για ενδιαφέρον και στοργή, αλλά εγώ, αντίθετα με αυτά, είδα μίσος, περιφρόνηση και απειλές· είπατε λόγου χάρη πως θα με πετάξετε στο δρόμο. Αν έχετε σχέδιο να μας χωρίσετε, η ενέργειά σας είναι καλή· νομίζω όμως πως θα αποτύχει· αλλά κι αν επιτύχει, σας απειλώ κι εγώ με τη σειρά μου, θα το μετανιώσετε. Έπειτα η στέγη που μου παρέχετε, αυτή δηλαδή εδώ η βρομερή τρύπα, δε φαίνεται να 'ναι προσφορά που γίνεται με τη θέλησή σας· νομίζω πως έτσι σας διέταξαν οι αρχές. Θα τις ενημερώσω σχετικά και για την επιθυμία σας να φύγω από δω· κι αν μου παραχωρήσουν άλλη, τότε θα φύγω, για να ανακουφιστείτε φυσικά, περισσότερο όμως εγώ. Και τώρα πηγαίνω στο δήμαρχο, για να ξεκαθαρίσω αυτή την υπόθεση και μερικές άλλες. Όσο θα λείπω, έχετε την καλοσύνη να φροντίζετε τη Φρίντα, που με τις μητρικές σας συμβουλές την καταντήσατε κουρέλι».

«Ελάτε» είπε προς τους βοηθούς, παίρνοντας το γράμμα του Κλαμ από το καρφί και πηγαίνοντας προς την πόρτα. Η ξενοδόχα τον κοίταξε αμίλητη και μόλις ο Κ. έπιασε το πόμολο της πόρτας στράφηκε και του είπε: «Ακόμα μια συμβουλή για σας, κύριε χωρομέτρη· ότι και να λέτε κι όσο κι αν με προσβάλλετε, εμένα γριά γυναίκα, όπως και να το κάνουμε, είστε ο μελλοντικός άντρας της

Φρίντας. Μόνο και μόνο γι' αυτό το λόγο θέλω και πάλι να σας πω πως η άγνοιά σας για την κατάσταση εδώ είναι τόσο τρομαχτική, ώστε χάνω τα λογικά μου, καθώς σας ακούω και κάνω σύγκριση των λεγόμενων και των απόψεων, που έχετε, με την πραγματικότητα. Είναι πολύ δύσκολο η άγνοιά σας αυτή να ξεκαθαριστεί αμέσως, ίσως αυτό να μη γίνει ποτέ· εντούτοις είστε σε θέση να πληροφορηθείτε πολλά, με την προϋπόθεση πως θα δώσετε πίστη στα λόγια μου και ποτέ δε θα ξεχάσετε την άγνοιά σας. Αν τηρούσατε λόγω χάρη μια τέτοια στάση, από τη μια μεριά δε θα με κατηγορούσατε τόσο πολύ κι από την άλλη θα μπορούσατε να νιώσετε το βαρύ χτύπημα που δέχτηκα και που ακόμα με κάνει να πονώ· κι αυτό έγινε σαν είδα πως η μικρούλα μου είχε αφήσει έναν αετό, για να το πω έτσι, και προτίμησε ένα βρόμικο ερπετό. Αλλά η πραγματικότητα είναι πολύ χειρότερη και κάνω προσπάθειες κάθε τόσο να την ξεχνώ, για να μπορώ να μιλώ μαζί σας ευγενικά. Να, πάλι θυμώνετε! Μη φεύγετε, παρακαλώ κι ακούστε ακόμα μια λέξη· όπου κι αν βρεθείτε, μην ξεχνάτε πως είστε ένας που ξέρει τα πιο λίγα μέσα στο χωριό. Προσέχετε λοιπόν! Και κάτι άλλο, εδώ μέσα στο σπίτι, όπου σας προστατεύει η Φρίντα, μπορείτε να λέτε όσες ανοησίες θέλετε από τα βάθη της καρδιάς σας· μπορείτε λόγω χάρη να καταστρώνετε το σχέδιο, πώς θα συναντήσετε τον Κλαμ· αλλά σας ικετεύω, σας ικετεύω, μην το κάνετε πουθενά αλλού».

Σηκώθηκε από τη θέση της, χάνοντας την ισορροπία από την αναστάτωση της, ζύγωσε τον Κ., του έσφιξε το χέρι και τον κοίταξε μ' ένα βλέμμα ικετευτικό. «Δεν καταλαβαίνω, κυρία μου» είπε ο Κ., «γιατί ταπεινώνεστε παρακαλώντας με για την υπόθεση αυτή. Αν, όπως ισχυρίζεστε, είναι αδύνατο να μιλήσω με τον Κλαμ, τότε αυτό θα γίνει είτε με ικετεύετε είτε όχι. Αν όμως είναι δυνατή μια συνάντηση με τον Κλαμ, γιατί να μην προσπαθήσω να την πραγματοποιήσω, αφού μάλιστα έτσι θα καταρτίσω την πιο βασική σας αντίρρηση και συνάμα όλοι οι ισχυρισμοί σας θα γίνουν αμφίβολοι. Μου λέτε βέβαια πως αγνοώ τα πάντα· αυτό είναι μια ακλόνητη αλήθεια και συνάμα θλιβερή για μένα· εντούτοις έχω και το πλεονέκτημά της· μου προσφέρει μεγαλύτερη τόλμη κι έτσι είμαι αποφασισμένος να υποστώ τις συνέπειές της, όσο δυσμενείς κι αν είναι για μένα, όσο έχω δυνάμεις να αγωνίζομαι. Έπειτα, οι συνέπειες αυτές δεν έχουν καμιά άλλη επίπτωση σε κανέναν άλλο

παρά μόνο σε μένα. Δεν καταλαβαίνω λοιπόν, γιατί με ικετεύετε. Άλλωστε είμαι βέβαιος πως θα προσέχετε πάντοτε τη Φρίντα· κι αν εξαφανιστώ από τη ζωή της, αυτό θα το θεωρήσετε οπωσδήποτε μεγάλη τύχη. Για ποιο λόγο φοβάστε λοιπόν; Δε νομίζω βέβαια πως φοβάστε για τον Κλαμ; Το λέω αυτό, γιατί ένας που δεν ξέρει τίποτα, όλα τα θεωρεί πιθανά». Στο σημείο αυτό ο Κ. άνοιξε την πόρτα πέρα για πέρα ενώ η ξενοδόχα τον κοίταζε αμίλητη, καθώς κατέβαινε γρήγορα τη σκάλα, μαζί με τους βοηθούς του.

Στον δήμαρχο

Ο Κ. έμεινε κατάπληκτος βλέποντας πόσο λίγο δυσκολεύτηκε για να γίνει δεκτός από το δήμαρχο. Σκέφτηκε το ζήτημα· κατέληξε στο συμπέρασμα πως οι επίσημες σχέσεις του με τις αρχές, ώς τη στιγμή εκείνη, ήταν πάντοτε πολύ εύκολες. Φαίνεται ότι από τη μια μεριά είχε δοθεί οριστικά εντολή να προωθείται η υπόθεσή του ευνοϊκά, και από την άλλη πρέπει να υπήρχε ένας αξιόλογος και συντονισμένος κύκλος υπηρεσιών· μπορούσε κανείς να το μαντέψει από τα σημεία εκείνα, όπου οι υπηρεσίες είχαν θαυμάσια αποτελέσματα, ενώ εξωτερικά επικρατούσε η εντύπωση πως δεν είχαν καμιά άμεση σχέση. Όσες φορές ο Κ. έκανε τους συλλογισμούς αυτούς, ήταν έτοιμος να δεχτεί πως η θέση του ήταν ικανοποιητική. Παρόλα αυτά, ύστερα από έναν τέτοιο ενθουσιασμό που έδινε μια άκρατη αυτοπεποίθηση, ήταν απόλυτα αναγκαίο να ββαιώνει τον εαυτό του πως στα σημεία αυτά ακριβώς υπήρχε κάποιος κίνδυνος.

Όπως έδειχναν λοιπόν τα πράγματα, η άμεση επαφή με τις αρχές δεν ήταν και τόσο δύσκολη· άλλωστε όσο κι αν ήταν οργανωμένες στην εντέλεια, ο μόνος σκοπός τους ήταν να προασπίσουν τα αόρατα κι απλησίαστα συμφέροντα που αφορούσαν αόρατους κι απλησίαστους κυρίους· ο Κ. όμως αγωνιζόταν για κάτι χειροπιαστό και ζωτικό, για τον ίδιο τον εαυτό του· έπειτα, στον αγώνα αυτό υπήρχε, στα πρώτα βήματα τουλάχιστο, μόνο η δική του θέληση, γιατί αυτός ήταν που προσπαθούσε με την επίθεση να πετύχει κάτι. Αλλά, όπως έδειχναν οι προφυλάξεις που έπαιρναν οι αρχές, υπήρχαν κι άλλες δυνάμεις που τον αντιμάχονταν· δεν μπορούσε να τις καθορίσει, προφανώς όμως υπήρχαν, και το πίστευε, γιατί τις μαρτυρούσαν τα μέτρα που έπαιρναν οι αρχές. Προς το παρόν

του ικανοποιούσαν αμέσως και κατά μέγα μέρος όλες τις επιθυμίες του σε μικρά προβλήματα, μια που ως εκείνη τη στιγμή μόνο τέτοια είχε να αντιμετωπίσει. Έτσι όμως του στερούσαν κάθε δυνατότητα να κερδίσει μικρές κι εύκολες νίκες και συνάμα την ικανοποίηση που δοκιμάζει κανείς από τέτοιες νίκες· μια τέτοια ικανοποίηση οπωσδήποτε δημιουργεί και μια γερή αυτοπεποίθηση για σκληρότερους αγώνες που ακολουθούν. Επέτρεπαν στον Κ. να πηγαίνει όπου ήθελε και φυσικά μόνο μέσα στα όρια του χωριού. Έτσι όμως τον καλόπιαναν και συνάμα του νέκρωναν κάθε δραστηριότητα· δεν πολεμούσε κι ήταν αναγκασμένος να ζει έξω από το κλίμα της υπηρεσίας του, σε μια ζωή εντελώς αόριστη, περιέργη και θλιβερή. Μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, αν δεν είχε διαρκώς τη προσοχή του τεταμένη, ήταν ενδεχόμενο μια μέρα, παρόλο που οι αρχές έδειχναν κάποια λεπτότητα και παρόλη τη συνεπή εκπλήρωση των μηδαμινών καθηκόντων του, να εξαπατηθεί από τις εξωτερικά ευνοϊκές περιστάσεις και να συμπεριφερθεί ανόητα σε κάποια ιδιωτική του υπόθεση, οπότε οι αρχές, ευνοϊκές και ευγενικές πάντα, θα ήταν αναγκασμένες παρά τη θέλησή τους και πιεζόμενες από μια άγνωστη δύναμη, που πηγάζει από τη δημόσια τάξη, να επέμβουν και να τον πετάξουν στο δρόμο. Έπειτα, ποια ήταν αυτή η ιδιωτική ζωή μέσα στο χωριό, έξω από την υπηρεσία; Ιδιωτική ζωή και υπηρεσία ήταν τόσο πολύ μπερδεμένες, που ο Κ. νόμιζε πως οι θέσεις τους ήταν αντεστραμμένες. Δεν μπορούσε λόγου χάρη να καταλάβει ποια σχέση είχε η εξουσία του Κλαμ, που ως τώρα σχετιζόταν θεωρητικά με την υπηρεσία του Κ. και συνάμα η πιο ουσιαστική της έκφραση επηρέαζε τη ζωή στην κρεβατοκάμαρα του χωρομέτρη. Έφτανε λοιπόν στο εξής συμπέρασμα· μπορούσες, όσες φορές ερχόσουν σε άμεση σχέση με τις αρχές, να κρατήσεις επιπόλαιη στάση, με μια άνεση και κάποια σκόπιμη αδιαφορία· στην υπόλοιπη όμως ζωή έπρεπε να δείχνεις σύνεση και να έχεις στραμμένο το βλέμμα σου τριγύρω, σ' όλες τις μεριές, πριν αποφασίσεις να κάνεις έστω κι ένα μόνο βήμα.

Ο Κ. αμέσως είδε πως επαληθεύονταν οι γνώμες του για τις αρχές του τόπου, μόλις πήγε και επισκέφτηκε το δήμαρχο που τον δέχτηκε στο κρεβάτι, γιατί υπέφερε από αρθριτικά, κι η κατάσταση του είχε επιδεινωθεί· ήταν παχύς, με πρόσωπο ξυρισμένο που έδειχνε μια αγαθότητα. «Ο κύριος χωρομέτρης μας, ε;» είπε κι έκανε να

σηκωθεί λίγο αλλά δεν τα κατάφερε κι έπεσε πάλι κάτω· έδειξε το πόδι του, σα να ζητούσε συγγνώμη. Στο δωμάτιο επικρατούσε αμυδρό φως· οι κουρτίνες σκοτεινίαζαν περισσότερο τα πολύ μικρά παράθυρα· μια αμίλητη γυναίκα, σα σκιά, εκεί δίπλα, έσπρωξε μια καρέκλα προς το κρεβάτι για τον Κ. «Καθίστε, κύριε χωρομέτρη, καθίστε» είπε ο δήμαρχος, «σας ακούω· τι επιθυμείτε, παρακαλώ;» Ο Κ. του έδειξε το γράμμα του Κλαμ και έκανε και μερικά σχόλια. Και τις στιγμές εκείνες έβλεπε μια αρκετή άνεση στην προσπάθειά του να έρθει σ' επαφή με τις αρχές· φαίνονταν πως έπαιρναν στην πραγματικότητα όλο το βάρος πάνω τους· μπορούσες κατά συνέπεια να τα φορτώσεις όλα σ' αυτές κι εσύ να μείνεις ήσυχος κι ελεύθερος. Ο δήμαρχος φαινόταν να σκέφτεται τα ίδια· γύρισε με κόπο στο κρεβάτι και τελικά είπε στον Κ.: «Ξέρω πολύ καλά την υπόθεσή σας, όπως άλλωστε ήδη το έχετε επισημάνει και σεις ο ίδιος. Δεν έκανα ως τώρα τίποτα, για δυο λόγους· πρώτον ήμουν άρρωστος και δεύτερον αργήσατε πολύ να έρθετε. Είχα την εντύπωση πως τελικά η υπόθεση δε σας ενδιέφερε. Αλλά τώρα, που είχατε την καλοσύνη να με δείτε, θα σας πω όλη την αλήθεια, γυμνή και καθαρή, που αφορά την υπόθεσή σας. Όπως λέτε, σας προσελαβαν ως χωρομέτρη, αλλά δυστυχώς δε χρειαζόμαστε κανένα χωρομέτρη! Δεν υπάρχει δηλαδή εδώ καμιά δουλειά για σας. Τα όρια των μικρών κτημάτων μας έχουν μετρηθεί και καταγραφεί στα επίσημα βιβλία. Έπειτα, μεταβολές στις ιδιοκτησίες δε γίνονται. Αν τυχόν προκύψει καμιά μικροδιαφορά, την ταχτοποιούμε μεταξύ μας. Τι να τον κάνουμε λοιπόν το χωρομέτρη;» Ενώ προηγουμένως δεν είχε περάσει καμιά τέτοια σκέψη από το μυαλό του Κ., τώρα ήταν πεισμένος πως ασυνείδητα, μέσα στα βάθη της καρδιάς του, περίμενε μια τέτοια απάντηση. Εντούτοις ήταν έτοιμος να απαντήσει αμέσως: «Μένω κατάπληκτος· η εξέλιξη αυτή καταστρέφει τα σχέδιά μου. Θέλω να πιστεύω πως υπάρχει κάποια παρεξήγηση». «Όχι» απάντησε ο δήμαρχος, «δυστυχώς το ζήτημα έχει όπως ακριβώς σας το εξήγησα». «Μα, δεν είναι δυνατόν» φώναξε ο Κ., «εγώ ασφαλώς δεν έκανα το μεγάλο αυτό ταξίδι μόνο και μόνο για να με γυρίσουν πίσω». «Αυτό είναι άλλο θέμα» απάντησε ο δήμαρχος, «δυστυχώς εγώ δεν είμαι σε θέση να το κρίνω· ωστόσο μπορώ να σας εξηγήσω με ποιο τρόπο δημιουργήθηκε μια τέτοια παρεξήγηση· σε μια τόσο απέραντη διοικητική μηχανή, όπως είναι του κόμητος, συμβαίνει συχνά η

μία υπηρεσία να διατάζει την εκτέλεση μιας απόφασης και η άλλη κάτι άλλο· καμιά δεν ξέρει πώς ενεργεί η άλλη. Βέβαια ο έλεγχος της πιο υψηλής εξουσίας επεμβαίνει αποτελεσματικά, αλλά, εξαιτίας της δομής της, η επέμβαση αυτή γίνεται πολύ καθυστερημένα· έτσι κάθε τόσο δημιουργείται κάποια μικροανωμαλία. Αλλά, πρέπει να σημειώσουμε, πως όλα αυτά ισχύουν για τα πολύ ασήμαντα ζητήματα, όπως είναι λόγου χάρη η δική σας περίπτωση. Δεν άκουσα ποτέ για τα πολύ σοβαρά ζητήματα να συμβαίνουν τέτοιες ανωμαλίες· πάντως και τα ασήμαντα ζητήματα μας δημιουργούν αρκετούς μπλεδάδες. Για την υπόθεσή σας, θα αναφέρω το ιστορικό της με όλη την ειλικρίνεια, χωρίς να την κάνω μυστικό κρατικό, γιατί εγώ δεν είμαι τόσο επίσημος, δεν κάνω για μια τέτοια επιστημότητα, είμαι αγρότης και θα παραμείνω ένας αγρότης. Πριν από πολύ καιρό, τότε είχα μερικούς μήνες ως δήμαρχος, μου ήρθε μια διαταγή· δε θυμάμαι ακριβώς από ποιο κλάδο της υπηρεσίας. Με το συνηθισμένο κατηγορηματικό τρόπο των κυρίων του Πύργου μάς πληροφορούσαν ότι θα ερχόταν κάποιος χωρομέτρης· εμείς, σαν εξουσία της κοινότητας, πήραμε την εντολή να ετοιμάσουμε τα αναγκαία σχέδια και να κάνουμε τις μετρήσεις για τη δουλειά του. Φυσικά η διαταγή αυτή δε σας αφορούσε, γιατί είχε δοθεί πριν από πολλά χρόνια· δε θα μπορούσα να τη θυμηθώ, αν δεν ήμουν άρρωστος στο κρεβάτι και με πολύ χρόνο στη διάθεσή μου, ώστε να σκέφτομαι τις πιο αστείες υποθέσεις... Μίση» φώναξε ξαφνικά, σταματώντας την εξιστόρηση αυτή, στη γυναίκα που βάδιζε αθόρυβα εδώ κι εκεί στο δωμάτιο, με μια ασυνήθιστη ζοηράδα, «σε παρακαλώ, ρίξε μια ματιά στο Αρχείο, ίσως βρεις αυτή τη διαταγή... βλέπετε» έκανε προς τον Κ., «ήταν στους πρώτους μήνες της υπηρεσίας μου· τότε τα έβαζα όλα σε τάξη». Η γυναίκα άνοιξε αμέσως ένα ντουλάπι. Ο Κ. και ο δήμαρχος γύρισαν τα μάτια τους προς το μέρος εκείνο. Το ντουλάπι ήταν γεμάτο με έγγραφα, σφιχτά πακεταρισμένα. Μόλις το άνοιξε, έπεσαν έξω δυο μεγάλα πακέτα με έγγραφα δεμένα σε σχήμα στρογγυλό, όπως συνήθως δένονται τα καυσόξυλα. Η γυναίκα έκανε μερικές κινήσεις, αρκετά ανήσυχη. «Πρέπει να 'ναι πολύ κάτω αυτή η διαταγή» φώναξε ο δήμαρχος, κατευθύνοντας τώρα την έρευνα από το κρεβάτι του. Η γυναίκα έπαιρνε τα έγγραφα στην αγκαλιά της και τα σώριαζε κάτω, για να ψάξει πολύ βαθιά, στον πάτο. Τα έγγραφα κάλυψαν το μισό πάτωμα. «Εδώ έχει γίνει

πολλή δουλειά» είτε ο δήμαρχος κουνώντας το κεφάλι του, «και να σκεφτείτε πως αυτό είναι μόνο ένα μέρος. Τα πιο σπουδαία έγγραφα τα έχω βάλει στην αποθήκη και τα περισσότερα έχουν χαθεί. Μήπως μπορούμε να τα φυλάξουμε όλα; Υπάρχουν ολόκληρες στοίβες στην αποθήκη. Θα τη βρεις λοιπόν αυτή τη διαταγή;» ρώτησε ξαφνικά, γυρίζοντας προς τη γυναίκα. «Πρόκειται για ένα έγγραφο με τη λέξη χωρομέτρης, υπογραμμισμένη με μπλε μολύβι». «Μα είναι πολύ σκοτεινά» είπε η γυναίκα, «πρέπει να φέρω ένα κεριό». Πατώντας πάνω στα έγγραφα, έφτασε ως την πόρτα. «Η γυναίκα μου με βοηθάει πολύ» είπε ο δήμαρχος, «σε όλα αυτά τα δύσκολα υπηρεσιακά ζητήματα· παρόλα αυτά δεν τα καταφέρνουμε να παρακολουθούμε όλη τη δουλειά. Για την αλληλογραφία διαθέτω έναν άλλο βοηθό, το δάσκαλο· αλλά είναι αδύνατο να βάλεις σε όλα μια τάξη· πολλή δουλειά πρέπει να την παραμερίζουμε· να, τη βάζω σε κείνο το ντουλάπι» και του έδειξε πιο πέρα. «Και μάλιστα τώρα που είμαι στο κρεβάτι, μου έπεσε πολλή δουλειά, κοντεύω να πνιγώ» είπε και ακούμπησε πίσω με ύφος κουρασμένο αλλά περήφανο. «Μήπως θα μπορούσα να βοηθήσω τη γυναίκα σας στο ψάξιμο;» ρώτησε ο Κ. βλέποντας τη γυναίκα που είχε γυρίσει κι έψαχνε γονατιστή για το έγγραφο. Ο δήμαρχος κούνησε το κεφάλι μ' ένα χαμόγελο. «Δε θέλω να παινευτώ πως κρατώ τα απόρρητα της υπηρεσίας, όπως άλλωστε σας το είπα και προηγουμένως, αλλά δεν μπορώ να σας αφήσω να ψάξετε εσείς ο ίδιος τα έγγραφα· μου είναι αδύνατο να προχωρήσω ως το σημείο αυτό». Στην κάμαρα βασίλευε τώρα ησυχία· μόνο ο θόρυβος των χαρτιών ακουγόταν. Φάνηκε μια στιγμή πως ο δήμαρχος έπεσε σε μια μικρή νάρκη. Ένα ξαφνικό χτύπημα στην πόρτα έκανε τον Κ. να γυρίσει. Ήταν, όπως φαίνεται, οι βοηθοί του. Άρχισαν πια να δείχνουν κάποια καλά σημάδια της εκπαίδευσής τους· δεν μπήκαν αμέσως μέσα, αλλά στην αρχή ψιθύρισαν από τη μισάνοιχτη πόρτα: «Εδώ έξω κάνει κρύο». «Μα, ποιος είναι;» ρώτησε ο δήμαρχος, ενώ σηκωνόταν ελαφρά. «Οι βοηθοί μου» απάντησε ο Κ. «Δεν έχω κανένα μέρος, όπου θα μπορούσα να τους αφήσω να με περιμένουν· έξω κάνει πολύ κρύο κι έπειτα εδώ μέσα θα μπερδεύονται στα πόδια μας». «Εμένα δε με πειράζουν» είπε ο δήμαρχος με καλοσύνη. «Πέστε τους να περάσουν. Έπειτα τους ξέρω, είναι παλιοί γνώρμιοι». «Ναι, αλλά ενοχλούν εμένα» απάντησε ο Κ. απότομα, στρέφοντας τη ματιά του

από τους βοηθούς στο δήμαρχο κι από το δήμαρχο στους βοηθούς. Έβλεπε το ίδιο χαμόγελο και στα τρία πρόσωπα. «Εφόσον λοιπόν είστε εδώ» συνέχισε ο Κ. για να τους δοκιμάσει, «καθίστε και βοηθήστε την κυρία να βρει ένα έγγραφο, με τη λέξη χωρομέτρης, υπογραμμισμένη με μπλε μολύβι». Ο δήμαρχος δεν έφερε καμιά αντίρρηση. Ό,τι δεν μπορούσε να κάνει ο Κ., μπορούσαν να το κάνουν οι βοηθοί του. Έτσι έπεσαν αμέσως με τα μούτρα στην έρευνα, αλλά αντί να ψάχνουν, ανακάτευαν τους σωρούς των εγγράφων κι ενώ ο ένας διάβαζε συλλαβιστά κάποιο έγγραφο, ο άλλος το άρπαζε αμέσως από το χέρι του. Στο μεταξύ η γυναίκα, γονατισμένη μπροστά στο άδειο ντουλάπι, έδειχνε πως δεν έψαχνε πια, ενώ το κερί οπωσδήποτε ήταν πολύ μακριά της.

«Οι βοηθοί λοιπόν!» είπε ο δήμαρχος μ' ένα χαμόγελο που έδειχνε ικανοποίηση· έδειχνε πως όλες οι εντολές αυτές προέρχονταν απ' αυτόν, ενώ κάτι τέτοιο ούτε σαν υπόθεση μπορούσε να σταθεί. «Οι βοηθοί σας ενοχλούν; Όμως είναι βοηθοί σας!» «Όχι» απάντησε αδιάφορα ο Κ. «Αλλά εδώ στο χωριό μού τους φόρτωσαν». «Σας τους φόρτωσαν;» ρώτησε ο δήμαρχος, «θα θέλετε να πείτε πως τοποθετήθηκαν δίπλα σας». «Έστω λοιπόν, τοποθετήθηκαν» απάντησε ο Κ., «αλλά θα 'ταν δυνατό να 'ναι και ουρανοκατέβητοι, μια που τους διάλεξαν ασυλλόγιστα». «Τίποτα δε γίνεται στο μέρος μας χωρίς μελέτη» είπε ο δήμαρχος, που ξέχασε τον πόνο κι ανακάθισε στο κρεβάτι. «Τίποτα!» έκανε ο Κ. «Και η πρόσκλησή μου;» «Ναι, ακόμα και η πρόσκλησή σας μελετήθηκε προσεχτικά» είπε ο δήμαρχος, «αλλά ορισμένες άλλες δευτερεύουσες περιστάσεις μπήκαν στη μέση και έφεραν κάποια σύγχυση στο ζήτημα. Μπορώ να το αποδείξω με επίσημα έγγραφα». «Τα έγγραφα αυτά δε θα βρεθούν οπωσδήποτε» είπε ο Κ. «Δε θα βρεθούν;» φώναξε ο δήμαρχος. «Σε παρακαλώ, Μίτση, κάνε πιο γρήγορα! Αλλά θα μπορούσα να σας εξηγήσω την εξέλιξη της υπόθεσης και χωρίς τη βοήθεια των εγγράφων. Απαντήσαμε σε κείνη τη διαταγή, που σας ανέφερα προηγουμένως, με τις ευχαριστίες μας και με τη διαβεβαίωση πως ένας χωρομέτρης μας ήταν αχρείαστος. Όπως δείχνουν όμως τα πράγματα, η απάντησή μας δεν πήγε στην πρώτη διεύθυνση, ας την ονομάσω Α. Κατά λάθος πήγε σε μια άλλη διεύθυνση, ας την ονομάσω κι αυτή Β. Έτσι λοιπόν η διεύθυνση Α δεν πήρε την απάντηση· αλλά και η Β δεν πήρε μια πλήρη απάντηση, γιατί δεν υπήρχε συ-

νημμένη η διαταγή που ξεχάστηκε από μας ή χάθηκε στο δρόμο· πάντως, μπορώ να το εγγυηθώ πως δε χάθηκε μέσα στα όρια της υπηρεσίας μου. Κατά πάσα πιθανότητα λοιπόν η διεύθυνση Β πήρε το έγγραφό μας, όπου γινόταν απλά λόγος για τη διαταγή εκείνη που αφορούσε την πρόσληψη χωρομέτρη κι ήταν ανεφάρμοστη. Στο διάστημα αυτό η διεύθυνση Α περιέμενε την απάντησή μας· οπωσδήποτε είχαν κρατήσει περιλήψη της υπόθεσης, αλλά, όπως είναι φυσικό να συμβαίνει και στην πιο επιδέξια οργανωμένη διοίκηση, ο συντάκτης του εγγράφου βασιζόταν στη δική μας απάντηση. Μετά την απάντησή μας θα καλούσε το χωρομέτρη, ή, αν υπήρχε ανάγκη, θα συνεχίζαμε την αλληλογραφία για την προώθηση του ζητήματος. Γι' αυτό λοιπόν, ποτέ δε σκέφτηκα να ανατρέξει στην περιλήψη του εγγράφου κι έτσι όλοι ξέχασαν την υπόθεση. Στη διεύθυνση Β εξάλλου πήγε το έγγραφό μας κι έπεσε στα χέρια ενός γραμματέα, που είναι ξακουστός για την ευσυνειδησία του, ενός ιταλού που λέγεται Σορντίνι. Ποτέ μου δεν κατάλαβα, αν και ξέρω τόσα μυστικά, πώς μπόρεσε ένας άνθρωπος με τόσες ικανότητες να παραμείνει σε μια θέση της κατώτερης ιεραρχίας. Ο Σορντίνι λοιπόν επέστρεψε το έγγραφο, για να επισυναφθούν τα σχετικά. Αλλά στο υπόλοιπο διάστημα, είχαν περάσει μήνες, ίσως και χρόνια, από τότε που μας είχε φτάσει η πρώτη διαταγή από τη διεύθυνση Α. Όλες αυτές οι εξελίξεις είναι αυτονόητες και συνηθισμένες, γιατί ένα έγγραφο, εφόσον ακολουθεί τον κανονικό δρόμο, φτάνει στον προορισμό του σε μια μέρα και ταχτοποιείται αμέσως, αλλά αν τυχόν παραπέσει, μέσα σ' αυτό τον άρτια συγκροτημένο μηχανισμό μας, πρέπει με πολλή αγωνία να ζητήσουμε τον παραλήπτη του, γιατί αλλιώς δε θα τον ανακαλύψουμε ποτέ. Τότε, είναι πολύ φυσικό, ναι, πολύ φυσικό, η έρευνα αυτή να διαρκέσει πολύ χρόνο. Έτσι, σαν πήραμε το σημείωμα του Σορντίνι, μόλις που μπορέσαμε να θυμηθούμε πώς είχε αυτή η υπόθεση· συνέπεσε μάλιστα να κάνουμε όλη τη δουλειά εμείς οι δυο, εγώ κι η Μίτση, γιατί ο δάσκαλος δεν είχε ακόμα αποσπαστεί στην υπηρεσία μας. Αντίγραφα βγάξαμε μόνο για τα πολύ σοβαρά ζητήματα και γι' αυτό καταφέραμε να απαντήσουμε κάπως αόριστα στον Σορντίνι· γράψαμε λοιπόν ότι δεν ξέραμε τίποτα για την πρόσληψη χωρομέτρη και εν πάση περιπτώσει δε μας χρειάζεται. Αλλά» στο σημείο αυτό σταμάτησε ο δήμαρχος σα να έβλεπε πως είχε προχωρήσει ή τουλάχιστον πως ήταν ενδεχόμενο να είχε

προχωρήσει πολύ, «δε νομίζετε πως όλη αυτή η ιστορία είναι κουραστική για σας;»

«Όχι» απάντησε ο Κ., «τη βρίσκω διασκεδαστική».

Τότε ο δήμαρχος απάντησε: «Πάντως δε σας τη λέω για διασκέδαση».

«Εμένα με διασκεδάζει» είπε ο Κ., «γιατί μου δείχνει την ανόητη σύγχυση που, σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να καταστρέψει τη ζωή ενός ανθρώπου».

«Εντούτοις δεν είδαμε ακόμα τίποτα» απάντησε ο δήμαρχος με σοβαρό τόνο, «η ιστορία αυτή έχει συνέχεια. Ήταν φυσικό, ο Σορντίνι να μη μείνει ικανοποιημένος με την απάντησή μας: προσωπικά τον θαυμάζω, μολονότι μου είναι ένα οδυνηρό αγκάθι. Ο άνθρωπος αυτός δεν έχει σε κανέναν εμπιστοσύνη, ακόμα κι αν γνωρίζει κάποιον ύστερα από πολλές υποθέσεις και τον ξέρει για τον πιο αξιόπιστο. Σε κάθε νέα υπόθεση δείχνει δυσπιστία, σαν να μην ήθελε να τον γνωρίζει ή σα να τον έπαιρνε για παλιάνθρωπο. Προσωπικά βρίσκω τη στάση αυτή πολύ σωστή: αυτή πρέπει να είναι η στάση ενός υπαλλήλου. Δυστυχώς εγώ, εξαιτίας του χαρακτήρα μου, δεν μπορώ να την ακολουθήσω. Άλλωστε, βλέπετε πόσο ειλικρινής είμαι μαζί σας μολονότι είστε ξένος: σε τέτοια ζητήματα όμως δεν μπορώ να κάνω κι αλλιώς. Αντίθετα, ο Σορντίνι μόλις διάβασε την απάντηση, άρχισε να υποψιάζεται. Έβαλε μπρος μια ατέλειωτη αλληλογραφία. Ο Σορντίνι ρωτούσε πώς είχα θυμηθεί ξαφνικά ότι δε μας χρειαζόταν κανένας χωρομέτρης. Του απάντησα, αφού βασίστηκα στην τέλεια μνήμη της Μίτση, ότι η αρχική πρόταση είχε γίνει από το Κεντρικό Γραφείο: μας είχε διαφύγει από καιρό πως είχε σταλεί από άλλη διεύθυνση. Ο Σορντίνι όμως επέμενε: “Γιατί ανέφερα την επίσημη διαταγή, μόλις τώρα;” Του απάντησα: “Τώρα το θυμήθηκα”. Ο Σορντίνι επανέρχεται: “Μα αυτό είναι παράδοξο”. Απαντώ και πάλι: “Δεν είναι διόλου παράδοξο, εφόσον πρόκειται για μια τόσο παλιά υπόθεση”. Ο Σορντίνι επιμένει: “Και όμως είναι παράδοξο, γιατί μια τέτοια διαταγή δεν υπήρχε πουθενά”. Η δική μου απάντηση: “Είναι φυσικό, γιατί ολόκληρος ο φάκελος είχε παραπέσει”. Η απάντηση του Σορντίνι: “Έπρεπε να υπάρχει περιληψη της παλιάς διαταγής και τέτοια δεν υπήρχε πουθενά”. Η άποψη αυτή με συγκλόνησε, γιατί δεν τολμούσα να υποστηρίξω ή να πιστέψω πως ήταν δυνατό να γίνει λάθος στην υπηρεσία του Σορντίνι. Είναι πιθανό, αγαπη-

τέ μου κύριε χωρομέτρη, να κατηγορείτε από μέσα σας τον Σορντίνι, γιατί έπειτα από τη δική μου διαβεβαίωση έπρεπε τουλάχιστο να κάνει κάτι και να ερευνήσει σε άλλες διευθύνσεις για το θέμα. Αυτό όμως δεν είναι σφάλμα, με κανένα τρόπο δεν μπορεί κανείς να τον κατηγορήσει, ούτε και με τη σκέψη σας. Βασικό και σταθερό αξίωμα της διοίκησης είναι να αποκλείεται εκ των προτέρων κάθε ενδεχόμενο να προκύψει λάθος. Το βασικό αυτό αξίωμα δικαιώνεται από το γεγονός ότι η διοίκηση είναι άψογα οργανωμένη στο σύνολό της· έπειτα εξασφαλίζει κατ' ανάγκη την άμεση και ταχύτατη διεκπεραίωση όλων των υποθέσεων. Ο Σορντίνι λοιπόν δεν είχε καμιά αρμοδιότητα να ερευνήσει σε περιοχές άλλων διευθύνσεων· άλλωστε δε θα έπαιρνε καμιά απάντηση, γιατί αμέσως θα υποψιάζονταν πως ο Σορντίνι αναζητούσε ένα ενδεχόμενο λάθος».

«Επιτρέπετε, κύριε δήμαρχε, να σας διακόψω και να σας ρωτήσω κάτι;» είπε ο Κ. «Προηγουμένως αναφέρατε μια υπηρεσία ελέγχου· όπως μας περιγράψατε το όλο σύστημα, είναι πολύ ανησυχητικό, αν υπάρχει περίπτωση να κάνει λάθη ακόμα κι ο έλεγχος».

«Είστε πολύ αυστηρός» είπε ο δήμαρχος, «αλλά όσο και να αυξήσετε αυτή την αυστηρότητά σας, έστω και κατά χίλιες φορές, δε θα μπορέσετε να φτάσετε την αυστηρότητα που έχει η ίδια η διοίκηση για τον εαυτό της. Μόνο ένας ξένος, πέρα για πέρα, θα μπορούσε να ρωτά τέτοια πράγματα. Υπάρχει υπηρεσία ελέγχου; Αλλά μόνο τέτοιες υπηρεσίες υπάρχουν στον Πύργο. Εντούτοις δεν έχουν καμιά δουλειά να κυνηγούν τα λάθη κατά την κοινή αντίληψη, γιατί λάθη δε γίνονται, κι αν ακόμα γίνουν, όπως στη δική σας περίπτωση, ποιος τελικά μπορεί να μας πείσει πως είναι λάθη;»

«Μα, τι είναι αυτά!» φώναξε ο Κ.

«Εγώ δεν εντυπωσιάζομαι» είπε ο δήμαρχος, «πιστεύω, όπως και σεις, πως έγινε πραγματικά λάθος και μάλιστα ο Σορντίνι αρρώστησε από την απελπισία του. Άλλωστε η υπηρεσία του πρωτοβάθμιου ελέγχου ανακάλυψε το λάθος και το αναγνωρίζει· γι' αυτό την ευχαριστούμε. Αλλά ποιος μπορεί να εγγυηθεί ότι και η υπηρεσία του δευτεροβάθμιου ελέγχου, του τριτοβάθμιου και όλων των άλλων βαθμών θα έχει την ίδια γνώμη;»

«Θα 'ναι μάλλον προτιμότερο» είπε ο Κ., «να μη μπερδευτώ με τέτοιες υποθέσεις, γιατί πρώτη μου φορά ακούω να γίνεται συζήτηση για υπηρεσίες ελέγχου κι οπωσδήποτε αδυνατώ να τις κατα-

λάβω. Αλλά πιστεύω πως επιβάλλεται να γίνει διάκριση ανάμεσα σε δυο πραγματικότητες· η πρώτη είναι οι υπηρεσιακές σχέσεις που κατά κάποιο τρόπο μπορούν να κατανοηθούν στην εσωτερική τους δομή· η δεύτερη είναι το άτομό μου, εγώ προσωπικά, που βρίσκομαι πεταμένος έξω από την υπηρεσία και κινδυνεύω να πάθω ζημιά από τις δικές της παραβάσεις, που είναι τόσο παράλογες, ώστε να μη μπορώ να πιστέψω ακόμα πως ο κίνδυνος είναι σοβαρός. Όσα λοιπόν μου αναφέρατε, κύριε δήμαρχε, με πολλές παραξένες και ανησυχητικές λεπτομέρειες, αναφέρονται στην πρώτη πραγματικότητα· επιθυμώ όμως να ακούσω και κάτι για μένα».

«Θα θίξω και αυτό το θέμα» είπε ο δήμαρχος, «αλλά δε θα με εννοήσετε, αν δεν κάνω και μερικές άλλες εξηγήσεις. Κάπως πρόωρα ανέφερα τις υπηρεσίες ελέγχου. Πρέπει να ξαναγυρίσω στη διαφορά μας με τον Σορντίνι. Δεν μπόρεσα να αντισταθώ άλλο κι άρχισα να λυγίζω. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, που ο Σορντίνι έχει και το ελάχιστο σε βάρος κάποιου άλλου, αναδεικνύεται πραγματικός νικητής, γιατί τότε δείχνει δραστηριότητα, ευελιξία και επαγρύπνηση σε διπλάσια ένταση· μια τέτοια κατάσταση είναι φοβερή για το θύμα και πολύ ευνοϊκή για τους εχθρούς του θύματος. Επειδή ακριβώς σε πολλές άλλες υποθέσεις έζησα την πραγματικότητα αυτή, είμαι σε θέση να τον κρίνω με τον τρόπο αυτό. Πάντως, ποτέ μου δεν τον είδα ούτε κι από μακριά, γιατί δεν κατεβαίνει ποτέ στο χωριό, πνιγμένος καθώς είναι στη δουλειά. Μου έχουν πει άλλοι, πως οι τοίχοι του γραφείου του είναι γεμάτοι με στοιβαγμένα έγγραφα. Οι φάκελοι αποτελούν την καθημερινή εργασία του Σορντίνι και καθώς έγγραφα, σε μεγάλους σωρούς, εισέρχονται και εξέρχονται διαρκώς και με μεγάλη ταχύτητα, οι φάκελοι κάθε τόσο γκρεμίζονται στο πάτωμα· οι θόρυβοι από τις συνεχείς αυτές πτώσεις είναι και το μοναδικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του γραφείου του Σορντίνι. Ομολογώ πως ο Σορντίνι εργάζεται πολύ, και με την ίδια ευσυνειδησία ενδιαφέρεται για όλες τις υποθέσεις, σημαντικές κι ασήμαντες».

«Κύριε δήμαρχε» είπε ο Κ., «πολύ συχνά χαρακτηρίζετε την υπόθεσή μου ασήμαντη. Βλέπω εντούτοις πως προξένησε μεγάλους μετελάδες σε πολλούς υπαλλήλους· με το ζήλο αυτό των υπαλλήλων του Σορντίνι από ασήμαντη έγινε σημαντική. Αλλά αυτό έγινε χωρίς να το θέλω, δυστυχώς για μένα. Η δική μου η φιλοδοξία

δεν είναι να βλέπω σωρούς εγγράφων που ασχολούνται με μένα και συγκεντρώνονται εδώ κι εκεί. Προσωπικά προτιμώ μια ήσυχη γωνιά στο εργαστήριό μου σαν ένας ασήμαντος χωρομέτρης».

«Καθόλου» φώναξε ο δήμαρχος, «η υπόθεσή σας δεν είναι μεγάλη, είναι μια από τις πιο ασήμαντες ανάμεσα στις πιο αναξιόλογες· δεν έχετε κανένα λόγο να παραπονιέστε γι' αυτό. Η σημασία μιας υπόθεσης δεν εξαρτάται από τον όγκο της εργασίας που απαιτεί· αν τυχόν πιστεύετε κάτι τέτοιο, δεν έχετε ιδέα από διοικητικά πράγματα. Αλλά κι αν ακόμα η υπόθεσή σας ήταν ζήτημα όγκου εργασίας, και πάλι αυτή η υπόθεση θα 'ταν ασήμαντη. Οι συνηθισμένες υποθέσεις, αυτές δηλαδή που είναι δήθεν απαλλαγμένες από σφάλματα, απαιτούν πολύ περισσότερη εργασία και μάλιστα δημιουργική. Εσείς άλλωστε αγνοείτε πόση δουλειά προξένησε η δική σας υπόθεση. Έρχομαι σ' αυτό το θέμα. Στις αρχές ο Σορντίνι δεν ασχολήθηκε μαζί μου. Μόνο οι υπάλληλοί μου κάθε μέρα κατέβαιναν στο Χέρενχοφ και διενεργούσαν μια επίσημη ανάκριση που ανακάτεψε τα πιο εξέχοντα πρόσωπα του χωριού. Η πλειοψηφία ήταν με το μέρος μου και μερικοί μόνο έμειναν επιφυλακτικοί· το ζήτημα ενός χωρομέτρη συγκινεί την κοινή γνώμη· οι χωρικοί μυρίζονταν δολοπλοκίες και αδικίες και άλλα πολλά. Κατόρθωσαν να βρουν έναν αρχηγό και ο Σορντίνι πείστηκε από τις κινήσεις και τους ισχυρισμούς τους πως αν είχα φέρει το ζήτημα στο Δημοτικό Συμβούλιο, δε θα απέριπταν όλοι την πρόσκληση ενός χωρομέτρη. Κάτι λοιπόν που ήταν τόσο αυτονόητο, το ότι δηλαδή ένας χωρομέτρης μας είναι αχρείαστος, έγινε ένα ζήτημα τουλάχιστον αμφισβητούμενο. Στην υπόθεση αυτή διακρίθηκε πολύ κάποιος Μπρούνσβικ, φυσικά δεν τον γνωρίζετε· κακός άνθρωπος μάλλον δεν είναι, αλλά ηλίθιος και φαντασιόπληκτος οπωσδήποτε· είναι γαμπρός του Λάζεμαν».

«Του βυρσοδέψη;» ρώτησε ο Κ., δίνοντας τα χαρακτηριστικά εκείνου με τη μακριά γενειάδα που είχε συναντήσει στου Λάζεμαν.

«Ακριβώς, αυτός είναι» είπε ο δήμαρχος.

«Γνωρίζω και τη γυναίκα του» είπε ο Κ., κάπως αδιάφορα.

«Ίσως» απάντησε ο δήμαρχος απότομα.

«Είναι όμορφη» είπε ο Κ., «αλλά λίγο σα γλομή και αρρωστιάριχη. Είναι φυσικά από τον Πύργο;» Ο Κ. φαινόταν σα να έκανε ανάκριση.

Ο δήμαρχος έριξε μια ματιά στο ρολόι του, έπειτα έβαλε λίγο φάρμακο σ' ένα κουταλάκι και το κατάπιε γρήγορα.

«Εσείς από τον Πύργο ξέρετε μόνο τα γραφεία» έκανε ο Κ.

«Έτσι ακριβώς» είπε ο δήμαρχος χαμογελώντας ειρωνικά, αλλά δείχνοντας και κάποια ευγνωμοσύνη, «σίγουρα όμως είναι η πιο σπουδαία πλευρά. Όσο γι' αυτόν τον Μπρούνσβικ, αν μπορούσαμε να τον βγάξουμε από το Συμβούλιο, θα κάναμε κάτι το πολύ αξιόλογο· όλοι θα νιώθαμε χαρά, περισσότερο ίσως από όλους και ο Λάζεμαν. Τότε όμως ο Μπρούνσβικ είχε κερδίσει κάποια επιρροή· δεν είναι ρήτορας, μα ικανός να κάνει θόρυβο· αλλά και με κάτι τέτοιο πολλά πετυχαίνεις. Γι' αυτό βρέθηκα στην ανάγκη να φέρω το ζήτημά σας στο Δημοτικό Συμβούλιο· φυσικά αυτό έκανε τον Μπρούνσβικ να φανεί σα θριαμβευτής, γιατί το συμβούλιο με μεγάλη πλειοψηφία δε δέχτηκε πως υπήρχε ζήτημα χωρομέτρη. Η ενέργεια αυτή είχε γίνει πριν από πολύ καιρό, αλλά το ζήτημα δεν έκλεινε, πρώτα πρώτα γιατί ο Σορντίνι, με την ευσυνειδησία που τον διακρίνει, επέμενε να κοσκινίζει τα στοιχεία και να κυνηγά τα ελατήρια της απόφασης όχι μόνο της πλειοψηφίας αλλά και της μειοψηφίας έπειτα εξαιτίας της ηλιθιότητας και της φιλοδοξίας του Μπρούνσβικ, η υπόθεση όλο και έβαζε σε δουλειά τη διοίκηση, αφού ο Μπρούνσβικ με μερικούς γνωστούς κάθε τόσο αναστάτωνε τους πάντες με τις φαντασιοπληξίες του.

Βέβαια ο Σορντίνι δεν απατήθηκε, ούτε φυσικά ήταν δυνατό να απατηθεί, από έναν τέτοιο ηλίθιο και φιλόδοξο, αλλά ακριβώς για να μην απατηθεί όλο και ζητούσε νέα κοσκινίσματα στοιχείων και πριν τελειώσουν αυτά, ο Μπρούνσβικ κάτι νέο θα είχε επινοήσει για την υπόθεση· είναι πολύ ευέλικτος και αναμφισβήτητα ευμετάβλητος, κάτι τέτοια όμως πηγαίνουν μαζί με την ηλιθιότητα. Αλλά αν σου εξηγήσω τώρα ένα βασικό χαρακτηριστικό της διοικητικής μηχανής· είναι ακριβής και συνάμα εξαιρετικά ευαίσθητη. Αν λόγου χάρη κάποια υπόθεση λιμνάζει, τότε απροσδόκητα, και με ταχύτητα αστραπής, θα ληφθεί μια απόφαση από μια διεύθυνση· την απόφαση αυτή κανείς δεν την περιμένει ούτε μπορούσε αργότερα να τη βρει πουθενά. Έτσι ταχτοποιείται το ζήτημα, δίκαια τις περισσότερες φορές αλλά αυθαίρετα. Έχει κανείς την εντύπωση πως όλος ο διοικητικός μηχανισμός δεν ήταν πια σε θέση να αντέξει άλλο την πίεση και το μακροχρόνιο ερεθισμό που προκαλούσε η ίδια

η υπόθεση, ίσως ασήμαντη καθεαυτή, και σε μια στιγμή μόνος του έβγαλε την απόφαση, χωρίς τη συνδρομή των υπάλληλων. Βέβαια δε γίνεται θαύμα, αλλά ασφαλώς κάποιος υπάλληλος βρήκε τη λύση ή κοινοποίησε την έγγραφη απόφαση. Πάντως εμείς εδώ, ούτε άλλωστε και η διοίκηση, δεν μπορούμε να εντοπίσουμε τον υπάλληλο που έβγαλε την απόφαση και ποια κίνητρα τον οδήγησαν σ' αυτή την ενέργεια. Οι υπάλληλοι του ελέγχου το ανακαλύπτουν ύστερα από πολύ καιρό, αλλά σε μας δε φτάνει καμιά πληροφορία. Άλλωστε τότε δεν ενδιαφέρει πια κανένα. Οι αποφάσεις λοιπόν αυτές, όπως είπα και πριν, είναι σχεδόν πάντοτε εξαισιες· αλλά όπως συμβαίνει με τέτοια πράγματα, έχουν ένα μειονέκτημα: τις μαθαίνει κανείς πολύ αργά και στο μεταξύ συνεχίζει τη μικρολογία, που γίνεται με πάθος, για υποθέσεις που έχουν ήδη πάρει το σωστό δρόμο τους. Για την υπόθεσή σας δεν ξέρω αν συνέβη το ίδιο· άλλοι λένε ναι, άλλοι όχι. Πάντως κι αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, όλα βαδίζουν τον ίδιο δρόμο· εσείς έχετε πάρει την πρόσκληση, κάνατε ένα μεγάλο ταξίδι ως το χωριό μας, πέρασε πολύς καιρός και ο Σορντίνι συνέχεια κνηγά την υπόθεση, ο Μπρουνσβικ ραδιοουργεί και εγώ χτυπιέμαι κι από τους δυο. Αυτό σας το λέω σα μια απλή δυνατότητα: από την εξέλιξη των γεγονότων γνωρίζω τα εξής· ένας υπάλληλος του ελέγχου, πριν από πολλά χρόνια, ανακάλυψε πως η διεύθυνση Α είχε υποβάλει ερώτημα στο Δημοτικό Συμβούλιο σχετικά με το ζήτημα του χωρομέτρου, χωρίς να έχει καμιά απάντηση. Ξανάγιναν άλλες ανακρίσεις και τελικά ξεκαθαρίστηκε το ζήτημα. Η διεύθυνση Α βρήκε αρκετή την απάντησή μου πως δεν υπάρχει καμιά ανάγκη για ένα χωρομέτρο και ο Σορντίνι αναγκάστηκε να παραδεχτεί πως ήταν αναρμόδιος για μια τέτοια υπόθεση και πως, όπως άλλωστε είναι αλήθεια, χωρίς λόγο κατατρίφτηκε με μια τέτοια δουλειά. Αν στο μεταξύ δε μας ερχόταν νέα δουλειά από κάθε μεριά κι αν η υπόθεσή σας δεν ήταν η πιο ασήμαντη ανάμεσα στις πιο ανάξιες λόγου υποθέσεις, όλοι μας θα είχαμε ανακουφιστεί, οπωσδήποτε νομίζω κι ο ίδιος ο Σορντίνι. Ο Μπρουνσβικ ήταν ο μόνος που μουρμουρούζε, αλλά η αντίδρασή του ήταν γελοία. Τώρα λοιπόν, κύριε χωρομέτρε, μπορείτε να νιώσετε την απελπισία μου, τη στιγμή που όλα είχαν καταλήξει σε αίσιο τέλος και είχε περάσει τόσος χρόνος, ξαφνικά μπαίνετε στη μέση κι όλα δείχνουν πως πρέπει να πάρουμε την απόφαση από την αρχή.

Νομίζω πως θα δείξετε κατανόηση για τη στάση μου· θα κάνω το παν για να εμποδίσω μια νέα εξέλιξη».

«Φυσικά» είπε ο Κ., «αλλά καταλαβαίνω πολύ καλά πως γίνεται μια τρομερή αδικία σε βάρος μου κι ίσως μια καταστρατήγηση του νόμου. Πάντως, προσωπικά ξέρω τι θα κάνω για να υπερασπίσω τον εαυτό μου».

«Τι θα κάνετε;» ρώτησε ο δήμαρχος.

«Δεν μπορώ να σας το αποκαλύψω» είπε ο Κ.

«Δεν επιθυμώ καθόλου να σας πιέσω» είπε ο δήμαρχος, «αλλά θα 'θελα να σας διαβεβαιώσω πως εμένα θα με έχετε, αν όχι φίλο, πάντως ως ένα σημείο συνεργάτη· σαν άγνωστοι δεν μπορούμε να γίνουμε φίλοι. Ωστόσο δεν το εγκρίνω οπωσδήποτε να προσληφθείτε ως χωρομέτρης. Για ό,τι άλλο θέλετε, να απευθύνεστε σε μένα με εμπιστοσύνη. Θα κάνω για σας ό,τι μπορώ, φυσικά στα όρια της εξουσίας μου που δεν είναι μεγάλη».

«Όλο μιλάτε» είπε ο Κ., «για την πρόσληψή μου, αλλά ήδη είμαι διορισμένος χωρομέτρης· να, η επιστολή του Κλαμ».

«Η επιστολή του Κλαμ» είπε ο δήμαρχος, «είναι πολύτιμη και σεβαστή, αφού φέρει την υπογραφή του που νομίζω πως είναι γνήσια· αλλά δεν μπορώ να προωθήσω την υπόθεση χωρίς αποδείξεις. Μίτση» φώναξε ξαφνικά, «μα τι γίνεται τέλος πάντων εκεί;»

Η Μίτση και οι βοηθοί που τους είχαν ξεχάσει για πολλή ώρα, μη βρίσκοντας το έγγραφο, προσπάθησαν να ξαναβάλουν όλα τα έγγραφα στο ντουλάπι, αλλά εξαιτίας της ακαταστασίας και του πλήθους των φακέλων δεν τα κατάφεραν. Οι βοηθοί είχαν την ιδέα να ρίξουν κάτω το ντουλάπι, να το γεμίσουν με τα έγγραφα και γονατιστοί να προσπαθήσουν, με τη Μίτση πάνω στην πόρτα, να το κλείσουν.

«Δε βρήκατε λοιπόν το έγγραφο;» είπε ο δήμαρχος, «κρίμα λυπάμαι, αλλά ξέρετε όλες τις λεπτομέρειες· δε μας χρειάζεται πια το έγγραφο· κάποτε βέβαια θα το βρούμε. Ίσως είναι στο σπίτι του δασκάλου, γιατί κι εκεί έχουμε πολλά έγγραφα, ολόκληρες στοιβές. Έλα δω. Μίτση, πάρε το κερδί και διάβασέ μου αυτή την επιστολή».

Η Μίτση πλησίασε το δήμαρχο· φαινόταν περισσότερο χλομή και ασήμαντη, καθώς κάθισε στην άκρη του κρεβατιού κι έγγειρε πάνω στο γεροδεμένο και δυνατό άντρα που με το ένα χέρι την αγκάλιασε. Το ξερακιανό πρόσωπό της πρόβαλε έντονα στο φως του κε-

ριού κι από την ηλικία έδειχναν να γίνονται πιο απαλές οι απλές και σκληρές γραμμές του. Μόλις είδε την επιστολή, χτύπησε ελαφρά τα χέρια, λέγοντας: «Από τον Κλαμ!» Στρώθηκαν μαζί στην ανάγνωση, κάτι ψιθύρισαν, κι έπειτα, καθώς ο δήμαρχος στρεφόταν να μιλήσει, οι βοηθοί ζητωκραύαζαν, γιατί κατάφεραν να κλείσουν το ντουλάπι κι η Μίτση τους έριξε μια ματιά βουβής ευγνωμοσύνης.

«Η Μίτση συμφωνεί απόλυτα με τη γνώμη μου· τώρα μπορώ να σας την πω. Η επιστολή αυτή με κανένα τρόπο δεν μπορεί να 'ναι επίσημη· είναι μια ιδιωτική επιστολή. Αυτό είναι φανερό από την προσφώνηση “Κύριε”. Έπειτα πουθενά δε βλέπω λέξη που να αποδεικνύει την πρόσληψή σας· αντίθετα, αναφέρει κάτι γενικό-τητες, για την υπηρεσία του “κόμητος”. Με άλλα λόγια έχετε εσείς όλο το βάρος της υποχρέωσης να αποδείξετε πως έχετε διοριστεί ως χωρομέτρης. Τελικά σας παραπέμπει σε μένα, το δήμαρχο, που είμαι ο άμεσος προϊστάμενος, για να σας κατατοπίσω λεπτομερώς, πράγμα που άλλωστε έχει γίνει. Γι' αυτόν που ξέρει να διαβάξει τα επίσημα έγγραφα και φυσικά ξέρει καλύτερα να διαβάξει τις ανεπίσημες επιστολές, τα πράγματα είναι ξεκαθαρισμένα. Βέβαια, εσείς ένας ξένος δεν το καταλαβαίνετε, κι αυτό δε με παραξενεύει καθόλου. Τελικά η επιστολή θέλει να πει, πως ο Κλαμ έχει την πρόθεση να ενδιαφερθεί για σας προσωπικά, με την προϋπόθεση πως θα έχετε προσληφθεί στην υπηρεσία του κόμητος».

«Κύριε δήμαρχε» είπε ο Κ., «έχετε ερμηνεύσει την επιστολή τόσο τέλεια που σ' αυτή δεν έμεινε τίποτα άλλο παρά μια σκέτη υπογραφή πάνω σ' ένα λευκό χαρτί. Δεν καταλαβαίνετε ότι προσβάλλετε το όνομα του Κλαμ που λέτε πως τον σέβεστε;»

«Με παρεξηγείτε» είπε ο δήμαρχος, «δεν παρερμηνεύω την επιστολή ούτε και η ερμηνεία μου έχει σκοπό να την αχρηστέψει. Αντίθετα, μια ιδιωτική επιστολή του Κλαμ έχει πιο μεγάλη αξία από ένα επίσημο έγγραφο, αλλά δεν έχει όμως τη σημασία που βλέπετε εσείς».

«Ξέρετε τον Σβάρτσερ;» ρώτησε ο Κ.

«Όχι» απάντησε ο δήμαρχος, «εσύ, Μίτση, τον ξέρεις; Ούτε εσύ τον ξέρεις; Δεν τον ξέρουμε λοιπόν».

«Περίεργο» είπε ο Κ., «είναι ο γιος του υποφρούραρχου».

«Αγαπητέ μου κύριε χωρομέτρη» είπε ο δήμαρχος, «μα, πώς θέλετε να ξέρω όλους τους γιους των υποφρούραρχων;»

«Ωραία» είπε ο Κ., «πιστέψτε με όμως ότι είναι γιος του υποφρούραρχου. Είχα μια δυσάρεστη συνάντηση με τον Σβάρτσερ την πρώτη ακριβώς μέρα που είχα έρθει στο χωριό. Τότε συνεννοήθηκε τηλεφωνικώς με κάποιον υποφρούραρχο Φριτς που του είπε πως είχα προσληφθεί ως χωρομέτρης. Τι έχετε να πείτε γι' αυτό, κύριε δήμαρχε;»

«Μα είναι πολύ απλό» απάντησε ο δήμαρχος. «Ώς τώρα δεν ήρθατε σε πραγματική επαφή με τις αρχές· οι επαφές αυτές που κάνατε ήταν ψεύτικες, αλλά εσείς, επειδή δεν ξέρετε τις συνθήκες, τις παίρνετε για πραγματικές. Για το τηλέφωνο έχω να σας πω τα εξής· όπως βλέπετε, στο σπίτι μου δεν έχω κανένα τηλέφωνο, ενώ έχω πολλές σχέσεις με τις αρχές. Στα πανδοχεία και σε όλα τα παρόμοια μέρη είναι ίσως χρήσιμο, όσο χρήσιμο είναι, μπορώ να πω, ένα κλειδοκύμβαλο και τίποτα παραπάνω. Τηλεφωνήσατε καμιά φορά εδώ στο χωριό; Αν ναι, τότε θα καταλάβετε τι θέλω να πω. Στον Πύργο το τηλέφωνο λειτουργεί μια χαρά, κι όπως μου έχουν πει ποτέ δε σταματάει. Το γεγονός αυτό κάνει οπωσδήποτε τη δουλειά πιο γρήγορη. Όλα αυτά τα συνεχή τηλεφωνήματα όμως ακούγονται εδώ κάτω σαν ένα βούισμα ή ένα τραγούδι· πρέπει να το ακούσατε κι εσείς. Αυτό το βούισμα λοιπόν που ακούμε είναι η μόνη πραγματικότητα, όλα τα άλλα είναι απατηλά. Δεν υπάρχει καμιά τηλεφωνική σύνδεση με τον Πύργο, δεν υφίσταται κανένα κέντρο που θα μετέφερε τις κλήσεις μας. Όταν καλέσει κανείς τον Πύργο από το χωριό, όλα τα τηλέφωνα των κατώτερων υπηρεσιών κουνουνίζουν ή μάλλον θα κουνούνιζαν, αν οι υπηρεσίες, όπως το ξέρω πολύ θετικά, δεν άφηναν τα ακουστικά ξεκρέμαστα. Καμιά φορά, κανένας βαριεστημένος υπάλληλος για λόγους αναψυχής, το βράδυ, κρεμά το ακουστικό του, και τότε παίρνουμε απάντηση. Αλλά τι είναι ουσιαστικά μια τέτοια απάντηση; Είναι ένα αστείο. Άλλωστε αυτό είναι αυτονόητο να συμβαίνει. Ποιος, παρακαλώ, θα αναλάβει την ευθύνη μέσα στα μεσάνυχτα να διακόψει την τόσο σπουδαία δουλειά του Πύργου, για να τους ανακοινώσει ότι αφορά προσωπικά μικροβάσανα; Δεν μπορεί να το χωρέσει το μυαλό μου, πως αν ένας ξένος, λόγου χάρη, τηλεφωνήσει στον Σορντίνι, θα βγει ο ίδιος ο Σορντίνι! Το πιο πιθανό είναι να βγει κάποιος ασήμαντος γραφιάς από μια τέλεια διαφορετική διεύθυνση. Είναι όμως και ενδεχόμενο, πολύ σπάνια βέβαια, να τηλεφωνήσει σε κάποιον ασήμαντο γραφιά και να βγει ο ίδιος ο Σορντίνι!

Τότε, το καλύτερο που έχεις να κάνεις, είναι να αφήσεις το τηλέφωνο και να τρέξεις όπου προλάβεις, πριν ακούσεις την πρώτη λέξη».

«Δεν τα Ξερα όλα αυτά» είπε ο Κ., «ούτε μπορούσα να φανταστώ όλες αυτές τις περιπτώσεις. Πάντως ποτέ μου δεν είχα μεγάλη εμπιστοσύνη σ' αυτές τις τηλεφωνικές επικοινωνίες και πάντοτε πίστευα πως πραγματική αξία έχουν μόνο τα γεγονότα που διαδραματίζονται πάνω στον Πύργο».

«Όχι» είπε ο δήμαρχος, τονίζοντας τη λέξη, «οι τηλεφωνικές αυτές επικοινωνίες έχουν κάποιο νόημα: πώς είναι δυνατό να μην έχουν κανένα νόημα; Πώς μπορεί μια πληροφορία, που έδωσε ένας υπάλληλος του Πύργου, να μην έχει καμιά σημασία; Και προηγουμένως, εξαιτίας της επιστολής του Κλαμ, σας εξήγησα πώς έχουν τα πράγματα. Όλες αυτές οι επαφές δεν έχουν καμιά επισιμότητα. Αν δώσετε σ' αυτές επίσημη σημασία, κάνετε φοβερό λάθος. Απεναντίας, έχουν προσωπική σημασία, φιλική ή εχθρική η σημασία αυτή είναι πολύ μεγάλη, συνήθως μεγαλύτερη από ό,τι έχει μια επίσημη επαφή».

«Πολύ ωραία» είπε ο Κ. «Αν δεχτούμε όλα αυτά που λέτε, τότε εγώ έχω πολλούς φίλους στον Πύργο. Έτσι, αν εξετάσουμε με το πρίσμα αυτό την ξαφνική ιδέα που είχε η διεύθυνση εδώ και πολλά χρόνια για την πρόσληψη χωρομέτρη, η πράξη αυτή θα σήμαινε φιλική ενέργεια απέναντί μου· έπειτα όμως ακολούθησαν πολλές ενέργειες και τελικά με έφεραν εδώ μια κακή μέρα και τώρα θέλουν να με γυρίσουν πίσω».

«Όπως βλέπετε την υπόθεση, βρίσκετε πράγματι κάποια αλήθεια» είπε ο δήμαρχος: «εν πάση περιπτώσει, έχετε δικιο που λέτε πως οι πληροφορίες του Πύργου δεν πρέπει να γίνονται δεκτές κατά γράμμα. Εντούτοις χρειάζεται μεγάλη προσοχή και μάλιστα όταν συμβαίνει η αμφισβητούμενη πληροφορία να έχει κάποια σημασία. Αλλά όταν μου λέτε πως σας παρέσυραν, αυτό δεν το καταλαβαίνω. Αν δώσατε ως τώρα περισσότερη προσοχή στις εξηγήσεις που σας έδωσα, θα βλέπατε πως το ζήτημα, που αφορά την πρόσκλησή σας, είναι πολύ δύσκολο και δεν μπορεί να λυθεί σε μια σύντομη συζήτηση».

«Το μόνο συμπέρασμα που βγαίνει» είπε ο Κ., «είναι πως τα πάντα εδώ είναι αβέβαια και χωρίς λύση· ακόμα και το ζήτημα της αποπομπής μου».

«Μα, ποιος μπορεί να σας διώξει, κύριε χωρομέτρη;» έκανε ο δήμαρχος. «Επειδή ακριβώς υπάρχει μια τέτοια αβεβαιότητα στο θέμα της πρόσκλησής σας, αντιμετωπίζετε την πιο ευγενική μεταχείριση· φαίνεται όμως πως είστε πολύ ευαίσθητος. Κανείς δε σας κρατάει στο χωριό, αλλά αυτό με κανέναν τρόπο δε σημαίνει πως μπορούν και να σας διώξουν».

«Αχ, κύριε δήμαρχε» είπε ο Κ., «νομίζω πως και πάλι απλουστεύετε πάρα πολύ την υπόθεση. Μπορώ να σας απαριθμήσω τους λόγους που με κρατούν εδώ στο χωριό: η θυσία μου να αφήσω την πατριδα μου, το μεγάλο και δύσκολο ταξίδι, οι εύλογες ελπίδες που είχα για την πρόσληψή μου εδώ, η φτώχεια μου, η μεγάλη δυσκολία, έπειτα από όλα αυτά, να βρω μια άλλη εργασία στον τόπο μου, και τέλος κάτι όχι ευκαταφρόνητο· η αρραβωνιαστικιά μου που ζει στο χωριό σας».

«Α, ναι, η Φρίντα!» έκανε ο δήμαρχος χωρίς καμιά έκπληξη. «Το ξέρω, αλλά η Φρίντα, νομίζω, πως θα σας ακολουθήσει, όπου κι αν πάτε. Γι' αυτά όμως που αναφέρατε, πρέπει να τα μελετήσω λίγο κι έπειτα να έρθω σε επαφή με τον Πύργο. Αν τυχόν πάρουν καμιά απόφαση ή αν προηγουμένως χρειαστεί να σας ξαναδώ, θα σας καλέσω. Είστε ικανοποιημένος με τη λύση αυτή;»

«Όχι, καθόλου» είπε ο Κ. «Απολύτως καμιά χάρη δε ζητώ από τον Πύργο· θέλω το δίκιο μου».

«Μίτση» φώναξε ο δήμαρχος στη γυναίκα του που ήταν σφιγμένη πάνω του, και βυθισμένη σε σκέψεις, έπαιζε την επιστολή του Κλαμ στα χέρια της, αφού πρώτα την είχε διπλώσει σα βαρκάκι. Ο Κ. πήρε αμέσως την επιστολή από τα χέρια της, αρκετά ανήσυχος. «Μίτση, το πόδι μου πονάει πολύ· πρέπει να βάλουμε καινούργια κομπρέσα».

Ο Κ. σημάθηκε. «Εγώ πρέπει να πηγαίνω» είπε.

«Με τέτοιο αέρα!» έκανε η Μίτση που ετοιμάζε ήδη μια κομπρέσα. Ο Κ. στράφηκε προς την πόρτα. Ενώ τελειωνε τα λόγια του, οι βοηθοί με τον ίδιο απειθάρχητο ζήλο, για να φανούν χρήσιμοι, είχαν ανοίξει διάπλατα και τα δυο φύλλα της πόρτας. Ο Κ. για να σταματήσει τον κρύο αέρα που έμπαινε μέσα, έκανε μια γρήγορη υπόκλιση στο δήμαρχο, έσπρωξε αμέσως τους βοηθούς και βγήκε σχεδόν τρέχοντας και κλείνοντας βιαστικά την πόρτα.

Δεύτερη συζήτηση με την σερβιτόρα

Ο Ξενοδόχος περίμενε τον Κ. στην πόρτα του πανδοχείου. Έδειχνε πως δε θα του μιλούσε, αν δεν τον ρωτούσε ο Κ., γι' αυτό τον ρώτησε τι ήθελε. «Έχετε βρει δωμάτιο, για να μείνετε αλλού;» ρώτησε ο Ξενοδόχος κοιτάζοντας κάτω. «Μήπως σας έβαλε η γυναίκα σας να ρωτήσετε;» είπε ο Κ., «φαίνεται πως σας κατευθύνει αυτή». «Όχι» απάντησε ο Ξενοδόχος, «δε μου είπε τίποτα, αλλά εξαιτίας σας στενοχωρήθηκε πάρα πολύ· έπεσε στο κρεβάτι, δεν μπορεί να κάνει τίποτα κι αναστενάζει και κλαίει συνέχεια». «Να πάω να τη δω;» ρώτησε ο Κ. «Πολύ θα το 'θελα» απάντησε ο Ξενοδόχος. «Σας γύρεψα στο δημαρχείο, ήθελα να σας πάρω. Ήμουν αρκετή ώρα έξω από την πόρτα, αλλά εσείς συζητούσατε. Δεν τόλμησα να σας ενοχλήσω· άλλωστε ανησυχούσα και για τη γυναίκα μου· γύρισα στο πανδοχείο τρέχοντας, αλλά η γυναίκα μου δεν ήθελε να με δει. Δεν είχα να κάνω τίποτα άλλο παρά να σας περιμένω». «Πάμε τώρα» είπε ο Κ., «θα προσπαθήσω να την κάνω να ηρεμήσει αμέσως». «Αν μπορούσατε να το κάνετε!» είπε ο Ξενοδόχος.

Πέρασαν μέσα από την κουζίνα, όπου έπεφτε πολύ φως· τρεις τέσσερις υπηρέτριες που έκαναν δουλειά εκεί μέσα, έμειναν κουκουλωμένες αντικρίζοντας τον Κ. Ήδη από την κουζίνα άκουσαν τους στεναγμούς της Ξενοδόχας. Ήταν ξαπλωμένη σ' ένα μικρό δωμάτιο, χωρίς παράθυρα, που χωριζόταν από την κουζίνα με ένα λεπτό ξύλινο παραπέτασμα. Εκεί μέσα ακριβώς χωρούσαν μόνο το μεγάλο συζυγικό κρεβάτι κι ένα ντουλάπι. Είχαν τοποθετημένο το κρεβάτι με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί κανείς να βλέπει ολόκληρη την κουζίνα και να επιστατεί στη δουλειά· από την κουζίνα εντούτοις δεν έβλεπε τίποτα μέσα στο δωμάτιο. Τέλεια σκοτεινά

μέσα, ξεχωρίζες μόνο το κόκκινο χρώμα της κουβέρτας. Αφού όμως έμπαινες μέσα και συνήθιζαν τα μάτια σου στο σκοτάδι, μπορούσες να ξεχωρίσεις μερικά πράγματα.

«Επιτέλους είστε εδώ» είπε ξεψυχησμένα η ξενοδόχα. Ήταν ξαπλωμένη ανάσκελα, ανάσαινε βαριά και δύσκολα· δίπλα στα πόδια του κρεβατιού βρισκόταν ένα πουπουλένιο πάπλωμα. Στο κρεβάτι έδειχνε πιο νέα, παρό όταν ήταν στη δουλειά όρθια. Το λεπτό δαντελένιο σκουφάκι, ενώ ήταν πολύ μικρό κι έγερνε προς το πρόσωπο, την έκανε να δείχνει ξαφνιασμένη και κακόμοιρη. «Για ποιο λόγο έπρεπε να έρθω;» ρώτησε ο Κ. μαλακά. «Αφού δε με ζητήσατε». «Δεν ήταν σωστό να με αφήσετε να περιμένω τόσο πολύ» απάντησε η ξενοδόχα με την ιδιότροπη απαίτηση ενός αρρώστου. «Καθίστε» είπε στη συνέχεια, δείχνοντας το κρεβάτι. «Εσείς, παρακαλώ, φύγετε από δω μέσα». Οι υπηρέτριες κι οι βοηθοί ήδη σπρώχνονταν μέσα στο δωματιάκι. «Να φύγω κι εγώ, Γκαρντένα;» ρώτησε ο ξενοδόχος. «Φυσικά» του είπε με αργό τόνο· έδειχνε τώρα απορροφημένη από άλλες σκέψεις και ξαφνικά πρόσθεσε: «Γιατί εσύ να μείνεις περισσότερο από αυτούς;» Κι όταν όμως όλοι αποσύρθηκαν στην κουζίνα –ακόμα κι οι βοηθοί έφυγαν αυτή τη φορά αμέσως, ενώ μια υπηρέτρια καθυστέρησε πιο πίσω– η Γκαρντένα μυρίστηκε πως ό,τι θα 'λεγαν θα έφτανε και στην κουζίνα, αφού το δωματιάκι δεν είχε πόρτα. Γι' αυτό είτε αμέσως να αδειάσουν και την κουζίνα. Πράγματι σε λίγο όλοι έφυγαν.

«Κύριε χωρομέτρη» είπε η Γκαρντένα, «δώστε μου, σας παρακαλώ, εκείνο το σάλι που κρέμεται δίπλα στη ντουλάπα. Δεν υποφέρω αυτά τα πούπουλα κι αναπνέω δύσκολα· θέλω να το ρίξω πάνω μου». Ενώ ο Κ. της το έδινε, αυτή συνέχισε: «Δεν είναι ωραίο σάλι, ε;» Ο Κ. το άγγιξε με τα δάχτυλα από ευγένεια και το βρήκε ένα συνηθισμένο μάλλινο σάλι, αλλά δεν απάντησε. «Ναι, είναι ένα ωραίο σάλι» είπε η Γκαρντένα, καθώς τυλιγόταν σ' αυτό. Είχε ανακαθίσει κάπως άνετα· οι πόνοι φαινόταν να περνάνε· της έμειναν κι άλλες δυνάμεις, για να φροντίσει και για τα μαλλιά της που ήταν ανάκατα από το πλάγιασμα· τα έφτιαξε κάπως γύρω από το σκουφάκι. Τα μαλλιά της ήταν πλούσια.

Ο Κ. ανυπομονούσε. «Με ρωτήσατε» άρχισε, «κυρία μου, αν βρήκα άλλο δωμάτιο». «Εγώ σας ρώτησα;» είπε η ξενοδόχα, «όχι, κάνετε λάθος». «Πριν από λίγο με ρώτησε ο άντρας σας». «Αυτό

δεν είναι παράξενο» απάντησε η ξενοδόχα, «αυτός ο άνθρωπος είναι μεγάλο βάσανο. Όταν δε σας θέλω, αυτός σας θέλει κι όταν εγώ τώρα χαίρομαι να σας έχω κοντά μου, επιχειρεί να σας διώξει. Αυτός είναι ο χαρακτήρας του». «Λοιπόν, σε δυο ώρες αλλάξατε ριζικά γνώμη για μένα;» «Δεν άλλαξα καμιά γνώμη» είπε η ξενοδόχα μ' έναν αδύναμο τόνο, «και τώρα δώστε μου το χέρι σας. Πολύ ωραία! Θέλω να μου υποσχεθείτε πως θα είστε μαζί μου ειλικρινής· σας βεβαιώνω πως κι εγώ θα είμαι μαζί σας». «Εντάξει» είπε ο Κ., «αλλά ποιος θα αρχίσει;» «Εγώ» απάντησε η ξενοδόχα. Δεν έδειχνε πως ήθελε να καλοπιάσει τον Κ., αγωνιούσε μόνο να μιλήσει πρώτη.

Έψαξε κάτω από το μαξιλάρι της κι έβγαλε μια φωτογραφία, δίνοντάς την στον Κ. «Κοιτάξε αυτή τη φωτογραφία» του είπε σα να τον παρακαλούσε. Ο Κ. επειδή δεν έβλεπε, πέρασε στην κουζίνα· αλλά κι εκεί δεν ήταν εύκολο να ξεχωρίσει τίποτα, γιατί η φωτογραφία ήταν φθαρμένη από τα χρόνια, τσακισμένη σε πολλά σημεία, τσαλακωμένη και πολύ λερωμένη. «Δεν είναι σε καλή κατάσταση» είπε ο Κ. «Δυστυχώς, όχι» φώναξε η ξενοδόχα. «Μα, αν κρατάς πάνω σου συνέχεια κάτι, σ' αυτό το χάλι θα φτάσει. Κοιτάξε όμως λίγο προσεχτικά και θα τα ξεχωρίσετε όλα. Μπορώ να σας βοηθήσω· λοιπόν, πέστε μου τι βλέπετε· πολύ μου αρέσει να γίνεται λόγος γι' αυτή τη φωτογραφία». «Είναι ένας νέος» είπε ο Κ. «Μάλιστα» απάντησε η ξενοδόχα, «τι κάνει;» «Όπως βλέπω, είναι ξαπλωμένος σ' ένα σανίδι και σα να χασμουριέται». Η ξενοδόχα γέλασε. «Όχι, κάνετε λάθος». «Κι όμως» επέμενε ο Κ., «να, εδώ το σανίδι κι αυτός πλαγιασμένος πάνω». «Κοιτάξε ακόμα πιο καλά» είπε η ξενοδόχα, λιγάκι πειραγμένη, «μα, φαίνεται λοιπόν πλαγιασμένος;» «Όχι, όχι» φώναξε ξαφνικά ο Κ., «σηδάει, ναι, τώρα τον ξεχωρίζω, αυτό εδώ δεν είναι διόλου σανίδι, πρέπει να 'ναι σκοινί κι ο νέος κάνει ένα μεγάλο πήδημα». «Να, λοιπόν, είδατε;» έκανε η ξενοδόχα με μια θριαμβευτική φωνή, «σηδάει· έτσι ακριβώς γυμνάζονται οι επίσημοι αγγελιαφόροι. Ήμουν βέβαιη πως θα το καταλαβαίνατε. Και τώρα, μπορείτε να δείτε καλά το πρόσωπό του;» «Πολύ λίγο» απάντησε ο Κ., «φαίνεται να βάζει μεγάλη προσπάθεια· το στόμα του είναι ανοιχτό, τα μάτια του κλειστά και τα μαλλιά του κυματίζουν στον αέρα». «Περίφημα» είπε η ξενοδόχα με πολλή ικανοποίηση, «ώς τώρα, κανείς δεν κατόρθωσε, από όσους δεν τον γνώριζαν, να διακρίνει κάτι παραπάνω. Ήταν όμορφος νέ-

ος. Τον είδα μόνο μια στιγμή και θα μου μείνει αλησμόνητος». «Μα, ποιος ήταν» ρώτησε ο Κ. «Ήταν ο αγγελιαφόρος που είχε σταλεί ο Κλαμ, για να με καλέσει για πρώτη φορά».

Ο Κ. δεν μπόρεσε να ακούσει καλά, γιατί ένα χτύπημα στο τζάμι τον απορρόφησε. Αμέσως είδε από πού προερχόταν η ενόχληση: οι βοηθοί χτυπούσαν το παράθυρο, ενώ έστεκαν έξω στο χιόνι και χοροπηδούσαν, μια στο ένα και μια στο άλλο πόδι· εξέφραζαν τη χαρά τους κι ο ένας έδειχνε τον άλλο. Ο Κ. με μια χειρονομία τους φρόβισε κι αυτοί σταμάτησαν αμέσως· ο ένας προσπάθησε να κάνει τον άλλο πέρα, αλλά ο ένας ξέφυγε από τα χέρια του άλλου κι έπεσαν ξανά πάνω στο παράθυρο. Ο Κ. μπήκε στο δωματιάκι, όπου οι βοηθοί δεν μπορούσαν να δουν τίποτα· ούτε κι αυτός θα τους έβλεπε. Αλλά ένα μικρό κι αδύναμο χτύπημα πάνω στο παράθυρο, σα βουβή ικεσία, εξακολούθησε να φτάνει στο δωματιάκι για πολλή ώρα.

«Αυτοί οι βοηθοί πάλι!» είπε ο Κ., σα δικαιολογία κι έδειξε στην ξενοδόχα έξω. Αυτή όμως ήταν αδιάφορη· του πήρε τη φωτογραφία, την έφτιαξε, την κοίταξε και την έβαλε πάλι κάτω από το μαξιλάρι της. Έβλεπε ο Κ. τις κινήσεις της να γίνονται πιο βαριές, όχι φυσικά από κούραση αλλά από το βάρος των αναμνήσεων. Προφανώς ήθελε να διηγηθεί στον Κ. την ιστορία της ζωής της και τον είχε ξεχάσει, επειδή σκεφτόταν την ίδια την ιστορία. Έπαιξε με τις άκρες που είχε το σάλι· πέρασαν λίγα λεπτά κι έπειτα ύψωσε τη ματιά της, έκανε μια χειρονομία πάνω από τα μάτια της κι είπε: «Αυτό το σάλι μου το χάρισε ο Κλαμ, επίσης και το σκουφάκι· η φωτογραφία, το σάλι και το σκουφάκι είναι τα μοναδικά ενθύμια που κρατώ από τον Κλαμ. Δεν είμαι νέα, όπως η Φρίντα, ούτε και φιλόδοξη, ούτε τόσο ευαίσθητη, όσο είναι αυτή· ναι, η Φρίντα είναι τρομερά ευαίσθητη και για να μιλήσουμε ξεκάθαρα, εγώ ξέρω να παλεύω στη ζωή· πάντως, το παραδέχομαι, τόσα χρόνια δε θα βαστούσα χωρίς να κρατώ αυτά τα ενθύμια. Βέβαια, θα μου πείτε πως αυτά είναι μικροπράγματα, αλλά επιτρέψτε του να σας πω ότι η Φρίντα, ύστερα από τόσο πολύ καιρό που είχε σχέσεις με τον Κλαμ, δεν έχει ούτε ένα ενθύμιο. Τη ρώτησα γιατί, αλλά φαίνεται πως είναι πολύ απαιτητική και ζει έξω από την πραγματικότητα. Εγώ, ενώ πήγα με τον Κλαμ μόνο τρεις φορές, τόσες με κάλεσε χωρίς να ξέρω την αιτία, κατάφερα και πήρα τρία δώρα· είχα ένα προαισθήμα πως ο χρόνος μου είναι μετρημένος. Αλλά οφεί-

λω να το ομολογήσω, ο ίδιος ο Κλαμ δε δίνει τίποτα· μα αν κάτι σου αρέσει, μπορείς να του το πάρεις».

Ο Κ. ένιωθε δυσάρεστα με τη διήγηση αυτή, παρόλο το ενδιαφέρον που είχε.

«Πριν από πόσο καιρό έγιναν αυτά;» ρώτησε ο Κ., στενάζοντας.

«Πάνω από είκοσι χρόνια» είπε η ξενοδόχα. «Μάλλον πολύ πάνω από είκοσι χρόνια».

«Μπορεί λοιπόν κανείς να μείνει πιστός τόσο πολύ καιρό στον Κλαμ!» είπε ο Κ. «Αλλά, κυρία μου, δεν καταλαβαίνετε πως μια τέτοια ιστορία με κάνει να ανησυχώ σοβαρά σα σκέφτομαι το μέλλον του γάμου μου;»

Η ξενοδόχα έβρισκε αταίριαστη αυτή την ανάμιξη των προσωπικών του προβλημάτων και του έριξε μια πλάγια, θυμωμένη ματιά.

«Μη θυμώνετε, κυρία μου» είπε ο Κ. «Δε θέλω να πω τίποτα κατά του Κλαμ. Αλλά έτσι που ήρθαν τα πράγματα, είμαι πια αντίζηλος του. Αυτό δε θα το αρνηθεί ούτε κι ο πιο θερμός θαυμαστής του. Γι' αυτό, κάθε φορά που μιλούν για τον Κλαμ, πρέπει να ανακατεύομαι κι εγώ, δεν μπορώ να κάνω κι αλλιώς». Ο Κ. έπιασε το απρόθυμο χέρι της, «άλλωστε, κυρία μου, σκεφτείτε πόσο άσχημα κατέληξε η τελευταία μας συζήτηση και πως τώρα πρέπει να χωρίσουμε σα φίλοι».

«Έχετε δίκιο» είπε η ξενοδόχα, σκύβοντας το κεφάλι, «αλλά λυπηθείτε με. Δε νομίζω πως είμαι πιο ευαίσθητη από τους άλλους· κάθε άνθρωπος έχει τα ευαίσθητα σημεία του κι εγώ έχω μόνο αυτό που βλέπετε».

«Συμβαίνει, δυστυχώς, να 'ναι ακριβώς και το δικό μου» είπε ο Κ. «Πάντως σας δίνω το λόγο μου πως θα είμαι προσεχτικός. Ένα μόνο θέλω να μου πείτε· πώς μπορώ να υποφέρω τη ζωή μου δίπλα στη Φρίντα, έχοντας αυτή τη φοβερή πίστη πως και η Φρίντα είναι το ίδιο με σας;»

«Φοβερή πίστη!» επανέλαβε η ξενοδόχα στενάζοντας. «Είναι όμως ζήτημα πίστης; Βέβαια, είμαι πιστή στον άντρα μου· αλλά ο Κλαμ; Κάποτε με πήρε για ερωμένη του! Μπορεί κανείς να ξεχάσει ποτέ μια τέτοια τιμή; Ρωτάτε λοιπόν πώς θα υποφέρετε τη Φρίντα; Μα, κύριε χωρομέτρη, ποιος είστε σεις και έχετε το θάρρος να κάνετε αυτές τις ερωτήσεις;»

«Σας παρακαλώ, κυρία μου!» φώναξε με ένα προειδοποιητικό

τόνο ο Κ. «Ω, βέβαια, το ξέρω» είπε συγκρατημένα η ξενοδόχα. «Ο άντρας μου όμως ποτέ δεν κάνει τέτοιες ερωτήσεις. Δεν ξέρω ποια από τις δυο μας είναι πιο δυστυχισμένη· η Φρίντα ή εγώ; Η Φρίντα που με θρόσος εγκατέλειψε τον Κλαμ ή εγώ που διώχτηκα απ' αυτόν. Πιστεύω να 'ναι η Φρίντα, μολονότι, όπως φαίνεται, δεν έχει ακόμα νιώσει την έκταση της δυστυχίας της. Εντούτοις η δυστυχία μου ήταν κάτι άλλο· βασάνιζε διαρκώς τη σκέψη μου ένα ερώτημα και μέχρι σήμερα δε σταμάτησα να το επαναλαμβάνω· γιατί έγινε αυτό; Τρεις φορές με κάλεσε, ποτέ όμως τέταρτη, ποτέ άλλη φορά! Έτσι ποιο άλλο πρόβλημα είχα να συζητώ με τον άντρα μου που τον παντρεύτηκα ύστερα από λίγο καιρό; Συζητούσαμε όμως τις νύχτες, αχ ναι, αυτές τις νύχτες, γιατί όλη τη μέρα είχαμε σκληρή δουλειά με αυτό το πανδοχείο που το πήραμε σε φριχτή κατάσταση και κάναμε το παν για να το αναδειξουμε λίγο. Ολόκληρα λοιπόν χρόνια, τις νύχτες κουβεντιάζαμε γι' αυτό το θέμα του Κλαμ· για ποιο λόγο είχε αλλάξει γνώμη; Κι όσες φορές, ενώ μιλούσαμε, ο άντρας μου αποκοιμιόταν τον ξυπνούσα κι αρχίζαμε πάλι την κουβέντα».

«Επιτρέψτε μου» είπε ο Κ., «να κάνω μια αδιάκριτη ερώτηση».

Η ξενοδόχα δε μιλούσε.

«Τότε δε θα ρωτήσω» είπε ο Κ. «Πάντως κι αυτό εξυτηρεί το σκοπό μου».

«Έτσι λοιπόν;» απάντησε η ξενοδόχα, «κι αυτό εξυτηρεί το σκοπό σας, ναι, τον εξυτηρεί καλύτερα. Όλα τα παρεξηγείτε, ακόμα και τη σιωπή ενός άλλου. Τίποτα άλλο δεν είστε σε θέση να κάνετε. Σας επιτρέπω λοιπόν να ρωτήσετε».

«Αφού όλα τα παρεξηγώ, ίσως να παρεξηγήσω και την ερώτησή μου· αλλά μπορεί να μην είμαι και τόσο αγενής. Θέλω να ξέρω πώς γνωρίσατε τον άντρα σας και πώς πήρατε αυτό το πανδοχείο».

Η ξενοδόχα ζάρωσε το μέτωπό της αλλά απάντησε αδιάφορα: «Η ιστορία είναι πολύ απλή. Ο πατέρας μου ήταν σιδεράς· τον έβλεπε συχνά ο άντρας μου, ο Χανς που ήταν ιπποκόμος σ' ένα μεγάλο αγρόκτημα. Η επίσκεψη του Χανς έγινε ακριβώς μετά την τελευταία μου συνάντηση με τον Κλαμ. Ήμουν πολύ δυστυχισμένη και συνάμα δεν είχα κανένα δικαίωμα να είμαι δυστυχισμένη· όλα είχαν γίνει όπως έπρεπε να γίνουν. Δεν μπορούσα πια να βλέπω τον Κλαμ κι αυτό έγινε, γιατί το είχε αποφασίσει ο ίδιος ο Κλαμ. Έγι-

ναν όλα όπως έπρεπε· μόνο δεν ξέραμε τους λόγους, που έμειναν για μας σκοτεινοί. Είχα το δικαίωμα να ρωτάω, αλλά όχι να είμαι δυστυχισμένη· εγώ όμως ήμουν· δεν μπορούσα να δουλέψω και καθόμουν όλη τη μέρα μπροστά στον κήπο μας. Σε κείνη τη θέση με είδε ο Χανς και πολλές φορές ερχόταν δίπλα μου. Δεν του έκανα κανένα παράπονο· ωστόσο ήξερε την υπόθεση κι επειδή ήταν καλός νέος, έκλαιγε μαζί μου. Εκείνο το χρόνο πέθανε η γυναίκα του πανδοχέα που αναγκάστηκε να αφήσει τη δουλειά του, γιατί ήταν πια γέρος. Μας είδε μια μέρα εκεί που καθόμασταν, μας πλησίασε και χωρίς πολλές εισαγωγές μας πρότεινε να πάρουμε το ξενοδοχείο με χαμηλό νοίκι και χωρίς προκαταβολή, γιατί μας είχε εμπιστοσύνη. Δεν ήθελα πια να είμαι βάρος στον πατέρα μου· πίστεψα πως με το πανδοχείο και με την καινούργια δουλειά θα ξεχνούσα κάπως. Κι επειδή δε με ενδιέφερε πια τίποτα, έδωσα το χέρι μου στον Χανς και ξεκινήσαμε μαζί. Αυτή είναι η ιστορία».

Σώπασαν για λίγο. «Η στάση του πανδοχέα ήταν γενναιόδωρη αλλά ασύνετη» είπε ο Κ. «Μήπως είχε ιδιαίτερους λόγους, για να σας δείχνει τέτοια εμπιστοσύνη;»

«Γνώριζε καλά τον Χανς, αφού ήταν θεός του» είπε η ξενοδόχα.

«Τότε η οικογένεια του Χανς ήθελε πολύ αυτό το γάμο» είπε ο Κ.

«Ίσως, αλλά ποτέ δε με απασχόλησε αυτό το θέμα» είπε η ξενοδόχα.

«Έτσι θα ήταν» είπε ο Κ., «αφού η οικογένεια προθυμοποιήθηκε να κάνει μια τέτοια χειρονομία, να σας παραδώσει το πανδοχείο χωρίς καμιά εγγύηση».

«Πάντως δεν ήταν διόλου ασύνετη πράξη, όπως φάνηκε αργότερα» είπε η ξενοδόχα. «Έπεσα με τα μούτρα στη δουλειά· ήμουν γερή, κόρη του σιδερά, χωρίς καμιά ανάγκη για υπηρετές και υπηρετίες. Βρισκόμουν συνέχεια παντού, στην κουζίνα, στην μπυραρία, στο στάβλο, στην αυλή. Μαγείρευα πολύ όμορφα, αφού πήρα πελάτες κι από το Χέρενχοφ. Μέτρα δε βρεθήκατε στο πανδοχείο και δεν ξέρετε πόσο μεγάλη πελατεία έχουμε. Τότε ήταν περισσότεροι, πολλοί όμως σταμάτησαν να έρχονται. Πληρώναμε όχι μόνο το νοίκι κανονικά, αλλά μέσα σε λίγα χρόνια αγοράσαμε ολόκληρο το πανδοχείο και τώρα σχεδόν είναι ξεπληρωμένο. Βέβαια, κατέστρεψα την υγεία μου· έπαθε η καρδιά μου και οπωσδήποτε φαίνομαι γερασμένη. Ίσως να νομίζετε πως είμαι πολύ μεγαλύτε-

ρη από τον Χανς· μόνο δυο τρία χρόνια όμως τον περνώ· αλλά ο ίδιος δε θα γεράσει ποτέ, γιατί με τη δουλειά που κάνει ο άνθρωπος δε γερνά ποτέ· να ανάβει δηλαδή το τσιμπούκι του, να το αδειάζει, να κουβεντιάζει με τους πελάτες και μερικές φορές να κουβαλάει και καμιά μπίρα».

«Είστε αξιοθαύμαστη» είπε ο Κ., «άλλωστε ποτέ μου δεν είχα αμφιβολία. Το θέμα μας όμως ήταν η εποχή πριν από το γάμο σας· μου φαίνεται λοιπόν πολύ παράξενο που η οικογένεια του Χανς βιάστηκε για το γάμο κι έκανε οικονομικές θυσίες ή τουλάχιστο δέχτηκε να ρισοκινδυνέψει τόσο πολύ με την παράδοση του πανδοχείου. Γιατί τότε δεν είχε άλλες εγγυήσεις, παρά μόνο τη δική σας εργατικότητα, που δεν την ήξεραν, και την εργατικότητα του Χανς, που όλοι θα ήξεραν από πριν πως ήταν ανύπαρκτη».

«Α, τώρα κατάλαβα πού θέλετε να το πάτε» είπε η ξενοδόχα, «και πόσο μεγάλο είναι το λάθος σας. Ο Κλαμ δεν έχει καμία σχέση με την όλη υπόθεση. Για ποιο λόγο να ενδιαφερθεί για μένα ή καλύτερα πώς είναι δυνατό να γίνει κάτι τέτοιο; Δεν ήξερε τίποτα για μένα τότε. Αφού δε με καλούσε, έδειχνε πως με είχε ξεχάσει. Όταν σταματήσει να καλεί κάποιον, αυτό σημαίνει πως τον ξεχνάει για πάντα. Δεν ήθελα να μιλήσω για το ζήτημα αυτό μπροστά στη Φρίντα. Ο Κλαμ δεν ξεχνά απλώς, αλλά προχωρεί ακόμα πιο πολύ· δεν τον ξαναθυμάται ποτέ. Γιατί αν ξεχάσει κανείς κάποιον, μπορεί πάλι να τον θυμηθεί. Με τον Κλαμ δεν μπορεί να συμβεί αυτό το πράγμα. Ο Κλαμ δεν ξεχνά μόνο ό,τι είναι το παρελθόν ενός ανθρώπου, αλλά κι οτιδήποτε αφορά το μέλλον του. Αν προσπαθήσω πάρα πολύ, οπωσδήποτε μπορώ να καταλάβω τις σκέψεις σας, που ωστόσο είναι χρήσιμες μόνο στην πολύ διαφορετική πατρίδα σας. Είναι όμως τρέλα να φανταστείτε πως ο Κλαμ μου έδωσε για άντρα κάποιον Χανς, μόνο και μόνο για να ταχτοποιηθώ, έτσι που θα ήταν εύκολο να είμαι διαθέσιμη για καμιά άλλη φορά. Γιατί ποιος άντρας θα μπορούσε να με σταματήσει να πάω στον Κλαμ, αν ο Κλαμ κουνούσε έστω και το μικρό του δαχτυλάκι; Όταν κανείς αρχίζει να παίζει με τέτοιες σκέψεις, θα οδηγηθεί οπωσδήποτε στην τρέλα».

«Όχι» είπε ο Κ., «δε σκέφτομαι να τρελαθώ. Έπειτα το μυαλό μου δεν πήγε τόσο μακριά, όσο νομίσατε, αν και, για να 'μαι ειλικρινής, ήταν σ' αυτό το δρόμο. Εκείνο που με κάνει να νιώθω πε-

οι έργεια είναι οι προσδοκίες της οικογένειας του Χανς από το γάμο αυτό που πράγματι εκπληρώθηκαν, φυσικά αφού καταστρέψατε την υγεία και την καρδιά σας. Σκέφτηκα βέβαια, μήπως όλα αυτά μπορούν να έχουν κάποια σχέση με τον Κλαμ, αλλά όχι έτσι, με τέτοιο ωμό τρόπο, όπως τουλάχιστον ως τώρα βλέπω τα πράγματα. Εσείς υποθέσατε τη σκέψη μου προφανώς για να με κοροϊδέψετε, μια που νιώθετε ευχαρίστηση. Ας είναι λοιπόν, αφού ευχαριστήθηκατε! Η σκέψη όμως είναι άλλη, η εξής: οπωσδήποτε η αιτία του γάμου σας είναι ο Κλαμ. Αν δεν ήταν ο Κλαμ στη μέση, εσείς δε θα μένατε μπροστά στον κήπο άπραγη και δυστυχισμένη· ο Χανς επίσης, αν δεν ήταν ο Κλαμ, δε θα σας έβλεπε εκεί· αν δε νιώθατε δυστυχία, ένας δειλός άνθρωπος σαν τον Χανς δε θα σας μιλούσε ποτέ· αν δεν ήταν ο Κλαμ, ο Χανς δε θα έβλεπε τα δάκρυά σας· αν δεν ήταν ο Κλαμ, σπλαχνικός θεός δε θα σας έβλεπε να κάθεστε μαζί με τον Χανς· αν δεν ήταν ο Κλαμ ποτέ δε θα φτάνατε στο σημείο να αδιαφορήσετε για τη ζωή κι έτσι ποτέ δε θα παίρνατε τον Χανς. Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις η παρουσία του Κλαμ είναι φανερή, πιάνει αρκετό χώρο. Αλλά δεν τελειώσαμε εδώ. Αν δεν προσπαθούσατε να ξεχάσετε, δε θα εντείνατε τις δυνάμεις σας και δε θα τα πηγαίνατε στο πανδοχείο τόσο καλά. Κι εδώ λοιπόν υπάρχει ο Κλαμ. Αλλά ο Κλαμ είναι και η αιτία της αρρώστιας σας. Γιατί ήδη πριν από το γάμο, η καρδιά σας είχε λιώσει από το μεγάλο πάθος για τον Κλαμ. Μένει τώρα ένα μοναδικό ερώτημα: τι ώθησε τους συγγενείς του Χανς, ώστε να θέλουν τόσο πολύ αυτό το γάμο; Εσείς είπατε πως το να είναι μια γυναίκα ερωμένη του Κλαμ είναι μια μεγάλη τιμή που μένει. Ίσως αυτή η τιμή να τράβηξε τους συγγενείς. Εκτός όμως από όλα αυτά, θα έλπιζαν βέβαια πως η καλή τύχη που σας πήγε στον Κλαμ, όπως σεις η ίδια το είπατε, ήταν δική σας τύχη και θα έμενε πάντοτε μαζί σας, χωρίς να σας αφήσει, όπως σας άφησε ο Κλαμ».

«Με όλα αυτά σοβαρολογείτε;» ρώτησε η Ξενοδόχα.

«Μα, φυσικά» απάντησε αμέσως ο Κ. «Νομίζω όμως πως οι ελπίδες των συγγενών του Χανς δεν είχαν απόλυτη σταθερότητα ούτε πάλι ήταν χωρίς καμιά βάση. Επίσης θα μπορούσα να επιστημονώ και το λάθος τους. Όλα εξωτερικά έδειχναν πετυχημένα. Ο Χανς εξασφαλίστηκε, πήρε μια θαυμάσια γυναίκα, έγινε νοικοκύρης και το πανδοχείο ξεχρεώθηκε. Στην πραγματικότητα όμως

υπάρχει αποτυχία. Γιατί θα 'ταν πιο ευτυχισμένος με μια απλή κοπέλα που θα του έδινε τον πρώτο της έρωτα. Μερικές φορές, όπως παραπονεθήκατε, φέρνει βόλτες στο πανδοχείο σα χαμένος, γιατί πραγματικά έχει χαθεί· αλλά, όπως είμαι βέβαιος, αυτό δε σημαίνει πως είναι δυστυχισμένος. Παρόλα αυτά, είναι αλήθεια πως ένας τέτοιος καλός και έξυπνος νέος, όπως ήταν ο άντρας σας, θα γινόταν πιο ευτυχισμένος με μια άλλη γυναίκα, και εννοώ στην προκειμένη περίπτωση, πιο ανεξάρτητος, πιο εργατικός, κανονικός άντρας. Έπειτα και σεις δε δείχνετε ευτυχισμένη, αφού λέτε πως δε θα βαστούσατε στη ζωή, χωρίς αυτά τα τρία ενθύμια· συνάμα αρρωστήσατε κι από καρδιά. Έπεσαν λοιπόν έξω οι συγγενείς του Χανς; Δεν το πιστεύω. Εσείς είχατε την άνωθεν ευλογία, αλλά δεν μπόρεσαν να την κατεβάσουν».

«Και τι δεν έκαναν;» ρώτησε η ξενοδόχα. Ήταν τώρα ξαπλωμένη ανάσκελα, παρατηρώντας το ταβάνι.

«Δε ρώτησαν τον Κλαμ» είπε ο Κ.

«Έτοι καταλήγουμε στο πρόβλημά σας» είπε η ξενοδόχα.

«Ή, θα λέγαμε, στο δικό σας» είπε ο Κ. «Τα προβλήματά μας είναι στο ίδιο επίπεδο».

«Μα, τι θέλετε από τον Κλαμ;» ρώτησε η ξενοδόχα. Ανασηκώθηκε για καλά, ταχτοποίησε τα μαξιλάρια, θέλοντας να ακουμπήσει και κοίταξε τον Κ. στα μάτια επίμονα. «Σας διηγήθηκα με ειλικρίνεια την ιστορία μου κι έπρεπε κάτι να διδαχτείτε. Πέστε μου λοιπόν το ίδιο ειλικρινά, τι θέλετε να ζητήσετε από τον Κλαμ; Πολύ δυσκολεύτηκα, για να καταφέρω τη Φρίντα να πάει στο δωμάτιό της· είχα κάποιο φόβο πως δε θα είχατε την ελευθερία να μιλήσετε άνετα μπροστά της».

«Δεν έχω να κρύψω τίποτα» είπε ο Κ. «Πρώτα πρώτα όμως θέλω να προσέξετε κάτι. Είπατε πως ο Κλαμ ξεχνάει αμέσως. Ο ισχυρισμός αυτός από τη μια μεριά μου φαίνεται απίθανος κι από την άλλη αυθαίρετος, γιατί δε στηρίζεται σε αποδείξεις. Θα πρόκειται ασφαλώς για ένα παραμύθι που έπλασαν με τη φαντασία τους οι κοπέλες, όσες ήταν κάποτε ερωμένες του Κλαμ. Απορώ πώς μπορείτε να πιστεύετε σε μια τέτοια χοντροκομμένη ψευτιά». «Δεν είναι καθόλου παραμύθι» είπε η ξενοδόχα, «αλλά μάλλον το συμπέρασμα μιας κοινής εμπειρίας».

«Συμφωνώ, αλλά μια νέα εμπειρία μπορεί να το ανατρέψει» εί-

πε ο Κ. «Έπειτα υπάρχει και μια άλλη διαφορά ανάμεσα στη δική σας περίπτωση και την περίπτωση της Φρίντας. Δε σταμάτησε ο Κλαμ να καλεί τη Φρίντα, αλλά εκείνη έπαψε να πηγαίνει στον Κλαμ που μπορεί να την περιμένει».

Η ξενοδόχα δε μιλούσε, κοίταζε αμίλητη τον Κ. με μια ερευνητική ματιά από πάνω ως κάτω. Τελικά του είπε: «Θα ακούσω με ηρεμία ό,τι θέλετε να μου πείτε. Πέστε αυτά που θέλετε με ειλικρίνεια, χωρίς να υπολογίζετε τα αισθήματά μου. Σας παρακαλώ όμως να μην αναφέρετε το όνομα του Κλαμ· να λέτε μια άλλη λέξη, αυτός ή κάτι άλλο τέλος πάντων».

«Ευχαρίστως» απάντησε ο Κ., «δυσκολεύομαι όμως να σας εξηγήσω τι θέλω απ' αυτόν. Πρώτα πρώτα θέλω να τον δω από κοντά, έπειτα να τον ακούσω και φυσικά να μάθω ποιες σκέψεις κάνει για το γάμο μας. Ποιες ερωτήσεις θα του κάνω δεν το ξέρω· αυτό θα εξαρτηθεί από την πορεία που θα πάρει η συνάντησή. Πολλές εξελίξεις μπορούν να προκύψουν από τη συνομιλία μας. Αλλά για μένα το πιο σπουδαίο είναι να τον δω. Άλλωστε, ως τώρα δεν έχω μιλήσει με κανέναν υπεύθυνο υπάλληλο. Βλέπω τώρα πως αυτό είναι μια πολύ πιο δύσκολη υπόθεση από ό,τι φανταζόμουν. Στην προκειμένη περίπτωση όμως πρέπει να μιλήσω όχι σ' έναν υπάλληλο, αλλά σ' έναν ιδιώτη και κάτι τέτοιο, κατά τη γνώμη μου, είναι πολύ πιο εύκολο. Σαν υπάλληλο πρέπει να τον συναντήσω μόνο πάνω στον Πύργο, στο γραφείο του, ή, πράγμα που δεν το πιστεύω, στο Χέρενχοφ· σαν ιδιώτη όμως μπορώ να του μιλήσω σε κάθε μέρος, στο δρόμο, σ' ένα σπίτι κι όπου κατά τύχη βρεθούμε. Βέβαια, αν συνάμα θα μπορούσα να του μιλήσω και ως υπάλληλο, αυτό θα 'ταν μεγάλη τύχη, πάντως δεν το έχω σα βασικό σκοπό μου».

«Σύμφωνοι» είπε η ξενοδόχα πιέζοντας το πρόσωπό της στα μαξιλάρια, σα να έλεγε κάτι που δεν αρμόζει, «μου δίνετε το λόγο σας πως δε θα κάνετε τίποτα με δική σας πρωτοβουλία, ώσπου να πάρω την απάντησή του, αν τελικά κατορθώσω με τη δύναμη που έχω να του διαβιβάσω την επιθυμία σας;»

«Δεν μπορώ να σας υποσχεθώ τίποτα» είπε ο Κ., «όσο κι αν θέλω να ικανοποιήσω την επιθυμία ή την ιδιοτροπία σας. Το ζήτημα δε σηκώνει καθυστέρηση· ύστερα μάλιστα από την ατυχή συνάντησή μου με το δήμαρχο».

«Αυτό δεν είναι δικαιολογία» είπε η ξενοδόχα, «ο δήμαρχος, όπως είδατε άλλωστε, είναι ένα ασήμαντο πρόσωπο. Ούτε μια μέρα δε θα 'μενε στη θέση του, αν δεν ήταν η γυναίκα του που διευθύνει τα πάντα».

«Η Μίτση;» ρώτησε ο Κ. και η ξενοδόχα συμφώνησε.

«Ήταν και η γυναίκα του εκεί» είπε ο Κ.

«Σας είπε τη γνώμη της;» ρώτησε η ξενοδόχα.

«Όχι» απάντησε ο Κ., «πάντως δε φαινόταν πως μπορούσε να έχει γνώμη».

«Να, λοιπόν» απάντησε η ξενοδόχα, «κοιτάξτε πόσο στραβές ιδέες έχετε για τα πράγματα εδώ. Σας λέω, πως ό,τι και να σας είπε ο δήμαρχος, δεν έχει καμιά σημασία· εγώ θα μιλήσω με τη γυναίκα του. Έπειτα μπορώ να σας υποσχεθώ και κάτι παραπάνω, πως θα έχω την απάντηση του Κλαμ σε μια βδομάδα· δεν πρέπει να κάνετε τίποτα άλλο παρά αυτό που σας λέω».

«Δεν υπάρχει τίποτα που μπορεί να με σταματήσει» είπε ο Κ. «Πήρα την απόφαση και θα αγωνιστώ κι αν ακόμα έχω αρνητική απάντηση. Κι αφού αυτή είναι η στάση μου, δε βρίσκω το λόγο να ζητήσω από πριν μια ακρόαση. Όσο δε ζητάω ακρόαση, η ενέργειά μου θα 'ναι ειλικρινής, έστω κι αν φαίνεται τρομερά ριψοκίνδυνη· αν όμως πάρω αρνητική απάντηση, αυτό θα 'ναι παράβαση του νόμου. Μια τέτοια εξέλιξη είναι κάτι το χειρότερο». «Χειρότερο;» φώναξε η ξενοδόχα. «Οπωσδήποτε είναι παράβαση του νόμου. Ωραία, μπορείτε να κάνετε ό,τι θέλετε. Δώστε μου το φουστάνι μου».

Χωρίς να νοιαστεί για τον Κ., φόρεσε το φουστάνι της και πήγε αμέσως στην κουζίνα. Εδώ και αρκετή ώρα ο Κ. άκουγε θορύβους από την τραπεζαρία. Οι βοηθοί είχαν ανοίξει το παράθυρο της κουζίνας, το χτυπούσαν και φώναζαν πως πεινούσαν. Κι άλλοι ξεπρόβαλλαν τριγύρω. Άκουγε κι ένα σιγανό τραγούδι, που το τραγουδούσαν αρκετές φωνές.

Η συνομιλία του Κ. με την ξενοδόχα είχε καθυστερήσει τη δουλειά στην κουζίνα· πολλοί πελάτες είχαν φτάσει για το μεσημεριανό φαγητό, ενώ δεν ήταν ακόμα έτοιμο. Κανείς όμως δεν τόλμησε να μπει στην κουζίνα, μετά την αυστηρή διαταγή της ξενοδόχας. Αλλά αυτοί που παρατηρούσαν, είδαν την ξενοδόχα να πηγαίνει στην κουζίνα και το φώναξαν γρήγορα από το παραθυράκι· οι

υπηρετίριες έτρεξαν αμέσως στην κουζίνα και ο Κ., καθώς έμπαινε στην τραπεζαρία, είδε μια εκπληκτικά μεγάλη ομάδα, πάνω από είκοσι άτομα άντρες και γυναίκες, να μπαίνει μέσα: ήταν ντυμένοι απλά αλλά όχι και χωριάτικα: έτρεχαν να πιάσουν τις θέσεις. Σ' ένα ακριανό τραπέζακι καθόταν ένα αντρόγυνο με τα παιδιά τους. Ο άντρας, καλοσυνάτος, με γαλανά μάτια, με μαλλιά και γένια γκριζα, μπερδεμένα, ήταν κοντά στα παιδιά και με ένα μαχαίρι δι-εύθυνε τον τόνο του τραγουδιού που έλεγαν, φροντίζοντας να τον χαμηλώνουν. Ίσως ήθελε να τα κάνει να ξεχάσουν την πείνα τους. Η ξενοδόχα είπε δυο τρία λόγια για να δικαιολογηθεί, αλλά κανείς δεν παραπονέθηκε για την καθυστέρηση. Κοίταζε τριγύρω να βρει τον ξενοδόχο, μα αυτός θα είχε φύγει από ώρα, διαβλέποντας τις δύσκολες ώρες. Μετά πήγε αργά στην κουζίνα. Καμιά προσοχή δεν έδωσε στον Κ. που στο μεταξύ έτρεξε να δει τη Φρίντα στο δωμάτιό της.

Ο δάσκαλος

Μπαίνοντας ο Κ. στη σοφίτα βρήκε το δάσκαλο. Η Φρίντα είχε συγγυρίσει τόσο καλά το δωμάτιο που είχε γίνει αγνώριστο. Καθαρός αέρας υπήρχε εκεί μέσα, η θερμάστρα έκαιγε, το πάτωμα ήταν σφουγγαρισμένο και το κρεβάτι στρωμένο. Δεν υπήρχαν πια εκεί οι λερωμένες λεκάνες των υπηρετριών, ακόμα και τα εικονίσματά τους τα είχε πετάξει. Το σκονισμένο εκείνο τραπέζι, που άλλοτε χτυπούσε αμέσως στο μάτι, τώρα ήταν καθαρισμένο και στρωμένο με ένα άσπρο κεντημένο τραπεζομάντιλο. Ήταν περιβάλλον που σήκωνε και επισκέψεις. Ακόμα και μια αλλαξιά, από εσώρουχα του Κ. που τα είχε πλύνει η Φρίντα νωρίς το πρωί, δε χαλούσε πολύ το σύνολο, καθώς κρεμόταν δίπλα στη φωτιά. Η Φρίντα κι ο δάσκαλος κάθονταν μπροστά στο τραπέζι· μόλις μπήκε ο Κ. σηκώθηκαν, η Φρίντα δίνοντάς του ένα φιλί κι ο δάσκαλος κάνοντας μια μικρή υπόκλιση. Ο Κ. έδειχνε ξανααμμένος κι ανύστατος, εξαιτίας της συνομιλίας με την ξενοδόχα· άρχισε να ζητάει συγνώμη από το δάσκαλο που δεν μπόρεσε ακόμα να τον επισκεφτεί. Ήταν σα να έλεγε πως ο δάσκαλος έχασε την υπομονή του περιμένοντας και πήρε την απόφαση να πάει ο ίδιος στον Κ. Ο δάσκαλος, αρκετά τυπικός, μόλις και μετά βίας θυμήθηκε πως κάποτε είχαν κάνει λόγο για κάτι τέτοιο. «Ναι, κύριε χωρομέτρη, είστε, αν δεν κάνω λάθος, ο ξένος που αλλάξαμε μερικά λόγια πριν από λίγες μέρες στην πλατεία της εκκλησίας» είπε ο δάσκαλος με αργό τόνο. «Μάλιστα» είπε ο Κ. ψυχρά. Τη στιγμή εκείνη, μέσα στο δωμάτιό του, δεν είχε καμιά όρεξη να ανεχθεί τη συμπεριφορά που είχε ανεχθεί τότε που δεν είχε σπίτι. Στράφηκε αμέσως στη Φρίντα και της είπε για μια σπουδαία επίσκεψη που έπρεπε

να κάνει αμέσως και για τα καλύτερα ρούχα που του χρειάζονταν. Χωρίς άλλη κουβέντα, η Φρίντα φώναξε τους βοηθούς που κάθονταν γύρω από το τραπέζι χαζεύοντας το τραπεζομάντιλο και τους είπε να βουρτσίσουν το κοστούμι του Κ. και τα παπούτσια του που τα άφηνε κάτω στην αυλή. Η ίδια ξεκρέμασε ένα πουκάμισο από το σκοινί και κατέβηκε στην κουζίνα για το σιδέρωμα.

Ο Κ. έμεινε μόνος με το δάσκαλο που καθόταν σιωπηλός μπροστά στο τραπέζι. Τον άφησε να περιμένει ακόμα, έβγαλε το πουκάμισο κι άρχισε να πλένεται στο νιπτήρα. Καθώς του είχε γυρισμένη την πλάτη, τον ρώτησε ποια αφορμή τον έφερε εκεί. «Με έστειλε ο δήμαρχος» είπε ο δάσκαλος. Ο Κ. απάντησε αμέσως πως ήταν όλος αντιά. Αλλά ο θόρυβος του νερού δεν επέτρεπε στον Κ. να ακούει τα λόγια του δασκάλου· αυτός αναγκάστηκε να τον πλησιάσει, ακουμπώντας στον τοίχο δίπλα του. Ο Κ. ζήτησε να τον συγχωρέσει που πλενόταν· είχε μια επείγουσα συνάντηση. Ο δάσκαλος έδειξε αδιαφορία και μπήκε στο θέμα: «Δείξατε αγένεια στον κύριο δήμαρχο, ένα γέρο και έμπειρο άνθρωπο, που αξίζει κάθε σεβασμό». «Δε ξέρω αν ήμουν ή όχι αγενής» απάντησε ο Κ., «αλλά τις στιγμές εκείνες είχα πολύ πιο κρίσιμα πράγματα να σκεφτώ εκτός από την ευγένεια· χάνεται η ύπαρξή μου, εξαιτίας μιας προκλητικής γραφειοκρατίας· δε θέλω να σας απαριθμήσω τις ιδιαίτερες αποτυχίες της, μια που και σεις ανήκετε σ' αυτήν. Αλήθεια, έχει παράπονα ο κύριος δήμαρχος από μένα;» «Σε ποιον να παραπονεθεί» απάντησε ο δάσκαλος, «νομίζετε πως κι αν είχε κάποιον να κάνει τα παράπονα, θα το έκανε ποτέ; Απλώς μου υπαγόρευσε ένα σύντομο πρωτόκολλο της συνομιλίας που είχατε μαζί του κι είδα ξεκάθαρα πόσο καλός ήταν ο κύριος δήμαρχος και με ποιο τρόπο απαντούσατε».

Ενώ μιλούσε ο δάσκαλος, ο Κ. γύρνευε το χτένι του, που κάπου θα το είχε βάλει η Φρίντα· ξαφνικά φώναξε: «Πώς είπατε; Πρωτόκολλο; Το συντάξαε κάποιος που δεν ήταν παρών, ενώ εγώ απουσίαζα; Πολύ ωραίο· πράγμα! Και για ποιο λόγο πρωτόκολλο; Μήπως η συζήτησή μας ήταν επίσημη;» «Όχι ακριβώς» απάντησε ο δάσκαλος, «η συζήτηση ήταν ημιεπίσημη, όπως το ίδιο είναι και το πρωτόκολλο. Έχουμε την αρχή να ενεργούμε με κάποια τάξη. Πάντως το συντάξαμε κι οπωσδήποτε δε σας τιμά». Στο μεταξύ ο Κ. βρήκε το χτένι του μέσα στο κρεβάτι. «Το συντάξατε κι ήρθατε να μου το πείτε;» «Όχι» απάντησε ο δάσκαλος, «σας το είπα, εκφράζοντας απλώς τη

γνώμη μου, γιατί δεν είμαι καμιά μαριονέτα. Η επίσκεψή μου αυτή είναι μια ακόμα απόδειξη της καλοσύνης του κυρίου δημάρχου. Ομολογώ πως δεν μπορώ να καταλάβω αυτή την καλοσύνη· πάντως εκτελώ το καθήκον μου από σεβασμό προς το πρόσωπο του κυρίου δημάρχου». Ο Κ. ήταν πια πλυμένος και χτενισμένος, κάθισε μπροστά στο τραπέζι, περιμένοντας το πουκάμισο και τα ρούχα του· δεν είχε καμιά περιέργεια να ακούσει το μήνυμα· άλλωστε τον είχε επηρεάσει η γνώμη της ξενοδόχας για το δήμαρχο. «Περάσαμε μάλλον τις δώδεκα» είπε ο Κ. καθώς αναλογίστηκε το δρόμο που είχε να κάνει κι έπειτα βγαίνοντας από τους συλλογισμούς του ρώτησε: «Φέροντε λοιπόν κανένα μήνυμα από το δήμαρχο;» «Ακριβώς» είπε ο δάσκαλος, σηκώνοντας τους ώμους του σα να 'θελε να πει πως αυτός δεν είχε καμιά ευθύνη. «Ο κύριος δήμαρχος φοβάται μήπως, σε περίπτωση που η απόφαση για την υπόθεσή σας πάει σε μάκρος, προβείτε σε καμιά ασύνετη πράξη. Πάντως εγώ δεν ξέρω πού βασίζει το φόβο του και νομίζω πως έχετε κάθε ελευθερία να κάνετε ό,τι θέλετε. Δεν είμαστε οι φύλακες άγγελοί σας κι ούτε έχουμε καμιά υποχρέωση να τρέχουμε πίσω σας. Τέλος πάντων, ο κύριος δήμαρχος έχει άλλη γνώμη. Επίσης δεν μπορεί να κάνει τίποτα, για να βγει η απόφαση γρήγορα, μια που αυτό είναι αποκλειστικά ζήτημα των αρχών. Αλλά στα πλαίσια της αρμοδιότητάς του, επιθυμεί να δώσει μια προσωρινή λύση που δείχνει τη γενναιοδωρη στάση του· σας παρέχει τη θέση του επιστάτη στο σχολείο». Ο Κ. στην αρχή δε σκέφτηκε τίποτα για το είδος της δουλειάς, αλλά είδε πως η προσφορά καθεαυτή ήταν κάτι το σπουδαίο. Η στάση του δημάρχου έδειχνε πως υπολόγιζε τον Κ. σαν ικανό να προβεί σε ορισμένες ενέργειες που το Δημοτικό Συμβούλιο έπρεπε με τη σειρά του να τις αντιμετωπίσει. Έπαιρναν λοιπόν στα σοβαρά το θέμα του. Ο δήμαρχος λοιπόν έστειλε γρήγορα εδώ το δάσκαλο που πριν είχε συντάξει το πρωτόκολλο. Στο δωμάτιό του ήταν αναγκασμένος να τον περιμένει. Ο δάσκαλος βλέποντας πως ο Κ. είχε γίνει σκεπτικός συνέχισε: «Εγώ πάντως είχα αντιρρήσεις· είπα πως ο επιστάτης είναι για μας περιττός. Γιατί η γυναίκα του καντηλανάφτη καθάριζε πότε πότε και καμιά φορά επιστατούσε η Γκίζα, η δασκάλα. Αρκετές φασαρίες έχω με τα παιδιά, δε θα 'θελα κι έναν επιστάτη πάνω στο κεφάλι μου. Ο κύριος δήμαρχος επέμενε, λέγοντας πως το σχολείο είναι πολύ βρόμικο. Εγώ του είπα ότι δεν είναι και τόσο πολύ. Και μή-

πως θα είναι καλύτερα, αν έχουμε τον άνθρωπο αυτό για επιστάτη; Νομίζω, όχι. Πρώτα πρώτα δε θα ξέρει καλά τη δουλειά του κι επειτα δεν έχουμε άλλο δωμάτιο στο σχολείο, εκτός από τις δυο μεγάλες αίθουσες. Ο επιστάτης λοιπόν θα πρέπει να μένει με την οικογένειά του στη μια αίθουσα: θα κοιμούνται εκεί και ίσως θα μαγειρεύουν. Έτσι η καθαριότητα δεν μπορεί να εξασφαλιστεί. Αλλά ο κύριος δήμαρχος επέμενε πάλι πως η θέση αυτή θα είναι για σας κάποιο στήριγμα κι έτσι θα δείξετε και μια ανάλογη συμπεριφορά. Μου είπε επιπλέον, πως, εκτός από τη δική σας υπηρεσία, υπολογίζει και στις υπηρεσίες της γυναίκας σας και των βοηθών σας. Έτσι το σχολείο θα βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση, ακόμη κι ο σχολικός κήπος. Πολύ εύκολα τα απέρριψα όλα αυτά. Και ο δήμαρχος δεν είχε κανένα επιχείρημα, για να σας υποστηρίξει. Γέλασε μόνο και είπε πως εσείς, ως χωρομέτρης, θα ευθυγραμμίσετε τις βραγιές στο λαχανόκηπο καλύτερα από κάθε άλλο. Τι να έλεγα στο αστείο αυτό; Έτσι υποχώρησα κι ήρθα να σας μιλήσω για την προσφορά». «Άδικα κάνατε τόσο κόπο, κύριε δάσκαλε, δε σκέφτομαι να δεχτώ τη θέση» απάντησε ο Κ. «Πολύ ωραία! Θαυμάσια!» είπε ο δάσκαλος, «αρνείστε λοιπόν χωρίς κανένα ενδοιασμό». Σηκώθηκε, πήρε το καπέλο του, υποκλίθηκε κι έφυγε.

Πολύ γρήγορα ανέβηκε η Φρίντα τρέχοντας τις σκάλες με ξαναμμένο πρόσωπο και κρατώντας στο χέρι το πουνκάμισο ακόμα ασιδέρωτο. Δεν απάντησε τίποτα στις ερωτήσεις του Κ. Για να την κάνει να συνέλθει, της διηγήθηκε τη συνομιλία με το δάσκαλο. Μόλις τ' άκουσε, πέταξε το πουνκάμισο στο κρεβάτι, βγήκε έξω τρέχοντας και σε λίγο γύρισε με το δάσκαλο που έδειχνε δυσαρεστημένος και μπήκε χωρίς να χαιρετήσει. Η Φρίντα τον παρακαλούσε συνέχεια να κάνει λίγη υπομονή· φαίνεται πως τον είχε παρακαλέσει το ίδιο έντονα κι όταν ανέβαιναν μαζί. Έπειτα άρπαξε αμέσως τον Κ., τράβηξαν σε μια πορτούλα, που ο Κ. ούτε την είχε δει, μπήκαν σ' ένα μικρό δωμάτιο κι εκεί λαχανιασμένη του είπε τις νέες εξελίξεις. Η ξενοδόχα ήταν πολύ θυμωμένη, γιατί ταπεινώθηκε στον Κ. με τις εξομολογήσεις της· το χειρότερο όμως ήταν η υποχώρηση που έκανε στο θέμα του Κλαμ ως προς τη συνάντηση του Κ. και τελικά φώναζε πως δεν είχε κερδίσει τίποτα άλλο παρά ψυχρή και ψεύτικη άρνηση. Γι' αυτό αποφάσισε να διώξει τον Κ. από το σπίτι της. Αν λοιπόν ο Κ., είχε κάποια επαφή με τον Πύργο, έπρεπε

να βιαστεί αμέσως, γιατί εκείνη ακριβώς τη στιγμή έπρεπε να εγκαταλείψει το σπίτι· θα τον δεχόταν μόνο ύστερ' από ρητή διαταγή των αρχών. Ωστόσο δεν περίμενε να γίνει κάτι τέτοιο, γιατί κι αυτή είχε σχέσεις με τον Πύργο κι ήξερε τον τρόπο να τις θέσει σε εφαρμογή. Έπειτα, βρισκόταν στο πανδοχείο εξαιτίας της αμέλειας του ξενοδόχου. Επίσης, δεν μπορούσαν να τον λυπηθούν, γιατί ο ίδιος το πρωί είχε περηφανευτεί πως είχε πάντοτε στη διάθεσή του μια στέγη για τη νύχτα. Η Φρίντα, φυσικά, μπορούσε να μείνει, αλλά αν ήθελε να πάει με τον Κ., η ξενοδόχα δεν μπορούσε να της επιτρέψει την παραμονή. Στην κουζίνα, είχε ριχτεί σε μια καρέκλα, κοντά στη φωτιά, κι έκλαιγε μόνο και που έκανε τις σκέψεις αυτές. Ήταν μια άμοιρη, αξιολύπητη γυναίκα! Δεν μπορούσε να κάνει κι αλλιώς, μια που με τη φαντασία της έφερε το ζήτημα σε σχέση με την τιμή των δώρων του Κλαμ. Αυτή ήταν η κατάσταση για την ξενοδόχα. Η Φρίντα δεν μπορούσε να κάνει διαφορετικά, θα ακολουθούσε τον Κ., όπου πήγαινε. Πάντως η θέση τους ήταν πολύ άσχημη και γι' αυτό άλλωστε δέχτηκε με τόση χαρά την προσφορά του δασκάλου. Δεν ταίριαζε βέβαια η θέση αυτή στον Κ., μα, όπως τονίστηκε άλλωστε κατηγορηματικά, θα 'ταν προσωρινή. Λίγο καιρό να κέρδιζαν μόνο, κι εύκολα μετά θα έβρισκαν άλλες ευκαιρίες, ακόμα κι αν η τελική απόφαση δεν ήταν ευνοϊκή για τον Κ. «Αν τελικά πάμε στο χειρότερο» φώναξε η Φρίντα κρεμασμένη στο λαϊμό του Κ., «θα φύγουμε· τι μας κρατάει στο χωριό; Τώρα όμως, αγάπη μου, θα δεχτούμε τη θέση, έτσι δεν είναι; Φώναξε το δάσκαλο και πες ένα ναι, τίποτα άλλο· και τότε θα μετακομίσουμε στο σχολείο».

«Άσχημα πράγματα!» είπε ο Κ. χωρίς να ξέρει τι λέει· δεν τον ένοιαζε τόσο το σπίτι· άλλωστε, με τα εσώρουχα, όπως ήταν, έτρεμε από το κρύο εκεί πάνω στη σοφίτα, που δεν είχε σε δυο πλευρές ούτε τοίχο ούτε παράθυρο. Ένα τσουχτερό αεράκι τον έκανε να παγώνει. «Τόσο ωραία ταχτοποιήσες το δωμάτιο και τώρα πρέπει να φύγουμε· δεν έχω καμιά διάθεση να δεχτώ αυτή τη θέση. Έπειτα έχω υποστεί πολλές ταπεινώσεις από το δάσκαλο και τώρα θα γίνει το αφεντικό. Αν ήταν δυνατό να μείνουμε ακόμα λίγο εδώ, ίσως η θέση μου καλυτέρευε, ακόμα κι απόψε. Τουλάχιστο να έμενες εσύ· μπορούμε να περιμένουμε λίγο ακόμα και να δώσουμε μια διαφορετική απάντηση στο δάσκαλο. Εγώ βέβαια, αν χειροτερέψουν ακόμα περισσότερο τα πράγματα, μπορώ να βρω ένα κρεβάτι για

τη νύχτα στου Βαρ...». Η Φρύντα απότομα του έφραξε το στόμα. «Όχι, όχι σ' αυτό το σπίτι» φώναξε ικετευτικά, «σε παρακαλώ, δε θέλω να το ακούσω άλλη φορά. Ό,τι άλλο θέλεις, θα γίνει και θα υπακούσω. Αν θέλεις, θα μείνω εδώ, όσο οδυνηρό κι αν είναι για μένα. Επίσης θα αρνηθώ και την προσφορά, παρόλο που μου φαίνεται άστοχη ενέργεια. Γιατί, κοίταξε, αν βρεις κάποια άλλη λύση, έχουμε όλη την άνεση να αφήσουμε το σχολείο, ακόμα κι απόψε. Ποιος θα φέρει αντίρρηση; Έπειτα, αν σκέφτεσαι την ταπεινώσή σου μπροστά στο δάσκαλο, άφησε το ζήτημα σε μένα. Θα το ταχτοποιήσω μια χαρά, ώστε να μη νιώσεις καμιά ταπεινώση. Εγώ θα του μιλήσω κι εσύ δε χρειάζεται μπροστά του να πεις τίποτα. Η ίδια τακτική θα συνεχιστεί κι αργότερα· εσύ μην του μιλάς καθόλου, εγώ θα είμαι υπό την επίβλεψή του και στην πραγματικότητα δε θα είμαι, γιατί ξέρω πού πονάει. Δε θα χάσουμε λοιπόν τίποτα, αν δεχτούμε αυτή τη θέση, ενώ πολλά θα χάσουμε, αν την αφήσουμε. Άλλωστε, αν δεν κάνεις τίποτα απόψε με τον Πύργο για να βρεις μια θέση, πουθενά, σε ολόκληρο το χωριό, δεν μπορείς να βρεις στέγη τέτοια, που αργότερα, σα γυναίκα σου, δε θα με κάνει να ντρέπομαι. Κι αν εσύ δε βρεις καμιά θέση, μπορώ να κοιμάμαι στο ζεστό μου δωμάτιο, ενώ εσύ θα περιφέρεσαι μέσα στην κρύα και σκοτεινή νύχτα;» Ο Κ. σ' όλο αυτό το διάστημα χτυπούσε με τα χέρια το στήθος του, σαν καροτσέρης, για να ζεσταθεί. «Δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα άλλο» είπε ο Κ., «πρέπει να δεχτούμε. Πάμε».

Επέστρεψαν στο δωμάτιο κι ο Κ., χωρίς να δώσει καμιά σημασία στο δάσκαλο, πήγε μπροστά στη φωτιά. Ο δάσκαλος ήταν καθισμένος μπροστά στο τραπέζι· έβγαλε το ρολόι κι είπε πως είχαν αργήσει. «Ναι, έτσι είναι, μα τελικά μείναμε σύμφωνοι» είπε η Φρύντα, «δεχόμαστε τη θέση». «Πολύ ωραία» είπε ο δάσκαλος, «η θέση είναι για τον κύριο χωρομέτρη και πρέπει να το πει μόνος του πως δέχεται». Η Φρύντα θέλησε αμέσως να βοηθήσει τον Κ. «Μα, βέβαια» είπε, «δέχεται τη θέση. Έτσι δεν είναι, Κ.;;» Ο Κ. έκανε τη δήλωση με ένα απλό ναι, που φαινόταν να λέγεται στη Φρύντα κι όχι στο δάσκαλο. «Πρέπει λοιπόν» είπε ο δάσκαλος, «να σας κατατοπίσω στα καθήκοντά σας, για να εξηγηθούμε οριστικά. Κύριε χωρομέτρη, θα σκουπίζετε και θα ανάβετε τις θερμάστρες κάθε μέρα μέσα στις δύο τάξεις, θα επισκευάζετε τις μικρές φθορές, θα έχετε εσείς την ευθύνη για την καλή διατήρηση των οργάνων του σχολείου και του

γυμναστήριου, θα καθαρίζετε τον κήπο από τα χιόνια, θα κάνετε τις δικές μου παραγγελίες και της δασκάλας και όσες φορές το επιτρέπει ο καιρός, θα περιποιείστε τον κήπο. Για αμοιβή σας, θα σας παραχωρηθεί η μια από τις δυο τάξεις της αρεσκείας σας για να μένετε, υπό τον όρο πως δε θα χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα, και στην περίπτωση που θα βρισκόστανε σε μια τάξη που θα χρειάζεται για διδασκαλία, θα μεταφέρεστε στην άλλη. Δε θα μαγειρεύετε στο σχολείο· θα τρώτε εδώ στο πανδοχείο με έξοδα του Δημοτικού Συμβουλίου. Δε χρειάζεται βέβαια να αναφέρω και κάτι άλλο, που το λέω απλώς, μια που το φέρνει ο λόγος· σα μορφωμένος άνθρωπος γνωρίζετε πως η συμπεριφορά σας θα πρέπει να είναι σύμφωνη με την αξιοπρέπεια του σχολείου, ιδιαίτερα μάλιστα τα παιδιά δεν πρέπει ποτέ να δουν τίποτα άσχημο από τις συζυγικές σχέσεις. Ως προς το τελευταίο αυτό ζήτημα, έχουμε την απαίτηση όσο το δυνατό πιο γρήγορα να νομιμοποιήσετε τις σχέσεις σας με τη δεσποινίδα Φρίντα. Για όλα αυτά κι άλλες μικρές λεπτομέρειες, θα γίνει συμβόλαιο εργασίας που θα το υπογράψετε μόλις εγκατασταθείτε στο σχολείο». Ο Κ. τα 'βλεπε όλα αδιάφορα, σα να ήταν κάτι που δεν τον αφορούσε ή δεν τον δέσμευε. Πάντως, η υπεροψία του δασκάλου ήταν εκνευριστική κι ο Κ. του απάντησε ψυχρά. «Κατάλαβα, πρόκειται για συνηθισμένα καθήκοντα». Η Φρίντα θέλησε να διασκεδάσει την εντύπωση από τα λόγια του Κ. και ρώτησε για το μισθό. «Θα περάσει ένας μήνας, κι αφού δοκιμαστεί η εργασία σας, θα αποφασιστεί αν θα δοθεί ή όχι μισθός». «Μα, κάτι τέτοιο είναι σκληρό για μας» είπε η Φρίντα. «Πώς θα παντρευτούμε και πώς θα κάνουμε νοικοκυριό χωρίς πόρους; Δε θα ήταν δυνατό να εισηγηθείτε στο Δημοτικό Συμβούλιο να μας δώσουν στην αρχή μια μικρή προκαταβολή; Δε θα μπορούσατε λοιπόν;» «Όχι» απάντησε ο δάσκαλος, ενώ συνέχιζε να μιλά στον Κ. «Μια τέτοια συζήτηση στο Δημοτικό Συμβούλιο θα μπορούσε να γίνει μόνο αν έκανα την εισήγηση· κάτι τέτοιο όμως δεν πρόκειται να το κάνω. Η θέση αυτή σας δίνεται μόνο σα μια προσωπική χάρη. Όποιος έχει ευθύνες, δεν μπορεί να κάνει τις χάρες αυτές καθεστώς». Ο Κ. πετάχτηκε, ίσως χωρίς να το θέλει. «Για το ζήτημα της χάρης» είπε, «κάνετε κάποιο λάθος, κύριε δάσκαλε. Εγώ κάνω αυτή τη χάρη». «Όχι» έκανε ο δάσκαλος γελώντας ικανοποιημένος που κατάφερε επιτέλους τον Κ. να ανοίξει το στόμα του. «Μόνο εγώ ξέρω την υπόθεση καλύτερα

από κάθε άλλον. Όπως δε χρειαζόμαστε χωρομέτρη, έτσι δε χρειαζόμαστε κανέναν επιστάτη. Χωρομέτρης και επιστάτης λοιπόν μας είναι ένα πρόσθετο βάρος. Κοντά στα άλλα, μου είναι πονοκέφαλος να βρω τη δικαιολογία για να πείσω το Δημοτικό Συμβούλιο. Πάντως, το πιο έντιμο θα 'ταν να υποβάλει κανείς την πρόταση για τη θέση αυτή, χωρίς να ζητά δικαιολογίες». «Αυτό ακριβώς θέλω να πω κι εγώ» είπε ο Κ., «με προσλαμβάνετε χωρίς να το θέλετε. Ενώ σας δημιουργεί το πράγμα τόση φασαρία, με δέχετε στη θέση αυτή. Όταν λοιπόν αναγκάζετε να προσλάβετε κάποιον παρά τη θέλησή σας, τότε αυτός που δέχεται να προσληφθεί, σας κάνει τη χάρη». «Περίεργη σκέψη!» φώναξε ο δάσκαλος. «Και τι είναι αυτό που μας αναγκάζει να σας πάρουμε; Το μόνο που μας υποχρεώνει να πράξουμε έτσι είναι η καλή ψυχή του κυρίου δημάρχου. Όπως βλέπω, κύριε χωρομέτρη, πρέπει να απαλλάξετε τον εαυτό σας από πολλές ψευδαισθήσεις, γιατί αλλιώς δε θα γίνετε καλός και χρήσιμος επιστάτης. Κι όταν κάνετε αυτές τις παρατηρήσεις, νομίζω πως δε δημιουργείτε κατάλληλες προϋποθέσεις για να σας χορηγηθεί τελικά μισθός. Σας τονίζω επίσης, πως μια τέτοια στάση μου προξενεί μεγάλο μπελά στις εργασίες μου. Σ' όλο αυτό το διάστημα, όπως το βλέπω με τα μάτια μου κι αδυνατώ να το πιστέψω, μιλάτε μαζί μου, φορώντας τα εσώρουχά σας και το πουκάμισο». «Πράγματι» φώναξε ο Κ., χτυπώντας τα χέρια του. «Αυτοί οι άθλιοι βοηθοί πού είναι τόση ώρα;» Η Φρίντα πήγε αμέσως στην πόρτα. Ο δάσκαλος είδε πως ο Κ. δε σκόπευε να του πει τίποτα άλλο και τον ρώτησε πότε θα ματακόμιζε στο σχολείο. «Σήμερα» απάντησε η Φρίντα. «Τότε, αύριο θα έρθω για επιθεώρηση» είπε ο δάσκαλος. Χαιρέτησε με το χέρι και πήγε προς την πόρτα για να περάσει, ενώ στο μεταξύ την είχε ανοίξει η Φρίντα για τον εαυτό της. Έπεσε πάνω στις υπηρετρίες που έρχονταν με τα πράγματά τους, για να ξαναπάρουν το δωμάτιο. Στάθηκαν εκεί και δεν παραμέριζαν· ο δάσκαλος αναγκάστηκε να ξεφύγει ανάμεσά τους γλιστρώντας με κόπο. Η Φρίντα πήγε πίσω του. Ο Κ. είδε τις υπηρετρίες με ευχαρίστηση, ενώ τους φώναζε: «Πολύ βιάζεστε. Έπρεπε να τρέξετε εδώ, ενώ ακόμα βρισκόμαστε στο δωμάτιο;» Δεν απάντησαν, ενώ έπαιζαν εδώ κι εκεί τα μπογαλάκια τους, απ' όπου έπεφταν, όπως είδε ο Κ., άκρες κουρελιασμένες. «Ακόμα δεν πλύνετε τα ρούχα σας!» είπε ο Κ. Πάντως τα λόγια του δεν είχαν καμία αλλά κάποια συμπάθεια.

Οι υπηρέτριες το κατάλαβαν, άνοιξαν τα αυθάδικα στόματά τους, δείχνοντας τα όμορφα, γερά και ζωώδη δόντια τους· γέλασαν ήρεμα. «Ορίστε» είπε ο Κ. «Αφήστε εδώ τα πράγματά σας, άλλωστε δικό σας είναι πια το δωμάτιο». Οπωσδήποτε το δωμάτιο το βρήκαν πολύ αλλαγμένο και προχώρησαν δισταχτικά. Ο Κ. έπιασε τη μια από το μπράτσο, για να την ενθαρρύνει να περάσει. Την παράτησε όμως αμέσως γιατί τον ενόχλησαν οι ματιές των δυο άλλων υπηρετριών που τον κοίταζαν κατάπληκτες κι αφού αλληλοκοιτάχτηκαν πάλι έστρεψαν επίμονα τα μάτια τους πάνω του. «Αρκετά λοιπόν, φτάνει τόσο κοίταγμα» είπε ο Κ., αποδιώχνοντας ένα δυσάρεστο συναίσθημα από μέσα του· φόρεσε τα ρούχα του και τα παπούτσια που του είχε φέρει η Φρίντα ενώ οι βοηθοί την ακολούθησαν λίγο φοβισμένα. Πάλι παραξενεύτηκε ο Κ. για την ακατανόητη υπομονή που έδειχνε η Φρίντα απέναντι στους βοηθούς. Τους γύριψε αρκετή ώρα και τους βρήκε κάτω να τρώνε, χωρίς καμιά έγνοια, ενώ στα γόνατά τους κρατούσαν ανακατεμένα τα ρούχα που θα έπρεπε να τα είχαν βουρτσώσει στην αυλή. Η Φρίντα πάντως είχε αναγκαστεί να τα βουρτσώσει ολομόναχη. Το περιεργό ήταν πως, ενώ η Φρίντα μπορούσε να τα βγάλει πέρα με τους άξεστους χωρικούς, δεν τους μάλωσε καθόλου και τους μίλαγε για τη βαριά τους αμέλεια, σα να 'ταν κάτι ασήμαντο, και κοντά στα άλλα άγγιξε το μάγουλο του ενός ελαφρά, σα να τον χάιδευε. Ο Κ. θα 'πρεπε να της μιλήσει σχετικά με την πρώτη ευκαιρία· τώρα βιαζόταν να φύγει. «Οι βοηθοί θα καθίσουν εδώ, για να σε βοηθήσουν στη μετακόμιση» είπε ο Κ. Αυτοί πάλι είχαν χορτάσει κι είχαν μια διάθεση για περίπατο· δεν ευχαριστήθηκαν διόλου με την απόφαση του Κ. Κι αφού η Φρίντα είπε «φυσικά, εδώ θα μείνουν», συγκατένευσαν αδιαμαρτύρητα. «Ξέρεις πού πηγαίνω;» ρώτησε ο Κ. «Ναι» απάντησε η Φρίντα. «Και δε θα με εμποδίσεις;» ρώτησε ο Κ. «Πάντως θα συναντήσεις πολλά εμπόδια» είπε η Φρίντα, «εγώ ό,τι και να πω, δε γίνεται τίποτα». Αγκάλιασε τον Κ. για να τον αποχαιρετήσει κι έπειτα του έδωσε σάντουιτς με ψωμί και λουκάνικο, φρεμένο από κάτω, γιατί ο Κ. δεν είχε φάει καθόλου το μεσημέρι. Τον συνόδευσε ως την πόρτα, ακουμπώντας το χέρι της στον ώμο του, ενώ του υπενθύμιζε πως δεν έπρεπε να γυρίσει στο πανδοχείο αλλά στο σχολείο.

Περιμένοντας τον Κλαμ

Μόλις απαλλάχτηκε από το αποπνιχτικό δωμάτιο, όπου σπρώχνο-
ταν οι βοηθοί κι οι υπηρέτριες, ένωσε μια ανακούφιση. Έξω έκα-
νε πολύ κρύο· το χιόνι είχε γίνει σκληρό κι έκανε το περπάτημα πιο
εύκολο. Είχε αρχίσει να σκοτεινιάζει κι ο Κ. βάδιζε πιο γρήγορα.

Ο Πύργος υψωνόταν, όπως πάντα, σιωπηλός· το περίγραμμά του
άρχισε να χάνεται. Ποτέ του ο Κ. δεν μπόρεσε να διαπιστώσει κά-
ποιο σημάδι ζωής εκεί πάνω· ίσως ήταν αδύνατο να διακρίνεις κάτι
τέτοιο από τόσο μεγάλη απόσταση. Πάντως το βλέμμα ποθούσε να
δει και δεν μπορούσε να βαστάξει στην απόλυτη γαλήνη. Σαν κοί-
ταζε ο Κ. τον Πύργο, του φαινόταν πως εκεί μπροστά του καθόταν
κάποιος ήρεμος, απενίζοντας με αδιαφορία, χωρίς να 'ναι βυθισμέ-
νος σε στοχασμούς, αλλά ελεύθερος και ατάραχος. Έδειχνε σα να
'ταν μόνος, χωρίς κανείς να τον προσέχει· εντούτοις, έπρεπε να δει
πως τον πρόσεχαν. Παρόλα αυτά παρέμεινε γαλήνιος. Το βλέμμα
εκείνου που παρατηρούσε από κάτω δεν μπορούσε να μείνει στα-
θερό και ξέφευγε πλάγια· δεν ήξερε αν αυτό ήταν η αιτία ή το απο-
τέλεσμα. Το δειλινό που έπεφτε πιο γρήγορα έκανε εντονότερη αυ-
τή την εντύπωση. Όσο πιο πολύ παρατηρούσε τον Πύργο, τόσο λι-
γότερο έβλεπε, τόσο πιο βαθιά όλα έσβηναν στις σκιές του δειλινού.

Μόλις ζύγωσε ο Κ. στο Χέρερχοφ, που ήταν ακόμα σκοτεινό,
άνοιξε ένα παράθυρο του πρώτου πατώματος και πρόβαλε ένας νέ-
ος, φρεσκοξυρισμένος, χοντρούλης και με γούνινο παλτό· έσκυψε
έξω κι έμεινε στο παράθυρο. Ο Κ. τον χαιρέτησε, μα δεν είδε καμιά
ανταπόκριση. Μπήκε μέσα αλλά ούτε στον προθάλαμο, ούτε στην
μπαραρία συνάντησε κανένα. Η μυρωδιά της ξινομένης μπίρας
ήταν πιο ανυπόφορη από την άλλη φορά. Μια τέτοια κατάσταση

ήταν φοβερή ακόμα και στο Πανδοχείο της Γέφυρας. Ο Κ. πήγε αμέσως στην πόρτα, απ' όπου είχε κρυφοκοιτάξει τον Κλαμ. Έψαξε το πόμολο κι είδε πως ήταν κλειδωμένη. Μετά βάλθηκε ν' ανακαλύψει εκείνη τη μικρή τρύπα αλλά ήταν σε τέτοιο μέρος, που δε φαινόταν τόσο εύκολα. Άναψε ένα σπίρτο για να τη βρει. Μια κραυγή τον έκανε να τιναχτεί πίσω, κάμποσα βήματα. Εκεί στη γωνιά, ανάμεσα στον πάγκο και την πόρτα, κοντά στη θερμάστρα, ήταν μια κοπέλα γονατισμένη· κοιτούσε τον Κ. στη φλόγα του σπέρτου, με μάτια μισάνοιχτα και νυσταγμένα. Θα 'ταν σίγουρα η διάδοχος της Φρίντας. Πετάχτηκε γρήγορα κι άναψε το φως. Στην αρχή θύμωσε, έπειτα έδειξε πως τον αναγνώρισε. «Ο κύριος χωρομέτρης» είπε χαμογελαστά κι άπλωσε το χέρι της λέγοντας: «Λέγομαι Πέπη». Ήταν χοντρούλα, με μικρό ανάστημα και μάγουλα ροδοκόκκινα. Τα μαλλιά της ήταν πλούσια, κοκκινόξανθα και κατέληγαν σ' ένα χοντρό κότσο ενώ μερικά ξεπηδούσαν στους κροτάφους κι έκαναν μπουκλές τριγύρω στο πρόσωπο. Φορούσε ένα φουστάνι από γκριζο και γυαλιστερό ύφασμα που ήταν ίσιο και μακρύ· δεν της πήγαινε καθόλου. Στον ποδόγυρο στένευε από μια μεταξωτή ταινία με κρόσσια που με παιδιάστικη αδεξιότητα την έκανε να κινείται δύσκολα. Ρώτησε για τη Φρίντα κι αν θα γύριζε πίσω. Η ερώτηση ήταν λίγο αυθαδής. «Μόλις έφυγε η Φρίντα» είπε ξανά, «δεν έβρισκαν άλλη κατάλληλη και φώναξαν εμένα. Ήμουν καμαριέρα· πάντως δεν κέρδισα πολλά πράγματα από την αλλαγή. Έχω πολλή δουλειά το βράδυ και τη νύχτα και όλα δείχνουν πως δεν αντέχω. Δεν το βρίσκω παράξενο που η Φρίντα άφησε τη θέση αυτή». «Η Φρίντα ήταν πολύ ευχαριστημένη εδώ» της είπε ο Κ. για να της υπενθυμίσει πως υπήρχε μεγάλη διαφορά ανάμεσα σ' αυτήν και σ' εκείνη, πράγμα που έδειχνε πως το είχε ξεχάσει. «Μπα, μην την πιστεύετε» είπε η Πέπη. «Η Φρίντα συγκαταείται εύκολα, δεν παραδέχεται αυτό που δε θέλει να το παραδεχτεί. Γι' αυτό δεν προσέχουν πως κάτι έχει αυτή η κοπέλα. Την ξέρω, γιατί δουλεύω χρόνια εδώ μαζί της. Ενώ κοιμόμασταν στο ίδιο κρεβάτι, δε γίναμε ποτέ φίλες. Είμαι βέβαιη πως τώρα δε με σκέφτεται. Ίσως έχει σα μοναδική φίλη τη γριά ξενοδόχα στο Πανδοχείο της Γέφυρας κι αυτό είναι χαρακτηριστικό». «Η Φρίντα είναι αρραβωνιαστικιά μου» είπε ο Κ. ψάχνοντας συνάμα στην πόρτα για την τρυπούλα. «Το ξέρω» είπε η Πέπη, «και γι' αυτό σας τα λέω· αλλιώςτικα δε θα είχαν κανένα εν-

διαφέρουν για σας». «Κατάλαβα» είπε ο Κ. «Θέλετε να πείτε πως βρήκα μια ήσυχη κοπέλα και πρέπει να 'μαι υπερήφανος». «Αυτό ακριβώς» έκανε γελώντας με ενθουσιασμό, σα να είχε δημιουργήσει μαζί με τον Κ. ένα είδος συννενοχής σχετικά με τη Φρίντα.

Ο Κ. ενοχλήθηκε πάντως από την παρουσία της και από το γεγονός ότι είχε τη θέση της Φρίντας· τα λόγια της δεν τον ενόχλησαν, ούτε τον απέσπασαν από το ψάξιμο. Έδειχνε πολύ πιο μικρή από τη Φρίντα και τα ρούχα της φαίνονταν γελοία. Ίσως ντύθηκε έτσι, γιατί φαντάστηκε πως είχε κάνα μεγάλο πόστο στην μιραζορία. Πάντως ίσως είχε κάποιο δίκιο να βλέπει τη θέση της τόσο σπουδαία· την είχε πάρει χωρίς να το περιμένει, ήταν ακόμα ακατάλληλη και την κρατούσε προσωρινά. Δεν έβλεπε το δερμάτινο τσαντάκι που είχε η Φρίντα στη ζώνη της· κάτι τέτοιο δεν της το είχαν εμπιστευτεί. Η δυσαρέσκειά της βέβαια για τη θέση ήταν μάλλον ιδιοτροπία. Παρόλη την παιδική της αφέλεια, θα είχε κι αυτή σχέσεις με τον Πύργο· φυσικά, αν έλεγε την αλήθεια, ήταν καμαριέρα. Περνούσε εδώ τις μέρες τις κι έπειτα κοιμόταν χωρίς να ξέρει τι θησαυρό κατείχε. Σκέφτηκε πως αν αγκάλιαζε εκείνο το χοντρούτσικο πλασματάκι, με τους κυρτούς ώμους, δε θα τα κατάφερνε να της πάρει εκείνο το θησαυρό· μα πάλι θα έπιανε σχέσεις με ένα πρόσωπο και θα έπαιρνε δυνάμεις για το δύσκολο έργο του. Εντούτοις μπορούσε η περίπτωση της να 'ναι ίδια με την περίπτωση της Φρίντας; Οποσδήποτε, ήταν διαφορετικές. Αρκούσε να φέρεις στο μυαλό σου τη ματιά της Φρίντας. Ο Κ. δεν ήθελε ποτέ να αγγίξει την Πέπη. Κι όμως, έπρεπε να βάλει το χέρι του μπροστά στα μάτια, γιατί την κοίταζε με άπληστο βλέμμα.

«Το φως δε χρειάζεται να 'ναι αναμμένο» είπε η Πέπη και το έσβησε· «το άναψα, γιατί με κάνατε να τρομάξω. Δε σας ρώτησα, τι θέλετε εδώ; Μήπως ξέχασε τίποτα η Φρίντα;» «Ναι» απάντησε ο Κ. δείχνοντας την πόρτα, «ξέχασε ένα άσπρο κεντημένο τραπεζομάντιλο, εδώ, στο διπλανό δωμάτιο». «Ναι, το ξέρω, το τραπεζομάντιλό της» είπε η Πέπη, «θυμάμαι πως ήταν μια πολύ καλή δουλειά. Τη βοήθησα κι εγώ. Πάντως δε θα 'ναι σ' αυτό το δωμάτιο». «Η Φρίντα έτσι θυμάται. Ποιος μένει εκεί μέσα;» ρώτησε ο Κ. «Κανείς» είπε η Πέπη, «είναι η τραπεζαρία των κυριών. Τρώνε και πίνουν εκεί μέσα· αυτός είναι ο προορισμός του δωματίου. Οι περισσότεροι μένουν πάνω στα δωμάτιά τους». «Αν ήμουν βέβαιος πως δεν είναι

κανείς μέσα, θα 'θελα να δω μήπως βρίσκεται εκεί το τραπεζομάντιλο. Πώς να το ξέρουμε όμως; Ο Κλαμ, λόγου χάρη, πολύ συχνά κάθεται εδώ». «Φυσικά, δεν είναι τώρα μέσα ο Κλαμ» είπε η Πέπη. «Ετοιμάζεται να φύγει, αυτήν ακριβώς τη στιγμή· το έλκηθρο τον περιμένει στην αυλή».

Χωρίς να πει τίποτα άλλο, ο Κ. βγήκε έξω από την μπιραρία. Μόλις έφτασε στον προθάλαμο δεν πήγε προς την εξώπορτα, αλλά προχώρησε προς τα μέσα και με λίγα βήματα έφτασε στην αυλή. Ησυχία και ομορφιά βασίλευαν σ' όλο το χώρο. Η αυλή ήταν τετράγωνη και στις τρεις πλευρές της ήταν τριγυρισμένη με τα δωμάτια του πανδοχείου· η τέταρτη έβλεπε σ' ένα δρόμο που ήταν σοκάκι. Ο Κ. δεν το 'ξερε. Μπροστά του ορθωνόταν ένας ψηλός άσπρος τοίχος με μια πολύ μεγάλη αυλόπορτα· τα βαριά της φύλλα ήταν ανοιχτά. Από την αυλή το σπίτι έδειχνε πιο ήσυχο. Το πρώτο πάτωμα ήταν εντυπωσιακό, γιατί προεξείχε κι ήταν φραγμένο με ξύλινα παραπετάσματα· μόνο μια λεπτή σχισμή υπήρχε, στο ύψος των ματιών. Απέναντί του, στη γωνία που σχηματιζόταν από την αντικρινή μεριά με το κεντρικό κτίριο, υπήρχε μια είσοδος, ανοιχτή και χωρίς θυρόφυλλα. Εκεί ακριβώς στεκόταν ένα μαύρο και κλειστό έλκηθρο με δυο άλογα. Κανείς άλλος δεν υπήρχε εκτός από τον αμαξιά, που ο Κ. μάλλον τον μάντεψε παρά τον είδε, εξαιτίας της μεγάλης απόστασης και της νύχτας.

Ο Κ. με τα χέρια στις τσέπες και κοιτάζοντας τριγύρω, ακολούθησε τις δυο πλευρές της αυλής και τελικά έφτασε στο έλκηθρο. Ο αμαξιάς, που ήταν ένας από τους χωρικούς της μπιραρίας, κομψός με το γούνινο πανωφόρι, παρατηρούσε τον Κ. αδιάφορα, σα να παρακολουθούσε τις κινήσεις μιας γάτας. Ακόμα κι όταν ο Κ. τον πλεύρισε και τον χαιρέτησε, και τα άλογα έδειξαν ανήσυχα σαν είδαν κάποιον να ξεπροβάλλει από τις σκιές της νύχτας, ο αμαξιάς δε σκοτίστηκε καθόλου. Η στάση του αυτή ευνοούσε το σχέδιο του Κ. Ακούμπησε στον τοίχο, βγάζοντας το σάντουιτς και φέροντας τη σκέψη του με ευγνωμοσύνη στη Φρίντα που τον είχε φροντίσει. Εκεί στήθηκε κι έβλεπε μέσα στο σπίτι. Μια απότομη και φθαρμένη σκάλα οδηγούσε κάτω, σ' ένα χαμηλό και βαθύ διάδρομο. Όλα ήταν καθαρά και ασπρισμένα και μπορούσες να ξεχωρίσεις το καθέτι.

Περίμενε περισσότερο από όσο είχε υπολογίσει· τέλειωσε το φαγητό του κι έμεινε έτσι πολλή ώρα· άρχισε να κρυώνει. Το σκοτά-

δι πύκνωνε κι ο Κλαμ δεν έλεγε να εμφανιστεί. «Ίσως αργήσει ακόμα πολύ» άκουσε ξαφνιασμένος ο Κ. μια φωνή δίπλα του, πολύ σκληρή. Ήταν ο αμαξιάς που τεντώθηκε και χασμουρήθηκε, σα να είχε ξυπνήσει πριν από λίγο. «Ποιό πράγμα;» ρώτησε ο Κ., με κάποια φυσική ευχαρίστηση για την ενόχληση, γιατί η σωπή κι η αγωνία είχαν αρχίσει να τον πιέζουν άσχημα. «Η ώρα για να φύγετε» είπε ο αμαξιάς. Ο Κ. δεν κατάλαβε, αλλά δε συνέχισε παρακάτω. Σκέφτηκε πως υπήρχε μια καλή αφορμή, για να κάνει τον αναιδή αμαξιά να του μιλήσει. Ήταν πρόκληση να μη θέλει να απαντά, μέσα σ' εκείνο το σκοτάδι. Ο αμαξιάς όμως, σε λίγο τον ρώτησε: «Θέλετε λίγο κονιάκ;» «Ναι» απάντησε ο Κ., χωρίς να το σκεφτεί, νιώθοντας μόνο την ανάγκη να το δεχτεί, γιατί είχε παγώσει. «Ανοίξτε την πόρτα» είπε ο αμαξιάς, «και στο πίσω μέρος θα βρείτε αρκετά μπουκάλια· πάρτε ένα, πιείτε και δώστε μου να πω κι εγώ. Με τη γούνα αυτή δεν μπορώ να κατεβώ από το έλκηθρο». Ο Κ. πειραχτηκε για τη διαταγή, αλλά βλέποντας πως έπιανε κουβέντα με τον αμαξιά, συμμορφώθηκε έστω και με τον κίνδυνο να τον πετύχει ο Κλαμ μέσα στο έλκηθρο. Τράβηξε τη φαρδιά πόρτα κι είδε πως ήταν εύκολο να πάρει ένα από τα πολλά μπουκάλια που ήταν στο ραφάκι της πόρτας, αλλά βλέποντας το εσωτερικό του έλκηθρου, μια ακατανίκητη δύναμη τον έσπρωξε να μπει μέσα· ήθελε να καθίσει μόνο ένα λεπτό. Τρύπωσε μέσα κι αμέσως ένιωσε τη θαλπωρή του έλκηθρου έντονα, μολονότι η πόρτα έμεινε ανοιχτή, γιατί δεν τόλμησε να την κλείσει. Δεν μπορούσες να πεις πως το κάθισμα εκείνο ήταν ξύλινο· ήταν στρωμένες και πεταμένες πολλές κουβέρτες, μαξιλάρια και γούνες. Μπορούσε κανείς να ξαπλώσει όπου ήθελε και παντού βούλιαζε στα μαλακά και τον τύλιγε η ζεστασιά του περιβάλλοντος. Τέντωσε τα χέρια κι έγειρε το κεφάλι σε μαξιλάρια που ήταν πρόθυμα να τον αγκαλιάσουν. Ο Κ. έπειτα έριξε μια ματιά έξω, στο σκοτεινό σπίτι. Γιατί αργούσε ο Κλαμ; Ο Κ. είχε ξεπαγιάσει από τη μακριά αναμονή στο χιόνι και τώρα ναρκωμένος από τη ζέση ήθελε να έρθει επιτέλους ο Κλαμ. Δε σκεφτόταν και πολύ, αν τον έβλεπε εκεί μέσα ο Κλαμ· του ήταν μια αόριστη σκέψη και μια ανύπαρκτη ενόχληση μέσα στη ζεστασιά του έλκηθρου. Τον ενίσχυε άλλωστε σ' αυτή του την αδιαφορία η στάση του αμαξιά, που ήξερε πως βρισκόταν μέσα στο έλκηθρο και δεν του ζητούσε μια φορά το κονιάκ. Ήταν από μέρους του πολύ ευγενικό, μα ο Κ. ήθε-

λε να τον υποχρεώσει. Αργά αργά και χωρίς να μετακινηθεί, άπλωσε το χέρι στη θήκη όχι της ανοιχτής, αλλά της κλειστής πόρτας· μπουκάλια υπήρχαν κι εκεί οπωσδήποτε. Τράβηξε ένα, το άνοιξε και το 'βαλε στη μύτη. Χαμογέλασε αθέλητα· η μυρωδιά ήταν πολύ γλυκιά, χαδιάρικη σαν τους επαίνους και τα ενθαρρυντικά λόγια που μας λέει ένα αγαπημένο πρόσωπο· δεν ξέρεις καθαρά γιατί λέγονται κι ούτε νοιάζεσαι γι' αυτό, αλλά απλώς είναι μια ευτυχία να τα λέει ένας φίλος. «Κονιάκ είναι αυτό;» σκέφτηκε με κάποια απορία. Δοκίμασε από περιέργεια· ναι, ήταν κατά παράξενο τρόπο κονιάκ που τον άναψε και τον έκαψε. Με τι θαυμάσιο τρόπο μεταμορφνόταν αυτό το ποτό, σαν το έπινες· από ένα πράγμα που ήταν γλυκό άρωμα και τίποτα άλλο, γινόταν ένα ποτό κατάλληλο για αμαξιά! «Είναι δυνατόν;» αναλογίστηκε ο Κ., σα να κατηγορούσε τον εαυτό του κι έπειτα κατέβασε ακόμα μια ρουφηξιά.

Σε λίγο, ενώ ο Κ. έπινε μια μεγάλη γουλιά, όλα φωτίστηκαν στις σκάλες, στους διαδρόμους, στον προθάλαμο, έξω στο κατώφλι. Ακούστηκαν βήματα που κατέβαιναν τις σκάλες. Το μπουκάλι ξέφυγε από τα χέρια του Κ. και χύθηκε πάνω σ' ένα χαλί. Πρόλαβε και πήδησε έξω από το έλκνηθο· μόλις πρόφτασε να κλείσει την πόρτα που έκανε θόρυβο κι ένας κύριος βγήκε με αργά βήματα από το σπίτι. Η μόνη του ανακούφιση ήταν πως ο κύριος δεν ήταν ο Κλαμ, αλλά μήπως αυτό ήταν ανακούφιση; Ήταν ο κύριος που τον είχε δει προηγουμένως στο παράθυρο του πρώτου πατώματος. Ένας νεαρός, ροδοκόκκινος και άσπρος, πολύ όμορφος· αλλά έδειχνε σοβαρός. Ο Κ. τον κοίταξε αυστηρά, αλλά μια τέτοια αυστηρότητα δεν έλεγε τίποτα, αφορούσε μόνο τον εαυτό του. Καλύτερα θα 'ταν, να είχε στείλει τους βοηθούς στο μέρος εκείνο· δε θα ενεργούσαν τόσο ανόητα, όπως έκανε ο ίδιος. Ο κύριος τον παρατηρούσε αμίλητος, σα να μην είχε πνοή μέσα στο πλατύ στήθος του, για να εκφράσει αυτό που σκεφτόταν. «Αυτό είναι ανήκουστο» φώναξε επιτέλους, τραβώντας λίγο πιο πίσω το καπέλο του. Ποιο ήταν αυτό το ανήκουστο; Ο κύριος οπωσδήποτε, δεν ήξερε πως ο Κ. είχε μπει μέσα στο έλκνηθο κι έτσι υπήρχε κάτι άλλο που το θεωρούσε ανήκουστο. Μήπως η παρουσία του Κ. στην αυλή; «Τι γυρεύετε εδώ;» ρώτησε μετά ο κύριος, με πιο μαλακό τόνο, αναπνέοντας πιο ήρεμα, σα να άρχιζε να εξοικειώνεται με το αναπόφευκτο συμβάν. Τι να απαντήσεις όμως σε μια τέτοια ερώτηση; Θα έλεγε ο Κ. στον άνθρωπο αυτό πως η προ-

σπάθειά του, που είχε τόσες ελπίδες, δεν κατέληξε πουθενά; Δεν απάντησε ο Κ., αλλά στράφηκε προς το έλκηθρο, άνοιξε την πόρτα και πήρε το καπέλο του που το είχε ξεχάσει μέσα. Είδε λιγάκι δυσαρεστημένως πως οι άκρες έσταζαν κονιάκι.

Ξαναγύρισε στον κύριο κι ήθελε να του δείξει πως δε μετάνιωσε διόλου που μπήκε στο έλκηθρο. Έβλεπε πως δεν ήταν αυτό που πείραζε περισσότερο. Άλλωστε, όταν θα τον ρωτούσε ο κύριος, θα του φανέρωνε πως ο ίδιος ο αμαξιάς τον είχε αφήσει να ανοίξει τουλάχιστο την πόρτα και να πάρει ένα μπουκάλι. Πάντως, η πραγματική συμφορά ήταν άλλη· δεν πρόφτασε να κρυφτεί, πριν τον δει ξαφνικά ο κύριος, κι έτσι κρυμμένος κι ανενόχλητος να περιμένει τον Κλαμ. Ή, θα μπορούσε να σκεφτόταν αμέσως κάτι άλλο, να μείνει στο έλκηθρο, να κλείσει την πόρτα και να περιμένει μέσα εκεί στις γούνες του Κλαμ, ή θα τον περίμενε εκεί, ώσπου να φύγει αυτός ο κύριος. Αλλά πάλι δεν ήταν και σίγουρος, αν δεν κατέβαινε εκείνη τη στιγμή ο ίδιος ο Κλαμ που καλύτερα ήταν να μην τον έβρισκε εκεί μέσα. Φυσικά μπορούσε να κάνει πολλές σκέψεις, μα όλα πια ήταν ανώφελα, γιατί όλα είχαν τελειώσει.

«Ελάτε μαζί μου» είπε ο κύριος· δεν έδειχνε να τον διατάζει, γιατί τα λόγια του δε φανέρωναν τίποτα τέτοιο, παρά μόνο η χειρονομία του που ήταν απαλή και αδιάφορη, αλλά μάλλον προσχεδιασμένη. «Περιμένω κάποιον εδώ» είπε ο Κ., χωρίς βέβαια να ελπίζει σε μια επιτυχία, αλλά απλώς το είπε για λόγους αρχής. «Ελάτε» είπε ξανά ο κύριος, εντελώς ήρεμα, σα να ήθελε να πει πως το ΄ξερε αυτό το πράγμα. «Μα θα τον χάσω» είπε ο Κ. κουνώντας το κεφάλι με τρόπο πειστικό. Παρ' όλες τις εξελίξεις αυτές, ο Κ. άρχισε να αισθάνεται πως ώς τη στιγμή εκείνη κάτι είχε βγάλει φαινομενικά βέβαια το κατείχε, αλλά ούτε ήθελε να το αφήσει, επειδή κάποιος τον διέταζε ευγενικά. «Μα, θα τον χάσετε οπωσδήποτε, είτε φύγετε είτε μείνετε» είπε ο κύριος κοφτά, αλλά με κάποιο ξαφνικό ενδιαφέρον για ό,τι απασχολούσε τον Κ. «Εγώ πάντως προτιμώ να τον περιμένω και να τον χάσω» είπε ο Κ., λίγο ερεθισμένος. Δε θα άφηνε τη θέση του, επειδή το ΄θελε ο νεαρός. Τότε ακριβώς ο νεαρός αυτός κύριος σήκωσε το κεφάλι του κι έδειξε ζωγραφισμένη στο πρόσωπό του τη υπεροψία· σφάλισε τα μάτια για λίγο, σα να προσπαθούσε να γυρίσει από το χώρο του παραλογισμού του Κ. στη δική του σταθερή λογική, έγλειψε με την

άκρη της γλώσσας τα μισανοιγμένα χείλια του και τελικά είπε στον αμαξά: «Ξέζεψε τα άλογα».

Ο αμαξάς υπάκουσε, αλλά έριξε μια πλάγια κακιωμένη ματιά στον Κ. και αναγκάστηκε να κατεβεί, παρόλο που τον εμπόδιζε η γούνα του. Αρχισε αργά και δισταχτικά να σπρώχνει πίσω τα άλογα και το έλκηθρο προς το διπλανό κτίριο, όπου φυσικά πίσω από μια μεγάλη πόρτα θα 'ταν ο στάβλος. Αυτή η διστακτικότητα του αμαξά δεν προερχόταν από την ελπίδα πως ο κύριος θα άλλαζε γνώμη, αλλά από την προσδοκία πως ο Κ. σύμφωνα με τη λογική έπρεπε να υποχωρήσει. Ο Κ. στεκόταν μόνος του στο μέσο· από τη μια μεριά έφευγε το έλκηθρο κι από την άλλη, απ' όπου είχε έρθει κι ο ίδιος, εξαφανιζόταν κι ο κύριος. Κι οι δυο τους απομακρύνονταν, αλήθεια, αργά αργά, σα να 'θελαν να πουν στον Κ. πως είχε ακόμα καιρό να τους κάνει να γυρίσουν πίσω.

Φυσικά μπορούσε ο Κ. να κάνει κάτι τέτοιο, μα θα 'ταν εντελώς ανώφελο· αν έφερνε πίσω το έλκηθρο, θα έδιωχνε τον εαυτό του. Στεκόταν λοιπόν εκεί, κερδίζοντας το πεδίο της μάχης και μια νίκη άχαρη πέρα για πέρα. Έβλεπε τις δυο πλάτες, του αμαξά και του κυρίου, στρέφοντας το βλέμμα του πότε στον ένα και πότε στον άλλο. Ο κύριος είχε φτάσει σ' εκείνη την πόρτα, απ' όπου κι ο Κ είχε μπει, ξανακοίταξε τον Κ. γυρίζοντας προς το μέρος του, κι ο Κ. νόμισε πως κουνούσε το κεφάλι του μπροστά σ' αυτό το μεγάλο πείσμα κι έπειτα με μια απότομη χειρονομία μπήκε στον προθάλαμο και χάθηκε αμέσως. Ο αμαξάς έμεινε ακόμα λίγο στην αυλή, μια που είχε πολλή δουλειά με το έλκηθρο. Έπρεπε να ανοίξει τη βαριά πόρτα του στάβλου, να σπρώξει το έλκηθρο ως τη θέση του, να ξεζέψει τα άλογα και να τα οδηγήσει στο παχνί τους. Όλη του τη δουλειά την έκανε σοβαρά και προσεχτικά, χωρίς να περιμένει πως θα έφευγε ξανά τόσο γρήγορα· η σιωπηλή και αφοσιωμένη δουλειά του δεν του επέτρεπε να ρίχνει πλάγιες ματιές στον Κ., ούτε μία, κι αυτή η συμπεριφορά φαινόταν στον Κ. πολύ χειρότερη από τη στάση του κυρίου. Ο αμαξάς σαν τέλειωσε τη δουλειά του στο στάβλο, πέρασε με αργό και κουνιστό βήμα την αυλή, έκλεισε τη μεγάλη αυλόπορτα κι έπειτα γύρισε πάλι πολύ αργά και χωρίς να σκοτίζεται για τίποτα, μόνο κοίταξε τα ίχνη πάνω στο χιόνι, κι έπειτα κλείστηκε κι ο ίδιος μέσα στο στάβλο. Τα φώτα έσβησαν όλα· για ποιον έπρεπε να φέγγουν; Ψηλά στο ξύλινο παραπέτασμα

μόνο η χαραμάδα εκείνη έμεινε φωτισμένη, σαν ένα προσωρινό και φευγαλέο βλέμμα. Ο Κ. ένιωσε πως οι άνθρωποι εκείνοι είχαν κόψει κάθε σχέση μαζί του και σα να 'ταν πιο ελεύθερος τώρα, μπορούσε να περιμένει όσο ήθελε στο μέρος εκείνο που συνήθως ήταν γι' αυτόν απαγορευμένο. Είχε κερδίσει μια ελευθερία που κανείς άλλος δεν είχε κερδίσει ως τώρα· κανείς δεν τολμούσε να τον αγγίξει ή να τον διώξει ή να του μιλήσει. Αλλά συνάμα είχε και μια άλλη εξίσου ισχυρή πεποίθηση· δεν υπήρχε τίποτα πιο παράλογο, πιο απελπισμένο από την ελευθερία αυτή, από την αναμονή και τα απαράβιαστα αυτά δικαιώματα που είχε.

Αγώνας κατά της ανάκρισης

Ξεκόλλησε από τη θέση του και κίνησε για το ξενοδοχείο. Δεν πέρασε ξυστά από τον τοίχο τη φορά αυτή, αλλά μέσα από το χιόνι. Στον προθάλαμο συνάντησε τον ξενοδόχο που τον χαιρέτησε σιωπηλός και του έδειξε την πόρτα της μπιραρίας. Έκανε όπως του έδειξε, γιατί κρύωνε κι ήθελε να δει μερικούς ανθρώπους. Τα 'χασε αμέσως, και απογοητεύτηκε, σαν είδε καθισμένο σ' ένα μικρό τραπέζι το νεαρό κύριο· το τραπέζι το είχαν βάλει εκεί γι' αυτόν, μια που οι πελάτες κάθονταν στα πλαγιασμένα βαρέλια. Μπροστά στο νεαρό κύριο ήταν όρθια η ξενοδόχα από το Πανδοχείο της Γέφυρας· αυτό το θέαμα για τον Κ. ήταν ανεπιθύμητο. Η Πέπη πήγαινε τρέχοντας εδώ κι εκεί για να σερβίρει μπίρα και να φέρει σε μια στιγμή μελάκι και πένα για τον κύριο που είχε ήδη απλώσει μπροστά του χαρτιά, σύγκρινε ημερομηνίες, κοιτάζοντας πότε στο ένα και πότε στο άλλο στην άλλη άκρη του τραπεζιού· ήταν έτοιμος να γράψει. Η Πέπη, καθώς βηματίζε, είχε το κεφάλι ψηλά με τον κότσο που αιωρούνταν περήφανα και μ' ένα χαμόγελο στα χείλη, δείχνοντας πως είχε επίγνωση του πόστου που κρατούσε. Από ψηλά η ξενοδόχα παρατηρούσε τον κύριο, έχοντας τα χείλη της ζαρωμένα· φαινόταν σα να ρέμβαζε· νόμιζες πως ό,τι είχε πει, είχε γίνει και δεκτό. «Επιτέλους, μας ήρθε κι ο κύριος χωρομέτρης» είπε ο κύριος μόλις πάτησε μέσα το πόδι του ο Κ. Σήκωσε τα μάτια του, έριξε ένα βλέμμα κι έπειτα έσκυψε πάλι στα χαρτιά του. Έπειτα κι η ξενοδόχα του έριξε μια ματιά που έδειχνε αδιαφορία και διόλου κατάπληξη. Η Πέπη όμως έδειχνε πως πρόσεξε τον Κ. για πρώτη φορά, μόλις αυτός πλησίασε τον πάγκο και ζήτησε ένα κονιάκ.

Ο Κ. στηρίχτηκε πάνω στον πάγκο, βάζοντας τα χέρια στα μάτια· δε σκεφτόταν πια τίποτα. Μετά, αφού ήπιε μια γουλιά, έκανε πέρα το ποτήρι, λέγοντας πως δεν πίνεται. «Όλοι οι κύριοι πώς το πίνουν;» του είπε η Πέπη ξερά, έχυσε το υπόλοιπο κονιάκ, έπλυνε το ποτήρι και το 'βαλε στο ράφι. «Οι κύριοι θα 'χουν καλύτερο» είπε ο Κ. «Ίσως» απάντησε η Πέπη, «πάντως εγώ δεν έχω». Έτσι τέλειωσε με τον Κ. κι έτρεξε να εξυπηρετήσει το νεαρό κύριο που δε φαινόταν να θέλει τίποτα· έτσι η Πέπη τριγύριζε μόνο πίσω του, προσπαθώντας με κάποιο σεβασμό να ρίξει καμιά ματιά στα χαρτιά του. Αυτή την ανόητη περιέργεια και την έπαρσή της δεν τη βίασταξε και η ξενοδόχα που την κοιτάζε με αποστροφή σουφρώνοντας τα χείλη.

Ξαφνικά η προσοχή της ξενοδόχας ζώηρεψε από κάποιο ερεθισμα· κοιτάζε στο κενό προσπαθώντας να ακούσει. Ο Κ. τους γύρισε την πλάτη, δεν άκουγε τίποτα το εξαιρετικό, ούτε επίσης και οι άλλοι έδειχναν πως άκουγαν. Η ξενοδόχα πήγε γρήγορα ως την πόρτα που έβγαζε στην αυλή, στηριγμένη στις μύτες των ποδιών της· κοιτάζε από την κλειδαρότρυπα και μετά γύρισε στους άλλους με μάτια γουρλωμένα και κατακόκκινα μάγουλα· τους έδειξε με το δάχτυλο την πόρτα κι όλοι όρμησαν προς το μέρος της πόρτας κι άρχισαν να κοιτάζουν με τη σειρά, ενώ η ξενοδόχα κοιτάζε όσο ήθελε κι ακολουθούσε το ίδιο και η Πέπη. Ο πιο αδιάφορος από τους τρεις ήταν ο κύριος, και σε μια στιγμή μαζί με την Πέπη απομακρύνθηκε. Η ξενοδόχα όμως εξακολουθούσε να κοιτάζει με αγωνία, σχεδόν γονατιστή και διπλωμένη στα δύο. Έδειχνε πως ικέτευε την κλειδαρότρυπα, να της επιτρέψει να περάσει, γιατί από πολλή ώρα δεν έβλεπε τίποτα στην αυλή. Όταν σηκώθηκε, χάιδεψε το πρόσωπο με το χέρι, έφτιαξε τα μαλλιά της, πήρε βαθιά αναπνοή και κάπως ανικανοποίητη προσάρμοσε τα μάτια της στην αίθουσα και τους άλλους. «Ωστε λοιπόν έφυγε ο Κλαμ;» ρώτησε ο Κ., όχι τόσο για να επιβεβαιώσει τις υποψίες του, όσο για να προλάβει τη γενική επίθεση, μια που ένιωθε εχθρικές διαθέσεις γύρω του. Η ξενοδόχα τον προσπέρασε χωρίς να του πει τίποτα, ενώ ο κύριος του απάντησε από το τραπέζι. «Και βέβαια έφυγε, μόλις αφήσατε την ενέδρα σας· τότε μόνο μπόρεσε να φύγει. Απορεί όμως κανείς πόση ευαισθησία έχει ο Κλαμ· προσέξατε, κυρία μου, πόσο ανήσυχος ήταν, κοιτάζοντας τριγύρω;» Η ξενο-

δόξα δεν το επιβεβαίωσε, ενώ ο κύριος συνέχισε: «Ευτυχώς που δεν υπήρχε τίποτα απολύτως για να δει· ο αμαξιάς είχε σβήσει και τις πατημασιές πάνω στο χιόνι». «Η κυρία δεν είδε τίποτα» είπε ο Κ. Το είπε όμως χωρίς και να πιστεύει σ' αυτό· απλώς αντιδρούσε, γιατί τον είχε εκνευρίσει ο ισχυρισμός του κυρίου που ήταν απόλυτος και αυταρχικός. «Ίσως εκείνη τη στιγμή να μην ήμουν στην κλειδαρότρυπα» είπε αμέσως η ξενοδόχα, για να υποστηρίξει τον κύριο· ωστόσο ήθελε να 'ναι και αντικειμενική απέναντι στον Κλαμ και πρόσθεσε: «Δε νομίζω πως είναι τόσο πολύ ευαίσθητος ο Κλαμ. Ανησυχούμε γι' αυτόν και κάνουμε το παν να τον προφυλάξουμε· γι' αυτό πιστεύουμε μετά πως είναι φοβερά ευαίσθητος. Πάντως, πολύ σωστά ενεργούμε και πιστεύουμε έτσι· αυτό άλλωστε θέλει κι ο Κλαμ. Αλλά δεν ξέρουμε ποια είναι η πραγματικότητα. Φυσικά, ο Κλαμ δε θα μιλήσει ποτέ με κάποιο πρόσωπο που δεν το θέλει να του μιλήσει, όσο και να προσπαθεί απελπισμένα κι όσο και να γίνεται θρασύς. Πάντοτε δεσπόζει μόνο μια πραγματικότητα· το ότι ο Κλαμ δε θα το δεχτεί ποτέ, ούτε θα του επιτρέψει να σταθεί μπροστά του· αυτό και μόνο αρκεί για μας. Πώς όμως αυτό αποδεικνύει πως ο Κλαμ δεν αντέχει να δει κανέναν; Αυτό το πράγμα δεν αποδεικνύεται ποτέ, αφού δε θα το δούμε ποτέ». Ο κύριος συμφώνησε αμέσως: «Ναι, κατά βάση, αυτό πιστεύω κι εγώ· μίλησα όμως λίγο διαφορετικά, για να με καταλάβει ο κύριος χωρομέτρης. Πάντως, σα βγήκε ο Κλαμ, έριξε γύρω του μερικές ματιές». «Ίσως με έψαχνε» είπε ο Κ. «Δεν αποκλείεται» είπε ο κύριος, «αυτή τη λεπτομέρεια δεν την είχα σκεφτεί». Γέλασαν όλοι και πιο δυνατά η Πέπη, ενώ δεν είχε καταλάβει τίποτα.

«Αφού διασκεδάζουμε τόσο όμορφα όλοι μας» είπε ο κύριος, «θα σας παρακαλέσω, κύριε χωρομέτρη, να μου απαντήσετε σε μερικές ερωτήσεις για να συμπληρώσω την έκθεσή μου». «Όλο γράφουν εδώ» είπε ο Κ., ρίχνοντας από τη θέση του μια ματιά στα χαρτιά. «Οπωσδήποτε, είναι μια κακή συνήθεια» είπε ο κύριος ξαναγελώντας, «ίσως όμως δε με ξέρετε. Λέγομαι Μόμους κι είμαι ο γραμματέας του Κλαμ στο χωριό». Ύστερα από τα λόγια αυτά, όλοι εκεί μέσα σοβάρεψαν. Αν και η ξενοδόχα κι η Πέπη ήξεραν πολύ καλά τον Μόμους, τα 'χασαν κι αυτές μόλις ακούστηκε το όνομα κι ο βαθμός. Ακόμα κι ο ίδιος ο Μόμους, σα να είχε ξεπεράσει τα όρια που έθετε η ορθή φρόνηση και θέλοντας να απο-

φύγει τουλάχιστο τις συνέπειες από τη σπουδαιότητα που επέβαλαν τα λόγια του, έπεσε με τα μούτρα στα χαρτιά του κι άρχισε να γράφει. Σε λίγο τίποτα δεν άκουγες μέσα στη αίθουσα παρά μόνο το γρατσούνισμα της πέννας. «Τι σημαίνει αυτό; Γραμματέας στο χωριό;» ρώτησε ο Κ., ύστερα από μια ανάπαυλα. Αντί για τον Μόμους, που τώρα αφού είχε συστηθεί δεν έβλεπε τον λόγο να δίνει κι άλλες εξηγήσεις, απάντησε η ξενοδόχα: «Ο κύριος Μόμους είναι γραμματέας του Κλαμ, όπως είναι όλοι οι γραμματείς του Κλαμ· αλλά η έδρα του και, αν δεν κάνω λάθος, η δικαιοδοσία του...» σταμάτησε γυρίζοντας προς τον Μόμους, που πάντοτε έγραφε και τώρα έκανε μια ζωνηρή κίνηση με το κεφάλι, και η ξενοδόχα καταλαβαίνοντας το νόημα άλλαξε τη φράση της. «Η έδρα του λοιπόν κι όχι η δικαιοδοσία περιορίζεται στο χωριό. Ο κύριος Μόμους δηλαδή διεκπεραιώνει τη δουλειά του Κλαμ που χρειάζεται το χωριό και δέχεται τις αιτήσεις που υποβάλλουν οι χωρικοί στον Κλαμ». Ο Κ. την κοίταζε βαριεστημένος, χωρίς ενδιαφέρον για τις εξηγήσεις αυτές, ενώ η ξενοδόχα πρόσθεσε με αμηχανία: «Έτσι έχει καθοριστεί· όλοι οι κύριοι του Πύργου έχουν τους γραμματείς στο χωριό». Ο Μόμους που πρόσεχε με περισσότερο ενδιαφέρον από τον Κ., πρόσθεσε και μια άλλη λεπτομέρεια: «Οι περισσότεροι από τους γραμματείς στο χωριό εργάζονται μόνο για έναν κύριο, ενώ εγώ για δύο· τον Κλαμ και τον Βαλαμπένη». «Ναι» έκανε η ξενοδόχα που τώρα το θυμήθηκε και γύρισε στον Κ. «Ο κύριος Μόμους εργάζεται για δυο κυρίους, για τον Κλαμ και τον Βαλαμπένη κι έτσι είναι δυο φορές γραμματέας στο χωριό». «Πράγματι, είναι δυο φορές» είπε ο Κ. κάνοντας ένα επιδοκιμαστικό γνέψιμο στον Μόμους, όπως γνέφει κανείς σ' ένα παιδί, μόλις ακούει να το παινεύουν. Ο Μόμους πάλι έσκυψε μπροστά του και κοίταζε τον Κ. επίμονα. Αν υπήρχε κάποια περιφρόνηση στην κίνηση του Κ., είτε δεν την πρόσεξαν, είτε την περίμεναν. Είχαν περιγράψει με λεπτομέρειες στον Κ., αυτόν που τον θεωρούσαν ανάξιο και να τον αντικρίσει ακόμα ο Κλαμ περαστικός, γιατί ήθελαν απροκάλυπτα να αποσπάσουν την εκτίμηση και το θαυμασμό του. Ο Κ. όμως δεν έδειχνε το σεβασμό που έπρεπε, ενώ σκοτωνόταν να προσελκύσει έστω και μια ματιά του Κλαμ, και συνάμα πάλι δεν υπολόγιζε καθόλου, λόγου χάρη, τη θέση του Μόμους που είχε το δικαίωμα να ζει κάτω από τα μάτια του Κλαμ. Δεν ήθε-

λε λοιπόν ο Κ. να αγωνιστεί για να φτάσει στο περιβάλλον του Κλαμ, αλλά στον ίδιο και μόνο στον ίδιο τον Κλαμ· κι ήθελε να τον φτάσει όχι για να σταθεί κοντά του, αλλά για να συνεχίσει την πορεία του, ώσπου να μπει μέσα στον Πύργο.

Ο Κ. κοίταξε το ρολόι του λέγοντας: «Είναι ώρα να πηγαίνω στο σπίτι». Ο Μόμους είδε πως ανοιγόταν δρόμος γι' αυτόν. «Ναι, οπωσδήποτε» είπε, «έχετε πολλή δουλειά στο σχολείο. Θέλω μόνο λίγες στιγμές από το χρόνο σας, να τις θυσιάσετε, να, θα σας κάνω μερικές σύντομες ερωτήσεις». «Δεν έχω καμιά όρεξη» είπε ο Κ. και στράφηκε προς την πόρτα. Ο Μόμους σηκώθηκε, ενώ άρπαξε ένα φάκελο και τον χτύπησε στο τραπέζι. «Εν ονόματι του Κλαμ, σας διατάζω ν' απαντήσετε αμέσως». «Εν ονόματι του Κλαμ!» επανέλαβε ο Κ. «Μα, πώς γίνεται και ενδιαφέρεται ο Κλαμ για τις υποθέσεις μου;» «Αυτό δεν μπορώ να το κρίνω εγώ» απάντησε ο Μόμους, «και σεις φυσικά ακόμη πιο δύσκολα μπορείτε να το κρίνετε. Με το ζήτημα αυτό ασχοληθεί μόνο ο ίδιος. Πάντως εγώ με την εξουσία, που μου έδωσε ο Κλαμ, σας διατάζω να μείνετε εδώ και να απαντήσετε». «Κύριε χωρομέτρη» μπήκε ξαφνικά στη μέση η ξενόδοχα, «δε σας δίνω άλλες συμβουλές· γιατί τις πιο καλοπροαίρετες συμβουλές μου, που σας έδωσα ως τώρα, τις κλοτσήσατε με το χειρότερο τρόπο. Δεν το κρύβω πως ήρθα εδώ, στον κύριο Μόμους, για να πληροφορησω τις αρχές για τη συμπεριφορά σας και τις διαθέσεις σας· θέλω να προστατεύσω τον εαυτό μου, ώστε να μην πατήσετε ποτέ το πόδι σας στο σπίτι μου. Αυτές είναι, δυστυχώς, οι σχέσεις μας κι έτσι θα μείνουν πάντοτε, κι αν εκφράζω τώρα τις σκέψεις μου, αυτό γίνεται, σας το βεβαιώνω, όχι για σας, αλλά για να βοηθήσω λίγο το δύσκολο έργο που ανέλαβε ο κύριος Μόμους, έχοντας να αντιμετωπίσει έναν άνθρωπο σαν και σας. Αλλά εξαιτίας της απόλυτης ειλικρίνειάς μου, αφού κι αν ήθελα ακόμα δε θα μπορούσα να σας φερθώ με ανειλικρίνεια, μπορείτε κάτι να κερδίσετε από τα λεγόμενά μου, αρκεί να θελήσετε να κουραστείτε λίγο. Στην περίπτωση αυτή, θέλω να σας κάνω να προσέξετε κάτι πολύ σπουδαίο· ο μόνος δρόμος που μπορεί να σας πάει στον Κλαμ, είναι το πρωτόκολλο του κυρίου Μόμους. Όμως, να μην υπερβάλλω, ίσως κι ο δρόμος αυτός να μη σας πάει στον Κλαμ, ίσως κάπου σκοπιάσετε. Όλα όμως αυτά θα τα αποφασίσει κατά την κρίση του ο κύριος Μόμους. Πάντως, είναι ο μοναδικός δρόμος που πάει στον

Κλαμ. Μπορείτε λοιπόν, μόνο από εγωισμό, να αρνηθείτε έναν τέτοιο μοναδικό δρόμο;» «Κυρία μου» φώναξε ο Κ., «ούτε ο μοναδικός δρόμος είναι, ούτε ο καλύτερος από τους άλλους. Μπορείτε όμως, σεις, κύριε Μόμους, να κρίνετε αν θα φτάσουν ή όχι ως τον Κλαμ τα όσα θα σας πω». «Βεβαίως θα φτάσουν» είπε ο Μόμους περήφανα και με χαμηλωμένα μάτια. «Διαφορετικά, γιατί είμαι γραμματέας;» «Ορίστε, κυρία μου» είπε ο Κ., «δεν έχω ανάγκη από το δρόμο για τον Κλαμ αλλά μόνο από το δρόμο για τον κύριο γραμματέα». «Εγώ πάντως ήθελα» είπε η ξενοδόχα, «να σας ανοίξω διάπλατα αυτό το δρόμο· μήπως δεν ήθελα να διαβιβάσω την αίτησή σας στον Κλαμ; Αυτό το πράγμα θα γινόταν διαμέσου του κυρίου Μόμους. Εσείς όμως αρνηθήκατε. Ωστόσο, από δω και μπρος δε σας μένει άλλος δρόμος απ' αυτόν. Αλλά, ειλικρινά σας το λέω, έπειτα από την απόπειρα εκείνη να ενοχλήσετε τον Κλαμ, μειώθηκαν φοβερά οι πιθανότητες επιτυχίας. Οπωσδήποτε, αυτή η ελάχιστη ελπίδα που χάνεται ήδη, και στην πραγματικότητα είναι ανύπαρκτη, είναι η μοναδική που έχετε». «Μα, πώς μπορούν να συμβαίνουν όλα αυτά, κυρία μου;» είπε ο Κ. «Στην αρχή προσπαθήσατε να με εμποδίσετε να δω τον Κλαμ, τώρα όμως υπολογίζετε στα σοβαρά την επιθυμία μου, αλλά υποστηρίζετε πως είμαι χαμένος, γιατί απέτυχα στις προσπάθειές μου. Γιατί, τη μια φορά μου δίνετε ειλικρινείς συμβουλές, από την καρδιά σας, να μην επιχειρήσω καν να δω τον Κλαμ· πώς όμως με σπρώχνετε τώρα στο δρόμο προς τον Κλαμ, δείχνοντας την ίδια ειλικρίνεια φαινομενικά, ενώ πάλι παραδέχεστε πως είναι και αμφίβολο, αν ο δρόμος αυτός θα με πάει στον Κλαμ;» «Μπα, εγώ σας σπρώχνω;» είπε η ξενοδόχα. «Εσείς έτσι λέτε το σπρώξιμο, όταν σας προειδοποιώ πως κάθε προσπάθειά σας είναι κατά βάση χωρίς καμιά ελπίδα; Φτάνετε στα άκρα της αναιδείας, θέλοντας να μου ρίξετε τέτοια ευθύνη. Ίσως παίρνετε θάρρος από την παρουσία του κυρίου Μόμους. Βγάλτε το, λοιπόν, από το μυαλό σας, κύριε χωρομέτρη· πουθενά δε θέλω να σας σπρώξω. Ομολογώ μόνο ένα μου λάθος· πίστεψα περισσότερο σε σας, μόλις σας γνώρισα. Η γρήγορη επιτυχία που είχατε με τη Φρίντα, με έκανε να φοβηθώ πολύ. Δεν ήξερα πού ακόμα θα μπορούσε να σας οδηγήσει αυτή η ικανότητά σας. Απλούστατα, ήθελα να προλάβω κι άλλες συμφορές, και σκέφτηκα πως ο μόνος τρόπος, για να πετύχω κάτι, ήταν να σας αποτρέψω από την απόφασή σας, με παρακλήσεις

και απειλές. Με τον καιρό έμαθα να βλέπω το ζήτημα πιο ψύχραιμα. Μπορείτε να κάνετε ό,τι θέλετε· πάντως οι πράξεις σας μπορούν να αφήσουν βαθιές πατημασιές πάνω στην αυλή, αλλά τίποτα άλλο». «Έχω τη γνώμη πως η αντίφαση παραμένει ακόμα» είπε ο Κ. «Εμένα μου αρκεί που την τόνισα. Τώρα όμως, κύριε γραμματέα, να μου πείτε αν ο ισχυρισμός της κυρίας είναι σωστός· αν δηλαδή το πρωτόκολλο, που θα συντάξετε με τις απαντήσεις μου, θα μπορούσε να με πάει στον Κλαμ. Αν τα πράγματα είναι έτσι, δέχομαι να απαντήσω σε όλες τις ερωτήσεις σας. Γιατί, προκειμένου να συναντήσω τον Κλαμ, είμαι έτοιμος να υποστώ τα πάντα». «Όχι» απάντησε ο Μόμους, «η υπόθεση αυτή είναι τελείως άσχετη με μια συνάντηση. Πρόκειται απλώς για τη σύνταξη μιας αναφοράς για τα απογευματινά συμβάντα. Τη χρειάζομαστε για το αρχείο που διατηρεί ο Κλαμ στο χωριό. Άλλωστε η αναφορά είναι ήδη έτοιμη, μένουν μόνο δυο τρία κενά που πρέπει να συμπληρώσετε, έτσι για την τάξη. Δεν υπάρχει κανένας άλλος σκοπός ούτε ποτέ με μια τέτοια αναφορά θα μπορούσαμε να πετύχουμε έναν άλλο σκοπό». Ο Κ. κοιτάζε την ξενοδόχα αμίλητος. «Γιατί με κοιτάζετε;» τον ρώτησε, «νομίζετε πως είπα κάτι το διαφορετικό; Αυτή είναι η συνήθειά του, κύριε γραμματέα, ναι, αυτή είναι η συνήθειά του πάντοτε. Διαστρεβλώνει τις πληροφορίες που του δίνει κανείς κι έπειτα λέει πως οι πληροφορίες αυτές είναι ψεύτικες. Το είπα στην αρχή και το ξανατονίζω· δεν έχει καμιά ελπίδα να τον δεχτεί ο Κλαμ. Αφού λοιπόν δεν υπάρχει καμιά ελπίδα, πώς η κατάσταση θα αλλάξει με αυτό το πρωτόκολλο; Υπάρχει πιο σαφής δήλωση; Του εξήγησα επίσης πως το πρωτόκολλο αυτό είναι η μοναδική και πραγματικά επίσημη επαφή που θα μπορούσε να έχει με τον Κλαμ. Κι αυτή η δήλωση είναι σαφής και αδιαμφισβήτητη. Αν, ύστερα απ' όλα αυτά, δε με πιστεύει και συνεχίζει να ελπίζει, χωρίς να ξέρω πού στηρίζεται, πως θα μπορέσει να δει τον Κλαμ, τότε με την ανέλπιστη αυτή νοοτροπία του, μόνο στο πρωτόκολλο μπορεί να βρει κάποια βοήθεια. Αυτά λοιπόν είπα κι όποιος υποστηρίζει τα αντίθετα, είναι κακόπιστος, διαστρέφοντας τα λόγια μου». «Εφόσον έτσι έχουν τα πράγματα, κυρία μου» είπε ο Κ., «αναγνωρίζω πως σας παρεξήγησα και ζητώ συγγνώμη. Εγώ όμως νόμιζα, πολύ εσφαλμένα όπως αποδεικνύεται τώρα, ότι από τα λεγόμενά σας προέκυπτε πως είχα μια μικρούλα ελπίδα να δω τον Κλαμ». «Φυσικά» είπε η ξενοδόχα, «αυτό εννοού-

σα κι εγώ. Και πάλι διαστρεβλώνετε τα λόγια μου, αλλά τώρα αντίστροφα. Η γνώμη του είναι πως υπάρχει κάποια ελπίδα, και βασίζεται μόνο στο πρωτόκολλο αυτό και πουθενά αλλού. Το περιεχόμενό της όμως δε σας δίνει τη λαβή να πέσετε στον κύριο Μόμους με την ερώτησή σας εκείνη, αν θα μπορούσατε να δείτε τον Κλαμ, αφού θα δίνατε τις σχετικές απαντήσεις. Όταν ένα παιδί κάνει τέτοιες ερωτήσεις, οι μεγάλοι γελάνε κι όταν οι μεγάλοι κάνουν τις ερωτήσεις αυτές, προσβάλλουν την εξουσία. Ο κύριος Μόμους όμως, είχε την καλοσύνη να το καλύψει με την ευγένεια της απάντησής του. Η ελπίδα όμως που εννοώ βρίσκεται απλώς στη φράση, πως διαμέσου του πρωτόκολλου έχετε ένα είδος επαφής, ένα τέτοιο είδος πιθανόν και με τον Κλαμ. Αυτό δε σας αρκεί; Αν κάποιος σας ρωτούσε να πείτε ποια υπηρεσία σας έδωσε αυτό το προνόμιο της ελπίδας, θα μπορούσατε να μνημονεύσετε καμιά; Λοιπόν, αυτά είναι τα τελευταία λόγια που λέγονται· αυτό είναι το καλύτερο που μπορούμε να πούμε για την ελπίδα σας· οπωσδήποτε ο κύριος Μόμους, εξαιτίας της επίσημης δουλειάς του, δεν μπορούσε να σας κάνει κανέναν υπαινιγμό, ούτε τον ελάχιστο. Γι' αυτόν, πρόκειται για τη σύνταξη μιας αναφοράς για τα απογευματινά συμβάντα, μόνο για την τάξη. Μην περιμένετε να σας πει άλλα, κι αν ακόμα και τώρα τον ρωτήσετε τη γνώμη του γι' αυτά που σας είπα». «Κύριε γραμματέα, θα διαβάσει ο Κλαμ αυτό το πρωτόκολλο;» «Όχι» απάντησε ο Μόμους, «για ποιο λόγο να το διαβάσει; Μπορεί ο Κλαμ να διαβάζει όλα τα πρωτόκολλα; Δε διαβάζει κανένα. “Μη μ' ενοχλείτε με τα πρωτόκολλα σας!” μας λέει». «Κύριε χωρομέτρη» είπε η ξενοδόχα στενάζοντας, «με κουράζετε με όλες αυτές τις ερωτήσεις. Το βρίσκετε τόσο απαραίτητο ή ασ πούμε τόσο επιθυμητό, να διαβάσει ο Κλαμ το πρωτόκολλο και να πληροφορηθεί με όλες τις λεπτομέρειες τις μηδαμινότητες της ζωής σας; Εγώ λέω πως θα έπρεπε να παρακαλάτε με ταπεινωση να αποκρυφτεί το πρωτόκολλο από τον Κλαμ. Πάντως κι αυτή η παράκληση είναι παράλογη όπως και η άλλη, γιατί ποιος μπορεί να κρύψει κάτι από τον Κλαμ; Και όμως, αν παρακαλούσατε κάτι τέτοιο, θα αφήνατε να φανεί ένας πιο συμπαιθητικός χαρακτήρας. Μήπως η στάση σας εξυπηρετεί καθόλου την ελπίδα σας; Δεν είπατε άλλωστε πως αρκείστε και μόνο να μιλήσετε στον Κλαμ, έστω κι αν δε γυρίσει να σας δει και δε σας ακούσει; Ορίστε λοιπόν, μπορείτε να το πετύχετε, πολύ καλύτερα, διαμέσου του

πρωτόκολλου». «Πολύ καλύτερα;» ρώτησε ο Κ. «Και με ποιον τρόπο;» «Αν δεν είχατε την τακτική να μιλάτε πάντοτε για τα πράγματα σαν ένα παιδί, σα να 'ναι φαγώσιμα! Γιατί, ποιος μπορεί να απαντήσει σε τέτοιες ερωτήσεις; Το πρωτόκολλο λοιπόν αυτό θα μπει στο αρχείο του Κλαμ που έχει στο χωριό. Αυτό ήδη το έχετε ακούσει τίποτα άλλο δεν μπορεί να σας πει κανείς με βεβαιότητα. Ξέρετε όμως όλη τη σημασία που έχει το πρωτόκολλο του κυρίου Μόμους και το αρχείο στο χωριό; Ξέρετε τι σημαίνει να ανακρίνεστε από τον κύριο Μόμους; Όπως φαίνεται, είναι πιθανό κι ο ίδιος να μην το ξέρει. Για την τάξη, όπως λέει, κάθεται εδώ, ήσυχος, και κάνει τη δουλειά του. Να σκεφτείτε όμως πως τον διόρισε ο Κλαμ, πως ενεργεί με την εξουσία του Κλαμ, πως αυτό που κάνει, έστω κι αν δεν το δει ποτέ ο Κλαμ, έχει από πριν τη συγκατάθεση του Κλαμ. Μπορεί λοιπόν ένα πράγμα να γίνεται με τη συγκατάθεση του Κλαμ και να μην είναι εμποτισμένο από το πνεύμα του; Δεν κολακεύω τον κύριο Μόμους, για όνομα του Θεού, αλλά τον παρουσιάζω σαν όργανο στο χέρι του Κλαμ, σαν πρόσωπο που δεν έχει ελευθερία, γιατί εξαρτάται από τη συγκατάθεση του Κλαμ. Πάντως αλίμονο σ' αυτόν που δεν υπακούει στον κύριο Μόμους».

Οι απειλές της ξενοδόχας δεν τρώμαξαν καθόλου τον Κ. Οι ελπίδες, προσπαθούσε να του τις δώσει σαγηνευτικές, τον είχαν κουράσει. Ο Κλαμ ήταν πολύ μακριά. Κάποτε η ξενοδόχα είχε παρομοιάσει τον Κλαμ με τον αετό· τότε του φάνηκε γελοίο, μα τώρα όχι. Φαντάστηκε τον Κλαμ σαν ένα ον απρόσιτο, σε μια απόρθητη κατοικία, σιωπηλό, που τη σιωπή του τη διέκοπταν κάτι κραυγές, που ποτέ του δεν είχε ακούσει ο Κ. Το βλέμμα του ήταν καταθλιπτικό· ποτέ δεν μπορούσες να το ερευνήσεις και να το δαμάσεις· έγραφε κύκλους με τη δύναμη ανεξιχνίαστων νόμων εκεί ψηλά· εδώ χαμηλά που ήταν ο Κ. δεν μπορούσε να κάνει τίποτα, για να τους διαταράξει. Όλα αυτά ήταν κοινά σημεία ανάμεσα στον Κλαμ και τον αετό. Σίγουρα όλα αυτά δεν είχαν καμιά σχέση με το πρωτόκολλο που τη στιγμή εκείνη το γέμιζε ψίχουλα ο κύριος Μόμους, τρώγοντας λαίμαργα ένα σάντουιτς μαζί με την μπίρα του· έβλεπε πως όλα τα χαρτιά του είχαν γεμίσει αλάτι και κίμνο.

«Καληνύχτα» είπε ο Κ., «δε δέχομαι καμιά ανάκριση». Έπειτα έφτασε στην πόρτα. «Μα, τι κάνει αυτός; Φεύγει!» φώναξε κάπως ανήσυχος ο Μόμους στην ξενοδόχα. «Δε θα τολμήσει» είπε αυτή.

Ο Κ. δεν ήθελε πια να ακούσει κι άλλα, ήδη ήταν στον προθάλαμο. Έκανε κρού κι έξω φυσούσε πολύ. Από την απέναντι πόρτα βγήκε μπροστά του ο ξενοδόχος· φαίνεται πως παρακολουθούσε στον προθάλαμο πίσω από καμιά μικρή τρύπα. Ήταν αναγκασμένος να σφίγγει το πανωφόρι του στα γόνατα, ακόμα και στον προθάλαμο· τόσο δυνατά τον χτυπούσε ο αέρας. «Φεύγετε, κύριε χωρομέτρη, τόσο γρήγορα;» τον ρώτησε. «Παραξενεύεστε;» ρώτησε ο Κ. «Ναι» είπε ο ξενοδόχος. «Δεν εξεταστήκατε λοιπόν;» «Όχι» απάντησε ο Κ., «δε θέλησα». «Γιατί;» ρώτησε ο ξενοδόχος. «Το θεωρώ χωρίς κανένα νόημα» είπε ο Κ. «Είναι σα να υποχωρώ σ' ένα χωρατό ή σε μια ιδιοτροπία της γραφειοκρατίας. Άλλη φορά ίσως θα μπορούσα να το δεχτώ έτσι, σήμερα όχι». «Βέβαια, βέβαια» συμφώνησε ο ξενοδόχος από ευγένεια κι όχι από πεποίθηση. «Πρέπει τώρα να επιτρέψω στους υπηρέτες να μπουν στην μπυραρία» πρόσθεσε αμέσως. «Πέρασε η ώρα από πολύ πιο μπροστά. Ωστόσο δεν ήθελα να διακόψω την ανάκριση». «Τη θεωρείτε λοιπόν τόσο σπουδαία;» ρώτησε ο Κ. «Μα, φυσικά» είπε ο ξενοδόχος. «Δεν έπρεπε να αρνηθώ;» ρώτησε ο Κ. «Όχι» είπε ο ξενοδόχος, «δεν έπρεπε να συμπεριφερθείτε έτσι». Βλέποντας πως ο Κ. δε μιλούσε, πρόσθεσε είτε για παρηγοριά είτε για να τον κάνει να φύγει πιο γρήγορα: «Πάντως δεν έφτασε και το τέλος του κόσμου!» «Όχι» απάντησε ο Κ. «Τα σημεία των καιρών δε δείχνουν τέτοιο πράγμα». Χώρισαν χαμογελώντας.

Στο δρόμο

Ο Κ. βγήκε έξω κι ένωσε τον αέρα που σάρωνε το δρόμο· κοίταξε το σκοτάδι. Ήταν ένας απαίσιος και φοβερός καιρός. Σκεφτόταν τους τρόπους που μηχανεύτηκε ή ξενοδόχα, για να τον κάνει να δεχτεί το πρωτόκολλο και με ποιο τρόπο αρνήθηκε. Καθώς το σκεφτόταν, έβρισκε μια άγνωστη σχέση ανάμεσα στους τρόπους της ξενοδόχας και τη δική του τακτική. Πάντως η απόπειρα της ξενοδόχας δεν ήταν καθόλου έντιμη· κατά βάθος τον εξωθούσε να εκδηλωθεί εναντίον του πρωτόκολλου. Γι' αυτό δεν ήξερε, αν είχε αντιπαχθεί ή αν είχε υποκύψει. Η κακή ψυχή της ενεργούσε με τυφλό τρόπο, όπως ο αέρας· έκανε κάτι με την παρόρμηση περιέργων και άγνωστων εντολών που κανείς δεν μπορούσε να μαντέψει.

Είχε κάνει μερικά βήματα στο δρόμο κι είδε τα φώτα παραπέρα να κινούνται στο σκοτάδι. Χάρηκε, γιατί έβλεπε ένα σημάδι ζωής· έτρεξε προς το μέρος εκείνο, ενώ και τα φώτα πλησίαζαν προς αυτόν. Πάντως, χωρίς να ξέρει γιατί, απογοητεύτηκε πλήρως σαν είδε τους βοηθούς. Ωστόσο τους έστειλε η Φρίντα και τα φανάρια που κρατούσαν ήταν δικά του· έτσι γλίτωσε από το απαίσιο σκοτάδι που τον τύλιγε. Αλλά κάτι άλλο περίμενε κι όχι αυτούς τους παλιούς γνώριμους που του είχαν γίνει βάρος. Οι βοηθοί όμως δεν ήταν μόνοι· ανάμεσά τους, από το σκοτάδι ξεπρόβαλε ο Βαρνάβας. «Βαρνάβα!» φώναξε ο Κ. και του έδωσε το χέρι, «ήρθες για μένα;» Το ξάφνιασμα που τον ξανάβλεπε έδιωξε όλη τη δυσαρέσκεια που του είχε κάποτε προξενήσει ο Βαρνάβας. «Ναι, για σένα» απάντησε ο Βαρνάβας με τον ίδιο φιλικό τόνο, «κι έχω ένα γράμμα από τον Κλαμ». «Ένα γράμμα από τον Κλαμ!» ξεφώνισε ο Κ., κάνοντας το κεφάλι πίσω. «Φέξτε εδώ» φώναξε στους βοηθούς του που

στριμώχτηκαν δεξιά κι αριστερά του, υψώνοντας τα φανάρια τους. Ο Κ. αναγκάστηκε να το διπλώσει, για να μην το πάρει ο αέρας. Έπειτα διάβασε: «Προς τον κύριο χωρομέτρη, Πανδοχείο της Γέφυρας. Είμαι πάρα πολύ ευχαριστημένος από τις εργασίες σας που κάνατε ως τώρα. Πολύ καλή είναι επίσης και η εργασία των βοηθών. Έχετε πολύ ωραία μέθοδο, για να τους κάνετε να εργάζονται σωστά. Να έχετε πάντοτε τον ίδιο ζήλο και να συνεχίσετε τις εργασίες σας, ώσπου να τελειώσετε σωστά όλο το έργο σας. Μια οποιαδήποτε καθυστέρηση θα με κάνει να στενοχωρηθώ. Ως προς το ζήτημα του μισθού σας, μείνετε ήσυχος, γιατί θα ρυθμιστεί πολύ γρήγορα. Δε θα σας ξεχάσω». Ο Κ. δεν πήρε τα μάτια του από το γράμμα, παρά μόνο όταν οι βοηθοί, που αργούσαν πολύ στην ανάγνωση, άρχισαν να φωνάζουν με ζητωκραυγές, κουνώντας τα φανάρια τους, για να γιορτάσουν το ευχάριστο νέο. «Ησυχία!» τους φώναξε και στράφηκε στον Βαρνάβα: «Κάποια παρεξήγηση υπάρχει» είτε ο Κ. κι ένιωσε να τον πιάνει η απογευματινή κούραση. Ο δρόμος για το σχολείο του φαινόταν ατέλειωτος και πίσω από τον Βαρνάβα έβλεπε όλη την οικογένειά του. Οι βοηθοί τον έσπρωχναν από πίσω κι ο Κ. αναγκάστηκε να τους κάνει πέρα με τους αγκώνες του. Γιατί λοιπόν τους είχε στείλει η Φρίντα, αφού τους είχε κι αυτός διατάξει να μείνουν κοντά της; Το δρόμο για το σχολείο μπορούσε να τον βρει μόνος του, πολύ καλύτερα και χωρίς τη συνοδεία των βοηθών. Ένας από τους δυο μάλιστα είχε τυλίξει ένα κασκόλ στο λαιμό του κι οι άκρες του κυμάτιζαν στον αέρα, χτυπώντας μερικές φορές και το πρόσωπο του Κ. Ο άλλος βέβαια βοηθός με τα αεικίνητα και μακριά δάχτυλά του μάζευε αυτές τις άκρες, αλλά τα πράγματα δεν μπορούσαν να διορθωθούν. Κι οι δυο τους ήταν πολύ ευχαριστημένοι με τον περίπατο εκείνο· ο αέρας κι η ερημιά της νύχτας τους μάγευαν. «Φύγετε» φώναξε ο Κ. «Αφού ήρθατε, γιατί δε μου φέρατε το μπασοτούνι μου; Με ποια βέργα θα σας κυνηγήσω, για να πάτε πίσω;» Στριμώχτηκαν πίσω στην πλάτη του Βαρνάβα, χωρίς να τρομάξουν και πολύ, γιατί έστησαν τα φανάρια στους ώμους του προστάτη τους, ένα δεξιά κι ένα αριστερά. Κι αυτός όμως τους έκανε πέρα γρήγορα. «Βαρνάβα, κοίταξε λοιπόν τι έγραψε ο Κλαμ» είπε ο Κ. κι ένιωσε ένα βάρος στην καρδιά του, βλέποντας πως ο Βαρνάβας μάλλον δεν τον καταλάβαινε. Όταν όλα πήγαιναν καλά, το χιτώνιό του άστραφτε, αλλά όταν τα

πράγματα δυσκόλευαν, δεν μπορούσε να του δώσει καμιά βοήθεια· μόνο κατέβαλε μια βουβή προσπάθεια, χωρίς όμως να γίνεται τίποτα, γιατί ο Βαρνάβας ήταν ανίσχυρος. Βέβαια, μπορούσε να χαμογελάει, αλλά αυτό βοηθούσε τόσο λίγο, όσο και τα αστέρια του ουρανού στη θύελλα που ξεσπούσε τώρα κάτω. Ο Κ. έβαλε το γράμμα μπροστά στον Βαρνάβα. «Του μετέδωσαν λανθασμένες πληροφορίες· δεν έχω κάνει καμιά χωρομέτρηση και το βλέπει κι ο ίδιος πόσο αξίζουν οι βοηθοί. Μπορώ να διακρίνω μια δουλειά που δεν την άρχισα ποτέ; Έτσι δεν μπορώ να προξενήσω ούτε τη δυσανεμία του κυρίου Κλαμ. Πώς όμως κέρδισα την εκτίμησή του; Φυσικά για να μείνω ήσυχος, αυτό είναι τελειώς αδύνατο». «Θα δω τι έγινε» είπε ο Βαρνάβας που σ' όλο αυτό το διάστημα είχε στραμμένη τη ματιά του πέρα από το γράμμα· φυσικά δεν το είχε διαβάσει, αφού το κρατούσε πολύ κοντά στο πρόσωπό του. «Μου λες πως θα φροντίσεις να δεις την υπόθεση» είπε ο Κ., «μα πώς να το πιστέψω; Τώρα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, χρειάζομαι έναν πιο έμπιστο αγγελιαφόρο». Ο Κ. ανυπόμονος δάγκανε τα χείλη του. Ο Βαρνάβας έσκυψε το κεφάλι κι ο Κ. παραλίγο να παρασυρθεί και να τον πιστέψει. «Κύριε» είπε, «ασφαλώς θα φροντίσω την υπόθεση και φυσικά θα διαβιβάσω το μήνυμα που μου δώσατε την προηγούμενη φορά». «Πώς» ούρλιαξε ο Κ. «Δεν έδωσες ακόμα το μήνυμα; Δεν πήγες στον Πύργο την άλλη μέρα;» «Όχι» απάντησε ο Βαρνάβας, «ο πατέρας μου είναι γέρος, όπως ξέρεις και τον είδες· έπεσε πολλή δουλειά κι έπρεπε να τον βοηθήσω. Αλλά τώρα θα αρχίσω πάλι να πηγαίνω ταχτικά στον Πύργο». «Μα τι κάνεις, ακαταλόγηστε άνθρωπε» φώναξε ο Κ. χτυπώντας το μέτωπό του με τη γροθιά, «δεν προηγούνται από κάθε άλλη δουλειά οι υποθέσεις του Κλαμ; Είσαι σε μια τόσο σπουδαία θέση, κάνεις τον αγγελιαφόρο κι αμελείς με τέτοιο ελεεινό τρόπο τα καθήκοντά σου! Μα, ποια σχέση έχει με όλα αυτά η δουλειά του πατέρα σου; Ο Κλαμ περιμένει αυτό το μήνυμα και συ καθαρίζεις στάβλους, αντί να τσακιστείς και να πας να του το δώσεις;» «Ο πατέρας μου είναι τσαγκάρης» απάντησε ο Βαρνάβας ήρεμα, «παίρνει παραγγελίες από τον Μπρούνσβικ κι εγώ είμαι βοηθός του πατέρα μου». «Μα τι είναι αυτά; Μπρούνσβικ, παραγγελίες, τσαγκάρης» φώναξε θυμωμένος ο Κ. σα να 'θελε να σβήσει μια για πάντα αυτές τις λέξεις. «Ποιος λοιπόν χρειάζεται παπούτσια σ' αυτούς τους έρημους δρό-

μους· και ποια σχέση έχει η δουλειά του τσαγκάρη με τις υποθέσεις μου; Σου εμπιστεύτηκα ένα γράμμα, όχι για να το παραπετάξεις και να το τσαλακώσεις κάτω στον πάγκο σου, αλλά για να το πας στον Κλαμ». Ο Κ. σε λίγο ηρέμησε κάπως, αφού θυμήθηκε πως ο Κλαμ σ' όλο αυτό το διάστημα ήταν μάλλον στο Χέρενχοφ κι όχι στον Πύργο. Πάντως ο Βαρνάβας τον θύμωσε για μια ακόμη φορά, σαν άρχισε να του λέει απ έξω το μήνυμα, για να του δείξει πως το θυμόταν. «Φτάνει, δε θέλω να ακούσω τίποτα άλλο» φώναξε ο Κ. «Μη θυμώνεις μαζί μου, κύριε» είπε ο Βαρνάβας. Και για να δείξει, ίσως ασυναίσθητα, την αποδοκιμασία του για τον Κ. τράβηξε τη ματιά του απ' αυτόν και τη χαμήλωσε πολύ· ίσως είχε απογοητευτεί από το ξέσπασμα του Κ. «Δε θυμώνω μαζί σου» είπε ο Κ. κι έδειχνε πως ο θυμός του τώρα στρεφόταν εναντίον του εαυτού του. «Είναι τρομερό για μένα να έχω έναν αγγελιαφόρο σαν και σένα για τόσο μεγάλα και κρίσιμα ζητήματα».

«Πάντως» είπε ο Βαρνάβας και φαινόταν σα να 'θελε να πει περισσότερα για να υπερασπιστεί την τιμή του και τη δουλειά που έκανε ως αγγελιαφόρος, «ο Κλαμ δεν ανυπομονεί διόλου για το μήνυμά σου· θυμώνει όμως όσες φορές πηγαίνω. Σα με βλέπει στον Πύργο, φεύγει και πηγαίνει σε άλλο γραφείο, δε με δέχεται. Άλλωστε πουθενά δε λέγεται πως είμαι υποχρεωμένος να μεταφέρω αμέσως ένα μήνυμα στον Πύργο. Αν δηλαδή κάτι τέτοιο λεγόταν ρητώς, θα το πήγαινα αμέσως· αλλά δεν είναι καθορισμένο ένα τέτοιο πράγμα κι αν ακόμα ποτέ δεν πήγαινα το μήνυμά σου, κανείς δε θα έλεγε το παραμικρό. Όσες φορές μεταφέρω ένα μήνυμα, το κάνω γιατί το θέλω».

«Πολύ καλά» απάντησε ο Κ. κοιτάζοντας τον Βαρνάβα, και μη θέλοντας να αντικρίσει σκόπιμα τους βοηθούς, που κάθε τόσο σήκωναν τα κεφάλια τους πίσω από τους ώμους του Βαρνάβα, σα να έβγαιναν από μια καταπακτή, κι ύστερα χάνοντας πάλι, βγάζοντας σιγανά σφυρίγματα, όπως σφυρίζει ο αέρας, σα να 'θελαν να πουν πως τρόμαζαν από τον Κ. Με τον τρόπο αυτό διασκεδάζαν αρκετή ώρα. «Δεν ξέρω τι ακριβώς γίνεται με τον Κλαμ, πάντως αμφιβάλλω πολύ αν μπορείς να καταλάβεις τι τρέχει εκεί πάνω. Κι αν ακόμα καταλάβαινες, δε θα μπορούσαμε να βελτιώσουμε τίποτα. Αλλά μπορείς να μεταφέρεις ένα μήνυμα κι αυτό μόνο ήταν όλο που ζήτησα. Ήταν ένα πολύ σύντομο μήνυμα. Θα το πας αύ-

ριο και θα μου φέρεις την απάντηση, ή τουλάχιστο θα μου πεις πως έγινε δεκτό. Μπορείς να κάνεις αυτό που σου ζητώ τώρα; Θα ήταν μεγάλη εξυπηρέτηση για μένα. Ίσως θα έχω την ευκαιρία αργότερα να σε ανταμείψω, όπως σου αξίζει· μήπως και τώρα έχεις καμιά επιθυμία που μπορώ να την πραγματοποιήσω;» «Και βέβαια, θα εκτελέσω τις διαταγές σου» είπε ο Βαρνάβας. «Και θα κάνεις το παν, για να κάνεις τη δουλειά σου όσο γίνεται πιο καλά· θέλω να δώσεις το μήνυμα στον ίδιο τον Κλαμ και να πάρεις απάντηση από τον ίδιο τον Κλαμ, αμέσως όμως, και μάλιστα αύριο το πρωί, έτσι λοιπόν θα το κάνεις;»

«Θα κάνω ό,τι μπορώ» απάντησε ο Βαρνάβας, «άλλωστε αυτό κάνω πάντοτε». «Καλά, δε συζητάμε τώρα αυτό το ζήτημα» είπε ο Κ. «Το μήνυμα είναι το ακόλουθο: Ο χωρομέτρης παρακαλεί τον κύριο διευθυντή να τον δεχτεί σε μια προσωπική συνάντηση, δεχόμενος από πριν όποιους όρους θα ήθελε να του θέσει για τη συνάντηση αυτή. Είναι αναγκασμένος να υποβάλει μια τέτοια παράκληση, γιατί όλοι οι μεσολαβητές ως τώρα δεν έκαναν τίποτα. Μια απόδειξη για την κατάσταση αυτή είναι το γεγονός πως δεν έκανε καμιά χωρομετρική εργασία κι ο δήμαρχος μάλιστα του είπε πως ποτέ δε θα κάνει μια τέτοια δουλειά. Έτσι το γράμμα του κυρίου διευθυντή, του προξένησε απελπισία και ατίμωση. Μόνο μια προσωπική συνάντηση με τον κύριο διευθυντή θα μπορούσε να οδηγήσει στη λύση του ζητήματος. Βέβαια, ο χωρομέτρης ξέρει πως μια τέτοια παράκληση είναι ασυνήθιστη, αλλά θα κάνει το παν, για να ενοχλήσει στο ελάχιστο τον κύριο διευθυντή. Δέχεται κάθε περιορισμό του χρόνου ως προς τη διάρκεια της συνάντησης· ακόμα και με δέκα λέξεις θα μπορούσε να ξεδιαλύνει την υπόθεση. Περιμένει την απόφαση του κυρίου διευθυντή με βαθύτατο σεβασμό και μεγάλη αγωνία». Ο Κ. όσο μιλούσε φαινόταν απορροφημένος. Είχε την εντύπωση πως βρισκόταν μπροστά στην πόρτα του Κλαμ και μιλούσε στο θυρωρό του. «Βέβαια, το μήνυμα έγινε κάπως μεγάλο» συνέχισε, «πρέπει όμως να το αποστηθίσεις· δε θέλω να γράψω κανένα γράμμα, γιατί κι αυτό θα χανόταν μέσα στο λαβύρινθο των εγγράφων». Ο Κ. για να βοηθήσει τον Βαρνάβα, το έγγραψε πρόχειρα σ' ένα κομμάτι χαρτί που το στήριξε στην πλάτη ενός βοηθού, ενώ ο άλλος κρατούσε ψηλά το φαναράκι. Ο Κ. όμως το έγγραφε, ενώ το υπαγόρευε ο Βαρνάβας, που στο μεταξύ

το είχε συγκρατήσει πολύ καλά στο μυαλό του, και το επαναλάμβανε σωστά, χωρίς να μπερδεύεται από τις άστοχες παρεμβάσεις των βοηθών. «Έχεις πολύ δυνατή μνήμη» του είπε ο Κ. ενώ του παρέδιδε το χαρτί. «Θέλω όμως και στα άλλα να δείξεις την ίδια ικανότητα. Θέλεις να ζητήσεις τίποτα; Όχι λοιπόν; Εγώ πάντως σου το λέω ειλικρινά, πως θα ήμουν πιο ήσυχος για την τύχη του μηνύματός μου, αν μου ζητούσες και κάτι». Στην αρχή ο Βαρνάβας έμεινε σιωπηλός, έπειτα είπε: «Οι αδερφές μου σε χαιρετούν». «Οι αδερφές σου;» απάντησε ο Κ. «Α, ναι, εκείνες οι μεγαλόσωμες και γερές κοπέλες». «Κι οι δυο σου στέλνουν χαιρετισμούς, αλλά ιδιαίτερα η Αμαλία» είπε ο Βαρνάβας, «έπειτα, αυτή μου έφερε το γράμμα για σένα από τον Πύργο». Ο Κ. ξαφνιάστηκε από την πληροφορία και ξαφνικά ρώτησε: «Δε θα μπορούσε να πάει και το μήνυμα στον Πύργο;» «Η Αμαλία δεν μπορεί να μπει στο Κεντρικό Γραφείο» είπε ο Βαρνάβας, «αλλιώς θα πήγαινε πολύ ευχαρίστως». «Ίσως να σας επισκεφτώ αύριο» είπε ο Κ., «πρώτα όμως φέρε μου την απάντηση, θα είμαι στο σχολείο. Τους χαιρετισμούς μου στις αδερφές σου». Η υπόσχεση του Κ. φάνηκε πολύ ευχάριστη στον Βαρνάβα· έσφιξαν τα χέρια κι ο Βαρνάβας δεν κρατήθηκε και χάιδεψε τον Κ. ελαφρά στον ώμο. Ο Κ. πήρε το χάδι αυτό σα μια διάκριση, αν και χαμογέλασε που το σκέφτηκε. Ο Βαρνάβας έγινε πάλι όπως πρώτα, όταν είχε μπει στο πανδοχείο με όλη τη δόξα και τη λαμπρότητα. Ο Κ., νιώθοντας πιο άνετα, άφησε ελεύθερους τους βοηθούς να κάνουν ό,τι ήθελαν, καθώς πήγαιναν προς το σχολείο.

Στο σχολείο

Σαν έφτασε ο Κ. στο σχολείο ήταν ξεπαγιασμένος. Τα κεριά στους φανοστάτες είχαν λιώσει κι όλα γύρω ήταν κατασκοτεινά. Μπήκε ψηλαφώντας μέσα σε μια τάξη αφού τον πήγαν οι βοηθοί που είχαν ήδη μάθει τα μέρη. «Να, η πρώτη αξιέπαινη δουλειά σας» είπε ο Κ., καθώς θυμήθηκε το γράμμα του Κλαμ. Η Φρίντα ήταν σε μια γωνιά μισοκοιμισμένη· σαν τους είδε έβγαλε μια φωνή: «Αφήστε τον Κ. να κοιμηθεί, μην τον ενοχλείτε!» Ο Κ. πληροφορήθηκε με τον τρόπο αυτό τη σκέψη της, έστω κι αν μισοκοιμήθηκε, μη μπορώντας να τον περιμένει. Άναψαν μια λάμπα, αλλά δεν ύψωσαν πολύ το φιτίλι, γιατί το πετρέλαιο σχεδόν είχε σωθεί. Το καινούργιο νοικοκυριό βρισκόταν σε πρωτόγονη κατάσταση. Την αίθουσα εκείνη τη χρησιμοποιούσαν και για γυμναστήριο, γι' αυτό, όργανα γυμναστικής ήταν πεταμένα εδώ κι εκεί ή κρέμονταν από το ταβάνι. Είχαν ανάψει φωτιά κι είχαν κάψει όλα τα ξύλα. Είπαν στον Κ. πως πριν από ώρα ήταν ζεστά εκεί μέσα, αλλά τώρα η αίθουσα είχε παγώσει ξανά. Στην αποθήκη βέβαια υπήρχαν πολλά ξύλα, αλλά ήταν κλειδωμένη και το κλειδί το κρατούσε ο δάσκαλος. Μόνο εκείνα τα ξύλα είχε αφήσει, για να ζεσταθεί η αίθουσα κατά τις ώρες της διδασκαλίας. Το δωμάτιο θα 'ταν υποφερτό, αν υπήρχαν κρεβάτια, όπου θα μπορούσε κανείς να χωθεί μέσα. Εντούτοις δεν υπήρχε τίποτα άλλο παρά ένα αχυρένιο στρώμα, σκεπασμένο με ένα μάλλινο κάλυμμα της Φρίντας, με τρόπο που έδειχνε την αξιέπαινη επίδοσή της στο νοικοκυριό. Δεν υπήρχε όμως πουπουλένιο πάπλωμα, μόνο δυο χοντροκοιμένες και σκληρές κουβέρτες που δεν μπορούσαν να σε ζεστάνουν. Αυτό το αχυρένιο στρώμα όμως οι βοηθοί το κοίταζαν λιγωμένοι, χωρίς βέβαια καμιά ελπίδα να βρουν κάποια γωνιά για να πλα-

γιάσουν εκεί. Η Φρίντα κοίταξε ανήσυχη τον Κ. Είχε αποδείξεις στο Πανδοχείο της Γέφυρας πως ήξερε να περιποιείται ένα δωμάτιο, ακόμα και το πιο ελεεινό, και να το κάνει υποφερτό. Αλλά στην αίθουσα εκείνη δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. «Τα μόνα διακοσμητικά μας είναι τα όργανα της γυμναστικής» είπε στον Κ., κάνοντας προσπάθεια να χαμογελάσει, ενώ τα δάκρυά της έτρεχαν στο πρόσωπό της. Πάντως αύριο θα φρόντιζε αμέσως να καλύψει τις πιο βασικές ελλείψεις, κρεβάτια και ξύλα, και τώρα είπε στον Κ. να κάνει υπομονή. Ο Κ. δεν έβλεπε κανένα της μορφασιμό, ούτε άκουγε λέξη ή υπαινιγμό για καμιά πικρία που έτρεφε τυχόν στην καρδιά της: ο Κ. ομολογούσε στον εαυτό του πως την είχε αποσπάσει από το Χέρνχοφ τη μια φορά και από το Πανδοχείο της Γέφυρας την άλλη. Γι' αυτό κι ο Κ., θέλοντας να ανταποδώσει κάτι για τη θυσία της, έκανε ό,τι μπορούσε για να τα βρει όλα υποφερτά. Και τη στιγμή εκείνη αυτό έκανε, επαναλαμβάνοντας λέξη προς λέξη το μήνυμα, όχι όπως το είχε πει στον Βαρνάβα, αλλά όπως νόμιζε πως θα έφτανε στα αυτιά του Κλαμ. Τελικά ευχαριστήθηκε με την καρδιά του από τον καφέ που του είχε ετοιμάσει η Φρίντα σ' ένα καμινέτο. Ήταν σκυμμένος πάνω στην κρύα θερμάστρα και παρακολουθούσε τις αέρινες, έμπειρες κινήσεις της, καθώς έστρωνε την έδρα του δασκάλου με το απαραίτητο άσπρο τραπέζομάντιλο. Έφερε ένα λουλουδάτο φλιτζάνι, έπειτα ψωμί και λουκάνικο και ένα κουτί σαρδέλες. Όλα ήταν έτοιμα. Και η Φρίντα δεν είχε φάει ακόμα, αφού περίμενε τον Κ. Μόνο δυο καρέκλες υπήρχαν και σ' αυτές κάθισαν η Φρίντα κι ο Κ. Οι βοηθοί κάθισαν στο στήριγμα της έδρας, αλλά δεν έμεναν ήσυχοι. Όσο έτρωγαν, έκαναν μεγάλο θόρυβο. Μολονότι είχαν αρπάξει μεγάλες μερίδες, κάθε τόσο σηκώνονταν για να δουν αν υπήρχε και τίποτ' άλλο πάνω στο τραπέζι κι αν μπορούσαν να ελπίζουν, για να το πάρουν. Ο Κ. δεν έδινε σημασία, μόνο τους πρόσεξε όταν η Φρίντα γέλασε μαζί τους. Της έπιασε τρυφερά το χέρι και τη ρώτησε μαλακά, γιατί έδειχνε τέτοια ανοχή και τους αντιμετώπιζε καλόκαρδα, κι όταν ακόμα έδειχναν θρασύτητα. Με τη στάση αυτή δε θα μπορούσαν ποτέ να τους ξεφορτωθούν. Αν όμως έδειχναν αυστηρότητα, που χρειαζόταν άλλωστε εξαιτίας της διαγωγής τους, θα μπορούσαν είτε να τους φέρουν στο σωστό δρόμο, είτε, πράγμα πιθανότερο και προτιμότερο να τους φέρουν σε τέτοια δύσκολη θέση, ώστε να αναγκαστούν να φύγουν. Πάντως το περιβάλλον του σχολείου δεν ήταν

και τόσο ευχάριστο, για να μείνουν εκεί πολύ καιρό· αυτή η κατάσταση δε θα κρατούσε και πολύ. Οπωσδήποτε δε θα πρόσεχαν τις ελλείψεις αυτές, αν θα έφευγαν οι βοηθοί και θα έμεναν μόνοι τους. Γιατί όμως η Φρίντα δεν είχε προσέξει πως οι βοηθοί όλο και γίνονταν πιο θρασείς, λες και τους έδινε θάρρος η παρουσία της και η ελπίδα τους πως ο Κ., μπροστά σ' αυτήν, θα άλλαζε τακτική και δε θα τους φερόταν με την ίδια αυστηρότητα, όπως τις άλλες φορές. Έπειτα ίσως υπήρχε κάποιος άλλος πιο απλός τρόπος που θα μπορούσαν να διώξουν τους βοηθούς, χωρίς πολλές διατυπώσεις, κι ίσως η Φρίντα να τον ήξερε, μια που είχε μάθει καλά όλες τις συνήθειες του τόπου. Κι όπως έδειχναν τα πράγματα, αν τους έδιωχναν, θα τους έκαναν μεγάλη χάρη, γιατί δεν είχαν να κερδίσουν και τίποτα το σπουδαίο παραμένοντας στη θέση τους. Άλλωστε από δω και μπρος σταματούσε πια η ωραία τεμπελιά τους, που την είχαν απολαύσει ως τη στιγμή εκείνη, γιατί θα στρώνονταν στη δουλειά, ενώ η Φρίντα θα ξεκουραζόταν και λίγο ύστερα από τις συγκινήσεις των τελευταίων ημερών. Από την άλλη μεριά ο Κ. έπρεπε να αγωνιστεί για να βγει από τη φριχτή αυτή θέση. Πάντως, αν έφευγαν οι βοηθοί, θα ένιωθε μεγάλη άνεση και θα μπορούσε να βγάλει όλη τη δουλειά του σχολείου, εκτός από τις άλλες του ασχολίες.

Η Φρίντα άκουσε προσεχτικά, του χάιδεψε το χέρι και του είπε πως κι αυτή είχε την ίδια γνώμη, αλλά αυτός έπαιρνε πολύ τραγικά τη συμπεριφορά των βοηθών. Παιδιά ήταν, γεμάτα διάθεση και κάποια απερισκεψία, τώρα που βρέθηκαν σε μια ξένη υπηρεσία για πρώτη φορά. Άλλωστε μόλις είχαν απαλλαγεί από την αυστηρή επίβλεψη του Πύργου κι έδειχναν ανήσυχoi και ξαφνιασμένοι. Φυσικά, έκαναν πολλές ανοησίες που ήταν λογικό να τους προκαλούν ενόχληση, πιο λογικό θα 'ταν όμως να του προξενούν γέλιο. Αφού τόσες φορές κι η ίδια δεν μπορούσε να κρατηθεί και ξεσπούσε σε γέλια. Πάντως συμφωνούσε με τον Κ. πως θα 'ταν πολύ καλύτερα να πετούσαν έξω τους βοηθούς και να έμεναν ολομόναχοι. Κόλλησε πιο κοντά στον Κ. κι έχωσε το κεφάλι της στον ώμο του. Του ψιθύρισε κάτι λόγια, πολύ σιγανά, που ο Κ. για να τα ακούσει χαμήλωσε πολύ το πρόσωπό του. Του είπε πως δεν ήξερε κανέναν αποτελεσματικό τρόπο, για να διώξουν τους βοηθούς κι όσα έλεγε ο ίδιος δεν μπορούσαν να φέρουν κανένα αποτέλεσμα. Η γνώμη της ήταν, πως θα έπρεπε να τους κρατήσει, αφού ο ίδιος

τους είχε ζητήσει. Η πιο καλή λύση ήταν να μην τους παίρνει στα σοβαρά· έτσι μόνο θα του ήταν εύκολο να τους ανεχτεί.

Ο Κ. στενοχωρήθηκε από την απάντησή της. Με λίγο αστείο και με λίγο σοβαρό τρόπο, της είπε πως έπαιρνε το μέρος τους, έτσι δηλαδή έδειχνε, ή τουλάχιστον ένιωθε γι' αυτούς μεγάλη συμπάθεια, επειδή ήταν όμορφα παλικάρια. Αλλά, δεν υπήρχε κανείς που να μη μπορεί να τον ξεφορτωθεί. Στην περίπτωση λοιπόν των βοηθών θα έβλεπε πως αυτό ήταν αλήθεια.

Η Φρίντα του είπε πως θα του χρωστούσε ευγνωμοσύνη, αν μπορούσε να φέρει σε πέρας την προσπάθειά του. Από τη στιγμή εκείνη πάντως δε θα γελοούσε μαζί τους ούτε θα τους μιλούσε, αν δεν υπήρχε λόγος για τη δουλειά. Τώρα δεν έβρισκε τίποτα το κωμικό σ' αυτούς· δεν ήταν αστείο πράγμα να σε παρακολουθούν επίμονα δυο άντρες. Τους έβλεπε με το ίδιο μάτι που τους έβλεπε ο Κ. Κι ενώ έλεγαν αυτά, οι βοηθοί σηκώθηκαν λιγάκι, για να δουν μήπως υπήρχε ακόμα φαγητό και να αρπάξουν μερικές από τις ψιθυριστές κουβέττες. Η Φρίντα δεν τους πρόσεξε και μαζεύτηκε στον εαυτό της.

Ο Κ. θέλησε να επωφεληθεί από την κατάσταση αυτή και να μεγαλώσει την απέχθεια της Φρίντας για τους βοηθούς· την πήρε πιο κοντά του κι έτσι σφιγμένοι τελείωσαν το φαγητό τους. Νύσταζαν πολύ κι ήταν πια ό,τι έπρεπε για να πλαγιάσουν. Ένας από τους βοηθούς είχε αποκοιμηθεί πάνω στο φαγητό του· ο άλλος διασκέδαζε αφάνταστα κι έκανε το παν για να προσελκύσει την προσοχή των άλλων και να χαζέψουν την κωμική φυσιογνωμία του κοιμισμένου, αλλά δεν πέτυχε τίποτα. Ο Κ. και η Φρίντα στέκονταν από πάνω, χωρίς να του δίνουν καμιά προσοχή. Το κορμό όμως όλο και μεγαλώνει· κανείς δεν ήθελε να πλαγιάσει. Τελικά ο Κ. είπε πως αν δε ζέσταιναν την αίθουσα, δεν ήταν δυνατό να κοιμηθούν. Κοίταζε τριγύρω του, για να βρει κανένα τσεκούρι ή κανένα άλλο παρόμοιο εργαλείο. Οι βοηθοί ήξεραν πού βρισκόταν ένα τσεκούρι και πήγαν και το έφεραν. Ρίχτηκαν όλοι στην αποθήκη που είχε τα ξύλα. Σε λίγη ώρα έσπασαν την πόρτα και την άνοιξαν πέρα για πέρα. Οι βοηθοί πίστεψαν πως είχαν κάνει κάτι πολύ σπουδαίο και ξεφώνιζαν, σπρώχνοντας ο ένας τον άλλο. Έφεραν ένα μεγάλο σωρό ξύλα· η θερμάστρα πυρώθηκε κι όλοι πλάγιασαν εκεί γύρω. Οι βοηθοί πήραν μόνο μια κουβέττα για να τυλιχτούν. Τους έφτανε με το παραπάνω, γιατί ο ένας θα παρέμενε άγρυπνος, για να συντηρεί τη φω-

τιά. Η ζέστη έγινε τόσο μεγάλη γύρω από τη θερμάστρα που έκανε τις κουβέρτες άχρηστες. Έσβησαν τη λάμπα κι ο Κ. με τη Φρίντα πλάγιασαν ευχαριστημένοι, για να κοιμηθούν μέσα στο ήσυχο και ζεστό περιβάλλον.

Ο Κ. τη νύχτα ξύπνησε απότομα από κάποιο θόρυβο. Πετάχτηκε και μισοκοιμισμένος έψαχνε για τη Φρίντα. Αντί γι' αυτήν βρήκε ένα βοηθό να κοιμάται εκεί δίπλα του. Ήταν μάλλον πολύ εκνευρισμένος από το ξαφνικό ξύπνημα και τρώμαξε τόσο πολύ, όσο ποτέ άλλοτε από τότε που ήρθε στο χωριό. Ανασηκώθηκε αφήνοντας μια κραυγή και χωρίς να ξέρει τι έκανε, έδωσε στο βοηθό μια τόσο δυνατή γροθιά, ώστε αυτός έβαλε τα κλάματα. Σε λίγο τα πράγματα ξεκαθάρισαν. Η Φρίντα είχε ξυπνήσει, γιατί της φάνηκε πως στο στήθος της πήδησε και πέρασε ένα μεγάλο ζώο, ίσως μια γάτα. Σηκώθηκε, πήρε ένα κερδί κι έψαχνε να βρει το ζώο. Ένας βοηθός την είδε και βρήκε την πιο καλή ευκαιρία να απολαύσει για λίγο το αχυρένιο στρώμα. Την απόπειρα αυτή την πλήρωσε ακριβά και μετάνιωσε πικρά. Πάντως η Φρίντα δε βρήκε τίποτα, ίσως ήταν παραίσθηση, κι ενώ γυρνούσε κοντά στον Κ. χάιδεψε στα μαλλιά τον κουλουριασμένο βοηθό που κλαψούριζε, για να τον παρηγορήσει, και σα να είχε ξεχάσει τη βραδινή συζήτηση με τον Κ. Ο Κ. δεν είπε τίποτα, διέταξε μόνο το βοηθό να μη βάλει άλλα ξύλα στη φωτιά, γιατί ύστερα από τόσα ξύλα, ο σωρός είχε σχεδόν ξοδευτεί και η αίθουσα ήταν πια πολύ ζεστή.

Το πρωί κανείς δεν ξύπνησε, ώσπου κατέφτασαν οι μαθητές που τους τριγύριζαν με πολλή περιέργεια. Οι σκηνές αυτές δεν ήταν ευχάριστες, γιατί οι κοιμισμένοι, εξαιτίας της πολλής ζέστης, που οπωσδήποτε όμως κατά το πρωί είχε γυρίσει σε μεγάλη παγωνιά, είχαν ξεσκεπαστεί και ήταν ξαπλωμένοι με τα εσώρουχα. Όταν μάλιστα άρχισαν να ντύνονται, έμπαινε μέσα η Γκίζα, μια ξανθή δασκάλα, ψηλή κι ωραία, αλλά έδειχνε λίγο ψυχρή κι αγέρωχη. Φυσικά ήταν προετοιμασμένη για να δει τον επιστάτη κι οπωσδήποτε ο δάσκαλος θα της είχε πει αρκετά για τον Κ. Γιατί μόλις πάτησε το πόδι της στην τάξη έβαλε τις φωνές: «Αυτό είναι απαράδεκτο. Αλήθεια, πολύ ωραία πράγματα. Έχετε την άδεια να κοιμάστε στην τάξη, όχι όμως και να κάνετε έτσι. Τίποτα παραπάνω από τον ύπνο. Εγώ δεν είμαι υποχρεωμένη να διδάσκω στην κρεβατοκάμαρα. Για καμαρώστε, η οικογένεια του επιστάτη, ξαπλωμένη στα κρεβάτια

ώς το μεσημέρι! Αηδία!» Οι βοηθοί, πεσμένοι ακόμα καταγής, κοιτάζαν εμβρόντητοι τη δασκάλα και τα παιδιά. Ο Κ. σκέφτηκε πως ήταν φυσικό για τη δασκάλα να πει κάτι για την οικογένεια και τα κρεβάτια. Με τη βοήθεια της Φρίντας τράβηξε παράμερα τα δίζυγα και τη γαϊδούρα, έριξε πάνω μια κουβέρτα, κάνοντας μια προστατευτική γωνία, για να βάλουν τα ρούχα τους χωρίς να βλέπουν τα παιδιά. Αλλά η ησυχία δεν ήρθε· η δασκάλα έβαλε πάλι τις φωνές, γιατί η λεκάνη δεν είχε καθαρό νερό. Τότε ακριβώς ο Κ. σκεφτόταν να φέρει τη λεκάνη, για να πλυθεί με τη Φρίντα, αλλά δεν έκανε τίποτα, για να μην εξοργίσει περισσότερο τη δασκάλα. Η υποχώρηση όμως αυτή δεν ωφέλησε καθόλου, γιατί αμέσως ακούστηκε ένας φοβερός κρότος· δυστυχώς είχαν αφήσει αποφάγια πάνω στην έδρα κι η δασκάλα με το χάρακα τα πέταξε όλα στο πάτωμα. Φυσικά δε νοιάστηκε που τα λάδια από τις σαρδέλες και τα κατακάθια του καφέ, σκορπίστηκαν κάτω, ούτε που η καφετιέρα έγινε θρύψαλα· ο επιστάτης θα τα καθάριζε όλα. Ντυμένοι πια ο Κ. και η Φρίντα, ακουμπούσαν στο δίζυγο κι έβλεπαν να καταστρέφονται τα λιγούστια τους πράγματα. Οι βοηθοί, χωρίς να σκεφτούν καν το ντύσιμό τους, ξεπρόβαλαν μόνο με τα κεφάλια από την κουβέρτα και τα παιδιά ξέσπασαν σε ζωηρά γέλια. Η Φρίντα λυπήθηκε πάρα πολύ για το σπάσιμο της καφετιέρας. Ο Κ. την παρηγόρησε με τη διαβεβαίωση πως θα πήγαινε αμέσως στο δήμαρχο και θα ζητούσε την αντικατάστασή της· έτσι βρήκε το κουράγιο και πετάχτηκε έξω από τον κρηψώνα της, με το πουκάμισο και τη φούστα, για να περισώσει το τραπεζομάντιλο, τουλάχιστο να μη λερωθεί περισσότερο. Το πήρε αμέσως, ενώ η δασκάλα, για να την τρομάξει, χτυπούσε συνεχώς την έδρα με το χάρακα. Σαν ετοιμάστηκαν για καλά ο Κ. και η Φρίντα, έτρεξαν στους αποσβολωμένους βοηθούς και τους ανάγκασαν να φορέσουν τα ρούχα τους. Και μάλιστα μερικά ρούχα τους τα φόρεσαν οι ίδιοι και δεν περιορίστηκαν σε προτροπές και διαταγές. Κι αφού όλα ετοιμάστηκαν, ο Κ. μοίρασε τη δουλειά· οι βοηθοί θα πήγαιναν γρήγορα να φέρουν ξύλα και να ανάψουν τη θερμάστρα, πρώτα όμως στην άλλη τάξη, γιατί εκεί θα 'ταν η μεγαλύτερη απειλή που τους περίμενε, δηλαδή ο ίδιος ο δάσκαλος. Η Φρίντα θα σφουγγάριζε το πάτωμα κι ο Κ. θα κουβαλούσε νερό και θα ταχτοποιούσε τα διάφορα πράγματα. Φυσικά για πρωινό, τις στιγμές εκείνες, ούτε σκέψη. Ο Κ., θέλοντας να ερευνήσει τις διαθέσεις της δασκάλας,

αποφάσισε να βγει πρώτος από τον κρυψώνα κι οι άλλοι θα ακολουθούσαν μόλις τους φώναζε. Τα αποφάσισε όλα αυτά, γιατί δεν ήθελε να χειροτερέψει τα πράγματα, ίσως με καμιά ανοησία των βοηθών, κι έπειτα επιθυμούσε να προσπατήσει τη Φρίντα, όσο γινόταν περισσότερο. Όσο να πεις, εκείνη είχε φιλοδοξίες, ενώ αυτός δεν ενδιαφερόταν για τέτοια ζητήματα: η Φρίντα ήταν ευαίσθητη, αυτός όχι· έπειτα η Φρίντα υπολόγιζε τις μικρές στενοχώριες της στιγμής, ενώ αυτός είχε το μυαλό του στον Βαρνάβα και τις μελλοντικές προοπτικές. Η Φρίντα ακολούθησε πιστά τις οδηγίες και συνέχεια είχε κολλημένα τα μάτια της πάνω του. Μόλις εμφανίστηκε, η δασκάλα φώναξε, ενώ τα παιδιά γελούσαν με θόρυβο. «Κοιμηθήκατε καλά;» Ο Κ. δεν έδωσε σημασία, γιατί στην πραγματικότητα αυτή δεν ήταν ερώτηση. Πήγε στο νιπτήρα κι άρχισε το καθάρισμα. «Τι κάνετε τη γάτα μου;» φώναξε απότομα. Μια μεγάλη, χοντρή και γριά γάτα ήταν τεντωμένη ράθυμα πάνω στην έδρα κι η δασκάλα εξέταζε το ένα της πόδι που φαινόταν λίγο χτυπημένο. Να λοιπόν που η Φρίντα είχε δίκιο· η γάτα φυσικά, έτσι γερασμένη που ήταν, δεν πήδησε πάνω στο στήθος της· απλώς σύρθηκε εκεί, και μόλις διαπίστωσε κάποια ασυνήθιστη παρουσία, τρόμαξε και το βάλε στα πόδια· τότε με τη βιασύνη της θα χτύπησε. Ο Κ. με ηρεμία προσπάθησε να εξηγήσει το γεγονός στη δασκάλα, αλλά δεν κατάφερε τίποτα, γιατί αυτή μόνο το χτύπημα παρατηρούσε. «Τότε, κακώς ήρθατε. Για πλησιάστε εδώ!» Κάλεσε τον Κ. στην έδρα για να δει· του έδειξε το πόδι και πριν προλάβει ο Κ. να δει, άρπαξε το πόδι της γάτας και του έμπηξε τα νύχια στο πάνω μέρος του χεριού. Οι άκρες των νυχιών ήταν φαγωμένες, αλλά η δασκάλα αυτή τη φορά δεν ενδιαφέρθηκε για τη γάτα και του έμπηξε τα νύχια με μεγάλη δύναμη, ώστε το χέρι του Κ. μάτωσε. «Και τώρα στη δουλειά σας» του φώναξε ανυπόμονα, σκύβοντας πάλι πάνω στη γάτα. Η Φρίντα με τους βοηθούς, πίσω από το δίζυγο, είδε το αίμα κι έβγαλε φωνή. Ο Κ. άπλωσε το χέρι στα παιδιά και φώναξε: «Να τι μου έκανε μια κακιά και ύπουλη γάτα». Το είπε όχι για τα παιδιά, γιατί αυτά γελούσαν ασταμάτητα, χωρίς να χρειάζονται καμιά άλλη αφορητή ή παρακίνηση, και δεν μπορούσαν ποτέ να επηρεαστούν ή να συγκινηθούν από οποιοδήποτε λόγο. Είδε όμως πως η δασκάλα, μετά την προσβολή, δεν έκανε τίποτα άλλο παρ'ότι να σκύψει κοντά στη γάτα της· φυσικά η πρώτη της λύσσα είχε περάσει με το αίμα. Ο Κ. σαν

είδε όλα αυτά, φώναξε τη Φρίντα και τους βοηθούς, για να αρχίσουν την εργασία.

Ο Κ. έβγαλε έξω τη λεκάνη με τα βρόμικα νερά κι έπειτα έφερε καθαρό νερό κι άρχισε να καθαρίζει την τάξη. Εκεί που δούλευε, ένα αγόρι, ώς δώδεκα χρονών, βγήκε από το θρανίο, άγγιξε το χέρι του Κ. κι είπε κάτι που δεν ακούστηκε μέσα στο πανδαιμόνιο. Αλλά ξαφνικά σταμάτησε ο θόρυβος κι ο Κ. στράφηκε προς την πόρτα. Στο κατώφλι στεκόταν ο δάσκαλος, σαν ένα ανθρωπάκι· κρατούσε τους βοηθούς από το γιακά, τον ένα δεξιά και τον άλλο αριστερά. Τους είχε πιάσει στα ξύλα, γιατί έβγαζε κραυγές δυνατές, σταματώντας σε κάθε λέξη που έλεγε: «Ποιος τόλμησε να σπάσει την αποθήκη; Πού είναι αυτός ο αλήτης να τον τσακίσω;» Η Φρίντα που σφουγγάριζε το πάτωμα, κοντά στα πόδια της δασκάλας, σηκώθηκε απότομα και κοίταξε τον Κ., για να πάρει ίσως δύναμη. Μετά, με μια όψη που έδειχνε κάπως την παλιά της περηφάνια, είπε: «Εγώ, κύριε δάσκαλε, γιατί δεν υπήρχε άλλος τρόπος. Για να ζεσταθεί η τάξη, πριν από την ώρα της δουλειάς, έπρεπε να πάρω ξύλα από την αποθήκη. Δε θέλησα, μέσα στη νύχτα, να έρθω για το κλειδί. Ο μνηστήρας μου ήταν στο Χέρενχοφ, ίσως να έμενε εκεί ολόκληρη τη νύχτα: έπρεπε λοιπόν να πάρω μόνη μου την απόφαση. Αν έκανα λάθος, να με συγχωρέσετε για την απειρία μου. Φτάνει τόσο που με μάλωσε ο μνηστήρας μου, γι' αυτό που έκανα. Και μάλιστα μου απαγόρευσε να ανάψω φωτιά, λέγοντάς μου πως για να είναι κλειδωμένη η αποθήκη σημαίνει ότι δε θέλατε ν' ανάψει η φωτιά πριν έρθετε ο ίδιος. Δικό του είναι το λάθος που δεν ανάψαμε τη θερμάστρα, δικό μου που έσπασε η αποθήκη». «Ποιος έσπασε την πόρτα;» ρώτησε ο δάσκαλος γυρίζοντας προς τους βοηθούς που άδικα έκαναν προσπάθειες να ξεφύγουν από τα χέρια του. «Ο κύριος» απάντησαν κι οι δυο και για να μην υπάρχει ίσως καμιά αμφιβολία έδειξαν με τα χέρια τους τον Κ. Η Φρίντα γέλασε και τώρα το γέλιο της ήταν πιο πειστικό από τα λόγια της. Έπειτα έστυβε στον κουβά το σφουγγαρόπανο ήρεμα, σα να είχε λήξει με την ομολογία της το επεισόδιο· όσο για τον ισχυρισμό των βοηθών δεν άξιζε να ασχοληθεί κανείς με ένα τέτοιο κρύο αστείο. Σα γονάτισε όμως, συνέχισε τα λόγια της: «Οι βοηθοί μας είναι ακόμα παιδιά: παρά την ηλικία τους, έπρεπε να κάθονται στο θρανίο. Την αποθήκη την έσπασα εγώ χτες το βράδυ, με το τσεκούρι: ήταν κάτι πολύ εύκολο, ούτε

χρειάστηκα και τους βοηθούς, γιατί αυτοί άλλωστε μόνο για φασαρία είναι. Αλλά όταν γύρισε πίσω ο μνηστήρας μου κι έμαθε τη ζημιά, έτρεξε να δει μήπως μπορέσει να τη διορθώσει. Οι βοηθοί έτρεξαν πίσω του, ίσως γιατί φοβούνταν να μείνουν εδώ μονάχοι, κι είδαν το μνηστήρα μου να προσπαθεί να διορθώσει την πόρτα. Έτσι τους μπήκε αυτή η ιδέα, μα, σας είπα, είναι παιδιά». Πάντως κι οι βοηθοί, όσο μιλούσε η Φρίντα, κουνούσαν τα κεφάλια τους, έδειχναν συνέχεια τον Κ. κι έκαναν ό,τι νόμιζαν με άφωνους μορφασμούς, για να την μπερδέψουν. Τελικά είδαν πως δεν κατάφεραν τίποτα κι ησύχασαν. Πήραν πια τα λόγια της Φρίντας σα διαταγή και δεν απάντησαν, όταν ο δάσκαλος τους ρώτησε ξανά. «Είπατε λοιπόν ψέματα, ε;» είπε ο δάσκαλος. «Ή, μπορώ να πω πως κατηγορήσατε τον επιστάτη αδικώς». Και πάλι σάπασαν. Οι φοβισμένες ματιές και το τρέμουλο στο κορμί τους πρόδιδαν την ενοχή τους. «Ωραία λοιπόν, θα σας δώσω αμέσως ένα γερό ξύλο» είπε ο δάσκαλος κι έστειλε ένα παιδί δίπλα, να του φέρει το μπασιούνι του. Μόλις όμως σήκωσε ο δάσκαλος το μπασιούνι του, η Φρίντα σηκώθηκε, έριξε με απελπισία το σφουγγαρόπανο στον κουβά, περιβρέχοντας γύρω με βρόμικα νερά, έτρεξε να κρυφτεί πίσω από το δίζυγο, φωνάζοντας: «Οι βοηθοί είπαν την αλήθεια». «Τι ψεύτες, όλοι τους!» φώναξε η δασκάλα, που μόλις είχε δέσει μ' έναν επίδεσμο το πόδι της γάτας και την πήρε στην ποδιά της, που έπεφτε λίγο μικρή στο μεγάλο ζώο.

«Λοιπόν ο επιστάτης ήταν!» είπε ο δάσκαλος, κάνοντας πέρα τους βοηθούς και γυρίζοντας στον Κ., που όλη την ώρα ήταν ακουμπισμένος στο σκουπόξυλο και παρακολουθούσε. «Ο πολύ καλός επιστάτης που από τη δειλία του επιτρέπει να κατηγορούνται άλλοι για τις δικές του βρόμικες πράξεις». «Να σας πω» έκανε ο Κ. που ήταν βέβαιος πια πως η παρέμβαση της Φρίντας είχε μαλακώσει λίγο τη λύσσα του δασκαλου, «δε θα με στενοχωρούσε να έτρωγαν μερικές οι βοηθοί μου· αφού τις δέκα φορές τις γλιτώνουν και δεν τρώνε το ξύλο που τους αξίζει, ας το φάνε τώρα και μια φορά άδικα. Εγώ θα 'θελα να μη γίνει μια ανοιχτή ρήξη ανάμεσά μας, όπως ίσως και σεις το επιθυμείτε. Αλλά η Φρίντα με θυσίασε για χάρη των βοηθών...» Ο Κ. σταμάτησε και τη σωπή ακολούθησαν οι λυγμοί της Φρίντας πίσω από την κουβέρτα. Ο Κ. συνέχισε: «Τώρα, πρέπει να σας ομολογήσω ό,τι έγινε». «Αυτό είναι σκάνδαλο!» φώναξε η δα-

σκάλα. «Συμφωνώ απόλυτα μαζί σας, δεσποινίς Γκίτσα» είπε ο δάσκαλος. «Όσο για σας, κύριε επιστάτη, απολύστε αμέσως, φυσικά για όλα αυτά τα σκάνδαλα. Θα δούμε ποια άλλη τιμωρία πρέπει να σας επιβληθεί αργότερα. Τώρα όμως αδειάστε μου τηγωνιά, αμέσως με όλα τα κουρέλια σας. Θα απαλλαγούμε και θα μπορέσουμε να κάνουμε και το μάθημα. Εμπρός, φύγετε». «Δεν πάω πουθενά» είπε ο Κ. «Είστε ο προϊστάμενός μου κι όχι αυτός που με διόρισε στη θέση αυτή. Ο κύριος δήμαρχος με διόρισε και μόνο αυτός μπορεί να με απολύσει. Έπειτα δε μου έδωσε αυτή τη θέση, για να πεθάνουμε στο κρύο. Σεις ο ίδιος μου το είπατε, πως μου έδωσε αυτή τη θέση για να με προστατέψει, να μην κάνω καμιά ασύνετη πράξη ή καμιά τρέλα. Δε θα ταίριαζε με τις προθέσεις του να με απολύσει τώρα αμέσως. Αρνούμαι να πιστέψω κάτι τέτοιο, αν δεν το ακούσω από το στόμα του. Εξάλλου και για το δικό σας καλό, δεν πρέπει να υπακούσω στην τόσο βιαστική απόφαση για την απόλυσή μου». «Όστε δεν υπακούετε;» είπε ο δάσκαλος. Ο Κ. έκανε ένα νόημα. «Σκεφτείτε το ξανά» είπε ο δάσκαλος, «οι αποφάσεις που παίρνετε δε σας βγαίνουν σε καλό· όπως, λόγου χάρη, η απόφασή σας να αρνηθείτε να εξεταστείτε χτες το απόγευμα». «Γιατί το λέτε αυτό;» ρώτησε ο Κ. «Έτσι μου αρέσει» απάντησε ο δάσκαλος, «και τώρα για τελευταία φορά σας το επαναλαμβάνω, φύγετε από δω αμέσως». Και τα λόγια αυτά δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Ο δάσκαλος πλησίασε στην έδρα κι έπιασε ψιθυριστή κουβέντα με την Γκίτσα. Αυτή κάτι του είπε για αστυνομία, μα ο δάσκαλος δεν το δέχτηκε. Τελικά συμφώνησαν για κάτι κι ο δάσκαλος είπε στα παιδιά να πάνε στη δική του τάξη· εκεί θα έκαναν το μάθημα μαζί με όλα τα παιδιά. Η αλλαγή αυτή σκόρπισε χαρά στα παιδιά που ξεφώνιζαν τρέχοντας· άδειασαν γρήγορα την αίθουσα και πίσω τους ακολούθησαν ο δάσκαλος κι η δεσποινίς Γκίτσα που κουβαλούσε και τον κατάλογο και πάνω σ' αυτόν τη γάτα της που έδειχνε τέλεια αδιαφορία. Ο δάσκαλος θέλησε να αφήσουν εκεί τη γάτα, αλλά η Γκίτσα αρνήθηκε κι έπεισε γι' αυτό τον δάσκαλο, τονίζοντας τη σκληρότητα του Κ. που δεν τον διέκρινε ίχνος ανθρωπιάς. Έτσι ο δάσκαλος στις άλλες κατηγορίες πρόσθεσε και το θέμα της γάτας. Η τελευταία αυτή πληροφορία ίσως είχε κάνει το δάσκαλο πιο σκληρό γιατί στάθηκε στην πόρτα φωνάζοντας προς τον Κ.: «Με τη βία διώξατε έξω τη δεσποινίδα Γκίτσα και τα παιδιά, αφού αρνηθήκατε με πείσμα τη διαταγή μου· δεν μπορεί κα-

νείς να έχει την απαίτηση από μια νέα κοπέλα να διδάξει μέσα στις οικογενειακές σας βρομιές. Μείνετε λοιπόν μέσα στο βούρκο σας, όσο σας αρέσει, αφού δε σας ενοχλεί η αποδοκιμασία των έντιμων ανθρώπων. Αλλά αυτό δε θα κρατήσει πολύ, σας το βεβαιώνω». Με τα τελευταία λόγια βρόντηξε δυνατά την πόρτα.

Οι βοηθοί

Σαν άδειασε πια η αίθουσα, ο Κ. στράφηκε προς τους βοηθούς: «Γκρεμιστείτε!» φώναξε. Ένωσαν τρόμο από την ξαφνική διαταγή και υπάκουσαν αμέσως. Ο Κ. όμως κλείδωσε την πόρτα κι αυτοί ήθελαν να ξαναμπούν μέσα: άρχισαν να κλαψουρίζουν και να χτυπούν την πόρτα. «Σας απολύω» φώναξε ο Κ., «δε θα σας δεχτώ ποτέ πια στην υπηρεσία μου!» Αυτοί όμως δεν το 'θελαν με κανένα τρόπο και χτυπούσαν συνέχεια την πόρτα με χέρια και με πόδια. «Πάρτε μας, πάρτε μας, κύριε» φώναζαν σα να τους έπιασε κάποιο κύμα και τους πήγαινε μακριά, ενώ ο Κ. βρισκόταν στην ξηρά. Αλλά ο Κ. δε μαλάκωσε. Περίμενε ανυπόμονα να αναγκαστεί ο δάσκαλος να βγει ενοχλημένος από τους θορύβους. Δεν άργησε πράγματι να γίνει. Βγήκε έξω ο δάσκαλος φωνάζοντας: «Ανοιξτε λοιπόν στους βρομιάρηδες να μπουν». «Τους απέλυσα» του φώναξε ο Κ. Ο δάσκαλος αμέσως, με το επεισόδιο αυτό, σκέφτηκε πως ο Κ. δεν είχε μόνο τη δύναμη να απολύει, αλλά και να επιβάλλει τις αποφάσεις του. Ο δάσκαλος προσπάθησε να ησυχάσει τους βοηθούς, λέγοντάς τους πως αργά ή γρήγορα ο Κ. θα τους άνοιγε. Έπειτα εξαφανίστηκε. Ίσως τα πράγματα να ηρεμούσαν, αν ο Κ. δεν τους φώναζε πως είχαν απολυθεί οριστικά και δεν έπρεπε να τρέφουν καμιά άλλη ελπίδα, για να ξανάρθουν στην υπηρεσία του. Ξαναβγήκε ο δάσκαλος, τη φορά όμως αυτή δεν τους μαλάκωσε, αλλά τους έδιωξε έξω, προφανώς με το μπαστούνι του.

Σε λίγο σκαρφάλωσαν στα παράθυρα του γυμναστηρίου, χτυπούσαν τα τζάμια, φώναζαν, αλλά κανείς δεν ξεχώριζε πια τα λόγια τους. Δεν μπόρεσαν όμως να μείνουν εκεί για πολύ ώρα: το παχύ χιόνι τους εμπόδιζε να κινηθούν ανάλογα με την ορμή τους.

Έτρεξαν στα κιγκλιδώματα του σχολικού κήπου, σκαρφάλωσαν στο λιθόκτιστο τοίχο, απ' όπου τώρα έβλεπαν πιο καλά στην αίθουσα, αν και ήταν μακριά. Εκεί πάνω έτρεχαν εδώ κι εκεί, πιάνοντας τα κάγκελα, έπειτα σταματούσαν, έσφιγγαν τα χέρια και τα άπλωναν ικετευτικά προς τον Κ. Πολλή ώρα συνέχισαν τα ίδια, χωρίς να σκέφτονται πως άδικα προσπαθούσαν· φαίνονταν σα μανιακοί. Δε σταμάτησαν ούτε κι όταν ο Κ. τράβηξε τις κουρτίνες για να μην τους βλέπει καθόλου.

Το δωμάτιο είχε σκοτεινιάσει. Ο Κ. πήγε πίσω από το δίζυγο, για να δει τη Φρίντα. Μόλις είδε τη ματιά του, σηκώθηκε, έφτιαξε τα μαλλιά της, σκούπισε τα μάτια της και πήγε να ετοιμάσει καφέ. Αν και τα είχε δει όλα, ο Κ. της είπε επίσημα πως είχε απολύσει τους βοηθούς. Η Φρίντα δεν είπε τίποτα, μόνο το δέχτηκε. Ο Κ. καθισμένος σ' ένα θρανίο, παρακολουθούσε τις κουρασμένες κινήσεις της. Θυμόταν την αποφασιστικότητα και την αστείρευτη ζωντάνια της που χάριζαν την ομορφιά στο ασήμαντο σώμα της. Λίγες μέρες συμβίωσης με τον Κ. κι αυτή η ομορφιά εξαφανίστηκε. Η δουλειά της βέβαια στην μπιραρία δεν ήταν εύκολη, αλλά της πήγαινε πολύ. Μήπως όμως ο χωρισμός από τον Κλαμ την είχε οδηγήσει σε μαρασμό; Το ότι βρισκόταν τόσο κοντά στον Κλαμ την έκανε τρομερά και παράλογα σαγηνευτική. Αυτό είχε ξελογιάσει τον Κ., ενώ τώρα η δύναμη αυτή έσβησε μέσα στη δική του αγκαλιά.

«Φρίντα» φώναξε ο Κ. Άφησε αυτή τον καφέ και πλησίασε το θρανίο όπου ήταν ο Κ. «Είσαι κακιωμένος μαζί μου;» τον ρώτησε. «Όχι» απάντησε ο Κ. «Μόνο που πιστεύω ότι δεν μπορείς να κάνεις κι αλλιώς. Στο Χέρενχοφ ήσουν ευτυχισμένη. Έπρεπε να σε είχα αφήσει να μείνεις εκεί». «Σωστά» είπε η Φρίντα, κοιτάζοντας με πολλή λύπη τον Κ. «Δεν το αξίζω να ζήσω μαζί σου· έπρεπε να με είχες αφήσει εκεί. Αν γλίτωνες από μένα, ίσως να πετύχαινες όλα τα σχέδιά σου. Ενδιαφέρεσαι για μένα κι έτσι υποτάχτηκες στην τυραννική εξουσία του δάσκαλου, δέχτηκες αυτή την απαίσια θέση κι οτιδήποτε άλλο, για να πετύχεις μια συνάντηση με τον Κλαμ. Κι όλα αυτά τα υπέστης για μένα, εγώ όμως δεν μπορώ να σου δώσω τίποτα». «Όχι, όχι» είπε ο Κ. αγκαλιάζοντας τη Φρίντα, για να την κάνει να ησυχάσει. «Όλα αυτά είναι ασήμαντα πράγματα· ποτέ δε θα 'θελα να μιλήσω με τον Κλαμ, εξαιτίας σου. Εσύ

έχεις κάνει πάρα πολλά για μένα, για σκέψου! Πριν σε γνωρίσω βιάδιζα χωρίς προσανατολισμό στα τυφλά. Κανείς δε με δεχόταν κι όλοι μου γύριζαν την πλάτη. Κι αν μια φορά μου προσφέρθηκε κάποια φιλοξενία, όπως λόγου χάρη στην οικογένεια του Βαρνάβα, ήθελα να φύγω τρέχοντας». «Ναι, ήθελες πράγματι να φύγεις από κοντά τους, ναι, αγάπη μου;» φώναξε δυνατά η Φρίντα, και σαν ο Κ. είτε το «ναι» κάπως διστακτικά, έμεινε συλλογισμένη. Ο Κ. δεν είχε πια άλλη δύναμη να εξηγήσει στη Φρίντα πως χάρη στο δεσμό που είχε μαζί της όλα του πήγαν ευνοϊκά. Η Φρίντα, του άρπαξε το χέρι και το κράτησε στο δικό της· έμειναν αμιλητοι· η Φρίντα, σα να πήρε από το χέρι του ζεστασιά και παρηγοριά που χωρίς αυτά ήταν αδύνατο να ζήσει, του είπε: «Δεν μπορώ να βασταίξω εδώ τη ζωή αυτή· αν θέλεις να με έχεις κοντά σου, πάμε όπου θέλεις, στη Νότια Γαλλία ή στην Ισπανία». «Δεν μπορώ να φύγω» απάντησε ο Κ. «Ήρθα εδώ για να εγκατασταθώ και εδώ θα φύγω». Και λέγοντας αυτά τα αντιφατικά πράγματα, χωρίς να τα εξηγήσει, πρόσθεσε σα να μονολογούσε: «Τι άλλο θα με τραβούσε να ζήσω σ' αυτό το σκοτεινό τόπο, παρά μόνο η επιθυμία μου να μείνω;» Έπειτα συνέχισε: «Αλλά κι εσύ θέλεις να μείνεις, άλλωστε είναι η πατρίδα σου. Επειδή έχασες τον Κλαμ, έφτασες στην απελπισία». «Έχασα τον Κλαμ;» είπε η Φρίντα. «Μα, εδώ έχω τον Κλαμ με το παραπάνω· για να γλιτώσω απ' αυτόν θέλω να φύγω. Δεν έχασα τον Κλαμ, αλλά εσένα· για τη δική σου ζωή θέλω να φύγω, γιατί δε σε έχω δικό μου, αφού όλοι εδώ σε ενοχλούν. Μακάρι να έχανα την ομορφιά μου, να αρρώσταينا και να πονούσα, αρκεί να με άφηναν ήσυχη μαζί σου». Ο Κ. ένα μόνο πρόσεξε πολύ: «Ώστε έχεις ακόμα επικοινωνία με τον Κλαμ, σε φωνάζει κοντά του;» «Δεν ξέρω τίποτα για τον Κλαμ» απάντησε η Φρίντα, «για άλλους μιλούσα τώρα, τους βοηθούς εννοούσα». «Τους βοηθούς!» έκανε με έκπληξη ο Κ., «ώστε σου ρίχτηκαν;» «Ποτέ δεν το πρόσεξες;» ρώτησε η Φρίντα. «Όχι» είπε ο Κ., προσπαθώντας άδικα να θυμηθεί καμιά λεπτομέρεια. «Είναι βέβαια ενοχλητικοί και ερωτομανείς, αλλά δεν πρόσεξα πως τόλμησαν να ρίξουν τις ματιές τους πάνω σου». «Πώς;» είπε η Φρίντα. «Δεν πρόσεξες ποτέ πως δεν έφευγαν από το δωμάτιό μας στο Πανδοχείο της Γέφυρας, παρακολουθούσαν ζηλότυπα κάθε μας κίνηση, ο ένας τόλμησε να πάρει τη θέση μου στο στρώμα μας και τελικά σε πρόδωσαν, για να σε καταστρέψουν, ώστε να

μείνουν μόνοι μαζί μου; Δεν πρόσεξες λοιπόν τίποτα;» Ο Κ. κοίταξε τη Φρίντα, χωρίς να απαντήσει. Οι κατηγορίες της Φρίντας ήταν βέβαια σωστές, αλλά θα μπορούσαν να ερμηνευτούν με πολύ πιο αθώο τρόπο· ότι προέρχονταν από τον παιδικό, ανεύθυνο και ατίθασο χαρακτήρα των βοηθών. Έπειτα, έκαναν το παν, για να πηγαίνουν μαζί με τον Κ. πάντοτε, και να μη μένουν μαζί της. Όλα λοιπόν αυτά δεν έλεγαν πως οι βοηθοί δεν ήταν ένοχοι; Της το είπε. «Υποκρισίες» απάντησε η Φρίντα, «μα, δεν το μυρίστηκες; Τότε, γιατί τους έδιωξες, αν δεν υπήρχε τέτοιος λόγος;» Έπειτα πήγε στο παράθυρο, τράβηξε την κουρτίνα, κοίταξε έξω και φώναξε τον Κ. να πλησιάσει. Οι βοηθοί ήταν ακόμα κρεμασμένοι στα κάγκελα. Ήταν κουρασμένοι οπωσδήποτε, μάζευαν όμως δυνάμεις και τέντωναν τα χέρια κατά το σχολείο. Για να μην κρεμιέται συνεχώς, ένας απ' αυτούς, είχε κρεμάσει το σακάκι του σ' ένα κάγκελο.

«Οι δυστυχισμένοι! Οι δυστυχισμένοι!» είπε η Φρίντα.

«Ρωτάς, λοιπόν, γιατί τους έδιωξα;» είπε ο Κ. «Εσύ ήσουν η μόνη αιτία». «Εγώ;» ρώτησε η Φρίντα, χωρίς να παίρνει τα μάτια της από τους βοηθούς. «Επειδή τους φερόσουν με μεγάλη καλοσύνη» είπε ο Κ., «τους συγχωρούσες όλα τα σφάλματα, γελούσες μαζί τους, τους χάιδευες στα μαλλιά και πάντοτε τους λυπόσουν· οι δυστυχισμένοι! Οι δυστυχισμένοι! Να, τώρα το είπες. Κι έπειτα δέχτηκες να θυσιάσω εγώ, αντί για τους βοηθούς». «Ακριβώς, αυτό προσπαθώ να σου εξηγήσω ως τώρα, που με κάνει δυστυχισμένη, που με διώχνει από σένα. Παρ' όλα αυτά δε νιώθω μεγαλύτερη ευτυχία από το να μένω κοντά σου πάντοτε, χωρίς σταματημό, αν και ξέρω πως σ' αυτό τον κόσμο δεν υπάρχει κανένας τόπος γαλήνιος για την αγάπη μας, ούτε στο χωριό ούτε πουθενά αλλού. Ονειρεύομαι έναν τάφο βαθύ και στενό, όπου κι οι δυο μας αλυσοδεμένοι μπορούμε να σφιχταγκαλιαστούμε, να χώσω το πρόσωπό μου στην αγκαλιά σου και να χώσεις το πρόσωπό σου στη δική μου και κανείς να μη μπορεί να μας κοιτάξει. Για δες, για δες όμως, οι βοηθοί απλώνουν τα χέρια τους, όχι σε σένα αλλά σε μένα». «Ούτε εγώ είμαι αυτός που τους κοιτάζει» είπε ο Κ., «αλλά εσύ». «Και βέβαια εγώ» απάντησε η Φρίντα σχεδόν θυμωμένα. «Αυτό προσπαθώ να σου πω τόση ώρα· για ποιο λόγο άλλωστε ήταν διαρκώς μπερδεμένοι στα πόδια μου, αν και ήταν αγγελιαφόροι του Κλαμ;» «Ήταν αγγελιαφόροι του Κλαμ;» επανέλαβε ο Κ. ξαφνιασμένος από την πληροφορία που

ωστόσο του φάνηκε πολύ φυσική. «Ναι, αγγελιαφόροι του Κλαμ» είτε ξανά η Φρίντα. «Δεν παίζει κανένα ρόλο που είναι παραμένουν ανόητα παιδιά και χρειάζονται αρκετές ξυλιές, για να βάλουν μυαλό. Είναι μαυριδεροί, απαίσιοι, με μορφή σατανά. Και μάλιστα υπάρχει μια αηδιαστική αντίθεση ανάμεσα στα πρόσωπά τους που δείχνουν πρόσωπα μεγάλων, σχεδόν φοιτητών, και στην παιδιαστική συμπεριφορά τους. Έχεις την εντύπωση πως δεν τα βλέπω; Ντρέπομαι για λογαριασμό τους. Δεν τους σιχαίνομαι, αλλά ντρέπομαι, αυτό είναι όλο. Δεν αντέχω να μην τους παρατηρώ. Ενώ άλλοι αγανακτούν, εγώ γελάω. Κι όταν θέλουν να τους χτυπήσουν, εγώ τους χαϊδεύω στα μαλλιά. Όσες φορές τη νύχτα πλαγιάζω κοντά σου, δε με πιάνει ύπνος και συνεχώς σκύβω από πάνω σου για να τους κατασκοπεύω· ο ένας είναι τυλιγμένος στην κουβέρτα και κοιμάται, κι ο άλλος γονατιστός μπροστά στη θερμάστρα βάζει ξύλα, κι αναγκάζομαι να σκύβω τόσο πολύ που σε ξυπνάω. Λοιπόν, δε με τρόμαξε η γάτα· τις ξέρω καλά τις γάτες και ξέρω τι θα πει ταραγμένες νύχτες. Δε με τρόμαξε καθόλου η γάτα, ο εαυτός μου με τρόμαξε. Εκείνη δηλαδή η πελώρια γάτα δεν ήταν η αιτία που με ξύπνησε, γιατί ξυπνώ με τον παραμικρό θόρυβο. Τη μια φοβάμαι πως θα ξυπνήσεις και θα τα γκρεμίσεις όλα, και την άλλη ταράζομαι τόσο πολύ που πετάγομαι όρθια, ανάβω το κερί, για να ξυπνήσεις κι εσύ και να με προστατέψεις». «Δεν ήξερα τίποτα από όλα αυτά» είπε ο Κ. «Μια διαίσθηση μόνο, σαν υποψία, είχα κι αναγκάστηκα να τους διώξω· τώρα που έφυγαν ίσως όλα να πάνε καλά». «Ναι, έφυγαν πια» είπε η Φρίντα. Το πρόσωπό της όμως έδειχνε ταραγμένο και καθόλου ευτυχισμένο. «Αλλά δεν ξέρω ακριβώς ποιοι είναι. Με το μυαλό μου τους είπα αγγελιαφόρους του Κλαμ, αλλά μάλλον δεν είναι· ίσως όμως και να είναι πράγματι. Αυτά τα παιδικά τους μάτια, που αστράφτουν, μου θυμίζουν τη ματιά του Κλαμ που με διαπερνά μέσα από τα δικά τους μάτια. Γι' αυτό δεν είναι αλήθεια, όταν λέω πως ντρέπομαι γι' αυτούς. Τους δέχομαι όπως είναι. Γιατί ξέρω καλά πως παντού και για οποιονδήποτε άλλο μια τέτοια συμπεριφορά θα 'ταν ανόητη και αγενής. Η δική τους δε φαίνεται να 'ναι. Παρακολουθώ δηλαδή τις ανοησίες τους με κάποιο σεβασμό και θαυμασμό. Αν όμως είναι αγγελιαφόροι του Κλαμ, ποιος μπορεί να μας σώσει απ' αυτούς; Αλλά είναι καλό για μας να σωθούμε; Γιατί στην περίπτωση αυτή, δε θα 'ταν ανάγκη να τους

καλέσεις πάλι πίσω και θα είσαι πολύ χαρούμενος, αν δεχτούν να επιστρέψουν;» «Θέλεις να τους φέρω πίσω;» ρώτησε ο Κ. «Όχι, όχι» είπε η Φρίντα, «δε θέλω τέτοιο πράγμα. Τους βλέπω ήδη εδώ, να χιμάνε με χαρά που με ξαναβλέπουν, να χορεύουν γύρω μου σαν παιδιά και να απλώνουν τα χέρια τους σαν άντρες· όχι λοιπόν, δεν μπορώ να το υποφέρω. Έπειτα σκέφτομαι, πως αν αναγκαστείς να τους φερθείς πάλι σκληρά, ο Κλαμ δε θα σε δεχτεί ποτέ. Θέλω να σε σώσω από τέτοιες φοβερές εξελίξεις. Έτσι μοναδική μου επιθυμία είναι να τους φρονιάξεις αμέσως, ναι, τώρα αμέσως. Μη στενοχωριέσαι για μένα. Τι σημασία έχω εγώ; Θα πολεμήσω με όλη μου τη δύναμη κι αν εξοντωθώ, θα ξέρω πως αυτό γίνεται για χάρη σου». «Μου δίνεις τη δύναμη να μην αλλάξω την απόφασή μου» είπε ο Κ. «Με τη δική μου θέληση δε θα επιστρέψουν ποτέ. Το ότι τους έδιωξα, δείχνει πως μπορώ να τους κάνω ό,τι θέλω και δεν έχουν καμιά σχέση με τον Κλαμ. Χτες το βράδυ άλλωστε πήρα ένα γράμμα από τον Κλαμ, όπου φαίνεται πως είναι πολύ εσφαλμένα πληροφορημένος σχετικά με τους βοηθούς μου. Αυτό σημαίνει συνάμα πως του είναι τέλεια αδιάφοροι, γιατί αλλιώς θα είχε φροντίσει να μάθει γι' αυτούς. Το ότι εσύ στα μάτια τους βλέπεις τον Κλαμ, αυτό δε λέει απολύτως τίποτα, γιατί είσαι υπό την επιρροή της ξενοδόχας και παντού βλέπεις τον Κλαμ. Είσαι ουσιαστικά ερωμένη του Κλαμ και δεν μπορείς να γίνεις γυναίκα μου. Αυτό πολλές φορές με αποθαρρύνει πέρα για πέρα, νιώθω πως όλα έσβησαν, σα να έφτασα μόλις τώρα στο χωριό, όχι γεμάτος ελπίδες, όπως ήρθα, αλλά με τη γνώση πως μόνο πίκρες με περιμένουν και θα πρέπει να τις καταπίνω τη μια μετά την άλλη. Κάτι τέτοιο όμως το νιώθω μόνο μερικές φορές» πρόσθεσε χαμογελώντας ο Κ., σαν είδε πως η Φρίντα είχε εξουθενωθεί, καθώς τον άκουγε να μιλά. «Και στο βάθος σημαίνει κάτι πολύ μεγάλο, το πόσο πολύ αξίζεις για μένα. Κι αν τη στιγμή αυτή με αναγκάσεις να διαλέξω ανάμεσα σε σένα και τους βοηθούς, η κατάδική των βοηθών είναι βέβαιη. Τώρα όμως θέλω να απαλλαγώ πια απ' αυτούς οριστικά· ούτε να μιλάμε γι' αυτούς ούτε να τους σκεφτόμαστε. Έπειτα, ποιος ξέρει, ίσως η απελπισία που μας κατέλαβε αυτή τη στιγμή να οφείλεται στο ότι δεν πήραμε το πρωινό μας». «Ίσως» απάντησε η Φρίντα χαμογελώντας και πηγαίνοντας πάλι στη δουλειά της. Ο Κ. πήρε τη σκούπα ξανά.

Χανς

Ξαφνικά κάποιος χτύπησε την πόρτα. «Βαρνάβα» ξεφώνισε ο Κ., αφήνοντας τη σκούπα και με δυο μεγάλα βήματα ζύγωσε την πόρτα. Η Φρίντα τον παρατηρούσε, τρομαγμένη περισσότερο με το όνομα παρά με ό,τι γινόταν. Τα χέρια του Κ. έτρεμαν, μη μπορώντας να γυρίσουν γρήγορα την παλιά κλειδαριά. «Ανοίγω, τώρα ανοίγω» έλεγε κάθε τόσο, αντί να ρωτήσει ποιος ήταν. Αλλά μόλις η πόρτα άνοιξε πέρα για πέρα είδε μπροστά του όχι τον Βαρνάβα, αλλά εκείνο το αγοράκι που πριν από λίγο προσπάθησε να του μιλήσει. Ο Κ. όμως δεν ήταν σε θέση να το θυμηθεί. «Τι θέλεις εδώ;» ρώτησε. «Έρχομαι από τη διπλανή αίθουσα, όπου γίνεται το μάθημα» απάντησε ο μικρός, κοιτάζοντας τον Κ. με τα ήρεμα και μεγάλα καστανά του μάτια. Στεκόταν σε στάση προσοχής, με τα χέρια κολλημένα στο κορμί του. «Εμπρός, λέγε γρήγορα, τι θέλεις;» είπε ο Κ., σκύβοντας λιγάκι, γιατί ο μικρός δε μιλούσε δυνατά. «Μπορώ να σε βοηθήσω;» ρώτησε ο μικρός. «Θέλει να μας βοηθήσει» είπε ο Κ. στη Φρίντα κι έπειτα στο αγοράκι: «Πώς λέγεσαι;» «Χανς Μπρούνσβικ» απάντησε ο μικρός, «μαθητής της τετάρτης, γιος του Ότο Μπρούνσβικ, του αρχιτσαγκάρη, στην οδό της αγίας Μαγδαληνής». «Ναι, και λέγεσαι λοιπόν Μπρούνσβικ» είπε ο Κ. με πιο μαλακό τόνο. Ο Χανς, όπως αποδείχτηκε, είχε οργιστεί με τη διαταγή της δασκάλας που μάτωσε το χέρι του Κ. με τα νύχια της γάτας, ώστε αποφάσισε να πάρει το μέρος του. Έδειξε πολύ θάρρος ξεφεύγοντας από τη διπλανή τάξη και κινδυνεύοντας να θεωρηθεί σαν λιποτάκτης, που πηγαίνει στον εχθρό, και να τιμωρηθεί αυστηρά. Ίσως όμως να ήταν και καμιά παιδική αφέλεια που τον έσπρωξε να κάνει αυτή την πράξη. Έδειχνε με-

γάλη σοβαρότητα στην κάθε του κουβέντα που μαρτυρούσε πως κάτι τέτοιο συνέβαινε. Στην αρχή έδειχνε κάποια δειλία κι ήταν επιφυλακτικός, αργότερα όμως τους συνήθισε κι όταν ήπια ένα φλιτζάνι ζεστό καφέ ζώηρεψε περισσότερο. Με μεγάλη οικειότητα άρχισε να τους ρωτάει με επιμονή και αγωνία, σα να σκόπευε να πληροφορηθεί όλα τα συμβάντα με λεπτομέρειες και να πιάσει την ουσία του ζητήματος, όσο μπορούσε πιο γρήγορα, για να μορφώσει δική του γνώμη και να δει τι μπορούσε να γίνει. Ο χαρακτήρας του πάντως είχε κάποια αυταρχικότητα, αλλά με πολλή παιδικότητα, ώστε το ανέχηκαν μισοασατεία, μισοσοβαρά. Η προσοχή τους όμως αποσπάστηκε τέλεια, η δουλειά σταμάτησε και το φαγητό πήγαινε πίσω. Αν και ο Χανς καθόταν σ' ένα θρανίο κι ο Κ. σε μια καρέκλα, δίπλα στην έδρα, έχοντας και τη Φρίντα κοντά του, ο Χανς έμοιαζε με δάσκαλο και εξεταστή, που εξέταζε και βαθμολογούσε τις απαντήσεις τους. Ένα ανεπαίσθητο χαμόγελο στο τρυφερό του στόμα έλεγε πως όλα αυτά ήταν παιχνίδι, ενώ αυτός όμως το έπαιρνε στα σοβαρά. Ίσως να μην ήταν χαμόγελο, αλλά η παιδική ευτυχία ζωγραφισμένη στα χείλη. Ήταν πολύ περιέργο, αλλά μόνο αφού συζήτησαν πολύ, τους ομολόγησε πως ήξερε τον Κ. από την ημέρα που είχε επισκεφτεί το σπίτι του Λάζεμαν. Ο Κ. χάρηκε και ρώτησε: «Επαιζες στα πόδια της κυρίας;» «Ναι» απάντησε ο Χανς, «εκείνη είναι η μητέρα μου». Έτσι αναγκάστηκε να τους μιλήσει για τη μητέρα του πάντως στην αρχή δισταζε και προχώρησε μόνο ύστερα από τις επίμονες ερωτήσεις. Έδειχνε τώρα καθαρά πως ήταν ένα παιδί, αλλά σα μιλούσε και κυρίως σα ρωτούσε, από το στόμα του καταλάβαινες πως ήταν ένας δραστήριος κι έξυπνος άντρας. Και σε λίγο πάλι, χωρίς να μεσολαβήσει τίποτα, γίνονταν ένας μικρός μαθητής, που δεν καταλάβαινε πολλές ερωτήσεις, άλλες τις παρερμήνευε και με πολλή παιδική αφέλεια μιλούσε χαμηλόφωνα, ενώ του είχαν πει πολλές φορές να μιλά πιο δυνατά· άλλες φορές πάλι από πείσμα δεν απαντούσε καν σε μερικές ερωτήσεις, χωρίς να βρεθεί σε αμηχανία, πράγμα που δε θα μπορούσε να συμβεί σ' έναν μεγάλο. Έδειχνε πως το σωστό ήταν μόνο αυτός να ρωτά και οι ερωτήσεις του Κ. και της Φρίντας παράβαιναν κάποιον κανόνα και συντελούσαν στην απώλεια πολύτιμου χρόνου. Έτσι έμεινε για πολλή ώρα σιωπηλός με το σώμα στητό, το κεφάλι σκυφτό και το κάτω χέλι φου-

σκωμένο. Η Φρίντα γοητεύτηκε πολύ από το μικρό, που σκόπιμα του έκανε ερωτήσεις για να τον προκαλέσει. Και αρκετές φορές έγινε έτσι, αλλά ο Κ. δυσαρεστήθηκε. Πάντως δεν έμαθαν και πολλά πράγματα. Η μητέρα του Χανς ήταν αδιάθετη, αλλά τι ακριβώς είχε, έμεινε ακαθόριστο. Το παιδί που κρατούσε στην αγκαλιά της ήταν η αδερφούλα του Χανς και ονομαζόταν Φρίντα· αυτό δεν άρεσε στον Χανς, να έχει η κυρία που τον ρωτούσε το ίδιο όνομα. Η οικογένεια του Χανς ζούσε στο χωριό, αλλά όχι στου Λάζεμαν. Τότε τον είχαν επισκεφτεί, για να κάνουν μπάνιο, μια που ο Λάζεμαν είχε εκείνη τη μεγάλη σκάφη που άρεσε πολύ στους μικρούς να κάνουν μπάνιο και να τσαλαβουτούν· φυσικά ο Χανς δεν ήταν από τους μικρούς. Για τον πατέρα του ο Χανς μιλούσε τότε με σεβασμό και τότε με φόβο, αλλά μόνο όταν η ερώτηση δεν αφορούσε και τη μητέρα του. Σε σχέση με τη μητέρα, ο πατέρας ήταν ένα πρόσωπο που δεν είχε τίποτα το αξιόλογο. Πάντως οι ερωτήσεις του Κ. και της Φρίντας, σχετικά με την οικογένεια του Μπρουνσβικ έμειναν χωρίς απάντηση, παρά τη μεγάλη προσπάθειά τους. Ο Κ. έμαθε πως ο πατέρας είχε το πιο μεγάλο τσαγκαράδικο του χωριού· ήταν ασύγκριτος, κάτι που το είχε πολλές φορές, καθώς απαντούσε σε άσχετες πέρα για πέρα ερωτήσεις. Ο πατέρας του Χανς έδινε δουλειά σε πολλούς άλλους, όπως λόγου χάρη και στον πατέρα του Βαρνάβα· σ' αυτόν ο πατέρας του έδινε δουλειά από μια διάθεση να του κάνει χάρη· την αλήθεια αυτή την επιβεβαίωσε με ένα περήφανο κούνημα του κεφαλιού που έκανε τη Φρίντα να πάει κοντά του και να τον φιλήσει. Κι αφού τον ρώτησαν επίμονα πολλές φορές, αν είχε πάει στον Πύργο, απάντησε «όχι». Αν είχε πάει η μητέρα, δεν έδωσε καμία απάντηση. Τελικά ο Κ. θεώρησε πως αυτές οι ερωτήσεις ήταν περιττές· βαρέθηκε και πίστεψε πως ο μικρός είχε δίκιο. Άλλωστε δεν ήταν σωστή πράξη να εκμεταλλευτούν ένα παιδί, για ν' αποσπάσουν οικογενειακά μυστικά. Μάλιστα γινόταν διπλά ανέντιμη η πράξη τους, αφού δεν κατάφεραν και τίποτα. Ο Κ., για να τελειώσουν, τον ρώτησε τελικά ποια βοήθεια θα τους έδινε. Δεν ξαφνιάστηκε σαν άκουσε πως ο Χανς ήθελε να κάνει την παραμονή τους στο σχολείο πιο εύκολη, να μην υφίστανται τις ταπεινώσεις εκείνες από το δάσκαλο και τη δασκάλα. Ο Κ. εξήγησε στον Χανς πως κάθε τέτοια βοήθεια ήταν ανώφελη, γιατί ο δάσκαλος είχε δύ-

στροπο χαρακτήρα και δεν υπήρχε καμιά ελπίδα να ξεφύγει κανείς από τις βρισιές του, ακόμα κι αν έδειχνε την πιο υποδειγματική εργατικότητα. Άλλωστε η ίδια η δουλειά δεν ήταν πολύ βαριά· εξαιτίας των απρόοπτων είχε καθυστερήσει και οι επιπλήξεις του δάσκαλου πάνω στον Κ. δεν είχαν την ίδια επίδραση, όπως πάνω σ' ένα μαθητή· τις ξεχνούσε πολύ γρήγορα και μάλιστα έλιπιζε να ξεφύγει οριστικά από το δάσκαλο. Πάντως ο Κ. εξέφρασε ειλικρινά τις ευχαριστίες του στον Χανς για την προθυμία του να τον βοηθήσει ν' αντιμετωπίσει το δάσκαλο· τώρα όμως έπρεπε να γυρίσει στην τάξη του κι αν είχε λίγη καλή τύχη θα γλίτωνε την τιμωρία. Ενώ όμως ο Κ. τόνισε πως δε χρειαζόταν καμιά βοήθεια για το θέμα του δασκάλου, άφησε να εννοηθεί πως μια άλλη βοήθεια θα 'ταν ευπρόσδεκτη. Ο Χανς μυρίστηκε καθαρά τον υπαινιγμό του Κ. και τον ρώτησε μήπως ήθελε βοήθεια για κανένα άλλο θέμα. Θα τον βοηθούσε με μεγάλη ευχαρίστηση κι αν δεν μπορούσε να τον βοηθήσει ο ίδιος θα έβαζε τη μητέρα του κι έτσι θα είχαν καλά αποτελέσματα. Κι ο πατέρας του ακόμα, όταν βρισκόταν σε ανάγκη, ζητούσε βοήθεια από τη μητέρα. Κι αυτή ήδη είχε ρωτήσει μια φορά για τον Κ., γιατί δεν έβγαινε συχνά έξω, μάλιστα πολύ σπάνια, όπως εκείνη τη μέρα που είχαν επισκεφτεί τον Λάξεμαν. Επειδή ο Χανς συχνά πήγαινε στου Λάξεμαν για να παίζει με τα παιδιά, μια μέρα η μητέρα του τον ρώτησε, αν είδε εκεί το χωρομέτρο. Η μητέρα του βέβαια είναι πολύ κουρασμένη κι αδύνατη και δεν πρέπει να μιλάει πολύ· έτσι απλώς τον ρώτησε κι αυτός έδωσε μια ξερή απάντηση κι άλλη φορά δεν είπαν τίποτα. Τώρα όμως που συνάντησε εδώ στο σχολείο τον Κ., αναγκάστηκε να του μιλήσει, για να πάει μια ευχάριστη είδηση στη μητέρα του. Γιατί οπωσδήποτε η μητέρα του θα έμενε πιο πολύ ευχαριστημένη εφόσον αυτός θα έκανε κάτι γι' αυτήν, χωρίς να προηγηθεί καμιά παραγγελία. Για λίγη ώρα σώπασαν όλοι. Ο Κ. σκέφτηκε και απάντησε πως δεν είχε ανάγκη από καμιά βοήθεια· πάντως η καλοσύνη του Χανς ήταν μεγάλη και συγκινητική και γι' αυτό τον ευχαρίστησε για τις τόσο καλές διαθέσεις του. Αν αργότερα χρειαζόταν κάτι θα απευθυνόταν στον Χανς, για να του ζητήσει βοήθεια. Ο Κ. του είπε επιπλέον πως κι αυτός ήταν πρόθυμος να του ανταποδώσει τη βοήθεια. Τότε με λύπη του άκουσε πως η μητέρα του Χανς ήταν άρρωστη και κανείς στο χωριό δεν μπορούσε να καταλάβει

την αρρώστια της· αν την άφηναν έτσι, μια ασήμαντη αρρώστια θα μπορούσε να την καταστρέψει. Ο Κ. λοιπόν είχε μερικές γνώσεις ιατρικής και κάποια πείρα για την περιποίηση ενός αρρώστου. Πολλές αρρώστιες που οι γιατροί τις θεωρούσαν ανίατες, αυτός τις θεράπευε. Στην πατρίδα του τον έλεγαν «Πικροβότανο» για τις θεραπευτικές του ικανότητες. Ευχαρίστως λοιπόν θα εξέταζε τη μητέρα του Χανς και θα έλεγε τις απόψεις του. Κι ίσως θα μπορούσε να δώσει μια καλή συμβουλή κι αυτό θα το 'κανε για χάρη του Χανς, με πολλή ευχαρίστηση. Στην αρχή ο Χανς χάρηκε και τα μάτια του σπίθισαν εξαιτίας της προσφοράς του Κ. Τον παρακίνησε να γίνει πιο θετικός, αλλά τελικά δεν προέκυψε τίποτα, γιατί ο Χανς ξαφνικά απάντησε, χωρίς μάλιστα να εκδηλώσει καμιά λύπη, πως σε κανέναν ξένο δεν επέτρεπαν να επισκεφτεί τη μητέρα του, γιατί έπρεπε να την προφυλάνε με πολλή προσοχή. Εκείνη τη μέρα λόγου χάρη που ο Κ. της είχε μιλήσει, την κούρασε τόσο πολύ, που αναγκάστηκε να μείνει στο κρεβάτι πολλές μέρες, πράγμα άλλωστε που συνέβαινε συχνά. Αλλά ο πατέρας του είχε θυμώσει τόσο πολύ με τον Κ., που δε θα του επέτρεπε ποτέ να πατήσει το πόδι του στο σπίτι. Επιδίωξε μάλιστα να βρει τον Κ. και να τον τιμωρήσει, αλλά η μητέρα τον συγκράτησε. Έτσι η μητέρα του δεν επιθυμούσε διόλου να μιλήσει με κανέναν· φυσικά ρώτησε για τον Κ., αλλά αυτό δεν αποτελούσε καμιά παράβαση της αρχής της· επειδή είχε γίνει λόγος για τον Κ., εκείνη έπρεπε να πει ότι ήθελε να τον δει, αλλά δεν προχώρησε σε κάτι τέτοιο κι έτσι απέδειξε ποια ήταν η πραγματική της θέληση. Ήθελε δηλαδή μόνο να ακούει για τον Κ., όχι όμως να του μιλήσει. Έπειτα δεν έπαυχε από καμιά πραγματική αρρώστια· ήξερε τι ήταν αυτό και πολλές φορές το είχε αναφέρει· ήταν μάλλον το κλίμα του τόπου που την έκανε να υποφέρει και δεν έφευγε από το χωριό, για χάρη του συζύγου και των παιδιών· και τώρα ήδη είχε καλυτερέψει. Στο σημείο αυτό ο Κ. είδε πως η σκέψη του Χανς γινόταν λεπτή και δυνατή, για να προστατέψει τη μητέρα του από τον Κ. Φαίνεται πως ο Χανς δεν ήθελε πράγματι να τον βοηθήσει. Προσπαθώντας να κρατήσει τον Κ. μακριά από τη μητέρα του, έφτασε στο σημείο να αναιρέσει, ό,τι είχε πει προηγουμένως, κυρίως αυτό που αφορούσε την αρρώστια της μητέρας του. Πάντως ο Κ. διαπίστωσε πως και πάλι ο Χανς είχε ευνοϊκές διαθέσεις απέναντί του, αλλά όταν

έπιαναν το θέμα της μητέρας του, τα πράγματα γίνονταν πολύ πιο δύσκολα. Καθετί σε σχέση με τη μητέρα του ήταν υποδεέστερο. Τώρα ήταν ο Κ., αλλά θα μπορούσε να 'ταν και ο πατέρας του. Ο Κ. θέλοντας να ελέγξει τα πράγματα πιο καλά, είπε πως ο πατέρας του Χανς έκανε πολύ φρόνιμα που ήθελε να προφυλάξει τη μητέρα από κάθε συγκίνηση. Αν ο Κ. ήξερε εκείνη τη μέρα τη σοβαρότητα της αρρώστιας της δε θα της μιλούσε· είπε λοιπόν στον Χανς να της διαβιβάσει τη λύπη του. Αλλά πάλι δεν καταλάβαινε, γιατί ο πατέρας του Χανς, που έβλεπε ποια ήταν η αιτία της αρρώστιας, την εμπόδιζε να πάει κάπου αλλού, να βρει την υγεία της. Την εμπόδιζε λοιπόν, γιατί αυτή έμενε για χάρη του και για χάρη των παιδιών· θα μπορούσε όμως να πάρει μαζί της τα παιδιά και να εγκατασταθεί σ' ένα όχι και πολύ μακρινό μέρος. Και πάνω στο λόφο του Πύργου ο αέρας ήταν πιο καθαρός. Άλλωστε δεν υπήρχε και θέμα εξόδων, γιατί ήταν ο πρώτος τσαγκάρης του τόπου, κι έπειτα κάποιος από τους δυο θα είχε συγγενείς στον Πύργο που ευχαρίστως θα τους δέχονταν. Γιατί λοιπόν δεν της επέτρεπε να πάει; Δεν έπρεπε διόλου να δείχνει αμέλεια μπροστά σε μια τέτοια αρρώστια. Ο Κ. μόνο για λίγο την είδε και η αδυναμία και η χλομάδα της του έκαναν τρομερή εντύπωση. Και τότε ακόμα απόρησε, γιατί ο άντρας της την άφηγε να μένει εκεί στον αχνό της μπουγάδας και του βραστού νερού, ενώ ήταν άρρωστη κι αυτός δεν μπορούσε να περιορίσει καθόλου το θόρυβο που έκανε συζητώντας με τους άλλους. Κατά συνέπεια ο πατέρας του Χανς δεν ήξερε ποια ήταν η πραγματική της κατάσταση. Μπορεί η υγεία της να βελτιώθηκε τώρα τις τελευταίες βδομάδες· αυτό όμως δε λέει τίποτα, γιατί η υγεία έχει φοβερές διακυμάνσεις· οι αρρώστιες επανέρχονται με περισσότερη επιθετικότητα και τότε ο άρρωστος είναι χαμένος. Έτσι ενώ δεν μπορούσε ο Κ. να μιλήσει στη μητέρα του Χανς, θα ήταν σκόπιμο να μιλήσει στον πατέρα του και να του πει όλα αυτά τα πράγματα.

Ο Χανς τον άκουσε με τεταμένη την προσοχή και κατάλαβε πολύ καλά το χαρακτήρα της απειλής που κρυβόταν μέσα στην προτροπή του Κ. Αλλά του απάντησε πως ήταν αδύνατο να μιλήσει στον πατέρα του, γιατί αυτός τον αντιπαθούσε και υπήρχε ο κίνδυνος να του μιλήσει με τον ίδιο τρόπο, όπως και ο δάσκαλος. Ντρεπόταν καθώς μιλούσε κι είχε ένα χαμόγελο, όταν αναφερόταν

στον Κ. αλλ' όταν ανέφερε τον πατέρα του τον έπιανε θλίψη και πίκρα. Παρ' όλα αυτά, θα έβλεπαν τι μπορούσαν να κάνουν, ώστε να μιλήσει ο Κ. στη μητέρα του, χωρίς να το ξέρει ο πατέρας του. Έπειτα ο Χανς έπεσε σε βαθιά συλλογή και ύστερα από λίγο κοίταξε μ' ένα τέτοιο τρόπο, όπως ακριβώς μια γυναίκα που θέλει να διαπράξει κάτι το απαγορευμένο και ζητάει μια ευνοϊκή ευκαιρία, χωρίς να έχει συνέπειες. Και ξαφνικά είπε πως μεθαύριο ίσως κατάφερα κάτι, γιατί ο πατέρας του το βράδυ θα πήγαινε σε μια συγκέντρωση στο Χέρενχοφ. Το βράδυ θα περνούσε ο Χανς να πάρει τον Κ., υπό την προϋπόθεση πως θα συμφωνούσε η μητέρα του, πράγμα μάλλον αδύνατο. Ποτέ της δεν έκανε τίποτα ενάντια στη θέληση του πατέρα του· σε όλα τα ζητήματα έδειχνε μια περιεργή υποταγή, ακόμα και σ' αυτά, όπου ο Χανς έβλεπε να επικρατεί το παράλογο. Πραγματικά ο Χανς έδειχνε πως ζητούσε από τον Κ. μια συμμαχία, εναντίον του πατέρα του· βρέθηκε πια σε μια μεγάλη απογοήτευση, γιατί είχε πιστέψει πως θα βοηθούσε τον Κ., ενώ στην πραγματικότητα έπρεπε να διερευνήσει τα πράγματα, αν και κατά πόσο ήταν σε θέση να το πραγματοποιήσει στις συνθήκες αυτές που ξαφνικά φάνηκαν να υπάρχουν στην απομόνωση της μητέρας του· κανείς από το περιβάλλον δεν μπορούσε να βοηθήσει σ' αυτή την κατάσταση. Πόσο λοιπόν ήταν ο Χανς, ασυνείδητα κλειστός και επιφυλακτικός! Στην αρχή, με την πρώτη του εμφάνιση και με τα πρώτα του λόγια, δεν μπορούσε κανείς να το μαντέψει, αλλά αμέσως μετά τις τυχαίες και σκοπίμες εξομολογήσεις του, μπορούσε κανείς να το παρατηρήσει. Και τώρα συζητούσε τόση ώρα με τον Κ. ποιες δυσκολίες έπρεπε να υπερνικήσουν. Και μάλιστα με την καλύτερη θέληση του Χανς ήταν ανυπερβλήτες. Συλλογισμένος και ψάχνοντας για κάποια βοήθεια, ατένιζε ο Κ. ανήσυχος και με μάτια που τρεμόπαιζαν. Πριν αναχωρήσει ο πατέρας του για τη συνάντηση, δεν έπρεπε τίποτα να πει στη μητέρα του, γιατί διαφορετικά υπήρχε ενδεχόμενο να το πληροφορηθεί ο πατέρας του και να ματαιωθούν τα πάντα· έπρεπε λοιπόν να το πει στη μητέρα του αργότερα, αφού θα έφευγε ο πατέρας του. Αλλά και πάλι, από σεβασμό προς τη μητέρα του, δεν μπορούσε να το πει ξαφνικά και αμέσως, αλλά σιγά σιγά και σε μια ευκαιρία που θα παρουσιαζόταν. Κι όταν είχε τη συγκατάθεση της μητέρας του, τότε θα πήγαινε να πάρει τον Κ. Μήπως όμως τότε ήταν πολύ

αργά κι επέστρεφε ο πατέρας του; Όχι, λοιπόν, δε γινόταν τίποτα. Ο Κ. του απέδειξε αντίθετα πως δεν ήταν αδύνατο. Επειδή δεν έφτανε ο χρόνος, αυτό δεν ήταν κάτι που έπρεπε να φοβούνται· αρκούσε μια πολύ σύντομη συνομιλία, μια μικρή διάρκεια για μια συνάντηση. Έπειτα δεν ήταν ανάγκη ο Χανς να πάει να πάρει τον Κ. Ο Κ. μπορούσε κάπου εκεί κοντά στο σπίτι να περιμένει κρυμμένος και με ένα σύνθημα του Χανς να κατευθυνθεί προς το σπίτι. Ο Χανς αρνήθηκε κάτι τέτοιο αμέσως εξαιτίας της αδυναμίας που έτρεφε στη μητέρα του. Χωρίς δηλαδή γνώση της μητέρας του, δεν επιτρεπόταν ο Κ. να 'ναι κρυμμένος εκεί κοντά στο σπίτι. Με μια τέτοια μυστική συμφωνία, πολύ πιο πριν και χωρίς να το ξέρει η μητέρα, δεν μπορούσαν ο Χανς κι ο Κ. να μπουν στο σπίτι. Έπρεπε να πάει να πάρει τον Κ. από το σχολείο, όπως θα το 'ξερε και θα το επέτρεπε η μητέρα του. Τότε όμως, παρατήρησε ο Κ., πράγματι θα διέτρεχαν κίνδυνο, να τους τσακώσει ξαφνικά ο πατέρας στο σπίτι. Κι αν ακόμα δε συνέβαινε αυτό, η μητέρα με την αγωνία μπροστά στον Κ. δε θα μπορούσε να κάνει τίποτα κι έτσι όλα ναυαγούσαν πάνω στον πατέρα του. Έπειτα όλα θα ξεσπούσαν πάνω στον Χανς και θα γίνονταν ατέλειωτοι καβγάδες.

Εδώ και πολλή ώρα ο Κ. είχε καλέσει τον Χανς κοντά του, εκεί στην έδρα· τον πήρε ανάμεσα στα γόνατά του και τον χάιδευε, για να τον ηρεμήσει. Η προσέγγιση αυτή, παρ' όλους τους ενδοιασμούς του Χανς, τους βοήθησε να συνεννοηθούν. Τελικά συμφώνησαν κι οι δυο τους τα εξής· πρώτα πρώτα ο Χανς θα έλεγε στη μητέρα του όλη την αλήθεια, αλλά για να δώσει τη συγκατάθεσή της πιο εύκολα, θα της έλεγε πως ο Κ. ήθελε να μιλήσει στον Μπρούνσβικ για δική του υπόθεση κι όχι γι' αυτή την ίδια· αυτό φυσικά ήταν αλήθεια. Ενώ λοιπόν συζητούσαν, ο Κ. θυμήθηκε πως ο Μπρούνσβικ, έστω κι αν ήταν μοχθηρός κι επικίνδυνος, δε θα ήταν και εχθρός του, γιατί σύμφωνα με τα λεγόμενα του δήμαρχου, είχε υποστηρίξει την πρόσληψη χωρομέτρη, έστω και για λόγους μόνο πολιτικής. Κατά συνέπεια, η παρουσία του Κ. γι' αυτόν δεν ήταν ενοχλητική. Βέβαια υπήρχε το προηγούμενο της δύστροπης συμπεριφοράς του εναντίον του Κ., την πρώτη εκείνη ημέρα, και της αντιπάθειάς του· όλα αυτά ήταν ακατανόητα κι ήταν ενδεχόμενο να είχαν την αιτία τους στο ότι ο Κ. δε ζήτησε πρώτα βοήθεια απ' αυτόν κι έτσι τον έθιξε. Με μερικά λόγια μπορούσαν να

ξεκαθαρίσουν τα πράγματα. Κι αν πετύχαιναν κάτι τέτοιο, ο Κ. θα είχε τον Μπρουνσβικ υποστηρικτή κατά του δάσκαλου, μπορεί και κατά του δήμαρχου. Και τότε όλη αυτή η γραφειοκρατική μηχανορραφία, που είχαν επινοήσει ο δήμαρχος κι ο δάσκαλος, για να μη φτάσει ο Κ. στις αρχές του Πύργου και να δεχτεί τη θέση του επιστάτη, θα ξεσκεπαζόταν. Η υπόθεση του Κ. δεν ήταν τίποτα άλλο παρά αυτή η μηχανορραφία. Αν εξαιτίας του Κ. ξανάρχιζε η διαμάχη ανάμεσα στον Μπρουνσβικ και το δήμαρχο, ο Μπρουνσβικ θα είχε με το μέρος του και τον Κ., θα τον φιλοξενούσε στο σπίτι του και θα έβαζε όλα τα μέσα για να κάνει πέρα το δήμαρχο που το πείσμα του δε θα περνούσε. Μεγάλα πράγματα θα γίνονταν με τα μέσα αυτά και κοντά στα άλλα πολλές φορές θα έκανε συντροφιά στην κυρία Μπρουνσβικ. Έτσι λοιπόν ο Κ. άρχισε να χάνεται στα όνειρά του, ενώ κι αυτά παιχνίδιζαν μαζί του. Στο μεταξύ ο Χανς, που είχε το μυαλό του προσηλωμένο στη μητέρα του, παρακολουθούσε με ανησυχία τον σιωπηλό Κ., όπως ο άρρωστος το γιατρό, που πέφτει σε συλλογή, προσπαθώντας να βρει ποιο είναι το αποτελεσματικό φάρμακο για μια κρίσιμη περίπτωση. Ο Χανς είχε μείνει σύμφωνος με το σχέδιο του Κ., να μιλήσει στον Μπρουνσβικ για τη θέση του χωρομέτρη, γιατί έτσι μόνο η μητέρα του θα προφυλαγόταν από τον πατέρα του. Έπειτα ήταν ένα σχέδιο που θα προχωρούσε για εφαρμογή μόνο στην έσχατη ανάγκη και κατά συνέπεια ίσως ποτέ. Έκανε ακόμα μια ερώτηση στον Κ., πώς θα δικαιολογούσε στον πατέρα του την καθυστέρησή του να τον επισκεφτεί: όπως του είπε ο Κ., θα έλεγε πως η θέση του στο σχολείο κι η βράναιση συμπεριφορά του δάσκαλου τον είχαν οδηγήσει σε αδιέξοδο και τον έκαναν να λησμονήσει κάθε ευγένεια. Ο Χανς έδειχνε ικανοποιημένος με την εξήγηση, αλλά το πρόσωπό του ήταν συννεφιασμένο.

Ο Χανς σιγά σιγά έβλεπε πως όλα είχαν καλά σχεδιαστεί κι όπως έδειχναν τα πράγματα υπήρχαν πιθανότητες επιτυχίας: πέταξε το βάρος των σκέψεών του, έγινε χαρούμενος κι άρχισε να φλυαρεί με τον Κ. και με τη Φρίντα. Αυτή πάλι για πολλή ώρα ήταν απορροφημένη σε δικές της σκέψεις και κατά το τέλος άρχισε να μετέχει στη συζήτηση. Κοντά στα άλλα, η Φρίντα τον ρώτησε τι θα ήθελε να γίνει σα μεγαλώσει κι αυτός απάντησε, χωρίς να το πολυσκεφτεί, πως ήθελε να γίνει άντρας, όπως ο Κ. Όταν όμως

τον ρώτησε για ποιο λόγο, δεν μπορούσε να βρει μια απάντηση και στην ερώτηση, αν ήθελε να γίνει επιστάτης, απάντησε απερίφραστα όχι. Κι αφού έγιναν πολλές ερωτήσεις, κατάλαβαν από ποιους δύσκολους δρόμους πέρασε ο Χανς, για να φτάσει σ' αυτή του την ενέργεια. Η θέση αυτή του Κ. δεν ήταν καθόλου αξιοζήλευτη· αντίθετα, ήταν απαίσια κι ατιμωτική. Κι ο ίδιος ο Χανς το καταλάβαινε πολύ καλά, χωρίς να χρειαστεί να ρωτήσει άλλους. Έπειτα προσπαθούσε με κάθε τρόπο να προφυλάξει τη μητέρα του έστω κι από μια λέξη ή κι ένα βλέμμα του Κ. Παρ' όλα αυτά παρουσιάστηκε στον Κ. και τον παρακάλεσε να δεχτεί τη βοήθειά του κι ένιωσε μεγάλη ευτυχία, όταν ο Κ. δέχτηκε την πρότασή του. Είχε εμπιστοσύνη στον Κ., όπως και άλλοι κι αυτή η μητέρα του, που είχε αναφέρει το όνομα του Κ. Υπήρχαν λοιπόν αρκετές αντιφάσεις, αλλά ο Χανς είχε την πεποίθηση, πως, παρ' όλη την άθλια και ταπεινωτική κατάσταση του Κ., τελικά το μέλλον, που τώρα φαινόταν μακρινό και κάπως ασύλληπτο, ήταν μαζί του. Ο Χανς λοιπόν σαγηνευόταν από αυτό το μέλλον που ήταν έξω από κάθε λογική, αλλά προμηνούσε λαμπρές εξελίξεις. Γι' αυτό δεχόταν τον Κ. κι ας βρισκόταν προσωρινά σ' αυτή την άθλια κατάσταση. Το περίεργο σ' αυτή την υπόθεση ήταν μια οξεία παρατηρητικότητα που υπήρχε σ' αυτό το παιδί κι έβλεπε τον Κ. σαν νεότερό του, που το μέλλον του θα γινόταν πιο λαμπρό από το δικό του. Στις ερωτήσεις της Φρίντας δεν μπόρεσε να βαστάξει και σιγά σιγά με μια θλιμμένη σοβαρότητα ομολόγησε όλη αυτή την πραγματικότητα. Σε λίγο όμως ξαναβρήκε τη χαρά του, όταν ο Κ. του είπε γιατί τον ζήλευε ο Χανς· αιτία ήταν το ωραίο μπαστούνι του Κ., που όλη την ώρα ο Χανς αφηρημένος το έπαιζε στα χέρια του. Ο Κ. του υποσχέθηκε πως, αν το σχέδιό τους πήγαινε καλά, θα του έφτιαχνε ένα τέτοιο μπαστούνι, πολύ πιο όμορφο. Η υπόσχεση αυτή τον χαροποίησε τόσο, που πια δεν ήξεραν, αν το μπαστούνι ήταν πράγματι η αιτία της ζήλιας του. Ο Χανς τους αποχαιρέτησε χαρούμενος και σφίγγοντας δυνατά το χέρι του Κ. του είπε: «Έτσι λοιπόν; Μεθαύριο».

Οι κατηγορίες της Φρίντας

Πάνω στην ώρα έφυγε ο Χανς, γιατί τη στιγμή εκείνη ο δάσκαλος άνοιξε διάπλατα την πόρτα και μόλις είδε τον Κ. και τη Φρίντα να κάθονται μπροστά στο τραπέζι χωρίς να κάνουν τίποτα, τους φώναξε: «Σας ενοχλώ; Όμως πέστε μου, πότε επιτέλους θα καθαριστεί η αίθουσα; Μήπως είμαστε υποχρεωμένοι να μένουμε στριμωγμένοι στην αίθουσα σα σαρδέλες και να μη μπορούμε να κάνουμε το μάθημα; Στο μεταξύ εσείς χάσκετε στο μεγάλο γυμναστήριο και διώξατε μάλιστα τους βοηθούς σας, για να κινείστε πιο εύκολα. Τώρα όμως, σηκωθείτε λοιπόν!» Έπειτα στράφηκε μόνο προς τον Κ. φωνάζοντας: «Εσύ πήγαινε να μου φέρεις το φαγητό από το Πανδοχείο της Γέφυρας».

Τα λόγια αυτά ειπώθηκαν με έντονο ύφος, αλλά σχετικά δε φαινόταν προσβλητικά. Ο Κ. ήθελε να υπακούσει, αλλά συνάμα σκέφτηκε πως έπρεπε να βολιδοσκοπήσει το δάσκαλο: «Μα, με έχετε απολύσει!» είπε. «Τράβα να μου φέρεις το φαγητό, είτε απολύθηκες είτε όχι» απάντησε ο δάσκαλος. «Αυτό ακριβώς θέλω να ξέρω· απολύθηκα ή δεν απολύθηκα» είπε ο Κ. «Μα, τι ανοησίες είναι αυτές;» ρώτησε ο δάσκαλος. «Εσύ είπες πως δε δέχεσαι την απόλυση». «Κι αυτό είναι ισχυρό για να την ακυρώσεις;» ρώτησε ο Κ. «Για μένα όχι» είπε ο δάσκαλος, «πίστεψέ με, αλλά για το δήμαρχο δεν ξέρω, μάλλον έτσι φαίνεται. Και τώρα γρήγορα για το πανδοχείο, για να μη σε πετάξω έξω». Ο Κ. έμεινε ικανοποιημένος. Ο δάσκαλος είχε μιλήσει με το δήμαρχο ή μάλλον δεν είχε μιλήσει, αλλά σκέφτηκε πως ο δήμαρχος είχε άλλη γνώμη κι αυτή στήριζε τον Κ. Πράγματι, ο Κ. ξεκίνησε για το Πανδοχείο της Γέφυρας. Ο δάσκαλος όμως τον ξαναφώναξε από την πόρτα, είτε

γιατί ήθελε να τον δοκιμάσει ξανά στην προθυμία του, είτε γιατί από νέες κρίσεις δεσποτισμού ένιωθε την ανάγκη να τον κάνει να τρέχει εδώ κι εκεί σα γκαρσόνι. Ο Κ. από τη δική του σκοπιά, έβλεπε πως μια μεγάλη προθυμία, θα τον καταντούσε δούλο και ανδρείκελο του δάσκαλου· πάντως αναγκάστηκε να δείξει υποταγή, μέσα σε ορισμένα πλαίσια βέβαια, στις ορέξεις του, γιατί, ενώ δεν μπορούσε να τον απολύσει, ήταν σε θέση να του δυσκολέψει τη θέση του επιστάτη, να την κάνει αφόρητη. Τώρα ο Κ. έβλεπε τη θέση πολύ πιο σπουδαία από ό,τι προηγουμένως. Η συζήτηση, που είχε με τον Χανς, του έδωσε καινούργιες ελπίδες, φυσικά απίθανες κι αβάσιμες ίσως, πάντως ελπίδες που είχαν κυριαρχήσει στο μυαλό του που έκαναν πέρα και τον ίδιο τον Βαρνάβα. Αφού λοιπόν θα έδειχνε υποταγή, μια που δεν μπορούσε να κάνει κι αλλιώς, τότε θα εξοικονομούσε όλες τις δυνάμεις του· δε θα σκοτιζόταν για τίποτα, ούτε για φαγητό, ούτε για στέγη, ούτε για τις αρχές, ούτε και για την ίδια τη Φρίντα, που κατά βάθος όλη η υπόθεση αυτήν και μόνο αφορούσε· όλα τα άλλα τον ανησυχούσαν σε σχέση προς τη Φρίντα. Έπρεπε λοιπόν να κάνει υπομονή και να διατηρήσει τη θέση του που θα εξασφάλιζε τη Φρίντα· δεν έπρεπε, για να πετύχει κάτι τέτοιο, να μεμψιμοιρεί για τα περισσότερα βάρσανα που θα υπέφερε στα χέρια του δάσκαλου παρά σε άλλες συνθήκες. Άλλωστε όλα αυτά ήταν κάτι το συνηθισμένο και το μόνιμο, σα μια μικρή ενόχληση στη ζωή· σε σχέση με εκείνο που επιδίωκε να πετύχει δεν ήταν απολύτως τίποτα· εδώ δεν είχε έρθει για να ζήσει αποκλειστικά μια έντιμη και ειρηνική ζωή.

Γι' αυτό ο Κ., ενώ ήταν πρόθυμος να πάει στο Πανδοχείο της Γέφυρας, υπάκουσε αμέσως στη δεύτερη διαταγή· πρώτα πρώτα καθάρισε την αίθουσα, για να μπουν αμέσως η δασκάλα και τα παιδιά. Έπρεπε όμως η δουλειά να γίνει στα σβέλτα, γιατί ο δάσκαλος είχε λυσσάξει από την πείνα. Ο Κ. του είπε πως όλα θα γίνονταν, όπως τα ήθελε. Ο δάσκαλος επιθεωρούσε για λίγη ώρα· ο Κ. ταχτοποιούσε την αίθουσα βιαστικά, σήκωσε το αχυρόστρωμα, έβαλε στη θέση τους τα όργανα της γυμναστικής, σκούπισε την αίθουσα, ενώ η Φρίντα έβρεξε και σφουγγάρισε την έδρα. Η δραστηριότητα αυτή στην εργασία μαλάκωσε κάπως το δάσκαλο· τους είπε μόνο με έντονο ύφος πως έξω από την πόρτα υπήρχαν πολλά καυσόξυλα· από δω και πέρα δεν επιτρεπόταν στον Κ. να πλησιά-

σει στην αποθήκη. Έπειτα γύρισε στην τάξη του, λέγοντας όμως απειλητικά πως γρήγορα θα ερχόταν να τους επιθεωρήσει.

Δούλεψαν κι οι δυο τους αρκετή ώρα σιωπηλοί και ξαφνικά η Φρίντα ρώτησε τον Κ., γιατί είχε πια υποταχθεί στο δάσκαλο. Η ερώτηση έγινε με ύφος πονεμένο και ανήσυχο· ο Κ. όμως σκεφτόταν, πόσο λίγο μπόρεσε η Φρίντα να πραγματοποιήσει την αρχική της υπόσχεση, να προφυλάξει δηλαδή τον Κ. από τις διαταγές και προσβολές του δάσκαλου, κι απάντησε κατηγορηματικά, πως μια που ήταν επιστάτης έπρεπε να κάνει καλά τις δουλειές του επιστάτη. Έπειτα πάλι σάπασαν. Ο Κ. κατάλαβε από τη σύντομη αυτή συζήτηση πως η Φρίντα είχε χαθεί μέσα σε μπερδεμένες κι οδυνηρές σκέψεις, και μάλιστα όσο κράτησε η συνομιλία τους με τον Χανς. Τη ρώτησε λοιπόν απότομα, τι ήταν αυτό που τη βασάνιζε. Γύρισε προς αυτόν, τον κοίταξε και του είπε πως δεν είχε κανένα συγκεκριμένο λόγο· σκεφτόταν μόνο την ξενοδόχα και τα λόγια της που φαίνονταν πολύ αληθινά. Ο Κ. ήθελε περισσότερες εξηγήσεις και πίεσε τη Φρίντα να μιλήσει πιο καθαρά. Κι αυτή ύστερα από μερικούς δισταγμούς του έδωσε τις εξηγήσεις, χωρίς να σηκώνει τα μάτια της από τη δουλειά, όχι γιατί ενδιαφερόταν γι' αυτήν που όλο και καθυστερούσε, αλλά γιατί δεν ήθελε να κοιτάξει τον Κ. στα μάτια. Του είπε λοιπόν, πως κατά τη διάρκεια της συνομιλίας με τον Χανς στην αρχή τους παρακολούθησε προσεχτικά, έπειτα ξαφνιάστηκε από μερικά του λόγια και μετά μπήκε πιο καλά στο νόημα· από τότε άρχισε να δικαιολογεί την προειδοποίηση της ξενοδόχας που αυτή πάντοτε τη θεωρούσε αβάσιμη. Ο Κ. αγανάκτησε με τα λόγια της Φρίντας και παράτησε κάτω τα ξύλα που κουβαλούσε και κάθισε πάνω σ' αυτά· δεν τον συγκινούσε πια η κλαψιάρικη και παραπονιάρικη φωνή της Φρίντας, αλλά ένιωθε οργισμένος και φοβερά ενοχλημένος, που η ξενοδόχα, έστω και σαν ανάμνηση, έμπαινε ανάμεσά τους, ενώ είχε αποτύχει στην κατά μέτωπο επίθεση. Ο Κ. απαίτησε να του πει ξεκάθαρα όλη την αλήθεια. «Αρκετές φορές» άρχισε η Φρίντα, «ήδη από την αρχή, η ξενοδόχα μου δημιουργούσε αμφιβολίες για σένα· δεν έλεγε βέβαια πως ήσουν υποκριτής, αντίθετα πως είχες παιδική ειλικρίνεια. Υποστήριζε όμως πως ο χαρακτήρας σου δεν ήταν σαν το δικό μας· γι' αυτό ενώ μιλούσες ειλικρινά, εμείς δεν μπορούσαμε να σε καταλάβουμε και να σε πιστέψουμε. Ακούσαμε βέβαια και τη συμβουλή κάποιου φίλης, γιατί διαφορετικά θα σε πιστεύαμε. Ακόμα και η ξενοδόχα, που ξέρει τό-

σο καλά τους ανθρώπους, κόντεψε σχεδόν να την πάθει. Αλλά μετά την τελευταία συζήτηση που είχατε στο Πανδοχείο της Γέφυρας, κατάλαβε τον κόσμο σου· εγώ απλώς μεταφέρω τα λόγια της. Από τότε δεν μπορούσες πια να την ξεγελάσεις, όσες προσπάθειες κι αν έκανες, για να κρύψεις τις προθέσεις σου. Δεν έκρυψες όμως τίποτα· αυτό το τόνισε πολλές φορές και μου έδωσε την εξής συμβουλή: “Προσπάθησε με την πρώτη ευνοϊκή περίπτωση να τον ψυχολογήσεις προσεχτικά, πολύ προσεχτικά κι όχι επιπόλαια”. Γιατί σε πρόσεξε κι αυτή καλά κι έκανε τις εξής αποκαλύψεις, σχετικές με μένα· είτε πως μου ρίχτηκες, ναι, μου ρίχτηκες, αυτό ακριβώς είπτε, μόνο και μόνο επειδή βρέθηκα μπροστά σου, δε σου ήμουν αποκρουστική και φυσικά, πέρα για πέρα εσφαλμένα, πίστευες πως μια γκαρσόνα μοιραία είναι το θύμα κάθε πελάτη, αρκεί αυτός να απλώσει χέρι. Επιπλέον, πληροφορήθηκε από το περιβάλλον μου πως εσύ, εκείνη τη βραδιά, ήθελες να διανυκτερεύσεις οπωσδήποτε στο Χέρενχοφ κι έτσι μόνο εγώ μπορούσα να σου εξασφαλίσω κάτι τέτοιο. Όλα αυτά ήταν αρκετά, για να γίνεις εραστής μου για μια νύχτα, αλλά έπρεπε να στηριχτείς ακόμα περισσότερο σε μένα, για να πας ακόμα πιο μακριά. Και στην προκειμένη περίπτωση, ο στόχος σου ήταν ο Κλαμ. Η ξενοδόχα δε λέει πως ξέρει τι θέλεις από τον Κλαμ, αλλά είναι βέβαιη πως και πριν με γνωρίσεις με την ίδια λαχτάρα προσπαθούσες να φτάσεις τον Κλαμ, όπως και μετά τη γνωριμία μας. Υπάρχει μόνο μια διαφορά· πριν με γνωρίσεις δεν είχες καμιά ελπίδα, ενώ μετά τη γνωριμία μας πιστεύεις πως εγώ είμαι ένας δρόμος σίγουρος, για να φτάσεις στον Κλαμ και μάλιστα αρκετά γρήγορα και με πολλές πιθανότητες να έχεις ευνοϊκά αποτελέσματα, από τη δική σου σκοπιά. Σήμερα ακόμα ένιωσα ένα φόβο, έστω και επιφανειακό και χωρίς αιτία, σαν άκουσα να μου λες πως πριν με γνωρίσεις βιάδιζες στα τυφλά. Νομίζω πως κι η ξενοδόχα χρησιμοποίησε τα ίδια αυτά λόγια· μου είπτε πως μετά τη γνωριμία μας μπόρεσες να δεις καθαρά το σκοπό σου. Πιστεύεις δηλαδή πως κρατάς στο χέρι μια ερωμένη του Κλαμ που θα εξαγοραστεί με γενναία λύτρα. Τώρα κάνεις μια προσπάθεια να έρθεις σε συνεννόηση με τον Κλαμ για τον αιχμάλωτο που κρατάς στο χέρι σου. Στα μάτια σου λοιπόν εγώ δεν είμαι τίποτα, και μόνο τα λύτρα είναι για σένα το παν, οπωσδήποτε είσαι πρόθυμος να κάνεις κάθε παραχώρηση σε ό,τι αφορά εμένα, ποτέ όμως σε ό,τι αφορά τα λύτρα. Σου είναι αδιάφορο που εγώ έχασα τη δουλειά μου στο Χέρενχοφ κι έφυ-

για από το Πανδοχείο της Γέφυρας· επίσης σου είναι αδιάφορο που είμαι αναγκασμένη να δουλεύω τόσο σκληρά εδώ στο σχολείο. Για μένα δεν έχεις κανένα περίσσευμα τρυφερότητας ούτε και χρόνου· με άφησες στους βοηθούς και ποτέ δε ζηλεύεις· η μόνη αξία μου για σένα είναι η παλιά μου ιδιότητα, ως ερωμένη του Κλαμ. Αψηφάς το καθετί και επιδιώκεις να μην ξεχάσω ποτέ τον Κλαμ, για να μη διατάσω, όταν θα έρθει η αποφασιστική στιγμή. Συνάμα όμως μαλώνεις με την Ξενοδόχα, γιατί ξέρεις πως είναι η μόνη που μπορεί να μας χωρίσει· έτσι την εξώθησες στα άκρα, για να αναγκαστούμε να αφήσουμε το Πανδοχείο της Γέφυρας. Για μένα πάλι δεν αμφιβάλεις ποτέ πως είμαι δική σου, οτιδήποτε κι αν συμβεί μεταξύ μας. Τη συνάντηση με τον Κλαμ τη μετράς εμπορικά και μάλιστα τα παίζεις όλα για όλα. Για να φτάσεις στο σκοπό σου, δε διστάζεις να κάνεις το παν και να υπολογίζεις την κάθε λεπτομέρεια. Αν με θέλει ο Κλαμ, θα με παραχωρήσεις, αν θέλει να μείνω μαζί σου, θα το δεχτείς, αν θέλει να με διώξει, θα το κάνεις. Πάντοτε προέχει ο σκοπός σου και το παιχνίδι σου. Εφόσον το απαιτεί το συμφέρον σου, προσποιείσαι πως με αγαπάς· κι αν βλέπεις αδιαφορία από μέρους του Κλαμ, θα δείξεις τη μικρότητά σου γιατί μετά θα προσπαθήσεις να τον προκαλέσεις με το ότι κρατάς την ερωμένη του· ακόμα είσαι πρόθυμος να του ανακωνώσεις τη διαβεβαίωσή σου πως εγώ τον αγαπώ και πως εσύ ξέρεις καλά ό,τι έχω κάνει, και πως μπορείς να εγγυηθείς για μένα, να με παραδώσεις στον Κλαμ, φυσικά με τους δικούς σου όρους. Κι αν όλα αυτά δεν αποδώσουν, είσαι σε θέση να πας στον Κλαμ και να τον παρακαλέσεις για σένα και τη γυναίκα σου. Τελικά, όπως λέει η Ξενοδόχα, θα νιώσεις πως έπεσες έξω στα σχέδια και τις ελπίδες σου, στη γνώμη που είχες για τον Κλαμ και τις σχέσεις σου με μένα και τότε θα μπεις στην κόλασή σου, γιατί τότε θα 'μαι πραγματικά το μοναδικό σου απόκτημα, όπου θα πρέπει να ακουμπήσεις, αλλά συνάμα θα είμαι ένα απόκτημα χωρίς αξία· έτσι θα συμπεριφερθείς απέναντί μου με τον ανάλογο τρόπο, γιατί για μένα δε νιώθεις τίποτα άλλο παρά το αίσθημα πως είμαι μόνο ιδιοκτησία δική σου».

Με το στόμα κλειστό και σφιχτό ο Κ. άκουσε όλα τα λόγια της Φρίντας. Τα ξύλα, όπου καθόταν, είχαν σκορπίσει, αλλά αυτός δεν έδινε καμιά σημασία. Είχε σχεδόν πέσει στο πάταμα· ξαφνικά σηκώθηκε, πήγε στην έδρα κάθισε δίπλα στη Φρίντα, πήρε το χέρι της που αυτή προσπάθησε να το τραβήξει αδύναμα και της είπε: «Όσα

είπες είναι μπερδεμένα και δεν μπορώ να ξεχωρίσω τα δικά σου αισθήματα από τα αισθήματα της Ξενοδόχας». «Μα, είναι αποκλειστικά τα αισθήματα της Ξενοδόχας» είπε η Φρόντα. «Εγώ την άκουσα ως το τέλος με σεβασμό, ενώ για πρώτη φορά στη ζωή μου δε θέλησα να παραδεχτώ εξ ολοκλήρου τη γνώμη της. Μου φάνηκαν όλα πολύ ελεεινά και ψεύτικα· πίστεψα πως δεν υπήρχαν όλα αυτά ανάμεσά σας. Για μένα η αλήθεια βρισκόταν στο αντίθετο μέρος. Τότε θυμήθηκα εκείνο το σκυθρωπό πρωινό, ύστερα από την πρώτη μας νύχτα. Ήσουν γονατισμένος δίπλα μου κι είχες μια ματιά που έδειχνε πως όλα είχαν πια χαθεί. Σε μένα, αλήθεια, κυριαρχούσε η ιδέα πως ό,τι κι αν έκανα δεν μπορούσα να σε βοηθήσω και συνάμα ήμουν ένα εμπόδιο. Άλλωστε εξαιτίας μου η Ξενοδόχα έγινε εχθρός σου και μάλιστα ένας μεγάλος εχθρός που εξακολουθείς να μην τον υπολογίζεις. Για μένα έπρεπε να είσαι συνεχώς ξύπνιος, να πολεμάς για τη δουλειά σου· για μένα βρέθηκες σε πολύ δύσκολη θέση απέναντι στο δήμαρχο, δέχτηκες να εξευτελιστείς μπροστά στο δάσκαλο και έπεσες στην περιπέτεια με τους βοηθούς· το κυριότερο όμως είναι πως έχασες κάθε ελπίδα να συναντήσεις τον Κλαμ. Βέβαια, εσύ εξακολούθησες να προσπαθείς να φτάσεις τον Κλαμ, αλλά όλες οι προσπάθειες ήταν άτονες και δεν μπορούσαν να μαλακώσουν τον Κλαμ. Πάντοτε το έλεγα μέσα μου, πως η Ξενοδόχα προσπαθούσε να με προφυλάξει από αυτές τις σκληρές αυτοκατηγορίες. Ήταν μια καλοπροαίρετη, μα άτυχη προσπάθεια. Η αγάπη, που έχω για σένα, με βοήθησε να νικήσω όλες τις επιφυλάξεις και θα σε βοηθούσε κι εσένα ασφαλώς στο μέλλον, αν όχι μέσα στο χωριό, τότε σ' ένα άλλο μέρος. Τη δύναμή της την είχε καταλάβει πιο μπροστά, σε είχε σώσει από την οικογένεια του Βαρνάβα». «Αυτή λοιπόν ήταν η γνώμη σου;» ρώτησε ο Κ. «Κι άλλαξε πια;» «Δεν το ξέρω» απάντησε η Φρόντα, ρίχνοντας μια ματιά στο χέρι του Κ. που κρατούσε ακόμα το δικό της. «Είναι πιθανό να μην άλλαξε τίποτα· αυτό σκέφτομαι σα βρίσκεσαι κοντά μου και με κοιτάξεις ήρεμα. Παρόλα αυτά, η πραγματικότητα...» Σταμάτησε, τράβηξε το χέρι της από τον Κ., ξανακάθισε απέναντί του κι έκλαψε χωρίς να κρύβει το πρόσωπό της· το κρατούσε μπροστά του, γεμάτο δάκρυα, σα να μην έκλαιγε για τον εαυτό της, σα να μην ήθελε να κρύψει τίποτα και σα να έκλαιγε για την προδοσία του Κ., γιατί αυτός είχε υποχρέωση να πονά για τα δικά της δάκρυα. «Η πραγματικότητα» συνέχι-

σε, «άλλαξε από την ώρα που σε παρατήρησα να μιλάς με εκείνο το παιδί. Βέβαια, άρχισες πολύ αθώα να ρωτάς για την οικογένειά του και για τόσα άλλα πράγματα. Σε είδα έτσι ακριβώς, όπως στηνμπιραρία εκείνη τη βραδιά, ορμητικός κι ειλικρινής, προσπαθώντας να με προσελκύσεις μόνο με παιδιαστική αδημονία. Ήσουν κι εδώ το ίδιο, όπως τότε, κι επιθυμούσα έντονα να βρισκείται κοντά μας η ξενοδόχα, για να σε ακούσει, και θα 'βλεπε αυτή, αν μπορούσε να έχει την ίδια γνώμη για σένα. Αλλά, χωρίς να καταλάβω πώς έγινε αυτό, ξαφνικά άρχισες να του μιλάς με κάποια υστεροβουλία. Κέρδισες την εμπιστοσύνη του, ένα πράγμα βέβαια δύσκολο, με λόγια φιλικά, μόνο και μόνο για να φτάσεις πιο εύκολα στο σκοπό σου που ολοένα και γινόταν πιο ευκρινής. Είχες βάλει σα στόχο εκείνη τη γυναίκα. Στις ερωτήσεις σου όμως, που φαινομενικά μόνο έδειχναν κάποιο ενδιαφέρον γι' αυτήν, εγώ ξεχώριζα πως πάλευες για την υπόθεσή σου. Την πρόδιδες πριν ακόμα την κατακτήσεις. Στα λόγια σου είδα καθαρά όχι μόνο το παρελθόν μου αλλά και το μέλλον μου. Έβλεπα μπροστά μου την ξενοδόχα που μου τα εξηγούσε όλα· προσπαθούσα να τη διώξω, μ' όλες μου τις δυνάμεις, αλλά δεν το κατόρθωσα. Ωστόσο δε θα πρόδιδες εμένα αλλά εκείνη την άγνωστη. Όταν συνήλθα ρώτησα τον Χανς τι ήθελε να γίνει· κι όταν αυτός μου είπε πως επιθυμούσε να σου μοιάσει, ένιωσα πως ήδη τον επηρέαζες πολύ βαθιά. Είδα λοιπόν πως δε διαφέραμε σε τίποτα, αυτό το παιδί που το εκμεταλλεύοσουν κι εγώ που ήμουν εκείνη τη νύχτα στην υπηρεσία τηςμπιραρίας».

Στο μεταξύ ο Κ. παρακολουθώντας τη Φρίντα, ξαναβρήκε την ψυχραιμία του. «Όλα» της είπε, «όσα είπες είναι σωστά μόνο από μια άποψη· πιο συγκεκριμένα, δε βρίσκω τίποτα το λανθασμένο, μόνο που όλα είναι εμποτισμένα από μια έχθρα. Είναι οι ιδέες της ξενοδόχας, οι ιδέες ενός εχθρού μου, κι ας φαντάζεσαι πως είναι δικές σου. Η αλήθεια αυτή με παρηγορεί. Ωστόσο οι ιδέες αυτές είναι χρήσιμες, γιατί μπορεί κανείς να μάθει πολλά από την ξενοδόχα. Δεν τα ξέρω όλα, γιατί δε μου τα είπε κατά πρόσωπο, παρόλο που δε μου έκανε καμιά χάρη σε όλα τα άλλα. Οπωσδήποτε έβαλε αυτό το όπλο στα χέρια σου, για να το χρησιμοποιήσεις σε κρίσιμη και αποφασιστική στιγμή. Αν εγώ κάνω κατάχρηση της εμπιστοσύνης σου, και εκείνη το ίδιο κάνει με τον ίδιο τρόπο. Εντούτοις, υπόθεσε, Φρίντα, πως όλα είναι έτσι όπως τα λέει η ξενοδόχα· θα 'ταν

ντροπή, μόνο αν δε με αγαπούσες. Μόνο στην προκειμένη περίπτωση θα μπορούσες να πεις πως σε κατέκτησα με απατηλά μέσα, για να σε εκμεταλλευτώ. Θα μπορούσες επίσης να πεις πως και η παρουσία μου δίπλα στο μπράτσο της Όλγας ήταν μέσα στο σχέδιο, για να σου προξενήσω λύπη· η ξενοδόχα λησμόνησε να το αναφέρει ανάμεσα στα άλλα μου εγκλήματα. Αν όμως δεν ήταν διόλου έτσι τα πράγματα, αν δεν ήμουν ένας ύπουλος και αρπαχτικός τύπος που σε άρπαξα εκείνη τη νύχτα, αλλά σε βρήκα και με βρήκες, αφήσαμε κατά μέρος τον εαυτό μας και σμίξαμε· αν, Φρίντα, όλα αυτά είναι έτσι, τότε πώς σου φαίνεται αυτή η πραγματικότητα; Αν ενεργούσα για τον εαυτό μου, συνάμα ενεργούσα και για σένα· ανάμεσά μας δεν υπάρχει καμιά διαφορά· μόνο ένας εχθρός μας ξεχωρίζει. Φυσικά αυτά ισχύουν για κάθε μου ενέργεια, ακόμα και για την υπόθεση του Χανς. Άλλωστε, όταν καταδικάζεις τη συνομιλία μου με τον Χανς, ξεπερνάς τα όρια με την υπερβολική σου ευαισθησία, που έτσι φτάνει τη νοσηρότητα· γιατί, μπορεί να μη συμπίπτουν απόλυτα οι επιδιώξεις του Χανς και οι δικές μου, δε βρίσκονται όμως σε πλήρη αντίθεση, κι επιπλέον ο Χανς έχει επισημάνει τις μικρές διαφωνίες μας. Πιστεύοντας πως δεν είναι έτσι, αδικείς πολύ τη νοημοσύνη του μικρού. Ακόμα κι αν ο μικρός δεν μπόρεσε να δει όλες τις διαφορές μας, κανείς δεν πρόκειται να πάθει τίποτα».

«Πολύ δύσκολο πράγμα να νιώσεις τον άλλο» είπε η Φρίντα στενάζοντας. «Οποσδήποτε ποτέ δεν αμφέβαλα για σένα. Αν η ξενοδόχα μου δημιούργησε τέτοιες ιδέες, θα 'μαι πολύ ευχαριστημένη αν μπορέσω να τις διώξω και τότε γονατιστή θα σου ζητούσα συγγνώμη, όπως, πίστεψέ με, το κάνω πάντοτε κι όταν ακόμα λέω παρόμοια φοβερά πράγματα. Παρ' όλα αυτά είναι αλήθεια πως έχεις μυστικά· πηγαίνεις, έρχεσαι, και δεν ξέρεις πού πας και από πού γυρίζεις. Να, τώρα που χτύπησε την πόρτα ο Χανς, φώναξες Βαρνάβα. Πόσο θα 'θελα να φώναζες και το δικό μου όνομα με την ίδια λαχτάρα, όπως αυτό το ελεεινό. Αν λοιπόν δε μου έχεις εμπιστοσύνη, πώς μπορώ να μη δείχνω δυσπιστία; Εσύ με αφήνεις στα χέρια της ξενοδόχας που, με τη συμπεριφορά σου, φαίνεσαι να την δικαιώνεις. Φυσικά όχι σε άλλα, δε λέω τίποτα τέτοιο· μήπως για χάρη μου δεν έδωξες τους βοηθούς; Πόσες φορές, να ξέρεις, προσπαθώ να βρω ένα μικρό ψίχουλο παρηγοριάς, σε ό,τι θα πεις και σε ό,τι θα κάνεις, ακόμα κι όταν με προσβάλλεις!» «Άκουσε, Φρίντα, για

τελευταία φορά!» φώναξε ο Κ. «Ποτέ δε σου έκρυψα τίποτα. Κοίταξε όμως πόσο με μισεί η ξενοδόχα και πόσο πρόστυχα μέσα χρησιμοποιεί! Κι εσύ σκύβεις το κεφάλι, ναι, σκύβεις το κεφάλι! Εξηγήσου λοιπόν, με ποιον τρόπο σου κρύβω οτιδήποτε; Το ξέρεις καλά πως θέλω να φτάσω στον Κλαμ, επίσης ξέρεις πως σου είναι αδύνατο να με βοηθήσεις και πρέπει να το πετύχω μόνος μου. Ός τώρα απέτυχα κι αυτό επίσης το γνωρίζεις. Μήπως θέλεις να ταπεινωθώ ακόμα περισσότερο με τη διήγηση των αποτυχιών μου; Μήπως είναι τόσο αξιοζήλευτο κατόρθωμα, το ότι ένα ολόκληρο απόγευμα ξεπάγιασα περιμένοντας μπροστά στο έλκηθρο τον Κλαμ; Σε σένα κοντά, σαν τρέχω, είμαι ευχαριστημένος που δε θα έχω τέτοιες σκέψεις και συ με κατηγορείς; Και τώρα ο Βαρνάβας. Μα, βέβαια, τον περιμένω· είναι αγγελιαφόρος του Κλαμ, δεν τον διόρισα εγώ». «Αυτός ο Βαρνάβας!» φώναξε η Φρίντα. «Δεν πιστεύω πως είναι καλός αγγελιαφόρος». «Ίσως έχεις δίκιο» είπε ο Κ., «αλλά είναι ο μοναδικός που μου έστειλαν». «Τόσο το χειρότερο για σένα» είπε η Φρίντα, «αυτό ακριβώς πρέπει να σε κάνει να τον φοβάσαι». «Δυστυχώς δε μου έδωσε τέτοια εντύπωση, ως τώρα» απάντησε ο Κ. χαμογελώντας. «Ερχεται πού και πού και φέρνει κάτι ασήμαντες πληροφορίες· το ότι βέβαια προέρχονται από τον Κλαμ, έχουν κάποια αξία». «Τέλος πάντων» είπε η Φρίντα, «τώρα όμως νομίζω πως ο σκοπός σου δεν είναι πια ο Κλαμ· αυτό είναι που με στενοχωρεί περισσότερο. Πρώτα λαχταρούσες συνέχεια τον Κλαμ, ενώ είχες εμένα, κι αυτό ήταν αρκετά δυσάρεστο. Τώρα όμως τα πράγματα έγιναν χειρότερα, τώρα δηλαδή που σταμάτησες να προσπαθείς να φτάσεις τον Κλαμ· είναι κάτι που ούτε η ξενοδόχα το πρόβλεψε. Όπως βλέπει τα πράγματα η ξενοδόχα, η ευτυχία σου, αυτή η ανέλπιδη αλλά πολύ πραγματική ευτυχία σου, θα έσβηνε την ημέρα που θα έβλεπες πως όλες οι ελπίδες, που στήριξες στον Κλαμ, ήταν μάταιες. Τώρα όμως δεν αποβλέπεις διόλου σ' εκείνη την ημέρα· ξαφνικά έρχεται ανάμεσά μας ένα παιδί και εσύ αγωνίζεσαι για τη μητέρα του, σα να πολεμάς για την ίδια σου τη ζωή». «Πολύ σωστά κατάλαβες τη συνομιλία μας με τον Χανς» είπε ο Κ. «Αυτό ακριβώς είναι. Αλλά τόσο φοβερά έσβησε η πρώτη σου ζωή, εκτός από την ίδια την ξενοδόχα φυσικά που δεν το επιτρέπει αυτό, που αδυνατείς να βάλεις στο μυαλό σου πως πρέπει να αγωνιστείς σκληρά, για να πας στην κορυφή, κυρίως όταν ξεκινάς από χαμηλά. Πρέπει να πιά-

νεις κάθε ελπίδα και ευκαιρία που σου προσφέρεται. Η γυναίκα αυτή, Φρίντα, είναι από τον Πύργο· μου το είπε η ίδια, εκείνη την ημέρα που πήγα στον Λάζεμαν. Δεν το βρίσκεις φυσικό να της ζητήσω μια συμβουλή ή μια βοήθεια; Η Ξενοδόχα ξέρει μόνο τα εμπόδια που σε απομακρύνουν από τον Κλαμ, η γυναίκα αυτή ίσως ξέρει το δρόμο προς τον Κλαμ, μια που από τον ίδιο δρόμο γύρισε η ίδια». «Το δρόμο για τον Κλαμ;» ρώτησε η Φρίντα. «Μα, βέβαια, για τον Κλαμ, για πού άλλου;» είπε ο Κ., ενώ σηκωνόταν απότομα όρθιος. «Είναι ώρα να πηγαίνω για το φαγητό». Η Φρίντα άρχισε να του λέει να μείνει, με μια επιμονή περίεργη και πάρα πολύ αταίριαστη προς τις περιστάσεις, σα να περίμενε πως ο Κ. θα μπορούσε να την πείσει, αν θα έμενε, με όλα εκείνα τα παρηγορητικά λόγια. Ο Κ. όμως είχε το μυαλό του στο δάσκαλο. Έδειξε στη Φρίντα την πόρτα, απ' όπου από στιγμή σε στιγμή θα μπορούσε να εμφανιστεί σαν κεραυνός· της υποσχέθηκε να γυρίσει γρήγορα· δεν ήταν απαραίτητο να ανάψει τη φωτιά, θα φρόντιζε ο ίδιος όταν γυρνούσε. Τελικά η Φρίντα υποχώρησε σιωπηλή. Καθώς ο Κ. χωνόταν στο χιόνι, έξω από το μονοπάτι που είχε καθαριστεί από ώρα, με πολλή αργή δουλειά, είδε τον ένα βοηθό ξεθεωμένο από κούραση να 'ναι κρεμασμένος ακόμα στα κάγκελα. Πάντως ήταν μόνο ο ένας· ο άλλος πού ήταν; Ο Κ. συνεπώς κατάφερε να λυγίσει την αντοχή του ενός. Αυτός που είχε απομείνει έδειχνε ακόμα δύναμη· μόλις είδε τον Κ. ζωήρεψε περισσότερο και με πυρετικές κινήσεις των χεριών και των ματιών προσπαθούσε να πετύχει το αποτέλεσμα. «Έχει φοβερό πείσμα» αναλογίστηκε ο Κ., «αλλά αν εξακολουθήσει να στέκει στα κάγκελα, σίγουρα θα ξεπαγιάσει». Ο Κ. δεν του έδειξε τίποτα άλλο παρά τη γροθιά του που την κουνούσε απειλητικά. Ο βοηθός αναγκάστηκε να απομακρυνθεί αρκετά από τον Κ. Τότε η Φρίντα άνοιξε ένα παράθυρο, για να αερίσει το χώρο, πριν ανάψουν φωτιά, όπως είχε υποσχεθεί στον Κ. Ο βοηθός ξέχασε τον Κ. και σύρθηκε με ακατανίκητη δύναμη προς το παράθυρο. Η Φρίντα άπλωσε φοβισμένα το χέρι της προς το παράθυρο, με το πρόσωπο ζωημένο από οίκτο για το βοηθό και από μια ικετευτική ματιά αδυναμίας που έριξε στον Κ. Δεν ξεχώριζες τι ήταν αυτό το άπλωμα του χεριού· χαιρετισμός ή διαταγή να φύγει ο βοηθός; Πάντως αυτός μετά τη χειρονομία αυτή σταμάτησε και δεν πλησίασε προς το παράθυρο. Τότε η Φρίντα έκλεισε το παράθυρο, έμεινε όμως πίσω από το τζά-

μι· είχε το χέρι στην κορνίζα, το κεφάλι πλάγια, τα μάτια διάπλατα ανοιχτά κι ένα χαμόγελο ζωγραφισμένο στο πρόσωπο. Είχε καταλάβει πως έτσι μόνο θάρρος έδινε στο βοηθό αντί να τον διώχνει; Ο Κ. πάντως δε γύρισε ξανά πίσω του· σκέφτηκε να τρέξει, όσο το δυνατόν πιο γρήγορα για το φαγητό, και να γυρίσει χωρίς καμιά άλλη καθυστέρηση.

Στην Αμαλία

Επιτέλους –ήταν ήδη σκοτάδι, αργά το απόγευμα– ο Κ. καθάρισε το μονοπάτι του κήπου, αφού σώριασε το χιόνι δεξιά κι αριστερά και το πάτησε πολύ δυνατά· έτσι τέλειωσε τη δουλειά της ημέρας. Στεκόταν μπροστά στην πόρτα του κήπου· όπου κι αν έστρεφε τη ματιά του ένιωθε μόνος. Πριν από μερικές ώρες είχε διώξει και το δεύτερο βοηθό· τον κυνήγησε μακριά κι εκείνος τρύπωσε κάπου ανάμεσα στον κήπο και το σχολείο. Από τότε δεν τον ξαναβρήκε ούτε κι ο ίδιος εμφανίστηκε μπροστά του. Η Φρίντα ήταν μέσα, πλένοντας ρούχα και τη γάτα της Γκίζας που με το ν' αναθέσει τη δουλειά αυτή στη Φρίντα της είχε δείξει μεγάλη εμπιστοσύνη. Η δουλειά αυτή ήταν βρώμικη κι αταίριαστη που ο Κ. δε θα την επέτρεπε στη Φρίντα, αν, εξαιτίας της θέσης τους, δεν ήταν αναγκασμένοι να κάνουν οτιδήποτε για να κερδίσουν την εύνοια της Γκίζας. Αυτή παρακολουθούσε τη δουλειά ικανοποιημένη, ενώ ο Κ. κατέβασε από τη σοφίτα τη μικρή σκάφη, ζέστανε νερό και μετά βοήθησε, για να βάλουν τη γάτα με προσοχή μέσα στη σκάφη. Έπειτα άφησε τη γάτα στην αποκλειστική φροντίδα της Φρίντας, γιατί είχε έρθει ο Σβάρτσερ, ο πρώτος γνώριμος του Κ. από κείνη την πρώτη βραδιά. Χαιρέτησε τον Κ. με μια αμηχανία, ίσως εξαιτίας του επεισοδίου εκείνης της βραδιάς, αλλά και με πολλή περιφρόνηση, τέτοια που δείχνει ένας οφειλέτης, και μετά μαζί με τη Γκίζα εξαφανίστηκε στην άλλη τάξη κι έμειναν οι δυο τους εκεί μέσα. Ο Σβάρτσερ, όπως ο Κ., τα είχε μάθει στο Πανδοχείο της Γέφυρας, αν και ήταν γιος φρούραρχου, έμεινε στο χωριό από καιρό, γιατί αγαπούσε τη Γκίζα· κι αφού βοήθησαν τα ισχυρά πρόσωπα που γνώριζε, διορίστηκε σα δεύτερος δάσκαλος· τη θέση αυτή

τη δικαιολογούσε, παρακολουθώντας μαθήματα της Γκίζας ανάμεσα στα παιδιά ή δίπλα στα πόδια της Γκίζας, εκεί στην έδρα. Η παρουσία του πια δεν ενοχλούσε τα παιδιά· τα παιδιά τον είχαν συνηθίσει για καλά, ίσως γιατί ο Σβάρτσερ ούτε αγαπούσε ούτε είχε καμιά σχέση με αυτά, εκτός από τις περιπτώσεις που αντικαθιστούσε τη Γκίζα στο μάθημα της γυμναστικής. Αυτός ένιωθε ευτυχισμένος που ανάπνεε τον ίδιο αέρα με τη Γκίζα και ζεσταινόταν στη θερμή παρουσία της. Η μεγάλη του ευχαρίστηση ήταν να κάθεται δίπλα της και να διορθώνει τα τετράδια των μαθητών. Και σήμερα ασχολούνταν με τη δουλειά αυτή. Ο Σβάρτσερ είχε φέρει ένα μεγάλο σωρό τετράδια, κι ο δάσκαλος ακόμα του έδινε τα δικά του, κι όσο ακόμα ήταν μέρα, ο Κ. είδε και τους δυο σ' ένα τραπέζι κοντά στο παράθυρο να εργάζονται ακίνητοι κι έχοντας κοντά τα πρόσωπα· τώρα έβλεπε κανείς εκεί μόνο δυο αναμμένα κεριά που τρεμόσβηναν. Ήταν μια μεγάλη και σιωπηλή αγάπη που έδενε και τους δυο τους. Τον τόνο έδινε η Γκίζα που, με τη δυσκίνητη ύπαρξή της, μερικές φορές ξεπερνούσε τα όρια, φτάνοντας σε μια αγριότητα· αλλά η ίδια σε άλλες στιγμές δε θα μπορούσε να ανεχτεί κάτι τέτοιο. Έτσι κι ο ζωηρός Σβάρτσερ έπρεπε να προσαρμόζεται με την κατάσταση, να βαδίζει αργά αργά, να μιλάει αργά και να σιωπά πολλή ώρα· αλλά για όλα αυτά, όπως έδειχναν τα πράγματα, αμειβόταν πλουσιοπάροχα από τη Γκίζα, με την απλή και ήσυχη παρουσία της. Ίσως η Γκίζα δεν τον αγαπούσε καθόλου· οπωσδήποτε καμιά απάντηση δεν έδιναν σε τέτοιες ερωτήσεις τα στρόγγυλα, γκριζα και χωρίς σπίθες μάτια της που κινούνταν στις κόρες τους. Επειδή λοιπόν ο Σβάρτσερ την ανεχόταν χωρίς καμιά αντίσταση, αισθανόταν η ίδια την τιμή πως την αγαπούσε ο γιος ενός φρούραρχου. Αυτή όμως δεν ήταν σε θέση να τον εκτιμήσει κι όταν ο Σβάρτσερ έριχνε τη ματιά του πάνω της, αυτή με ολόκληρο το πλούσιο κορμί της έμενε εντελώς απαθής, είτε την κοίταζε είτε όχι. Πάντως ο Σβάρτσερ, αντίθετα με αυτήν, της πρόσφερε τη μοναδική του θυσία, να παραμένει στο χωριό. Τους αγγελιαφόρους του πατέρα του, που συχνά έρχονταν για να τον πάρουν για τον Πύργο, τους εκδίωκε εξοργισμένος, λες και η απλή υπενθύμιση του Πύργου και των καθηκόντων του εκεί, να αποτελούσαν μια ευαίσθητη και δυσαναπλήρωτη διαταραχή της ευτυχίας του. Κι όλα αυτά γίνονταν, ενώ είχε πάρα πολύ ελεύ-

θερο χρόνο, γιατί η Γκίζα τον δεχόταν μόνο στις ώρες της διδασκαλίας και όταν διόρθωναν τα τετράδια, κι αυτό δε γινόταν από κανέναν υπολογισμό, αλλά μόνο γιατί αγαπούσε την ησυχία και να μένει μόνη της· ίσως ήταν πιο ευτυχισμένη, όταν ήταν απόλυτα ελεύθερη να ξαπλώνει στο ντιβάνι, δίπλα στη γάτα της, που δεν ενοχλούσε διόλου, γιατί μόλις και μετά βίας μπορούσε να κινηθεί. Έτσι ο Σβάρτσερ το μεγαλύτερο μέρος της μέρας το περνούσε χωρίς καμιά ασχολία· αλλά γι' αυτόν υπήρχε μια μοναδική προσφιλή ασχολία, να έχει πάντοτε τη δυνατότητα, που την εκμεταλλευόταν πολύ συχνά, να πηγαίνει στην οδό, όπου έμενε η Γκίζα, να ανεβαίνει πάνω στη σοφίτα, όπου ήταν το δωμάτιό της, να στήνει αυτή κι έπειτα βιαστικά να φεύγει πάλι πίσω, προς το δρόμο. Αυτό γινόταν πάντοτε, αν και πάντα στο δωμάτιο επικρατούσε απόλυτη και ακατανόητη σιωπή. Ωστόσο, κάποιες φορές, ο τρόπος αυτός της ζωής του είχε σαν συνέπεια, μερικά γελοία ξεσπάσματα, ποτέ όμως μπροστά στην Γκίζα, όταν ήθελε να επιβάλλει την εξουσία του, πράγμα που δεν ταίριαζε διόλου στη θέση του, και πολλές φορές δεν του έβγαине σε καλό, όπως στην περίπτωση που βίωσε ο Κ.

Το πολύ παράξενο ήταν πως τουλάχιστο στο Πανδοχείο της Γέφυρας μιλούσαν για τον Σβάρτσερ με κάποιο σεβασμό, μολονότι οι πράξεις του ήταν περισσότερο γελοίες παρά σοβαρές, και ο σεβασμός αυτός συμπεριλάμβανε και την Γκίζα. Πάντως ο Σβάρτσερ βρισκόταν σε μεγάλη πλάνη, νομίζοντας πως η θέση του δεύτερου δάσκαλου του εξασφάλιζε μια υπεροχή απέναντι στον Κ., γιατί μια τέτοια υπεροχή δε φαινόταν να υπάρχει. Ο επιστάτης του σχολείου ήταν πρόσωπο σπουδαίο για το διδακτικό προσωπικό και μάλιστα για ένα δάσκαλο τέτοιας σειράς, όπως ήταν ο Σβάρτσερ· τον επιστάτη δεν μπορούσες να τον περιφρονήσεις χωρίς συνέπειες ή τουλάχιστον έπρεπε την περιφρόνηση να την κάνεις ανεκτή με ορισμένα ανταλλάγματα, αν δεν μπορούσες να κάνεις κι αλλιώς κι έπρεπε να περιφρονείς, εξαιτίας μερικών κοινωνικών ωφελειών. Ο Κ. όλα αυτά τα σημείωνε κι ακόμα πως ο Σβάρτσερ του ήταν οφειλέτης από κείνη την πρώτη βραδιά· αυτό το χρέος δεν είχε διόλου μειωθεί μετά τις εξελίξεις που κάπως δικαιολογούσαν τη συμπεριφορά του Σβάρτσερ. Γιατί έπρεπε να ληφθεί υπόψη πως η στάση εκείνη του Σβάρτσερ ήταν δυνατό να συντέλεσε στην εξέλιξη των γεγονότων. Ο Σβάρτσερ δηλαδή ήταν η αιτία,

που από την πρώτη ήδη στιγμή όλες οι αρχές έριξαν την προσοχή τους στον Κ., τότε που ακόμα ήταν ξένος πέρα για πέρα μέσα στο χωριό, χωρίς γνωριμία και στέγη. Όπως ήταν ξαπλωμένος πάνω στο αχυρόστρωμα, ξεθεωμένος από την πεζοπορία, έγινε λεία κά-θε διοικητικής παραξενιάς. Δεν αποκλείεται, τα πράγματα να έπαιρναν μια εξέλιξη διαφορετική, πιο ήρεμη, πιο αθόρυβη και χωρίς πρόκληση περιέργειας, αν τελικά περνούσε ήσυχα εκείνη η βραδιά. Κανείς δε θα ήξερε για τον Κ., δε θα προξενούσε υποψίες, δε θα δίσταζαν να τον δεχτούν, έστω και για μια μέρα, σαν έναν που έχασε το δρόμο του· μετά θα τον αναγνώριζαν, αφού έβλεπαν τις ικανότητές του και την εντιμότητά του· ίσως έτσι να έβρισκε καμιά θέση υπηρέτη. Βέβαια, οι αρχές θα τον εντόπιζαν. Υπήρχε όμως μεγάλη διαφορά ανάμεσα στην ενόχληση που προκλήθηκε στο Κεντρικό Γραφείο ή σε οποιονδήποτε που ήταν στο τηλέφωνο, βαθιά μεσάνυχτα, από τον Σβάρτσερ, για λογαριασμό του Κ., που φαινομενικά παρακάλεσε με σεβασμό τις αρχές να βγάλουν αμέσως μια απόφαση και που δεν ήταν και τόσο συμπαθής εκεί πάνω· και σε μια ενδεχόμενη επίσκεψη του Κ., με όλη την ηρεμία, στο δήμαρχο την άλλη μέρα κατά τη διάρκεια της εργασίας· εκεί μπορούσε με όλο το σεβασμό να πει πως ήταν ένας ταξιδιώτης, είχε εξασφαλίσει ήδη στέγη σ' ένα ευυπόληπτο σπίτι και πως θα έφευγε από το χωριό την άλλη μέρα, εκτός αν έβρισκε εργασία για δυο τρεις μέρες, αφού δε σχεδίαζε να μείνει παραπάνω. Κάτι τέτοιο θα γινόταν, αν δεν έμπαινε στη μέση ο Σβάρτσερ. Οι αρχές θα παρακολουθούσαν το ζήτημά του, αλλά με το συνηθισμένο τους ρυθμό, ήσυχα και χωρίς να ενοχλούνται από την αγωνία του ενδιαφερόμενου και χωρίς να εκδηλώνουν την αποδοκιμασία τους. Κατά συνέπεια δεν ήταν λάθος του Κ., αλλά μόνο του Σβάρτσερ, που, επειδή ήταν γιος φρούραρχου, η συμπεριφορά του θεωρήθηκε κανονική κι όλο το βάρος έπεσε πάνω στον Κ. Και ποια η γελοία αφορμή για την εξέλιξη αυτή; Ίσως ήταν η κακή διάθεση της Γκίζας που ανάγκασε τον Σβάρτσερ να τριγυρίζει άπνους στους δρόμους και να θελήσει να ξεσπάσει πάνω στον Κ. Αλλά από μια άλλη άποψη, θα μπορούσε να υποστηριχτεί άλλη γνώμη· ο Κ. έπρεπε να ευχαριστεί τον Σβάρτσερ για τη συμπεριφορά του εκείνη· εξαιτίας του από την πρώτη ήδη μέρα αντιμετώπισε τις αρχές που, χωρίς αμφιβολία, δε θα το επέτρεπαν ποτέ κι ο ίδιος μό-

νος του δε θα το πετύχαινε ποτέ ή δε θα έπαιρνε το θάρρος να το επιχειρήσει. Παρ' όλα αυτά, ένα τέτοιο δώρο ήταν ανύπαρκτο· βέβαια έβγαζε τον Κ. από τη δυσάρεστη θέση να χρησιμοποιήσει τα ψέματα και τις πανουργίες, αλλά τον έριχνε ανυπεράσπιστο· τον εμπόδιζε δηλαδή στον αγώνα του και μπορούσε να τον οδηγήσει στην απελπισία, αν μόνος του δεν αντιδρούσε, λέγοντας στον εαυτό του πως η διαφορά δυνάμεων ανάμεσα σ' αυτόν και τις αρχές ήταν πάρα πολύ μεγάλη· όσες πανουργίες κι αν χρησιμοποιούσε, σε τίποτα δεν μπορούσε να μικρύνει την τεράστια αυτή απόσταση, ώστε να προκύψει κάποια ωφέλεια. Αλλά η άποψη αυτή ήταν μια απλή σκέψη, για παρηγοριά. Πάντως ο Σβάρτσερ ήταν οφειλέτης του κι αφού είχε βλάψει τον Κ. έπρεπε τώρα να τον βοηθήσει, αν του ζητούσε ο ίδιος κάτι τέτοιο. Ο Κ. χρειαζόταν βοήθεια ακόμα και για τα πιο μηδαμινά πράγματα και για όλες αυτές τις προετοιμασίες του· ο Βαρνάβας τον είχε εγκαταλείψει και πάλι, όπως έδειχναν τα πράγματα.

Όλη τη μέρα ο Κ. δεν τόλμησε να πάει στο σπίτι του Βαρνάβα και να ρωτήσει, γιατί δεν ήθελε να δυσανεστήσει τη Φρίντα. Έπειτα για να μη δεχτεί ενδεχόμενα τον Βαρνάβα μπροστά της, δούλευε έξω και όλο παρατραβούσε τη δουλειά του. Ο Βαρνάβας όμως δε φάνηκε. Σκέφτηκε πως δεν είχε να κάνει τίποτα άλλο παρά να τρέξει στις αδερφές του, για λίγα λεπτά· θα στεκόταν στην πόρτα, θα ρωτούσε και μετά θα γύριζε γρήγορα. Έμπηξε το φτυάρι μέσα στο χιόνι κι έτρεξε προς το σπίτι του Βαρνάβα. Έφτασε, ανασαίνοντας δύσκολα, κι αφού χτύπησε δυνατά σπρώχνοντας την πόρτα, ρώτησε χωρίς να δει μέσα: «Δεν ήρθε ακόμα ο Βαρνάβας;» Σε μια στιγμή πρόσεξε πως η Όλγα δε βρισκόταν εκεί, οι δυο γέροι, καθισμένοι πάλι στην άκρη του τραπεζιού εκεί πέρα, ήταν μισοκοιμισμένοι και χωρίς να καταλάβουν τι γινόταν στην πόρτα έστρεφαν αργά αργά τα κεφάλια προς το μέρος του· η Αμαλία ήταν δίπλα στη θερμάστρα, πλαγιασμένη κάτω από μια κουβέρτα· σάσπισε μόλις είδε ξαφνικά τον Κ., αναπήδησε φέρνοντας το χέρι στο μέτωπο, προσπαθώντας να συνέλθει. Αν η Όλγα ήταν στο δωμάτιο, θα του απαντούσε αμέσως και θα μπορούσε να φύγει· τώρα ο Κ. αναγκάστηκε να προχωρήσει προς την Αμαλία, της έδωσε το χέρι κι εκείνη το έσφιξε σιωπηλή. Την παρακάλεσε να πει στους γέρους να μη μετακινηθούν κι αυτή το κανόνισε με δυο

λόγια. Ο Κ. πληροφορηθήθηκε αμέσως πως η Όλγα έκοβε στην αυλή ξύλα: η Αμαλία εξαντλημένη, από αιτία που δεν του είπε, αναγκάστηκε να ξαπλώσει πριν από λίγο· ο Βαρνάβας δεν είχε ακόμα γυρίσει, μα θα γύριζε σε λίγο, αφού ποτέ δε διανυκτέρευε στον Πύργο. Ο Κ. την ευχαρίστησε για τις πληροφορίες κι ετοιμάστηκε να φύγει· η Αμαλία όμως τον ρώτησε, αν θα περιμένε την Όλγα. Της απάντησε πως λυπόταν, δεν μπορούσε να περιμένει, κι αυτή τον ξαναρώτησε, αν είχε μιλήσει με την Όλγα πιο μπροστά. Της είπε με έκπληξη όχι και ρώτησε, μήπως η Όλγα είχε να του ανακοινώσει τίποτα σοβαρό. Σα να πείσμωνε η Αμαλία, έκλεισε το στόμα της, του έκανε ένα χαιρετισμό σα γνέψιμο και πλάγιασε πάλι στο μέρος εκείνο. Καθώς έμενε ξαπλωμένη, είχε τα μάτια της στυλωμένα πάνω στον Κ., με μια έκπληξη, γιατί ακόμα στεκόταν εκεί μπροστά της. Η ματιά της ήταν ψυχρή, ακίνητη και καθαρή όπως πάντοτε· ποτέ δεν έπεφτε εξ ολοκλήρου πάνω στο αντικείμενο που παρατηρούσε· είχε έναν τρόπο αρκετά οχληρό, προσηλωνόταν πιο πέρα, όχι τόσο φανερά αλλά αναμφίβολα πιο πέρα· δεν ήταν στάση από αδυναμία ή από αμηχανία ή από υποκρισία· υπήρχε μια κυρίαρχη και επίμονη τάση για απομόνωση, που ίσως κι ο ίδιος να το συνειδητοποιούσε μόνο μ' αυτό τον τρόπο. Ο Κ. σκέφτηκε πως την πρώτη εκείνη βραδιά, αυτή η ματιά της τον απομάκρυνε, ίσως επειδή και όλη η οικογένεια μια τέτοια αποκρουστική εντύπωση του δημιούργησε, που μάλλον προερχόταν από μια τέτοια ματιά, όχι αποκρουστική καθεαυτή, αλλά υπερήφανη και ειλικρινή μέσα στην επιφυλακτικότητα που έδειχνε. «Διαρκώς είσαι έτσι λυπημένη, Αμαλία» είπε ο Κ., «μήπως σε βασανίζει τίποτα; Μπορείς να μου εξηγήσεις τι είναι αυτό; Ποτέ μου δεν είδα χωριατοπούλα σαν και σένα. Αλήθεια, απόψε μόνο το νιώθω. Πράγματι, εδώ γεννήθηκες, στο χωριό αυτό;» Η Αμαλία κούνησε το κεφάλι, σαν η ερώτηση του Κ. να αφορούσε μόνο τα τελευταία λόγια. Έπειτα είπε: «Θα περιμένεις λοιπόν την Όλγα;» «Δεν καταλαβαίνω, γιατί συνέχεια με ρωτάς για την Όλγα» απάντησε ο Κ. «Πάντως δεν μπορώ να μείνω περισσότερο, γιατί η μνηστή μου με περιμένει».

Η Αμαλία σηκώθηκε λίγο, αφού στηρίχτηκε στον αγκώνα της· δεν είχε ακούσει τίποτα για τον αρραβώνα του Κ. με τη Φρίντα. Ο Κ. ανέφερε το όνομα της Φρίντας, ενώ η Αμαλία δε γνώριζε τίπο-

τα και ρώτησε, αν η Όλγα το Ξερε. Ο Κ. πάλι νόμιζε πως το Ξερε, γιατί τον είχε δει με τη Φρίντα, κι έπειτα τέτοια νέα κυκλοφορούν πολύ γρήγορα στο χωριό. Η Αμαλία του είπε ρητώς πως η Όλγα δεν ήξερε τίποτα και το νέο αυτό θα τη βύθιζε σε λύπη, γιατί έδειχνε πως ήταν ερωτευμένη με τον Κ. Βέβαια, δεν το είχε πει φανερά, μια που ήταν διστακτική, αλλά ο έρωτας δεν μπορεί να κρυφτεί και προδίδεται χωρίς τη θέλησή μας. Ο Κ. όμως πίστευε απόλυτα πως η Αμαλία έπεφτε έξω. Η Αμαλία χαμογέλασε· το χαμόγελό της, ενώ ήταν λυπημένο, φώτισε το σκοτεινό της πρόσωπο κι έτσι έκανε τη σιωπή της εύγλωττη, εξουδετέρωσε τις αποστάσεις και φανέρωσε ένα μυστικό που ώς τη στιγμή εκείνη το φύλαγε ζηλότυπα μέσα της· μπορούσε οπωσδήποτε να το ξανακρύψει αλλά ήταν ένα τέτοιο μυστικό που δε γινόταν πια να κρυφτεί τόσο τέλεια. Η Αμαλία απάντησε πως δεν έπεφτε έξω και μάλιστα θα προχωρούσε ακόμα πιο πέρα· κι ο Κ. είχε κάποια προτίμηση στην Όλγα και οι επισκέψεις του, που φαινομενικά είχαν σχέση με τα μηνύματα του Βαρνάβα, ήταν για την Όλγα. Αφού λοιπόν η Αμαλία τα ήξερε όλα, δεν υπήρχε κανένας λόγος να παίρνει τέτοιες προφυλάξεις. Μπορούσε να έρχεται πιο συχνά και να τους βλέπει. Δεν είχε τίποτα άλλο να του πει. Ο Κ. κούνησε το κεφάλι του και της θύμισε τον αρραβώνα του. Η Αμαλία όμως έδειξε πως δεν υπολόγιζε και τόσο αυτό τον αρραβώνα. Γι' αυτήν η πρώτη της εντύπωση, τότε που γνώρισε τον Κ., όταν μάλιστα ήταν μόνος, παρέμεινε αποφασιστική. Το μόνο που ρώτησε ήταν τότε ο Κ. γνώρισε τη Φρίντα, αφού ήταν μόλις λίγες μέρες στο χωριό. Τότε ο Κ. της είπε για τη νύχτα στο Χέρενχοφ κι η Αμαλία απάντησε πως από την αρχή αυτή δεν ήθελε να τον πάνε στο ξενοδοχείο αυτό.

Η Όλγα μπήκε μέσα, κρατώντας μια αγκαλιά ξύλα· ήταν δροσερή και κόκκινη από τον ψυχρό αέρα, ζωνρή και δυνατή· νόμιζες πως σα βγήκε έξω από το δωμάτιο, από τη συνηθισμένη ρουτίνα, ανανεώθηκε από την αλλαγή. Η Αμαλία ρώτησε την Όλγα, για να επιβεβαιώσει τα τελευταία της λόγια, αλλά η Όλγα άφησε κάτω τα ξύλα, χαιρέτησε τον Κ. με ανυπόκριτη χαρά και ρώτησε για τη Φρίντα. Ο Κ. διασταύρωσε το βλέμμα του με το βλέμμα της Αμαλίας, χωρίς όμως αυτή να ανησυχήσει. Άρχισε να νιώθει εκεί μέσα κάποια ανακούφιση και με περισσότερη άνεση τώρα μίλησε για τη Φρίντα, λέγοντας για τις δυσκολίες που συναντούσε να μείνει με

το νοικοκυριό τους στο σχολείο· εντούτοις από τη βιασύνη του να γυρίσει πίσω, αφαιρέθηκε τόσο πολύ, ώστε αποχαιρετώντας τα κορίτσια, τα προσκάλεσε να τους επισκεφτούν. Η Αμαλία αμέσως δέχτηκε την πρόσκληση κι ο Κ., επειδή συνήλθε, άρχισε να μασά τα λόγια του και συνάμα και η Όλγα έκανε το ίδιο. Ο Κ. ωστόσο πάντοτε με την έγνοια ότι έπρεπε να φύγει, και με κάποια στενωχώρια που τον κοίταζε έτσι η Αμαλία, πήρε πίσω το λόγο του, λέγοντας πως η πρόσκληση εκείνη έγινε γρήγορα, χωρίς καμιά σκέψη· την είχε κάνει εντελώς αυθόρμητα, αλλά δυστυχώς δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί, γιατί υπήρχε αυτή η αδικαιολόγητη γι' αυτόν εχθρότητα ανάμεσα στη Φρίντα και την οικογένεια του Βαρνάβα. «Δεν είναι καθόλου εχθρότητα» είπε η Αμαλία, και σηκώθηκε από τον καναπέ ρίχνοντας πίσω της την κουβέρτα. «Δεν πρόκειται για τίποτα σπουδαίο· απλώς λένε σαν παπαγάλοι αυτά που ακούνε. Τώρα λοιπόν σε βλέπω πως βιάζεσαι, πήγαινε γρήγορα στη γυναικούλα σου. Και μη φοβάσαι πως θα σε επισκεφτούμε· αστεία το είπα, για να σε δουλέψω. Εσύ βέβαια μπορείς να έρχεσαι πάντοτε να μας βλέπεις, χωρίς να σε εμποδίζει κανείς και έχοντας σαν πρόσχημα, τις πληροφορίες του Βαρνάβα. Μπορώ μάλιστα να σε διευκολύνω σ' αυτό με τη διαβεβαίωση πως ο Βαρνάβας, κι όταν ακόμα έχει κάτι να σου πει, δεν μπορεί να τρέχει στο σχολείο για να σε γυρεύει. Κουράζεται πάρα πολύ ο καημένος και δεν μπορεί να πηγαίνει εδώ κι εκεί· εσύ πρέπει να έρχεσαι, για να παίρνεις αυτά τα μηνύματα». Ποτέ του ο Κ. δεν είχε ακούσει την Αμαλία να λέει μεμιάς τόσα πολλά. Ακόμα κι ο τόνος της φωνής της δεν ήταν ο συνηθισμένος· είχε μια αξιοπρεπή περηφάνια που έκανε εντύπωση στον Κ. και στην Όλγα, παρ' όλο που αυτή γνώριζε καλά την αδερφή της. Η Όλγα στεκόταν πιο πέρα, με τα χέρια μπλεγμένα σε μια αδιάφορη στάση που τη συνήθιζε· έγερνε λίγο μπροστά, έχοντας τα μάτια προσηλωμένα στην Αμαλία που αντίθετα κοίταζε μόνο τον Κ. «Κάνεις λάθος» είπε ο Κ., «κάνεις μεγάλο λάθος, αν πιστεύεις πως δεν έρχομαι εδώ για τον Βαρνάβα· η μοναδική μου επιθυμία είναι μία κι αυτή είναι η πιο μεγάλη που έχω· να ρυθμίσω το ζήτημά μου με τις αρχές. Ο Βαρνάβας πρέπει να με βοηθήσει, σ' αυτόν στηρίζω κάθε ελπίδα. Βέβαια, την προηγούμενη φορά με απογοήτευσε, αλλά το λάθος μάλλον ήταν δικό μου· είχα πιστέψει πως η υπόθεσή μου μπορούσε να ταχτοποιηθεί

μ' έναν περίπατο μέσα στη νύχτα. Ήταν, βλέπετε, οι πρώτες μου ώρες στο χωριό κι ήμουν λιγάκι μπερδεμένος. Κι όταν βρέθηκα μπροστά στο αδύνατο, τότε τα έριξα όλα πάνω του. Η κατάσταση εκείνη επηρέασε και τη γνώμη μου για την οικογένειά σας και για σας. Όλα όμως αυτά πάνε πια, τώρα σας ξέρω καλά. Νομίζω πως είστε...» Εδώ σταμάτησε ο Κ., μη μπορώντας να βρει τη λέξη που ήθελε κι αρκέστηκε σε μια συνώνυμη κάπως. «Ναι, είστε οι πιο καλόκαρδοι άνθρωποι του χωριού, όσο μπορώ να ξέρω ως τώρα. Αλλά εσύ, Αμαλία, μου δημιουργείς μια σύγχυση· φαίνεται να μην αποδίδεις την αληθινή σημασία που έχει η υπηρεσία του αδερφού σου για μένα, χωρίς να δέχομαι οπωσδήποτε πως δεν εκτιμάς σωστά τη δουλειά του. Ίσως να μην ξέρεις καλά την εργασία του και τότε η υπόθεση δεν έχει καμιά σημασία· αν όμως την ξέρεις καλά, πράγμα που μάλλον το πιστεύω, τότε κάτι δεν πάει καλά, γιατί αυτό σημαίνει πως ο αδερφός σου με εξαπατά». «Ησύχασε» είπε η Αμαλία, «δεν ξέρω τη δουλειά του αδερφού μου κι ούτε υπάρχει τίποτα που μπορεί να με παρακινήσει για να τη μάθω, ούτε κι ένα ενδιαφέρον για σένα, που θα μπορούσε όμως να με οδηγήσει να κάνω πολλά για χάρη σου, μια που, όπως το λες, είμαστε καλόκαρδοι άνθρωποι. Ο αδερφός μου, όμως, έχει τη δική του δουλειά; κι αυτή αφορά μόνο αυτόν κι όχι εμένα· εγώ πότε πότε κάτι πιάνω, αλλά δεν ξέρω τίποτα. Αντίθετα, η Όλγα μπορεί να σου πει ό,τι σε ενδιαφέρει· είναι πρόσωπο της εμπιστοσύνης του». Μόλις τέλειωσε, απομακρύνθηκε· πήγε πρώτα προς τους γονείς της, είπαν κάτι ψιθυριστά, κι έπειτα τράβηξε στην κουζίνα, χωρίς να αποχαιρετήσει τον Κ. Έδειχνε σαν να ΄ξερε πως ο Κ. θα έμενε για πολλή ώρα ακόμα και δεν υπήρχε λόγος να τον αποχαιρετήσει.

Η Όλγα βλέποντας τον Κ. να στέκεται όρθιος και ξαφνιασμένος, του χαμογέλασε και τον τράβηξε στον καναπέ δίπλα στη θερμάστρα. Αλήθεια, φαινόταν ευτυχισμένη που θα καθόταν κοντά του, ολομόναχη, κι ήταν μια ευτυχία γαλήνια και χωρίς κανένα φθονερό αίσθημα. Γι' αυτό ο Κ. έμεινε πολύ ευχαριστημένος που μπορούσε να κοιτάζει τα γαλανά της μάτια, τα απλά, τα ανυπόκριτα, τα ντροπαλά που δεν είχαν ούτε πονηριά ούτε ψευτοπερηφάνια και καμιά ζηλοτυπία και αξίωση. Νόμιζες πως οι προειδοποιήσεις της Φρίντας και της ξενοδόχας τον είχαν κάνει, αν όχι να επιζητεί όλα αυτά τα χαρίσματα, πάντως να παρατηρεί και να ερευνά με περισσότερη προσοχή. Γέλασε, όταν η Όλγα του είπε πως παραξελεύτηκε, γιατί ο Κ. είχε χαρακτηρίσει την Αμαλία καλόκαρδη. Γιατί η Αμαλία είχε πολλά προτερήματα, αλλά οπωσδήποτε όχι και καλή καρδιά. Ο Κ. αναγκάστηκε να της εξηγήσει πως ο παινετικός αυτός χαρακτηρισμός ήταν για την Όλγα, αλλά η Αμαλία, εξαιτίας του κυριαρχικού της χαρακτήρα, κρατούσε τα πάντα για τον εαυτό της, όσα λέγονταν μπροστά της και συνάμα απαιτούσε από τους άλλους να την υπολογίζουν σ' όλα αυτά. «Αυτό είναι αλήθεια» είτε η Όλγα με σοβαρό τόνο, «μια πολύ πιο μεγάλη αλήθεια από ό,τι νομίζεις. Η Αμαλία είναι πιο μικρή από μένα και τον Βαρνάβα· κι όμως αυτή είναι που αποφασίζει για όλα μέσα στην οικογένεια, για το καλό ή το κακό· πάντως αυτή παίρνει πάνω της και την πιο μεγάλη μερίδα του καλού ή του κακού». Ο Κ. βρήκε όλα αυτά υπερβολές, αφού η Αμαλία λίγο πριν είχε πει πως δεν ανακατευόταν με τις υποθέσεις του αδερφού της κι η Όλγα ήταν αυτή που ήξερε τα πάντα. «Να, πώς να σου πω» απάντησε η Όλγα, «η Αμαλία δε νοιάζεται για κανέναν, ούτε για μένα ούτε για τον Βαρνάβα· μόνο για τους γονείς μας ενδιαφέρεται νύχτα και μέρα»

να, τώρα τους ρώτησε πάλι αν θέλουν τίποτα, και παρ' όλη την αδιαθεσία της, πήγε στην κουζίνα να τους μαγειρέψει κάτι· από το μεσημέρι ήταν άρρωστη κι είχε πλαγιάσει εδώ στον καναπέ. Ενώ όμως δεν ενδιαφέρεται για μας, εμείς εξαρτιόμαστε από αυτήν σα να 'ναι η μεγαλύτερη· αν μας συμβούλευε για τις υποθέσεις μας, οπωσδήποτε θα κάναμε αυτά που θα μας έλεγε· αλλά, επειδή είναι τόσο διαφορετική από μας, δε μας συμβουλεύει ποτέ. Πώς τη βλέπεις, λοιπόν; Δε νομίζεις πως είναι πολύ έξυπνη, πες μου εσύ που ξέρεις τους ανθρώπους κι έρχεσαι από άλλους τόπους;» «Εγώ πιστεύω πως είναι πάρα πολύ δυστυχισμένη» είπε ο Κ. «Ωστόσο δεν καταλαβαίνω πώς από τη μια μεριά τη σέβαστε κι από την άλλη επιδοκιμάζετε τη δουλειά του Βαρνάβα που κάνει τον αγγελιαφόρο παρά τη φανερή αποδοκιμασία, ακόμα και την περιφρόνηση της Αμαλίας». «Κι ο Βαρνάβας δεν είναι ικανοποιημένος με τη δουλειά αυτή· αν ήξερε να κάνει κάτι άλλο, θα τη σταματούσε». «Μα, δεν είναι καλός τσαγκάρης;» ρώτησε ο Κ. «Και βέβαια είναι» είπε η Όλγα «και μάλιστα τις ελεύθερες ώρες δουλεύει για λογαριασμό του Μπρούνσβικ· αν ήθελε θα είχε πολλή δουλειά, να δουλεύει μέρα νύχτα και να βγάζει αρκετά λεφτά». «Τότε» φώναξε ο Κ., «θα μπορούσε να αφήσει τη δουλειά του αγγελιαφόρου και να κάνει αυτή τη δουλειά». «Να αφήσει τη δουλειά του αγγελιαφόρου;» φώναξε με κατάπληξη η Όλγα. «Μα, νομίζεις πως για τα λεφτά τη θέλει;» «Καλά» είπε ο Κ., «δεν είπες πιο μπροστά πως δεν είναι ικανοποιημένος;» «Αυτό είναι σωστό» είπε η Όλγα, «είναι δυσαρεστημένος για πολλούς λόγους, αλλά η δουλειά αυτή είναι του Πύργου, ένα είδος υπηρεσίας του Πύργου, εγώ έτσι το νομίζω». «Και συ λοιπόν αμφιβάλεις;» ρώτησε ο Κ. «Όχι» είπε η Όλγα, «όχι, ο Βαρνάβας πράγματι πηγαίνει στα γραφεία και οι κλητήρες τον θεωρούν ίσο τους, από μακριά επίσης βλέπει πολλούς υπαλλήλους, του εμπιστεύονται σπουδαία έγγραφα, ακόμα και προφορικά μηνύματα· νομίζω πως όλα αυτά, σε τελευταία ανάλυση, είναι αρκετά και πρέπει να είμαστε υπερήφανοι που τόσο μικρός πέτυχε τόσα πολλά». Ο Κ. έδειξε πως συμφώνησε, παίρνοντας την απόφαση να μη γυρίσει στο σχολείο. «Έχει και δική του στολή;» ρώτησε ο Κ. «Εννοείς το χιτώνιο;» είπε η Όλγα, «όχι, η Αμαλία του είχε ράψει το χιτώνιο πολύ πριν γίνει αγγελιαφόρος. Αυτό όμως, που έθιξες, είναι πράγματι ένα οδυνηρό ζήτη-

μα. Από καιρό έπρεπε να του χορηγήσει η υπηρεσία μια φορεσιά, όχι ειδική στολή, γιατί τέτοιες δεν υπάρχουν στον Πύργο· του υποσχέθηκαν πως θα του δώσουν, αλλά σε κάτι τέτοια ο Πύργος είναι δυσκίνητος και το άσχημο είναι που δεν ξέρεις τι κρύβεται πίσω από αυτή την αργοπορία· είναι ενδεχόμενο να μελετούν το ζήτημα, αλλά μπορεί και να μην εξετάστηκε καν το ζήτημα, γιατί ο Βαρνάβας ακόμα δοκιμάζεται, ή ακόμα μπορεί το ζήτημα να εξετάστηκε και να ματαιώθηκε εκείνη η υπόσχεση κι ο Βαρνάβας δε θα πάρει ποτέ ένα κοστούμι για την υπηρεσία του. Ποτέ όμως δεν μπορείς να ξέρεις τι ακριβώς συμβαίνει· το μαθαίνεις πολύ αργότερα. Εδώ έχουμε μια παροιμία, ίσως την έχεις ακούσει· οι αποφάσεις της διοίκησης είναι φοβισμένες σαν κοριτσόπουλα». «Πολύ ωραία η έκφραση» είπε ο Κ. που πήρε το ζήτημα αρκετά σοβαρά. «Ίσως οι αποφάσεις να έχουν κι άλλα κοινά χαρακτηριστικά με τα κοριτσόπουλα». «Ίσως» είπε η Όλγα. «Αλλά για το κοστούμι αυτό ο Βαρνάβας έχει έναν από τους πιο μεγάλους καημούς κι επειδή όλα εδώ τα μοιραζόμαστε, αυτός ο καημός είναι και δικός μου. Μάταια ρωτάμε και ξαναρωτάμε, γιατί δεν του δίνουν μια στολή. Φαίνεται όμως πως το ζήτημα δεν είναι και τόσο απλό. Οι υπάλληλοι λόγου χάρη μάλλον δεν έχουν στολή. Από ό,τι ξέρουμε κι απ' αυτά που μας λέει εδώ ο Βαρνάβας, οι υπάλληλοι φορούν τα ρούχα τους, αλλά πολύ ωραία ρούχα. Είδες φυσικά τον Κλαμ. Αλλά ο Βαρνάβας δεν είναι υπάλληλος, δεν ανήκει ούτε και στην τελευταία κατηγορία κι ούτε έχει το θράσος να γίνει. Από ό,τι λέει ο Βαρνάβας επίσης, και οι αρχικλητήρες, που δε φαίνονται στο χωριό, δεν έχουν στολή. Όλα αυτά είναι βέβαια κάποια παρηγοριά, αλλά μάλλον απατηλή παρηγοριά· γιατί, μήπως ο Βαρνάβας είναι αρχικλητήρας; Όχι, βέβαια. Όσο και να τον αγαπάμε, δεν μπορούμε να πούμε κάτι τέτοιο. Άλλωστε από το γεγονός ότι δε διανυκτερεύει στον Πύργο, αυτό φαίνεται καθαρά· οι αρχικλητήρες μάλιστα είναι πιο απλησίαστοι κι από τους υπαλλήλους κι ίσως να έχουν και μεγαλύτερο βαθμό από μερικούς άλλους υπαλλήλους· γι' αυτό υπάρχουν αρκετές ενδείξεις· εργάζονται λιγότερο κι ο Βαρνάβας λέει πως παρουσιάζουν υπέροχο θέαμα όταν βαδίζουν αργά στους διαδρόμους, ψηλοί και εντυπωσιακοί από μακριά· πάντοτε ο Βαρνάβας παραμερίζει όταν περνάνε. Μπορούμε λοιπόν να πούμε πως είναι ένας κατώτερος κλητήρας· αλλά οι κα-

τώτεροι κλητήρες φορούν στολή, τουλάχιστον όσες φορές κατεβαίνουν στο χωριό· βέβαια δεν είναι και στολή, γιατί υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία, αλλά πάντοτε μπορείς να ξεχωρίσεις τους κλητήρες του Πύργου από τα ρούχα τους. Είδες μερικούς στο Χέρενχοφ. Το πιο χτυπητό σ' ένα τέτοιο κοστούμι είναι το ότι είναι εφαρμοστό· δε θα έκανε για έναν εργάτη ή για ένα χωρικό. Να λοιπόν, ένα τέτοιο κοστούμι δεν πήρε ο Βαρνάβας· κάτι τέτοιο δεν είναι μόνο ντροπή και ταπείνωση, γιατί αυτά τα συνηθίσαμε πια, αλλά μερικές φορές, αρκετά συχνά, μας πιάνει μια απογοήτευση, εμένα και τον Βαρνάβα, και τότε αμφιβάλουμε για όλα. Πράγματι, δουλεύει στον Πύργο; Δεχόμαστε πως πηγαίνει στα γραφεία του Πύργου, είναι όμως αυτά τμήμα του Πύργου; Κι αν πούμε πως ο Πύργος έχει γραφεία, είναι αυτά τα ίδια, όπου του επιτρέπεται του Βαρνάβα να πηγαίνει; Του επιτρέπουν βέβαια να μπαίνει σε μερικά γραφεία, αλλά αυτά είναι ένα μέρος από το σύνολο, γιατί υπάρχουν εδώ κι εκεί κάγκελα, και πίσω απ' αυτά κι άλλα γραφεία. Δεν του λένε πως δεν μπορεί να περάσει στα άλλα γραφεία, μα ήδη στα πρώτα συναντά τους προϊσταμένους του, κάνει τις υποθέσεις του και του δίνουν την άδεια να φύγει· τότε πώς να περάσει και στα άλλα γραφεία; Άλλωστε όλοι έχουν το φόβο πως παρακολουθούνται. Αλλά, ας υποθέσουμε, πως προχώρησε πιο μέσα· τι μπορεί να βγει απ' αυτό, αφού δε θα έχει να κάνει καμιά δουλειά και θα είναι ένας άνθρωπος χωρίς σκοπό; Και να μη νομίσεις, πως τα κάγκελα αυτά είναι ένα ιδιαίτερο κι απρόσιτο σύνορο· πάντοτε μου το λέει αυτό. Γιατί, ακόμα και στην είσοδο των γραφείων, όπου μπαίνει, υπάρχουν τέτοια κάγκελα· υπάρχουν λοιπόν κάγκελα που μπορεί να περάσει κι είναι ακριβώς τα ίδια, όπως εκείνα που δεν τα πέρασε ποτέ· έτσι μπορούμε να υποθέσουμε πως και τα τελευταία γραφεία, που βρίσκονται πίσω από τα τελευταία κάγκελα, είναι ακριβώς τα ίδια, με τα πρώτα. Αλλά τις ώρες της απογοήτευσης μας δεν τα σκεφτόμαστε αυτά χωρίς αμφιβολία· και η αμφιβολία πάει πιο μακριά, δεν μπορούμε να τη χαλιναγωγήσουμε. Ο Βαρνάβας έρχεται σε επαφή με υπαλλήλους, παίρνει πληροφορίες. Αλλά ποιοι είναι αυτοί οι υπάλληλοι και ποιες είναι αυτές οι πληροφορίες; Τώρα μας λέει πως τον έχουν αποσπάσει στον Κλαμ και παίρνει τα μηνύματά του και μάλιστα αυτοπροσώπως! Αυτό όμως είναι μεγάλη εύνοια, ούτε οι αρχικλητήρες μπορούν να φτά-

σουν εκεί· είναι τρομαχτικό, πολύ μεγάλο, για να το πιστέψει κανείς. Για φαντάσου, και μόνο να το φανταστείς είναι τρομερό· να μιλάει σ' αυτόν αυτοπροσώπως ο Κλαμ! Συμβαίνει όμως κάτι τέτοιο; Ας πούμε πως συμβαίνει. Τότε όμως γιατί ο Βαρνάβας αμφιβάλλει, αν ο υπάλληλος που τον ονομάζουν Κλαμ είναι πράγματι ο Κλαμ;» «Όλγα» φώναξε ο Κ., «μήπως αστειεύεσαι; Πώς μπορεί να αμφιβάλλει για το πρόσωπο του Κλαμ; Όλοι ξέρουν το πρόσωπό του, κι εγώ ακόμα το είδα». «Όχι βέβαια, Κ.» είπε η Όλγα. «Μιλιά πολύ σοβαρά, δεν αστειεύομαι καθόλου. Δε σου τα λέω όλα αυτά για να ανακουφιστώ εγώ και να στενοχωρησω εσένα· η Αμαλία όμως μου είπε να σε κατατοπίσω, αφού ρωτούσες για τον Βαρνάβα, και φυσικά πιστεύω πως θα σου είναι χρήσιμες αυτές οι πληροφορίες. Και για χάρη του Βαρνάβα σου τα λέω, για να μη στηρίζεις πολλές ελπίδες στον Βαρνάβα και μετά απογοητευτείς. Είναι πολύ ευαίσθητος ο καημένος· χτες, λόγω χάρη, όλη τη νύχτα δεν έκλεισε μάτι, γιατί θύμωσες μαζί του. Νόμιζε πως του είπες ότι είσαι τρομερά δυσαρεστημένος, γιατί έχεις αυτόν αγγελιαφόρο. Τα λόγια σου δεν τον άφησαν να κλείσει μάτι όλη τη νύχτα. Δεν πιστεύω να παρατήρησες καμιά ταραχή στον Βαρνάβα, γιατί οι αγγελιαφόροι του Πύργου πρέπει να έχουν μεγάλη αυτοκυριαρχία. Πάντως η δουλειά του δεν είναι καθόλου εύκολη ούτε κι όταν έχει να κάνει μαζί σου. Και συ, βέβαια, από τη δική σου σκοπιά, δεν έχεις μεγάλες απαιτήσεις, γιατί έχεις τη γνώμη σου για τις αρμοδιότητες ενός αγγελιαφόρου και κανονίζεις ανάλογα τις προσδοκίες σου. Στον Πύργο ωστόσο δεν έχουν τις ίδιες αντιλήψεις για τη δουλειά ενός αγγελιαφόρου κι έτσι δεν μπορούν να συμβιβαστούν με τις δικές σου. Πάντως ο Βαρνάβας είναι πρόθυμος να αποσιωθεί ολοκληρωτικά στην υπηρεσία του. Κι αυτό θα το δεχόταν κανείς, χωρίς καμιά αντίρρηση, αρκεί να μην υπήρχε η αμφιβολία, αν είναι ή δεν είναι αγγελιαφόρος ο Βαρνάβας. Φυσικά, σε σένα δεν μπορεί να μιλήσει γι' αυτή την αμφιβολία· αν έκανε κάτι τέτοιο θα 'ταν σα να 'θελε να καταστρέψει την ύπαρξή του· θα παρέβαινε νόμους και κανονισμούς, όπου ακόμα υπακούει· άλλωστε και σε μένα ακόμα δε μιλάει ανοιχτά· αναγκάζομαι να τον χαϊδεύω και να απομακρύνω τις αμφιβολίες με φιλία, αλλά και πάλι επιμένει πως οι αμφιβολίες του είναι βάσιμες. Μοιάζει με την Αμαλία. Είμαι βέβαιη πως, ενώ με θεωρεί έμπιστη, δε μου τα

λέει όλα. Πολλές φορές μιλάμε για τον Κλαμ· εγώ ποτέ μου δεν τον είδα, γιατί, όπως ξέρεις η Φρίντα δε με χωνεύει και δε με άφησε να τον δω. Πάντως, η φυσιογνωμία του είναι πολύ γνωστή στο χωριό· μερικοί τον είδαν, όλοι τον έχουν ακουστά και με τις γρήγορες ματιές, τις φήμες και τους ευσεβείς πόθους, έχει σχηματιστεί μια μορφή του Κλαμ που στις βασικές της γραμμές πρέπει να είναι σωστή· αλλά μόνο στις βασικές· στις λεπτομέρειες βέβαια υπάρχουν διαφορές, ίσως όμως όχι τόσο μεγάλες, όσο συμβαίνει στο πραγματικό πρόσωπο του Κλαμ. Λένε, λόγου χάρη, πως άλλο πρόσωπο έχει όταν έρχεται στο χωριό, κι άλλο όταν φεύγει. Σαν πιει την μπίρα του γίνεται διαφορετικός από ό,τι είναι πριν πιει· όταν κοιμάται είναι διαφορετικός από ό,τι όταν δεν κοιμάται· όταν είναι μόνος έχει άλλο πρόσωπο, κι άλλο όταν μιλάει με άλλους και φυσικά στον Πύργο είναι ένα τελείως άλλο πρόσωπο. Και μέσα στο χωριό παρουσιάζονται ποικίλες περιγραφές για τον Κλαμ· τον παρουσιάζουν διαφορετικό στο ύψος, στη μορφή, στο παρουσιαστικό και στο κόψιμο της γενειάδας του. Ευτυχώς όμως υπάρχει κάτι, με το οποίο όλοι συμφωνούν· φορά πάντοτε τα ίδια ρούχα, ένα μαύρο και μακρύ πανωφόρι. Βέβαια, όλες αυτές οι διαφορές δεν εξηγούνται με μαγικά μέσα· προέρχονται από τη διάθεση εκείνου που τον βλέπει, από τη συγκίνησή του, από τις αποχρώσεις των ελπίδων του ή των απογοητεύσεών, του, πράγμα που είναι φυσικό να βρίσκεται, όσες φορές αντικρίζει τον Κλαμ. Άλλωστε τον βλέπει για μερικές μόνο στιγμές. Σου τα λέω, όπως μου τα διηγείται και μάλιστα πολύ συχνά ο Βαρνάβας· γι' αυτόν που δεν ενδιαφέρεται άμεσα και προσωπικά, οι πληροφορίες είναι ικανοποιητικές. Φυσικά, αυτό δεν ισχύει για μας· για τον Βαρνάβα, λόγου χάρη, είναι ζήτημα ζωής ή θανάτου, αν μιλάει ή δε μιλάει με τον Κλαμ». «Και για μένα το ίδιο ισχύει» είπε ο Κ. και πλησίασε ο ένας τον άλλο πάνω στον καναπέ.

Ο Κ. ένωσε άσχημα από όλες αυτές τις καταπιεστικές πληροφορίες της Όλγας, αλλά συνάμα παρηγορήθηκε πολύ, που είχε συναντήσει μερικούς ανθρώπους, που εξωτερικά τουλάχιστον είχαν τα ίδια προβλήματα με αυτόν τον ίδιο· θα μπορούσε οπωσδήποτε να συμμαχήσει μαζί τους, γιατί είχε πολλά σημεία επαφής μ' αυτούς κι όχι λίγα, όπως συνέβαινε με τη Φρίντα. Βέβαια, έσβηνε κάθε ελπίδα πως θα μπορούσε να πετύχει κάτι με τον Βαρνάβα, αλλά όσο

πιο σκοτεινή έβλεπε τη θέση του Βαρνάβα στον Πύργο, τόσο πιο πολύ δενόταν μαζί του εδώ κάτω. Ποτέ του δεν μπορούσε ο Κ. να φανταστεί, πως μέσα στο ίδιο χωριό γινόταν συνέχεια ένας τέτοιος απελπισμένος αγώνας, όπου είχαν μπλεχτεί ο Βαρνάβας και οι αδερφές του. Αλλά, οι εξηγήσεις της Όλγας ήταν πάρα πολύ δυσάρεστες κι ίσως να έδειχναν πως δεν έπρεπε να πιστεύει στην αυτονόητη αθωότητα της Όλγας και στην εντιμότητα του Βαρνάβα. «Ο Βαρνάβας γνωρίζει πολύ καλά όλες αυτές τις περιγραφές για το πρόσωπο του Κλαμ» συνέχισε η Όλγα, «έχει συγκεντρώσει πολλές και τις έχει συγκρίνει· ίσως μάλιστα οι περιγραφές αυτές να 'ναι πάρα πολλές· κάποτε μάλιστα είδε τον Κλαμ στο χωριό, από το παράθυρο κάποιου αμαξιού· αλλά νόμισε πως πίστεψε ότι τον είδε· τελικά όμως είχε αρκετές παραστάσεις για να τον αναγνωρίσει, όταν θα τον έβλεπε. Πώς όμως να εξηγήσουμε πως, όταν βρέθηκε μια μέρα στον Πύργο και του έδειξαν κάποιον από όλους τους υπαλλήλους και του είπαν πως ήταν ο Κλαμ, δεν μπόρεσε να τον αναγνωρίσει; Ποτέ του δεν μπόρεσε να συνηθίσει στην ιδέα πως εκείνος ήταν ο Κλαμ. Αν όμως ρωτήσεις τον Βαρνάβα, ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στον Κλαμ που του είχαν δείξει και στον Κλαμ των συνηθισμένων περιγραφών, δε θα μπορέσει να πει ποια είναι, ή μάλλον θα προσπαθήσει αλλά θα περιγράψει τον υπάλληλο που του είπαν ότι είναι ο Κλαμ και η περιγραφή του θα συμπίπτει με τον Κλαμ των συνηθισμένων περιγραφών. Και τότε, Βαρνάβα, του λέω, γιατί αμφιβάλλεις, γιατί βασανίζεις τον εαυτό σου; Κι αυτός με φανερή την αγωνία και την απελπισία, προσπαθεί να θυμηθεί ορισμένα χαρακτηριστικά του Κλαμ στον Πύργο, αλλά δείχνει πως τα φαντάζεται και δεν τα περιγράφει· άλλωστε, είναι πολύ ανάξια λόγου· λέει για μια χαρακτηριστική κλίση του προσώπου του ή για το ξεκούμπωτο γιλέκο! Όλα αυτά δεν μπορεί κανείς να τα πάρει στα σοβαρά. Για μένα το πιο σπουδαίο χαρακτηριστικό είναι ο τρόπος που δέχεται ο Κλαμ τον Βαρνάβα. Πολύ συχνά ο Βαρνάβας μου περιέγραψε τον τρόπο αυτό, μου έκανε και το σχήμα του γραφείου. Συνήθως τον δέχεται σ' ένα μεγάλο δωμάτιο, αλλά αυτό δεν είναι γραφείο του, δεν είναι ούτε καν το γραφείο ενός υπαλλήλου. Το δωμάτιο αυτό μοιράζεται στα δύο από ένα ξύλινο χώρισμα που μοιάζει με αναλόγιο· είναι ψηλό και απλώνεται από τον ένα ως τον άλλο τοίχο. Το ένα μέρος είναι πάρα πολύ στενό· δυο άνθρωποι

περνάνε με πολλή δυσκολία· αυτό το μέρος προορίζεται για τους υπαλλήλους· το άλλο είναι ευρύχωρο κι εκεί περιμένουν οι ενδιαφερόμενοι· θεατές, κλητήρες, αγγελιαφόροι. Πάνω στο αναλόγιο είναι σκορπισμένα μεγάλα βιβλία, όλα ανοιχτά, το ένα δίπλα στο άλλο· πάνω στα βιβλία είναι σκυμμένοι οι υπάλληλοι κι οι περισσότεροι διαβάζουν. Δε διαβάζουν πάντα το ίδιο βιβλίο, κι ωστόσο, δε μετατοπίζουν τα βιβλία, αλλά αλλάζουν εκείνοι θέση. Ο Βαρνάβας μένει κατάπληκτος, πώς κάνουν και στριμώχνονται για να περάσει ο ένας πίσω από τον άλλο και πώς αλλάζουν θέσεις, γιατί ο χώρος είναι στενός. Μπροστά στο αναλόγιο, βρίσκονται αραδιασμένα χαμηλά τραπεζάκια, κολημένα με το χώρισμα αυτό, όπου κάθονται γραμματείς, έτοιμοι να γράψουν αυτά που θα τους υπαγορεύσει κάποιος υπάλληλος. Πάντοτε ο τρόπος είναι αυτός που κάνει τον Βαρνάβα να μένει με ανοιχτό το στόμα. Ο υπάλληλος δε δίνει καμιά συγκεκριμένη εντολή και η υπαγόρευση δεν ακούγεται· ποτέ δεν μπορείς να ισχυριστείς πως ο υπάλληλος έδωσε εντολή· μένει εκεί σκυφτός, διαβάζει ψιθυριστά κι ο γραμματέας γράφει ακούγοντας τον ψίθυρο που μερικές φορές είναι τόσο αδύναμος, ώστε δεν ακούει τίποτα από τη θέση του· πηδάει απότομα από τη θέση, πιάνει τον ψίθυρο και μετά κάθεται, κι έπειτα γίνεται το ίδιο από την αρχή. Αυτή είναι η παράξενη και ακατανόητη εργασία! Βέβαια, ο Βαρνάβας έχει πολύ καιρό να δει αυτή τη δουλειά, γιατί τον αφήνουν στο μεγάλο δωμάτιο να περιμένει αμέτρητες ώρες· εκεί τον βλέπει τυχαία ο Κλαμ. Μα κι αν τον δει ο Κλαμ, πάλι δε γίνονται πολλά πράγματα· γιατί ξαφνικά ο Κλαμ μπορεί να γυρίσει αλλού το πρόσωπο, να τον αφήσει και να σκύψει στο βιβλίο του και να τον ξεχάσει τελείως. Η κατάσταση αυτή είναι πολύ συχνή. Αλλά, θα μου πεις, σε τι χρησιμεύει μια υπηρεσία αγγελιαφόρων που δουλεύει έτσι τυχαία; Γι' αυτό με πιάνει μελαγχολία, όσες φορές πρωί πρωί ακούω τον Βαρνάβα να λέει πως θα πάει στον Πύργο. Σκέφτομαι πως μάλλον είναι περιττό ένα τέτοιο ταξίδι, ανώφελο εντελώς, μια μάταιη ελπίδα και μια χαμένη ημέρα. Τι βγαίνει απ' όλα αυτά; Εδώ κάτω η δουλειά όλο και μαζεύεται κι ο Μπρούνσβικ συνεχώς τον κυνηγάει». «Μα, είναι φυσικό» είπε ο Κ. «Ο Βαρνάβας περιμένει για να αναλάβει ένα έργο. Καταλαβαίνω καλά πως ο Πύργος διαθέτει πολλούς υπαλλήλους και δεν είναι δυνατόν ο καθένας να αναλαμβάνει από μια αποστολή κάθε μέρα. Κα-

τά συνέπεια, το ίδιο ισχύει για όλους, μην έχετε παράπονα. Τελικά κι ο Βαρνάβας αναλαμβάνει αποστολές· εμένα μου έφερε ως τώρα ήδη δυο γράμματα». «Ναι» απάντησε η Όλγα, «ίσως παραπονιόμαστε πολύ άδικα, και μάλιστα εγώ που ξέρω τα πράγματα μόνο από ό,τι λέγεται, και δεν τα καταλαβαίνω τόσο καλά όσο ο Βαρνάβας, που φυσικά δε μου τα λέει όλα. Έπειτα, άκουσε σε παρακαλώ, με ποιο τρόπο του παραδίδουν τα γράμματα, τα δικά σου λόγου χάρη. Ο Βαρνάβας ποτέ δεν παίρνει τα γράμματα από τα ίδια τα χέρια του Κλαμ, αλλά από κάποιον υπάλληλο. Για την παράδοση δεν υπάρχει ορισμένη μέρα και ώρα. Έτσι καταλαβαίνεις, γιατί η υπηρεσία του Βαρνάβα, που φαίνεται εύκολη, είναι πολύ κουραστική. Ο Βαρνάβας δηλαδή πρέπει συνέχεια να περιμένει, έχοντας το μυαλό του ξύπνιο. Κάποιος γραμματέας τον θυμάται ξαφνικά και με ένα νόημα του λέει να πλησιάσει, χωρίς να πάρει εντολή από τον Κλαμ που διαβάζει ήσυχος το βιβλίο του. Καμιά φορά μόνο, σαν πλησιάζει ο Βαρνάβας, ο Κλαμ βγάζει τα γυαλιά του και τα σκουπίζει· αυτό το κάνει μάλλον συχνά και μερικές φορές είναι ενδεχόμενο να ρίξει μια ματιά στον Βαρνάβα, αν υποθέσουμε φυσικά πως μπορεί να δει και χωρίς γυαλιά, πάντως ο Βαρνάβας αμφισβητεί κάτι τέτοιο. Τα μάτια του Κλαμ είναι σχεδόν κλειστά, δείχνουν πάντοτε πως κοιμάται και σκουπίζει τα γυαλιά του, ενώ ονειρεύεται. Κι ενώ γίνονται αυτά, ο γραμματέας σκαλίζει το σωρό των εγγράφων και ξαφνικά βγάζει ένα γράμμα για σένα· αυτό σημαίνει πως το γράμμα αυτό δε γράφτηκε εκείνη τη στιγμή, όπως το δείχνει ο φάκελος που είναι παλιός και ίσως παραπεταμένος εκεί μέσα στο σωρό για πολλές μέρες. Αφού λοιπόν όλα γίνονται έτσι, γιατί αφήνουν τον Βαρνάβα να περιμένει; Γιατί αφήνουν και σένα; Ένα τέτοιο γράμμα φυσικά θα 'ναι χωρίς αξία. Έτσι ο Βαρνάβας έχει τη φήμη κακού και αμελούς αγγελιαφόρου· ο γραμματέας όμως είναι εντάξει· απλώς δίνει ένα γράμμα και του λέει πως είναι από τον Κλαμ για τον Κ. Εδώ όλα τελειώνουν και διώχνει τον αγγελιαφόρο. Ο Βαρνάβας όμως φτάνει στο σπίτι με έκδηλη την αγωνία, με το γράμμα που απόκτησε τόσο δύσκολα και που το έχει βαθιά, κάτω από το πουκάμισο. Τότε καθόμαστε εδώ στον ίδιο καναπέ, μας διηγείται με λεπτομέρειες τι συνέβη, ψάχνουμε αυτές τις λεπτομέρειες, και τελικά βλέπουμε ότι ο Βαρνάβας δεν πέτυχε σχεδόν τίποτα· πετάει το γράμμα, χωρίς πια να έχει καμιά διάθεση,

για να το παραδώσει, ούτε και να κοιμηθεί και κάθεται τις νύχτες, διορθώνοντας παπούτσια. Αυτή είναι, Κ., η κατάσταση και τώρα που τα έμαθες όλα δεν πρέπει να παρεξηγήεις την Αμαλία, για την αδιαφορία της». «Και τι γίνεται το γράμμα;» ρώτησε ο Κ. «Το γράμμα;» έκανε η Όλγα, «α, ναι, το γράμμα! Έπειτα από μέρες ίσως κι εβδομάδες, αφού τον πιέσω πολύ, το παίρνει και το παραδίδει· πάντως τον επηρεάζω σε τέτοια μικρά ζητήματα. Εγώ, βέβαια, ύστερα από τις πρώτες εντυπώσεις, συνέρχομαι γρήγορα, ο Βαρνάβας όμως όχι, ίσως γιατί ξέρει περισσότερα. Συνέχεια του λέω και του ξαναλέω τα ίδια πράγματα: “Τι θέλεις λοιπόν άλλο, Βαρνάβα; Ποιες φιλοδοξίες έχεις και ποια σταδιοδρομία ονειρεύεσαι; Μήπως σκοπεύεις να ανεβείς ψηλά, ώστε να μας αφήσεις, να με αφήσεις και μένα για πάντα; Μήπως αυτό επιδιώκεις; Φοβάμαι κάτι τέτοιο, γιατί δεν μπορώ να εξηγήσω την απογοήτευσή σου για ό,τι πέτυχες ως τώρα. Κοίταξε γύρω σου, τους γείτονες λόγου χάρη, ποιος έχει πετύχει αυτό που κατάφερες εσύ; Βέβαια, η θέση τους είναι διαφορετική από τη δική μας και δεν έχουν κανένα λόγο να επιδιώκουν περισσότερα από το καθημερινό· αλλά και χωρίς να κάνεις συγκρίσεις, είναι πολύ εύκολο να δεις πως όλα πηγαίνουν θαυμάσια. Θα μου πεις πως έχουμε εμπόδια, απογοητεύσεις, αμφιβολίες, αλλά αυτή η κατάσταση είναι γνωστή, κάτι που πάντοτε θα ξέρουμε· τίποτα δεν μπορείς να δημιουργήσεις χωρίς να κάνεις θυσίες, ακόμα και για το παραμικρό, πρέπει να αγωνιστείς. Γι’ αυτό λοιπόν πρέπει να είσαι περήφανος και ποτέ να μη χάνεις το θάρρος σου. Έπειτα δεν αγωνίζεσαι και για χάρη μας; Μήπως αυτό δε σου λείπει τίποτα; Δε σου δίνει κάθε τόσο νέες δυνάμεις; Το ότι είμαι ευτυχισμένη κι αρκετά περήφανη για έναν τέτοιο αδερφό, αυτό δε σου δίνει καμιά αυτοπεποίθηση; Πάντως εγώ απογοητεύομαι όχι για ό,τι πέτυχες στον Πύργο, αλλά γιατί δεν μπορώ να κάνω τίποτα για σένα. Εσύ όμως μπορείς και μπαίνεις στον Πύργο, πηγαίνεις ταχτικά στα γραφεία, ολόκληρες μέρες βρίσκεσαι στο ίδιο δωμάτιο με τον Κλαμ, είσαι επίσημος αγγελιαφόρος, έκανες αίτηση για να ζητήσεις στολή, σου αναθέτουν σπουδαίες αποστολές, έχεις λοιπόν όλα αυτά τα σπουδαία πράγματα που σου δίνουν τιμή κι εσύ, σαν κατεβαίνεις εδώ, αντί να με αγκαλιάσεις και να κλάψεις από χαρά, χάνεις το θάρρος μόλις με βλέπεις και μπλέκεσαι στις αμφιβολίες· για τίποτα δε νοιάζεσαι, εκτός από τα παπούτσια, κι αφή-

νεις τα γράμματα πεταμένα σε μια γωνιά, αυτά που παρέχουν τη μοναδική εγγύηση για το μέλλον μας". Έτσι του τα λέω και του τα ξαναλέω, τα ίδια μέρη ολόκληρες, και τότε το αποφασίζει, παίρνει τα γράμματα και αναστενάζοντας πηγαίνει στη δουλειά του. Σκέφτομαι πως δεν είναι μόνο τα λόγια μου που τον κάνουν να τρέξει, αλλά μια λαχτάρα που έχει να ξαναπαίει στον Πύργο, αφού δε θα τολμούσε να ξαναπαίει, αν δεν ταχτοποιούσε πρώτα τα γράμματα». «Πάντως έχεις απόλυτο δίκιο σ' αυτά που υποστηρίζεις» είπε ο Κ. «Πόσο ωραία τοποθετείς τα πράγματα! Τι ξιάστερο μυαλό που έχεις!» «Όχι» απάντησε η Όλγα, «κάνεις λάθος κι ίσως κι ο ίδιος αφήνεται να πλανηθεί. Γιατί, αν εξετάσουμε καλά τα πράγματα, τι έχει πετύχει; Τον δέχονται σ' ένα γραφείο που συνάμα δεν είναι καν γραφείο. Μιλάει με τον Κλάμ, αλλά είναι βέβαιος πως είναι ο Κλαμ; Μήπως απλώς μοιάζει με τον Κλαμ; Ίσως να 'ναι κανένας γραμματέας που έχει κάποια ομοιότητα με τον Κλαμ και, θέλοντας να την παραφουσκώσει, μιμείται όσο μπορεί το νυσταγμένο κι αφηρημένο πρόσωπο του Κλαμ. Κάτι τέτοιο είναι πολύ εύκολο να το μιμηθείς και πολλοί το επιχειρούν, έχοντας φυσικά τη σύνεση να μη μιμηθούν και άλλα. Ένας άνθρωπος, όπως είναι ο Κλαμ, που τον ζητούν και τον λαχταρούν τόσο, εύκολα παίρνει ποικίλες μορφές στη φαντασία του κόσμου. Να σου φέρω ένα παράδειγμα· ο Κλαμ εδώ στο χωριό έχει ένα γραμματέα που τον λένε Μόμους, φυσικά τον γνωρίζεις, έτσι δεν είναι; Λοιπόν, κι αυτός ζει απομονωμένος, αλλά τον έχω δει αρκετές φορές. Είναι ένας γερός και δυνατός νέος, δε μοιάζει καθόλου με τον Κλαμ. Εντούτοις μέσα στο χωριό υπάρχουν άνθρωποι που στοιχηματίζουν πως ο Μόμους είναι ο Κλαμ. Έτσι ο κόσμος μερδεύεται από μόνος του. Γιατί να μη γίνεται το ίδιο και στον Πύργο; Κάποιος έδειξε στον Βαρνάβα έναν υπάλληλο, λέγοντάς του πως είναι ο Κλαμ· υπάρχει πραγματικά κάποια ομοιότητα ανάμεσά τους, αλλά ο Βαρνάβας ποτέ δε σταμάτησε να αμφιβάλλει. Και όλα στεριώνουν την αμφιβολία του. Είναι δυνατό να δεχτούμε πως ο Κλαμ μερδεύεται με άλλους υπαλλήλους, σ' ένα κοινό δωμάτιο, και με ένα μολύβι στο αυτί; Το αποκλείω πέρα για πέρα. Βέβαια, ο Βαρνάβας μερικές φορές, με πολύ παιδίαστικο πείσμα και με παιδίαστική αφέλεια μας λέει συχνά: "Ο υπάλληλος αυτός μοιάζει πολύ με τον Κλαμ· αν λοιπόν καθόταν μέσα στο δικό του γραφείο κι έβλεπα έξω στην πόρτα γραμι-

μένο το όνομά του, δε θα είχα καμιά αμφιβολία”. Τώρα όλα αυτά είναι γελοία, αλλά πάντως η υπόθεση αυτή είναι αυτονόητη. Το πιο αυτονόητο όμως θα ’ταν να ρωτήσει ο Βαρνάβας, όταν βρίσκεται εκεί πάνω, μερικούς ανθρώπους, για να μάθε επιτέλους την αλήθεια· αν κρίνουμε από τα λεγόμενά του εκεί πάνω υπάρχουν πολλοί που περιμένουν να τον δουν. Μπορούμε βέβαια να πούμε πως κι οι πληροφορίες αυτές δε θα ’ναι πιο αξιόπιστες, από αυτές που έχουμε· εντούτοις κάτι θα ’ταν κι αυτό, γιατί θα είχαμε ένα μέτρο να συγκρίνουμε. Η ιδέα αυτή δεν είναι δική μου, αλλά του Βαρνάβα. Παρόλα αυτά δεν τολμά να ρωτήσει κανέναν, γιατί φοβάται μήπως, χωρίς να το ξέρει, παραβεί καμιά άγνωστη εντολή κι έτσι τον διώξουν από τη δουλειά του. Κοίταξε λοιπόν σε ποια αβεβαιότητα βρίσκεται ο Βαρνάβας. Αυτή ακριβώς η αβεβαιότητα τα λέει όλα, και μας δείχνει ποια είναι η θέση του πολύ πιο καθαρά από όλες τις περιγραφές. Καταλαβαίνεις τώρα, πόσο αινιγματικά και φοβερά θα του φαίνονται όλα, τη στιγμή που δεν έχει το θάρρος να ανοίξει το στόμα και να υποβάλει μια αθώα ερώτηση! Όσες φορές τα σκέφτομαι όλα αυτά, κατηγορώ τον εαυτό μου που τον άφησα να πάει σε κείνα τα άγνωστα μέρη, που τον επηρεάζουν τόσο πολύ, ώστε ενώ είναι τολμηρός κι όχι δειλός, τρέμει από το φόβο του όσο βρίσκεται πάνω στον Πύργο».

«Πιστεύω πως αναφέρθηκες στην ουσία του θέματος» είπε ο Κ. «Αυτά που μου είπες διαφωτίζουν πολύ καλά την υπόθεση κι έχω μια σαφή αντίληψη. Ο Βαρνάβας είναι πολύ μικρός και δεν κάνει γι’ αυτό το έργο. Γι’ αυτό, οτιδήποτε λέει πρέπει να το ξεετάζετε πάρα πολύ, χωρίς να το πιστεύετε αμέσως. Εφόσον εκεί πάνω κυριαρχείται από το φόβο, τίποτα δεν είναι σε θέση να δει σωστά, κι όταν τον καλείς να σου περιγράψει κάτι, ασφαλώς λέει μπερδεμένα και φανταστικά πράγματα. Δεν παραξενεύομαι διόλου. Εσείς εδώ γεννιέστε με το φόβο των αρχών· σ’ όλη σας τη ζωή κι από κάθε γωνιά όλα ενισχύουν αυτό το φόβο. Πάντως δεν έχω και καμιά αντίρρηση, σε ό,τι γίνεται. Αν μια εξουσία είναι καλή, τότε γιατί δε τη σέβονται όλοι; Δεν πρέπει λοιπόν να στέλνουν στον Πύργο έναν άπειρο νέο, όπως τον Βαρνάβα, που ποτέ του δε βγήκε έξω από το χωριό και μετά να περιμένουν να κάνει σωστή εκτίμηση των γεγονότων, να ερμηνεύει κάθε του λέξη, σα να ήταν από τις Γραφές, και πάνω σ’ αυτή την ερμηνεία να στηρίζει το μέλλον και

την ευτυχία του. Πιο μεγάλο λάθος απ' αυτό δεν μπορεί να συμβεί. Ομολογώ πως κι εγώ ο ίδιος παρασύρθηκα και στηρίζα σ' αυτόν πολλές ελπίδες, αφού βασίστηκα στα λόγια του, ή καλύτερα δε βασίστηκα πουθενά». Η Όλγα ήταν αμίλητη. «Το ξέρω, δεν είναι εύκολο» συνέχισε ο Κ., «να κλονίσω την εμπιστοσύνη που δείχνεις στον αδερφό σου, αφού τον αγαπάς πολύ και πολλές ελπίδες για το μέλλον τις στηρίζεις πάνω του. Εντούτοις είμαι υποχρεωμένος να επιχειρήσω κάτι τέτοιο, για χάρη φυσικά αυτής της αγάπης και των ελπίδων που τρέφεις. Θα μου επιτρέψεις λοιπόν να σου υπενθυμίσω πως υπάρχει μια άγνωστη αιτία που σε κάνει να μη βλέπεις καθαρά, όχι αυτά που πέτυχε ο Βαρνάβας, αλλά όσα του δόθηκαν να έχει. Μπορεί και μπαίνει στα γραφεία, έστω και σ' έναν προθάλαμο, αν θέλεις, που έχει πόρτες και κάγκελα που οδηγούν πιο μέσα και θα μπορούσε να πάει εκεί, αν είχε το απαιτούμενο θάρρος. Εγώ, λόγω χάρη, προς το παρόν τουλάχιστο δεν μπορώ καθόλου να μπαίνω σ' έναν τέτοιο προθάλαμο. Φυσικά δεν ξέρω με ποιον μιλάει εκεί ο Βαρνάβας· ίσως ο γραμματέας εκείνος να 'ναι κατώτερος κι από τους υπαλλήλους, αλλά ακόμα κι αν είναι κατώτερος, είναι σε θέση να σε φέρει σε επαφή με έναν ανώτερο, κι αν δεν μπορεί να το κάνει, μπορεί να σου πει το όνομα αυτού του υπαλλήλου, κι αν ούτε και το όνομα μπορεί να σου πει, θα σε παραπέμψει τέλος πάντων σε κάποιον που θα το ξέρει. Αυτός, λόγω χάρη, που τον λένε πως είναι ο Κλαμ, ίσως να μην έχει τίποτα το κοινό με τον πραγματικό Κλαμ, γιατί είναι πολύ πιθανό την ομοιότητα να τη δημιουργούν τα θολά από το φόβο μάτια του Βαρνάβα· ίσως είναι ο πιο τελευταίος από τους υπαλλήλους, ίσως να μην είναι καν υπάλληλος, πάντως κάποια δουλειά κάνει εκεί στο αναλόγιο· διαβάζει το ένα ή το άλλο βιβλίο, κάτι ψιθυρίζει και κάτι σκέφτεται σαν η ματιά του συναντήσει τον Βαρνάβα, έστω κι αν δεν είναι έτσι όπως τα λέει ο Βαρνάβας, έστω κι αν ακόμα ούτε αυτός ούτε οι πράξεις του έχουν σημασία· αλλά κάποιος τον τοποθέτησε εκεί, και μάλιστα για να εξυπηρετηθεί ένας σκοπός. Όλα αυτά μας λένε πως εκεί πάνω κάτι υπάρχει, κάτι που ο Βαρνάβας έχει την ευκαιρία να το πιάσει, να το καρπωθεί· κι αφού δεν μπορεί, όλη η ευθύνη ανήκει στον Βαρνάβα που δεν κατορθώνει να ξεπεράσει την αμφιβολία, την αγωνία και την απελπισία. Κι όλα αυτά τα βλέπουμε έτσι, αφού δώσουμε την πιο δυσμενή ερμηνεία

στα πράγματα, που είναι σχεδόν απίστευτη. Αλλά έχουμε και τα γράμματα: βέβαια εγώ δε δίνω μεγάλη σημασία, αλλά πάντως δίνω μεγαλύτερη από ό,τι στα λεγόμενα του Βαρνάβα. Τα βρίσκω αξιολογα, έστω κι αν είναι παλιά, χωρίς αξία, έστω κι αν τα τράβηξαν από έναν άλλο σωρό γράμματα, κατά τύχη, έστω κι αν δεν μπορεί να δώσει κανείς μεγαλύτερη προσοχή σ' αυτά απ' ό,τι δίνει στα πουλάκια εκείνα των γυρολόγων, στα πανηγύρια, τότε που τραβούν ένα χαρτάκι από το μεγάλο σωρό, για να σου πουν τη μοίρα σου. Εντούτοις, παρ' όλα αυτά, νομίζω πως τα γράμματα αυτά κάτι λένε για μένα. Είναι φανερό πως προορίζονται για μένα, κι ας μη συντελούν στο καλό το δικό μου· όπως άλλωστε λένε με σιγουριά ο δήμαρχος κι η γυναίκα του, τα γράμματα αυτά τα γράφει ο ίδιος ο Κλαμ και, πάλι σύμφωνα με το δήμαρχο, έχουν μια μεγάλη προσωπική σημασία, έστω και ακαθόριστη». «Είπε τέτοιο πράγμα ο δήμαρχος;» ρώτησε η Όλγα. «Ναι, το είπε» απάντησε ο Κ. «Πρέπει να το πω του Βαρνάβα» είπε γρήγορα η Όλγα, «αυτό θα του δώσει μεγάλο κουράγιο». «Νομίζω πως δεν έχει καμιά ανάγκη από θάρρος» είπε ο Κ., «γιατί, αν του δώσεις θάρρος, αυτό σημαίνει πως προχωρεί καλά στο δρόμο του, μπορεί να κάνει ό,τι κάνει ως τώρα· αλλά έτσι δε θα πετύχει τίποτα. Αν ένας, λόγου χάρη, έχει δεμένα τα μάτια του, δεν ωφελεί να τον ενθαρρύνεις για να δει, γιατί δε θα δει ποτέ, αν πρώτα δε βγάλει τον επίδεσμο. Ο Βαρνάβας έχει ανάγκη από βοήθεια κι όχι από θάρρος. Για φαντάσου λοιπόν τι υπάρχει εκεί πάνω, όπου υπάρχουν οι λαβύρινοι μιας μεγάλης εξουσίας· πριν έρθω στο χωριό σας, είχα μερικές παραστάσεις, μέσες άκρες, για τη φύση αυτής της εξουσίας, αλλά φυσικά αποδείχτηκαν παιδαριώδεις· φαντάσου λοιπόν αυτή την εξουσία, κι απέναντι να στέκεται ο κακόμοιρος ο Βαρνάβας, μόνος, φριχτά μόνος· γι' αυτόν θα 'ταν μεγάλη τιμή, αν έμενε ολόκληρη τη ζωή του εκεί, σε κάποια αφανή και σκοτεινή γωνιά των γραφείων, μόνος και ζαρωμένος». «Μη νομίζεις, Κ., πως δεν ξέρουμε τα μεγάλα εμπόδια που έχει ο Βαρνάβας εκεί πάνω» είπε η Όλγα, «άλλωστε δείχνουμε αρκετό σεβασμό για την εξουσία, όπως το είπες κι εσύ ο ίδιος». «Ο σεβασμός αυτός είναι εσφαλμένος» απάντησε ο Κ., «τον έχετε τοποθετήσει άσχημα και υποτιμάτε το σκοπό του. Μπορεί κανείς να τον πει σεβασμό, τη στιγμή που ο Βαρνάβας δεν κάνει τίποτα άλλο παρά να παραμορφώνει το προνόμιο

που έχει να μένει εκεί στα γραφεία και να χάνει τον καιρό του, χωρίς να κάνει τίποτα; Κι όταν έρχεται κάτω να μην υπολογίζει σωστά τους ανθρώπους που εκεί πάνω έτρεμε; Ή επίσης, να μη θέλει να κάνει τις αποστολές που του εμπιστεύτηκαν και να μη μοιράζει τα γράμματα; Όχι, λοιπόν, αυτό δε λέγεται σεβασμός. Αλλά οι κατηγορίες μου δεν σταματούν σ' αυτόν, πάνε και σε σένα Όλγα, δεν μπορώ να μη σε θεωρήσω εξίσου υπεύθυνη. Γιατί εσύ, μολονότι λες πως έχεις σεβασμό προς την εξουσία αυτή, έστειλες στον Πύργο τον Βαρνάβα, έναν νέο άπειρο κι αδύναμο· τουλάχιστον έπρεπε να τον εμποδίσεις να πάει εκεί πάνω».

«Κι εγώ την ίδια κατηγορία αποδίδω στον εαυτό μου» είπε η Όλγα, «και μάλιστα το έκανα από την αρχή. Δεν έστειλα βέβαια εγώ τον Βαρνάβα στον Πύργο, πήγε μόνος του· αλλά πάντως είχα καθήκον να τον εμποδίσω με κάθε τρόπο· με τη βία, με την πειστικότητα μου, με κάποια πανουργία. Έπρεπε να τον είχα εμποδίσει, έτσι λέμε τώρα· αλλά αν και σήμερα βρισκόμουν στην ανάγκη να αποφασίσω, κι αν ακόμα ένιωθα, όπως τότε και σήμερα, πολύ έντονα την αγωνία του Βαρνάβα και όλης της οικογένειάς μας, κι αν επίσης ο Βαρνάβας έχοντας πλήρη συνείδηση της ευθύνης και των κινδύνων με εγκατέλειπε μ' ένα χαμόγελο και πήγαινε στον Πύργο, ακόμα λοιπόν και σήμερα δε θα τον εμπόδιζα, παρ' όλα όσα έγιναν και πιστεύω πως κι εσύ στη θέση μου τα ίδια θα έκανες. Δεν ξέρεις σε ποια κατάσταση βρισκόμαστε κι έτσι μας αδικείς, και περισσότερο τον Βαρνάβα. Τότε είχαμε περισσότερες ελπίδες, αλλά και τότε οι ελπίδες δεν ήταν μεγάλες· πάντως η κατάσταση μας ήταν και παραμένει δύσκολη. Τίποτα δε σου είπε η Φρίντα για μας;» «Μερικούς υπαινιγμούς μόνο» είπε ο Κ., «τίποτα συγκεκριμένο· αλλά και μόνο αν ακούσει το όνομά σας γίνεται θηριό». «Ούτε η Ξενοδόχα σου είπε τίποτα;» «Όχι, τίποτα». «Ούτε άλλος κανείς;» «Κανείς». «Το βρίσκω φυσικό, πώς να σου πουν; Όλοι κάτι ξέρουν για μας· την αλήθεια, αν είναι αυτό δυνατόν, ή τις παραποιημένες διαδόσεις που είναι όλα φαντασίες. Όλοι μάς σκέφτονται πάνω από το κανονικό, αλλά κανείς δε μιλάει για μας· φοβούνται να ξεστομίσουν τέτοια πράγματα. Είναι πολύ δύσκολο να μιλήσεις γι' αυτά, ακόμα και σε σένα. Φοβάμαι μήπως, όταν τα ακούσεις, σηκωθείς και μας εγκαταλείψεις, παρ' όλο που δε σε αφορούν. Τότε πια θα σε χάσουμε· μια τέτοια συμφορά θα 'ναι για

μένα πιο μεγάλη από ό,τι η υπηρεσία του Βαρνάβα στον Πύργο. Απόψε αυτή η σκέψη με τρώει, πρέπει όμως να σου τα πω όλα, γιατί αλλιώς δε θα νιώσεις τη θέση μας κι αυτό είναι λυπηρό, γιατί θα αδικείς συνέχεια τον Βαρνάβα· έπειτα δε θα μπορέσουμε να συμφωνήσουμε μεταξύ μας σε όλα τα σημεία, κι έτσι δε θα μπορέσεις να μας βοηθήσεις, ούτε κι εμείς εσένα. Αλλά θέλω να σε ρωτήσω, θέλεις να τα ακούσεις όλα αυτά;» «Γιατί με ρωτάς;» είπε ο Κ. «Εφόσον είναι ανάγκη να τα ακούσω, δεν έχω καμιά αντίρρηση. Γιατί όμως επιμένεις στις ερωτήσεις;» «Ίσως από πρόληψη» είπε η Όλγα. «Θα μπεις κι εσύ στα προβλήματά μας, χωρίς να φταις καθόλου, χωρίς να φταις περισσότερο από τον Βαρνάβα». «Γρηγόρα, λοιπόν, πες μου τα όλα» απάντησε ο Κ. «Δε φοβάμαι. Οπωσδήποτε με τη δειλία σου, σα γυναίκα που είσαι, τα βλέπεις όλα μαύρα».

Το μυστικό της Αμαλίας

«Κρίνε μόνος σου» είπε η Όλγα. «Εξάλλου στην αρχή φαίνεται πολύ απλό και δεν μπορεί κανείς να βρει τη μεγάλη σημασία. Στον Πύργο υπάρχει ένας ανώτερος υπάλληλος που λέγεται Σορτίνι». «Τον έχω ήδη ακούσει» είπε ο Κ. «Ανακατεύτηκε στην υπόθεσή μου». «Δε νομίζω» είπε η Όλγα, «ο Σορτίνι δεν εμφανίζεται τόσο συχνά. Πιθανόν τον συγγείεις με τον Σορντίνι, που γράφεται με ντ». «Έχεις δίκιο» είπε ο Κ. «Ο Σορντίνι θα 'ταν». «Ναι» είπε η Όλγα, «ο Σορντίνι είναι πολύ γνωστός, ένας από τους πιο αποσιωμένους υπαλλήλους και ακούγεται πάρα πολύ. Αντίθετα, ο Σορτίνι ζει στο σκοτάδι κι οι περισσότεροι δεν τον ξέρουν. Εγώ προσωπικά, για πρώτη φορά, που ήταν και τελευταία, τον είδα στις 3 Ιουλίου, σε μια γιορτή που είχε οργανώσει η Πυροσβεστική Υπηρεσία· είχε συμμετάσχει κι ο Πύργος, δωρίζοντας μάλιστα και μια καινούργια αντλία. Ο Σορτίνι λοιπόν φαίνεται πως είχε κάποια ανάμειξη στην Πυροσβεστική Υπηρεσία· ίσως να εκπροσωπούσε κάποιον άλλο υπάλληλο, γιατί συνηθίζεται ο ένας υπάλληλος να κρύβεται πίσω από κάποιον άλλο κι έτσι δεν μπορεί κανείς να ξέρει ποια είναι η ευθύνη του καθενός. Στην τελετή αυτή, όπου παραδόθηκε η αντλία, ο Σορτίνι πήρε μέρος και κατά την τακτική του έμεινε αποτραβηγμένος πίσω σε μια γωνιά. Βέβαια στην τελετή είχαν πάρει μέρος πολλοί υπάλληλοι και κλητήρες του Πύργου. Ο Σορτίνι είναι μικρόσωμος, λεπτός και πολύ σκεφτικός εκείνο που έκανε, μεγάλη εντύπωση είναι οι ρυτίδες που έχει στο μέτωπό του· έχει πάρα πολλές ρυτίδες, αν και δεν είναι πάνω από σαράντα χρονών, κι είναι απλωμένες στο μέτωπό του σα μια βεντάλια· επίσης όλες σμίγουν στην άκρη της μύτης του· τέτοιο φαινόμενο

δεν έχω δει ποτέ άλλη φορά. Αλλά δε μας ενδιαφέρουν αυτά κι ως πάμε στο θέμα μας. Βρισκόμασταν λοιπόν σε κείνη την τελετή. Η Αμαλία κι εγώ περιμέναμε την ώρα εκείνη με μεγάλη ανυπομονησία· είχαμε διορθώσει, για την τελετή, τα κυριακάτικα μας που ήταν σαν καινούργια· το φόρεμα μάλιστα της Αμαλίας ήταν πολύ ωραίο· χτυπητή ήταν μια άσπρη μπλούζα, όπου οι δαντέλες σειρές ολόκληρες και σαν αφρός έφταναν ως επάνω· η μητέρα μας είχε χαρίσει όλες τις δαντέλες της. Ζήλεψα την Αμαλία κι από το βράδυ έκλαιγα ως τα μεσάνυχτα. Μόνο όταν η ξενοδόχα του Πανδοχείου της Γέφυρας ήρθε να μας δει το πρωί...» «Η ξενοδόχα του Πανδοχείου της Γέφυρας» ρώτησε ο Κ. «Ναι» απάντησε η Όλγα. «Ήταν πολύ στενή μας φίλη και σαν ήρθε, είπε πως πιο όμορφη ήταν η Αμαλία και για να με παρηγορήσει μου δάνεισε το καλό κολιέ της από γροανάτες της Βοημίας. Ήμασταν έτοιμες να πάμε κι η Αμαλία στάθηκε δίπλα μας κι όλοι τη θαυμάζαμε· τότε ο πατέρας είπε: “Να με θυμηθείς, σήμερα θα βρεις τον άντρα σου, Αμαλία”. Χωρίς να καταλάβω την αιτία, η ζήλια μου εξαφανίστηκε· έβγαλα το κολιέ, εκείνο το καμάρι μου, και το κρέμασα στο λαιμό της Αμαλίας. Αναγνώρισα τη νίκη της και υποκλίθηκα μπροστά της· πίστευα πως αυτό έπρεπε να κάνουν όλοι. Πάντως εκείνο που μας θάμπωσε δεν ήταν η ομορφιά της, γιατί δεν ήταν και τόσο όμορφη, αλλά μια χτυπητή διαφορά στη φυσιογνωμία της· το μελαγχολικό της βλέμμα, που από τότε δεν άλλαξε ως σήμερα, μας ξεπέρασε όλους κι άθελά σου ένιωθες την ανάγκη να υποκλιθείς μπροστά της. Όλοι το είδαν, ακόμα κι ο Λάξεμαν με τη γυναίκα του που ήρθαν να μας πάρουν για την τελετή». «Ο Λάξεμαν;» ρώτησε ο Κ. «Ναι, ο Λάξεμαν» απάντησε η Όλγα, «μας αγαπούσαν πολύ· η γιορτή δεν μπορούσε να αρχίσει χωρίς εμάς, μια που ο πατέρας μου ήταν ανθυποδιοικητής της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας». «Τόσο καλά λοιπόν κρατιόταν ο πατέρας σου;» ρώτησε ο Κ. «Ο πατέρας;» φώναξε η Όλγα σα να μην είχε καταλάβει καλά, «μα, ο πατέρας μου, εδώ και τρία χρόνια ήταν σχεδόν νέος· όταν είχε πιάσει φωτιά το Χέρενοχοφ έτρεξε, μπήκε μέσα και κουβάλησε στους ώμους του τον Γκάλατερ, έναν υπάλληλο που είναι αρκετά χοντρός. Ήμουν τότε εκεί κι είδα πως δεν υπήρχε κανένας κίνδυνος· μερικά ξύλα, δίπλα σε μια θερμάστρα, άρχισαν να βγάζουν καπνό· ο Γκάλατερ όμως πανικόβλητος έβαλε τις φωνές από το

παράθυρο, ζητώντας βοήθεια. Έφτασε αμέσως η Πυροσβεστική Υπηρεσία κι ο πατέρας μου τον κουβάλησε πάνω του, ενώ η φωτιά είχε σβήσει. Ο Γκάλατερ ο καημένος δυσκολεύεται να κινηθεί κι έτσι πρέπει να παίρνει τα μέτρα του. Όλα αυτά σου τα διηγήθηκα, για να μάθεις τι ήταν ο πατέρας μου πριν από τρία χρόνια· και τώρα, κοίταξέ τον!» Τότε ακριβώς ο Κ. πρόσεξε ότι η Αμαλία είχε μπει ξανά στο δωμάτιο, στεκόταν μακριά του στο τραπέζι, όπου εκεί κοντά κάθονταν οι γονείς· τάιζε τη μητέρα της που δεν μπορούσε να κινήσει τα ρευματικά της χέρια και καθισύχαζε τον πατέρα της που είχε χάσει την υπομονή του, κι ήθελε κι αυτός φαγητό· του έλεγε πως θα ερχόταν κι η δική του σειρά. Αλλά τα λόγια της δεν έφεραν αποτέλεσμα, γιατί ο πατέρας της, από λαιμαργία και μην προσέχοντας τα χάλια του, ήθελε να ρουφήξει αμέσως τη σούπα, στην αρχή με το κουτάλι και μετά με το πιάτο· άρχισε να γκρινιάζει θυμωμένα, μόλις κι οι δυο του προσπάθειες δεν έκαναν τίποτα. Το κουτάλι σχεδόν άδειαζε πριν προλάβει να το βάλει στο στόμα του, που δεν μπορούσε ποτέ να φτάσει ως τη σούπα, γιατί τα μουστάκια του, όπως έγερνε προς τα κάτω, βουτούσαν μέσα στο πιάτο και πιτσιλιζαν τριγύρω, εκτός από το στόμα του. «Μέσα λοιπόν σε τρία χρόνια κατάντησε έτσι;» ρώτησε ο Κ. χωρίς να νιώθει καμιά συμπάθεια για τους γέρους· ολόκληρη εκείνη η σκηνή στο τραπέζι του προξενούσε αηδία. «Μάλιστα, μέσα σε τρία χρόνια» απάντησε η Όλγα αργά αργά, «ή, για να πούμε καλύτερα, μέσα σε λίγες ώρες εκείνης της γιορτής, που γινόταν σ' ένα λιβάδι έξω από το χωριό, κοντά στο μικρό ποτάμι. Όταν φτάσαμε, ο κόσμος ήταν ήδη συγκεντρωμένος είχαν έρθει κι από τα άλλα χωριά κι επικρατούσε σύγχυση μεγάλη. Ήταν πολύ φυσικό, ο πατέρας να μας οδηγήσει πρώτα στην αντλία· γέλασε με φανερή ευχαρίστηση σαν είδε την καινούργια αντλία· ευτυχισμένος άρχισε να την περιεργάζεται και να μας δίνει εξηγήσεις για τη λειτουργία της· δεν άκουγε καμιά αντίρρηση, ούτε ήθελε να σταματήσει τις εξηγήσεις· μας ανάγκαζε να κάνουμε ό,τι έλεγε, σκύβαμε και σχεδόν σερνόμασταν κάτω, για να μας δείξει όλα τα εξαρτήματα· έδωσε μάλιστα στον Βαρνάβα ένα χαστούκι που σε μια στιγμή δε θέλησε να υπακούσει. Μόνο η Αμαλία δε σκοτιζόταν καθόλου για την αντλία· με τα όμορφα ρούχα της στεκόταν δίπλα και κανείς δεν της έλεγε μια λέξη. Μερικές φορές πήγαινα τρέχοντας κοντά

της και της έπιανα το χέρι, αλλά αυτή δεν έλεγε τίποτα. Ακόμα δεν μπορώ να εξηγήσω, πώς τόση ώρα εκεί στην αντλία δεν είδαμε τον Σορτίνι, ως τη στιγμή που απομακρύνθηκε ο πατέρας. Σ' όλη αυτή τη διάρκεια, που μιλούσαμε, ο Σορτίνι ήταν κάπου εκεί ακουμπισμένος, πίσω από μια ρόδα της αντλίας. Τριγύρω χαλούσε ο κόσμος μ' ένα θόρυβο όχι τόσο συνηθισμένο γιατί ο Πύργος, εκτός από την αντλία, είχε χαρίσει στην Πυροσβεστική Υπηρεσία μερικές σάλπιγγες, κάτι περίεργα όργανα που μ' ένα αδύναμο φύσημα, ακόμα και ενός παιδιού, έβγαζαν τρομαχτικά, πολύ άγρια σαλπίσματα. Σαν τα άκουγες νόμιζες πως είχαν επιτεθεί οι τούρκοι, κι ήταν αδύνατο να τα συνηθίσεις. Σε κάθε νέο σάλπισμα ήσουν αναγκασμένος να τραντάζεσαι πάνω κι επειδή οι σάλπιγγες ήταν καινούργιες, όλοι ήθελαν να τις δοκιμάσουν, κι επειδή το επέτρεπε η γιορτή, όλους τους άφηναν να τις δοκιμάσουν. Πίσω στα αυτιά μας ήταν αρκετοί τέτοιοι που σάλπιζαν· ίσως τους είχε προσελκύσει η Αμαλία. Πολύ δύσκολα μπορούσες να κυριαρχήσεις στο μυαλό σου· το μόνο που κάναμε ήταν να υπακούμε τον πατέρα και να ξεεαίζουμε την αντλία· ίσως γι' αυτό το λόγο τόση ώρα δεν προσέξαμε τον Σορτίνι. Άλλωστε δεν ξέραμε καθόλου ποιος ήταν. Σε μια στιγμή ο Λάζεμαν ψιθύρισε στον πατέρα: "Να, ο Σορτίνι!" Ήμουν εκεί κοντά και είδα τον πατέρα μου να αναστατώνεται, έκανε μια βαθιά υπόκλιση και μας έκανε νόημα να υποκλιθούμε κι εμείς. Ο πατέρας, μολοντί δεν είχε δει ποτέ άλλοτε τον Σορτίνι, εντούτοις τον εκτιμούσε βαθιά σαν αυθεντία στα θέματα της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας και πολύ συχνά μας έλεγε γι' αυτόν στο σπίτι. Ήταν λοιπόν κάτι το καταπληκτικό που βλέπαμε τον Σορτίνι με τα ίδια μας τα μάτια. Ο Σορτίνι βέβαια δε μας πρόσεξε κι αυτό δεν ήταν διόλου παράξενο, αφού οι περισσότεροι υπάλληλοι κρατούν απόσταση στις δημόσιες εμφανίσεις· έπειτα ήταν κουρασμένος και προφανώς βρισκόταν εκεί από καθήκον. Γιατί αυτοί οι υπάλληλοι, που θεωρούν τέτοια καθήκοντα κουραστικά, δεν είναι και οι χειρότεροι. Εκεί βέβαια υπήρχαν κι άλλοι υπάλληλοι και κλητήρες ανακατωμένοι με τον κόσμο. Ο Σορτίνι όμως καθόταν δίπλα στην αντλία, και με τη σιωπή του έκοβε την ορμή όλων που προσπαθούσαν να τον πλησιάσουν, για να ζητήσουν κάτι ή να τον λιβανίσουν. Έτσι δε μας πρόσεξε αρκετά, ως τη στιγμή που τον προσέξαμε εμείς. Καθώς λοιπόν κάναμε τις

υποκλίσεις μπροστά του με σεβασμό κι ο πατέρας ζητούσε συγγνώμη, στράφηκε κι άρχισε να μας κοιτάζει κουρασμένα· φαινόταν να δυσανασχετεί ξεφυσώντας, καθώς έβλεπε πως είχε να κοιτάξει πολλά πρόσωπα, αλλά ανακουφίστηκε μόλις η ματιά του έπεσε πάνω στην Αμαλία· αναγκάστηκε μάλιστα να υψώσει τα μάτια του, γιατί η Αμαλία ήταν ψηλότερη. Μόλις την είδε, πετάχτηκε κι άφησε την αντλία πίσω του, θέλοντας να την πλησιάσει. Στην αρχή δεν τον καταλάβαμε και τρέξαμε να τον πλησιάσουμε, πρώτος μάλιστα ο πατέρας· αλλά ο Σορτίνι σηκώνοντας το χέρι μας κάρφωσε στη θέση μας κι έπειτα μας έκανε νόημα να απομακρυνθούμε. Αυτά έγιναν μόνο. Τότε αρχίσαμε να πειράζουμε την Αμαλία, φωνάζοντας πως βρήκε γαμπρό και, χωρίς να ξέρουμε τίποτα, όλο το απόγευμα είχαμε μεγάλη χαρά. Η Αμαλία εντούτοις ήταν πιο σκεπτική από κάθε άλλη φορά. «Την πλάνεψε ο Σορτίνι» μας έλεγε ο Μπρούνσβικ που σχεδόν πάντοτε παρουσιάζεται ωμός, και φυσικά δεν μπορεί να καταλάβει μια φύση, όπως είναι της Αμαλίας. Εκείνη όμως τη στιγμή μάλλον όλοι μας πιστεύαμε πως είχε δίκιο· φαίνεται πως ξελογιάστηκε κι όταν, κατά τα μεσάνυχτα γυρίσαμε σπίτι, όλοι μας, ακόμα κι η Αμαλία, νιώθαμε μεθυσμένοι από το γλυκό κρασί του Πύργου». «Και ο Σορτίνι;» ρώτησε ο Κ. «Α, ο Σορτίνι» είπε η Όλγα, «αυτόν λοιπόν τον κοίταξα αρκετές φορές εκείνο το απόγευμα· καθόταν στο τιμόνι της αντλίας με τα χέρια σταυρωμένα κι έμεινε εκεί, ώσπου τον πήρε το αμάξι του Πύργου. Δεν πήγε να παρακολουθήσει τις επιδείξεις των πυροσβεστών· πάντως ο πατέρας, νομίζοντας πως ο Σορτίνι ήταν παρών, διακρίθηκε με το παραπάνω, ξεπερνώντας όλους τους συναδέλφους της ίδιας ηλικίας». «Έπειτα δεν ακούσατε ξανά να γίνεται λόγος γι' αυτόν;» ρώτησε ο Κ. «Βλέπω πως δείχνεις μεγάλο σεβασμό για τον Σορτίνι». «Φυσικά, σεβασμό!» είπε η Όλγα. «Και ασφαλώς ακούσαμε να γίνεται λόγος. Αμέσως, το άλλο πρωί μας πέταξε όρθιους μια κραυγή της Αμαλίας. Οι άλλοι ξανάπεσαν στα στρώματα, εγώ όμως είχα ξυπνήσει για καλά και πήγα γρήγορα κοντά της. Στεκόταν κοντά στο παράθυρο, κρατώντας ένα γράμμα. Πριν από λίγο της το είχε δώσει κάποιος που περίμενε εκεί, έξω από το παράθυρο, για να πάρει την απάντηση. Το γράμμα εκείνο ήταν λιγόλογο· το είχε ήδη διαβάσει και το κρατούσε με το χέρι πεσομένο προς τα κάτω σα νεκρό. Πάντοτε, όσες φορές ήταν έτσι καταβλημένη,

ένιωθα μεγάλη αγάπη γι' αυτήν. Γονάτισα δίπλα της και διάβασα το γράμμα. Τη στιγμή που τέλειωνα την ανάγνωση, η Αμαλία σήκωσε το χέρι της, μου έριξε μια ματιά και προσπάθησε να το διαβάσει, αλλά δεν μπόρεσε να συγκεντρωθεί: ξαφνικά το 'κανε κομμάτια, το πέταξε στα μούτρα του αγγελιαφόρου και του έκλεισε το παράθυρο. Εκείνο λοιπόν το πρωινό καθόρισε τη μοίρα μας: βέβαια και η κάθε στιγμή του προηγούμενου απογεύματος ήταν κρίσιμη και καθοριστική για την τύχη μας. «Μα, τι έγραφε το γράμμα;» ρώτησε ο Κ. «Α, ναι, δε σου είπα ακόμα» έκανε η Όλγα, «το γράμμα προερχόταν από τον Σορτίνι και απευθυνόταν στην Αμαλία, το κορίτσι με το κολιέ από γρανάτες. Δεν μπορώ να σου επαναλάβω το περιεχόμενο. Καλούσε την Αμαλία να πάει να τον βρει στο Χέρενχοφ και χωρίς καθυστέρηση, γιατί θα έφευγε σε μισή ώρα το αργότερο. Είχε πολύ χυδαίες εκφράσεις, τέτοιες που δεν τις έχω ξανακούσει και μόνο μέσες άκρες το κατάλαβα. Αν δεν ήξερες την Αμαλία και διάβαζες το γράμμα εκείνο, θα τη θεωρούσες ένα ανήθικο κορίτσι, χωρίς τιμή, κι ας μην την είχε αγγίξει άνθρωπος, γιατί κανείς δεν μπορούσε να γράφει με τον τρόπο αυτό σε μια τίμια γυναίκα. Το γράμμα δεν είχε καμιά γλυκιά έκφραση, δεν ήταν καν ερωτικό· αντίθετα ο Σορτίνι φανερά έδειχνε πως λυσσούσε εναντίον της, γιατί του είχε φέρει μια αναστάτωση στη δουλειά του. Αργότερα βάλουμε μια τάξη στο μυαλό μας και βρήκαμε πώς έγιναν όλα: εκείνο το βράδυ, όπως υποθέτουμε, ο Σορτίνι προοριζόταν για τον Πύργο· δεν μπόρεσε όμως να βγάλει την Αμαλία από το μυαλό του κι έμεινε στο χωριό. Έτσι το πρωί, επειδή όλη τη νύχτα τη θυμόταν, της έστειλε ένα τέτοιο γράμμα. Μολονότι ο καθένας, που θα διάβαζε για πρώτη φορά ένα τέτοιο γράμμα, θα ένιωθε οργή, ακόμα και ο πιο ψυχραιμος, έπειτα θα τον λύγιζε ο φόβος μπροστά στις απειλές. Εντούτοις η Αμαλία μόνο οργίστηκε· δεν ξέρει το φόβο, ούτε για τον εαυτό της, ούτε για τους άλλους. Εγώ τότε έπεσα ξανά στο κρεβάτι, έχοντας στο μυαλό την τελευταία φράση του γράμματος: “Πρόσεξε, θα έρθεις αμέσως, γιατί αλλιώς...” Η Αμαλία όμως έμεινε δίπλα στο παράθυρο, κοιτάζοντας έξω, σα να περίμενε κι άλλους τέτοιους αγγελιαφόρους, έτοιμη να τους υποδεχτεί με τον ίδιο τρόπο». «Όπως βλέπω, τέτοιοι είναι οι υπάλληλοι» έκανε στενοχωρημένος ο Κ., «βρίσκεις δηλαδή ανάμεσά τους τέτοιους τύπους. Αλλά τι έκανε ο πα-

τέρας σου; Φυσικά, θα διαμαρτυρήθηκε έντονα στην αρμόδια διεύθυνση, αν δεν πήγε αμέσως ο ίδιος στο Χέρενχοφ. Δεν καταλαβαίνω όμως για ποιο λόγο δίνεις τόσο μεγάλη σημασία σ' ένα τέτοιο γράμμα: γιατί το χειρότερο σ' αυτή την υπόθεση δεν είναι η προσβολή που δέχτηκε η Αμαλία: θα μπορούσε εύκολα να ικανοποιηθεί. Πώς μπορεί ένα τέτοιο γράμμα να κηλιδώσει για πάντα την Αμαλία; Έτσι τουλάχιστον αφήνεις ξεκάθαρα να προκύψει από τη διήγησή σου. Σε λίγες μέρες, μετά την ικανοποίηση που θα δινόταν στην Αμαλία όλα θα τακτοποιούνταν. Η ντροπή αφορούσε τον Σορτίνι κι όχι την Αμαλία. Κι αυτό που μου προξενεί φρίκη, είναι η συμπεριφορά του Σορτίνι, η τάση του για μια τέτοια κατάχρηση εξουσίας. Γιατί αυτό που δεν έβγαλε ο Σορτίνι, μια που το επιδίωξε ωμά και χωρίς προσχήματα, και ναυάγησε στην αποτελεσματική αντίδραση της Αμαλίας, θα μπορούσε πολύ άνετα να το πετύχει σε χίλιες άλλες περιπτώσεις, σε συνθήκες πολύ ευνοϊκές γι' αυτόν, χωρίς ποτέ να μάθει κανείς τίποτα, ούτε το ίδιο το θύμα».

«Σιωπή» είπε η Όλγα. «Η Αμαλία σα να κοιτάζει προς το μέρος μας». Στο μεταξύ, η Αμαλία, αφού είχε ταισεί τους δυο γέροντες, ξέντυνε τώρα τη μητέρα της. Της ξεκούμπωσε τη φούστα, έβαλε τα χέρια της μητέρας γύρω στο λαιμό της, την ύψωσε ελαφρά, τράβηξε τη φούστα κι έπειτα άφησε το κορμί της μητέρας μαλακά κάτω. Ο πατέρας της στενοχωρημένος και πάλι, γιατί η Αμαλία ξέντυνε πρώτα τη γυναίκα του, πράγμα που ίσως γινόταν γιατί ήταν πιο πολύ άρρωστη, έκανε κινήσεις να ξεντυθεί μόνος του, και πιθανόν ήταν μια διαμαρτυρία για την αργοπορία της κόρης του. Αλλά ενώ άρχισε να προσπαθεί με τα πιο εύκολα και όχι τόσο αναγκαία, δεν έκανε τίποτα: δεν μπόρεσε λόγου χάρη να βγάλει τις πολύ μεγάλες παντόφλες του, όπου ήταν χαμένα τα πόδια του με πολλή άνεση: έτσι αναγκάστηκε να τα παρατήσει όλα, να βγάλει ένα πνιχτό στεναγμό και να γείρει σαν άψυχος στο κάθισμά του.

«Όμως δεν καταλαβαίνεις την ουσία του πράγματος» είπε η Όλγα, «μπορεί να 'ναι έτσι όπως τα λες: αλλά η ουσία του πράγματος είναι η άρνηση της Αμαλίας να πάει στο Χέρενχοφ. Τη συμπεριφορά της προς τον αγγελιαφόρο θα την παρέβλεπαν, αλλά η κατάρα έπεσε στην οικογένειά μας, γιατί δεν πήγε στο Χέρενχοφ: κι έτσι αργότερα θεώρησαν ως φριχτό και κύριο έγκλημα τη συμπεριφορά της προς τον αγγελιαφόρο». «Πώς;» έβγαλε μια φωνή ο Κ. και τη

καμήλωσε αμέσως, καθώς η Όλγα τον ικέτευε με υψωμένα τα χέρια, «ώστε λοιπόν, εσύ, η αδερφή της, υποστηρίζεις στα σοβαρά πως η Αμαλία έπρεπε να πάει στο Χέρενχοφ για να βρει τον Σορτίνι;» «Όχι, βέβαια» είπε η Όλγα, «μακριά από κάθε τέτοια υποψία: πώς πιστεύεις τέτοιο πράγμα; Η Αμαλία σωστά έπραξε ό,τι έπραξε: κανείς δεν έχει περισσότερο δίκιο απ' αυτήν. Αν πάλι, πήγαινε στο Χέρενχοφ και τότε θα την υποστήριζα: το ότι δεν πήγε είναι μια ηρωική πράξη. Εγώ φυσικά, το ομολογώ, αν έπαιρνα ένα τέτοιο γράμμα, θα πήγαινα. Δε θα βαστούσα μπροστά στο φόβο και τις συνέπειες: η Αμαλία το κατόρθωσε και δεν πήγε. Άλλωστε υπάρχουν και πολλοί τρόποι να ξεφύγει κανείς με μια άλλη τακτική. Ίσως κάποιο άλλο κορίτσι, λόγω χάρη, θα στολιζόταν και θα καθυστερούσε σκόπιμα, έπειτα θα έτρεχε στο Χέρενχοφ, μόνο και μόνο για να πληροφορηθεί πως ο Σορτίνι είχε φύγει εξαιτίας της αργοπορίας ή είχε φύγει αμέσως, μετά την αποστολή του αγγελιαφόρου, γιατί οι κύριοι αλλάζουν γρήγορα ορέξεις. Εντούτοις η Αμαλία δεν έκανε τίποτα από αυτά: ένωσε προσβλημένη βαριά και απάντησε με τον τρόπο της, χωρίς καμιά επιφύλαξη. Αν δηλαδή είχε προσποιηθεί πως συμμορφώνεται κάπως, αν μόνο περνούσε την πόρτα του Χέρενχοφ κάποια βολική ώρα, ίσως γλιτώναμε την τιμωρία: υπάρχουν πολλοί έξυπνοι και ικανοί συνήγοροι που από το πήδημα του ψύλλου βγάζουν πολλά: σε μας όμως δεν υπήρχε καν αυτό το τίποτα για να προχωρήσουν, αντίθετα υπήρχαν η ασέβεια στο γράμμα του Σορτίνι και η συμπεριφορά προς τον αγγελιαφόρο». «Μα, τι είναι όλα αυτά; Τιμωρίες, συνήγοροι!» φώναξε ο Κ. «Ήταν αδύνατο να κατηγορήσουν ή να τιμωρήσουν την Αμαλία, εξαιτίας μιας αδιάντροπης συμπεριφοράς του Σορτίνι». «Και όμως» απάντησε η Όλγα, «ήταν δυνατό να την τιμωρήσουν: όχι φυσικά σε τακτική δίκη, αλλά με άλλους τρόπους και τιμωρήθηκε αυτή και η οικογένειά μας: και φυσικά τώρα θα μπαίνεις στο νόημα και θα καταλαβαίνεις πόσο βαριά υπήρξε αυτή η τιμωρία. Κατά τη γνώμη σου μια τέτοια τιμωρία είναι άδικη και απάνθρωπη, αλλά σ' όλο το χωριό μόνο εσύ βρίσκεσαι να έχεις τέτοια γνώμη που μας ευνοεί και θα μπορούσε να μας παρηγορήσει, αλλά στηρίζεται φανερά πάνω σε μια παρεξήγηση. Θα σου το αποδείξω πολύ εύκολα και ζητώ να με συγχωρέσεις που είμαι αναγκασμένη να αναφέρω την περίπτωση της Φρίντας: γιατί ανάμεσα στη Φρίντα και την Αμαλία, ανεξάρτητα από

τις διαφορετικές εξελίξεις στις δυο υποθέσεις, έχουμε κοινά σημεία, ως προς την προκαταρκτική πορεία των σχέσεων μεταξύ Φρίντας και Κλαμ και μεταξύ Αμαλίας και Σορτίνι. Κι ενώ η σχέση Φρίντας και Κλαμ στην αρχή σε σκανδάλισε, τώρα τη δέχτηκες ομαλά· δεν πρόκειται για συνήθεια, γιατί αυτή δεν εξαλείφει την κρίση μας, αλλά για μια απαλλαγή από την προκατάληψη». «Όχι, Όλγα» είπε ο Κ., «απορώ γιατί συσχετίζεις αυτές τις δυο υποθέσεις. Η περιήγηση της Φρίντας δεν είναι ίδια και σε παρακαλώ μην μπερδεύεις δύο τόσο ανόμοιες υποθέσεις. Συνέχισε όμως την ιστορία σου». «Παρακαλώ, μην το παίρνεις σαν προσβολή» απάντησε η Όλγα, «επιμένω στη σύγκριση, γιατί μέσα σου ακόμα δεν έχεις απαλλαγεί τέλεια από την προκατάληψη, ακόμα και γι' αυτό που αφορά τη Φρίντα, κι έτσι νομίζεις πως πρέπει να σώσεις τη Φρίντα από τη σύγκριση. Αλλά δε χρειάζεται καμιά προστασία, της πρότερον μόνο έπαινοι. Όταν πάλι συγκρίνω τις δυο υποθέσεις, δε θέλω να υποστηρίξω πως είναι ολότελα ίδιες· σχετίζονται όσο το άσπρο και το μαύρο και το άσπρο είναι η Φρίντα. Αν την κοροϊδέψει κανείς, κάνει το χειρότερο, όπως το έκανα κι εγώ στην μπιραρία με πρόστυχο τρόπο και μετά το μετάνιωσα. Όταν κοροϊδεύει κανείς, κοροϊδεύει από φθόνο ή από μοχθηρία και, όπως και να το κάνουμε, είναι εύκολο πράγμα η κοροϊδία. Κι αν λοιπόν δεν έχει κανείς στις φλέβες του το ίδιο αίμα με την Αμαλία, μπορεί μόνο να την περιφρονήσει. Γι' αυτό, μολονότι διαφέρουν πολύ οι δυο υποθέσεις, έχουν κάποια ομοιότητα». «Δεν έχουν καμιά ομοιότητα» είπε ο Κ. πεισματικά, κουνώντας το κεφάλι του. «Άφησε τη Φρίντα· αυτή δεν έλαβε ένα τέτοιο γράμμα κι ήταν πραγματικά ερωτευμένη με τον Κλαμ· αν αμφιβάλεις, μπορείς να ρωτήσεις την ίδια· ακόμα τον θέλει». «Και τις λες εσύ διαφορές αυτές;» ρώτησε η Όλγα. «Έχεις την εντύπωση πως ο Κλαμ δε θα μπορούσε να γράψει στη Φρίντα ένα γράμμα με το ίδιο ύφος; Αυτός είναι ο χαρακτήρας των κυρίων· οι κύριοι, σα σηκώνονται από το γραφείο τους, νιώθουν έξω από τον συνηθισμένο τόπο κι έτσι αναστατωμένοι που είναι ξεστομίζουν τις πιο χυδαίες εκφράσεις, όχι όμως όλοι, αλλά πάρα πολλοί. Το γράμμα για την Αμαλία ίσως ήταν απλώς η σκέψη μιας στιγμής που γράφτηκε στο χαρτί, με πλήρη αδιαφορία για ό,τι γραφόταν. Τι μπορούμε να ξέρουμε για τις σκέψεις των κυρίων; Μήπως δεν έμαθες ή δεν άκουσες και μόνος σου, με ποιο τρόπο μιλούσε ο Κλαμ στη Φρίντα; Ο

Κλαμ είναι πασίγνωστος για τις απρεπείς κουβέντες του· είναι σε θέση να κάθεται με τις ώρες άλαλος και σε μια στιγμή να πετάξει τέτοιες χυδαίες φράσεις που σε κάνουν να νιώθεις φρίκη. Τέτοια πράγματα δεν ξέρουμε για τον Σορτίνι, είναι όμως πολύ λίγο γνωστός. Αυτό που γενικά κυκλοφορεί είναι πως το όνομά του είναι περλίπου ίδιο με του Σορτίνι. Κι αν δεν υπήρχε αυτή η ομοιότητα ανάμεσα στα δύο ονόματα θα 'ταν άγνωστος πέρα για πέρα. Έπειτα και στα θέματα ακόμα της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας μπερδεύουν τον Σορτίνι με τον Σορντίνι που είναι πραγματικά αυτός ο αρμόδιος· ο Σορντίνι όμως εκμεταλλεύεται την ομοιότητα αυτή και φορτώνεται ο Σορτίνι πολλά, κυρίως τις υποχρεώσεις να παραβριόσκονται στις γιορτές, κι αυτός επιδίδεται με πάθος κι ανενόχλητος στη δουλειά του. Κατά συνέπεια, αν ένας σαν τον Σορτίνι, αποτραβηγμένος από τον κόσμο, ερωτευτεί μια χωριατοπούλα, θα το εκφράσει πολύ διαφορετικά, από ό,τι ο παραγιός, λόγου χάρη, του γείτονα του μαραγκού. Και δεν πρέπει να ξεχνάς πως ανάμεσα σ' έναν υπάλληλο του Πύργου και μια χωριατοπούλα υπάρχει μια άβυσσος που πρέπει να γεφυρωθεί. Ο Σορτίνι προσπάθησε να τη γεφυρώσει με τη γνωστή εκείνη συμπεριφορά, ενώ ένας άλλος θα ενεργούσε με άλλο τρόπο. Βέβαια, θα μου πεις, πως τελικά, αφού όλοι ανήκουμε στον Πύργο, είμαστε το ίδιο και δε χρειάζεται καμιά γέφυρα ανάμεσά μας· αυτό βέβαια, ενώ καταρχήν φαίνεται σωστό, τελικά δεν είναι, αν μπει στη μέση κάποιο σπουδαίο περιστατικό. Τώρα λοιπόν νομίζω πως δείχνεις περισσότερη κατανόηση στη στάση του Σορτίνι και βρίσκεις την πράξη του λιγότερο απάνθρωπη. Αν τον συγκρίνουμε με τον Κλαμ, είναι πιο λογικός και πιο υποφερτός, ακόμα και για όσους δέχονται άμεσα την επιρροή του. Όσες φορές θα γράψει ερωτικό γράμμα ο Κλαμ, είναι πολύ πιο εξοργιστικό κι από το πιο χυδαίο γράμμα του Σορτίνι. Μακριά όμως από κάθε παρεξήγηση· δεν κατηγορώ τον Κλαμ, αλλά τον συγκρίνω με τον Σορτίνι, γιατί εσύ αρνείσαι κάθε σύγκριση. Ο Κλαμ είναι πραγματικός τύραννος· πότε διατάζει τη μια και πότε την άλλη να πάει μαζί του και καμιά ως τώρα δεν κράτησε κοντά του· όπως διατάζει τις γυναίκες να προσέλθουν, έτσι τις διατάζει να φύγουν. Ο Κλαμ λοιπόν, αχ να, ο Κλαμ, δε θα έμπαινε καν στον κόπο να στείλει γράμμα. Πώς λοιπόν, αν τον συγκρίνεις με τον Σορτίνι, που, απομονωμένος όπως είναι, έχει λίγες σχέσεις με γυναίκες και παρ' όλα αυτά καταδέχτη-

κε να στείλει κι αυτός μια φορά ένα γράμμα, έστω και απαίσιο, με το ωραίο υπαλληλικό στυλ; Κι αφού δε βλέπουμε μια διαφορά που εξυψώνει τον Κλαμ, με ποια λογική θα πούμε πως ο έρωτας της Φρίντας ήταν κάτι το διαφορετικό και πιο ωραίο από άλλους έρωτες; Θέλω να με πιστέψεις, είναι δύσκολο να καθορίσουμε τις σχέσεις ανάμεσα στις γυναίκες και τους υπαλλήλους του Πύργου· θα έλεγα όμως, πως είναι μάλλον εύκολο. Πάντοτε υπάρχει έρωτας και μάλιστα κάποιος άτυχος έρωτας ενός υπαλλήλου. Έτσι δεν μπορούμε να παινέσουμε ένα κορίτσι, όχι μόνο τη Φρίντα αλλά και τόσες άλλες, γιατί δόθηκε σ' έναν υπάλληλο από έρωτα. Τον αγαπούσε και δόθηκε σ' αυτόν, τίποτα άλλο και τίποτα το αξιέπαινο. Θα μου πεις, η Αμαλία δεν αγαπούσε τον Σορτίνι. Ναι, δεν τον αγαπούσε, αλλά δεν μπορούμε, σε τελευταία ανάλυση, να πούμε πως θα τον αγαπούσε; Μπορεί κανείς να το ξέρει; Ούτε και η ίδια, φυσικά. Πώς νομίζει ότι δεν τον αγαπούσε, αφού τον απέκρουσε τόσο ορμητικά, όσο ποτέ δεν απέκρουσε άλλη έναν υπάλληλο; Ο Βαρνάβας λέει πως και τώρα ακόμα, μερικές φορές, τρέμει μόνο που θυμάται, τον βίαιο τρόπο της Αμαλίας, όταν έκλεισε το παράθυρο στον αγγελιαφόρο, εδώ και τρία χρόνια. Έτσι έγινε και κανείς δεν μπορεί να τη ρωτήσει τίποτα· με τον Σορτίνι πια δεν υπάρχει καμιά σχέση και είναι φυσικό κι αυτή να μην ξέρει, αν τον αγαπά ή δεν τον αγαπά. Εμείς όμως ξέρουμε πως μια γυναίκα, σαν δεχτεί τη ματιά ενός υπαλλήλου, δεν μπορεί να μην τον αγαπήσει· τον αγαπάει πριν από τη ματιά κι ας δε θέλει να το ομολογήσει. Κι ο Σορτίνι δεν έριξε μόνο μια απλή ματιά, αλλά πήδησε από το τιμόνι της αντλίας μόλις την αντίκρισε. Μολονότι τα πόδια του θα 'ναι πιασμένα από την καθιστική εργασία των γραφείων, αυτός έκανε ένα άλμα. Βέβαια, θα μου πεις, η Αμαλία είναι μια εξαίρεση. Σωστό, πολύ σωστό, μήπως δεν το απόδειξε πως είναι μια εξαίρεση; Αλλά αν ισχυριστούμε πως συνάμα δεν ήταν ερωτευμένη με τον Σορτίνι, τότε η εξαίρεση αυτή είναι κάτι το ασύλληπτο. Εκείνο το απόγευμα είχαμε μεθύσει, έτσι είναι. Αλλά παρά το βαρύ μας κεφάλι, πιστεύαμε πως η Αμαλία είχε ερωτευτεί τον Σορτίνι, κι αυτό ήταν που έδειχνε πως μας είχε απομείνει λίγη λογική. Αν λοιπόν εξετάσουμε όλα αυτά, ποια διαφορά υπάρχει ανάμεσα στη Φρίντα και την Αμαλία; Μόνο μία· η Φρίντα έκανε αυτό που αρνήθηκε να κάνει η Αμαλία». «Ίσως» είπε ο Κ., «αλλά για μένα υπάρχει μια άλλη ουσιαστική διαφορά: η Φρίντα εί-

ναι μνηστή μου· για την Αμαλία ενδιαφέρομαι μόνο για το γεγονός ότι είναι αδερφή του Βαρονάβα, ενός αγγελιαφόρου του Πύργου και μπορεί η μοίρα της να επηρεάζει τη ζωή του. Αν η Αμαλία δέχτηκε μια βαριά προσβολή από έναν υπάλληλο, όπως φάνηκε από την ιστορία σου, θα μπορούσε να με απασχολήσει από την άποψη ενός προβλήματος της δημόσιας ζωής και όχι από προσωπική συμπάθεια για την Αμαλία. Όσα είπες πριν από λίγο άλλαξαν το ζήτημα και δεν μπορώ να καταλάβω την τροπή που πήρε· ωστόσο δεν έχω καμιά αντίρρηση να δεχτώ την κατάσταση όπως την παρουσίασες και να σταματήσουμε τη συζήτηση. Δεν ανήκω στην Πυροσβεστική Υπηρεσία κι ο Σορτίνι για μένα δε λείει τίποτα. Αντίθετα, η Φρίντα για μένα λείει πολλά πράγματα, της έχω απόλυτη εμπιστοσύνη και θέλω να κρατήσω πάντοτε την ίδια εμπιστοσύνη· απορώ με σένα, ενώ μιλάς για την Αμαλία, κατηγορείς τη Φρίντα και προσπαθείς να με κάνεις να χάσω αυτή την εμπιστοσύνη. Δε λέω ότι το κάνεις επίτηδες και πολύ λιγότερο ότι το κάνεις με υστεροβουλία· αλλιώςτικα δε θα καθόμουν εδώ και θα έφευγα. Οι περιστάσεις σε παρασύρουν και η αγάπη σου για την Αμαλία σε εξωθεί· θέλεις να την ανεβάσεις πολύ ψηλά και μη βρίσκοντας ικανοποιητική την αρετή της, προσπαθείς να μειώσεις τις άλλες γυναίκες. Η πράξη της Αμαλίας ήταν μάλλον ασυνήθιστη, αλλά όσο επιμένεις να λες γι' αυτήν, τόσο λιγότερο μπορεί να καταλάβει κανείς αν ήταν ευγενική ή χυδαία, έξυπνη ή κουτή, ηρωική ή δειλή. Η Αμαλία κρύβει τα ελατήρια στα βάθη της ψυχής της και ποτέ κανείς δε θα τα μάθει. Αντίθετα η Φρίντα δεν έκανε τίποτα το ασυνήθιστο, άκουσε την καρδιά της· αυτό είναι κάτι ξεκάθαρο για όποιον εξετάσει τις πράξεις της με καλή προαίρεση· τότε δε θα υπάρξει περιθώριο για συκοφαντίες. Φυσικά δε θέλω να μειώσω την Αμαλία και να υπερασπίσω τη Φρίντα· ήθελα να σε κάνω να καταλάβεις τι σχέσεις έχω με τη Φρίντα και πως κάθε κατηγορία γι' αυτήν είναι κατηγορία και για μένα. Ήρθα εδώ με τη δική μου θέληση και με τη δική μου πάλι θέληση εγκαταστάθηκα εδώ· αλλά ό,τι μου συνέβη ως τώρα, και προπαντός όσες προοπτικές υπάρχουν για μένα, όσο σκοτεινές κι αν είναι, τα οφείλω όλα στη Φρίντα· αυτό δεν μπορείς να το αρνηθείς. Με κάλεσαν εδώ να γίνω χωρομέτρης και έπαιζαν πίσω από την πλάτη μου, απ' όλα τα σπίτια με έδιωχναν κι ακόμα κάνουν το ίδιο. Και τώρα που περιπλέκεται το παιχνίδι, έχω κατά κάποιο τρόπο μεγαλύτερη επι-

φάνεια, πράγμα που κάτι λείπει, αν όχι και πολλά: πάντως έχω σπίτι, έχω μια θέση και μια πραγματική δουλειά, έχω μια μνηστή που με βοηθάει στα επαγγελματικά μου καθήκοντα, όταν ασχολούμαι με άλλες δουλειές, θα την παντρευτώ και θα γίνω κι εγώ μέλος εδώ της κοινωνίας και εκτός από την υπηρεσιακή έχω και μια προσωπική σχέση με τον Κλαμ, μολοντί ως τώρα δεν έχω κερδίσει απ' αυτήν τίποτα. Είναι μικρά πράγματα αυτά; Όσες φορές έρχομαι στο σπίτι σας, γιατί με δέχετε τόσο καλά; Γιατί περιμένεις πως μπορώ να σας βοηθήσω; Φυσικά, όχι επειδή είμαι χωρομέτρης που ο Λάζεμαν και ο Μπρούνσβικ τον πέταξαν, πριν από μια βδομάδα, έξω από το σπίτι τους, αλλά γιατί έχω κάποια δύναμη που την οφείλω στη Φρίντα: ναι, στη Φρίντα που με τη μετριοφροσύνη της, αν τη ρωτούσες για όλα αυτά, δε θα έλεγε τίποτα για τον εαυτό της. Αν λοιπόν δούμε όλα αυτά με την προοπτική αυτή, η Φρίντα, με την άθωότητά της, πέτυχε πολύ περισσότερα από την Αμαλία, παρόλη την περηφάνια της, αφού νομίζω πως εσύ κατά βάθος ζητάς βοήθεια για την Αμαλία. Και ποιος είναι αυτός που θα τη βοηθήσει; Τελικά, πιστεύω, πως μόνο η Φρίντα μπορεί να βοηθήσει». «Ωστε λοιπόν μίλησα τόσο άσχημα για τη Φρίντα;» ρώτησε η Όλγα, «σε βεβαιώνω ότι δεν το 'θελα και πιστεύω πως δεν έκανα τίποτα το κακό, πάντως ίσως και να έκανα: η κατάσταση μας είναι θλιβερή, όλος ο κόσμος είναι εναντίον μας και από την ώρα που αρχίζουμε να παραπονιόμαστε, παρασυρόμαστε ασυναίσθητα. Κατά συνέπεια, έχεις απόλυτο δικιο: υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα σε μας και τη Φρίντα και πρέπει κανείς να το τονίζει κάθε τόσο. Πριν από τρία χρόνια είχαμε υπόληψη και τιμή κι η Φρίντα ήταν μια υπηρέτρια στο Πανδοχείο της Γέφυρας: την προσπερνούσαμε χωρίς να την κοιτάζουμε: έτσι ήμασταν, λίγο περηφάνες: αυτή όμως ήταν η ανατροφή μας. Εκείνη όμως η βραδιά στο Χέρνχοφ πιθανό να σε έκανε να καταλάβεις ποιες είναι οι σημερινές μας θέσεις. Η Φρίντα κρατούσε το μαστίγιο στο χέρι κι εγώ ήμουν με τους υπηρέτες. Τα πράγματα όμως είναι ακόμα χειρότερα. Η Φρίντα μας περιφρονεί κι αυτό γίνεται, γιατί η θέση της είναι τέτοια, που της δίνει το δικαίωμα, και την κάνει να παρασύρεται. Αλλά και ποιος δε μας περιφρονεί; Όποιος μας περιφρονεί, βρίσκει αναγνώριση. Ξέρεις το κορίτσι που διαδέχτηκε τη Φρίντα; Την ονομάζουν Πέπη. Προχτές το βράδυ τη συνάντησα για πρώτη φορά: προηγουμένως ήταν καμαριέρα. Οπωσδή-

ποτε με περιφρονεί περισσότερο από ό,τι η Φρίντα. Πήγαινα να πάρω μίρα και με είδε από το παράθυρο· έτρεξε και κλείδωσε την πόρτα. Αναγκάστηκα να την παρακαλέσω πολλή ώρα και τέλος της είπα πως θα της χάριζα την κορδέλα των μαλλιών μου, κι έτσι μόνο μου άνοιξε. Όταν πήρε όμως την κορδέλα, την πέταξε πέρα σε μιαν άκρη. Δεν μπορώ να κάνω τίποτα, ενώ αυτή με περιφρονεί. Είμαι εξαρτημένη κατά ένα μέρος από την καλή της διάθεση, και να σκεφτείς πως η Πέπη είναι απλώς μια γκαρσόνα του Χέρενχοφ και μάλιστα προσωρινά, γιατί οπωσδήποτε δε διαθέτει τα προσόντα της Φρίντας, για να κρατήσει αυτή τη θέση μόνιμα. Θα ακούσε, αν άκουγες τον τρόπο που μιλάει ο ξενοδόχος στην Πέπη και μετά να τον συγκρίνεις με τον τρόπο που μιλούσε στη Φρίντα. Παρ' όλα αυτά, τίποτα δεν εμποδίζει την Πέπη να περιφρονεί και την Αμαλία, που μόνο μια ματιά της θα ακούσε να πετάξει την Πέπη έξω με όλα τα στολίδια και τα καμάματά της, πολύ πιο γρήγορα απ' ό,τι θα την πήγαιναν εκείνα τα χοντρά της πόδια. Χτες πάλι ήμουν υποχρεωμένη να ακούσω όλες τις εξοργιστικές συκοφαντίες της για την Αμαλία· τελικά οι πελάτες πήραν το μέρος μου, αλλά με το γνωστό τρόπο που ξέρεις». «Είσαι πολύ ευαίσθητη και θίγεσαι εύκολα» είπε ο Κ. «Είπα για τη Φρίντα σε ποια θέση βρίσκεται, όπως της αξίζει, χωρίς να έχω καμιά διάθεση να σε μειώσω, όπως ίσως πιστεύεις. Ξέρεις πολύ καλά, πως η οικογένειά σου για μένα έχει ένα μεγάλο ενδιαφέρον και ποτέ δε θα μπορούσα να το αρνηθώ κι ούτε να καταλάβω πώς θα μπορούσα να σας περιφρονήσω». «Και όμως, Κ.» είπε η Όλγα, «φοβάμαι πως τελικά και συ το ίδιο θα κάνεις. Μα, δεν καταλαβαίνεις πως η συμπεριφορά της Αμαλίας στον Σορτίνι, ήταν η πρωταρχική αιτία αυτής της περιφρόνησης;» «Παραξενεύομαι, αλήθεια» είπε ο Κ., «μπορώ να θαυμάσω ή να καταδικάσω την πράξη της Αμαλίας, όχι όμως να την περιφρονήσω. Κι αν ακόμα υπάρχουν άνθρωποι που περιφρονούν την Αμαλία, για ποιο λόγο αυτή η περιφρόνηση να αναφέρεται σε όλους εσάς, μέσα στην αθώα οικογένεια; Το ότι σε περιφρονεί η Πέπη είναι αδιάντροπη πράξη και θα της το πω, όταν πάω στο Χέρενχοφ». «Αν αναλάβεις Κ.» είπε η Όλγα, «να πείσεις για το αντίθετο όλους αυτούς που μας περιφρονούν, θα 'χεις να κάνεις πολλή δουλειά, γιατί όλα αυτά προέρχονται από τον Πύργο. Πάντοτε θυμάμαι όλες τις λεπτομέρειες εκείνης της ημέρας, μετά το πρωινό εκείνο που σου διηγήθηκα. Ο

Μπρούνσβικ ήταν μισθωτός δικός μας, ήρθε νωρίς, όπως το συνηθίζε, πήρε τη δουλειά κι αποχώρησε· εμείς καθίσαμε να πάρουμε το πρωινό· ήμασταν χαρούμενοι, ακόμα κι εγώ κι η Αμαλία. Ο πατέρας μου έλεγε και ξανάλεγε για τη γιορτή και τα σχέδιά του για την Πυροσβεστική Υπηρεσία. Πρέπει να ξέρεις, πως ο Πύργος έχει και δική του Πυροσβεστική Υπηρεσία κι έστειλε μάλιστα στη γιορτή και αντιπροσώπους που είδαν τις επιδείξεις και διαπίστωσαν με τη σύγκριση, πως η δική μας Πυροσβεστική Υπηρεσία ήταν πολύ καλύτερη από την Υπηρεσία του Πύργου. Είχαν εκφράσει τα καλά τους λόγια κι έλεγαν μάλιστα να αναδιοργανώσουν και την Υπηρεσία του Πύργου με τη βοήθεια έμπειρων ανθρώπων από το χωριό· πολλοί ήταν οι υποψήφιοι, αλλά ο πατέρας μου πίστευε πως θα τον έπαιρναν οπωσδήποτε. Αυτά έλεγε, ενώ έτρωγε, κι είχε κατά τη συνήθειά του σκεπασμένο το μισό τραπέζι με τους αγκώνες του· κοίταζε από το ανοιχτό παράθυρο τον ουρανό και το πρόσωπό του έδειχνε νεανικότητα, ευτυχία και γεμάτο ελπίδες. Ήταν η τελευταία φορά που τον έβλεπα έτσι. Τότε ξαφνικά η Αμαλία είτε πως δεν πρέπει να έχουμε καμιά εμπιστοσύνη στους κυρίους· συνηθίζουν σε τέτοιες περιστάσεις να λένε ευχάριστα πράγματα που δεν είχαν παρά μικρό ή κανένα αντίκρισμα· μόλις βγαίνουν τα λόγια από το στόμα τους τα ξεχνούν, αλλά οι άνθρωποι πάντοτε είναι πρόθυμοι να τους πιστέψουν ξανά. Η μητέρα της είτε να μη λέει τέτοια λόγια, ο πατέρας γέλασε για το ύφος της πρώιμης σοφίας που έδειχνε η κόρη του, ύστερα σηκώθηκε κι έψαχνε κάτι που φαινόταν πως είχε χάσει, ωστόσο δεν ήταν τίποτα, κι έπειτα είτε πως ο Μπρούνσβικ του είτε για κάποιον αγγελιαφόρο, για ένα γράμμα που το έσκιαν, και μετά μας ρώτησε, αν ξέραμε ποιον αφορούσε αυτή η ιστορία. Δεν είπαμε τίποτα. Ο Βαρνάβας ήταν πολύ μικρός τότε, σαν αρνάκι· είτε κάτι ανόητο ή χυδαίο και τελικά ξεχάσαμε τέλεια το ζήτημα».

Η τιμωρία της Αμαλίας

«Πάντως αμέσως σχεδόν νιώσαμε την τυραννική πολιορκία, από κάθε πλευρά, με τις ερωτήσεις που μας έκαναν όλοι, σχετικά με το επεισόδιο του γράμματος· μας επισκέπτονταν φίλοι και εχθροί, γνωστοί κι άγνωστοι. Κανείς όμως δεν καθόταν στο σπίτι πολλή ώρα, και μάλιστα πιο γρήγορα έφευγαν οι πιο καλοί μας φίλοι. Ο Λάζεμαν, αυτός ο ευγενής και μετρημένος στις κινήσεις του, μας επισκέφτηκε βιαστικά κι έδειχνε σα να ήθελε να δει απλώς το δωμάτιο, πόσο μεγάλο είναι· έριξε τριγύρω μια ματιά κι εξαφανίστηκε τρέχοντας. Νόμιζες πως έπαιζε ένα περίεργο και φριχτό παιχνίδι· ο πατέρας παρατώντας τους άλλους επισκέπτες, έτρεξε πίσω του να τον προλάβει στην πόρτα, αλλά μετά τον άφησε να φύγει. Ο Μπρούνσβικ ήθελε, και με κατηγορηματικό τόνο μας είπε, πως δε θα δούλευε πια στο μαγαζί μας· θα άνοιγε δικό του. Έδειξε όλη την πανουργία του και πως ξέρει να αρπάζει ευκαιρίες πολύ γρήγορα. Οι πελάτες, ο ένας μετά τον άλλο, έρχονταν στο μαγαζί του πατέρα σπέρνοντας πανικό· γύρευαν πίσω τα παπούτσια τους, ακυρώνοντας τις παραγγελίες. Στις αρχές ο πατέρας μου ήθελε να τους κάνει να αλλάξουν γνώμη, κι εμείς κάναμε ό,τι μπορούσαμε, για να βοηθήσουμε τον πατέρα. Τελικά κουράστηκε και χωρίς πια να μιλά τους βοηθούσε να βρουν τα παπούτσια τους κι έσβηνε την παραγγελία από το βιβλίο· έτσι οι παραγγελίες σβήστηκαν όλες, η μια μετά την άλλη· επιστρέψαμε τα πετοιά των πελατών, μας πλήρωσαν ό,τι μας χρωστούσαν κι όλα έγιναν χωρίς θόρυβο, κανονικά και με τάξη. Δεν ήθελαν τίποτα άλλο παρά να διακόψουν κάθε σχέση μαζί μας, κι ας ζημίωναν ακόμα. Το τελευταίο δεν είχε γι' αυτούς καμιά σημασία. Και τελικά, όπως έπρεπε να το περιμένουμε, ήρθε στο σπίτι ο διοικητής της Πυ-

ροσβεστικής Υπηρεσίας, ο Ζέεμαν· ακόμα τον βλέπω μπροστά μου. Ψηλός και χοντρός, με ένα ελαφρό κύρτωμα, από κάποια αρρώστια στο στήθος, στεκόταν μπροστά στον πατέρα μου. Ο Ζέεμαν ήταν άνθρωπος σοβαρός, δε γελούσε ποτέ, θαύμαζε κάποτε τον πατέρα μου και μάλιστα του είχε πει εμπιστευτικά πως θα τον έκανε υποδιοικητή. Τη στιγμή εκείνη ήταν πια αναγκασμένος να του πει, πως η Υπηρεσία δεν τον χρειαζόταν και ζητούσε μάλιστα πίσω το δίπλωμα. Όλοι μας στο σπίτι, μαζευτήκαμε γύρω στους δυο άντρες. Ο Ζέεμαν δεν μπορούσε να ανοίξει το στόμα του και χτυπούσε ρυθμικά τον πατέρα μου στον ώμο, σα να 'θελε να τον κάνει να μιλήσει, και να πει αυτά που ο ίδιος δεν έβρισκε τις λέξεις να πει. Παράξενο, αλήθεια, συνέχεια γελούσε, ίσως για να πάρει θάρρος ο ίδιος και να δώσει και στους άλλους· αλλά δεν μπορούσε να γελάσει, κι επειδή κανείς δεν τον είχε δει ως τότε να γελάει, δεν μπορούσε να πιστέψει πως ο Ζέεμαν γελούσε. Ο πατέρας μου όμως ήταν τέλεια εξαντλημένος κι απελπισμένος, επειδή μια ολόκληρη μέρα βοηθούσε τους πελάτες να φεύγουν από το μαγαζί του, ήταν σε τέτοια κατάσταση που δεν μπορούσε να καταλάβει τι έτρεχε. Κι εμείς βέβαια είχαμε απελπιστεί, αλλά σα νέοι πιστεύαμε πως η καταστροφή μας κάπου θα σταματήσει, κάποιος επισκέπτης θα ερχόταν που θα σταματούσε το κακό, για να αλλάξει την κατάσταση μας. Έτσι απερίσκεπτα που πήραμε το ζήτημα, νομίσαμε πως αυτός ήταν ο Ζέεμαν! Περιμέναμε λοιπόν να πάψει να γελάει και να μας πει τα αποφασιστικά του λόγια. Για ποιο λόγο γελούσε, αν όχι για την κωμική αυτή αδικία που μας γινόταν; Τον τριγυρίζαμε λοιπόν, τον σπρώχναμε, ενώ με τη σκέψη μας τον παρακαλούσαμε, αυτόν το διοικητή, να πει σε όλους ποια αδικία μας γινόταν. Αυτός στα δικά μας σπρωξίματα όλο και πήγαινε πιο πίσω και τελικά μίλησε, όχι για να ικανοποιήσει τις κρυφές μας ελπίδες, αλλά τις ενθαρρυντικές και θυμωμένες φωνές του πλήθους. Αλλά εμείς ελπίζαμε πάντοτε. Άρχισε με τους επαίνους· είπε τον πατέρα μου κόσμημα της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας, θαυμαστό πρότυπο για όλους τους μεταγενέστερους, αναντικατάστατο πρόσωπο που η απομάκρυνσή του θα κατέστρεφε σχεδόν την Πυροσβεστική Υπηρεσία. Αυτά μας φάνηκαν πολύ όμορφα, αν σταματούσε εκεί. Αλλά συνέχισε λέγοντας ότι παρ' όλα αυτά, η Πυροσβεστική Υπηρεσία είχε αποφασίσει, οπωσδήποτε για ένα μικρό διάστημα, να ζητήσει την παραίτησή του, πιστεύοντας πως όλοι θα κατανοούσαν τους σοβα-

ρους λόγους που ανάγκασαν την Υπηρεσία να κάνει αυτό το διάβημα. Ήταν πολύ πιθανό πως έφταιγε η διάκριση του πατέρα μου κατά τον εορτασμό εκείνο· αλλιώς πια ίσως δε σκέφτονταν να τον βγάλουν· τώρα όμως η υπεροχή του είχε τραβήξει την προσοχή των αρχών και δεν ήθελαν πια η άσπιλη τιμή της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας να προσβάλλεται από τον πατέρα μου. Τώρα λοιπόν που ταπεινώθηκε ένας αγγελιαφόρος, η Πυροσβεστική Υπηρεσία δεν μπορούσε να κάνει τίποτα, κι ο Ζέεμαν βρισκόταν πια στη δύσκολη θέση που έπρεπε να του διαβιβάσει την απόφαση. Εξέφρασε μάλιστα την ελπίδα του πως ο πατέρας δε θα του δυσκόλευε τη θέση του ακόμα περισσότερο. Ο Ζέεμαν ικανοποιήθηκε από τα λόγια του τόσο πολύ, ένιωσε τόσο άνετα, που ξέχασε και τη συνηθισμένη του ευγένεια, κάνοντας ένα νόημα με το δάχτυλο, για να ξεκρεμάσουν το δίπλωμα του πατέρα μου από τον τοίχο. Ο πατέρας μου υποτάχτηκε πια στη μοίρα και πήγε να το φέρει, αλλά τα χέρια του έτρεμαν τόσο πολύ, που δεν μπόρεσε να το ξεκρεμάσει από το καρφί. Ανέβηκε σε μια καρέκλα κι εγώ από πίσω του τον βοηθούσα. Ήταν πια κουρέλι· δεν έβγαλε το δίπλωμα από την κορνίζα, αλλά έδωσε στον Ζέεμαν και το κάδρο μαζί. Ύστερα σωριάστηκε σε μια γωνιά, ούτε μιλούσε ούτε κουνιόταν· εμείς περιποιηθήκαμε τους τελευταίους ξένους». «Και σε ποιο σημείο βλέπεις την επιρροή του Πύργου;» ρώτησε ο Κ. «Ός τη στιγμή αυτή δε φαίνεται πουθενά η ανάμειξή του. Αυτά που είπες προέρχονται από τον παράλογο φόβο του κόσμου, η μοχθηρία του καθενός να πληγώνει το διπλανό του, η φιλία που είναι προδοσία· όλα αυτά όμως συμβαίνουν παντού· έπειτα θα σου πω και τη γνώμη μου για τον πατέρα σου, έτσι δηλαδή που βλέπω την υπόθεση· έδειξε κάποια μικρότητα· τι ήταν αυτό το δίπλωμα λοιπόν; Ένα πιστοποιητικό που έλεγε τις ικανότητές του· του πήραν το δίπλωμα, αλλά τους ήταν αδύνατο να του πάρουν τις ικανότητές του· αν αυτοί νόμιζαν πως έπρεπε να του πάρουν το δίπλωμα, τόσο το καλύτερο· ο πατέρας σου θα μπορούσε να δυσκολέψει το διοικητή, παίρνοντας το δίπλωμα και πετώντας το καταγής, χωρίς να πει καμιά άλλη λέξη. Αυτό όμως που μου προξενεί έκπληξη είναι πως δεν ανέφερες τίποτα για την Αμαλία, που, ενώ είναι δικό της το φταίξιμο, θα καθόταν στην άκρη και θα παρακολουθούσε την καταστροφή του σπιτιού». «Όχι» είπε η Όλγα, «κανείς δεν έφταιγε, κανείς δεν μπορούσε να κάνει τίποτα το διαφορετικό· όλα αυτά οφειλονταν στην επιρροή του

Πύργου». «Στην επιρροή του Πύργου» επανέλαβε η Αμαλία, που είχε τρυπώσει εκείνη τη στιγμή αθόρυβα από την αυλή· οι γέροι είχαν πλαγιάσει από ώρα. «Για τον Πύργο λοιπόν κουβεντιάσετε; Ακόμα κάθεστε έτσι ο ένας κοντά στον άλλο; Κι όμως, η ώρα πλησιάζει δέκα κι εσύ ήθελες να φύγεις αμέσως, Κ. Βρίσκεις ενδιαφέρον, αλήθεια, σ' αυτή τη συζήτηση; Εδώ στο χωριό υπάρχουν άνθρωποι που δεν κάνουν τίποτα άλλο στη ζωή τους παρά κουβεντιάζουν ολόκληρη μέρα, ο ένας κολλητά στον άλλο, όπως εσείς ακριβώς. Δε φαντάζομαι κι εσύ να ανήκεις σ' αυτή την κατηγορία». «Είμαι απ' αυτούς τους ανθρώπους κι εγώ» είπε ο Κ., «και μάλιστα δε δείχνω κανένα ενδιαφέρον για όλους τους άλλους που δε συζητούν κι αφήνουν αυτά τα θέματα για τον υπόλοιπο κόσμο». «Πολύ ωραία» έκανε η Αμαλία, «ωστόσο πρέπει να ξέρεις πως υπάρχουν κι άλλα ενδιαφέροντα σ' αυτό τον κόσμο. Άκουσα να γίνεται λόγος για κάποιον νέο που όλη μέρα, και τη νύχτα ακόμα, σκεφτόταν μόνο τον Πύργο· οι άνθρωποι άρχισαν να τον φοβούνται, για το μυαλό του που ήταν δοσμένο μόνο σ' αυτό το ζήτημα. Τελικά όμως αποδείχτηκε πως δε σκεφτόταν τον Πύργο, αλλά την κόρη μιας καθαρίστριας των γραφείων του Πύργου· την πήρε και μετά ησύχασε μια για πάντα». «Νομίζω πως θα μου άρεσε αυτός ο άνθρωπος» είπε ο Κ. «Αμφιβάλλω αν θα σου άρεσε ο ίδιος, το πιο πιθανόν είναι πως θα σου άρεσε η γυναίκα του. Να μη σας ενοχλώ όμως, εγώ θα πλαγιάσω και θα κλείσω το φως, γιατί πειράζει τους γέρους. Τώρα κοιμούνται βαθιά, αλλά αυτό δεν κρατάει πάνω από ώρα κι η παρομπική αχτίδα φωτός τους πειράζει. Καληνύχτα». Σε λίγο το φως έσβησε κι η Αμαλία πλάγιασε κάπου στο πάτωμα, δίπλα στους γέρους. «Ποιος είναι αυτός ο νέος που έλεγε η Αμαλία;» ρώτησε ο Κ. «Δεν ξέρω» είπε η Όλγα, «ίσως είναι ο Μπρούνσβικ, αν και δεν ταιριάζουν όλα, ίσως και κάποιος άλλος. Δεν είναι διόλου εύκολο να την καταλάβεις, γιατί συχνά δεν ξέρεις αν σοβαρολογεί ή μιλάει ειρωνικά. Τις περισσότερες φορές σοβαρολογεί, αλλά δείχνει πως ειρωνεύεται». «Δε χρειάζεται να μου πεις τίποτα» είπε ο Κ. «Αλλά γιατί εξαρτιέσαι τόσο πολύ από την Αμαλία; Το ίδιο συνέβαινε και πριν από την καταστροφή, ή όλα έγιναν ύστερα από αυτήν; Ποτέ δε θα 'θελες να αποκτήσεις την ανεξαρτησία σου; Βρίσκεις πράγματι νόημα σ' αυτή την εξάρτηση; Εγώ νομίζω πως σα μικρότερη πρέπει να σε υπακούει. Είτε έφταιγε, είτε όχι, η Αμαλία είναι αυτή που οδήγησε την οικογένεια στην κατα-

στροφή. Αντί λοιπόν να σας ζητάει κάθε μέρα συγγνώμη, αυτή σηκώνει το κεφάλι ψηλότερα απ' όλους, και δε σκοτιάζεται για τίποτα, παρά μόνο για τους γονείς της. Δε δείχνει καμιά διάθεση να δει τις υποθέσεις σας, για να χρησιμοποιήσω δικές της εκφράσεις, και όταν κάποια φορά έχει κέφι να σας μιλήσει, τότε "συνήθως σοβαρολογεί, αλλά ακούγεται ειρωνικά". Ή σας επιβάλλεται, γιατί κάνει τη βασίλισσα, εξαιτίας της ομορφιάς της που κάθε τόσο την αναφέρει; Άκουσε να σου πω, κι οι τρεις μοιάζετε πολύ, αλλά η Αμαλία έχει κάτι το ψυχρό και αλύγιστο, ένα πράγμα που το κατάλαβα μόλις την είδα και επειδή δεν της δίνει καμιά αξία, μου προκαλεί την αποστροφή. Επίσης, αν και είναι μικρότερη, αυτό δε φαίνεται. Έχει τη μορφή των απροσδιόριστης ηλικίας γυναικών, που ούτε μεγαλώνουν, ούτε υπήρξαν ποτέ νέες. Εσύ τη βλέπεις κάθε μέρα· δεν έχει προσέξει πόση σκληρότητα έχει το πρόσωπό της; Γι' αυτό, όσο το σκέφτομαι, θέλω να δεχτώ πως ο Σορτίνι δεν ένιωσε κανένα πάθος γι' αυτήν· θέλησε μόνο να την τιμωρήσει με το γράμμα εκείνο για το ύφος της». «Δε συζητώ την περίπτωση με τον Σορτίνι» απάντησε η Όλγα, «άλλωστε από τους κυρίους του Πύργου όλα να τα περιμένει κανείς. Μπορεί να γίνει μια τέτοια πρόσκληση, ανεξάρτητα από το αν είναι όμορφη ή άσχημη μια γυναίκα. Για όλα τα άλλα όμως, που αφορούν την Αμαλία, δεν έχεις καθόλου δίκιο. Δεν έχω λόγους να σε κάνω να συμμαχήσεις μαζί της· ό,τι κάνω, το κάνω μόνο για χάρη σου. Βέβαια η Αμαλία, όπως και να το κάνουμε, είναι η αιτία της δυστυχίας μας. Αλλά ούτε καν ο πατέρας μας, που δέχτηκε το μεγαλύτερο χτύπημα στη ζωή του κι η γλώσσα του δεν είναι ποτέ συγκρατημένη, κυρίως μέσα στο σπίτι, τόλμησε να κατηγορήσει την Αμαλία, ούτε και στις χειρότερες στιγμές. Φυσικά δεν ενέκρινε την πράξη της, αφού ήταν θαυμαστής του Σορτίνι. Δεν μπόρεσε ποτέ να καταλάβει την πράξη της Αμαλίας· για τον Σορτίνι ευχαρίστως θα έδινε ό,τι είχε και δεν είχε, και τον ίδιο τον εαυτό του, αλλά όχι σε μια τέτοια περίπτωση, όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα ίσως από το θυμό του Σορτίνι, γιατί ποτέ δεν ακούσαμε να γίνεται λόγος γι' αυτόν· αν πρώτα ήταν αμίλητος, μετά το επεισόδιο ήταν σαν να μην υπήρχε καν. Έπρεπε να έβλεπες εκείνες τις μέρες πώς ήταν η Αμαλία! Όλοι μας ξέραμε πως κανείς δε θα μας έβαζε μια συγκεκριμένη τιμωρία. Απλώς μας είχαν βγάλει από το κοινωνικό σώμα· από το χωριό και από τον Πύργο. Αλλά ενώ στο χωριό βλέπαμε κατά τρόπο απτό αυτό

το διώξιμο από την κοινότητα, στον Πύργο δεν μπορούσαμε να εντοπίσουμε κανένα σημείο. Κι αφού και πρώτα δε βλέπαμε κανένα σημάδι εύνοιας από τον Πύργο, γιατί τώρα να βλέπαμε το αντίθετο; Στην προκειμένη περίπτωση, αυτό το κενό είναι το πιο άσχημο απ' όλα. Είναι κάτι πολύ χειρότερο από την αποξένωσή μας μέσα στο χωριό· ξέραμε πως δε μας εγκατέλειψαν, γιατί ήταν πεισμένοι ότι μας άξιζε· ίσως δε θα είχαν τίποτα το σοβαρό εναντίον μας, με άλλα λόγια μας περιφρονούσαν, και μας περιφρονούν από φόβο, και περιμένουν συνάμα να δουν τις εξελίξεις. Δεν είχαμε το φόβο μήπως πεινάσουμε, γιατί όλοι που μας χρωστούσαν ήρθαν και μας έδωσαν τις οφειλές· γενικά οι διαδικασίες αυτές έγιναν με έναν πολύ κανονικό και ευνοϊκό τρόπο. Έπειτα οι συγγενείς μάς έστειλαν κρυφά τρόφιμα που μας έλειπαν· ζούσαμε με κάποια άνεση· τότε ήταν καλοκαίρι και τα περνούσαμε αρκετά καλά, μολονότι δεν έχουμε χωράφια ούτε και μας έπαιρνε κανείς να δουλέψουμε ένα μεροκάματο. Για πρώτη φορά στη ζωή μας καταδικαστήκαμε να μείνουμε άνεργοι. Μέναμε εδώ μέσα με τα παράθυρα κλειστά, κατά τον Ιούλιο και τον Αύγουστο. Όλα ήταν ήσυχα. Κανείς δε μας καλούσε, κανείς δεν έλεγε κανένα νέο, κανείς δε μας επισκεπτόταν. Απολύτως τίποτα». «Μα, αφού δεν είχε γίνει τίποτα το σπουδαίο» είπε ο Κ. «και καμιά συγκεκριμένη τιμωρία δε σας επιβλήθηκε, τότε γιατί νιώθατε φόβο; Τι άνθρωποι λοιπόν είστε!» «Πώς να σου το πω» είπε η Όλγα, «τίποτα δε φοβόμαστε για το μέλλον, υποφέραμε όμως τις συγκεκριμένες στιγμές, είχαμε να εκτίσουμε μια τιμωρία· όλοι στο χωριό περίμεναν από μας να κάνουμε την αρχή· να ανοίξει ο πατέρας το μαγαζί, να ξαναζητήσει παραγγελίες η Αμαλία, που έραβε τα πιο ωραία φουστάνια για τις καλύτερες οικογένειες. Φυσικά, όλοι είχαν μετανοιώσει γι' αυτά που είχαν κάνει. Όταν μια καθωσπρέπει οικογένεια ξεριζώνεται από την κοινωνία του χωριού είναι μια συμφορά γενική. Γι' αυτό όταν απομακρύνθηκαν από μας, είχαν την πεποίθηση πως έκαναν το καθήκον τους, στη θέση τους το ίδιο θα κάναμε κι εμείς. Κανείς δεν ήξερε συγκεκριμένα τι έγινε, παρά μόνο πως ο αγγελιαφόρος είχε επιστρέψει στο Χέρενχοφ με τα χέρια του γεμάτα σκισμένα χαρτιά. Η Φρίντα τον είχε δει όταν είχε ξεκινήσει για μας και μετά όταν είχε γυρίσει· είπαν μερικά λόγια, και μετά διέδωσε παντού όσα είχε μάθει. Δε νομίζω πως το έκανε από έχθρα, αλλά από καθήκον που ο καθένας σε τέτοιες περιπτώσεις θα ένιωθε. Έπειτα

όλοι θα 'ταν ικανοποιημένοι αν έδιναν οι αρχές μια ευνοϊκή λύση στο επεισόδιο. Αν σε μια στιγμή παρουσιαζόμασταν και δηλώναμε πως όλα είχαν ταχτοποιηθεί, πως μόνο μια παρεξήγηση ήταν όλο κι όλο, που τώρα ξεκαθαρίστηκε ή ότι πράγματι είχαμε προσβάλει τις αρχές, αλλά το επανορθώσαμε κι ακόμα ότι με τη βοήθεια των γνωστών μας στον Πύργο είχαμε κατορθώσει να κλείσει το ζήτημα, τότε όλοι θα μας άνοιγαν τις αγκαλιές, θα μας φιλούσαν, θα μας έδιναν συγχαρητήρια· αυτό το πράγμα το είδα μερικές φορές να συμβαίνει σε άλλους. Και μπορώ να σου πω, πως δεν ήταν ανάγκη να πούμε τόσα πολλά, αρκούσε να κυκλοφορούσαμε κάτι, να ξαναπιάναμε τις πρώτες μας σχέσεις, χωρίς να μνημονεύσουμε και την υπόθεση της επιστολής, όλα αυτά θα 'ταν αρκετά· όλοι θα έμεναν ικανοποιημένοι και δε θα έθιγαν ξανά την υπόθεσή μας. Εκτός από το φόβο, ήταν και η σοβαρότητα του ζητήματος που τους ανάγκαζε να απομακρυνθούν από μας κι αυτό γίνεται απλώς για να μην ακούνε, να μην το κουβεντιάζουν και να μη μολυνθούν κατά κάποιο τρόπο. Όταν η Φρίντα το αποκάλυψε, δεν το έκανε από καμιά κακία, αλλά για να προειδοποιήσει τους ανθρώπους, να μάθει όλη η κοινωνία πως κάτι άσχημο είχε συμβεί, που έπρεπε όλοι να το αποφυγούν. Η οικογένειά μας δεν ήταν αυτή που διωκόταν, αλλά μόνο η πράξη, όπου αναμίχθηκε. Έτσι λοιπόν, αν δείχναμε, αδιάφορο με ποιον τρόπο, πως η υπόθεση είχε κλείσει και η κοινή γνώμη πειθόταν πως δεν υπήρχε κίνδυνος να πάθει τίποτα ο κόσμος, όλα θα διορθώνονταν, θα πιάναμε πάλι φίλους όπως και πρώτα. Κι αν ακόμα εμείς δείχναμε πως δεν τα ξεχάσαμε όλα, οι ίδιοι οι άνθρωποι θα μας βοηθούσαν να τα ξεχάσουμε όλα. Αλλά αντί να κάνουμε όλα αυτά, εμείς μέίναμε κλεισμένοι στο σπίτι. Δεν μπορώ να ξέρω τι περιμέναμε· ίσως να αποφασίσει κάτι η Αμαλία, γιατί από κείνο το πρωί είχε πάρει το τιμόνι της οικογένειας και το κρατάει ακόμα. Δε βλέπαμε όμως να σχεδιάζει τίποτα ή να δίνει καμιά διαταγή ή να παρακαλεί· μόνο σιωπούσε. Εμείς οι άλλοι συζητούσαμε βέβαια όλα τα ζητήματα, από το πρωί ως το βράδυ διαρκώς ψιθυρίζαμε· μερικές φορές ο πατέρας, γεμάτος φόβο, με φώναζε κοντά κι ήμουν αναγκασμένη να περάσω κοντά του μισή νύχτα. Άλλοτε κρυφά κι αθόρυβα με τον Βαρνάβα πηγαίναμε σε μια απόμερη γωνία κι εκεί μέναμε κολλητά, όπως τώρα εμείς οι δυο, και ξεχνούσαμε πως είχε νυχτώσει ή είχε ξημερώσει. Ο Βαρνάβας στην αρχή, που δεν ήξερε τίποτα, ρωτούσε με αγωνία να μά-

θει, κι οπωσδήποτε ένιωθε, πως τα ωραία και ξέγνοιαστα παιδικά χρόνια δε θα μπορούσε πια να τα χαρεί. Πιο αδύνατη από όλους μας ήταν η μητέρα, πιθανόν γιατί αυτή είχε σηκώσει όλα τα βάσανά μας και προσωπικά τους καθενός. Έτσι αμέσως με έναν τρόπο την είδαμε να αλλοιώνεται, κι αυτό το περιμέναμε για όλους μας. Συνήθιζε να κάθεται με τις ώρες στην άκρη του καναπέ, που τώρα δεν τον έχουμε γιατί μας τον πήρε ο Μπρούνσβικ για το σαλόνι του, και δεν μπορούσαμε να διαπιστώσουμε τι είχε· λαγοκοιμόταν ή μονολογούσε ατέλειωτα, κι αυτό το μαντεύαμε από τα χείλια της που σάλευαν. Ήταν λοιπόν πολύ φυσικό να συζητάμε συνέχεια για το γραμμά, να εξετάζουμε τις γνωστές λεπτομέρειες και τις άγνωστες προοπτικές και καταστρώναμε διαρκώς σχέδια, για να βγούμε από τη δύσκολη θέση. Ήταν κάτι που κάναμε με τρόπο φυσικό κι αναγκαίο, αλλά δε μας ήταν και κάτι ευεργετικό· κάθε τόσο πέφταμε όλο και πιο βαθιά στο λάκκο, απ' όπου θέλαμε να βγούμε. Και τι μπορούσαμε να βγάλουμε από τις συζητήσεις αυτές, όσο έξοχες κι αν ήταν; Καμιά δεν είχε πρακτική αξία, χωρίς την πρωτοβουλία της Αμαλίας· εμείς απλώς υποθέταμε, και δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα χωρίς την Αμαλία. Ακόμα κι αν λέγαμε τις σκέψεις στην Αμαλία, θα προσέκρουαν στη σιωπή της. Είμαι ικανοποιημένη, γιατί τώρα νιώθω καλύτερα από κάθε άλλη φορά την Αμαλία. Είχε να πάρει στους ώμους της το περισσότερο βάρος· απορώ πώς κατόρθωσε να τα βγάλει πέρα. Η μητέρα μας είχε κληθεί να σηκώσει τα βάσανα όλων, αλλά έγινε έτσι, γιατί έπεσαν πάνω της και δεν μπόρεσε να τα βαστάξει. Και σήμερα δεν μπορούμε να πούμε πως τα σηκώνει, ήδη και στις αρχές είχε αρχίσει να χάνει τα λογικά της. Εντούτοις η Αμαλία όχι μόνο υπέφερε, αλλά είχε τη δύναμη να βλέπει το μαρτύριό της· εμείς βλέπαμε μόνο τα αποτελέσματα, αυτή ήξερε την αιτία· εμείς ελπίζαμε πως μπορούσαμε να βρούμε κάποια ανακούφιση, αυτή γνώριζε πως όλα είχαν τελειώσει· εμείς ψιθυρίζαμε, αυτή έμενε σιωπηλή. Αντίκριζε την πραγματικότητα κατάφατσα και μπορούσε να υπομένει και να ζει. Παρ' όλες τις συμφορές μας, βρισκόμασταν σε καλύτερη μοίρα από τη δική της. Βέβαια, όλοι μας αναγκαστήκαμε να χάσουμε το σπίτι· το πήρε ο Μπρούνσβικ και μας έδωσαν αυτό το σπιτάκι· μεταφέραμε τα πράγματά μας με μια χειροκίνητη καρότσα. Ο Βαρνάβας κι εγώ σέρναμε την καρότσα, ο πατέρας και η Αμαλία έσπρωχναν πίσω, η μητέρα μας περιμένε εδώ, καθισμένη σ' ένα σε-

ντούκι, όπου την πήγαμε πρώτη κι έβγαζε κάτι πνιχτά κλάματα. Και σε κείνα ακόμα τα τρομερά βάσανά μας, τις διαδρομές από το ένα στο άλλο σπίτι, δεν παύαμε με τον Βαρνάβα να συζητάμε τα βάσανά μας· μερικές φορές μέναμε στη μέση του δρόμου και μας ξυπνούσε η προσταγή του πατέρα να ξεκινήσουμε. Στο δρόμο μάς δυσκόλευε η κίνηση, αμάξια με σιτάρι· μας έβλεπαν οι άλλοι και σόπαιναν ή γύριζαν αλλού τα πρόσωπα. Παρ' όλες τις συζητήσεις, δεν άλλαξε σε τίποτα η ζωή μας, έπειτα από τη μετακόμιση, και σιγά σιγά νιώσαμε και το δράμα της φτώχειας. Οι συγγενείς σταμάτησαν να μας στέλνουν τρόφιμα, τα λεφτά μας είχαν σχεδόν τελειώσει, και από τότε μεγάλωσε η περιφρόνηση του κόσμου, που συνεχίζεται ως σήμερα. Είδαν πως ήμασταν ανίκανοι να ξεπεράσουμε το σκάνδαλο και κάτι τέτοιο τους έκανε να οργίζονται. Φυσικά, δεν υποτιμούσαν τις δυσκολίες μας, αν και δεν τις ήξεραν ποιες ήταν· πίστευαν μάλλον πως και οι ίδιοι δε θα μπορούσαν να τις αντιμετωπίσουν καλύτερα· αυτό όμως τους έπειθε πως έπρεπε να διακόψουν κάθε σχέση μαζί μας. Αν κατορθώναμε να βγούμε νικητές, πάλι θα μας εκτιμούσαν· εντούτοις, επειδή αποτύχαμε, το προσωρινό εκείνο μέτρο το επισφράγισαν σαν τελεσίδικη απόφαση και μας πέταξαν έξω από την κοινότητα. Δε μιλούσαν πια για μας σα να ήμασταν κανονικοί άνθρωποι· δεν έλεγαν ποτέ το όνομά μας κι αν ήταν υποχρεωμένοι να μας αναφέρουν, έλεγαν απλώς το όνομα του Βαρνάβα, γιατί αυτός ήταν ο λιγότερο ένοχος. Και το σπίτι μας ακόμα απέκτησε κακή φήμη κι αν είσαι τίμιος άνθρωπος πρέπει να ομολογήσεις πως το ίδιο σκέφτηκες κι εσύ, όταν μπήκες για πρώτη φορά εδώ μέσα. Κι όταν πέρασε λίγος καιρός κι άρχισαν μερικοί να μας επισκέπτονται, έχωναν τη μούρη τους και στις πιο ασήμαντες λεπτομέρειες, γιατί λόγου χάρη η μικρή εκείνη λάμπα να κρέμεται πάνω από το τραπέζι. Το 'βρισκαν ανυπόφορο, παρόλο που εκεί ήταν η θέση της. Άλλωστε κι αλλού αν την κρεμούσαμε, πάλι θα τους ενοχλούσε. Ότι κι αν κάναμε, ό,τι κι αν είχαμε, ήταν πράγματα που προξενούσαν περιφρόνηση».

Ικεσίες

«Στο μεταξύ όμως τι κάναμε εμείς; Το χειρότερο που μπορούσαμε να κάνουμε, κάτι που οπωσδήποτε μας καθιστούσε ακόμα πιο άξιοπεριφρόνητους· προδώσαμε την Αμαλία, αρνηθήκαμε να δεχτούμε τη σιωπηλή της προσταγή, γιατί δεν μπορούσαμε να συνεχίσουμε τη ζωή μας· μας ήταν αδύνατο να ζήσουμε χωρίς ελπίδα κι άρχισε ο καθένας με μια ιδιαίτερη μέθοδο, με παρακλήσεις, με μεγάλα λόγια, να ζητάμε επίμονα τη συγγνώμη του Πύργου. Κι όλα αυτά, ενώ γνωρίζαμε πως δεν μπορούσαμε να κερδίσουμε τίποτα και ξέραμε πολύ καλά, πως μόνο ένας δεσμός μας έωνε ενδεχομένως με τον Πύργο· ήταν ο Σορτίνι, προϊστάμενός μας, που άλλοτε ο πατέρας τον συμπαθούσε. Αλλά ο δεσμός αυτός με ό,τι είχε γίνει, καταστράφηκε μια για πάντα. Παρ' όλα αυτά ριχτήκαμε όλοι να επιδιώξουμε τη συγγνώμη. Στις αρχές ο πατέρας υπέβαλλε ανόητες αιτήσεις, τότε στο δήμαρχο του χωριού, τότε στους γραμματείς, τότε στους συνήγορους, στους γραφείς και σε άλλους. Κατά κανόνα δε γινόταν δεκτός· αν καμιά φορά, τυχαία ή με πονηριά, πετύχαινε ακρόαση, πετούσαμε από τη χαρά, το πανηγυρίζαμε και τρίβαμε τα χέρια από ευτυχία· αλλά πάντοτε τον πετούσαν έξω και ποτέ δεν τον δέχονταν για άλλη φορά. Μπορούσαν άλλωστε να του κλείνουν αμέσως το στόμα, γιατί ο Πύργος βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση. Αλλά τι ζητούσε λοιπόν; Τι του είχαν κάνει; Για ποιο έγκλημα ζητούσε συγγώμη; Πότε και ποιος ήταν αυτός που θα μπορούσε να αντισταθεί, έστω και με το παραμικρό, εναντίον του Πύργου; Θα μπορούσε να πει πως είχε φτωχύνει, είχε χάσει τους πελάτες κι άλλα, τόσα πολλά· αλλά όλα αυτά ήταν φυσικά ενδεχόμενα της καθημερινής ζωής, μπορούν να συμβούν σε

κάθε μαγαζί, ήταν θέματα οικονομικά, των νόμων της προσφοράς και της ζήτησης. Θα μπορούσε λοιπόν ο Πύργος να ασχοληθεί με τέτοια ζητήματα; Βέβαια, θα έλεγε κανείς ναι, αφού ενδιαφέρεται ο Πύργος για την κοινή ευημερία· σωστό, δεν είχε και αποστολή να ανατρέψει τη φυσική φορά των εξελίξεων και να προστατεύει τα συμφέροντα ενός ανθρώπου. Είχε μήπως την απαίτηση να στείλει ο Πύργος τους υπαλλήλους, για να κυνηγάνε τους πελάτες του; Ο πατέρας όμως απαντούσε πως δεν τον ένοιαζε η φτώχεια, αυτήν θα την ξεπερνούσε, αλλά πρώτα απ' όλα ήθελε να δεχτεί τη συγνώμη του ο Πύργος· αυτά τα συζητούσαμε πάντοτε, πριν ή μετά την ακρόαση, σε μια γωνιά μακριά από την Αμαλία, που ήξερε τι λέγαμε, αλλά δεν έδινε καμιά προσοχή. Οι υπάλληλοι απαντούσαν στον πατέρα μου πως δεν υπήρχε τίποτα, για να του συγχωρήσουν· τουλάχιστο στο πρωτόκολλο, ναι σ' αυτό που μπορούσαν να ανατρέξουν οι δημόσιοι λειτουργοί, δεν έβρισκαν τίποτα γραμμένο· δεν υπήρχε λοιπόν κατηγορία και κατά συνέπεια ούτε κίνδυνος να φυλακιστεί. Μπορούσε να παραπέμψει τους υπαλλήλους σε κανένα επίσημο βούλευμα, όπου αναφερόταν κατηγορία εναντίον του; Δεν μπορούσε να κάνει μια τέτοια παραπομπή, κι αφού λοιπόν δεν ήξερε το αδίκημά του, τι γύρευε από τους υπαλλήλους; Συγνώμη για ποιο έγκλημα; Τίποτα δεν μπορούσε να κάνει παρά μόνο να σπαταλά το χρόνο κι αυτό ίσως ήταν το μόνο ασυγχώρητο. Ο πατέρας όμως δεν ήθελε να υποχωρήσει με κανένα τρόπο· τις πρώτες μέρες είχε μερικές δυνάμεις και η αναγκαστική αργία του εξασφάλιζε πολλές ελεύθερες ώρες. “Δε θα αργήσει πολύ και η τιμή της Αμαλίας θα αποκατασταθεί” μας έλεγε, σε μένα και στον Βαρνάβα, πολλές φορές την ημέρα, με ψιθυριστή φωνή όμως, για να μην ακούσει η Αμαλία. Πάντως, μόνο για την Αμαλία το 'λεγε, χωρίς όμως να αποβλέπει στην αποκατάσταση της τιμής της, αλλά μόνο στη συγνώμη. Γιατί, για να δεχτούν τη συγνώμη του, έπρεπε να αποδείξει την ενοχή του που με κανένα τρόπο δε δέχονταν οι υπηρεσίες. Ξαφνικά σκέφτηκε πως του έκρουβαν την ενοχή του, γιατί έπρεπε να πληρώσει περισσότερα. Η σκέψη του αυτή μας έδειξε πως άρχισε να χάνει το μυαλό του. Ως την ώρα εκείνη πλήρωνε υποχρεωτικά μόνο τους φόρους που οπωσδήποτε ξεπερνούσαν τις οικονομικές μας δυνάμεις. Πίστεψε όμως πως έπρεπε να πληρώσει περισσότερα· κάτι τέτοιο ήταν μια φοβερή αυταπάτη,

γιατί οι υπάλληλοι δωροδοκούνται για να αποφεύγονται οι φασαρίες και οι συζητήσεις, αλλά με τη δωροδοκία δε γίνεται τίποτα. Επειδή όμως ο πατέρας μας είχε τις τελευταίες του ελπίδες, με κανένα τρόπο δε θέλαμε να τον απογοητεύσουμε. Έτσι πουλήσαμε ό,τι είχαμε από αυτά που δεν ήταν αναγκαία, για να έχει ο πατέρας μας χρήματα σ' όλες αυτές τις προσπάθειές μας· για πολλές μέρες νιώθαμε κάποια ικανοποίηση, σα σκεφτόμασταν τον πατέρα, που έφευγε από το σπίτι, για να χτυπά πόρτες εδώ κι εκεί, πως είχε μερικά νομίσματα στην τσέπη του που έκαναν και κάποιο θόρυβο. Εμείς όμως στο σπίτι πεινούσαμε, ενώ τα χρήματα που έδινε ο πατέρας μου, λίγες ελπίδες και μια ελάχιστη ευτυχία μόνο του χάριζαν. Φυσικά αυτό δύσκολα μπορείς να το πεις κέρδος. Έγινε κουρέλι από τις περιπλανήσεις, και τα χρήματα απλώς μάκραιναν αυτές τις περιπλανήσεις που διαφορετικά θα τελείωναν πολύ πιο γρήγορα. Οι υπάλληλοι, μια που αδυνατούσαν και με τις προσφορές του να τον βοηθήσουν, προσποιούνταν πως κάτι του έκαναν, του έλεγαν πως θα φρόντιζαν και πως κάπου βρισκόταν το ζητημά του κι ό,τι έκαναν προερχόταν από εύνοια κι όχι από καθήκον· κι ο πατέρας αντί να γίνεται επιφυλακτικός, όλο και πίστευε περισσότερο. Γύριζε στο σπίτι με όλες αυτές τις άχρηστες υποσχέσεις κι έκανε σα να μας έφερνε ευλογία. Ήταν κάτι πολύ οδυνηρό σαν τον έβλεπες να χαμογελά και να κάνει νοήματα πίσω από την πλάτη της Αμαλίας· άνοιγε διάπλατα τα μάτια του και μας την έδειχνε γνέφοντας και θέλοντας να πει πως, όπου να 'ναι, έφτανε η σωτηρία, πράγμα που θα ξάφνιαζε περισσότερο την ίδια παρά εμάς· η σωτηρία λοιπόν αυτή όλο και πλησίαζε, χάρη στις προσπάθειές του, αλλά προς το παρόν δεν έπρεπε να πούμε τίποτα στην Αμαλία, γιατί ήταν ακόμα μυστικό. Η τακτική αυτή θα συνεχιζόταν οπωσδήποτε, αλλά σώθηκαν τα χρήματά μας και σταμάτησε. Στο μεταξύ, έπειτα από πολλές ικεσίες, κατάφερε ο Βαρνάβας να παίρνει δουλειά από τον Μπρούνσβικ, με τον όρο να δουλεύει στο σπίτι, παίρνοντας και παραδίνοντας τη δουλειά νυχτερινές ώρες. Ήταν αλήθεια πως ο Μπρούνσβικ ριψοκινδύνευε για χάρη μας, αλλά είχε κάποια ανταλλάγματα· ο Βαρνάβας πληρωνόταν λίγο και είναι ένας πολύ καλός τεχνίτης. Το μεροκάματο όμως του Βαρνάβα μόλις και μετά βίας μας κρατούσε στη ζωή. Με πολλή προσοχή φυσικά και με αρκετές προετοιμασίες, είπαμε στον πατέ-

ρα πως δεν υπήρχαν πια άλλα χρήματα. Δέχτηκε την είδηση αρκετά ήρεμα. Βέβαια, δεν ήταν σε θέση να καταλάβει πόσο απελπισμένες ήταν οι προσπάθειές του· ωστόσο οι συνεχείς απογοητεύσεις τον είχαν καταβάλει ολότελα.

»Μας απάντησε πως τώρα του χρειάζονταν λίγα μόνο χρήματα για την άλλη μέρα ή για κείνη που θα ξεκαθαρίζονταν όλα· αλλά όλα πήγαιναν στο βρόντο, γιατί δεν υπήρχαν πια χρήματα. Είπε όλα αυτά χωρίς να τα πιστεύει και οι σκέψεις του έδειχναν πως ήταν πολύ μεροδεμένες σε σχέση με τις πρώτες μέρες, τότε που μιλούσε με μεγαλύτερη σαφήνεια. Εντούτοις δεν το 'βαλε κάτω και κατέστρωσε άλλο σχέδιο· αφού δεν μπόρεσε να αποδείξει την ενοχή του και δε γινόταν τίποτα διαμέσου της διοίκησης, θα συνέχιζε τις ικεσίες του και θα προσπαθούσε να μαλακώσει τους υπαλλήλους, αφού θα τους έπιανε προσωπικά ο ίδιος. Οπωσδήποτε θα υπήρχαν μερικοί, με καλή ψυχή, που φυσικά στην υπηρεσία ήταν ανυποχώρητοι, αλλά έξω από τα γραφεία, αν τον άκουγαν, σίγουρα θα υποχωρούσαν».

Στο σημείο αυτό ο Κ., που ώς τη στιγμή εκείνη είχε παρακολουθήσει τα λόγια προσηλωμένος στη διήγηση, διέκοψε την Όλγα με την ερώτηση: «Δε νομίζεις πως είχε δίκιο;» Ενώ λοιπόν η συζήτηση στη συνέχεια θα έδινε την απάντηση, ο Κ. ήθελε να το μάθει αμέσως.

«Όχι» είπε η Όλγα, «δεν ήταν δυνατό το ζήτημα να λυθεί με τον οίκτο ή με κάτι άλλο παρόμοιο. Όλοι μας την ξέρουμε αυτή την αλήθεια, όσο μικροί κι άπειροι κι αν είμαστε· βέβαια, αυτό το 'ξερε κι ο πατέρας μου, αλλά το είχε ξεχάσει, όπως και τόσα άλλα. Είχε το σχέδιο, να στηθεί στο μεγάλο δρόμο προς τον Πύργο, απ' όπου περνούν οι υπάλληλοι με τα αμάξια τους, και με την πρώτη ευκαιρία να υποβάλει την παράκληση για συγγνώμη. Θέλω να είμαι ειλικρινής· ήταν ένα μεγάλο χιμαιρικό σχέδιο· δεν μπορούσε να γίνει τίποτα, ακόμα κι αν γινόταν το θαύμα, να φτάσει η παράκληση σ' ένα υπάλληλο αντί. Πώς ήταν δυνατό να δώσει συγχώρεση ένας μόνο υπάλληλος; Κάτι τέτοιο μόνο η διοίκηση μπορεί να κάνει, και μάλιστα στο σύνολό της· αλλά όπως φαίνεται, η διοίκηση μόνο καταδικάζει και δε συγχωρεί. Ας υποθέσουμε ακόμα πως κάποιος υπάλληλος κατέβαινε από το αμάξι του και δεχόταν να αναλάβει την υπόθεση· ποια όμως ιδέα θα σχημάτιζε για την

υπόθεση από τις μεμψιμοιρίες ενός δυστυχισμένου και ταλαιπωρημένου γέρου, όπως είναι ο πατέρας; Βέβαια οι υπάλληλοι είναι πολύ μορφωμένοι, αλλά μονολιθικοί άνθρωποι. Ένας υπάλληλος στη δουλειά του μπορεί από μια λέξη να συλλάβει μια σειρά από συλλογισμούς, αν όμως του εξηγείς κάτι, έστω και για ώρες, που δεν υπάγεται στην αρμοδιότητά του, μπορεί να κουνάει το κεφάλι του, χωρίς να καταλάβει ούτε λέξη. Είναι πολύ φυσικό πράγμα να συμβαίνουν όλα αυτά: πάρε αν θέλεις, την πιο μικρή από τις διοικητικές υποθέσεις που αφορούν ένα συνηθισμένο άτομο, ένα τέλος πάντων ασήμαντο ζήτημα, που ένας υπάλληλος το ρυθμίζει αμέσως, ανασηκώνοντας ελαφρά τους ώμους, και θα δεις πως, αν θελήσεις να μπεις στην ουσία της υπόθεσης, θα χάσεις όλη σου τη ζωή, χωρίς να κάνεις τίποτα. Αλλά κι αν ακόμα ο πατέρας συναντούσε κάποιον αρμόδιο υπάλληλο στο δρόμο, κανείς δε θα μπορούσε να ταχτοποιήσει την υπόθεση χωρίς τα αναγκαία έγγραφα και μάλιστα πάνω στο δημόσιο δρόμο. Δεν μπορεί να δώσει καμιά συγχώρηση, αλλά μόνο να ρυθμίσει το ζήτημα διαμέσου της υπηρεσιακής οδού, και σ' αυτήν θα προσέφευγε οπωσδήποτε· αλλά εκεί ακριβώς είχε αποτύχει προηγουμένως κάθε προσπάθεια του πατέρα μου. Σκέψου λοιπόν, σε ποια κατάσταση βρισκόταν ο πατέρας, για να θέλει να εφαρμόσει ένα τέτοιο σχέδιο! Άλλωστε, αν εκεί μπορούσε να γίνει κάτι, έστω και κατά ελάχιστη πιθανότητα, το μέρος θα γέμιζε από ενδιαφερόμενους. Αυτό όμως είναι αδύνατο, τελείως αδύνατο, πράγμα που το ξέρει κι ένα παιδί του δημοτικού σχολείου· ο δρόμος είναι εντελώς έρημος. Αλλά κι αυτό το πράγμα ίσως έδινε κάποια τροφή στις ελπίδες του πατέρα. Είχε, όπως φαινόταν, μεγάλη ανάγκη να στηρίξει το ηθικό του, γιατί ένα καθαρό μυαλό δε θα έκανε τέτοιες μπερδεμένες σκέψεις, αλλά θα 'βλεπε πως όλα ήταν αδύνατα, σαν εξέταζε μόνο λίγες λεπτομέρειες. Όταν οι υπάλληλοι πάνε στο χωριό ή στον Πύργο, δεν κάνουν ταξίδι αναψυχής, αλλά έχουν δουλειά, και γι' αυτό τρέχουν πολύ βιαστικά. Ούτε καν σκέφτονται να ρίξουν ένα βλέμμα από τα παράθυρα, για να δουν στο δρόμο κανέναν ενδιαφερόμενο, γιατί τα αμάξια είναι γεμάτα έγγραφα, που συνέχεια πρέπει να μελετούν, καθώς πηγαίνουν στον προορισμό τους».

«Και όμως» είπε ο Κ., «έχω δει το εσωτερικό ενός υπαλληλικού έλληθρου και δεν υπήρχε κανένα έγγραφο». Η διήγηση της

‘Όλγας τον έβαζε σ’ έναν απέραντο κι απίστευτο κόσμο: έπρεπε να τον συγκρίνει με τις δικές του μικρές εμπειρίες, για να πεισθεί τόσο για την ύπαρξη αυτού του κόσμου, όσο και για τη δική του ύπαρξη.

«Ίσως» είπε η ‘Όλγα, «αλλά τότε τα πράγματα είναι ακόμα πιο δύσκολα: αυτό σημαίνει πως οι υποθέσεις του υπαλλήλου είναι τόσο λεπτές, ώστε τα έγγραφα, που είναι πολύτιμα ή αναρίθμητα, δε μεταφέρονται με το έλικθρο αυτό: πάντως οι υπάλληλοι κινούνται με μεγάλη ταχύτητα. Είναι βέβαιο πως κανείς απ’ αυτούς δεν έχει χρόνο για τον πατέρα μου. Έπειτα, υπάρχουν πολλοί δρόμοι που οδηγούν στον Πύργο. Πότε προτιμούν τον ένα και πότε τον άλλο, και κάθε φορά ο συνωστισμός είναι μεγάλος. Ποτέ δε θα μάθουμε ποιες δυνάμεις καθορίζουν την αλλαγή του δρόμου. Στις οχτώ κάποιου πρωινού, λόγου χάρη, όλοι βρίσκονται σε άλλο δρόμο, μετά δέκα λεπτά σ’ έναν τρίτο και μισή ώρα αργότερα πάλι στον πρώτο δρόμο. Είναι δυνατό να μείνουν στον ίδιο δρόμο όλη τη μέρα, αλλά και να γίνει αλλαγή από λεπτό σε λεπτό. Βέβαια, έξω από το χωριό όλοι οι δρόμοι ενώνονται σ’ έναν κόμπο: εκεί όμως τα αμάξια τρέχουν σαν τρελά, ενώ κοντά στον Πύργο πάλι ελαττώνουν την ταχύτητα. Επίσης και η κίνηση παρουσιάζει μεγάλες μεταπτώσεις, όπως ακριβώς και η επιλογή των δρόμων. Μερικές μέρες δε βλέπεις κανένα αμάξι κι άλλες μέρες γεμίζουν οι δρόμοι αμάξια. Μπορείς τώρα να φανταστείς τον πατέρα σ’ αυτή την κατάσταση. Κάθε πρωί, με τις πιο καλές ευχές μας, έφευγε από το σπίτι, φορώντας το πιο καλό του κοστούμι που τελικά είχε γίνει και το μοναδικό. Μαζί του έπαιρνε κι ένα σήμα της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας, που κανονικά δεν πρέπει πια να το έχει: μόλις έβγαине από το χωριό, το κάρφωσε στο πέτο του σακακιού, γιατί μέσα στο χωριό φοβόταν μήπως τον δει κανένας, αν και είναι τόσο μικρό που πρέπει να πλησιάσεις πολύ κοντά, δυο βήματα, για να το ξεχωρίσεις. Ο πατέρας επέμενε πως με το σήμα αυτό θα τραβούσε την προσοχή κανενός περαστικού υπαλλήλου. Σε μικρή απόσταση από την είσοδο του Πύργου υπάρχει ένας λαχανόκηπος ενός κάποιου Μπέρτουχ, που πουλάει λαχανικά στον Πύργο. Εκεί λοιπόν, δίπλα στον κήπο, βρίσκεται ένας μικρός τοίχος, χτισμένος με πέτρες, όπου στηρίζεται ο φράχτης του λαχανόκηπου. Ο πατέρας μου στεκόταν σ’ αυτό τον τοίχο. Ο Μπέρτουχ δεν είχε καμιά

αντίρρηση, γιατί ήταν ένας από τους πιο πιστούς και καλούς φίλους του πατέρα μου· ήταν κουτσός και πίστευε πως κανείς άλλος δεν μπορούσε να του φτιάξει ταιριαστό παπούτσι στο πόδι του. Κάθε μέρα εκεί βρισκόταν, κι ας περνούσαμε ένα φοβερό φθινόπωρο· ο πατέρας δε νοιαζόταν για τίποτα. Το πρωί, την ίδια πάντοτε ώρα, μας αποχαιρετούσε και έφευγε· το βράδυ επέστρεφε βρεγμένος ως το κόκαλο· κάθε μέρα γινόταν και πιο σκυφτός. Έπεφτε σε μια γωνιά, και στις αρχές μας διηγόταν τις μικροπεριπέτειες· πως, λόγω χάρη, ο Μπέρτουχ, από συμπόνια και για την παλιά φιλία τους, του είχε ρίξει από το φράχτη μια κουβέρτα ή πως γνώρισε κάποιον γνωστό υπάλληλο σ' ένα αμάξι ή πως κάποιος αμαξιάς τον αναγνώρισε και για αστεία τον χτύπησε ελαφρά με το μαστίγιο. Περνούσε όμως ο καιρός κι ο πατέρας σταμάτησε αυτές τις διηγήσεις· είχε χάσει κάθε ελπίδα για κάτι καλό· πήγαινε κάθε μέρα, αλλά νόμιζες πως έκανε μια δουλειά αγγαρείας από καθήκον. Έπρεπε να περνάει εκεί τη μέρα. Τότε τον έπιασαν οι ρευματισμοί· πλησίαζε ο χειμώνας κι, όπως ξέρεις, εδώ έρχεται πολύ νωρίς· είχε πέσει πολύ χιόνι. Ο πατέρας καθόταν πότε πάνω στις βρεγμένες πέτρες και πότε πάνω στο χιόνι. Όλη τη νύχτα ακούγαμε βογκητά από τους πόνους, και σαν ξημέρωνε δεν ήξερε αν έπρεπε να πάει ή όχι. Εντούτοις πάντοτε άφηνε τους διαταγμούς του και πήγαινε. Η μητέρα τον αγκάλιαζε και δεν της έκανε καρδιά να τον αφήσει να πάει· ο πατέρας δίταζε περισσότερο, βλέποντας πως τα πόδια πια δεν τον κρατούσαν και δεν ένιωθε καμιά σιγουριά· έτσι επέτρεψε και στη μητέρα να πηγαίνει μαζί του, και φυσικά άρχισε να νιώθει τους ίδιους πόνους και η μητέρα. Αρκετές φορές πηγαίναμε να τους δούμε· θέλαμε να τους πάμε φαγητό, ή να τους κάνουμε συντροφιά, ή να τους πείσουμε να γυρίσουν πίσω. Πόσες φορές τους βρήκαμε ζαρωμένους, τον έναν κοντά στον άλλο, στριμωγμένους κι έχοντας μια λεπτή κουβέρτα που μόλις μπορούσε να τους καλύψει· γύρω τους τίποτα άλλο παρά το χιόνι κι η ομίχλη· πουθενά καμιά ψυχή, και μέρες ολόκληρες να μη βλέπεις ούτε ένα αμάξι. Αχ, τι εικόνα, Κ. Τι έκανα! Κάποιο πρωινό όμως ο πατέρας δεν μπόρεσε να σύρει τα πόδια του από το κρεβάτι, έμειναν εκεί αλύγιστα· ήταν απαρηγόρητος και παραμιλούσε σα σε όνειρο· εκείνη τη στιγμή είδε έναν υπάλληλο να σταματά το αμάξι του κοντά στο φράχτη του Μπέρτουχ, να τον ψάχνει

εδώ κι εκεί κι έπειτα να ανεβαίνει ξανά στο αμάξι του, γεμάτος θυμό, κουνώντας το κεφάλι του. Κι ο πατέρας σύρλιαζε δυνατά, σα να 'θελε να τον ακούσει ο υπάλληλος εκεί μακριά, και να δει πως δεν έφταιγε καθόλου για την απουσία του εκείνη. Η απουσία όμως συνεχιζόταν· ποτέ δεν μπόρεσε να ξαναπάει κι εβδομάδες ολόκληρες έμεινε στο κρεβάτι. Η Αμαλία άρχισε να τον φροντίζει, να τον περιποιείται, έκανε ό,τι μπορούσε για να του απαλύνει τον πόνο· αυτή η φροντίδα, με μικρά διαλείμματα συνεχίζεται ως σήμερα. Ξέρει μερικά βοτάνια που μαλακώνουν τους πόνους· η ίδια δε νοιάζεται για τον ύπνο της· ποτέ δεν ανησυχεί, δε φοβάται και δε δείχνει καμιά αγωνία. Κάνει το παν για τους δυο γέρους, ενώ εμείς είμαστε όλο αγωνία και ταραχή, πηγαίνουμε εδώ κι εκεί και δεν μπορούμε να βοηθήσουμε σε τίποτα. Πάντως η Αμαλία έχει πια την ηρεμία και την ψυχραιμία μπροστά σε κάθε συμβάν. Κι αφού η κατάσταση του πατέρα κάπως βελτιώθηκε, σηκώθηκε απ' το κρεβάτι με τη δική μας βοήθεια· βογκούσε και στεκόταν κάπως, αν φυσικά τον κρατούσαμε. Η Αμαλία τότε αποτραβήχτηκε κι άφησε τη φροντίδα σε μας».

Τα σχέδια της Όλγας

Έπρεπε λοιπόν να βρούμε μια δουλειά, που θα μπορούσε να την κάνει ο πατέρας· στιδήποτε άλλο τέλος πάντων που θα του έδινε αυτοπεποίθηση και θα κατόρθωνε να πετάξει το βάρος της ενοχής από την οικογένειά μας. Δεν ήταν δύσκολο να επινοήσουμε κάτι, αλλά έπρεπε να εξυπηρετεί το σκοπό εκείνο, που επιδίωκε ο πατέρας, δηλαδή να κάθεται έξω από το λαχανόκηπο του Μπέρτουχ. Έτσι βρήκα κάτι που μου έδωσε πραγματικά κάποιες ελπίδες. Κάθε φορά που μιλούσαν για το έγκλημά μας, οι υπάλληλοι, οι γραμματείς κι άλλοι πολλοί, σταματούσαν μόνο στην προσβολή κατά του Σορτίνι, μην τολμώντας να πουν τίποτα άλλο για την όλη υπόθεση. Τότε λοιπόν, σκέφτηκα το εξής· αφού, έστω και επιφανειακά, ο κόσμος δε δεχόταν τίποτα άλλο παρά την προσβολή του αγγελιαφόρου, τότε θα μπορούσαμε να ταχτοποιήσουμε το θέμα, πάλι επιφανειακά, εξευμενίζοντας τον αγγελιαφόρο. Καμιά κατηγορία δεν είχε διατυπωθεί, όπως άλλωστε το έλεγαν, έτσι και καμιά υπηρεσία δεν είχε κινήσει διαδικασία για να εξετάσει την υπόθεση· κι έτσι ο αγγελιαφόρος, σαν άτομο φυσικά, δε δεσμευόταν να δώσει τη συγχώρηση για την προσβολή. Όλα αυτά βέβαια δεν ήταν τίποτα το ουσιαστικό, μόνο μια επιφανειακή αλλαγή θα έφερναν, αλλά θα έδιναν κάποια χαρά στον πατέρα και πιθανό να ενοχλούνταν λίγο οι γραμματείς που τον είχαν βασανίσει, κι έτσι θα είχαμε και μια μικρή ικανοποίηση. Το πρώτο λοιπόν ήταν να βρούμε τον αγγελιαφόρο. Όταν όμως είπα το σχέδιό μου στον πατέρα, στην αρχή στενοχωρήθηκε πολύ, μια που πράγματι είναι πολύ πεισματάρης· από την αρρώστια του κόλλησε σε μια έμμονη ιδέα· πως εμείς του γίναμε εμπόδιο στα σχέδιά του, πρώτα αρνού-

μενοι να του δώσουμε χρήματα κι ύστερα κρατώντας τον στο κρεβάτι. Έπειτα ήταν πολύ εξαντλημένος και δεν μπορούσε να καταλάβει καμιά νέα ιδέα. Δε δέχτηκε το σχέδιό μου και δε με άφησε να το αναπτύξω ολόκληρο· είχε στέρηση την πεποίθηση πως το καθήκον του ήταν να πηγαίνει κάθε μέρα στο λαχανόκηπο του Μπέρτονχ και κει να περιμένει· επειδή όμως δεν μπορούσε να πηγαίνει μόνος του, έπρεπε να τον μεταφέρουμε κάθε μέρα με χειράμαξα. Με κανένα λόγο δεν υποχώρησα, και τελικά δέχτηκε το σχέδιό μου· το μόνο που τον στενοχωρούσε ήταν το γεγονός ότι δεν ήξερε καθόλου τον αγγελιαφόρο κι έπρεπε όλο το ζήτημα να εξαρτηθεί από μένα. Έπειτα οι αγγελιαφόροι έχουν μεταξύ τους καταπληκτική ομοιότητα κι οπωσδήποτε θα δυσκολευόμουν να τον αναγνωρίσω. Αρχίσαμε όμως να πηγαίνουμε στο Χέρενχοφ και να τον ψάχνουμε ανάμεσα στους υπηρέτες. Φυσικά ο αγγελιαφόρος ήταν στην υπηρεσία του Σορτίνι, που είχε σταματήσει από καιρό να κατεβαίνει στο χωριό. Οι κύριοι όμως συνέχεια αλλάζουν τους υπηρέτες· κατά συνέπεια ήταν δυνατό να τον βρούμε ανάμεσα στους υπηρέτες κάποιου άλλου κυρίου ή, κι αν δεν τον βρίσκαμε τον ίδιο, θα μπορούσαμε να μάθουμε γι' αυτόν από τους άλλους υπηρέτες. Αλλά για να κάνουμε μια τέτοια έρευνα, έπρεπε να πηγαίνουμε κάθε βράδυ στο Χέρενχοφ και κείνο το μέρος είναι το δύσκολο για μας, γιατί εκεί είμαστε πιο ανεπιθύμητοι από παντού. Και σαν πελάτες πάλι δεν μπορούσαμε να πηγαίνουμε, γιατί έπρεπε να πληρώνουμε. Πάντως υπήρχε μια δυνατότητα να μας χρησιμοποιήσουν και μας σε μια δουλειά. Ξέρεις τι ήταν οι υπηρέτες για τη Φρίντα, τι μεγάλο μαρτύριο· οι υπηρέτες βέβαια γενικά είναι ήσυχοι άνθρωποι, αλλά δύστροποι και τεμπέληδες εξαιτίας της λίγης δουλειάς που κάνουν. “Να ζήσεις σαν υπηρέτης” είναι μια συνηθισμένη πρόποση των υπαλλήλων. Πράγματι, οι υπηρέτες στον Πύργο καλοπερνούν και μάλιστα εκτιμούν καλά αυτό το προνόμιο· έτσι στον Πύργο οι υπηρέτες, που οφείλουν πολλά, ζουν σύμφωνα με τους κανονισμούς, είναι ήσυχοι και ευγενικοί. Πολλές φορές μ' έχουν διαβεβαιώσει γι' αυτό. Κι εδώ ακόμα στο χωριό μπορείς να δεις την ίδια πραγματικότητα αλλά μόνο μερικά σκοτεινά ίχνη. Γιατί, όπως έγινε συνήθεια, οι κανονισμοί του Πύργου δεν τους δεσμεύουν απόλυτα, κι έτσι στο χωριό παρουσιάζονται πολύ διαφορετικοί· οι υπηρέτες γίνονται ένα άγριο κοπάδι,

ανυπάκουο, που ακολουθεί τα κτηνώδη του ένστικτα παρά τους κανονισμούς του Πύργου. Η συμπεριφορά τους γίνεται αφόρητη κι είναι ευτύχημα που δεν μπορούν να βγουν έξω από το Χέρενχοφ χωρίς άδεια· εκεί μέσα όμως πρέπει κανείς να τους δαμάσει. Έτσι η Φρόιντα, που δυσκολευόταν να τους φέρει βόλτα, με ήθελε για να τους μαλακώνω λιγάκι. Δυο χρόνια και πάνω, τουλάχιστο δυο φορές την εβδομάδα, περνούσα τη νύχτα με τους υπηρέτες στο στάβλο. Όταν ο πατέρας μπορούσε ακόμα να πηγαίνει στο Χέρενχοφ κοιμόταν κάπου στην μπιραρία, και το πρωί με περιέμενε, για να του πάω πληροφορίες. Ποτέ όμως δεν είχα πολλά νέα· ώς σήμερα δεν μπορέσαμε να βρούμε τον αγγελιαφόρο· υποθέτουμε πως βρίσκεται μαζί με τον Σορτίνι, γιατί τον εκτιμούσε πολύ και σαν αυτός αποσύρθηκε στο πιο μακρινό γραφείο, τον πήρε μαζί του. Οι περισσότεροι υπηρέτες δεν τον είχαν δει από τότε που τον είχαμε δει και εμείς για τελευταία φορά. Όσες φορές μερικοί ισχυρίζονται πως τον έχουν δει, κάνουν μάλλον λάθος. Έτσι φαίνεται πως το σχέδιό μου απέτυχε· νομίζω όμως ότι δεν απέτυχε εντελώς· είναι βέβαια αλήθεια πως δε βρήκαμε τον αγγελιαφόρο κι ο πατέρας μου σακατεύτηκε, αφού ήταν αναγκασμένος να πηγαίνει στο Χέρενχοφ, ίσως κι από οίκτο για μένα, όσο μπορούσε να δείξει τέτοιο αίσθημα, γιατί ήταν πολύ εξαντλημένος. Πάντως η κατάσταση του δεν είναι τόσο κακή, όσο είναι της μητέρας μου, που την περιμένουμε κάθε μέρα να πεθάνει και την κρατάει στη ζωή η περιποίηση της Αμαλίας. Αλλά στο Χέρενχοφ πέτυχα κάτι. Έχουμε τώρα κάποιο δεσμό με τον Πύργο· δε μετανιώνω για ό,τι έκανα και σε παρακαλώ να μη με περιφρονήσεις. Βέβαια θα λες πως ο δεσμός αυτός δεν είναι τίποτα· αυτό είναι σωστό, αλλά τώρα γνωρίζω τους υπηρέτες όλων των κυριών, κι αν μια μέρα ξαφνικά μπω στον Πύργο δε θα είμαι, ολότελα άγνωστη και ξένη. Το ξέρω, φυσικά, πως οι υπηρέτες στο χωριό γίνονται διαφορετικοί στον Πύργο κι ίσως εκεί δε θέλουν να γνωρίζουν κανένα που κάποτε τον είχαν συναντήσει στο χωριό κι είχαν μαζί του κάποιες σχέσεις. Αυτό είναι βέβαιο, παρ' όλο που μου έδιναν χίλιους όρκους μέσα στο στάβλο πως με μεγάλη ευχαρίστηση θα με υποδέχονταν στον Πύργο μια μέρα. Άλλωστε έχω αρκετή πείρα και ξέρω πόσο αξίζουν τέτοιες υποσχέσεις. Το δέχομαι λοιπόν πως αυτό δεν είναι τίποτα το σπουδαίο. Αλλά ο δεσμός μου με τον Πύργο δε

συγκροτείται μόνο με τους υπηρέτες, γιατί πιστεύω κι έχω πολλές ελπίδες πως ό,τι κάνω εδώ, το παρακολουθεί κάποιος από τον Πύργο. Η διοίκηση ενός τόσο μεγάλου υπηρετικού προσωπικού είναι κι αυτή ένα σπουδαίο τμήμα των αρχών. Τελικά, πιστεύω πως εκείνος που με παρακολουθεί από τον Πύργο θα εκτιμήσει τη δουλειά μου, θα αναγνωρίσει πως αγωνίζομαι για την οικογένειά μου και θα σχηματίσει μια πολύ ευνοϊκή γνώμη για μένα· συνεχίζω τις προσπάθειες του πατέρα μου, κι ας είναι ο τρόπος αξιολύπητος. Αν δει τη θέση μου κάτω απ' αυτό το πρίσμα, δε θα παρεξηγήσει το γεγονός ότι δέχομαι χρήματα από τους υπηρέτες κι έτσι συντηρώ την οικογένειά μου. Αλλά πέτυχα και κάτι άλλο, φοβάμαι όμως πως θα με κατηγορήσεις γι' αυτό. Έμαθα πολλά μυστικά από τους υπηρέτες για τον τρόπο που μπορεί κανείς να προσληφθεί στον Πύργο, χωρίς να υποστεί τις δύσκολες δοκιμασίες ενός επίσημου διορισμού, που πολλές φορές κρατούν χρόνια ολόκληρα. Βέβαια με μια τέτοια πρόσληψη δεν μπορείς να ανήκεις στο επίσημο προσωπικό, αλλά ανήκεις στον Πύργο ιδιωτικά ή ημιεπίσημα. Δεν έχεις ούτε δικαιώματα ούτε υποχρεώσεις, κι αυτό το τελευταίο είναι το χειρότερο. Ωστόσο έχεις ένα σοβαρό πλεονέκτημα· βρίσκεσαι συνέχεια εκεί στον Πύργο και μπορείς να πιάσεις καμιά ευνοϊκή ευκαιρία· δεν ανήκεις βέβαια στο προσωπικό, αλλά μπορεί να προκύψει καμιά δουλειά για σένα, αφού είναι δυνατό να απουσιάζει κάποιος υπάλληλος· τότε μπορούν να σου αναθέσουν τη δουλειά και να μπεις κι εσύ αμέσως στο προσωπικό του Πύργου. Πότε παρουσιάζεται μια τέτοια ευκαιρία; Μερικές φορές την ίδια στιγμή που προσλαμβάνεσαι και πηγαίνεις στον Πύργο· δεν προλαβαίνεις να δεις γύρω σου και η ευκαιρία έρχεται ουρανοκατέβατη. Βέβαια, πολλοί δεν έχουν εξυπνάδα και προσοχή, γιατί είναι αρχάριοι στη δουλειά, για να αρπάξουν αμέσως την ευκαιρία. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις ίσως είσαι υποχρεωμένος να περιμένεις χρόνια ολόκληρα, περισσότερα από όσα περίμεναν οι επίσημοι υπηρέτες κι έτσι, επειδή επί τόσο χρόνο είσαι ημιεπίσημος υπηρέτης, δεν μπορείς πια να γίνεις επίσημος με νόμιμο τρόπο. Αρκετά είναι τα εμπόδια που μπορούν να σε χαντακώσουν, αλλά αν σκεφτείς πως οι εξετάσεις για έναν επίσημο διορισμό είναι πολύ αυστηρές και μάλιστα αν προέρχεσαι από ύποπτη οικογένεια αποκλείεσαι, τότε δέχεσαι ευχαρίστως μια τέτοια θέση. Ας

υποθέσουμε λόγου χάρη πως ένας παρουσιάζεται για τις εξετάσεις αυτές· χρόνια και χρόνια με αγωνία και φόβο περιμένει τα αποτελέσματα· από την πρώτη ήδη στιγμή όλοι τον ρωτούν με απορία, πώς τόλμησε μια τέτοια τρέλα, αλλά αυτός πάντοτε ελπίζει, γιατί αλλιώς πώς θα ζούσε; Κι έπειτα από πολλά χρόνια, ίσως γέρος πια, πληροφορείται πως απορρίφθηκε, πως τα πάντα είναι χαμένα κι όλη η ζωή του πήγε άδικα. Βέβαια κι εδώ πάλι συμβαίνουν εξαιρέσεις· γι' αυτό δέχεσαι έτσι εύκολα τον πειρασμό των εξετάσεων· διορίζονται, πράγματι, μερικές φορές υποψήφιοι από ύποπτη οικογένεια, γιατί υπάρχουν υπάλληλοι που νιώθουν να παρασύρονται χωρίς τη θέλησή τους από τέτοιους παράνομους. Στις εξετάσεις αυτές μυρίζουν τον αέρα, κινούν με θόρυβο τα χέρια, δεν αφήνουν τη ματιά τους από τον υποψήφιο που τους αρέσει πολύ, και για να αντισταθούν στον πειρασμό, αναγκάζονται να προσκολληθούν στο γράμμα των κανονισμών. Κι έτσι πολλές φορές δεν μπορεί να γίνει ο διορισμός του υποψήφιου, γίνονται ατέλειωτες αναβολές των προκαταρκτικών ενεργειών, που ποτέ δεν τελειώνουν, και σταματούν μόνο με το θάνατο του δυστυχισμένου. Γι' αυτό λοιπόν και ο επίσημος διορισμός έχει κι αυτός αρκετές δυσκολίες, φανερές και κρυφές, και πριν κανείς επιδιώξει έναν τέτοιο διορισμό πρέπει να τα εξετάσει όλα αυτά με πολλή προσοχή. Ο Βαρνάβας κι εγώ καθίσαμε και τα ερευνήσαμε αυτά. Κάθε φορά που επέστρεφα από το Χέρενχοφ, καθόμασταν μαζί και του έλεγα τα τελευταία μου νέα· τα εξετάζαμε μέρες ολόκληρες κι η δουλειά στα χέρια του Βαρνάβα καθυστερούσε κι εδώ, ίσως να φταίω κατά τη γνώμη σου. Γνώριζα πολύ καλά πως δεν έπρεπε να εμπιστεύεται κανείς στα λόγια των υπηρετών. Έβλεπα φανερά πως δεν είχαν καμιά διάθεση να μου μιλήσουν για τον Πύργο· άλλαζαν διαρκώς συζήτηση κι έπρεπε να τους τραβάς κάθε λέξη από το στόμα και σαν ξέπεφταν και έχαναν κάθε δισταγμό, έλεγαν ανοησίες, δυσκολεύονταν, συναγωνίζονταν στα ψέματα κι έτσι ο καθένας μπορούσε να καταλάβει πως μέσα στις ασυνάρτητες φλυαρίες, που μια τις άρχιζε ο ένας και μια ο άλλος τις παρατούσε, μόνο λίγα ίχνη αλήθειας μπορούσες να ξεχωρίσεις. Πάντως εγώ τα έλεγα στον Βαρνάβα, όπως τα είχε ακούσει, παρ' όλο που δεν είχε ακόμα την ωριμότητα να διακρίνει την αλήθεια από το ψέμα, αλλά η θέση της οικογένειάς μας τον έκανε να ενδιαφέρε-

ται με δίψα για όλα αυτά. Άκουγε με απληστία όλες τις πληροφορίες και συνέχισα τον φλόγιζε η αγωνία να μάθει περισσότερες. Πάντως εγώ είχα βάλει τον Βαρνάβα για θεμέλιο του σχεδίου μου. Με τους υπηρέτες δεν περίμενε κανείς τίποτα. Δε βρήκαμε τον αγγελιαφόρο του Σορτίνι κι ούτε πιστεύαμε πως θα τον βρήκαμε ποτέ. Ο Σορτίνι κι ο αγγελιαφόρος φαίνονταν να απομακρύνονται ολοένα και περισσότερο· πολλοί είχαν λησμονήσει τη μορφή του και δε θυμούνταν το όνομά του, όπως και το όνομα του αγγελιαφόρου. Πολλές φορές αναγκάστηκα να τους δίνω τα χαρακτηριστικά του, αλλά ο υπηρέτης που με άκουγε δεν έκανε τίποτα άλλο παρά να δείχνει πως τον θυμήθηκε με κόπο· τίποτα όμως παραπάνω για τον αγγελιαφόρο και τον Σορτίνι. Για τη διαγωγή μου με τους υπηρέτες δεν μπορούσα να κάνω τίποτα που να επηρεάσω την ευμενή κρίση του Πύργου· το μόνο που έλπιζα ήταν να αναγνωριστούν τα κίνητρα που με έσπρωχναν στην ενέργεια εκείνη, κι έτσι ίσως μπορούσε να φύγει ένα μέρος από το βάρος της ενοχής που μάστιζε την οικογένειά μας. Πάντως κανένα σημάδι δεν έβλεπα που να δείχνει κάτι τέτοιο. Αλλά δεν είχα να κάνω τίποτα άλλο παρά να επιμένω στον αγώνα μου, γιατί δεν έβλεπα κανένα τρόπο να έρθουμε σε επαφή με τον Πύργο. Επέμενα όμως στο σχέδιό μου για τον Βαρνάβα. Από τα λόγια των υπηρετιών καταλάβαινες, αν είχες τη διάθεση κι εγώ την είχα με το παραπάνω, πως οποιοσδήποτε έπαιρνε μια θέση στον Πύργο μπορούσε να προσφέρει πολλά στην οικογένειά του. Έλεγαν όμως την αλήθεια; Δεν μπορούσες να ήσουν καθόλου βέβαιος, ξέροντας πάντως πως λίγα από τα λόγια τους ήταν σωστά. Να σου πω, λόγου χάρη, το εξής· όταν κάποιος υπηρέτης, που δε θα τον ξαναδώ ή αν τον ξαναδώ μόλις και μετά βίας θα τον αναγνωρίσω, μου λέει με χίλιους όρκους πως θα βοηθήσει τον Βαρνάβα να βρει στον Πύργο μια θέση ή τουλάχιστον, αν πάει ο αδερφός μου στον Πύργο, θα του δώσει κάθε βοήθεια, γιατί, όπως τα διηγούνται οι υπηρέτες, όλοι οι υποψήφιοι εκεί πάνω περνούν δύσκολες ώρες και εξαιτίας της αναμονής λιποθυμούν, και, αν δεν έχουν ένα φίλο να τους βοηθήσει, κινδυνεύουν, όταν λοιπόν τέτοια κι άλλα λέγονται, πρέπει να 'ναι αυτά μια προειδοποίηση και συνάμα οι υποσχέσεις που τα συνοδεύουν πολύ αβάσιμα πράγματα. Εντούτοις για τον Βαρνάβα δεν ήθελα να τα δεχτώ πως ίσχυαν· και τον ίδιο τον προειδοποίη-

σα να μην τα πιστεύει, αλλά ο Βαρνάβας, παρ' όλα αυτά, ενστερνίστηκε το σχέδιό μου. Αυτά που του είπα εγώ δεν τον εντυπωσίασαν τόσο, όσο κυρίως οι ιστορίες των υπηρετών. Πάντως με το σχέδιό μου αποξενώθηκα τέλεια: η Αμαλία ήταν η μόνη, που μπορούσε να έρθει σε συνεννόηση με τους γονείς, αλλά, όσο εγώ προχωρούσα στην πορεία μου, τόσο αυτή με απέφευγε. Βέβαια, ενώπιόν σου κι ενώπιον άλλων μου μιλάει, αλλά ποτέ, όταν είμαστε μόνες. Στο Χέρενχοφ ήμουν ένα παιχνίδι στους υπηρέτες, που με την ορμή τους πήγαιναν να με εξουθενώσουν. Στα δυο χρόνια δεν είχα ποτέ μαζί τους μια οικεία συζήτηση· μόνο ψέματα, ηλιθιότητες και υποκρισίες ακούω από αυτούς· έτσι μόνο ο Βαρνάβας μου είχε μείνει κι ήταν ακόμα πολύ μικρός. Σαν έβλεπα στα μάτια του μια λάμψη, καθώς του έλεγα όλα αυτά, μια λάμψη που ποτέ δεν έσβησε, ένιωθα τρόμο, που δε σταμάτησε ποτέ, κι είχα την εντύπωση πως μεγάλες εξελίξεις γίνονταν. Το δέχομαι πως δεν είχα τα μεγάλα σχέδια του πατέρα μου ούτε την αποφασιστικότητα των αντρών· ήθελα μόνο να επανορθώσω την προσβολή που είχε γίνει σε βάρος του αγγελιαφόρου και επιδίωκα να μου αναγνωρίσουν αυτή την ταπεινή μου προσπάθεια. Αφού λοιπόν είχα αποτύχει μόνη μου, ήθελα να πετύχω κατά ένα διαφορετικό τρόπο και με μια μεγαλύτερη βεβαιότητα, χρησιμοποιώντας τον Βαρνάβα. Είχαμε προσβάλει έναν αγγελιαφόρο και τον κάναμε να αποσυρθεί σ' ένα απροσπέλαστο γραφείο. Γι' αυτό ακριβώς ήταν πολύ φυσικό να δώσουμε έναν άλλο αγγελιαφόρο, τον Βαρνάβα, που θα εκτελούσε τη δουλειά του αγγελιαφόρου που είχαμε προσβάλει· έτσι ο προσβλημένος θα μπορούσε να ζεί ήσυχα στην απομόνωσή του, όσο ήθελε κι όσο καιρό χρειαζόταν για να ξεχάσει την προσβολή. Βέβαια, γνώριζα πολύ καλά πως το σχέδιό μου είχε και κάποιο αλαζονικό χρώμα, παρ' όλη την ταπεινή μου στάση· μπορούσε να νομίσει κανείς πως θέλαμε να διαφωτίσουμε εμείς τις αρχές για τον τρόπο που αντιμετωπίζεται ένα προσωπικό ζήτημα ή πως αμφισβητούσαμε την ικανότητά τους να ακολουθήσουν μια αποτελεσματική τακτική πριν ακόμα εμείς πάρουμε την πρωτοβουλία, για να γίνει κάτι στην υπόθεση. Εντούτοις έκανα πάλι τη σκέψη πως ήταν αδύνατο οι αρχές να πέσουν σε μια τόσο χοντρή παρεξήγηση κι αν η ενέργειά μου δεν ήταν σωστή, αμέσως με φανερή την πρόθεση θα απέρριπταν το σχέδιό μου. Δεν υποχώρησα λοιπόν ούτε

κι όταν ο Βαρνάβας δέθηκε με κάποια φιλοδοξία κι έγινε λίγο αλαζονικός, ως το σημείο μάλιστα να βλέπει τη δουλειά του παπουτσή αρκετά ταπεινή σε σχέση με τη μελλοντική θέση του υπαλλήλου· πολλές φορές αντιμίλησε και στην ίδια την Αμαλία που σπανιότατα βέβαια έλεγε καμιά κουβέντα για το ζήτημα αυτό. Εγώ δεν τον παρεξήγησα ούτε θύμωσα μαζί του, γιατί ήξερα πως από την πρώτη μέρα, που θα πήγαινε στον Πύργο, θα έσπαζε κάθε υπεροψία κι η μικρή του ευτυχία θα χανόταν, όπως μπορούσε κανείς πολύ εύκολα να το προβλέψει. Έτσι λοιπόν άρχισε ο Βαρνάβας αυτή την κοροϊδία με την υπηρεσία, όπως σου είχα μιλήσει. Κατά θαυμαστό τρόπο ο Βαρνάβας μπήκε εύκολα σε κείνο το γραφείο που κατά κάποιο τρόπο είναι γραφείο δικό του. Η επιτυχία αυτή με μέθυσε, όταν την πρώτη βραδιά ο Βαρνάβας μου είπε ψιθυριστά το νέο εκείνο. Έτρεξα στην Αμαλία, την πήρα σε μια γωνιά, τη φίλησα τόσο δυνατά, που την έκανα να βγάλει φωνή από πόνο και φόβο. Ήμουν τόσο πολύ συγκινημένη που δεν μπόρεσα να της μιλήσω για το θέμα· άλλωστε είχαμε πολύ καιρό να μιλήσουμε κι έτσι το ανέβαλα για μια άλλη μέρα. Αλλά τις άλλες μέρες δεν υπήρχε και τίποτα νεότερο για να της πω. Μετά τη γρήγορη επιτυχία μας, δεν είχαμε τίποτα άλλο. Κι έτσι δυο ολόκληρα χρόνια ο Βαρνάβας έκανε αυτή τη θλιβερή ζωή. Οι υπηρέτες μάς είχαν εξαπατήσει πέρα για πέρα. Αναγκάστηκα να δώσω ένα σημείωμα στον Βαρνάβα, όπου έγραφα σ' αυτούς κάτι και κυρίως τους υπενθύμιζα τις υποσχέσεις τους. Ο Βαρνάβας μόλις έβλεπε έναν υπηρέτη, έβγαζε το σημείωμα και το έδειχνε αμίλητος, γιατί δεν τολμούσε να μιλήσει εκεί πάνω. Πάντως το σημείωμα το έδειχνε πάντοτε, έστω κι αν το είχε δείξει σε πολλούς που δε με ήξεραν και σε αυτούς που με ήξεραν και θύμωναν, για τον τρόπο του. Ήταν ντροπή, αλλά και πάλι νιώσαμε ανακούφιση, όταν μια μέρα κάποιος υπηρέτης, που μάλλον είχε ενοχληθεί πολύ από τον Βαρνάβα, άρπαξε το σημείωμα, το τσαλάκωσε και το πέταξε στο καλάθι· το παραδέχομαι πως κάτι τέτοιο έπρεπε να είχε γίνει πολύ πιο μπροστά από μας τους ίδιους. Ήταν σα να του πετούσε κατάνυκτα τα λόγια: “Μήπως το ίδιο δεν κάνετε κι εσείς με τα γράμματα;” Αλλά, παρ' όλα τα άσχημα αυτά σημεία, η περίοδος αυτή της ζωής του Βαρνάβα είχε και μερικά καλά αποτελέσματα σ' αυτόν, αν μπορούμε να τα χαρακτηρίσουμε έτσι· μέστωσε πιο γρήγο-

ρα, έγινε πιο σοβαρός και ευαίσθητος από πολλούς άλλους άντρες· είναι πια σωστός άντρας. Πολλές φορές, όταν τον συγκρίνω με το παιδί, που ήταν πριν από δυο χρόνια, με πιάνει λύπη. Εντούτοις δεν μπορώ διόλου να βρω σ' αυτόν ένα στήριγμα και μια ανακούφιση που θα μου έδινε ένας άντρας. Χωρίς εμένα ήταν αδύνατο να μπει στον Πύργο, αλλά τώρα που είναι μέσα δε με χρειάζεται. Παραμένω ο μοναδικός του στενός φίλος, χωρίς όμως να μου λέει ό,τι έχει στα βάθη της καρδιάς του. Κάθε τόσο κάνει λόγο για τον Πύργο· οι διηγήσεις του όμως για άσημαντες λεπτομέρειες δε μου δίνουν να καταλάβω πως αυτά τα πράγματα τον άλλαξαν τόσο πολύ. Έπειτα απορώ πως η τόλμη του, που ήταν ένα ανησυχητικό ακόμα γνώρισμα της παιδικής του ηλικίας, χάθηκε τώρα μια για πάντα, τη στιγμή που έγινε άντρας. Οπωσδήποτε όμως, όλη αυτή η άσκοπη παραμονή κι αναμονή, από το πρωί ως το βράδυ, κάθε μέρα συνέχεια χωρίς καμιά ελπίδα αλλαγής, σακατεύει έναν άνθρωπο, τον κάνει ανασφαλή και σιγά σιγά ανίκανο για καθετί άλλο εκτός από την αναμονή. Πώς έγινε όμως και δεν αντιστάθηκε από την αρχή; Και μάλιστα από τις πρώτες μέρες κατάλαβε πως είχα δίκιο και πως εκεί πάνω δεν υπήρχε καμιά δυνατότητα για φιλοδοξίες, παρ' όλο που υπήρχε ελπίδα να καλυτερέψει το μέλλον της οικογένειάς μας. Αλλά όλα εξηγούνται καλά, γιατί στον Πύργο επικρατεί ηρεμία, παρά τις παραξενιές των υπηρετών· η φιλοδοξία φουντώνει μέσα στη δουλειά και, καθώς η δουλειά εκεί πάνω τα ρυθμίζει όλα, σιγά σιγά σβήνει η φιλοδοξία, αφού άλλωστε στον Πύργο δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν παιδικές επιθυμίες. Ο ίδιος ο Βαρνάβας πίστευε, και μου το 'λεγε συνέχεια, πως η εξουσία και η γνώση όλων εκεί πάνω, ακόμα και των πιο μικρών υπαλλήλων, ήταν κάτι το μεγάλο. Έμπαινε στα γραφεία τους κι έβλεπε πόσο γρήγορα υπαγόρευαν, με μάτια κλειστά κι απότομες κινήσεις· ύψωναν μόνο το δάχτυλο και χωρίς λέξη κυριαρχούσαν πάνω στους απείθαρχους υπηρέτες, που σε τέτοιες στιγμές, παρόλο που ανάσαιναν βαριά, χαμογελούσαν ευτυχισμένα· άλλη φορά έβρισκαν κάποιο σπουδαίο χωρίο σε βιβλίο και τότε πολλοί μαζί στριμώχνονταν γύρω στο βιβλίο και τεντώνοντας το λαιμό τους προσπαθούσαν να δουν το χωρίο· έπειτα έπαιρναν τα βιβλία και τα χτυπούσαν με δύναμη κάτω. Όλα αυτά δημιούργησαν στον Βαρνάβα μεγάλη ιδέα για τους υπαλλήλους και αισθανόταν πως,

αν τελικά, τα κατάφερε και τους μίλούσε, όχι σαν ξένος αλλά σα συνάδελφος, μεγάλο καλό θα μπορούσε να έχει η οικογένειά μας. Αλλά δεν έφτασε ακόμη ως το σημείο αυτό, και δυστυχώς ο Βαρνάβας δεν κάνει τίποτα για να προωθήσει το σχέδιο, παρ' όλο που ξέρει πως, αν και είναι μικρός, αυτός πια αποτελεί και το στηρίγμα της οικογένειας, εξαιτίας αυτής της άθλιας υπόθεσης. Και τώρα μπορώ να σου εκμυστηρευτώ και τα τελευταία: είχε περάσει μια βδομάδα από την άφιξή σου στο χωριό. Το άκουσα να λέγεται στο Χέρενχοφ χωρίς να δώσω καμιά σημασία. Είπαν πως είχε έρθει ένας χωρομέτρης, μα εγώ δεν είχα καμιά ιδέα τι είναι χωρομέτρης. Το άλλο βράδυ όμως ο Βαρνάβας γύρισε κάπως πιο νωρίς από ό,τι συνήθως· έχουμε ορίσει μια ώρα που συνήθως ξεκινάω και κάνω ένα μέρος του δρόμου για να τον συναντήσω. Στην τραπεζαρία είδε την Αμαλία, με πήρε τότε έξω στο δρόμο, έπεσε πάνω μου κι έκλαιγε πολλή ώρα. Ήταν ευτυχισμένος από κάτι το πολύ διαφορετικό που του είχε συμβεί· μπροστά του είχαν ανοίξει απέραντοι ορίζοντες και δεν μπορούσε να βαστάξει στην αγωνία και τη χαρά μιας τέτοιας νέας προοπτικής. Τι είχε συμβεί; Του είχαν παραδώσει ένα γράμμα για να σου το φέρει, αλλά ήταν το πρώτο γράμμα που του έδιναν κι η πρώτη αποστολή που αναλάμβανε».

Η Όλγα σταμάτησε. Στο δωμάτιο επικρατούσε ησυχία που την τάραζε η βαριά ανάσα των κοιμισμένων γέρων. Ο Κ. είτε κάτι κι ήταν σα να συμπληρώνει ή να συνοψίζει τη διήγηση της Όλγας: «Όλοι σας με κοροϊδεύετε. Ο Βαρνάβας μου είχε φέρει το γράμμα κι έδειχνε πως ήταν ένας παλιός και πνιγμένος στη δουλειά αγγελιαφόρος κι εσείς οι δύο, εσύ κι η Αμαλία που τότε θα 'ταν σύμφωνη, θέλατε να πείτε πως τα γράμματα και το έργο του αγγελιαφόρου δεν έχουν καμιά σημασία». «Πρέπει να ξεχωρίσεις μερικά πράγματα» απάντησε η Όλγα. «Ο Βαρνάβας με κείνο το γράμμα έγινε το ευτυχισμένο παιδί, μολονότι είχε τις αμφιβολίες για την ικανότητά του. Οι αμφιβολίες όμως ήταν ένα ζήτημα που αφορούσε τον ίδιο και μένα· σε σένα έπρεπε να δείξει πως είναι ένας πραγματικός αγγελιαφόρος και να φερθεί, όπως συμπεριφέρονται οι πραγματικοί αγγελιαφόροι, κατά τη δική του αντίληψη· αυτό ήταν ζήτημα αρχών και τιμής. Γι' αυτό, ενώ είχε τώρα κάποιες ελπίδες να του χορηγήσουν κοστούμι, αναγκάστηκα να του μεταποιήσω το παντελόνι του, μέσα σε δυο ώρες, για να είναι εφαρμοστό,

όπως των υπαλλήλων, και να μπορέσει να παρουσιαστεί μπροστά σου, ξέροντας βέβαια πως μπορούσες εύκολα να ξεγελαστείς. Αυτά λοιπόν για τον Βαρνάβα. Η Αμαλία, όμως, πράγματι περιφρονεί τη δουλειά του, και μάλιστα και τώρα ακόμα περισσότερο, που έδειξε πως κάτι το ελάχιστο είχε πετύχει, όπως εύκολα μπορούσε να το μαντέψει από τη στάση του Βαρνάβα, από μένα και τις ψιθυριστές μας ομιλίες. Η Αμαλία λοιπόν ήταν ειλικρινής, ενώ εγώ σου έδειξα πως περιφρονώ τη δουλειά του Βαρνάβα, όχι με πρόθεση να σε ξεγελάσω, μα από κάποια αγωνία. Αυτά τα δύο γράμματα που πήρε στα χέρια του ο Βαρνάβας είναι τα πρώτα και τα μοναδικά σημάδια, όσο κι αν είναι δυσδιάκριτα, που δέχτηκε μέσα σε τρία χρόνια η οικογένειά μας και που δείχνουν πως υπάρχουν ελπίδες συγχώρησης. Η μεταστροφή αυτή, αν φυσικά είναι μεταστροφή και δεν είναι ψευδαισθήση, μια που οι ψευδαισθήσεις είναι πάντοτε περισσότερες από τις μεταστροφές, συνδέθηκε με τον ερχομό σου· η μοίρα μας εξαρτήθηκε από σένα· είναι πιθανόν τα δύο αυτά γράμματα να 'ναι η αρχή κι ο Βαρνάβας αργότερα να χρησιμοποιηθεί και σε άλλες αποστολές, εκτός από τα δύο γράμματα που σε αφορούν· δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα άλλο παρά να το ελπίζουμε· πάντως προς το παρόν, όλα συνδέονται με σένα. Οπωσδήποτε, αν δούμε τα πράγματα από την πλευρά του Πύργου, πρέπει να είμαστε ευτυχισμένοι και να αρνούμαστε σ' αυτό που μας δίνουν εκεί πάνω· εδώ κάτω όμως στο χωριό πρέπει να κάνουμε το παν και να εξασφαλίσουμε τουλάχιστον την εύνοιά σου ή να αποφυγούμε την έχθρα· πολύ περισσότερο πρέπει να παλέψουμε, ώστε να μη χάσεις την επαφή σου με τον Πύργο, γιατί έτσι μόνο μπορείς να μας βοηθήσεις. Ποιος λοιπόν ήταν ο καλύτερος δρόμος για να πετύχουμε το σκοπό μας; Να μη μας υποπτευθείς καθόλου, όσες φορές σε πλησιάζαμε, μια που είσαι ξένος κι είναι πολύ φυσικό να υποπτεύεσαι τα πάντα. Έπειτα όλοι εδώ μας περιφρονούν και η κοινή γνώμη θα σε επηρέαζε, κυρίως η αρραβωνιαστικιά σου. Με ποιον άλλο τρόπο λοιπόν θα μας ήταν δυνατό να σε πλησιάσουμε και να μη συγκρουστούμε με την αρραβωνιαστικιά σου κι έτσι να σε προσβάλουμε; Και τα γράμματα που τα είχα διαβάσει, ενώ ο Βαρνάβας δεν τα διάβαζε, γιατί σαν αγγελιαφόρος δεν το επιτρέπει ποτέ στον εαυτό του, ήταν παλιά και χωρίς σημασία· εντούτοις υπήρχε κάποια αξία, γιατί σε παρέπεμψαν στο δήμαρχο.

Υπό τις περιστάσεις λοιπόν αυτές, τι μπορούσαμε να κάνουμε; Αν τονίζαμε τη σημασία των επιστολών, κάτι φανερά μικρό θα το αξιολογούσαμε σα μεγάλο και θα μας υποπτευόσουν, κι αν περηφανευόμασταν πως ξέραμε το περιεχόμενο, πάλι θα υποπτευόσουν, πως κοιτάζαμε τα δικά μας συμφέροντα κι όχι τα δικά σου. Και με μια τέτοια στάση θα μειώναμε μπροστά στα μάτια σου την αξία των γραμμάτων και παρά τη θέλησή μας θα σε απογοητεύαμε. Αν πάλι δεν τονίζαμε κάπως την αξία των γραμμάτων αυτών, πάλι θα μας υποπτευόσουν· θα αναλογιζόσουν, για ποιο λόγο μπήκαμε στον κόπο, να παραδώσουμε ένα ασήμαντο γράμμα; Γιατί οι πράξεις και τα λόγια να μη βρίσκονται σε αρμονία; Γιατί με τη στάση μας να απογοητεύσουμε όχι μόνο εσένα, τον παραλήπτη, αλλά οπωσδήποτε και τον αποστολέα, που δε μας είχε παραδώσει το γράμμα για να του μειώσουμε την αξία στα μάτια του παραλήπτη; Καταλαβαίνεις πως είμαστε ανάμεσα σε δυο άκρα· μας είναι αδύνατο να βρούμε το μέσο δρόμο, να δούμε ανεπηρέαστα την αξία των γραμμάτων· η αξία τους αλλάζει χωρίς σταματημό· οι σκέψεις γύρω από αυτά είναι ατέλειωτες και μόνο οι συμπτώσεις μάς οδηγούν και καθορίζουν τη σκέψη· έτσι και η εκτίμηση των γραμμάτων από μέρους μας είναι ζήτημα συμπτώσεων. Πρόσθεσε τώρα και το φόβο που είχαμε για σένα και θα δεις ποια φοβερή σύγχυση μας τυραννούσε. Μην κρίνεις λοιπόν αυστηρά τα λόγια μου. Όταν, λόγου χάρι, είχε έρθει εκείνη τη μέρα ο Βαρνάβας και μου είτε πως ήσουν δυσαρεστημένος με την υπηρεσία του, πληγώθηκε η επαγγελματική του ματαιοδοξία κι αποφάσισε να τα κλοτσήσει όλα· τότε τι έπρεπε να κάνω εγώ για να διορθωθεί το λάθος. Ασφαλώς ήμουν έτοιμη να εξαπατήσω, να πω ψέματα, να προδώσω, να κάνω τα πάντα, ακόμα και άτιμες πράξεις, αρκεί να διόρθωνα τα πράγματα. Κι ό,τι θα έκανα όμως, κατά τη γνώμη μου, θα το έκανα για το δικό σου καλό και για το δικό μας». Τη στιγμή εκείνη ακούστηκε ένα χτύπημα στην πόρτα. Η Όλγα έτρεξε και έβγαλε το σίδερο· ένα φως, από θαμπό φανάρι, ξεχύθηκε στο κατώφλι. Ο νυχτερινός επισκέπτης ρωτούσε ψιθυριστά κι η Όλγα του απαντούσε με τον ίδιο τρόπο, αλλά δεν έδειχνε ικανοποιημένος και προσπαθούσε να περάσει μέσα. Η Όλγα είδε πως αδυνατούσε να τον σταματήσει και φώναξε την Αμαλία, ελπίζοντας οπωσδήποτε πως η Αμαλία, για να προφυλάξει τους γέροντες από την ενόχληση, θα έβρισκε τρό-

πο να διώξει τον επισκέπτη. Πράγματι, πετάχτηκε αμέσως, έκανε πέρα την Όλγα, βγήκε έξω κι έκλεισε την πόρτα. Έμεινε λίγα λεπτά έξω και σχεδόν αμέσως γύρισε πίσω· τόσο γρήγορα είχε καταφέρει αυτό που ήταν αδύνατο για την Όλγα.

Η Όλγα γύρισε πίσω κι ο Κ. έμαθε πως η επίσκεψη προοριζόταν γι' αυτόν· ήταν ένας από τους βοηθούς που τον έστειλε η Φρίντα να τον γυρέψει. Η Όλγα πάντως θέλησε να προφυλάξει τον Κ. κι είπε στο βοηθό να μην πει τίποτα στη Φρίντα· αν αργότερα ο Κ. ήθελε να το πει, μπορούσε να το κάνει. Ο Κ. συμφώνησε με τη λύση. Αρνήθηκε όμως την πρόσκληση της Όλγας, να περάσει τη νύχτα του στο σπίτι και να περιμένει τον Βαρνάβα. Δεν τον πείραζε η πρόσκληση, γιατί τώρα έβλεπε πως, είτε το ήθελε είτε όχι, ήταν δεμένος με την οικογένεια αυτή· μπορεί να του ήταν για διάφορους λόγους οδυνηρό να διανυκτερεύσει εκεί, αναλογιζόταν πως υπήρχαν τόσο κοινοί δεσμοί με το σπίτι εκείνο, που ήταν το πιο φυσικό που μπορούσε να γίνει στο χωριό. Παρ' όλα αυτά δε δέχτηκε· η ώρα είχε περάσει πολύ και η επίσκεψη του βοηθού τον είχε αναστατώσει. Δεν μπορούσε να καταλάβει τη Φρίντα που ήξερε τόσο καλά τον εσωτερικό του κόσμο· οι βοηθοί του πάλι, που τον φοβούνταν, είχαν καταφέρει να συμμαχήσουν μαζί της τόσο καλά. Κι η Φρίντα δε δίστασε να στείλει έναν βοηθό, για να τον γυρεύει, και μάλιστα τον ένα, ενώ ο άλλος μάλλον θα είχε μείνει στο σπίτι, για να της κρατάει συντροφιά. Ρώτησε την Όλγα, αν είχε κανένα μαστίγιο κι επειδή δεν είχε, της πήρε μια ωραία βέργα από λυγαριά. Μετά, ρώτησε αν υπήρχε άλλη έξοδος στο σπίτι· υπήρχε από την αυλή, αλλά ήσουν αναγκασμένος να σκαρφαλώσεις στον τοίχο του διπλανού κήπου, να τον περάσεις και να βγεις στο δρόμο. Ο Κ. αποφάσισε να πάει από κει. Κι ενώ η Όλγα τον πήγαινε στην αυλή, ο Κ. βιαστικά την καθησύχαζε· δεν ήταν διόλου κακωμένος για τις μικρές εκείνες απάτες που του είχε ομολογήσει· έδειχνε πολλή κατανόηση· την ευχαρίστησε για την εμπιστοσύνη, για την ιστορία που του διηγήθηκε και της είπε να στείλει τον Βαρνάβα στο σχολείο, μόλις θα επέστρεφε στο σπίτι, έστω κι αν ήταν πολύ αργά. Έβλεπε πως τα μηνύματα του Βαρνάβα δεν έπρεπε να 'ναι η μοναδική του ελπίδα· αν ήταν έτσι ακριβώς, όπως παρουσιάζονταν, τότε η θέση του ήταν πολύ άσχημη. Πάντως θα εξακολούθουσε να υπακούει και στα μηνύματα. Εκείνο που είχε

περισσότερη αξία από αυτά ήταν η Όλγα, το θάρρος κι η φρόνησή της· αν έπρεπε να διαλέξει ανάμεσα στην Όλγα και την Αμαλία, δε θα είχε να σκεφτεί πολύ. Καθώς σκαρφάλωνε στον τοίχο, της έσφιξε το χέρι ακόμα μια φορά με πολλή θέρμη.

Πέρασε στο δρόμο και μέσα στο σκοτάδι ξεχώρισε ένα ακαθόριστο σχήμα· σε λίγο κατάλαβε πως ήταν ο βοηθός του που βηματιζε πάνω κάτω, μπροστά στο σπίτι του Βαρνάβα. Κάθε τόσο στεκόταν και με το φανάρι του προσπαθούσε να φωτίσει το δωμάτιο μέσα από τα κλειστά παντζούρια. Ο Κ. τον κάλεσε κοντά του. Ο βοηθός, χωρίς να δείξει πως ταράχτηκε, άφησε το κατασκοπευτικό έργο και ζύγωσε τον Κ. «Ποιον θέλεις;» ρώτησε ο Κ., ενώ δοκίμαζε στο πόδι του την ευλυγισία της βέργας. «Εσένα» του είπε ο βοηθός και πλησίασε πιο κοντά. «Και ποιος είσαι συ;» ρώτησε απότομα ο Κ., γιατί του φάνηκε πως αυτός δεν ήταν βοηθός του. Έδειχνε πιο γερασμένος, πιο εξαντλημένος και με περισσότερες ρυτίδες στο πρόσωπο που τώρα όμως φαινόταν πιο γεμάτο· δεν είχε πάντως το ζωηρό βάδισμα των βοηθών που νόμιζες πως οι αρμοί τους κινούνταν με ηλεκτρικό. Ο βοηθός αυτός βάδιζε τεμπέλικα, σερνόταν κι έδειχνε άρρωστος. «Ωστε δε με αναγνωρίζεις;» είπε ο βοηθός. «Είμαι ο Ιερεμίας, ο πρώην βοηθός σου». «Μάλιστα» είπε ο Κ., δείχνοντας πάλι δοκιμαστικά τη βέργα της λυγαριάς που την είχε κρύψει στην πλάτη του. «Φαίνεσαι εντούτοις πολύ διαφορετικός». «Επειδή είμαι μόνος» είπε ο Ιερεμίας. «Σαν είμαι μόνος, φεύγει όλη η νιότη μου». «Και πού βρίσκεται ο Αρθούρος;» ρώτησε ο Κ. «Ο Αρθούρος;» είπε ο Ιερεμίας. «Τον καημένο! Άφησε πια την υπηρεσία. Πρέπει να ξέρεις πως ήσουν άξεστος και σκληρός απέναντί μας· η λεπτή μας ψυχή δεν μπόρεσε να βαστάξει μια τέτοια μεταχείριση. Ο Αρθούρος λοιπόν γύρισε στον Πύργο για να υποβάλει μήνυση εναντίον σου». «Κι εσύ;» ρώτησε ο Κ. «Εγώ έμεινα εδώ» απάντησε ο Ιερεμίας. «Ο Αρθούρος θα υποβάλει μήνυση και για μένα». «Με ποια κατηγορία;» ρώτησε ο Κ. «Πως δεν είσαι σε θέση να καταλάβεις ένα αστείο. Τι κάναμε λοιπόν; Είπαμε μερικά αστεία, γελάσαμε λιγάκι, πειράξαμε κάπως την αρραβωνιαστικιά σου· αλλά όλα αυτά ήταν σύμφωνα με τις εντολές που πήραμε από τον Γκάλατερ που μας έστειλε σε σένα». «Ο Γκάλατερ;» ρώτησε ο Κ. «Ναι, ο Γκάλατερ» απάντησε ο Ιερεμίας. «Τότε αντικαθιστούσε τον Κλαμ. Όταν μας έστειλε σε

σένα, μας είπε να πάμε βοηθοί του χωρομέτρη· αυτό το θυμάμαι, γιατί ήδη έχει κατατεθεί. Πάντως εμείς του είπαμε πως δεν έχουμε ιδέα από τη δουλειά. Αυτός μας απάντησε πως αυτό δεν πείραζε, άλλωστε στην ανάγκη θα μας μάθαινες τη δουλειά. Το πιο σπουδαίο απ' όλα, μας είπε, είναι να τον κάνετε να γελάσει λίγο, γιατί, όπως έμαθα από τις αναφορές, το καθετί το παίρνει στα σοβαρά. Να, μόλις πάτησε το πόδι του στο χωριό και νομίζει πως αυτό είναι μεγάλο γεγονός, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι τίποτα· πρέπει να τον κάνετε να το νιώσει». «Κι εσείς λοιπόν εκτελέσατε την εντολή του; Πώς το βλέπεις, είχε δίκιο;» ρώτησε ο Κ. «Δεν μπορώ να το ξέρω» απάντησε ο Ιερεμίας. «Σε τόσο μικρό διάστημα δεν μπόρεσα να καταλάβω τίποτα. Εκείνο που ξέρω είναι πως συμπεριφέρθηκες απέναντί μας κατά τρόπο πολύ βάνανσο και γι' αυτό σε μηνύσαμε. Δεν μπορώ να σε καταλάβω, πώς εσύ ένας υπάλληλος του Πύργου, όπως και εμείς άλλωστε, και μάλιστα ούτε καν υπάλληλος, δεν μπόρεσες να μας νιώσεις και να δεις πόσο δύσκολη είναι η δουλειά μας, και πόση μεγάλη είναι η αδικία να την κάνουν ακόμα πιο δύσκολη για τους φτωχούς εργάτες, και μάλιστα χωρίς αιτία, σχεδόν από παιδική αφέλεια· η αδιαφορία σου ήταν φοβερή! Μας άφησες να ξεπαγιάσουμε στα κάγκελα και με τις γροθιές σου τσάκισες σχεδόν τον Αρθούρο πάνω στο αχυρόστρωμα, αυτόν τον Αρθούρο, που και μόνο μια βαριά κουβέντα αρκεί να τον κάνει να υποφέρει μέρες ολόκληρες. Και μένα με κυνήγησες μέσα στα χιόνια, ολόκληρο το απόγευμα, ώστε χρειάστηκα μια ώρα για να συνέλθω. Και να σκεφτείς πως δεν είμαι πια νέος!» «Ιερεμία μου» είπε ο Κ., «έχεις απόλυτο δίκιο, αλλά πρέπει να κατηγορείς μόνο τον Γκάλατερ. Εκείνος σας έστειλε σε μένα, χωρίς να το ζητήσω εγώ ο ίδιος. Κι αφού δε σας ζήτησα, μπορούσα, αν το 'θελα, να σας στείλω πίσω. Πάντως θα 'θελα να το είχα κάνει φιλικά και χωρίς βία, αλλά νόμισα πως δε θα γινόταν τίποτα. Όμως, γιατί δε μου τα είπες όλα έτσι ειλικρινά, όταν ήρθες, και μου τα λες τώρα;» «Γιατί ήμουν στην υπηρεσία» είπε ο Ιερεμίας, «αυτό είναι κάτι πολύ φανερό». «Και τώρα δεν είσαι στην υπηρεσία;» ρώτησε ο Κ. «Όχι» είπε ο Ιερεμίας. «Ο Αρθούρος ειδοποίησε τον Πύργο πως παραιτούμεθα, ή μπορώ να πω πως άρχισαν οι ενέργειες εκείνες που τελικά θα μας αλλάξουν από την υπηρεσία». «Εσύ όμως με γυρεύεις, σα να είσαι ακόμα στην υπηρεσία» είπε ο

Κ. «Όχι» απάντησε ο Ιερεμίας. «Σε γύρευα, για να ησυχάσει η Φρίντα. Σαν την παράτησες εκεί, για τις αδερφές του Βαρνάβα, ήταν πολύ δυστυχισμένη, όχι τόσο γιατί σε είχε χάσει, αλλά γιατί την είχες προδώσει. Άλλωστε την προδοσία σου την έβλεπε από καιρό να πλησιάζει κι είχε ήδη υποφέρει γι' αυτήν πολύ. Πήγα στο παράθυρο, για να ρίξω μια ματιά, να δω τι γίνεται· ήθελα να μάθω αν είχες λογικευτεί. Εσύ όμως απουσίαζες. Η Φρίντα μόνη της πάνω σ' ένα θρανίο έκλαιγε. Πήγα λοιπόν κοντά της και συμφωνήσαμε τα εξής· εγώ θα γίνω καμαριέρης στο Χέρενχοφ, τουλάχιστον ώσπου να ξαναγυρίσω στον Πύργο, κι η Φρίντα γυρίζει πίσω στη θέση της· γι' αυτήν είναι η πιο ιδανική λύση. Δεν έχει νόημα να σε παντρευτεί. Άλλωστε δεν μπορούσες ποτέ να εκτιμήσεις τη θυσία που είχε κάνει για σένα. Η Φρίντα όμως, αυτό το εξαιρετικό κορίτσι, δίσταζε ακόμα να πάρει απόφαση· ίσως σε αδικούσε κι ίσως να μην ήσουν στου Βαρνάβα. Ενώ δεν αμφιβάλλαμε πάντως, εγώ ήρθα εδώ για να βεβαιωθούμε απόλυτα. Γιατί, ύστερα από τόσες αναστατώσεις, η Φρίντα έχει το δικαίωμα να κοιμηθεί και μια νύχτα ήσυχη. Εμένα βέβαια μη με λογαριάζεις. Ήρθα λοιπόν εδώ και είδα πως όχι μόνο βρίσκεσαι στο σπίτι, αλλά πως τα κορίτσια κάνουν ό,τι θέλεις. Κυρίως εκείνη η μελαχρινή, σωστή αγριόγατα, θυσιάζεται για σένα. Τέλος πάντων, ο καθένας μπορεί να κάνει ό,τι του αρέσει. Δεν υπήρχε όμως λόγος να πας από το διπλανό κήπο, γιατί τον ξέρω καλά αυτό το δρόμο».

Η Φρίντα λοιπόν τον είχε εγκαταλείψει· έφτασε πια εκείνο που είχε προβλέψει, αλλά τελικά δεν μπόρεσε να το προλάβει. Βέβαια δεν ήταν και τελεσίδικη αυτή η εξέλιξη· ούτε το κακό ήταν πολύ μεγάλο, γιατί θα μπορούσε να ξαναπάρει τη Φρίντα που άφηνε να επηρεαστεί από τον κάθε ξένο και κυρίως από αυτούς τους βοηθούς· νόμισαν τη θέση τους ίδια με τη θέση της Φρίντας κι έτσι, μετά την παραίτησή τους, παρακίνησαν και τη Φρίντα να τους ακολουθήσει. Εντούτοις όλα διορθώνονταν, αν πήγαινε πάλι ο Κ. και της υπενθύμιζε πως όλα ήταν με το μέρος του· η Φρίντα θα μετάνιωνε και θα γύριζε πίσω, ιδίως αν κατόρθωνε και δικαιολογούσε την επίσκεψή του στο σπίτι του Βαρνάβα, τονίζοντας μάλιστα και κάποια επιτυχία που είχε εξασφαλίσει από το σπίτι εκείνο. Παρ' όλες τις καθησυχαστικές αυτές σκέψεις, που έκανε, δεν μπορούσε να νιώθει ήρεμος. Δεν είχαν περάσει παρά λίγα λεπτά, όταν επαινούσε στην Όλγα τη Φρίντα και την αποκαλούσε το μοναδικό του στήριγμα. Έβλεπε πως το στήριγμα αυτό δεν ήταν και τόσο ισχυρό· ούτε καν χρειάστηκε να μπει στη μέση ένας δυνατός για να το χάσει· ήταν αρκετός αυτός ο νερόβραστος βοηθός, ένα ανδρείκελο, που μερικές φορές νόμιζες πως ήταν νεκρός.

Ο Ιερεμίας απομακρυνόταν. Ο Κ. τον φώναξε. «Ιερεμία» είπε, «μαζί σου επιθυμώ να είμαι ειλικρινής· θέλω να μου απαντήσεις, όπως ακριβώς σε ρωτώ. Τώρα η σχέση μας δεν είναι κυρίου και υπηρέτη· είμαστε ανεξάρτητοι κι αξίζουμε συγχαρητήρια. Δεν υπάρχει λοιπόν κανένας λόγος να κρυβόμαστε μεταξύ μας. Ορίστε, μπροστά σου σπάζω αυτή τη βέργα που προοριζόταν για σένα· δε σε φοβήθηκα και βγήκα από την αυλή, αλλά θέλησα να σε τσακώσω ανύποπτο και να φας μερικές στην πλάτη. Μη θυμώνεις όμως, γιατί όλα αυτά τέλειωσαν πια. Αν, λόγου χάρη, δε σε είχε ορίσει η διοίκη-

ση υπηρέτη μου κι ήσουν απλώς ένας γνωστός μου, θα περνούσαμε φυσικά μια χαρά, έστω κι αν η παρουσία σου θα μου ήταν δυσάρεστη. Αλλά ό,τι χάσαμε, μπορούμε να το κάνουμε τώρα». «Έχεις μια τέτοια γνώμη;» ρώτησε ο βοηθός, τη στιγμή που χασιμουριόταν κι έκλεινε τα μάτια του κουρασμένα. «Θα μπορούσα να σου πω πολλές λεπτομέρειες, αλλά βιάζομαι να γυρίσω στη Φρίντα, που η καθημένη με περιμένει· δεν έπιασε ακόμα δουλειά, ζήτησα από τον ξενοδόχο μια μικρή άδεια και θέλουμε να περάσουμε μαζί αυτές τις λίγες ώρες. Η ίδια βέβαια ήθελε να πέσει αμέσως στη δουλειά με τα μούτρα, ίσως για να ξεχάσει πιο εύκολα. Για την πρότασή σου δεν έχω κανένα μυστικό να σου πω· η περίπτωση μου φυσικά, είναι πολύ διαφορετική από τη δική σου. Όσο ήμουν στην υπηρεσία σου, ήσουν για μένα ένα σεβαστό πρόσωπο, όχι για τα προσόντα σου αλλά για την υπηρεσία· τότε θα έκανα ό,τι επιθυμούσες, τώρα όμως δεν έχει για μένα καμιά σημασία. Το σπάσιμο της βέργας λόγου χάρη δε με συγκινεί καθόλου· η ενέργειά σου αυτή μου υπενθυμίζει τη σκληρότητα που έχεις σαν αφεντικό· με κανένα τρόπο δεν μπορεί να με κάνει να σχηματίσω ευνοϊκή γνώμη για σένα». «Οι απαντήσεις σου δείχνουν» απάντησε ο Κ., «πως δεν αντιμετωπίζεις το ενδεχόμενο να εξαρτηθείς πάλι από μένα. Δεν είναι όμως τόσο απλά τα πράγματα· δε νομίζω πως είσαι και τόσο ελεύθερος, εδώ σε σας οι υποθέσεις δεν ταχτοποιούνται γρήγορα». «Καμιά φορά πολύ πιο γρήγορα» απάντησε ο Ιερεμίας. «Καμιά φορά» είπε ο Κ., «αλλά δεν είμαστε βέβαιοι πως αυτό έγινε και στην περίπτωση μας κι ούτε έχουμε κανένα έγγραφο που να το λέει. Τώρα μόλις κινήθηκε η διαδικασία, κι εγώ δε χρησιμοποίησα ακόμα τα μέσα μου, για να έρθω σε επαφή με τον Πύργο· θα το κάνω όσο πιο γρήγορα μπορώ. Αν λοιπόν η υπόθεση δε λήξει ευνοϊκά για σένα, τότε θα νιώσεις πως δεν είσαι διόλου αγαπητός στον κύριό σου και θα φανεί πως δεν έπρεπε να σπάσω τη βέργα. Σχημάτισες βέβαια πολύ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό σου, γιατί κατόρθωσες να απαγάγεις τη Φρίντα· με όλο το σεβασμό που σου έχω, άσχετα αν εσύ δεν αισθάνεσαι τέτοιο σεβασμό για μένα, άκουσε πώς με δυο τρία λόγια στη Φρίντα μπορώ να γκρεμίσω όλο το ψεύτικο οικοδόμημά σου που εξαπάτησε τη Φρίντα· μόνο ψευτιές μπορούσαν να κάνουν τη Φρίντα να με εγκαταλείψει». «Οι απειλές σου δε με φοβίζουν» απάντησε ο Ιερεμίας, «το ξέρω πως δε με θέλεις καθόλου για βοηθό· φοβάσαι τους βοη-

θούς, γι' αυτό και μένα με φοβόσουν και χτύπησες το δυστυχισμένο τον Αρθούρο από φόβο». «Ίσως είναι αλήθεια» είπε ο Κ., «νομίζεις όμως πως, για το λόγο αυτό, αισθάνθηκε λιγότερο πόνο; Δεν το ξέρεις, είναι ενδεχόμενο πολλές φορές ακόμα να σου δείξω το φόβο μου με τον ίδιο τρόπο. Βλέπω λοιπόν πως δε σε ευχαριστεί και πολύ η δουλειά του βοηθού, γι' αυτό θα ένιωθα μεγάλη χαρά να σε κρατήσω, παρ' όλο το φόβο μου. Επιπλέον θα φροντίσω, όσο μπορώ, να έρθεις ως βοηθός χωρίς τον Αρθούρο, για να σε προσέχω καλύτερα». «Νομίζεις» απάντησε ο Ιερεμίας, «πως σε φοβάμαι ακόμα;» «Νομίζω» είπε ο Κ., «πως κάπως φοβάσαι, κι αν είσαι λογικός άνθρωπος πρέπει να φοβάσαι περισσότερο. Αν δεν αληθεύει αυτό, γιατί τότε δεν πας αμέσως στο σπίτι της Φρίντας; Είσαι λοιπόν ερωτευμένος μαζί της;» «Ερωτευμένος!» έκανε ο Ιερεμίας. «Η Φρίντα είναι μια καλή και λογική γυναίκα, πρώην ερωμένη του Κλαμ, που οπωσδήποτε εμπνέει κάποιο σεβασμό. Αφού λοιπόν με παρακαλούσε συνέχεια να τη γλιτώσω από σένα, γιατί να μην υπακούσω στην παράκλησή της; Έπειτα εσένα δε σε πείραξα, γιατί εσύ έπιασες σχέσεις με τις αδερφές του Βαρνάβα». «Το βλέπω λοιπόν πως φοβάσαι» είπε ο Κ., «το βλέπω πολύ καλά, γιατί προσπαθείς να με ξεγελάσεις με τις ψευτιές. Ένα μόνο ήθελε η Φρίντα, να απαλλαγεί από τα βρομερά αυτά γουρούνια, τους βοηθούς· δυστυχώς δεν πρόλαβα να εκπληρώσω στο ακέραιο την επιθυμία της, και να τώρα τα αποτελέσματα αυτής της αμέλειας».

«Κύριε χωρομέτρη, κύριε χωρομέτρη!» φώναξε κάποιος από τον απέναντι δρόμο· ήταν ο Βαρνάβας. Πλησίασε τον Κ. τρέχοντας, ενώ ανάσαινε βαριά· χαιρέτησε όμως τον Κ. με μια υπόκλιση. «Το πέτυχα!» είπε ο Βαρνάβας. «Τι πέτυχες;» ρώτησε ο Κ. «Έδωσες την αίτησή μου στον Κλαμ;» «Όχι, δεν κατάφερα τίποτα» είπε ο Βαρνάβας, «έκανα το παν, αλλά στάθηκε αδύνατο. Όλη τη μέρα στεκόμουν όρθιος και περιμένα επίμονα, για να με φωνάξουν· ήμουν τόσο κοντά στο αναλόγιο που σε μια στιγμή ένας γραμματέας μου έδωσε μια σπρωξιά, γιατί του έκρυβα το φως. Ακόμα και μόλις σήκωσε τα μάτια του ο Κλαμ, θέλησα να αναφερθώ, σηκώνοντας το χέρι μου, πράγμα που απαγορεύεται. Έμεινα στο γραφείο τελευταίος, με τους κλητήρες· είχα την τύχη να ξαναδώ τον Κλαμ, ενώ γύριζε, για να ρίξει ακόμα μια γρήγορη ματιά σ' ένα βιβλίο και φυσικά όχι σε μένα. Εγώ όμως έμεινα εκεί και δε σάλευα· έτσι οι κλητήρες με έσπρωξαν

έξω με το σκουπόξυλο. Όλα αυτά σου τα λέω, για να μην έχεις πάλι παράπονα πως δε φροντίζω καθόλου». «Και τι να τις κάνω τις προσπάθειές σου, Βαρνάβα» είπε ο Κ., «όταν δεν κάνεις τίποτα;» «Και όμως, κάτι πέτυχα!» φώναξε ο Βαρνάβας. «Μόλις βγήκα από το γραφείο μου, για φαντάσου, το λέω γραφείο μου, είδα να έρχεται πάνω μου κάποιος κύριος από ένα διάδρομο, εντελώς έρσημο. Ήταν ήδη πολύ αργά. Αποφάσισα να τον περιμένω. Για μένα ήταν ένα πρόσχημα που δικαιολογούσε την παραμονή· ήθελα να περιμένω παρά να σου πω ύστερα πως πάλι απέτυχα. Πάντως άξιζε ο κόπος, γιατί αυτός ο κύριος ήταν ο Ερλάνγκερ. Τον ξέρεις; Είναι ένας από τους αρχιγραμματείς του Κλαμ· μικρόσωμος, αρρωστιάρας και λίγο κουτσός. Με αναγνώρισε αμέσως· είναι γνωστός για τη δυνατή του μνήμη κι έτσι γνωρίζει τους πάντες· αρκεί να σμιξει τα φρύδια, για να θυμηθεί κάποιον, ακόμα και ανθρώπους που τους βλέπει για πρώτη φορά, αλλά στο μεταξύ έχει ακούσει ή διαβάσει κάτι γι' αυτούς. Εμένα, λόγου χάρη, δε φαντάζομαι να με είχε δει άλλη φορά. Μολονότι τους αναγνωρίζει, πάντοτε ρωτάει σα να μην είναι και βέβαιοις. “Δεν είσαι ο Βαρνάβας;” με ρώτησε. Έπειτα συνέχισε: “Ξέρεις, φυσικά, το χωρομέτρο”. Σταμάτησε για λίγο και μετά μου είπε: “Πολύ ωραία, πηγαίνω τώρα στο Χέρενχοφ. Πες του να έρθει να με δει εκεί, θα είμαι στο δωμάτιο 15. Αλλά να έρθει αμέσως. Θα ταχτοποιήσω μερικά ζητήματα εκεί και το πρωί στις πέντε θα ξαναγυρίσω στον Πύργο. Είναι μεγάλη ανάγκη να του μιλήσω”».

Ξαφνικά ο Ιερεμίας απομακρύνθηκε τρέχοντας. Από τη συγκίνηση του, ο Βαρνάβας δεν τον είχε προσέξει ως τη στιγμή εκείνη και ρώτησε τον Κ. απότομα: «Πού είναι ο Ιερεμίας;» «Πάει στον Ερλάνγκερ, να με προλάβει» είπε ο Κ. και έτρεξε πίσω από τον Ιερεμία· τον πρόλαβε, τον έπιασε από το χέρι και του είπε: «Θέλεις τη Φρόιντα, ε; Κι εγώ το ίδιο, θα πάμε λοιπόν μαζί».

Μπροστά στο θεοσκότεινο Χέρενχοφ μερικοί άντρες περιέμεναν, ενώ δυο τρεις κρατούσαν φανάρια που φώτιζαν μερικά πρόσωπα. Ανάμεσά τους, ο Κ. μπόρεσε μόνο έναν να ξεχωρίσει, τον Γκέρστεκερ, τον αμαξά, που τον χαιρέτησε με την ερώτηση: «Ακόμα στο χωριό είσαι;» «Ναι» απάντησε ο Κ. «Μένω εδώ για πάντα». «Και τι με νοιάζει;» είπε ο Γκέρστεκερ, βήχοντας δυνατά· έπειτα στράφηκε στους άλλους.

Φάνηκε πως όλοι περιέμεναν τον Ερλάνγκερ, που στο μεταξύ είχε

ήδη φτάσει, αλλά πριν τους δεχτεί είχε συνεργασία με τον Μόμου. Όλοι μουρμούριζαν, γιατί δεν τους άφηναν να περιμένουν μέσα κι ήταν αναγκασμένοι να στέκονται έξω στο χιόνι. Βέβαια δεν έκανε πολύ κρύο, αλλά η συμπεριφορά τους αυτή έδειχνε πως δεν ενδιαφέρονταν γι' αυτούς καθόλου, κι έτσι τους κρατούσαν έξω, μέσα στη νύχτα, ώρες ολόκληρες. Οπωσδήποτε ο Ερλάνγκερ δεν είχε καμιά ευθύνη, γιατί ήταν πολύ εξυπηρετικός· δεν ήξερε πως γινόταν αυτό το πράγμα κι ασφαλώς, αν το μάθαινε, θα στενοχωριόταν πολύ. Όλο το πρόβλημα το δημιουργούσε η ξενοδόχα, που εξαιτίας της νοσηρής ιδιοσυγκρασίας της να φαίνεται αριστοκράτισσα, δεν ήθελε να συγκεντρώνονται πολλοί στο Χέρενχοφ. «Μπορεί να 'ναι απόλυτη ανάγκη» έλεγε πάντοτε, «να έρχονται· ας έρχονται όμως ένας ένας». Με τα λόγια και τις ενέργειές της κατόρθωσε να πετάξει έξω τους ενδιαφερόμενους, αφού από το διάδρομο τους κατέβασε στη σκάλα, μετά στον προθάλαμο κι έπειτα στην μπυραρία. Αλλά και πάλι δεν έμεινε ικανοποιημένη. Γι' αυτήν ήταν αφόρητο πράγμα να την «πολιορκούν» μέσα στο ίδιο το σπίτι της· όπως έλεγε, δεν μπορούσε ακόμα να καταλάβει πως υπήρχαν άνθρωποι ενδιαφερόμενοι για τις δουλειές τους. «Λοιπόν, έξω, να λερώνουν τα σκαλιά της εξώπορτας» της είπε θυμωμένα μια μέρα ένας υπάλληλος· βρήκε την ιδέα αυτή αρκετά καλή και δε σταματούσε να τη λέει συνέχεια. Γι' αυτό έκανε το παν και σ' αυτό τη βοηθούσαν κι οι χωρικοί, για να χιστεί απέναντι ένα οίκημα, όπου θα μπορούσαν να περιμένουν οι ενδιαφερόμενοι. Πολύ θα 'θελε οι συναντήσεις και οι ανακρίσεις να γίνονταν έξω από το Χέρενχοφ, αλλά κάτι τέτοιο δεν το δέχονταν με κανέναν τρόπο οι υπάλληλοι· κι όταν οι υπάλληλοι είχαν αντίρρηση για κάτι σοβαρό, δεν μπορούσε να τους μεταπείσει εύκολα, παρ' όλο που για τα μικρά ζητήματα, χάρη στον ακούραστο και με γυναικείο τρόπο κρυμμένο ζήλο της, ασκούσε κάποια κυριαρχία πάνω τους. Έτσι η ξενοδόχα έβλεπε πως ήταν υποχρεωμένη να ανέχεται συνέχεια αυτές τις συναντήσεις και τις ανακρίσεις στο Χέρενχοφ, γιατί οι κύριοι του Πύργου δεν ήθελαν να φύγουν από κει με κανέναν τρόπο, κάθε φορά που είχαν υπηρεσία στο χωριό. Πάντοτε βιάζονταν ή κατέβαιναν στο χωριό παρά τη θέλησή τους τις περισσότερες φορές· δεν είχαν καμιά διάθεση να παραμείνουν ούτε λεπτό παραπάνω από ό,τι χρειαζόταν κι έτσι δεν μπορούσαν να χάνουν καιρό, κουβαλώντας τα έγγραφά τους σε άλ-

λο οίκημα, μόνο και μόνο για να δημιουργήσουν άνετο περιβάλλον για άλλους στο Χέρενχοφ. Οι υπάλληλοι προτιμούσαν κατά κανόνα να τελειώνουν τις δουλειές τους στην μπιραρία ή στα δωμάτιά τους και, αν ήταν δυνατόν, κατά την ώρα του φαγητού ή καθώς ήταν πλαγισμένοι, και κυρίως το πρωί, όταν δεν ήθελαν να σηκωθούν αμέσως, αλλά να μείνουν λίγο στο κρεβάτι τους. Πάντως το ζήτημα για την οικοδόμηση μιας αίθουσας αναμονής βρισκόταν σε ευνοϊκό δρόμο, αλλά αυτό ακριβώς ήταν μια πρόσθετη και μεγάλη ενόχληση για την ξενοδόχο· πολλοί γελούσαν για το πάθημά της, γιατί, εξαιτίας της αίθουσας αυτής, γίνονταν πάρα πολλές ακροάσεις κι οι διάδρομοι γέμιζαν συνέχεια.

Όσοι περιέμεναν περνούσαν την ώρα τους συζητώντας χαμηλόφωνα για τα ζητήματα αυτά. Ο Κ. απορούσε για το γεγονός ότι κανείς δε σκεφτόταν να διαμαρτυρηθεί, που ο Ερλάνγκερ τους καλούσε τη νύχτα, παρ' όλη τη γενική δυσανεμία. Ρώτησε να μάθει, αλλά του απάντησαν όλοι, πως μόνο ευγνωμοσύνη έπρεπε να νιώθουν απέναντι στον Ερλάνγκερ που ερχόταν στο χωριό από την καλή του θέληση και την υψηλή του προσήλωση στο καθήκον. Θα μπορούσε, όπως άλλωστε το υπαγόρευαν οι κανονισμοί, να στείλει κάποιον υπογραμματέα για να συντάσσει πρακτικά. Εντούτοις ο Ερλάνγκερ ήθελε να τα δει και να τα ακούσει μόνος του· για να γίνει όμως κάτι τέτοιο έπρεπε να θυσιάζει τις νύχτες του, γιατί το υπηρεσιακό του πρόγραμμα δεν προέβλεπε χρόνο για ταξίδια στο χωριό. Ο Κ. όμως διαφώνησε, λέγοντας πως ακόμα κι ο Κλαμ ερχόταν ημέρα στο χωριό, κι έμενε μάλιστα, μερικές φορές, αρκετές μέρες. Ο Ερλάνγκερ λοιπόν, ένας απλός γραμματέας, ήταν πιο απαραίτητος στον Πύργο; Μερικοί γέλασαν με καλή διάθεση κι άλλοι έμειναν αμήχανοι και σιωπηλοί που τελικά κυριάρχησαν, κι έτσι ο Κ. δεν πήρε καμιά απάντηση. Μόνο κάποιος, αρκετά δισταχτικά, του είπε πως ο Κλαμ ήταν το ίδιο απαραίτητος στον Πύργο και στο χωριό.

Σε λίγο άνοιξε η εξώπορτα και φάνηκε ο Μόμους με δυο υπηρέτες, που κρατούσαν φανάρια. «Ο κύριος Ερλάνγκερ θα δεχτεί πρώτα τον Γκέρστεκερ και τον Κ.» είπε. «Είναι εδώ;» Φώναξαν κι οι δυο τους πως είναι παρόντες, αλλά πριν βγουν μπροστά, πρόβαλε ο Ιερεμίας και γλίτωσε αμέσως στο διάδρομο, λέγοντας πως είναι καμαριέρης. Ο Μόμους του χάιδεψε την πλάτη χαμογελώντας και ο Ιερεμίας χάθηκε μέσα. «Πρέπει να τον προσέχω περισσότερο» σκέφτη-

κε ο Κ., ενώ συνάμα φοβόταν πως ο Αρθούρος ίσως ήταν πιο επικίνδυνος εκεί πάνω στον Πύργο με τις ραδιουργίες του. Ίσως μάλιστα να 'ταν προτιμότερο να τους είχε βοηθούς και να τον ενοχλούν, παρά να περιφέρονται εδώ κι εκεί, χωρίς επιτήρηση, και να επιδίδονται στις ραδιουργίες που ήξεραν να μετέρχονται πολύ επιτήδεια.

Ο Κ. περνούσε δίπλα από τον Μόμους που, μόλις τον αντίκρισε, σκίρτησε παραξένα σα να τον είχε αναγνωρίσει μόλις εκείνη τη στιγμή. «Α, ο κύριος χωρομέτρης!» είπε. «Ενώ ήταν τόσο απρόθυμος να εξεταστεί, τώρα τρέχει. Πιο εύκολα θα ξεμπλέκατε, αν δεχόσασταν να σας εξετάσω εγώ. Πράγματι, είναι δύσκολο να διαλέξεις την ορθή στιγμή για εξέταση». Ο Κ. θέλησε να σταθεί, για να δώσει μιαν απάντηση, αλλά ο Μόμους του φώναξε: «Γρήγορα! Γρήγορα! Τότε ήθελα τις απαντήσεις, όχι τώρα». Ο Κ. όμως αρκετά πειραγμένος απάντησε: «Μόνο τους εαυτούς σας σκέφτεστε· ποτέ μου δε θα απαντούσα, όπως το ίδιο θα κάνω και τώρα, σε κάποιον μόνο και μόνο για την εξουσία του». Ο Μόμους απάντησε: «Ποιον λοιπόν να σκεφτόμαστε; Ποιος άλλος είναι εδώ; Μπρος, πηγαίνετε!»

Ένας υπηρέτης τους σταμάτησε στον προθάλαμο και τους πήρε για να τους οδηγήσει από το δρόμο εκείνο που ήξερε ο Κ. Διέσχισαν την αυλή, πέρασαν την είσοδο και μετά μήκαν σ' ένα χαμηλό διάδρομο που κατηφόριζε λίγο. Οπωσδήποτε τα πάνω πατώματα ήταν μάλλον για τους ανώτερους υπαλλήλους· οι γραμματείς όμως είχαν τα δωμάτιά τους σ' αυτό το διάδρομο, κι ο ίδιος ο Ερλάνγκερ, μολονότι ήταν ανώτερος γραμματέας. Εκεί ο υπηρέτης έσβησε το φανάρι του, γιατί ο διάδρομος είχε πολλά φώτα. Έβλεπε μικρούς χώρους και μικρά πράγματα, αλλά όλα τοποθετημένα με άριστο τρόπο· γινόταν πολύ καλή αξιοποίηση του χώρου. Ο διάδρομος ήταν τόσο ψηλός, όσο να μπορεί κανείς να βαδίζει, χωρίς να σκύβει. Και στις δυο αντικριστές πλευρές, οι πόρτες ήταν σχεδόν κολημένες· οι μεσότοιχοι δεν έφταναν ως την οροφή, για να γίνεται ο αερισμός, γιατί σ' αυτόν το χαμηλό, σαν υπόγειο, διάδρομο τα μικρά δωμάτια δε θα είχαν παράθυρα. Οι τοίχοι αυτοί είχαν ένα σοβαρό μειονέκτημα· επέτρεπαν να επικρατεί μεγάλος θόρυβος στο διάδρομο και τα δωμάτια. Πολλά απ' αυτά ήταν ήδη κατειλημμένα· στα περισσότερα οι ένοικοι ήταν ακόμα στο πόδι· ακούγονταν φωνές, σφυροκοπήματα και τσουνγκρίσματα από ποτήρια. Πάντως δεν υπήρχε κανένας ιδιαίτερος τόνος διασκέδα-

σης. Οι φωνές ήταν βραχνές· τότε τότε ξεχώριζες με δυσκολία καμιά λέξη· δε γίνονταν συζητήσεις· ίσως κάποιος υπαγόρευε και διάβαζε φωναχτά. Και από τα δωμάτια ακόμα, απ' όπου προέρχονταν τα χτυπήματα των ποτηριών και των πιάτων, δεν έφτανε ούτε λέξη· τα σφυροκοπήματα υπενθύμισαν στον Κ. αυτό που του είχαν πει, πως μερικοί υπάλληλοι ασχολούνταν με την ξυλοτεχνία, κάνοντας διάφορα μοντέλα μηχανών, για να συνέλθουν από την κόπωση της πνευματικής εργασίας. Ο διάδρομος ήταν έρημος· μόνο ένας κύριος καθόταν μπροστά σε μια πόρτα· ήταν χλομός, λιγνός και φορούσε μια γούνα, απ' όπου φαίνονταν οι πιτζάμες του. Ίσως στο δωμάτιό του η ατμόσφαιρα να 'ταν πνιγερή και γι' αυτό βγήκε έξω, κάθισε εκεί και διάβαζε εφημερίδα, όχι όμως πολύ προσεχτικά. Κάθε τόσο χασιμουριόταν κι άφηνε το διάβασμα, έπειτα έσκυβε και παρατηρούσε το βάθος του διαδρόμου· πιθανό να περίμενε κάποιον ενδιαφερόμενο που τον είχε φωνάξει, αλλά αυτός το είχε ξεχάσει. Καθώς τον προσπέρασαν, ο υπηρέτης είτε στον Γκέροστεκερ: «Αυτός είναι ο Πιντογκάουερ». Ο Γκέροστεκερ έκανε ένα νόημα με το κεφάλι: «Είχε καιρό να φανεί κάτω» είπε. «Πάρα πολύ καιρό» απάντησε συμφωνώντας ο υπηρέτης.

Τελικά στάθηκαν μπροστά σε μια πόρτα που ήταν ακριβώς όπως οι άλλες· πάντως πίσω απ' αυτήν, όπως τους είπε ο υπηρέτης, βρισκόταν ο Ερλάνγκερ. Ο υπηρέτης είτε στον Κ. να τον σηκώσει στις πλάτες του κι έριξε από πάνω μια ματιά στο δωμάτιο. «Έχει ξαπλώσει στο κρεβάτι» είπε ο υπηρέτης καθώς κατέβαινε. «Είναι πάντως με τα ρούχα· νομίζω πως κοιμάται. Αρκετές φορές τον ρίχνει κάτω η κούραση, γιατί εδώ στο χωριό αλλάζει περιβάλλον και συνήθειες. Πρέπει λοιπόν να τον περιμένουμε. Σαν ξυπνήσει, θα χτυπήσει το κουδούνι. Μερικές φορές όμως κοιμήθηκε τόσο πολύ, που εξάντλησε όλο το διάστημα της παραμονής του στο χωριό. Πρέπει να σημειωθεί όμως πως η δουλειά του εδώ στο χωριό είναι εθελοντική». «Καλύτερα να κοιμηθεί ώς το τέλος» είπε ο Γκέροστεκερ, «γιατί αν μετά τον ύπνο του απομένει λίγος χρόνος, εκνευρίζεται και κάνει πολύ βιαστικά τις δουλειές του, ώστε δεν προλαβαίνει κανείς να του πει λέξη». «Θα συμφωνήσετε τα μεταφορικά για το νέο κτίριο;» ρώτησε ο υπηρέτης. Ο Γκέροστεκερ έκανε ένα νόημα που έδειχνε πως γι' αυτό ήρθε, πήρε έπειτα τον υπηρέτη πιο πέρα και του μιλούσε χαμηλόφωνα· εντούτοις ο υπηρέτης δεν

έδειχνε να τον προσέχει· κοίταζε στο βάθος, πάνω από τον Γκέρ-
στεκερ, που τον ξεπερνούσε περισσότερο από ένα κεφάλι. Χάι-
δευε τα μαλλιά του αργά, ενώ η μορφή του γινόταν σοβαρή.

Καθώς ο Κ. κοίταζε άσκοπα γύρω του είδε ξαφνικά τη Φρίντα σε μια γωνιά του διαδρόμου. Έκανε πως δεν τον αναγνώρισε και τα μάτια της τον κοίταζαν χωρίς καμιά έκφραση· στο χέρι της κρατούσε ένα δίσκο, με αρκετά πιάτα άδεια. Ο Κ. πλησίασε τον υπηρέτη, που όσο του μιλούσε τόσο δεν του έδινε σημασία και γινόταν πιο αφηρημένος, και του είπε πως θα γύριζε σε μια στιγμή. Έτρεξε κοντά στη Φρίντα, την έφτασε και της έπιασε τους ώμους, σα να αποκτούσε ξανά κάτι δικό του. Στην αρχή της έκανε μερικές ασήμαντες ερωτήσεις, ενώ την κοίταζε επίμονα στα μάτια. Ωστόσο η Φρίντα έμεινε τέλεια αδιάφορη· για να καλύψει όμως κάποια αναστάτωση, προσπαθούσε να ταχτοποιήσει τα πιάτα πάνω στο δίσκο, λέγοντάς του: «Τι θέλεις λοιπόν εδώ; Γύρισε πίσω στις... Ναι, ξέρεις ποιες εννοώ· μόλις έφυγες από κει, το βλέπω». Ο Κ. άλλαξε αμέσως τακτική· δεν ήταν φρόνιμο να δώσει αμέσως τις εξηγήσεις και να αρχίσει από τα δυσάρεστα γι' αυτόν νέα. «Νόμιζα πως ήσουν στην μπιραρία» της είπε. Η Φρίντα τον κοίταζε με μάτια κατάπληκτα κι έπειτα πέρασε το ελεύθερο χέρι της απαλά πάνω από τα μάγουλα και το μέτωπό του. Φαινόταν σα να είχε λησμονήσει εντελώς τη μορφή του κι έκανε προσπάθεια να τη θυμηθεί· και η ματιά της είχε τη χαμένη έκφραση κάποιου που προσπαθεί να θυμηθεί. «Με πήραν πάλι στην μπιραρία» είπε τελικά πολύ αργά, σα να έλεγε κάτι ασήμαντο και συνάμα σα να ήθελε να συνεχίσει με τον Κ. μια σπουδαία συζήτηση. «Αυτή εδώ η δουλειά δεν είναι για μένα· μπορεί να την κάνει η καθεμιά, να στρώνει δηλαδή τα κρεβάτια, να χαμογελά στους πελάτες και να ανέχεται τις θρασυτητές τους ή και να τις προκαλεί ακόμα· καθεμιά μπορεί να τα κάνει αυτά· είναι δουλειά καμαριέρας. Στην μπιραρία όμως τα πράγματα είναι διαφορετικά. Μολονότι δεν έφυγα και τόσο ευγε-

νικά, με ξαναπήραν, αλλά χρειάστηκε να μιλήσουν για μένα. Ο Ξενοδόχος πάντως ευχαριστήθηκε που μίλησαν για μένα, γιατί τον διευκόλυνε να με ξαναπάρει. Τελικά χρειάστηκε να με πιέσουν, για να ξαναπάρω τη θέση. Αυτό μπορείς να το καταλάβεις, αν σκεφτείς τι σημαίνει για μένα η μπιραρία. Δέχτηκα όμως να πάρω πάλι τη θέση μου· εδώ είμαι προσωρινά. Η Πέτη μάς παρακάλεσε να μην τη διώξουμε αμέσως από την μπιραρία, γιατί αυτό θα την ντροπίαζε· της δώσαμε προθεσμία εικοσιτέσσερις ώρες, μια που είχε εργαστεί με πολύ ζήλο στην μπιραρία και τα είχε βγάλει πέρα αρκετά καλά». «Πολύ ωραία ταχτοποιήθηκαν όλα» είπε ο Κ. «Θυμάσαι που τότε άφησες την μπιραρία για χάρη μου, και τώρα που πρόκειται να παντρευτούμε γυρίζεις πίσω;» «Δε θα παντρευτούμε» είπε η Φρίντα. «Επειδή σου έκανα απιστίες;» ρώτησε ο Κ. Η Φρίντα κούνησε το κεφάλι της καταφατικά. «Άκουσε, Φρίντα» απάντησε ο Κ., «πολλές φορές έχουμε μιλήσει για τις δήθεν απιστίες μου και κάθε φορά αναγκάστηκες να παραδεχτείς πως οι υποψίες σου ήταν αβάσιμες. Τίποτα δεν άλλαξε από τη δική μου πλευρά, είμαι αθώος, όπως ήμουν στην αρχή και θέλω να παραμείνω αθώος. Κατά συνέπεια, εσύ άλλαξες με τις παρεμβάσεις άλλων ή για κάποια άλλη αιτία. Με αδικείς, όπως κι αν έχουν τα πράγματα, και μπορώ αμέσως να σου εξηγήσω την υπόθεση με τις δυο κοπέλες. Οπωσδήποτε ντρέπομαι που φτάνω σε τέτοιες λεπτομέρειες, για να υπερασπίσω τον εαυτό μου, αλλά δε γίνεται αλλιώς· για τη μία λοιπόν, τη μελαχρινή, ίσως νιώθω την ίδια αντιπάθεια, όπως εσύ· δε θέλω να έχω στενές σχέσεις μαζί της και με διευκολύνει στην προσπάθειά μου, γιατί δεν είδα τόσο κλειστό άνθρωπο όσο είναι αυτή». «Ωραία!» φώναξε η Φρίντα που έδειχνε να μιλά χωρίς να το θέλει· ο Κ. χάρηκε που έβλεπε πως η προσοχή της στρεφόταν αλλού και δεν του έλεγε όλες τις σκέψεις της. «Ωραία λοιπόν, εσύ μπορεί να τη βλέπεις κλειστή και συνάμα ισχυρίζεσαι πως το πιο αντιπαθητικό πλάσμα από όλες εκεί είναι κλειστός τύπος· όσο κι αν είναι απίστευτο, δείχνεις πως είσαι ειλικρινής· είμαι βέβαιη γι' αυτό. Η Ξενοδόχα του Πανδοχείου της Γέφυρας είπε το εξής για σένα: δεν μπορώ να τον υποφέρω, αλλά ούτε και να τον αφήσω· δεν είναι δυνατό δηλαδή να φανείς ασυγκίνητος βλέποντας ένα παιδί, που ακόμα δεν περπατάει, να κάνει προσπάθειες να πάει πολύ μακριά· πρέπει λοιπόν να παρέμ-

βεις και να τον προφυλάξεις». «Εσύ μπορείς να δώσεις προσοχή σ' αυτή τη συμβουλή» είπε ο Κ. χαμογελώντας. «Πάντως δε θέλω να γίνεται κανένας λόγος γι' αυτή την κοπέλα· για μένα δεν έχει κανένα ενδιαφέρον είτε είναι κλειστή είτε είναι αντιπαθητική». «Για ποιο λόγο τη λες κλειστή;» ρώτησε η Φρίντα επιμένοντας, ενώ ο Κ. έβρισκε το ενδιαφέρον της σαν καλό σημάδι. «Μήπως εσύ ο ίδιος το διαπίστωσες, ή προσπαθείς να κατηγορήσεις κάποιον άλλη;» «Τίποτα από τα δυο» είπε ο Κ., «απλώς τη χαρακτηρίζω έτσι από ευγνωμοσύνη, γιατί με βοηθάει να την κρατώ σε απόσταση και για το ότι δε μου λείπει τίποτα, κι έτσι μπορώ να πηγαίνω στο σπίτι· διαφορετικά θα 'ταν μεγάλη ζημιά για μένα, γιατί πρέπει να πηγαίνω εκεί, για την προκοπή και των δυο μας, όπως άλλωστε το ξέρεις πολύ καλά. Έτσι μόνο μπορώ να συζητώ με την άλλη, που της δείχνω, το ομολογώ, σεβασμό για τις ικανότητες, τη φρόνηση και την αφοσίωσή της στους άλλους, κανείς ωστόσο δε θα μπορούσε να ισχυριστεί πως είναι μια κοπέλα που σαγηνεύει». «Πάντως οι υπηρέτες έχουν διαφορετική γνώμη» απάντησε η Φρίντα. «Ναι, όπως και για πολλά άλλα ζητήματα» είπε ο Κ. «Θα βγάλεις λοιπόν συμπεράσματα για την απιστία μου από τις διαθέσεις των υπηρετών;» Η Φρίντα σώπασε· άφησε τον Κ. να της πάρει το δίσκο από τα χέρια και να τον βάλει στο πάτωμα· τον άφησε να την αγκαλιάσει και να την σεργιανάει πάνω κάτω μέσα στο διάδρομο. «Δεν ξέρεις τι θα πει πίστη» είπε η Φρίντα μαζεύοντας το κορμί της στο άγγιγμα του Κ. «Εκείνο που έχει σημασία δεν είναι ποιες ακριβώς σχέσεις έχεις με την κοπέλα· και μόνο που πηγαίνεις και γυρίζεις με τη μυρωδιά της κουζίνας τους στα ρούχα σου, αυτό είναι για μένα μεγάλη ταπείνωση. Έπειτα φεύγεις από το σχολείο κρυφά και τρέχοντας, χωρίς να πεις ούτε μια λέξη, και μένεις μαζί τους μισή νύχτα· κι όταν σε γυρεύουν, επιτρέπεις σ' αυτές να αρνούνται την επίσκεψή σου στο σπίτι και μάλιστα επίμονα, ιδίως αυτή η πολύ κλειστή κοπέλα. Και μετά το σκάζεις από το σπίτι, παίρνοντας προφυλάξεις, για να υπερασπιστείς το τίμιο όνομά τους· αλλά γι' αυτό ας μη γίνεται λόγος». «Πολύ σωστά» είπε ο Κ., «ας μη γίνεται λόγος γι' αυτό, Φρίντα. Άλλωστε τι άλλο να πούμε; Ξέρεις γιατί είμαι υποχρεωμένος να πηγαίνω σε κείνο το σπίτι. Δεν το κάνω πολύ εύκολα, εντούτοις ξεπερνώ τους δισταγμούς μου. Σε παρακαλώ, μη μου φέρνεις κι άλλα εμπόδια. Απόψε, λόγου χάρη, είπα να

τρέξω ως εκεί, γιατί περίμενα ένα πολύ σπουδαίο μήνυμα από τον Βαρνάβα που έπρεπε να το είχα πάρει από καιρό. Δεν τον βρήκα: μου είπαν πως τον περίμεναν να γυρίσει γρήγορα, έτσι με διαβεβαίωσαν κι εγώ το θεώρησα πολύ πιθανό. Εξάλλου δεν ήθελα να έρθει στο σχολείο για να μην προσβληθείς με την παρουσία του. Με τις ώρες περίμενα και δυστυχώς δεν ήρθε· αλλά ήρθε κάποιος άλλος, ένα μισητό πρόσωπο. Δεν ήθελα να με κατασκοπεύει ένα τέτοιο πρόσωπο και ξέφυγα από το διπλανό κήπο· αλλά ούτε και είχα τέτοια πρόθεση να κρυφτώ απ' αυτόν κι έτσι μόλις βγήκα πήγα αμέσως καταπάνω του, κρατώντας μια πολύ όμορφη βέργα από λυγαριά· αυτό το παραδέχομαι. Αυτό είναι όλο κι όλο, χωρίς να υπάρχει τίποτα άλλο που θα μπορούσαμε να πούμε. Αλλά ποια σημασία έχει η ιστορία με τους βοηθούς, που αηδιάζω να τους αναφέρω, όπως συμβαίνει με σένα στην περίπτωση της οικογένειάς αυτής; Κάνε τώρα σύγκριση ανάμεσα στη σχέση σου με τους βοηθούς και τη σχέση μου με την οικογένεια του Βαρνάβα. Εγώ προσωπικά σε καταλαβαίνω, όπως και την απέχθειά σου για την οικογένεια αυτή, αλλά μόνο για χάρη του μέλλοντός μας πηγαίνω να τους βλέπω, πολλές φορές μάλιστα τους εκμεταλλεύομαι και τους μαλώνω. Εσύ όμως και οι βοηθοί! Ποτέ δεν το αρνήθηκες πως σου ρίχνονταν και, κατά κάποιο τρόπο, είτες πως τους συμπαθείς. Δε θύμωσα μαζί σου· κατανοώ πως αυτό για σένα ήταν ανώτερο από τις δυνάμεις σου και δεν μπορούσες να μετρηθείς μαζί τους· εγώ ήμουν ευχαριστημένος που έδειχνες κάποια αντίσταση και σε βοήθησα να αντισταθείς περισσότερο· αλλά σαν έλειψα μόνο για λίγες ώρες, αφού εμπιστεύτηκα την πίστη σου για μένα, κι αφού βέβαια πίστεψα πως ήσουν ασφαλισμένη, μετά το διώξιμο των βοηθών και την πρόνοιά μου να κλειδώσω καλά τις πόρτες, έγινε το κακό. Φαίνεται όμως πως εξακολούθη να υποτιμώ τους βοηθούς, γιατί στην απουσία μου αυτή, ήταν αρκετή η εμφάνιση του Ιερεμία, ενός άρρωστου και γερασμένου ανθρώπου, στο παράθυρό σου κατά αναίσχυντο τρόπο. Για όλα αυτά λοιπόν με υποδέχεσαι έτσι κι αρνείσαι να γίνει ο γάμος μας. Κατά συνέπεια, ενώ εγώ έχω όλο το δικαίωμα να σε κατηγορήσω, δεν το κάνω». Ο Κ. πάλι νόμισε πως θα 'ταν καλό να διασκεδάσει ακόμα λίγο την προσοχή της Φρίντας και της ζήτησε να του φέρει κάτι να φάει, γιατί από το μεσημέρι δεν είχε φάει τίποτα. Κάλπως ανακου-

φίσηκε η Φρίντα, κι έτρεξε αμέσως να του φέρει κάτι να φάει, αλλά δεν πήγε προς το μέρος της κουζίνας, όπως περίμενε ο Κ., αλλά κατεβαίνοντας μερικά σκαλιά προς τα αριστερά. Σε λίγο του έφερε ένα πιάτο με κομμάτια κρέας και ένα μπουκάλι κρασί· έβλεπες πάντως πως ήταν υπολείμματα που τα είχε τοποθετήσει στο πιάτο ξανά με προσοχή, για να μη φαίνονται τι ήταν· υπήρχαν ολόκληρες πέτσες από λουκάνικα και το μπουκάλι είχε κρασί κατὰ το ένα τέταρτο. Ο Κ. δεν είπε τίποτα και έπεσε στο φαγητό με εξαιρετική όρεξη. «Πήγες στην κουζίνα;» τη ρώτησε. «Όχι, στο δωμάτιό μου» του είπε. «Ξέρεις, εκεί είναι το δωμάτιό μου». «Θα μπορούσες φυσικά να με πάρεις μαζί σου» είπε ο Κ., «θα κατεβώ, να φάω εκεί». «Θα σου φέρω καρέκλα» είπε η Φρίντα, κάνοντας να φύγει. «Ευχαριστώ» είπε ο Κ. και της έπιασε το χέρι, «δε θα κατεβώ κι ούτε θέλω καρέκλα». Η Φρίντα δεν έδωσε σημασία στο χέρι του Κ. που έσφιγγε το δικό της· έσκυψε το κεφάλι και δάγκωσε τα χείλια της. «Εκεί κάτω είναι, μήπως δεν το κατάλαβες;» είπε. «Είναι στο κρεβάτι μου· ξεπάγιασε έξω και δεν έφαγε καθόλου. Κατά βάθος δική σου είναι η ευθύνη· αν δεν έδιωχνες τους βοηθούς και δεν πήγαινες σ' αυτούς τους ανθρώπους, τώρα θα βρισκόμασταν ήσυχοι στο σχολείο. Εσύ ο ίδιος κατέστρεψες την ευτυχία μας. Ή μήπως πιστεύεις πως ο Ιερεμίας θα μπορούσε να με καταφέρει, όσο ήταν στην υπηρεσία; Αν ναι, δεν έχεις καταλάβει ποια πειθαρχία επικρατεί εδώ. Βέβαια, με ήθελε, υπέφερε, με κοίταζε, αλλά όλα αυτά έμοιαζαν με το παιχνίδι του πεινασμένου σκυλιού που τριγυρίζει, αλλά δεν τολμά να πηδήσει πάνω στο τραπέζι. Και με μένα το ίδιο γινόταν· μου ήταν αγαπητός ακόμα από τα παιδικά μας χρόνια, σαν παίζαμε στην πλαγιά του Πύργου· ωραία ήταν η εποχή εκείνη, κι αλήθεια ποτέ δε με ρώτησες μια φορά για τα περασμένα. Όλα αυτά εντούτοις δεν έπαιζαν κανένα ρόλο, αφού ο Ιερεμίας ήταν δέσμιος της υπηρεσίας κι εφόσον εγώ ήξερα ποιο ήταν το καθήκον μου, μια που θα γινόμουν γυναίκα σου. Εσύ όμως έδιωξες τους βοηθούς και συνάμα ήσουν περηφάνος, σα να είχες κάνει δικό μου θέλημα. Φαίνεται λοιπόν πως πέτυχε το σχέδιό σου μόνο από μια άποψη· έδιωξες τον Αρθούρο, αλλά μόνο προσωρινά· αυτός είναι ευαίσθητος και δεν έχει το πείσμα του Ιερεμιά, που δεν αποθαρρύνεται μπροστά σε κανένα εμπόδιο· έπειτα τον σακάτεψες με τη γροθιά σου εκείνη τη νύχτα,

δίνοντας ακόμα ένα χτύπημα στην ευτυχία μας. Έτρεξε λοιπόν στον Πύργο για να παραπονεθεί: πάντως έφυγε προσωρινά, έστω κι αν γυρίσει. Αλλά ο Ιερεμίας έμεινε. Σαν είναι υπηρεσία, φοβάται ακόμα και τη ματιά του κυρίου του, αλλά έξω από την υπηρεσία είναι απρόμητος. Ήρθε λοιπόν και με πήρε: εσύ με είχες εγκαταλείψει κι αυτός, ο παλιός μου φίλος, με τράβηξε και δεν μπόρεσα να αντισταθώ. Εγώ δεν άνοιξα την πόρτα του σχολείου, αλλά έσπασε το παράθυρο και με πήρε. Τρέξαμε αμέσως εδώ: ο ξενοδόχος τον συμπαθεί κι οι πελάτες θα 'θελαν έναν τέτοιο καμαριέρι κι έτσι μας πήρε εδώ: έχουμε το ίδιο δωμάτιο, εκείνο δεν είναι μόνο δικό μου». «Παρ' όλα αυτά» είπε ο Κ. «δε μετανιώνω διόλου που έδωξα τους βοηθούς από την υπηρεσία. Γιατί, αν όλα είναι όπως μου τα είπες, και η δική σου στάση καθοριζόταν από τους βοηθούς, που είναι υπηρέτες, τότε καλά που τελείωσαν. Δεν μπορούσα να είμαι βέβαιος για μια ευτυχισμένη έγγαμη ζωή, ανάμεσα σε δυο αρπαχτικά ζώα, που μόνο το μαστίγιο τους σωφρονίζει. Έτσι μπορώ να νιώθω ευγνωμοσύνη σ' αυτή την οικογένεια, που άθελά της έπαιξε ένα ρόλο στο χωρισμό μας». Σώπασαν, κι οι δυο τους βημάτιζαν πάλι πάνω κάτω, χωρίς να ξέρει κανείς ποιος έδινε το σύνθημα για την πρώτη κίνηση. Η Φρίντα, έτσι που ήταν κοντά του, ήταν αρκετά δυσανεκτή που ο Κ. της έπιασε ξανά το χέρι. «Όλα λοιπόν είναι εντάξει» άρχισε πάλι ο Κ., «μπορούμε να αποχαιρετιστούμε: εσύ να πας στον Ιερεμία σου που θα 'ναι ξεπαιγασμένος, επειδή τον κυνήγησα στον κήπο κι εσύ τον άφησες μάλλον για πολλή ώρα, κι εγώ να πάω πίσω στο έρημο σχολείο ή κάπου αλλού, αν δε με δέχονται πια στο σχολείο, χωρίς σένα. Πάντως έχω ακόμα μερικούς δισταγμούς, γιατί αμφιβάλλω για όσα μου είπες, και μάλιστα αρκετά δικαιολογημένα. Νομίζω πως δεν κρίνεις σωστά τον Ιερεμία. Κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του βρισκόταν στα πόδια σου κι αργότερα δε θα τον εμπόδιζε το υπηρεσιακό του καθήκον, να σου ριχτεί στα σοβαρά. Τώρα όμως τα πράγματα είναι διαφορετικά, γιατί δεν ανήκει στην υπηρεσία. Λυπάμαι πολύ που σου δίνω αυτές τις εξηγήσεις: εφόσον δεν είσαι πια η μνηστή του κυρίου του, δε θα νιώθει τον ίδιο πειρασμό για σένα. Βέβαια, είσαι η φίλη των παιδικών του χρόνων, αλλά όπως ακριβώς τον γνώρισα πραγματικά απόψε κατά τη συζήτησή μας, δε δίνει μεγάλη σημασία σε τέτοια πράγματα. Εσύ βέβαια τον

βρίσκεις άνθρωπο με ζωντάνια αλλά δεν ξέρω γιατί· αντίθετα, εγώ νομίζω πως είναι τύπος ψυχρός. Από τον Γκάλατερ είχε πάρει μερικές εντολές σχετικά με τη δική μου ζωή εδώ στο χωριό· αυτές τις εντολές, που δεν ήταν ευνοϊκές για μένα, προσπάθησε να τις φέρει σε πέρας με πάθος· αυτό το παραδέχομαι και δεν το θεωρώ τόσο σπάνιο· μια από τις εντολές αυτές ήταν να διαλύσει το δεσμό μας· δοκίμασε διάφορα μέσα, ένα απ' αυτά ήταν να σε παρασύρει με τις λάγνες ματιές του και άλλο, στο οποίο τον βοήθησε οπωσδήποτε η ξενοδόχα, να πλάθει διάφορα παραμύθια για την απιστία μου· πέτυχε λοιπόν ο Ιερεμίας κι ίσως στην επιτυχία αυτή να τον βοήθησε κι η ανάμνηση του Κλαμ που μάλλον συνδέθηκε μαζί του. Βέβαια, έχασε τη θέση του, αλλά ακριβώς τότε που δεν τη χρειαζόταν, γιατί την ίδια στιγμή πληρώθηκε για τους κόπους του· σε άρπαξε από το σχολείο κι αυτό ήταν το τέλος της αποστολής του· από τότε που έχασε το πάθος στην υπηρεσία του, νιώθει ανία· θα προτιμούσε να βρίσκεται στη θέση του Αρθούρου, που πάνω στον Πύργο δεν υποβάλλει καμιά μήνυση, αλλά δέχεται τους επαίνους κι ετοιμάζεται για νέα έργα. Ο Ιερεμίας έμεινε εδώ, γιατί κάποιος έπρεπε να παρακολουθήσει τη συνέχεια της υπόθεσης. Ο ρόλος που έχει, να σε φροντίζει, του είναι πολύ ανυπόφορος. Για σένα, όπως μου το ομολόγησε, δεν αισθάνεται καμιά αγάπη. Βέβαια, σε σέβεται, ως πρώην ερωμένη του Κλαμ, κι οπωσδήποτε θέλει να έρχεται στο κρεβάτι σου και να νιώθει λίγο σαν Κλαμ, αλλά όλα εδώ τελειώνουν· εσύ δεν είσαι τίποτα γι' αυτόν και το ότι σου εξασφάλισε στέγη εδώ, σήμανε τον επίλογο του έργου του· για να μην ανησυχήσεις λοιπόν, έμενε προσωρινά μαζί σου και θα φύγει, θα λάβει νέα αποστολή από τον Πύργο κι αφού γίνει καλά από τα ξεπαγιάσματα». «Γιατί τον συκοφαντείς;» ρώτησε η Φρίντα, χτυπώντας τις μικροσκοπικές της γροθιές. «Καθόλου» απάντησε ο Κ. «Δε θέλω να τον συκοφαντήσω. Πιθανόν όμως να τον αδικώ. Όσα σου είπα δεν είναι ευδιάκριτα, κι έτσι μπορεί να σχηματίζει κι άλλες γνώμες γι' αυτόν. Γιατί όμως να συκοφαντήσω τον Ιερεμία; Αν ήταν ανάγκη να τον συκοφαντήσω κι αν ήταν η συκοφαντία το πιο κατάλληλο μέσο, δε θα δίσταζα να το κάνω, εφόσον όμως θα σκόπευα να αποσπάσω την αγάπη σου. Κανείς δε θα με κατηγορούσε, γιατί είναι σε πολύ καλύτερη θέση από μένα κι εγώ στηρίζομαι μόνο στα δικά μου μέσα· έτσι θα μου επιτρεπόταν και λίγη συκοφα-

ντία. Θα 'ταν κάτι, σα μια αθώα ενέργεια, αλλά μάταιο μέσο για άμυνα. Κάτω λοιπόν τις γροθιές σου». Και αμέσως ο Κ. πήρε το χέρι της Φρίντας στο δικό του. Η Φρίντα προσπάθησε να το πάρει πίσω, μ' ένα χαμόγελο, όχι όμως και τόσο δυνατά. «Έπειτα δεν τη χρειάζομαι τη συκοφαντία» συνέχισε ο Κ., «γιατί δεν τον αγαπάς, έχεις την εντύπωση πως τον αγαπάς και φυσικά θα με ευγνωμονείς, αν σε γλιτώσω από μια τέτοια ανταπάτη. Είναι πολύ λογικό σκέψου, πως αν κάποιος ήθελε να σε αποσπάσει από μένα, αλλά χωρίς να χρησιμοποιήσει βία, με κανένα άλλο μέσο δεν μπορούσε να το πετύχει, παρά μόνο με τους βοηθούς. Εξωτερικά λοιπόν ήταν δυο καλά παιδιά, ξέγνοιαστα, με ευθυμία, χωρίς ευθύνες: έπεσαν ουρανοκατέβητα από τον Πύργο και μαζί τους πολλές ακράτητες αναμνήσεις. Όλα ήταν πολύ ελκυστικά πράγματα, αφού εγώ ήμουν και κάτι το πέρα για πέρα αντίθετο: συνεχώς κυνηγώ τις υποθέσεις μου, μπερδεμένες πολύ, αφού χρησιμοποιώ και ανθρώπους, αντιπαθητικούς κατ' εσέ, πράγμα που και εσύ μου το παρατήρησες, παρ' όλη την αθωότητά μου. Όλο λοιπόν το ζήτημα ήταν μια βρόμικη και συνάμα πολύ έξυπνη εκμετάλλευση των τρωτών σημείων του δεσμού μας. Όλες οι σχέσεις έχουν αδυναμίες, ακόμα και η δική μας. Σμίξαμε, από δυο τελείως διαφορετικούς κόσμους κι αφού γνωριστήκαμε, η ζωή του καθενός έπρεπε να είναι διαφορετική από του άλλου: ακόμα νιώθουμε αβεβαιότητα κι όλα είναι πολύ καινούργια. Φυσικά δε μιλάω για τον εαυτό μου: εγώ δεν έχω και τόση μεγάλη ανάγκη: γιατί εγώ βγήκα κερδισμένος κι έγινα πιο πλούσιος από τη στιγμή που με κοίταξες και δεν είναι καθόλου δύσκολο να συνηθίζει κανείς στα πλούτη του. Εσύ όμως, εκτός από τόσα άλλα, έφυγες από τον Κλαμ: δεν ξέρω πώς να εκτιμήσω τον πόνο που σου στοίχισε ο χωρισμός: αλλά με τον καιρό σχημάτισα μια αμυδρή ιδέα: είχες χάσει τον εαυτό σου, ήσουν κλοτσοσκούφι, παρ' όλο που ήθελα να σε βοηθήσω. Δεν ήμουν πάντοτε παρών αλλά κι όσες φορές ήμουν, εσύ ρέμβαζες με τα όνειρά σου, βυθισμένα σε δυνάμεις, όπως είναι λόγου χάρη η επιρροή της Ξενοδόχας. Υπήρχαν λοιπόν ώρες που έφευγες από μένα, πήγαινες πολύ μακριά: σα φτωχό παιδί λαχταρούσες, με έναν ακαθόριστο κι ανερμήνευτο τρόπο, αόριστες καταστάσεις, και τις ώρες των ερωτικών σου ρεμβασμών αρκούσε να παρουσιαστεί μπροστά σου ο πρώτος, κάπως υποφερτός άντρας, για να χά-

σεις το μυαλό σου και να πιστέψεις πως την τωρινή πραγματική σου ζωή τη συγκροτούσαν ψευδαισθήσεις, φευγαλέα όνειρα, φαντάσματα, παλιές αναμνήσεις, περασμένες στιγμές μιας μακρινής ζωής. Έκανες σφάλματα, Φρίντα· αν εξετάσουμε καλά τα πράγματα, κανένα εμπόδιο δεν υπήρχε για την ένωσή μας, εκτός από αυτά που ανέφερα. Έλα λοιπόν στα λογικά σου. Ακόμα κι αν νόμιζες πως τους βοηθούς τους είχε στείλει ο Κλαμ· είναι πλάνη πέρα για πέρα· τους είχε στείλει ο Γκάλατερ· ακόμα κι αν σε σαγήνεψαν με την πλάνη αυτή, πρέπει να καταλάβεις πως δεν είναι παρά δυο αλήτες, όπως οι υπηρέτες του στάβλου και συνάμα υπάρχουν και μια διαφορά· δεν είναι τόσο υγιείς όσο εκείνοι· λίγος καθαρός αέρας τους αρρωσταίνει και τους πετάει στο κρεβάτι, που μπορώ να πω πως το μυρίζονται εύκολα με την ικανότητα ενός αυλοκόλακα. Οι βοηθοί κατάφεραν με τα αναιδή αστεία τους και την προστυχιά τους να σε κάνουν να νομίσεις πως έχουν στοιχεία του Κλαμ, όπως ακριβώς συμβαίνει σε κάποιον που νομίζει πως έχασε ένα πολύτιμο πετράδι και ψάχνει εκεί, ενώ δεν μπορεί να το βρει, έστω κι αν δεν είναι εκεί». Η Φρίντα είχε γείρει το κεφάλι της στον ώμο του Κ. Τώρα βηματίζαν αγκαλιασμένοι κι αμίλητοι. «Αν» είτε η Φρίντα σε λίγο, με ένα αργό, ήσυχο και σχεδόν γαλήνιο ρυθμό, σα να γνώριζε πως μόνο εκείνη η ανάπαυση, η πολύ μικρή, πάνω στον ώμο του Κ. ήταν όλο κι όλο κι ήθελε να τη χορτάσει, «αν φεύγαμε τότε κάπου, την ίδια νύχτα, θα είχαμε πάντοτε την ησυχία, αιώνια μαζί· το χέρι σου θα έπιανε διαρκώς το δικό μου. Αχ, πόσο νιώθω χαμένη, πόσο σε έχω ανάγκη! Από τότε που σε γνώρισα, πίστεψέ με, είσαι το μοναδικό μου όνειρο και η παρούσά σου το μοναδικό στήριγμα. Δε θέλω τίποτα άλλο».

Εκείνη τη στιγμή κάποιος φώναξε από το διάδρομο· ήταν ο Ιερεμίας που στεκόταν στο πρώτο σκαλοπάτι της μικρής σκάλας· φορούσε μόνο το πουνάμισο, αλλά πάνω του είχε ριξει ένα σάλι της Φρίντας. Τα μαλλιά του ήταν ανακατωμένα, το αραιό του γενάκι ίσιο σα μουσκεμένο, φαινόταν έτοιμο να στάξει· τα μάτια του ήταν θλιμμένα, ικετευτικά και τεντωμένα με πολλή αγριότητα· τα μάγουλά του ήταν ρουφηγμένα και ξαναμμένα, αλλά άτονα· τα ξεγυμνωμένα πόδια του έτρεμαν από το κρύο κι ήταν σα να σπάραζαν, ακόμα και τα κρόσσια στο σάλι. Έτσι καθώς στεκόταν έμοιαζε με άρρωστο που το είχε βάλει στα πόδια, φεύγοντας από νοσο-

κομείο, και δεν είχε κανείς να κάνει τίποτα άλλο παρά να τον ξαναπάει στο κρεβάτι του. Έτσι ένωσε και η Φρίντα που ξέφυγε αμέσως από τον Κ. και πήγε δίπλα στον Ιερεμία. Η παρουσία της, η φροντίδα της, καθώς τον τύλιγε πιο σφιχτά με το σάλι της, κι η προσπάθειά της να τον κάνει να γυρίσει πίσω στο κρεβάτι, του έδωσαν δύναμη και μόλις τώρα πρόσεξε τον Κ. «Α, ο κύριος χωρομέτρης!» είπε χαϊδεύοντας το μάγουλο της Φρίντας, προφανώς για να την κάνει να του επιτρέψει να μιλήσει περισσότερο. «Με συγχωρείτε για την ενόχληση· πάντως δικαιολογούμαι, γιατί δεν είμαι καθόλου καλά. Αισθάνομαι να 'χω πυρετό, πρέπει να πιω κάτι ζεστό για να ιδρώσω. Εκείνα τα απαίσια κάγκελα του σχολείου θα τα θυμάμαι όσο ζω· να σκεφτείτε πως μετά ήμουν αναγκασμένος να ξεπαγιάσω, τρέχοντας όλη τη νύχτα. Θυσιάζουμε πολλές φορές την υγεία μας, χωρίς να το καταλάβουμε και για ασήμαντα ζητήματα. Όσο για σας, κύριε χωρομέτρη, θέλω να σας πω να μη νιώθετε κανένα δισταγμό· ελάτε στο δωμάτιό μου, να επισκεφτείτε έναν άρρωστο, και ταυτόχρονα να μιλήσετε στη Φρίντα. Όταν δυο άνθρωποι, που έζησαν μαζί κι έχουν συνηθίσει στην κοινή ζωή, αποχαιρετιστούν, έχουν να πουν αρκετά την τελευταία στιγμή που ένας άλλος δεν μπορεί να τα κατανοήσει, κι αν ακόμα βρίσκεται ξαπλωμένος στο κρεβάτι, περιμένοντας το τσάι. Ελάτε μέσα, δε με ενοχλείτε καθόλου». «Φτάνει πια, φτάνει!» φώναξε η Φρίντα, ενώ τον τραβούσε προς το δωμάτιο. «Έχει πυρετό και παραμιλάει. Το δωμάτιο είναι δικό μου και του Ιερεμία ή καλύτερα είναι δωμάτιο αποκλειστικά δικό μου· σου απαγορεύω λοιπόν να μας ακολουθήσεις. Συνέχεια βρίσκεσαι πίσω μου. Αχ, Κ., γιατί συνέχεια με κυνηγάς; Ποτέ, μα ποτέ δε θα έρθω ξανά σε σένα· και μόνη η σκέψη με κάνει και νιώθω άσχημα και να ανατριχιάζω. Να πας στα κορίτσια σου. Κάθονται δίπλα σου, μπροστά στη φωτιά και δε φορούνε τίποτα άλλο εκτός από τις νυχτικές τους· κι αν έρθει κανείς να σε ζητήσει, τον φτύνουν. Εκεί λοιπόν, αφού σε τραβάει τόσο πολύ, θα νιώθεις άνετα. Από την αρχή έκανα το παν για να σε απομακρύνω από κει, ναι έκανα το παν, χωρίς φυσικά να πετύχω τίποτα. Τώρα όμως όλα τελείωσαν, είσαι ελεύθερος να πας· θα 'ναι για σένα μια ωραία ζωή· για τη μια ίσως χρειαστεί να ζοριστείς λιγάκι με τους υπηρέτες, αλλά για την άλλη δεν υπάρχει κανείς στον ουρανό ή στη γη που θα σου την έπαιρνε· από τώρα

ακόμα το σμίξιμό σας είναι ευλογημένο. Φυσικά, ξέρω πως όλα μπορείς να τα ανατρέψεις, αλλά τελικά τίποτα δεν ανατρέπεται. Για σκέψου, Ιερεμία, μου τα ανέτρεψε όλα!» Κι οι δυο τους κούνησαν το κεφάλι με μια αμοιβαία κατανόηση. «Άλλωστε» συνέχισε η Φρίντα, «κι αν όλα τα ανατρέψεις, δε με νοιάζει πια. Ότι γίνεται εκεί μέσα αφορά αυτούς κι αυτόν, ποτέ εμένα. Η δική μου αποστολή είναι να σε κάνω καλά, όπως ήσουν τότε, πριν σε βασανίσει για χάρη μου ο Κ.». «Λοιπόν, δε θα έρθετε, κύριε χωρομέτρη;» ρώτησε ο Ιερεμίας, αλλά η Φρίντα τον τράβηξε πια οριστικά παράμερα και δε γύρισε να κοιτάξει ξανά τον Κ. Εκεί κάτω ήταν μια πορτούλα, πιο χαμηλή και από τις πόρτες του διαδρόμου. Ο Ιερεμίας κι η Φρίντα για να περάσουν, αναγκάστηκαν να σκύψουν· πίσω εκεί αισθανόσουν πως υπήρχε φως και ζεστασιά· ακούστηκαν ψιθυριστές κουβέντες, ίσως ερωτικά λόγια, για να αναγκαστεί ο Ιερεμίας να πάει στο κρεβάτι του· έπειτα η πόρτα έκλεισε.

Τότε πρόσεξε ο Κ. πως στο διάδρομο επικρατούσε ησυχία· όχι μόνο στο σημείο, όπου βηματίζε πάνω κάτω με τη Φρίντα κι ήταν ένα κοινόχρηστο μέρος του ξενοδοχείου, αλλά και σ' όλο το μήκος του διαδρόμου με τα δωμάτια, όπου πρώτα γινόταν μεγάλος θόρυβος. Οι κύριοι λοιπόν είχαν κοιμηθεί επιτέλους. Ο Κ. ένιωθε πολύ κουρασμένος· ίσως και η ανεπιτυχής αντιμετώπιση του Ιερεμία να οφειλόταν σ' αυτή την κούραση. Θα μπορούσε, με πολύ πιο καλά αποτελέσματα, να ακολουθήσει τη μέθοδο του Ιερεμία και να δείξει κι αυτός τη φοβερή του κόπωση, να πέσει πάνω στο διάδρομο και να αποκοιμηθεί, πράγμα που θα τον ανακούφιζε αρκετά κι έπειτα θα έδινε αφορμή να τον περιποιηθούν λιγάκι. Ο Ιερεμίας ίσως μεγαλοποιούσε το κρυολόγημά του, γιατί η θλιβερή του κατάσταση ήταν μόνιμη και κανένα φάρμακο δεν τη γιάτρευε. Αλλά βέβαια η δική του αντίδραση δε θα είχε τόσο ευνοϊκά αποτελέσματα, όσο τα καμώματα του Ιερεμία· θα κέρδιζε αυτός οπωσδήποτε στην αναμέτρηση για συμπάθεια και οίκτο, όπως το ίδιο θα συνέβαινε και σε κάθε άλλη αναμέτρηση. Πάντως ο Κ. ήταν πολύ κουρασμένος, ώστε άρχισε να σκέφτεται, μήπως θα 'ταν η πιο καλή λύση να μπει σε κανένα από τα ίδια αυτά δωμάτια και να πάρει ένα βασιλικό ύπνο. Θα 'ταν άλλωστε μια γερή αποζημίωση! Πάνω του είχε μια πρόχειρη σκούφια του ύπνου. Στο δίσκο, που η Φρίντα είχε αφήσει πάνω στο πάτωμα, βρισκόταν ένα μικρό μπουκαλάκι ρούμι. Μολονότι ήταν φοβερά εξαντλημένος, πήρε το μπουκαλάκι και το άδειασε.

Ένωσε πια αναζωογονημένος κι έτσι ήταν έτοιμος να αντιμετωπίσει τον Ερλάνγκερ. Τώρα άρχισε να ψάχνει την πόρτα του Ερλάνγκερ, αλλά έβλεπε πως όλες οι πόρτες ήταν ίδιες και δεν μπορούσε να τη βρει. Ο υπηρέτης κι ο Γκέροστεκερ είχαν εξαφανι-

στεί. Εντούτοις είχε την εντύπωση πως ήξερε πού βρισκόταν περίπου η πόρτα, κι έτσι αποφάσισε να ανοίξει την πόρτα που νόμιζε για τη σωστή κι ίσως έβρισκε τον Ερλάνγκερ. Μια τέτοια προσπάθεια δεν έκρυβε κανένα κίνδυνο· αν ο Ερλάνγκερ ήταν στο δωμάτιό του, ασφαλώς θα τον δεχόταν, αν πάλι ήταν κάποιος άλλος, θα ζητούσε συγγνώμη. Έπειτα αν κοιμόταν, πράγμα πιο πιθανό απ' όλα, η είσοδός του θα έμενε απαρατήρητη. Το δύσκολο θα 'ταν, αν το δωμάτιο ήταν άδειο· δύσκολα ο Κ. θα νικούσε τον πειρασμό, να πέσει στο κρεβάτι και να κοιμηθεί απεριορίστα. Έριξε ακόμα μερικές ματιές στο διάδρομο, με την ελπίδα πως μπορούσε να δει κάποιον που θα τον ρωτούσε να μάθει, αλλά ο διάδρομος ήταν τελείως έρημος. Τότε ο Κ. έστησε αυτί σε μια πόρτα. Δε φαινόταν να υπάρχει κανένας μέσα. Χτύπησε πολύ απαλά, για να μην τον ξυπνήσει, αν κοιμόταν κάποιος· δεν πήρε απάντηση κι άνοιξε την πόρτα με προσοχή. Τον υποδέχτηκε μια αδύναμη φωνή.

Ήταν ένα μικρό δωμάτιο· ένα μεγάλο κρεβάτι έπιανε σχεδόν το μισό χώρο· πάνω στο κομοδίνο ήταν αναμμένη η λάμπα του ηλεκτρικού και πιο πέρα μια ταξιδιωτική τσάντα. Στο κρεβάτι κάποιος ήταν ολόκληρος χωμένος κάτω από το πάπλωμα· φάνηκε ένα άνοιγμα από το πάπλωμα και το σεντόνι και κάποιος σάλεψε ψιθυρίζοντας: «Ποιος είναι;» Ο Κ. είδε πως του ήταν δύσκολο πια να κάνει πίσω· περιεργάστηκε αμέσως το κρεβάτι κι ένωσε απογοητευμένος που το έβλεπε ωραίο αλλά γεμάτο· μετά θυμήθηκε πως κάποιος είχε ρωτήσει και είπε το όνομά του. Η απάντησή του έφερε κάποιο αποτέλεσμα· ο άγνωστος έσυρε λίγο το πάπλωμα, για να δει μπροστά του, έτοιμος ωστόσο να ξαναχωθεί μέσα, αν έβλεπε πως δεν ήταν κάτι ενδιαφέρον. Γρήγορα όμως, χωρίς κανένα δισταγμό, έκανε πέρα το πάπλωμα κι ανασηκώθηκε. Οπωσδήποτε δεν έπρεπε να 'ναι ο Ερλάνγκερ. Ήταν μικρόσωμος και ευπαρουσίαστος κύριος, ενώ το πρόσωπό του έδειχνε αντίθετα χαρακτηριστικά· τα μάγουλά του ήταν παχουλά σαν παιδιού και το βλέμμα του επίσης παιδικό και χαρούμενο· το μέτωπό του όμως ήταν ψηλό, η μύτη του σουβλερή, το στόμα στενό με χείλια που δεν έκλειναν και το σαγόνι πολύ μικρό· όλα αυτά έδειχναν πως δεν ήταν διόλου παιδικά, και μαρτυρούσαν μια πνευματικότητα ανώτερη. Πάντως είχε μια έκδηλη ικανοποίηση, γιατί πάνω απ' όλα είχε διαφυλάξει κάτι το γνήσια παιδικό μέσα του. «Μήπως ξέρετε

τον Φρειδερίκο;» ρώτησε. Ο Κ. ένευσε όχι. «Και όμως αυτός σας ξέρει» είπε ο άγνωστος χαμογελώντας. Ο Κ. κούνησε το κεφάλι του συμφωνώντας· δεν ήταν λίγοι αυτοί που τον ήξεραν και στο σημείο αυτό βρίσκονταν όλα τα εμπόδια. «Είμαι γραμματέας του» είπε ο κύριος. «Ονομάζομαι Μπίργκελ». «Με συγχωρείτε» είπε ο Κ. απλώνοντας το χέρι του προς την πόρτα, «έκανα λάθος στην πόρτα. Εμένα με κάλεσε ο γραμματέας Ερλάνγκερ». «Τι κρίμα» φώναξε ο Μπίργκελ. «Όχι φυσικά, γιατί σας κάλεσε ο Ερλάνγκερ, αλλά γιατί κάνατε λάθος στην πόρτα. Πάντως αν με ξυπνήσουν, μετά είναι σχεδόν αδύνατο να ξανακοιμηθώ. Αλλά δε χρειάζεται να στενοχωρηθείτε γι' αυτό· είναι το μαρτύριό μου. Γιατί όμως δεν κλειδώνουν οι πόρτες; Βέβαια, υπάρχει κάποιος λόγος. Σύμφωνα δηλαδή με μια παλιά ρήση, οι πόρτες των γραμματέων πρέπει να 'ναι πάντοτε ανοιχτές. Αλλά κι αυτοί δεν υπάρχει λόγος να το ερμηνεύουν αυτό κατά γράμμα». Ο Μπίργκελ κοίταξε τώρα τον Κ. ερευνητικά και με πολλή διάθεση. Παρ' όλα τα παράπονά του, έδειχνε ξεκούραστος· χωρίς καμιά αμφιβολία, ο Μπίργκελ ποτέ στη ζωή του δε θα είχε νιώσει την κούραση, που ένιωθε τη στιγμή εκείνη ο Κ. «Πού θέλετε τώρα να πάτε;» ρώτησε ο Μπίργκελ. «Η ώρα είναι τέσσερις. Πάντως σε οποιοδήποτε κι αν πάτε, πρέπει να τον ξυπνήσετε, αλλά όλοι δεν είναι τόσο συνηθισμένοι να δέχονται ενοχλήσεις κι ούτε μπορούν να είναι τόσο ανεκτικοί όσο εγώ· οι γραμματείς είναι γένος νευρικό. Καθίστε, αν θέλετε, λίγο. Στις πέντε αρχίζουν να σηκώνονται και θα 'ναι πιο εύκολο να πετύχετε το σκοπό σας. Αφήστε λοιπόν το πόμολο της πόρτας και, σας παρακαλώ, καθίστε κάπου· βέβαια δεν έχω μεγάλο χώρο· να, καλύτερα να καθίσετε εδώ στην άκρη, στο κρεβάτι μου. Παραξενεύστε φυσικά που δεν έχω ούτε καρέκλα ούτε τραπέζι. Λοιπόν, ακούστε, μπορούσα να διαλέξω ανάμεσα σ' ένα δωμάτιο, πολύ καλά επιπλωμένο αλλά με στενό κρεβάτι, και σ' ένα δωμάτιο με μεγάλο κρεβάτι και τίποτα άλλο εκτός από ένα νιπτήρα. Προτίμησα το μεγάλο κρεβάτι· άλλωστε σε μια κρεβατοκάμαρα εκείνο που αξίζει ασφαλώς είναι το κρεβάτι! Αχ, τι να σας πω, όποιος μπορεί να τεντώνεται ωραία, να κοιμάται βαθιά και καλά, βρίσκει αυτό το κρεβάτι πράγματι περίφημο. Και για μένα όμως, που είμαι συνέχεια κουρασμένος, χωρίς να μπορώ να κοιμηθώ, είναι πραγματική ευλογία! Στο κρεβάτι περνώ ένα μεγάλο μέρος της ημέρας·

κάνω όλη την αλληλογραφία μου και δέχομαι τους ενδιαφερόμενους. Ναι, μου είναι αρκετά βολικό. Βέβαια, θα μου πείτε, πως οι ενδιαφερόμενοι είναι υποχρεωμένοι να στέκονται όρθιοι· το προτιμούν όμως, αντί να κάθονται και να τους βρίζει ένας γραμματέας που δεν έχει την άνεση και την ξεκούραση. Η μόνη θέση που μπορώ να προσφέρω είναι αυτή εδώ στην άκρη του κρεβατιού μου· αλλά δεν είναι διόλου επίσημη και τη χρησιμοποιούμε στις νυχτερινές συζητήσεις. Βλέπω πως είστε πολύ αμίλητος, κύριε χωρομέτρη». «Είμαι πολύ κουρασμένος» απάντησε ο Κ. και την ίδια στιγμή χωρίς κανέναν ενδοιασμό αποφάσισε να δεχτεί την πρόσκληση να καθίσει· κατά κάποιο αγενή τρόπο όρμησε, πήρε τη θέση στην άκρη κι ακούμπησε σ' ένα στήριγμα του κρεβατιού. «Α, βέβαια» είπε ο Μπίργκελ. «Εδώ όλοι είναι κουρασμένοι. Η εργασία που έβγαλα χτες και σήμερα δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητη. Τώρα, όπως σας είπα, αποκλείεται να κοιμηθώ· αν όμως, παρ' όλα αυτά, γίνει το απίθανο και κοιμηθώ, τότε σας παρακαλώ να μην κάνετε τον παραμικρό θόρυβο, ούτε να ανοίξετε την πόρτα. Αλλά μην ανησυχείτε, δεν πρόκειται να κοιμηθώ ή και στην πιο ευνοϊκή περίπτωση, θα κοιμηθώ λίγα λεπτά. Ίσως να γίνει αυτό, γιατί είμαι συνηθισμένος να δέχομαι ακροάσεις, οπότε το βρίσκω ευκολότερο να κοιμάμαι με συντροφιά». «Σας παρακαλώ, κύριε γραμματέα, κοιμηθείτε ναι, μπορείτε να κοιμηθείτε» είπε ο Κ. πολύ ευχαριστημένος από τα λόγια του Μπίργκελ. «Τότε κι εγώ, με την άδειά σας, θα πάρω κανέναν υπνάκο». «Όχι, όχι» φώναξε ο Μπίργκελ γελώντας πάλι, «δυστυχώς δεν μπορώ να κοιμηθώ, αν μου το ζητούν, μόνο κατά τη διάρκεια της συνέντευξης είναι δυνατό να βρω την ευκαιρία· το πιο πιθανό είναι πως με νανουρίζουν οι συνομιλίες. Είναι κάτι πολύ φυσικό, γιατί στη δουλειά τα νεύρα μας ξεχαρβαλώνονται. Εγώ, λόγου χάρη, είμαι γραμματέας που κάνει το σύνδεσμο· α, δεν ξέρετε τι είναι αυτό; Λοιπόν, ακούστε με, είμαι ο πιο ισχυρός σύνδεσμος ανάμεσα στον Φρειδεरिकό και το χωριό...» στο σημείο αυτό σταματώντας έτριψε τα χέρια του άτονα. «Ανάμεσα δηλαδή στον Πύργο και τους γραμματείς του χωριού· η θέση μου είναι κυρίως εδώ στο χωριό, αλλά όχι και μόνη· κάθε στιγμή είναι ενδεχόμενο να προκύψει ανάγκη να πάω στον Πύργο. Να, κοιτάξτε την ταξιδιωτική τσάντα· έχω μια αεικίνητη ζωή που φυσικά δεν ταιριάζει στον καθένα. Αλλά επίσης εί-

ναι αλήθεια, πως δε θα μπορούσα να κάνω άλλη δουλειά από αυτήν που έχω· κάθε άλλη δουλειά θα μου ήταν νερόβραστη. Αλήθεια, πώς πάνε οι χωρομετρήσεις;» «Δεν κάνω διόλου χωρομετρήσεις, δε με χρησιμοποιούν ως χωρομέτρη» είπε ο Κ. Πάντως το ζήτημα αυτό δεν τον απασχολούσε εκείνη τη στιγμή, το μόνο που ήθελε ήταν να κοιμηθεί ο Μπίργκελ· κάτι τέτοιο όμως το έβλεπε πάλλαν απραγματοποίητο καθήκον, σαν κάτι που όλο και απομακρυνόταν. «Μα, αυτό είναι καταπληκτικό!» φώναξε ο Μπίργκελ, ενώ τίνιζε ζωηρά το κεφάλι του κι έπαιρνε κάτω από το πάπλωμα ένα σημειωματάριο, για να κρατήσει σημειώσεις. «Είστε χωρομέτρης και δεν κάνετε καμιά χωρομέτρηση!» Ο Κ. ένευσε μηχανικά· είχε ακουμπήσει το αριστερό του χέρι πάνω στο στύλο του κρεβατιού κι είχε ρίξει το κεφάλι πάνω στο χέρι του· η θέση αυτή, αφού δοκίμασε πολλές άλλες, του ήρθε πολύ βολική και συνάμα του έδινε τη δυνατότητα να παρακολουθεί τον Μπίργκελ. «Έχω όλη τη διάθεση» είπε ο Μπίργκελ, «να εξετάσω αυτό το ζήτημα. Εμείς εδώ βέβαια δε βρισκόμαστε σε μια τέτοια κατάσταση, ώστε να μένει αχρησιμοποίητος ένας πολύ ικανός υπάλληλος. Έπειτα αυτό είναι πολύ οδυνηρό για σας, δε σας στενοχωρεί;» «Με στενοχωρεί» απάντησε ο Κ. αργά αργά και χαμογέλασε μέσα του, γιατί εκείνη τη στιγμή δεν τον ένοιαζε τίποτα. Άλλωστε δεν τον συγκινούσε η προσφορά του Μπίργκελ, γιατί ήταν ολότελα ερασιτεχνική. Γιατί προσφερόταν αμέσως να τον βοηθήσει, με ένα σημειωματάριο, χωρίς να γνωρίζει πώς είχε γίνει ο διορισμός του, ποιες δυσκολίες συνάντησε ο διορισμός αυτός στην κοινότητα και στον Πύργο, ποιες περιπλοκές είχαν προκύψει κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο χωριό και ποιες μπορούσαν να ακολουθήσουν οπωσδήποτε, χωρίς άλλωστε να δείχνει πως κάτι μυριζόταν, ως γραμματέας, από μια τέτοια υπόθεση. «Όπως βλέπω, είχατε μερικές απογοητεύσεις» είπε ο Μπίργκελ, δείχνοντας πως καταλάβαινε καλά την ανθρώπινη φύση· και ο Κ. άλλωστε έλεγε συνέχεια μέσα του πως έπρεπε να υπολογίζει τον Μπίργκελ, αλλά τώρα δεν μπορούσε να σκεφτεί τίποτα παραπάνω από την κούρασή του. «Όχι» είπε ξαφνικά ο Μπίργκελ, σα να 'θελε να απαντήσει σε μια γνώμη του Κ. ή να τον εμποδίσει να μπει στον κόπο να την εκφράσει δυνατά. «Δεν πρέπει να σας λυγίζουν οι απογοητεύσεις. Εδώ όλα έτσι είναι οργανωμένα, ώστε να προξενούν στον κόσμο φόβο· κι όταν

κανείς είναι ξένος του φαίνονται όλα τα εμπόδια αξεπέραστα. Δε θέλω να εντοπίσω ακριβώς ποια είναι αυτά τα πράγματα: πάντως τα φαινόμενα ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Εξαιτίας της θέσης μου δε διαθέτω την αμεροληψία, για να βγάλω συμπεράσματα· αλλά, δώστε προσοχή, υπάρχουν μερικές ευκαιρίες, που δεν ταιριάζουν διόλου με την υπάρχουσα κατάσταση· είναι ευκαιρίες, όπως μια λέξη, ένα βλέμμα, ένα εμπιστευτικό νόημα, που μπορούν να φέρουν τόσο ευνοϊκά αποτελέσματα, όσα ποτέ οι ξεθεωτικές προσπάθειες μιας ολόκληρης ζωής. Πράγματι, έτσι είναι. Αλλά, όταν οι ευκαιρίες αυτές περνούν ανεκμετάλλευτες, ταιριάζουν με την υπάρχουσα κατάσταση. Ολοένα λοιπόν και βασανίζομαι, για ποιο λόγο αυτές οι ευκαιρίες να μένουν ανεκμετάλλευτες;» Ο Κ. δεν έβρισκε καμιά δικαιολογία· βέβαια καταλάβαινε πως τα λεγόμενα του Μπίργκελ αυτόν αφορούσαν, αλλά δεν είχε πια καμιά όρεξη για όλα αυτά κι ένιωθε τέλεια αποστροφή· έγριζε λοιπόν το κεφάλι του λίγο δίπλα κι ήταν σα να παραμέριζε τις ερωτήσεις του Μπίργκελ, ώστε να μη μπορούν να τον χτυπήσουν. «Το μόνιμο» συνέχισε ο Μπίργκελ, απλώνοντας τα χέρια του μ' ένα χασμουρητό, καταπληκτικά αταίριαστο με τα λεγόμενά του, «το μόνιμο λοιπόν παράπονο των γραμματέων είναι για την υποχρέωσή τους να κάνουν στο χωριό όλες τις ανακρίσεις κατά τις νυχτερινές ώρες. Αλλά μήπως παραπονιούνται για την κούραση ή γιατί προτιμούν να κοιμούνται; Ασφαλώς όχι, τίποτα απ' όλα αυτά. Βέβαια, ανάμεσα στους γραμματείς ξεχωρίζει κανείς τους πολύ εργατικούς και τους κάπως αμελείς· αλλά κανείς απ' όλους δεν έχει καμιά πρόθεση να παραπονεθεί για τη μεγάλη κόπωση και μάλιστα δημόσια. Σε μας λοιπόν δεν υπάρχει καμιά τέτοια συνήθεια. Επίσης μας είναι τελειώς ξένες οι διακρίσεις ανάμεσα στον κοινό χρόνο και το χρόνο της δουλειάς. Αλλά, γιατί τότε παραπονιούνται οι γραμματείς για τις νυχτερινές ανακρίσεις. Μήπως για τους ενδιαφερόμενους; Καθόλου, ούτε κι αυτό αληθεύει. Απέναντι στους ενδιαφερόμενους οι γραμματείς είναι σκληροί, ούτε στο ελάχιστο περισσότερο σκληροί από ό,τι είναι απέναντι στον εαυτό τους, πάντως οπωσδήποτε εξίσου σκληροί. Και η σκληρότητα αυτή δεν προέρχεται από τίποτα άλλο παρά από την άγρυπνη και σταθερή προσήλωση στο καθήκον, κάτι που επιθυμούν πάρα πολύ οι ενδιαφερόμενοι. Αυτή λοιπόν η προσήλωση κατά βάθος αναγνω-

ρίζεται πάντοτε, ενώ είναι δυνατόν ένας επιπόλαιος παρατηρητής να μην το βλέπει. Έτσι λοιπόν καταρχήν οι ενδιαφερόμενοι δέχονται ευμενώς τις νυχτερινές ανακρίσεις, χωρίς να προβάλλεται απολύτως καμιά αντίρρηση. Τότε, γιατί δεν τις επιθυμούν οι γραμματείς;» Ούτε αυτό το πρόβλημα μπορούσε να καταλάβει ο Κ. Έπειτα δεν καταλάβαινε, αν πραγματικά ή όχι περίμενε ο Μπίργκελ μια απάντηση. “Αν μου επιτρέψεις” σκέφτηκε ο Κ., “να πλαγιασώ στο κρεβάτι σου, θα απαντήσω σε όλες αυτές τις ερωτήσεις, αύριο το μεσημέρι ή καλύτερα αύριο το βράδυ”. Εντούτοις ο Μπίργκελ δε φαινόταν να του δίνει καμιά σημασία, παρά μόνο ήταν προσηλωμένος στην ερώτηση που είχε κάνει στον εαυτό του. «Από ό,τι καταλαβαίνω και από ό,τι μου λέει η πείρα, οι γραμματείς δε θέλουν τις νυχτερινές ανακρίσεις για τους εξής λόγους· η νύχτα είναι ο πιο ακατάλληλος χρόνος για να γίνουν οι συμφωνίες με τους ενδιαφερόμενους, γιατί κατά τη νύχτα είναι δύσκολο ή και εντελώς αδύνατο να περισωθεί ο επίσημος χαρακτήρας των συμφωνιών. Δεν εννοώ τους τύπους, μια που οι τύποι μπορούν να τηρηθούν αυστηρά, τόσο κατά τη μέρα όσο και κατά τη νύχτα. Αποκλείω λοιπόν τους τύπους· αλλά όμως τη νύχτα επηρεάζεται η ορθή κρίση του υπαλλήλου. Χωρίς να το θέλουμε, τη νύχτα κρίνουμε τα πράγματα, έχοντας μια τέτοια τάση, με περισσότερο προσωπικά κριτήρια· οι ισχυρισμοί των ενδιαφερόμενων βαραίνουν πιο πολύ από το κανονικό· η κρίση για την υπόθεση αρχίζει να θολώνει με άλλες άσχετες σκέψεις· αναμιγνύεται και η προσωπική ζωή των ενδιαφερόμενων με τις συμφορές και τις αγωνίες τους κι έτσι η αναγκαία απόσταση ανάμεσα στους ενδιαφερόμενους και τους υπαλλήλους, ενώ φυλάγεται άψογα κατά τους τύπους, μικραίνει, ακόμα και στις περιπτώσεις που υπάρχουν σκέτες ερωτήσεις και απαντήσεις· παρατηρείται λοιπόν μια αταίριαστη, παράξενη ίσως αλλαγή στη θέση των προσώπων. Αυτοί τουλάχιστον είναι οι ισχυρισμοί των γραμματέων που φυσικά, εξαιτίας του επαγγέλματός τους, έχουν μια σπάνια και λεπτή ευαισθησία για τα θέματα αυτά. Αλλά και οι ίδιοι ακόμα, όπως παρατηρήθηκε ανάμεσα στους κύκλους μας, πολύ λίγο διακρίνουν τις δυσμενείς αυτές επιπτώσεις στις συνομιλίες των νυχτερινών ανακρίσεων. Πάντως, από μια άποψη, πάντοτε βάζουν τα δυνατά τους να αντιδράσουν πετυχημένα και πάρα πολλές φορές έχουν την πεποίθηση πως πέτυχαν

εξαιρετικά αποτελέσματα. Αλλά, αν μετά διαβάσει κανείς τα πρακτικά των συζητήσεων, ξαφνιάζεται βλέποντας την πρωτάκουστη και φανερή αδυναμία που παρουσιάζουν. Αυτές οι αδυναμίες φυσικά είναι ατέλειες, που προφανώς όμως ευνοούν τους ενδιαφερόμενους κι εμείς δεν μπορούμε, κατά τους κανονισμούς, να κάνουμε τίποτα που θα διόρθωνε τα πράγματα. Είναι βέβαια γεγονός πως κάποιο γραφείο ελέγχου θα επανορθώσει τα πράγματα, αλλά αυτό θα ωφελήσει το νόμο, χωρίς να μπορέσει να μειώσει τον ενδιαφερόμενο. Δε βρίσκετε λοιπόν πολύ δικαιολογημένα τα παράπονα των υπαλλήλων;» Ο Κ. όμως εδώ και λίγα λεπτά είχε λίγο ψευτοκοιμηθεί και με την ερώτηση ξύπνησε πάλι. “Μα, γιατί όλα αυτά; Γιατί τέλος πάντων όλα αυτά;” αναλογίστηκε ο Κ. και με τα μισόκλειστα μάτια έβλεπε τον Μπίργκελ όχι σαν κάποιον υπάλληλο που συζητούσε μαζί του προβλήματα, αλλά σαν ένα αντικείμενο που τον εμπόδιζε να κοιμηθεί, χωρίς να μπορεί να προσδιορίσει ακριβώς τι ήταν. Ο Μπίργκελ πάλι ήταν κολλημένος στους στοχασμούς του· σε μια στιγμή χαμογέλασε, σα να είχε καταφέρει να παραπλανήσει τον Κ. Ήταν όμως έτοιμος να τον οδηγήσει ξανά στη σωστή πορεία. «Λοιπόν» συνέχισε, «από μια άλλη άποψη δεν μπορεί κανείς να δικαιολογήσει αυτά τα παράπονα. Βέβαια, οι κανονισμοί πουθενά δε μιλάνε για νυχτερινές ανακρίσεις· γι’ αυτό αν κανείς τις απορρίψει, δεν παραβαίνει καμιά διάταξη. Αλλά, αν λάβουμε υπόψη τις συνθήκες εργασίας στον Πύργο, το φόρτο και τον τρόπο που χρησιμοποιούνται, τη διάταξη που λέει πως η ανάκριση θα γίνει, αφού περατωθεί όλη η υπόλοιπη δουλειά της έρευνας, και άλλα πολλά, τότε καταλαβαίνουμε πως οι νυχτερινές ανακρίσεις είναι αναγκαίες. Αφού όμως έγιναν αναγκαίες, αυτό ακριβώς θέλω να τονίσω, αυτή η αναγκαιότητα, έμμεσα τουλάχιστο, προέκυψε από τους κανονισμούς· το να επικρίνουμε λοιπόν το χαρακτήρα των νυχτερινών ανακρίσεων είναι σα να θέλουμε να επικρίνουμε –φυσικά παίρνω το θάρρος να το πω μόνο σα μια υπερβολή– τους ίδιους τους κανονισμούς. Εξάλλου οι γραμματείς, από τη δική τους σκοπιά, έχουν κάθε δικαίωμα να υπερασπίσουν τα δικαιώματά τους μέσα στα όρια των κανονισμών και να προφυλαχτούν από τις νυχτερινές ανακρίσεις και τα τυχόν παρουσιαζόμενα μειονεκτήματα. Και μόνο προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται και μάλιστα όσο το δυνατό προς ευρύτε-

ρους ορίζοντες. Γι' αυτό δέχονται να μιλήσουν μόνο για θέματα που θα τους έβαζαν σε λιγότερο κίνδυνο. Έπειτα πριν από τη συνέντευξη υποβάλλουν τον εαυτό τους σε μια αυστηρή δοκιμασία κι αν δουν πως τα αποτελέσματα δεν είναι ευνοϊκά, τότε αναβάλλουν όλες τις νυχτερινές ανακρίσεις, έστω και την τελευταία στιγμή· ισχυροποιούν τη θέση τους, αφού καλούν πολύ συχνά τον ενδιαφερόμενο, ακόμα και δέκα φορές, πριν φτάσουν στην πραγματική διαπραγματεύση. Επίσης το βρίσκουν πολύ ενδιαφέρον να βάζουν αναπληρωτές, που σαν αναρμόδιοι να χειριστούν το θέμα, το αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη άνεση· έτσι προγραμματίζουν τις νυχτερινές ανακρίσεις για την αρχή ή το τέλος της νύχτας· συνήθως αποφεύγουν τις μεσαίες ώρες· οι γραμματείς λοιπόν δεν είναι άνθρωποι που θα μπορούσε κανείς να τους ξεγελάσει τόσο εύκολα· μπορεί να 'ναι τρωτοί αλλά συνάμα είναι ικανοί να κάνουν πολλούς ελιγμούς». Ο Κ. κοιμόταν, αλλά αυτό δεν ήταν ύπνος πραγματικός· άκουγε τα λόγια του Μπίργκελ, ίσως πιο καλά από ό,τι πρώτα, ξύπνιος και εξαντλημένος από την κούραση· η μια λέξη μετά την άλλη χτυπούσαν στα αυτιά του· το αίσθημα της κούρασης είχε ήδη εξαφανιστεί κι ένιωθε πια ελεύθερος· ο Μπίργκελ δεν ήταν πια ένα εμπόδιο και μερικές φορές ο Κ. έδειχνε σα να προσπαθούσε να τον πιάσει. Δεν κοιμόταν βαθιά, αλλά πάντως ήταν βυθισμένος στον ύπνο και κανείς δεν έπρεπε να του αφαιρέσει αυτό το δώρο. Είχε την αίσθηση πως είχε πετύχει μια μεγάλη νίκη και συνάμα πίστευε πως ήταν μέσα σε μια καλή συντροφιά, για να γιορτάσουν τη νίκη αυτή· ο ίδιος ή κάποιος άλλος ύψωνε το ποτήρι της σαμπάνιας για να γιορταστεί το μεγάλο γεγονός. Έπειτα για να το νιώσουν όλοι πραγματικά ποια είναι αυτή η νίκη, γινόταν συνέχεια η επανάληψη μάχης και νίκης ή δε γινόταν διόλου επανάληψη, αλλά παρουσιαζόταν το ίδιο γεγονός τώρα ακριβώς, ενώ ήδη είχε γιορταστεί πιο μπροστά κι είχες την εντύπωση πως η γιορτή αυτή δε θα τέλειωνε ποτέ, κι ευτυχώς το αποτέλεσμα της μάχης ήταν πάντοτε βέβαιο. Σ' αυτή τη μάχη ο Κ. είχε μπροστά του έναν γραμματέα, γυμνωμένο, όμοιο με άγαλμα αρχαίου ελληνικού θεού, που όλο τον στρίμωχνε και περισσότερο. Το θέαμα ήταν πολύ διασκεδαστικό και μέσα στον ύπνο του ο Κ. χαμογελούσε γαλήνια, επειδή ο γραμματέας έδειχνε βέβαια περήφανος, αλλά κάθε τόσο ξαφνιαζόταν από τις επιθέσεις του Κ. και για να αμυνθεί σή-

κωνε συνέχεια το χέρι και τη σφιγμένη γροθιά του, χωρίς όμως να μπορεί να σκεπάσει τα γυμνά του μέρη και πάντοτε καθυστερούσε. Η μάχη δεν κράτησε πολλή ώρα· πήγαιναν βήμα προς βήμα κι ο Κ. ολοένα και προχωρούσε, ενώ τα βήματα ήταν πολύ μεγάλα. Αλλά αυτό ήταν σύγκρουση; Κανένα σοβαρό εμπόδιο δεν υπήρχε, μερικές φορές μόνο τσίριζε ο γραμματέας. Ένας ελληνικός λοιπόν θεός έβγαζε φωνές σαν ένα κοριτσόπουλο που το γαργαλάνε. Τελικά το 'βαλε στα πόδια κι ο Κ. έμεινε μόνος σε μια μεγάλη αίθουσα, έτοιμος να πολεμήσει· κοίταζε τριγύρω, γυρεύοντας τον αντίπαλό του, αλλά κανείς δεν υπήρχε ούτε και συντροφιά· έβλεπε μόνο τα ποτήρια της σαμπάνιας σπασμένα κάτω στο πάτωμα. Ο Κ. τα τσαλαπάτησε με τα πόδια του κι έγιναν μικρά κομματάκια. Τα γυαλιά όμως τον τσίμπησαν, και ξαφνικά ξύπνησε μ' ένα τίναγμα· ένωσε μέσα του να ανακατεύεται το στομάχι του, όπως συμβαίνει στα μικρά παιδιά που τα ξυπνάνε. Ξυπνητός τώρα αντίκρισε το γυμνό στήθος του Μπίργκελ και τον κατέλαβε πάλι η ίδια σκέψη που κυριαρχούσε στο όνειρο: «Να, ο ελληνικός Θεός σου! Εμπρός, όρμησε και πέταξέ τον κάτω!» «Εντούτοις υπάρχει μια μέθοδος» συνέχισε ο Μπίργκελ, κοιτάζοντας συλλογισμένος την οροφή, σα να γύρευε στο μυαλό του μερικά παραδείγματα, χωρίς τελικά να τα βρίσκει, «εντούτοις υπάρχει μια μέθοδος που, παρ' όλες τις προφυλάξεις, μπορεί να βοηθήσει τους ενδιαφερόμενους να ευνοηθούν από τη νυχτερινή αδυναμία των γραμματέων, φυσικά αν είναι αδυναμία. Πρέπει να το ομολογήσουμε πως είναι πολύ σπάνια πιθανότητα ή καλύτερα είναι μια πιθανότητα που ποτέ δεν μπορεί να παρουσιαστεί. Είναι δηλαδή η προσέλευση του ενδιαφερόμενου, χωρίς καμιά πρόσκληση, μέσα στη νύχτα. Ίσως απορείτε, γιατί αυτό το πολύ φυσικό πράγμα είναι μια σπάνια πιθανότητα. Δε γνωρίζετε όμως καλά τις συνθήκες που επικρατούν εδώ. Έπειτα, πιστεύω πως έχετε καταλάβει με πόσο αλάνθαστο τρόπο λειτουργεί η υπηρεσιακή μηχανή. Επειδή λοιπόν υπάρχει αυτή η τέλεια οργάνωση του μηχανισμού, οποιοσδήποτε θέλει να ζητήσει κάτι ή πρόκειται να ανακριθεί για μια υπόθεση, με έναν αυτόματο κι άμεσο τρόπο, πριν ο ίδιος μελετήσει την υπόθεσή του, λαβαίνει την κλήση. Αλλά και τότε δεν ανακρίνεται αμέσως, γιατί η υπόθεση απλούστατα δεν έχει φτάσει στο στάδιο της ανάκρισης, ενώ αυτός βέβαια έχει πάρει την πρόσκληση· δεν μπορεί λοιπόν να έρθει

απρόσκλητος και στην καλύτερη περίπτωση μπορεί να παρουσιαστεί σε μια άλλη ώρα, και τότε του γίνεται σύσταση να επανέλθει την κανονική ώρα, κι όταν έρθει πάλι κανονικά, διώχνεται χωρίς να εξεταστεί, κι αυτό δε δημιουργεί καμιά δυσκολία. Επίσης δεν είναι πάντοτε αρκετό η υπόθεση να βρίσκεται περασμένη στο πρωτόκολλο και η κλήση να 'ναι στα χέρια του ενδιαφερόμενου· πάντως αυτό είναι ένα αποτελεσματικό όπλο στα χέρια των γραμματέων, για να αμύνονται, και οπωσδήποτε αφορά τον υπάλληλο που είναι αρμόδιος για την υπόθεση. Βέβαια, ο καθένας είναι ελεύθερος να πλησιάσει οποιονδήποτε μέσα στη νύχτα και να τον αιφνιδιάσει. Αλλά είναι παράλογο και γι' αυτό πολύ σπάνια γίνεται κάτι τέτοιο. Γιατί, πρώτα πρώτα θα 'ταν μεγάλη ενόχληση για τον αρμόδιο γραμματέα. Είναι αλήθεια πως εμείς οι γραμματείς μεταξύ μας δεν έχουμε ανταγωνισμούς· ο καθένας είναι απορροφημένος από την υπερβολική εργασία που ολοένα και μεγαλώνει· αλλά όταν ερχόμαστε σε επαφή με τους ενδιαφερόμενους, δεν ανεχόμαστε καμιά ξένη παρέμβαση, στην περιοχή της δικής μας αρμοδιότητας. Πολλοί ζημιώθηκαν ανεπανόρθωτα, γιατί, πιστεύοντας πως η υπόθεσή τους λίμναζε, χωρίς καμιά πρόοδο, προσπάθησαν να μπουν στην αρμόδια υπηρεσία με τη βοήθεια ενός αναρμόδιου. Οι προσπάθειες αυτές αποτυχαίνουν οπωσδήποτε, γιατί ο αναρμόδιος υπάλληλος, και στην περίπτωση ακόμα που αιφνιδιάζεται τη νύχτα, και έχει όλη τη διάθεση να βοηθήσει τον ενδιαφερόμενο, δε διαθέτει άνεση στις κινήσεις του, φυσικά εξαιτίας της αναρμοδιότητας, και μόλις και μετά βίας μπορεί να κάνει κάτι καλύτερο από έναν άριστο συνήγορο, κατά βάθος όμως κάνει πολύ λιγότερα απ' αυτόν, γιατί βασικά δεν έχει χρόνο, να κάνει κάτι αποτελεσματικό, έστω κι αν γνωρίζει τους μυστικούς δρόμους των νόμων πολύ καλύτερα από όλους αυτούς τους κυρίους νομικούς. Ποιος λοιπόν θα βρισκόταν, για να χάνει τον καιρό του τη νύχτα, παίζοντας το ρόλο του αναρμόδιου γραμματέα; Πάντως οι ενδιαφερόμενοι είναι πλήρως απασχολημένοι, αν θελήσουν, εκτός από τα συνηθισμένα καθήκοντά τους, να ανακατευτούν και στις κλήσεις και τις κινήσεις των αρμόδιων αρχών· αλλά η πλήρης απασχόλησή τους αυτή δεν είναι το ίδιο πράγμα με την πλήρη απασχόληση των γραμματέων». Ο Κ. κούνησε το κεφάλι του μ' ένα χαμόγελο· νόμιζε πως τώρα ήταν στο νόημα των λεγόμενων. Πάντως πί-

στευε κάτι τέτοιο, όχι γιατί τον ενδιέφεραν οι απόψεις του Μπίργκελ, αλλά γιατί περίμενε από στιγμή σε στιγμή να κοιμηθεί οριστικά, χωρίς να τον ενοχλήσει κανείς. Ανάμεσα στους αρμόδιους και τους αναρμόδιους γραμματείς και μέσα σ' ένα πλήθος ενδιαφερόμενων, που ήταν πλήρως απασχολημένοι, θα έπεφτε σ' έναν βαθύ ύπνο κι έτσι θα γλίτωνε από όλα αυτά. Τώρα πια αυτή η αυταρχική και ήρεμη φωνή του Μπίργκελ που φαινόταν σα να κάνει το παν για να αποκοιμίσει τον ενδιαφερόμενο, θα τον νανούριζε απαλά, χωρίς καμιά άλλη ενόχληση. «Γύριζε, γύριζε μύλε, για μένα γυρίζεις» αναλογιζόταν ο Κ. Ο Μπίργκελ είχε ανοίξει τα μάτια του διάπλατα, πίεζε με τα δυο του δάχτυλα το κάτω χέιλι και τέντωνε το λαιμό, δείχνοντας σα να έφτανε ένα υπέροχο θέαμα, ύστερα από κοπιαστική πορεία. «Πού βρίσκεται όμως» συνέχισε, «αυτή η σπάνια πιθανότητα που ποτέ δεν παρουσιάζεται; Όλη η υπόθεση εντοπίζεται στους κανονισμούς που ρυθμίζουν την αρμοδιότητα. Η αλήθεια είναι πως σ' έναν τόσο μεγάλο ζωντανό οργανισμό δεν είναι δυνατό να ρυθμιστούν τα πράγματα με έναν τέτοιο τρόπο, ώστε να υπάρχει μόνο ένας αρμόδιος γραμματέας για την κάθε υπόθεση. Θα μπορούσαμε βέβαια να πούμε πως υπάρχει μόνο ένας κατεξοχήν αρμόδιος έναντι των άλλων, αλλά και πολλοί άλλοι, σε πολλές πλευρές, είναι επίσης αρμόδιοι. Ποιος λοιπόν θα 'ταν εκείνος, έστω και ο πιο ακατάβλητος άνθρωπος, που θα μπορούσε να μαζέψει στο γραφείο του όλες τις λεπτομέρειες ενός, έστω και του πιο μικρού, ζητήματος; Ακόμα και ο ισχυρισμός για την ύπαρξη ενός κατεξοχήν αρμόδιου είναι υπερβολικός. Μήπως η πλήρης αρμοδιότητα δεν περιέχεται και μέσα στην πιο μικρή αρμοδιότητα; Μήπως στην προκειμένη περίπτωση το παν δεν είναι το πάθος και μόνο αυτό, με το οποίο εργάζεται ένας υπάλληλος για μια υπόθεση; Αλλά το πάθος δεν μπορεί να 'ναι το ίδιο πάντοτε και με την ίδια ένταση σε κάθε περίπτωση; Στα πάντα μπορεί να υπάρχουν διακρίσεις ανάμεσα στους γραμματείς και υπάρχουν πάρα πολλές, ποτέ όμως στο πάθος: τίποτα δεν μπορεί να συγκρατήσει έναν υπάλληλο, αν του ζητηθεί να ενδιαφερθεί ως αρμόδιος για μια υπόθεση, έστω κι αν η αρμοδιότητά του είναι ελάχιστη. Βέβαια, πρέπει πάντοτε να οργανωθεί εξωτερικά μια διαδικασία, γι' αυτό ορίζεται ένας γραμματέας ειδικά για τους ενδιαφερόμενους, όπου και πρέπει να απευθύνεται κάθε ενδιαφερόμενος για την

υπόθεσή του. Ο γραμματέας όμως αυτός δεν είναι απαραίτητο να 'ναι ο κατεξοχήν αρμόδιος σε σχέση με την υπόθεση· εκείνο που κυριαρχεί στην προκειμένη περίπτωση είναι ο ίδιος ο οργανισμός με τις ιδιαίτερες ανάγκες της κάθε στιγμής. Έτσι λοιπόν έχουν τα πράγματα γενικά. Τώρα όμως, ας κάνουμε μια άλλη υπόθεση, κύριε χωρομέτρη· σκεφτείτε πως κάποιος, εξαιτίας των δεδομένων και παρ' όλα τα εμπόδια, που είναι αρκετά, αιφνιδιάζει μέσα στη νύχτα ένα γραμματέα, αρμόδιο ως ένα σημείο με την υπόθεσή του. Τολμώ να πιστέψω πως δε σκεφτήκατε καμιά τέτοια περίπτωση· αλλά δεν υπάρχει και καμιά ανάγκη να το σκεφτείτε, γιατί ποτέ δε συμβαίνει. Γιατί τι θα 'ταν ένας τέτοιος ενδιαφερόμενος, που θα μπορούσε να ξεγλιστρήσει από όλους τους φραγμούς και να φτάσει σ' αυτό το σημείο; Μήπως κανένα σπυρί σιτάρι μικρό, ευκίνητο, περιέργα και με τελειότητα καμωμένο για μια τέτοια δουλειά; Βέβαια, δεν μπορεί να συμβεί, έτσι πιστεύετε κι εσείς, κι έχετε απόλυτο δίκιο. Αλλά δεν μπορούμε να αποκλείσουμε και τα πάντα, και να, μια νύχτα συμβαίνει αυτό που αποκλείουμε. Πρέπει να ομολογήσω πως δε γνωρίζω κανένα συνάδελφο που να του συνέβη ένα τέτοιο γεγονός· αλλά και πάλι αυτό δε λέει τίποτα, γιατί δεν ξέρω πολλούς από όσους θα 'ναι ανακατωμένοι σε μια τέτοια υπόθεση, κι έπειτα, αν συνέβη σε κάποιον κάτι τέτοιο, θα το θεωρούσε σα μια καθαρά προσωπική υπόθεση που δε θα μπορούσε να την αναφέρει, χωρίς να θίξει το γόητρο της υπηρεσίας. Αλλά, πάντως από την πείρα μου, μπορώ να σε διαβεβαιώσω πως αυτό που μας απασχολεί τώρα είναι πολύ σπάνιο κι υπάρχει ίσως μόνο ως φήμη, κι αλήθεια δεν υπάρχει κανένας λόγος να το φοβόμαστε. Κι αν συνέβαινε ακόμα, θα μπορούσε κανείς να το αποδείξει σαν ανύπαρκτο κι ότι δεν έχει καμιά θέση μέσα στον κόσμο. Πάντως, θα 'ταν μια νοσηρότητα, να αισθάνεται κανείς φόβο σε τέτοιο βαθμό που να κρύβεται κάτω από το πάπλωμα, χωρίς να τολμά να βγάλει το κεφάλι του έξω. Κι αν δηλαδή συμβεί αυτό το απίθανο, μήπως χάθηκαν όλα; Οπωσδήποτε όχι. Μια τέτοια απώλεια είναι περισσότερο αδιανόητη και από το πιο αδιανόητο καθεαυτό πράγμα. Ας υποθέσουμε πάλι, πως ο ενδιαφερόμενος βρίσκεται στο δωμάτιο και τα πράγματα γίνονται δύσκολα. Η καρδιά σου σφίγγεται. "Πόσο θα βαστάξω;" αναλογίζεσαι. Το ξέρεις εντούτοις πως δε θα αντισταθείς καθόλου. Ωστόσο πρέπει να αξιολογή-

σεις σωστά τα πράγματα. Ορίστε, απέναντί σου βρίσκεται ο ενδιαφερόμενος, αυτός που δεν τον είδες ποτέ και που τον περιμένεις πάντοτε με μια πραγματική δίψα και τον θεωρείς δικαίως σαν κάτι το απρόσιτο. Αν δε γίνεται να κάνεις τίποτα άλλο, η σιωπηλή παρουσία του είναι μια πρόσκληση να μπεις μέσα στην άμοιρη ζωή του, να την ανακατέψεις όπως ένα δικό του κτήμα και να πονέσεις κι εσύ κάτω από το βάρος των απελευσμένων απαιτήσεών του. Αυτή η πρόσκληση μέσα στη σιωπηλή νύχτα σε σαγηνεύει. Υποκύπτεις σ' αυτήν και τότε παύεις να είσαι υπάλληλος. Έτσι βρίσκεσαι σε μια τέτοια κατάσταση που σου είναι αδύνατο να αρνηθείς μια χάρη και συνάμα βρίσκεσαι σε απόγνωση, ενώ πάλι αισθάνεσαι μεγάλη ευτυχία. Πρώτα πρώτα βρίσκεσαι σε απόγνωση, γιατί η θέση σου είναι ανυπεράσπιστη· κάθεται σε μια γωνιά, έτοιμος να δεχτεί την παράκληση του ενδιαφερόμενου και ξέρεις από τα πριν πως, πριν ακόμα υποβληθεί το αίτημα, είσαι αναγκασμένος να το ικανοποιήσεις, γνωρίζοντας συνάμα πως εξαρθώνεις την υπηρεσία, σύμφωνα τουλάχιστο με τη γνωστή κατάσταση· αυτή βέβαια είναι η πιο δυσμενής πλευρά της υπηρεσίας σου. Και, εκτός από όλα αυτά, η θέση μας γίνεται ανώτερη, χωρίς αυτό να είναι φυσιολογικό, γινόμαστε σφετεριστές. Ναι, γινόμαστε σφετεριστές, γιατί η αρμοδιότητά μας δεν είναι να ικανοποιούμε παρακλήσεις· εντούτοις η εισβολή του νυχτερινού επισκέπτη μας δίνει περισσότερες αρμοδιότητες και κάνουμε πράξεις που ξεπερνούν τις δυνάμεις μας και παρ' όλα αυτά πραγματοποιούμε τις υποσχέσεις μας. Ο ενδιαφερόμενος λοιπόν, ερχόμενος τη νύχτα, σα ληστής μέσα στο δάσος, μας αναγκάζει να κάνουμε θυσίες, που ποτέ άλλοτε δε θα κάναμε. Αυτή είναι η θέση του ενδιαφερόμενου, μας τονώνει, μας κεντρίζει, μας παροτρύνει κι όλα βρίσκονται σε μια εξέλιξη κι εσύ σταματάς να σκέφτεσαι. Πώς όμως θα νιώθουμε, όταν όλα τελειώσουν κι ο ενδιαφερόμενος ευχαριστημένος και λυτρωμένος φύγει και μας αφήσει ολομόναχους, ανυπεράσπιστους μπροστά στα υπαλληλικά έργα μας που κάναμε με την εξουσία μας; Και η σκέψη ακόμα είναι ανυπόφορη. Αλλά από την άλλη μεριά είμαστε και ευτυχείς. Αλήθεια, τι ευτυχία που οδηγεί στην αυτοκαταστροφή! Θα μας ήταν βέβαια πολύ εύκολο να κρύψουμε την πραγματική κατάσταση από τον ενδιαφερόμενο, χωρίς αυτός να το μυριστεί. Έπειτα είναι πολύ πιθανό, κατά την άποψή του, ο

ενδιαφερόμενος να σύρθηκε σ' ένα άλλο δωμάτιο, έτσι τυχαία ή από κούραση, κι ίσως από πολλές απογοητεύσεις: κάθεται εδώ, χωρίς να ξέρει γιατί, απασχολημένος με τις σκέψεις του, τα σφάλματά του ή με την κούρασή του. Δε θα μπορούσες να τον αφήσεις σ' αυτή την κατάσταση; Όχι. Πρέπει να του αναλύσεις τα πάντα με μια φλυαρία που προξενεί την ευτυχία. Χωρίς να μπορείς να προφυλάξεις τον εαυτό σου, έστω και στο ελάχιστο, πρέπει, με κάθε λεπτομέρεια, να του εξηγήσεις τι συνέβη: πόσο σπάνια και πόσο καταπληκτική είναι η ευκαιρία που έχει· πρέπει να του πεις καθαρά πως, ενώ έπεσε από μια φριχτή ανάγκη ενός ικέτη κι από μια μεγάλη αδυναμία σ' αυτή την ευκαιρία, μπορεί τώρα, κύριε χωρομέτρη να γίνει κυρίαρχος όλων, αρκεί μόνο με έναν οποιοδήποτε τρόπο να υποβάλει την παράκλησή του. Όλα λοιπόν αυτά πρέπει να τα πεις· είναι μια ώρα που ο υπάλληλος βρίσκεται σε μια αγωνία φοβερή. Κι αν γίνουν όλα αυτά, κύριε χωρομέτρη, τότε έγιναν αυτά που έπρεπε· οφείλεις να παραιτηθείς και να αναμένεις».

Ο Κ. κοιμόταν, δε σκοτιζόταν πια για ό,τι έτρεχε γύρω του. Το κεφάλι του τώρα, αφού είχε ξεφύγει από το αριστερό του χέρι, που στηριζόταν πάνω στο στυλό του κρεβατιού, κρεμόταν χωρίς στήριγμα κι ολοένα και βάραινε προς τα κάτω. Το χέρι του πια δεν ήταν σε θέση να το στηρίξει. Ασυναίσθητα έκανε άλλο στήριγμα ο Κ., ακουμπώντας δυνατά το δεξί του χέρι πάνω στο πάπλωμα· τυχαία άρπαξε το πόδι του Μπίργκελ που εξέιχε κάτω από το πάπλωμα. Ο Μπίργκελ του έριξε μια ματιά και τελικά του άφησε το πόδι, όσο κι αν ήταν κουραστικό.

Από το μεσότοιχο ακούστηκε ένα δυνατό χτύπημα. Ο Κ. πετάχτηκε μεμιάς και στράφηκε προς εκείνο το μέρος. «Ο χωρομέτρης είναι εκεί;» ρώτησε μια φωνή. «Ναι» απάντησε ο Μπίργκελ, ενώ έπαιρνε το πόδι του από το χέρι του Κ. και τεντωνόταν χαδιάρικα σα μικρό παιδί. «Να έρθει λοιπόν, είναι η ώρα» ξανάπε η φωνή που έδειχνε πως δεν ενδιαφερόταν διόλου για τον Μπίργκελ κι αν χρειαζόταν ακόμα τον Κ. «Είναι ο Ερλάνγκερ» ψιθύρισε ο Μπίργκελ, αδιάφορος και χωρίς να απορεί που ο Ερλάνγκερ βρισκόταν στο διπλανό δωμάτιο. «Πηγαίνετε αμέσως· θα έχει προσβληθεί και πρέπει να τον εξευμενίσετε. Αυτός βέβαια κοιμάται βαθιά· φαίνεται όμως πως μιλούσαμε δυνατά· αλλά δεν μπορεί κανείς να συγκρατηθεί και να δαμάσει τη φωνή του, όταν θίγει τέτοια ζητή-

ματα. Πηγαίνετε γρήγορα· μα, τι συμβαίνει, δεν μπορείτε να συνέλθετε από τον ύπνο; Ακόμα εδώ είστε; Όχι, δεν υπάρχει κανένας λόγος να μου ζητάτε συγγνώμη, γιατί νυστάζετε. Οι σωματικές δυνάμεις του καθενός έχουν ορισμένα όρια. Τι μπορούμε να κάνουμε αν τα όρια αυτά είναι σημαντικά και με άλλους τρόπους; Κανείς λοιπόν, μα κανείς δεν μπορεί να κάνει τίποτα άλλο. Μόνος του πάλι ο άνθρωπος διορθώνει τις εκτροπές της πορείας του κι έτσι εξασφαλίζεται μια γενική ισορροπία. Πράγματι, πρόκειται για μια τέλεια, άφογη καθ' όλα διαδικασία, έστω κι αν, υπό άλλο πρίσμα, είναι θλιβερή και οδυνηρή. Μα, πηγαίνετε λοιπόν, γιατί με κοιτάζετε έτσι; Αν καθυστερήσετε ακόμα κι άλλο, ίσως ο Ερλάνγκερ θεωρήσει εμένα υπεύθυνο και δε θα 'θελα τέτοιες περιπλοκές. Πηγαίνετε, και ποιος ξέρει τι σας περιμένει. Άλλωστε όλα εδώ είναι γεμάτα ευκαιρίες. Βέβαια, υπάρχουν ευκαιρίες πολύ μεγάλες κι είναι δύσκολο να αξιοποιηθούν κι άλλες που χάνονται μόνες τους. Όλα αυτά είναι καταπληκτικά πράγματα. Κατά τα άλλα, μάλλον θα κοιμηθώ κι εγώ λιγάκι! Να, είναι ήδη η ώρα πέντε και πάλι θα αρχίσει ο θόρυβος. Αχ, φύγετε λοιπόν!»

Ο Κ. είχε ζαλιστεί από το ξαφνικό ξύπνημα μέσα από το βαθύ του ύπνο· ένιωθε ακόμα μεγάλη ανάγκη να κοιμηθεί. Το σώμα του πονούσε ολόκληρο από κείνη την αναγκαστική στάση κι ήταν αδύνατο να σηκωθεί αμέσως· έπιανε μόνο το μέτωπό του, κοιτάζοντας τα γόνατά του. Ούτε η φωνή του Μπίργκελ που τον έδιωχνε συνέχεια ήταν αρκετή να τον κάνει να φύγει· μόνο η αίσθηση της παραμονής του, που την έβλεπε πια περιττή, τον ωθούσε να αφήσει σιγά σιγά το δωμάτιο, που του φαινόταν τώρα απαίσιο και θλιβερό. Όπως κι αν ήταν ή είχε γίνει, εδώ μέσα δε θα μπορούσε πια να ξανακοιμηθεί. Η σκέψη αυτή του έδωσε δύναμη· χαμογελώντας σηκώθηκε, και πιάνοντας όπου μπορούσε να στηριχτεί, στο κρεβάτι, στον τοίχο, στην πόρτα, έφυγε χωρίς να πει τίποτα στον Μπίργκελ, σα να τον είχε αποχαιρετήσει εδώ και ώρα.

Ήταν πολύ πιθανό να προσπεράσει επίσης αδιάφορα και το δωμάτιο του Ερλάνγκερ, αν στην ανοιχτή πόρτα δε στεκόταν ο ίδιος ο Ερλάνγκερ που του έγνεψε να πλησιάσει· ένα γνήσιμο κοφτό με το δάχτυλο. Ο Ερλάνγκερ ήταν ντυμένος για να φύγει· φορούσε ένα μαύρο γούνινο παλτό με το γιακά κουμπωμένο σφιχτά ως το πάνω μέρος του λαμιού. Δίπλα του ένας υπηρέτης του έδινε τα γάντια, ενώ κρατούσε και ένα γούνινο σκούφο. «Έπρεπε να είχατε έρθει πολύ πιο πριν» του είπε ο Ερλάνγκερ. Ο Κ. έκανε μια προσπάθεια για να δικαιολογηθεί. Ο Ερλάνγκερ έκλεισε τα μάτια του με έναν τρόπο που έδειχνε κούραση και αδιαφορία· φαινόταν πως δεν ήθελε να ακούσει δικαιολογίες. «Άκουσε» είπε, «συνέβη το ξηγίς· στην μπιραρία πριν από καιρό δούλευε κάποια Φρίντα· μόνο το όνομά της ξέρω, ενώ την ίδια δεν τη γνωρίζω, δε μ' ενδιαφέρει. Η Φρίντα έφερνε μερικές φορές μπύρα στον Κλαμ, ενώ τώρα εργάζεται εκεί κάποια άλλη. Η αλλαγή βέβαια αυτή δεν έχει ίσως καμιά σημασία για κανέναν και φυσικά ούτε και για τον Κλαμ. Αλλά όσο περισσότερες ασχολίες έχεις, και ο Κλαμ βέβαια έχει πάρα πολλές, τόσο πιο λίγες δυνάμεις σου μένουν για να ασφαλίσεις τον εαυτό σου από τις επιδράσεις του περιβάλλοντος. Γι' αυτό, μια οποιαδήποτε μικρή αλλαγή, και στα πιο ασήμαντα πράγματα, μπορεί να προκαλέσει σοβαρή αναστάτωση. Η πιο μικρή αλλαγή στο γραφείο, λόγου χάρη το καθάρισμα ενός λεκέ, που βρισκόταν εκεί πάντοτε, όλα αυτά μπορεί να γίνουν ενοχλητικά, και κατά συνέπεια, για τους ίδιους λόγους, μπορεί να 'ναι ενοχλητική και μια καινούργια γκαρσόνα. Αυτά όμως που θα μπορούσαν να ενοχλήσουν τον καθένα και σε οποιαδήποτε εργασία, δεν ενοχλούν καθόλου τον Κλαμ. Στο θέμα αυτό δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Αλλά εμείς, από την πλευρά μας, είμαστε υποχρεωμένοι να φροντίζουμε τόσο πολύ για τη γαλήνη του Κλαμ, ώστε

καταπολεμάμε και διώχνουμε καθετί που, κατά τη γνώμη μας μόνο, θα μπορούσε να ενοχλήσει τον Κλαμ, ενώ είναι σίγουρο πως αυτός δεν ενοχλείται με τίποτα. Κι όλα αυτά δεν τα κάνουμε για χάρη του και για χάρη της εργασίας, αλλά μόνο για χάρη δική μας, για τη γαλήνη της συνείδησης και της ψυχής μας. Γι' αυτό το λόγο η Φρίντα πρέπει να γυρίσει αμέσως στην μπιραρία. Θα μου πείτε, πως μπορεί να γίνει ενοχλητική εξαιτίας του γυρισμού της; τότε θα την ξαναδιώξουμε, αλλά τώρα πρέπει να γυρίσει. Επειδή συζητείτε, όπως έμαθα, μπορείτε να ρυθμίσετε εσείς ο ίδιος αμέσως το ζήτημα της επιστροφής. Και φυσικά δεν πρόκειται εδώ να λάβουμε υπόψη τα προσωπικά αισθήματα, γι' αυτό δε συζητώ διόλου το θέμα. Ξεπερνά ήδη τα απαραίτητα δηλώνοντας πως αν υπακούσετε στο ζήτημα αυτό, πιθανό να δημιουργήσετε προοπτικές για μια βελτίωση της θέσης σας. Αυτά είχα να σας πω». Έκανε νόημα στον Κ. θέλοντας να του πει πως μπορούσε να φύγει· φόρεσε το γούνινο σκουφό που του έδωσε ο υπηρέτης και έκανε μερικά βήματα στο διάδρομο, κουτσαίνοντας λιγάκι, ενώ ο υπηρέτης πήγαινε πίσω του.

Μερικές φορές οι διαταγές που δίνονται είναι εύκολο πράγμα να εκτελεστούν, αλλά στην προκειμένη περίπτωση ο Κ. δεν έμεινε ευχαριστημένος. Πρώτα πρώτα ήταν διαταγή που αφορούσε τη Φρίντα, έπειτα, ενώ ήταν διαταγή στον Κ., φαινόταν σαν περιφρόνηση και κοροϊδία και, το χειρότερο, τον έκανε να καταλάβει πόσο μάταιες ήταν οι ελπίδες και οι προσπάθειές του. Όλες οι διαταγές, δυσμενείς και ευμενείς, τον αγνοούσαν· τελικά και οι πιο ευμενείς ήταν στο βάθος πολύ άσχημες· πάντοτε όμως όλες τον αγνοούσαν και αυτός βρισκόταν χαμηλά· δεν μπορούσε να το διανοηθεί πώς θα του ήταν δυνατό να παρεμβεί ή να τους κάνει να κλείσουν το στόμα τους, για να ακουστεί και η δική του φωνή. Αν σε διώχνει ο Ερλάνγκερ, τι μπορείς να κάνεις; Ο Κ. ένιωθε πως σήμερα η κόπωσή του τον έβλαψε περισσότερο απ' ότι όλες οι αντίξοες συνθήκες μαζί. Πώς λοιπόν αυτός που πίστευε στο σώμα του και που δε θα 'κανε ήμα, αν δεν το πίστευε αυτό, πώς δεν μπόρεσε να βαστάξει σε λίγες άσχημες νύχτες και σε μια αγρύπνια; Πώς κουράστηκε τόσο φοβερά σ' ένα μέρος που δεν κουραζόταν κανείς ή μάλλον ήταν πάντοτε όλοι κουρασμένοι, αλλά ωστόσο η κούραση αντί να παραλύει, προωθούσε περισσότερο τη δουλειά; Συνεπώς, η κούραση αυτή εδώ ήταν πολύ διαφορετική από την

κούραση του Κ. Αυτή εδώ η κούραση εκδηλώνεται μέσα στην ευτυχομένη εργασία κι είναι κάτι που, ενώ εξωτερικά φαίνεται να 'ναι κούραση, είναι ακατάβλητη ανάπαυση και ειρήνη. Αν είσαι λίγο κουρασμένος το μεσημεράκι, κι αυτό περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα της φυσικής ροής της ημέρας. «Για τους κυρίους εδώ είναι πάντοτε μεσημέρι» είπε μέσα του ο Κ.

Κι ήταν μια αλήθεια, γιατί και τώρα, στις πέντε το πρωί, όλα άρχισαν να παίρνουν ζωή σε κάθε πλευρά του διαδρόμου. Από κάθε δωμάτιο ξεχύνονταν φωνές κι είχαν έναν χαρούμενο τόνο. Τη μια αντηχούσε σαν το παιδομάνι που ετοιμάζεται για εκδρομή, την άλλη σα θόρυβος σε κοτέτσι κατά τα ξημερώματα, σαν τη χαρά να βρικόκεις ενωμένος πέρα για πέρα με τη μέρα που ξυπνάει. Πραγματικά, μερικές φορές άκουγες τη φωνή κάποιου που έκανε το λάλημα του πετεινού. Ο διάδρομος ήταν άδειος, αλλά οι πόρτες ανοιγόκλειναν λίγο κι ο διάδρομος βούιζε από τις κινήσεις αυτές που έκαναν οι πόρτες. Ο Κ. πάνω από τους μεσότοιχους, που δεν έφταναν ως την οροφή, έβλεπε κάθε τόσο κεφάλια με ανακατωμένα μαλλιά και αγουροξυπνημένα μάτια που φαίνονταν τη μια στιγμή, και την άλλη χάνονταν αμέσως. Απέναντι φάνηκε ένας υπηρέτης που έσπρωχνε ένα μικρό αμαξάκι, γεμάτο φακέλους. Ένας άλλος υπηρέτης βάδιζε δίπλα, έχοντας στο χέρι έναν κατάλογο και κάνοντας, όπως έδειχνε, σύγκριση ανάμεσα στους αριθμούς που είχαν οι φάκελοι και τους αριθμούς πάνω στις πόρτες. Μπροστά στις περισσότερες πόρτες σταματούσε το αμαξάκι, και τότε άνοιγαν αμέσως και παραδίνονταν οι φάκελοι· σε μερικές πόρτες παρέδιδαν μόνο ένα μικρό έγγραφο, και τότε γινόταν μικρή συζήτηση ανάμεσα στον υπηρέτη και το γραμματέα· μάλλον ο δεύτερος μάλωνε τον πρώτο. Αν μια πόρτα δεν άνοιγε, στοιβάζαν έξω στο κατώφλι προσεχτικά όλους τους φακέλους. Στις περιπτώσεις αυτές, όπως αντιλαμβανόταν ο Κ., η κίνηση στις γύρω πόρτες, αντί να λιγοστεύει μετά την παράδοση των φακέλων, όλο και μεγάλωνε. Ήταν πολύ πιθανό οι άλλοι, που ήταν στα γειτονικά δωμάτια, να κοίταζαν με λαχτάρα τους εγκαταλειμμένους φακέλους στο κατώφλι που θα μπορούσαν να τους πάρουν αν άνοιγαν για λίγο τη δική τους πόρτα· πάντως δεν το έκαναν. Ίσως να μοιράζονταν οι φάκελοι αυτοί στους άλλους, αν τελικά δεν τους έπαιρνε κανείς· γι' αυτό κάθε τόσο οι γύρω κοίταζαν κρυφά τους φακέλους κι έτσι δυνάμωναν τις ελπίδες τους. Κι αυτοί οι φάκελοι που έμεναν αζήτητοι

ήταν οι πιο ογκώδεις. Ο Κ. σκέφτηκε για μια στιγμή, πως σκόπιμα οι δικαιοῦχοι τους αφήναν προσωρινά αζήτητους, από μια τάση περηφάνιας, ή επίδειξης, ή κακίας, που θα κέντριζε έτσι τους άλλους συναδέλφους. Η υπόθεση αυτή του Κ. ενισχυόταν σταθερά από το γεγονός ότι οι φάκελοι αυτοί, ενώ έμεναν αρκετά στην κοινή θέα, ξαφνικά εξαφανίζονταν από την πόρτα, όπου ήταν στοιβαγμένοι· έτσι η πόρτα έμενε ασάλευτη πάλι και οι γύρω πόρτες ηρεμούσαν απογοητευμένες ή και ευχαριστημένες, γιατί ο πειρασμός και η διαρκής αυτή πρόσκληση των φακέλων είχαν εξαφανιστεί. Έπειτα όμως πάλι παρατηρούσαν μια κίνηση.

Ο Κ. παρατηρούσε όλα αυτά που γίνονταν στο διάδρομο, όχι μόνο με περιέργεια αλλά με μια διάθεση συμμετοχής. Νόμιζε πως ήταν βουτηγμένος κι ο ίδιος μέσα σ' όλη αυτή την ατμόσφαιρα και σ' όλο το γύρω θόρυβο· κοίταζε εδώ κι εκεί, συνάμα ακολουθούσε τους υπηρέτες από μια απόσταση, ενώ αυτοί πολλές φορές γύριζαν προς το μέρος του, με κεφάλι σκυφτό και χείλια ζαρωμένα, και του έριχναν ανσηρές ματιές· ο Κ. εντούτοις παρακολουθούσε τη διανομή. Όσο προχωρούσε η διανομή, τόσο περισσότερες ανωμαλίες παρουσιάζονταν· τη μια ο κατάλογος είχε λάθη, την άλλη οι υπηρέτες έκαναν λάθος στους φακέλους και την άλλη οι κύριοι είχαν πολλές αντιρρήσεις για διαφορετικούς λόγους. Μερικές φορές πάλι έπρεπε να επιστραφούν κάποιοι φάκελοι· το αμάξι πήγαινε πίσω, στρεφόταν προς την πόρτα κι άρχιζαν οι συζητήσεις για την επιστροφή. Οι συζητήσεις αυτές καθαυτές προκαλούσαν πολλά ζητήματα· πάντως όταν έπρεπε να επιστραφούν φάκελοι, τότε οι πόρτες, που πρώτα ανοιγόκλειναν εύκολα, έμεναν πεισματικά κλειστές, χωρίς να δίνονται καμιά άλλη συνέχεια στο ζήτημα. Τότε ο θόρυβος μεγάλωνε. Όποιος είχε τη γνώμη πως οι φάκελοι του ανήκαν, με μεγάλη ανυπομονησία έκανε θόρυβο στο δωμάτιο, χτυπούσε χέρια και πόδια και κάθε τόσο από τη χαραμάδα της πόρτας φώναζε έναν αριθμό πρωτοκόλλου. Τότε αφήναν το αμάξι μόνο του. Ο ένας υπηρέτης πήγαινε στην πόρτα και προσπαθούσε να ηρεμήσει τον υπάλληλο, ενώ ο άλλος μπροστά στην κλειστή πόρτα ζητούσε επίμονα τους φακέλους. Έτσι, πολύ δύσκολες στιγμές περνούσαν κι οι δυο τους. Αλλά αυτές οι προσπάθειες δε διόρθωναν την κατάσταση· ο ανυπόμονος γινόταν πιο ανυπόμονος, δεν ήθελε λόγια ούτε παρηγοριές· ήθελε τους φακέλους. Ένας μάλιστα κύριος σε μια στιγμή άδειασε το περιεχό-

μενο μιας λεκάνης πάνω στον υπηρέτη. Ο άλλος υπηρέτης, μάλλον ανώτερος στο βαθμό, περνούσε δυσκολότερες στιγμές. Αν ο κύριος καταδεχόταν να συζητήσει, άρχιζαν ανιαρές διαπραγματεύσεις: ο υπηρέτης στηριζόταν σε όσα έλεγε ο κατάλογος, ο κύριος στις σημειώσεις και στους φακέλους που φυσικά έπρεπε να επιστρέψει, αλλά προς το παρόν τους κρατούσε σφιχτά στο χέρι και μόνο μια μικρούλα άκρη φαινόταν να εξέχει. Έτσι ο υπηρέτης αναγκαζόταν να μαζεύει κι άλλες αποδείξεις: πήγαινε στο αμάξι που είχε τσουλήσει παρακάτω στον ελαφρά κατηφορικό διάδρομο ή πήγαινε στον κύριο που διεκδικούσε τους φακέλους, για να του πει τις αντιρρήσεις του άλλου κυρίου και να ακούσει νέες αντιρρήσεις, ώστε να τις μεταφέρει κι αυτές με τη σειρά τους. Οι διαπραγματεύσεις αυτές ήταν σκληρές και διαρκούσαν πολλή ώρα: μερικές φορές ο διεκδικητής έπαιρνε ένα μέρος των φακέλων και στον άλλο που τους κατείχε έδιναν για αποζημίωση άλλους φακέλους, μια που όλα οφειλονταν σε λάθη. Σε κάποιες περιπτώσεις συνέβαινε, ο κάτοχος των φακέλων να τους παραδώσει όλους, όχι όμως με κανονική επιστροφή, αλλά πετώντας τους φακέλους στο διάδρομο: έτσι κόβονταν οι σπάγκοι, λύνονταν τα έγγραφα κι οι υπηρέτες έτρεχαν να τα τακτοποιήσουν. Όλα αυτά εντούτοις δεν ήταν τίποτα, μπροστά στις εξελίξεις, μετά την άρνηση του κατόχου των φακέλων να απαντήσει στα λόγια του υπηρέτη για την επιστροφή των εγγράφων. Στεκόταν μπροστά στην κλειστή πόρτα, παρακαλούσε έντονα, έλεγε τα νούμερα του καταλόγου του, φώναζε τους κανονισμούς, αλλά όλα μάταια: κανείς δεν απαντούσε από το δωμάτιο, όπου ο υπηρέτης δεν μπορούσε να μπει χωρίς άδεια. Τότε κι ο θαυμάσιος υπηρέτης έχανε την ψυχραιμία του, άφηνε την πόρτα, πήγαινε στο χειραμάξι, καθόταν πάνω στα έγγραφα, σκούπιζε τον ιδρώτα του και για πολλή ώρα δεν έκανε τίποτα, παρά καθόταν εκεί πάνω, κουνώντας το πόδι του. Γύρω γύρω το ενδιαφέρον φούντωνε: ψίθυροι έβγαιναν από κάθε σχεδόν πόρτα που παρουσίαζε κάποια κίνηση. Ψηλά στην κορυφή του μεσότοιχου πρόσωπα παραξένα, σκεπασμένα με σάρπες και μαντίλια ως τα μάτια, αεικίνητα, παρακολουθούσαν ό,τι γινόταν. Ο Κ. πρόσεξε πως σ' όλη αυτή τη φασαρία η πόρτα του Μπίργκελ παρέμεινε κλειστή κι ο υπηρέτης την προσπέρασε χωρίς να παραδώσει φακέλους. Πιθανό να κοιμόταν ακόμα: αυτό σήμαινε, αν κοιμόταν πράγματι με το θόρυβο, πως ήταν άνθρωπος που βυθιζόταν σε βαθύ ύπνο. Γιατί όμως δεν του

άφησαν φακέλους; Λίγα δωμάτια δεν πήραν φακέλους, όσα ήταν άδεια. Έπειτα όλα έδειχναν ότι στο δωμάτιο του Ερλάνγκερ είχε μπει άλλος ένοικος από καιρό, πολύ θορυβώδης· οποσδήποτε αυτός είχε πετάξει έξω τον Ερλάνγκερ, παρ' όλο που αυτό δεν ταίριαζε με τον ψύχραιμο και περήφανο χαρακτήρα του. Αλλά το ότι αναγκάστηκε να περιμένει τον Κ. στο κατώφλι του δωματίου, έδειχνε κάτι τέτοιο.

Κάθε τόσο ο Κ. άφηνε αυτές τις παρατηρήσεις, που τον έκαναν να τα χάνει, και στρεφόταν να παρακολουθήσει τον υπηρέτη. Έφτανε στο σημείο να πιστεύει πως αυτά που ίσχυαν, όπως είχε ακουστά φυσικά, για τους υπηρέτες, που είναι τεμπέληδες, αμέριμνοι και αλαζόνες, δεν ανταποκρίνονταν πάντοτε στην πραγματικότητα. Υπήρχαν εξαιρέσεις ανάμεσα στους υπηρέτες, ή το πιο πιθανό υπήρχαν διάφορες κατηγορίες υπηρετών. Γιατί, εδώ, στην προκειμένη περίπτωση, έβλεπε εκδηλώσεις ενός υπηρέτη που δεν τις είχε δει ως τώρα. Εκείνο που του έκανε ιδιαίτερη αίσθηση ήταν η άκαμπτη αποφασιστικότητα του υπηρέτη. Παρακολουθούσε έναν αγώνα πεισματώδη με τα δωμάτια, γιατί σπάνια έβλεπε τους ενοίκους, και περισσότερο ο υπηρέτης είχε να κάνει με αυτά τα δωμάτια· ήταν ένας αγώνας, όπου ο υπηρέτης δεν υποχωρούσε. Αλλά έφτανε και στιγμή που ο υπηρέτης ένιωθε τις δυνάμεις του να εξαντλούνται· φυσικά δεν μπορούσε να γίνει κι αλλιώς· γρήγορα όμως τις ξανακέρδιζε, πηδούσε από το αμάξι και εκεί, μπροστά στην κλειστή πόρτα, με σφιγμένα τα δόντια, προσπαθούσε να κερδίσει τη μάχη. Κι έβλεπες να νικιέται, μια, δυο και τρεις φορές, αλλά μόνο με αυτή την καταραμένη σιωπή· εντούτοις δε φαινόταν ακόμα ηττημένος. Ο Κ. νόμιζε πως ο υπηρέτης άλλαζε τακτική· αφού δεν κέρδιζε τη μάχη με την κατά μέτωπο επίθεση, χρησιμοποιούσε το δόλο. Βλέποντας δηλαδή πως δε γίνεται τίποτα, άφηνε πια την πόρτα, που κατά κάποιο τρόπο της επέτρεπε να εξαντλήσει τη σιωπή της, κι έστρεφε την προσοχή του σε άλλες πόρτες· ύστερα ξαναγύριζε πάλι, φώναζε επίτηδες δυνατά και τον άλλο υπηρέτη, έκαναν επιδεικτικό θόρυβο μαζί και στοιβάζαν στο κατώφλι της κλειστής πόρτας κι άλλους φακέλους κι έδειχναν πως είχαν αλλάξει γνώμη· δεν είχαν να πάρουν τίποτα από τον κύριο κι έπρεπε μάλιστα να του δώσουν κι άλλους φακέλους. Έπειτα πήγαινε παρακάτω, ενώ δεν άφηνε το μάτι από την κλειστή πόρτα· κι όταν συνέβαινε, όπως άλλωστε ήταν φυσικό, να ανοίξει την πόρτα ο κύ-

ριος, για να πάρει τους φακέλους, έτρεχε γρήγορα κι έβαζε το πόδι του στο άνοιγμα της πόρτας, για να αναγκάσει τον κύριο να διαπραγματευτεί τουλάχιστον το ζήτημα πρόσωπο με πρόσωπο· συνήθως από τις διαπραγματεύσεις αυτές έβγαιναν μερικά κάπως ικανοποιητικά αποτελέσματα. Αν όμως αυτή η τακτική πετύχαινε ή διαπίστωνε πως δεν ήταν η ενδεδειγμένη, τότε αποφάσιζε να χρησιμοποιήσει άλλη. Στρεφόταν προς το διεκδικητή των φακέλων· παραμέριζε τον άλλο υπηρέτη, που εργαζόμενος πάντοτε μηχανικά του ήταν άχρηστος, κι άρχιζε να μιλάει στο διεκδικητή ο ίδιος, ψιθυριστά και χώνοντας το κεφάλι του μέσα από την πόρτα· πιθανόν υποσχόταν στον κύριο πως στην άλλη διανομή θα κανόνιζε, όπως του άξιζε, το σφετεριστή των φακέλων, και δείχνοντας διαρκώς προς την πόρτα του αντιπάλου του γελούσε, όσο του επέτρεπε η κόπωσή του. Είδε όμως και δυο τρεις περιπτώσεις, όπου ο υπηρέτης παραιτήθηκε από τον αγώνα· αλλά κι εδώ, όπως πίστευε ο Κ., ήταν μια φαινομενική παραίτηση ή μια παραίτηση δικαιολογημένη· προχωρούσε ήρεμα πιο κάτω, χωρίς να ρίχνει τριγύρω ματιές, ανεχόταν το θόρυβο του κυρίου που αδικήθηκε, και τότε τότε έκλεινε τα μάτια για πολλή ώρα, δείχνοντας έτσι πως ο θόρυβος αυτός τον έκανε να νιώθει άσχημα. Σιγά σιγά όμως ο κύριος ησύχαζε, κι όπως το πεισματικό κλάμα ενός μωρού γίνεται κάθε τόσο πιο ήτιο και με αραιούς λυγμούς, έτσι έσβηναν και οι φωνές. Αλλά και μετά την ησυχία, τότε τότε έπιανες καμιά πνιχτή φωνή κι άκουγες την πόρτα να ανοιγοκλείνει. Έβλεπε ο Κ. πως και στην περίπτωση αυτή ο υπηρέτης είχε ενεργήσει με το σωστό τρόπο. Τελικά μόνο ένας κύριος είχε μείνει που δεν το 'βαζε κάτω· έμενε σιωπηλός για λίγο, ίσως μόνο για να συγκεντρώσει δυνάμεις, κι έπειτα ξεσπούσε σε φωνές με την ίδια ένταση, όπως και πρώτα. Πάντως δεν ξεχώριζες καλά για ποιο λόγο φώναζε και διαμαρτυρόταν έτσι· πιθανό να μην ήταν η υπόθεση της διανομής των φακέλων. Ο υπηρέτης είχε τελειώσει πια τη δουλειά του· μόνο ένας φάκελος, ή καλύτερα ένα κομμάτι χαρτί από σημειωματάριο είχε μείνει στο αμαξάκι, από λάθος του βοηθού του και δεν ήξεραν σε ποιον να το δώσουν. «Ίσως είναι ο φάκελός μου» σκέφτηκε γρήγορα ο Κ. Ο δήμαρχος άλλωστε του είχε μιλήσει για την υπόθεσή του σαν την πιο ασήμαντη μέσα στις άλλες ασήμαντες υποθέσεις. Μολονότι ο Κ. θεωρούσε τη σκέψη αυτή παράλογη και κωμική, προσπάθησε να ζυγώσει τον υπηρέτη που κοίταζε το χαρτάκι

σκεφτικός· δεν ήταν όμως διόλου εύκολο να πετύχει ο Κ., γιατί από την αρχή, μέσα στη φασαρία της δουλειάς, ο υπηρέτης διαρκώς τίνιζε νευρικά το κεφάλι βλέποντας χωρίς κατανόηση την παρατηρητικότητα και τη συμπάθεια του Κ. Εκείνη τη στιγμή πάντως έδειχνε πως είχε ξεχάσει εντελώς τον Κ., όπως ήταν φυσικό άλλωστε μετά την κούραση· δεν ενδιαφέρθηκε σοβαρά για το χαρτάκι· πιθανό να μην το διάβασε ολόκληρο, ή έκανε πως το διάβασε, και, ενώ θα ευχαριστούσε πάρα πολύ οποιονδήποτε κύριο που θα το έπαιρνε, αποφάσισε κάτι άλλο, επειδή είχε αηδιάσει να μοιράζει χαρτιά κι είχε εξαντληθεί· έφερε το δάχτυλο στο στόμα κι έκανε νόημα στον άλλο να μη μιλήσει, έπειτα ξέσκισε το χαρτάκι και τα κομμάτια τα έριξε στην τσέπη του. Ο Κ. δεν τον πρόφτασε, γιατί βρισκόταν μακριά του. Ήταν η πρώτη ανωμαλία στο μηχανισμό, που είδε ο Κ., όμως ίσως και να μην είχε καταλάβει καλά το πράγμα. Αλλά και ανωμαλία αν ήταν, μπορούσε κανείς να τη συγχωρήσει. Οι συνθήκες, που επικρατούσαν εκεί, εμπόδιζαν τον υπηρέτη να εργαστεί χωρίς λάθη· οι απανωτές ενοχλήσεις κι οι απανωτές πιέσεις έφεραν ένα αποτέλεσμα· ο υπηρέτης έπρεπε να ξεσπάσει, κι αν λοιπόν αντέδρασε με το σκίσιμο ενός μικρού χαρτιού, το πράγμα ήταν κάπως ανώδυνο. Στο μεταξύ οι κραυγές του κυρίου, που δεν έλεγε να σταματήσει με κανένα τρόπο, γέμιζαν ακόμα όλο το διάδρομο και οι συνάδελφοί του, που άλλες φορές μεταξύ τους δεν έδειχναν και τόσο φιλικές διαθέσεις στο ζήτημα αυτό, συμφωνούσαν εξ ολοκλήρου. Νόμιζε κανείς πως ο κύριος αυτός είχε αναλάβει, εκ μέρους όλων, να φωνάζει κι οι άλλοι με νοήματα και λόγια του έλεγαν να συνεχίσει. Πάντως ο υπηρέτης δεν έδινε καμιά προσοχή· είχε τελειώσει τη δουλειά του κι έδειχνε με το δάχτυλο το χερούλι του χερσαμαξιού, θέλοντας να πει πως ο άλλος υπηρέτης έπρεπε να το πιάσει. Έτσι έφευγαν πια, όπως ήρθαν, πιο ικανοποιημένοι όμως και με τόσο γρήγορο ρυθμό, που έκανε το αμαξάκι να χορεύει μπροστά τους. Μόνο σε μια στιγμή σταμάτησαν και γύρισαν πίσω ρίχνοντας ένα βλέμμα· τότε που ο κύριος, βλέποντάς πως με τις φωνές δε γινόταν τίποτα κι ανακαλύπτοντας συνάμα το κουμπί ενός ηλεκτρικού κουδουνιού, πετάχτηκε έξω με μια ανακούφιση κι άρχισε να χτυπάει το κουδούνι, και παύοντας να φωνάζει· στο μεταξύ ο Κ. τριγύριζε στην πόρτα του, για να πληροφορηθεί προφανώς τι πράγματι ήθελε ο κύριος. Στα άλλα δωμάτια ακούστηκαν ψίθυροι επιδοκίμασίας· όλοι αναγνώριζαν έτσι πως ο

κύριος αυτός είχε κάνει κάτι που θα ήθελαν να το κάνουν από καιρό και κάποια άγνωστη αιτία τους ανάγκασε να το παραλείψουν. Μήπως γύρευε την υπηρεσία ή να έρθει η Φρίντα; Αν ήταν για τη Φρίντα, μπορούσε να χτυπάει όσο θέλει, γιατί αυτή ήταν τώρα απασχολημένη με τον Ιερεμία να τον γιατρεύει κι αν μάλιστα ο Ιερεμίας είχε γίνει καλά, πάλι δε θα είχε η Φρίντα καιρό, γιατί θα βρισκόταν στην αγκαλιά του. Αλλά το κουδούνισμα έφερε άμεσα αποτελέσματα. Ακόμα και ο ξενοδόχος του Χέρενχοφ έτρεχε από μακριά, ντυμένος στα μαύρα και κουμπωμένος για τα καλά ως το λαιμό, όπως το συνήθιζε· πάντως έδειχνε πως είχε απλωμένα αρκετά τα χέρια του κι ήταν σα να τον φώναζαν έπειτα από ένα μεγάλο δυστύχημα· έμοιαζε να τρέχει να αγκαλιάσει κάποιον και να τον σφίξει στο στήθος του· το παραμικρό άρρυθμο κουδούνισμα τον έκανε να χορεύει στον αέρα και να τρέχει γρήγορα. Πίσω του εμφανίστηκε αμέσως και η γυναίκα του, αλλά σε μεγάλη απόσταση· έτρεχε κι αυτή με απλωμένα χέρια, πάντως τα βήματά της ήταν πολύ μικρά και προσεγμένα. Ο Κ. σκέφτηκε πως η γυναίκα του ξενοδόχου θα έφτανε πολύ πιο αργά, αφού ο ξενοδόχος θα είχε διορθώσει την κατάσταση και για να του κάνει μέρος, αφού έτρεχε, κόλλησε στον τοίχο. Αλλά ο ξενοδόχος σταμάτησε ακριβώς μπροστά στον Κ., σα να 'ταν εκεί ο προορισμός του. Και σε λίγο έφτασε κι η ξενοδόχα και τότε άρχισε ένας καταιγισμός από κατηγορίες εναντίον του που, στο ξάφνιασμά του, δεν τις καταλάβαινε και μάλιστα, αφού μπήκε στη μέση και το κουδούνισμα του κυρίου, ενώ άρχισαν να χτυπάνε κι άλλα κουδούνια, χωρίς να υπάρχει κάποιος λόγος, αλλά από ευχαρίστηση και κέφι. Ο Κ. ενδιαφερόταν πολύ εκείνες τις στιγμές να μάθει ποιο ήταν το παράπτωμά του κι έτσι άφησε τον ξενοδόχο να τον πιάσει και να τον σύρει πίσω, αποφεύγοντας πια τις φωνές και το θόρυβο. Πίσω του ο Κ. δεν έστρεψε ούτε μια φορά το κεφάλι του, αφού ο ξενοδόχος και πιο πολύ η ξενοδόχα του μιλούσαν αδιάκοπα· πίσω του τώρα οι πόρτες άνοιγαν διάπλατα, ο διάδρομος γέμιζε κίνηση· από κει πια άρχιζε ο οργασμός, όπως σ' ένα μικρό πολυσύχναστο σοκάκι· οι πόρτες φάνονταν να περιμένουν με αγωνία, να περάσει πια ο Κ. και να απελευθερώσουν τους κυρίους. Μέσα στα δωμάτια τα κουδούνια χτυπούσαν ασταμάτητα, σα να γιόρταζαν μια νίκη. Και τελικά με ανακούφιση βρέθηκαν όλοι στην ήσυχη χιονισμένη αυλή, όπου περιμεναν μερικά έληθηρα. Επιτέλους ο Κ. έμαθε τι είχε συμβεί· ούτε ο ξε-

νοδόχος ούτε η ξενοδόχα μπορούσαν να κατανοήσουν το τόλμημα του Κ. Αλλά τι είχε κάνει λοιπόν; Συνέχεια ρωτούσε και δεν έπαιρνε καμιά απάντηση, γιατί την ενοχή του τη θεωρούσαν τόσο αυτονόητη, ώστε δε φαντάζονταν πως τους ρωτούσε ειλικρινά. Με πολύ κόπο ο Κ. κατάλαβε πώς είχε το θέμα: δεν είχε δικαίωμα να μένει στο διάδρομο· ακόμα και στην πιο ευνοϊκή γι' αυτόν περίπτωση, θα μπορούσε να μένει στην μπιραρία, κατά παραχώρηση, που κάθε στιγμή η ανάκλησή της ήταν δυνατή. Αν κάποιος από τους κυρίους τον καλούσε να παρουσιαστεί για ακρόαση, όφειλε να πάει, όπου είχε κληθεί· έπρεπε όμως, και με στοιχειώδες ακόμα μυαλό, να ξέρει πως το μένος εκείνο δεν του ανήκε· είχε κληθεί βέβαια, αλλά μόνο για λόγους απόλυτα υπηρεσιακής ανάγκης. Έπρεπε λοιπόν να εμφανιστεί γρήγορα, να δει τον κύριο, να γίνει η ανάκριση, και μετά να εξαφανιστεί, όσο το δυνατό πιο γρήγορα. Μα, δεν μπόρεσε λοιπόν να καταλάβει το βαρύ του έγκλημα που έμεινε στο διάδρομο; Αν το είχε καταλάβει, πώς τόλμησε να τριγυρίζει εκεί σαν αγελάδα σε χωράφι; Δεν τον είχαν καλέσει για νυχτερινή ανάκριση και δε γνώριζε το λόγο που είχαν καθιερωθεί αυτές οι ανακρίσεις; Έπειτα, οι νυχτερινές ανακρίσεις προορίζονταν για ενδιαφερόμενους, που οι κύριοι τους καλούσαν νύχτα, γιατί δεν ήθελαν να τους δουν μέρα· αυτή την άποψη για τις νυχτερινές ανακρίσεις την άκουσε ο Κ. για πρώτη φορά. Κι αυτό γινόταν, γιατί ήθελαν να δουν τον ενδιαφερόμενο γρήγορα, με τεχνητό φως, κι έπειτα να κοιμηθούν λησιμονώντας κάθε άσχημη εντύπωση. Η συμπεριφορά του λοιπόν είχε διακωμωδήσει αυτά τα προληπτικά μέτρα. Ακόμα και τα φαντάσματα φεύγουν την αυγή, ενώ ο Κ. περίμενε εκεί, με τα χέρια στις τσέπες, θαρρείς κι ήθελε να εξαφανιστούν ο διάδρομος, τα δωμάτια και οι κύριοι. Κι αυτό θα γινόταν οπωσδήποτε κι έπρεπε να 'ταν βέβαιος, αλλά με την προϋπόθεση πως θα ήταν δυνατό, γιατί αλλιώς δεν υπήρχε θέμα· η αβρότητα των κυρίων είναι απέραντη. Κανείς απ' αυτούς δε θα έλεγε τίποτα στον Κ., ούτε θα τον έδιωχναν ποτέ. Κανείς λοιπόν δε θα έκανε τέτοιο πράγμα μολονότι έτρεμαν από ταραχή, έχαναν το πρωινό τους και τις καλύτερες ώρες· αντί να λάβουν οποιοδήποτε μέτρο προτίμησαν να υποφέρουν, γιατί κατά κάποιον τρόπο πίστεψαν πως σιγά σιγά ο Κ. θα το καταλάβαινε, αυτό το πολύ αυτονόητο, και τότε μαζί με τους κυρίους θα άρχιζε και ο ίδιος να υποφέρει φριχτά, γιατί είχε σταθεί πρωί εκεί στο διάδρομο, μ' έναν τρόπο, τόσο κακό και

ανάρμοστο, βάζοντας τον εαυτό του σε κοινή θέα. Αλλά η ελπίδα τους βγήκε ψεύτικη. Δεν ήξεραν ή, εξαιτίας της καλοσύνης και της επιείκειάς τους δεν το σκέφτονταν, πως υπήρχαν πράγματι καρδιές εντελώς αναισθητες και σκληρές, που δεν μπορούσε να τις μαλακώσει κανένα αίσθημα σεβασμού. Αλλά και ο νυκτόβιος σκόρος, αυτό το φτωχό έντομο, μόλις φτάσει η μέρα δεν τρέχει να βρει μια σκοτεινή μεριά, κάπου να εξαφανιστεί, και αγωνιά σα δεν μπορεί να το καταφέρει; Αντίθετα, ο Κ. κόλλησε στην πιο ανοιχτή θέση και εμπόδιζε το ξημέρωμα· αυτό λοιπόν ήταν το παράπτωμά του. Δεν κατάφερε όμως να εμποδίσει το ξημέρωμα, αλλά το καθυστέρησε και το δυσκόλεψε. Δεν είχε παρακολουθήσει τη διανομή των φακέλων, κάτι που δεν επιτρεπόταν σε κανέναν παρά μόνο στους άμεσα ενδιαφερόμενους; Αυτό μάλιστα ούτε ο ξενοδόχος κι η γυναίκα του δεν επιτρεπόταν να το δουν, μέσα στο ίδιο το σπίτι τους· μόνο το είχαν ακουστά από μισόλογα, όπως λόγου χάρη σήμερα από τους υπηρέτες. Δεν είχε προσέξει με πόσο μεγάλες δυσκολίες είχε γίνει η διανομή των φακέλων, που είναι μια εργασία καθεαυτή δύσκολη οπωσδήποτε, γιατί ο κάθε κύριος ενδιαφερόταν μόνο για την υπηρεσία του, χωρίς να τον απασχολούν προσωπικά οφέλη· έτσι είναι υποχρεωμένος να καταβάλει κάθε προσπάθεια, ώστε η διανομή, μια τόσο σημαντική και θεμελιώδης προκαταρκτική εργασία, να γίνει όσο το δυνατό πιο γρήγορα, χωρίς εμπόδια και σφάλματα. Δε σκέφτηκε διόλου πως ο βασικότερος λόγος, που προξένησε αυτές τις δυσκολίες, ήταν η ανάγκη να γίνει η διανομή σχεδόν κεκλεισμένων των θυρών, χωρίς να μπορούν οι κύριοι να επικοινωνήσουν, ώστε να συνεννοηθούν αμέσως και μόνο με τα βλέμματα, ενώ τώρα κατ' ανάγκη οι διαπραγματεύσεις βάσιπαζαν ώρες, γιατί έγιναν με τη μεσολάβηση των υπηρετών· αυτή λοιπόν η ανώμαλη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων έγινε ένα ατέλειωτο μαρτύριο για τους κυρίους και τους υπηρέτες κι ίσως θα παρατηρούσαν επιζήμιες επιπτώσεις στη μετέπειτα εργασία. Και γιατί δεν μπόρεσαν οι κύριοι να συνεννοηθούν μεταξύ τους; Δεν το καταλάβαινε λοιπόν ο Κ. ακόμα; Κάτι τέτοιο δεν είχε δει ποτέ η ξενοδόχα, κι ο ξενοδόχος το επιβεβαίωνε από την πλευρά του, που είχε να κάνει με τόσους τύπους ανθρώπων. Πράγματα, που δεν μπορούσε κανείς να τα εκφράσει, τα έλεγε ανοιχτά και ξάστερα, γιατί αλλιώςτικα ο Κ. δε θα καταλάβαινε ακόμα και τα πιο στοιχειώδη. Μπορούσε λοιπόν να το μάθει, αφού το ήθελε·

μόνο και αποκλειστικά εξαιτίας του δεν μπόρεσαν οι κύριοι να βγουν από τα δωμάτιά τους, γιατί το πρωί, μόλις ξύπνησαν, ήταν πολύ ντροπαλοί και προσβλημένοι, ώστε να μη μπορούν να παρουσιαστούν μπροστά σε ξένα βλέμματα· μολοντί ήταν καλά ντυμένοι, αισθάνονταν σα γυμνοί και δεν μπορούσαν να εμφανιστούν. Βέβαια είναι πολύ δύσκολο να πούμε για ποιο λόγο ντρέπονταν· ίσως αυτοί οι αιώνιοι εργάτες ένιωθαν ντροπή, μόνο και μόνο γιατί κοιμήθηκαν. Η παρουσία των ξένων τους έκανε ακόμα περισσότερο να ντρέπονται, όταν εμφανίζονταν. Ενώ είχαν κατορθώσει, με τις νυχτερινές ανακρίσεις, να αποφύγουν να αντικρίσουν ενδιαφερόμενους την ημέρα, που ήταν ανεπιθύμητοι, ξαφνικά τώρα το πρωί τους ενοχλούσε η ίδια η πραγματικότητα. Δεν μπορούσαν λοιπόν οι κύριοι να βαστάξουν σε μια τέτοια κατάσταση. Τι άνθρωπος ήταν αυτός που δεν μπόρεσε να σεβαστεί τα αισθήματα των κυριών; Οπωσδήποτε έπρεπε να 'ναι ένας άνθρωπος, όπως ο Κ., που καταπατούσε τα πάντα, το νόμο και τις πιο ανθρώπινες σχέσεις, με τη μεγαλύτερη αναισθησία και απάθεια· κάποιος που δεν του καιγόταν καρφί, αν εμπόδιζε τη διανομή των φακέλων, ζημιώνοντας τη φήμη του ξενοδοχείου και προξενώντας κάτι που ήταν αδιανόητο· οι κύριοι απελπίστηκαν κι άρχισαν να αμύνονται· σ' αυτή τη φοβερή δοκιμασία των αισθημάτων τους, που για τους κοινούς ανθρώπους είναι ασύλληπτη, δε βίασταξαν και κουδούνιζαν, καλώντας βοήθεια, για να εκδιωχθεί αυτό το άτομο που δεν μπορούσε να καταλάβει τίποτα. Αυτοί λοιπόν οι κύριοι ζητούσαν βοήθεια! Άλλωστε τη βοήθεια θα την έδιναν και πριν συμβεί αυτό, αλλά ο ξενοδόχος, η γυναίκα του και το άλλο προσωπικό δεν μπορούσαν να τρέξουν πρωί πρωί εκεί, χωρίς πρόσκληση, έστω κι αν ήθελαν μόνο να πετάξουν έξω τον Κ. και μετά να εξαφανιστούν. Έτρεμαν από αγανάκτηση για τη συμπεριφορά του Κ. κι απαρηγόρητοι, γιατί δεν μπορούσαν να τρέξουν, περίμεναν στην άκρη του διαδρόμου· και ξαφνικά έγινε επιτέλους αυτό το κουδούνισμα που ήταν από τον ουρανό σταλμένο. Πάντως το θλιβερό επεισόδιο είχε τελειώσει· αρκούσε να ρίξεις μια ματιά, για να δεις την αποκατάσταση στις κινήσεις των κυριών που πηγαινοέρχονταν χαρούμενοι. Ο Κ. όμως δεν είχε ξεμπερδέψει· οπωσδήποτε έπρεπε να δώσει λόγο γι' αυτή την αναστάτωση που προξένησε.

Έπειτα μπήκαν στην πιραγιά. Δεν μπορούσες να καταλάβεις για ποιο λόγο ο ξενοδόχος τον οδήγησε εκεί, ενώ ήταν τόσο θυμω-

μένος· εντούτοις ήταν πιθανό να τον πήγε στην μπιραρία, γιατί με τέτοια κούραση ήταν αδύνατο ο Κ. να φύγει από το ξενοδοχείο. Ο Κ., χωρίς να περιμένει να του δώσουν κάθισμα, βρήκε ένα βαρέλι και σωριάστηκε πάνω του. Στο σκοτάδι ένιωθε άνετα. Σ' ολόκληρη τη μεγάλη αίθουσα, μόνο μια αδύνατη λάμπα έκαιγε πάνω από τις κάνουλες των βαρελιών. Έξω επικρατούσε βαθύ σκοτάδι κι όλα έδειχναν πως θα ξεσπούσε χιονοθύελλα. Ήταν πολύ ευχαριστημένος που βρισκόταν εκεί μέσα στη ζεστασιά, κι έπρεπε να προσέχει να μην τον πετάξουν έξω. Ο ξενοδόχος και η γυναίκα του εξακολουθούσαν να στέκουν μπροστά του· φαινόταν σα να αποτελούσαν ακόμα μια απειλή και να έλεγαν συνάμα πως, εξαιτίας της μεγάλης αναξιοπιστίας του, θα μπορούσε ξανά να σηκωθεί και να τρυνώσει μέσα στο διάδρομο. Κι οι ίδιοι ήταν αναστατωμένοι από τον κλωνισμό που δοκίμασαν μέσα στη νύχτα, αναγκασμένοι να σηκωθούν πριν από την ώρα τους· κυρίως η ξενοδόχα έστεκε με το κεφάλι σκυφτό, σα μαραμένο λουλούδι, πάνω στον ώμο του άντρα της, σκουπίζοντας ελαφρά τα μάτια της μ' ένα μαντίλι και ρίχνοντας συνεχώς παιδιάστικα άγριες ματιές στον Κ. Φορούσε ένα καφέ μεταξωτό και πλούσιο φόρεμα με φαρδιά φούστα, βαλμένο και κουμπωμένο κάτω πρόχειρα, γιατί το είχε αρπάξει βιαστικά σε κείνη τη δύσκολη στιγμή. Πάντως ο Κ. για να τους ηρεμήσει, είπε πως όλα αυτά του ήταν άγνωστα, αλλά παρ' όλη την άγνοιά του, ποτέ δε θα έμενε τόση ώρα στο διάδρομο, όπου άλλωστε δεν είχε καμιά δουλειά κι ούτε επιθυμούσε να αναστατώσει κανέναν· όλα όμως έγιναν, επειδή ήταν πολύ κουρασμένος. Τους ευχαρίστησε για τη βοήθειά τους που έδωσε ένα τέλος στη δύσκολη εκείνη σκηνή, κι αν ήταν ανάγκη να τιμωρηθεί για την πράξη του, θα δεχόταν την τιμωρία πολύ ευχαρίστως, γιατί μόνο έτσι δεν υπήρχε κίνδυνος να παρερμηνεύσει τη συμπεριφορά τους. Η κούραση, και μόνο αυτή, ήταν το αίτιο. Ωστόσο αυτή η κούραση οφειλόταν στο ότι δεν ήταν ακόμα συνηθισμένος στο σύντομο χαρακτήρα των νυχτερινών ανακρίσεων. Αλλά δεν ήταν και πολύς καιρός που βρισκόταν στο χωριό. Όταν θα αποκτούσε μεγαλύτερη πείρα σ' αυτά τα ζητήματα, δε θα συνέβαιναν παρόμοια επεισόδια. Ίσως να είχε πάρει πολύ σοβαρά αυτές τις νυχτερινές ανακρίσεις, αλλά το γεγονός καθεαυτό δεν ήταν επιλήψιμο. Αναγκάστηκε να υποστεί δυο ανακρίσεις, και τις δυο απανωτές· η πρώτη ήταν του κυρίου Μπίργκελ και η δεύτερη του

κυρίου Ερλάνγκερ –κυρίως η πρώτη τον είχε φοβερά εξαντλήσει, ενώ η δεύτερη δεν είχε διαρκέσει πολύ· μια προσωπική χάρη μόνο του είχε ζητήσει ο κύριος Ερλάνγκερ. Και οι δύο ανακρίσεις όμως του είχαν πέσει πολύ και δεν άντεξε· κάτι τέτοιο ίσως ίσχυε για πολλούς άλλους και ακόμα και για τον κύριο Ξενοδόχο, λόγου χάρη. Σαν τέλειωσε η δεύτερη ανάκριση, είχε εξαντληθεί τελείως, κινδυνεύοντας να λιποθυμήσει. Περπατούσε σα μεθυσμένος· άλλωστε πρώτη φορά είχε δει και είχε ακούσει τους δύο κυρίους κι ήταν μάλιστα υποχρεωμένος να απαντήσει στις ερωτήσεις τους. Όλα, από ό,τι θυμάται, είχαν πάει πολύ καλά και ξαφνικά συνέβη εκείνο το ατύχημα· όπως έβλεπε, από ό,τι είχε προηγηθεί, δεν ήταν διόλου υπεύθυνος. Δυστυχώς όμως μόνο ο κύριος Ερλάνγκερ και ο κύριος Μπίργκελ ήξεραν καλά την κατάστασή του και θα τον βοηθούσαν, για να μη συμβούν τα υπόλοιπα, αλλά ο κύριος Ερλάνγκερ βιαζόταν να φύγει, προφανώς για να πάει στον Πύργο, και ο κύριος Μπίργκελ, εξαντλημένος από την ανάκριση, κοιμόταν και δεν πήρε μέρος στη διανομή των φακέλων· πώς λοιπόν μόνο ο Κ. μπορούσε να βγει από την ανάκριση άθικτος και με γερές τις δυνάμεις του; Αν για μια άλλη φορά δινόταν στον Κ. μια ανάλογη ευκαιρία, με χαρά θα τη δεχόταν και πολύ ευχαρίστως δε θα έβλεπε τίποτα από όλα τα απαγορευμένα που είχαν συμβεί. Κι ό,τι είχε γίνει, έγινε με επιπολαιότητα, γιατί στην πραγματικότητα δεν είχε δει τίποτα. Κατά συνέπεια και οι πιο ευαίσθητοι κύριοι μπορούσαν να παρουσιαστούν μπροστά του χωρίς καμιά ντροπή.

Οι δύο αυτές ανακρίσεις, και ιδιαίτερα η ανάκριση που έγινε από τον Ερλάνγκερ, και συνάμα ο σεβασμός που έδειχνε ο Κ. για τους κυρίους, δημιούργησαν καλές διαθέσεις στον Ξενοδόχο. Ήταν έτοιμος να επιτρέψει στον Κ. να βάλει μια σανίδα πάνω στα βαρέλια και να κοιμηθεί, τουλάχιστον ως τα ξημερώματα, αλλά η Ξενοδόχα είχε αντίθετη γνώμη· τραβούσε εδώ κι εκεί άσκοπα το φόρεμά της, που τώρα μόλις έβλεπε την ακαταστασία του, και συνέχεια κουνούσε το κεφάλι της. Κι οι δυο τους βρίσκονταν στα πρόθυρα καβγά που γινόταν και πιο παλιά για θέματα που αφορούσαν την τάξη του Ξενοδοχείου. Η συζήτησή τους για τον Κ. πήρε μεγάλες διαστάσεις. Να τον διώξουν λοιπόν από κει θα 'ταν η πιο μεγάλη συμφορά που του είχε συμβεί ως τη στιγμή εκείνη. Δεν έπρεπε με κανένα τρόπο να το επιτρέψει, ακόμα κι αν συμφωνούσαν ο Ξενοδόχος κι η Ξενο-

δόχα. Μαζεύτηκε πάνω στο βαρέλι και τους κοίταζε με αγωνία: σε μια στιγμή η ξενοδόχα, με την ασυνήθιστη ευαισθησία της, που είχε κάνει εντύπωση στον Κ. από καιρό, αποτραβήχτηκε πέρα, ενώ ίσως είχε κι άλλα να πει στον ξενοδόχο, και φώναξε: «Πώς με κοιτάζει λοιπόν! Πέταξέ τον έξω!» Ο Κ. άρπαξε όμως την ευκαιρία, νιώθοντας αδιαφορία και πιστεύοντας πως θα έμενε, και είπε στην ξενοδόχα: «Δεν κοιτάζω εσένα, το φόρεμά σου κοιτάζω». «Και γιατί το φόρεμά μου;» ρώτησε η ξενοδόχα ερεθισμένη. Ο Κ. σήκωσε τους ώμους. «Έλα» είπε η ξενοδόχα στον άντρα της, «άφησέ τον, δεν τον βλέπεις που είναι μεθυσμένος; Τον πρόστυχο!» Έπειτα πρόστάξε την Πέπη, που μόλις άκουσε τη φωνή της ξεπρόβαλε από το σκοτάδι, κουρασμένη, με ανάκατα μαλλιά και κρατώντας τεμπέλικα μια σκούπα, να πετάξει κάτι για μαξιλάρι στον Κ.

Μόλις ξύπνησε ο Κ., στην αρχή πίστεψε πως δεν είχε κοιμηθεί καθόλου. Η μπιραρία ήταν άδεια και ζεστή, όπως και πρώτα· οι τοίχοι ήταν σκοτεινοί, η μικρή λάμπα πάνω από τις κάνουλες των βαρελιών σβηστή κι έξω από τα παράθυρα έβλεπες τη νύχτα. Αλλά τη στιγμή που τεντώθηκε και το μαξιλάρι έπεσε κάτω, ενώ έτριξαν τα σανίδια και τα βαρέλια, παρουσιάστηκε η Πέπη. Τότε έμαθε ο Κ. πως είχε βραδιάσει κι αυτός είχε κοιμηθεί πάνω από δώδεκα ώρες. Μερικές φορές είχε ρωτήσει η ξενοδόχα γι' αυτόν, το ίδιο και ο Γκέρστεκερ που το πρωί περιμένε στο σκοτάδι, κοντά στα βαρέλια, ενώ ο Κ. μιλούσε ακόμα με την ξενοδόχα, τελικά όμως δεν τόλμησε να τον ενοχλήσει· στο μεταξύ εμφανίστηκε μια φορά για να δει τι έκανε ο Κ. Επίσης, όπως είχαν πει, ήρθε και η Φρίντα μια φορά και στάθηκε για λίγο μπροστά στον Κ. Πάντως δεν ήρθε για τον Κ., αλλά για να προετοιμαστεί, μια που το βράδυ θα ξαναπήγαινε στα παλιά της καθήκοντα. «Νομίζω πως δε θα της αρέσει» είπε η Πέπη φέρνοντας καφέ και κουλούρια. Δεν το είπα με μοχθηρία, όπως το συνήθιζε άλλες φορές, αλλά με λύπη, θαρρείς κι είχε πια γνωρίσει την κακία του κόσμου που μπροστά της κάθε άλλη κακία χάνεται και δεν έχει κανένα νόημα. Μιλούσε τώρα με τον Κ., σα να 'ταν ομοιοπαθής, κι όταν της φάνηκε πως δε βρήκε τον καφέ αρκετά γλυκό, σαν τον δοκίμασε, έτρεξε και του έφερε ζάχαρη. Η λύπη της δεν την είχε εμποδίσει να στολιστεί πιο όμορφα από την άλλη φορά. Είχε πολλές κορδελίτσες και πολλά φιογκάκια γύρω στα μαλλιά της, στο μέτωπο, στους κροτάφους· τα μαλλιά της ήταν κατσαρωμένα με το ψαλίδι, πολύ φροντισμένα, και στο λαιμό είχε μια μικρή αλυσίδα που κρεμόταν χαμηλά ως το μπροστινό άνοιγμα της μπλούζας. Ο Κ., ξεκούραστος και ευχαριστημένος από τον ύπνο και το ζεστό καφέ, άπλωσε το χέρι, προσπαθώντας να λύσει ένα από τα φιογκάκια της Πέπης

που του είπε: «Αφησέ με ήσυχη» και κάθισε δίπλα του στο βαρέλι. Ο Κ. δε χρειάστηκε να τη ρωτήσει τι είχε· η Πέπη αμέσως άρχισε να του διηγείται, κοιτάζοντας ακίνητη το φλιτζάνι του Κ., θαρρείς κι είχε ανάγκη να προσηλώσει κάπου την προσοχή της, και τη στιγμή ακόμα που μιλούσε· έδειχνε πως, κι όταν ακόμα μιλούσε για τα βάσανά της, δεν μπορούσε να αφηθεί σ' αυτά, θαρρείς κι αυτό το πρόγραμμα ξεπερνούσε τις δυνάμεις της. Στην αρχή ο Κ. πληροφορορήθηκε πως αυτός έφταιγε για τη δυστυχία της Πέπης, αλλά αυτή δεν του κρατούσε καμιά κακία. Καθώς μιλούσε, κουνούσε ζωηρά το κεφάλι της, για να μην αφήσει τον Κ. να διατυπώσει αντιρρήσεις. Ο Κ. λοιπόν είχε πάρει τη Φρίντα από την μπιραρία κι έτσι άνοιξε αμέσως ο δρόμος για το ανέβασμα της Πέπης. Τίποτα άλλο δεν μπορούσες να σκεφτείς πως υπήρχε και που θα 'ταν ικανό να κάνει τη Φρίντα να αφήσει την μπιραρία· έμενε σ' αυτήν σαν την αράχνη κολλημένη στον ιστό της, κρατώντας όλα τα νήματα που μόνο αυτή ήξερε ποια ήταν. Ήταν αδύνατο να τη βγάλεις από κει παρά τη θέλησή της· μόνο η αγάπη της για κάτι μηδαμινό και φυσικά ανάρμοστο, θα μπορούσε να την πετάξει από τη θέση της. Τι έκανε όμως η Πέπη; Σκέφτηκε ποτέ να πάρει αυτή τη θέση; Ήταν καμαριέρα, είχε μια θέση ανάξια λόγου, με καμιά προοπτική αλλαγής· ονειρευόταν φυσικά, όπως κάθε κοπέλα, ένα ωραίο μέλλον· κανένα δεν μπορείς να τον εμποδίσεις να κάνει όνειρα, αλλά η Πέπη δεν είχε πει ποτέ στα σοβαρά πως μπορούσε να προχωρήσει, κι ήταν αποφασισμένη να περιοριστεί στη θέση της. Κι ενώ δε γινόταν τίποτα, η Φρίντα εξαφανίστηκε από την μπιραρία κι αυτό έγινε τόσο ξαφνικά, ώστε ο ξενοδόχος δεν μπορούσε να βρει αμέσως την κατάλληλη που θα την αντικαθιστούσε· έψαχνε τριγύρω και η ματιά του έπεσε στην Πέπη, που φυσικά κάπως είχε βγει στο προσκήνιο για να την προσεξούν. Τότε η Πέπη αγάπησε τον Κ. όσο κανέναν άλλο στον κόσμο· ολόκληρους μήνες είχε περάσει κάτω στο καμαράκι της, έτοιμη να μείνει και χρόνια, ακόμα και σε όλη της τη ζωή αγνοημένη, αν όλα πήγαιναν άσχημα, και ξαφνικά μπήκε στη μέση ο Κ., ένας ήρωας, ένας σωτήρας των μαρτυρικών υπηρετριών, και της άνοιξε το δρόμο για πολύ ψηλά. Βέβαια, ο Κ. δεν τη γνώριζε, δεν το είχε κάνει για χάρη της, αλλά αυτό δεν περιοριζε καθόλου την ευγνωμοσύνη της. Την παραμονή του διορισμού της, που δεν ήταν ακόμα διόλου σίγουρος, ξαγρύπνησε μιλώντας μαζί του και ψιθυρίζοντας στο αυτί του χίλια ευ-

χαριστώ. Αυτό που τον εξύψωνε περισσότερο στα μάτια της, ήταν το ότι, απ' όλες τις άλλες, τη Φρίντα διάλεξε να φορτωθεί. Στην πράξη αυτή έβλεπε μια ανεξήγητη αυταπάρηση του Κ., να κάνει ερωμένη του τη Φρίντα και να ανοίξει το δρόμο για την Πέπη. Άλλωστε η Φρίντα ήταν ασχημούλα, αρκετά μεγάλη, κοκαλιάρρα, με κοντά και αραιά μαλλιά, ψεύτρα και κρατούσε μερικά μυστικά που σχετιζόνταν με το παρουσιαστικό της. Αφού αυτό το ελαττωματικό παρουσιαστικό φαινόταν στο πρόσωπο και το κορμί της, πρέπει να είναι τουλάχιστον κι άλλα μυστικά που κανείς δεν μπορούσε να τα μάθει, όπως ήταν λόγου χάρη ο υποτιθέμενος δεσμός της με τον Κλαμ. Η Πέπη είχε φτάσει ακόμα να αμφιβάλλει για την αγάπη του Κ. προς τη Φρίντα. Μήπως ο Κ. ξεγελούσε τον εαυτό του ή μόνο τη Φρίντα, κι έτσι τα πράγματα θα κατέληγαν οπωσδήποτε διαφορετικά; Η Πέπη θα ανέβαινε στη θέση της κι ο Κ. θα 'βλεπε το λάθος του και, μη μπορώντας να το κρύψει, θα αγαπούσε πια την Πέπη κι όχι τη Φρίντα. Αυτές οι σκέψεις δεν ήταν καθόλου έπαρση από μέρους της Πέπης, γιατί κι οι δυο τους ήταν κορίτσια, και κανένας δεν μπορούσε να το αρνηθεί, κι έπειτα ο Κ. θαμπώθηκε όχι από τη Φρίντα αλλ' από τη θέση της, στην οποία είχε προσδώσει μεγάλη αίγλη. Η Πέπη λοιπόν ονειρευόταν πως, κρατώντας αυτή τη θέση, ο Κ. θα ερχόταν σ' αυτήν ικετευτικά, οπότε είχε να κάνει δυο πράγματα: ή να τον ικανοποιήσει, αφήνοντας τη θέση, ή να τον αποκρούσει και να ανεβεί πιο πολύ. Αυτή πάντως λογάριαζε να τα εγκαταλείψει όλα για χάρη του και θα πήγαινε μαζί του με την πρόθεση να του μάθει τι ήταν η αληθινή αγάπη, κάτι που η Φρίντα ποτέ δεν μπορούσε να του το δώσει και που δεν είχε καμιά σχέση με όλες τις υψηλές θέσεις του κόσμου. Αλλά όλα ήρθαν πάλι ανάποδα. Ποιος έφταιγε; Πρώτα πρώτα ο Κ. κι έπειτα η πανουργία της Φρίντας, αλλά κυρίως ο Κ. Γιατί τι παραξενιές ήταν αυτές που έκανε; Τι προσπαθούσε να πετύχει; Ποια ήταν αυτά τα πολύ σπουδαία πράγματα που τον απασχολούσαν και τον έκαναν να αφήνει το πιο προσιτό, το πιο καλό και το πιο ωραίο; Η Πέπη λοιπόν γινόταν το θύμα: όλα τα άλλα ήταν ανόητα και χάνονταν στον αέρα. Όποιος θα είχε τη δύναμη να βάλει φωτιά στο Χέρνχοφ και μάλιστα να το κάνει σιάχτη, να το κάνει ολόκληρο σαν κομμάτι χαρτί στη θεομάστρα, να μη μείνει απολύτως τίποτα, αυτός και μόνο θα 'ταν ο εκλεκτός της Πέπης. Τέλος πάντων, η Πέπη ήρθε στην μπιραρία πριν από τέσσερις μέρες, λίγο πριν από την ώρα του

φαγητού. Βέβαια η δουλειά στην μπιραρία δεν ήταν και τόσο εύκολη, ήταν σκληρή, σχεδόν ξεθεωτική, αλλά πρόσφερε μεγάλα πλεονεκτήματα. Πάντως, και πρώτα η Πέτη δε ζούσε μόνο για ένα πιάτο φαγητό· μπορεί να μην έβλεπε βέβαια μια τέτοια θέση, ούτε και στα πιο τολμηρά όνειρά της, ωστόσο είχε αποκτήσει πείρα, ήξερε τις απαιτήσεις μιας τέτοιας θέσης και δεν ήταν διόλου απροετοίμαστη. Γιατί, αν την έπαιρνες απροετοίμαστη, θα χανόσουν σε μερικές ώρες, κυρίως αν προσπαθούσες να κάνεις τη δουλειά σου και στη θέση αυτή με τον τρόπο μιας καμαριέρας! Ως καμαριέρα ακόμα, έρχονταν στιγμές, που φαινόταν ολότελα χαμένη και εγκαταλειμμένη. Νόμιζε πως δούλευε σε ορυχείο, τουλάχιστο στο διάδρομο των γραμματέων, πολλές μέρες. Αν εξαιρέσει κανείς μερικούς ενδιαφερόμενους που πήγαιναν πάνω κάτω αθόρυβα, χωρίς να τολμούν να σηκώσουν τα μάτια τους, δεν έβλεπες κανέναν, παρά μόνο δυο τρεις καμαριέρες, πολύ πικραμένες κι αυτές. Το πρωί δεν επιτρεπόταν να βγει κανείς έξω από το δωμάτιο, γιατί οι γραμματείς έπρεπε να μείνουν απερίσπαστοι μόνοι τους, το φαγητό το πήγαιναν οι υπηρέτες από την κουζίνα· οι καμαριέρες συνήθως δεν ανακατώνονταν σ' αυτό το θέμα, κι επίσης στις ώρες του φαγητού πάλι δεν μπορούσες να κυκλοφορήσεις στο διάδρομο. Μόνο, κατά την εργασία των κυριών, μπορούσαν να συγυρίσουν τα δωμάτια, αλλά όχι τα κατελιημμένα, μόνο τα άδεια. Η δουλειά μάλιστα έπρεπε να γίνεται με τη μεγαλύτερη ησυχία, για να μην ενοχλούνται οι κύριοι καθόλου. Πώς όμως ήταν δυνατό να καθαρίζεις σωστά τέτοια δωμάτια, τη στιγμή που οι κύριοι έμεναν μέρες ολόκληρες μέσα κι άφηναν διαρκώς τους υπηρέτες, αυτούς τους βρομάρηδες, να μπαينوβγαίνουν συνέχεια, κι όταν επιτέλους επέτρεπαν στις καμαριέρες να μπουν μέσα, τα δωμάτια δεν καθαρίζονταν ούτε με κατακλυσμό; Βέβαια, ήταν κύριοι πολύ υψηλοί, αλλά έπρεπε με μεγάλο κόπο να συγκρατήσεις την αηδία σου, για να καθαρίζεις αυτά που άφηναν πίσω τους. Η δουλειά λοιπόν που έκαναν οι καμαριέρες, δεν ήταν πολλή, αλλά οπωσδήποτε ήταν σκληρή. Κοντά σ' αυτό ποτέ δεν άκουγαν ένα καλό λόγο, μόνο επιπλήξεις και το πιο μεγάλο και πιο συχνό μαρτύριο ήταν πως ισχυριζόνταν, ότι με το συγύρισμα των δωματίων χάνονταν φάκελοι. Στην πραγματικότητα δε χανόταν τίποτα· κι ένα μικρό κομμάτι χαρτί αν έβρισκαν, το παρέδιδαν στον ξενοδόχο· αλλά χάνονταν πράγματι φάκελοι, όχι όμως από λάθος που έκαναν οι καμαριέρες. Τότε κατέ-

φταναν οι επιτροπές, κι οι καμαριέρες έβγαιναν από τα δωμάτια τους· τα μέλη των επιτροπών έψαχναν με τις ώρες, παρ' όλο που τα υπάρχοντα μιας καμαριέρας χωράνε σ' ένα πανέρι· οι επιτροπές όμως ερευνούσαν και σήκωναν κρεβάτια κι ό,τι άλλο έβρισκαν. Φυσικά δεν έβγαине τίποτα. Πώς να βρεθούν οι φάκελοι; Μπορούσαν καμαριέρες να ασχοληθούν με φακέλους; Αλλά το αποτέλεσμα πάντοτε ήταν ίδιο· βρισιές και απειλές από τα μέλη της επιτροπής και από τον ξενοδόχο. Κι αυτό δε σταματούσε ποτέ, ο θόρυβος μπορούσε να συνεχιστεί ώς τα μεσάνυχτα κι ώς τα ξημερώματα, και φτου κι απ' την αρχή. Θα 'ταν καλά τουλάχιστον αν δεν ήταν υποχρεωμένες να μένουν εκεί μέσα· αλλά έπρεπε να μένουν, γιατί σε ενδιάμεσες ώρες και κυρίως τη νύχτα, πήγαιναν συνέχεια φαγητό από την κουζίνα στα δωμάτια. Η διαδικασία ήταν φριχτή· μια γροθιά χτυπούσε στην πόρτα, μετά η παραγγελία, έπειτα έτρεχες στην κουζίνα, κουνούσες τους κοιμισμένους μάγειρες, έπαιρνες το δίσκο και τον άφηνες έξω από την πόρτα σου, απ' όπου τον έπαιρναν οι υπηρέτες. Αλλά αυτά δεν ήταν τα πιο άσχημα. Οι πιο δύσκολες στιγμές ήταν, όταν δεν ερχόταν καμιά παραγγελία· όταν στην απόλυτη ησυχία της νύχτας όλοι έπρεπε να κοιμούνται –κι οι περισσότεροι κοιμούνταν– άρχιζε κάποιος να περιφέρεται, νυχοπατώντας, έξω από την πόρτα όπου έμεναν οι καμαριέρες. Τότε όλα τα κορίτσια σηκώνονταν από τα κρεβάτια τους, που εξαιτίας του στενού χώρου, ήταν στοιβαγμένα το ένα πάνω στο άλλο· το δωμάτιο δεν ήταν τίποτα άλλο παρά ένα ντουλάπι με τρία ράφια. Τα κορίτσια λοιπόν έστηναν αντί στην πόρτα κι άκουγαν τα βήματα, έπειτα γονάτιζαν κι αγκαλιάζονταν από φόβο. Κι αυτός που τριγύριζε στην πόρτα νυχοπατώντας, ακουγόταν συνέχεια. Θα του χρωστούσαν ευγνωμοσύνη, αν έμπαινε αμέσως μέσα και τελείωναν όλα, αλλά τίποτα δε γινόταν, γιατί κανένας δεν έμπαινε. Έτσι ήταν υποχρεωμένες να ομολογήσουν πως δεν υπήρχε κανένας κίνδυνος· ίσως κάποιος βηματίζε πάνω-κάτω έξω από την πόρτα, θέλοντας κάτι να παραγγείλει και τελικά δεν το αποφάσιζε. Πιθανό να ήταν όλο κι όλο αυτό, ίσως όμως να ήταν κάτι ολότελα διαφορετικό. Δεν ήξεραν καλά τους κυρίους, άλλωστε ούτε τους είχαν ποτέ αντικρίσει. Πάντως οι καμαριέρες μέσα στο δωμάτιο λιποθυμούσαν από τρόμο, κι όταν σταματούσε ο θόρυβος έγερναν προς τον τοίχο, χωρίς να έχουν το κουράγιο να γυρίσουν στα κρεβάτια τους. Αυτή λοιπόν η ζωή περιέμενε πάλι την Πέπη, απόψε κιόλας

έπρεπε να πάει στη θέση εκείνη. Και γιατί; Εξαιτίας του Κ. και της Φρίντας. Έπρεπε να γυρίσει πίσω στη ζωή, απ' όπου το είχε σκάσει, φυσικά με τη βοήθεια του Κ., αλλά και χάρη στις πολλές της προσπάθειες. Γιατί στη δουλειά τους, τα κορίτσια παραμελούσαν τον εαυτό τους, ακόμα κι αυτές που ήταν τακτικές και επιμελείς. Για ποιον να καλλωπιστούν; Κανείς δεν τις έβλεπε, και στην καλύτερη περίπτωση το προσωπικό της κουζίνας. Αν λοιπόν καμιά νόμιζε, πως αυτό ήταν αρκετό, ας στολιζόταν. Πάντοτε όμως βρισκονταν στο δωματιάκι ή στα δωμάτια των κυρίων, όπου ήταν τρέλα και μάταιος κόπος να πας με ρούχα καθαρά. Πάντοτε με τεχνητό φως, στην ίδια αποπνιχτική ατμόσφαιρα, με θέρμανση συνέχεια και κουρασμένες. Το μοναδικό ελεύθερο απόγευμα δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτα καλύτερο παρά να κοιμηθούν με ησυχία και χωρίς φόβο μέσα σ' ένα από τα ντουλάπια της κουζίνας. Γιατί λοιπόν να περιποιηθούν τον εαυτό τους; Έτσι ήταν λοιπόν, μόλις και μετά βίας ντύνονταν. Αλλά η Πέπη ξαφνικά πήρε τη θέση στην μπιραρία, όπου, αν ήθελες να την κρατήσεις, χρειαζόταν ακριβώς η αντίθετη τακτική: στην μπιραρία συναντούσες ανθρώπους πολύ παρατηρητικούς, με ιδιαίτερες απαιτήσεις: έτσι ήταν υποχρεωμένη να 'ναι πάντοτε ευχάριστη και ευπαρουσίαστη. Η αλλαγή λοιπόν ήταν πολύ μεγάλη. Η Πέπη μπορούσε να περηφανευτεί πως τα κατάφερε και αντιμετώπισε με επιτυχία την περίσταση και δεν ένιωθε καμιά ανησυχία για τη μελλοντική έκβαση των πραγμάτων. Γνώριζε πως διέθετε τα απαραίτητα προσόντα για τη θέση κι ήταν βέβαιη πέρα για πέρα, ακόμα και σήμερα, την ημέρα της ήταν της. Είχε μια μόνη δυσκολία, πώς θα αντιμετώπιζε τα πράγματα στην αρχή: άλλωστε το Ξερε πως ήταν μια κακομοίρα καμαριέρα, που δεν είχε τίποτα να φορέσει, ούτε κοσμήματα, ούτε τίποτα άλλο: και οι κύριοι δεν είχαν φυσικά την υπομονή να περιμένουν για να δουν πώς θα εξελιχθείς: απαιτούσαν αμέσως η γκαρσόννα να 'ναι τέλεια κι αν δεν ήταν, έπρεπε να φύγει. Μπορούσε να πιστέψει κανείς πως οι κύριοι δεν είχαν τόσο μεγάλες απαιτήσεις, γιατί κι αυτή η Φρίντα τα κατάφερε να τους ευχαριστεί. Αυτό όμως ήταν λάθος. Η Πέπη το είχε σκεφτεί πολλές φορές. Άλλωστε πολύ συχνά ήταν μαζί και μερικές φορές κοιμήθηκαν μαζί. Ήταν λίγο δύσκολο να καταλάβεις τη Φρίντα και, μάλιστα, αν δεν ήσουν παρατηρητικός, εύκολα μπορούσε να σε ξεγελάσει: ποιος όμως από τους κυρίους ήταν τόσο παρατηρητικός; Κανείς λόγου χάρη δεν ήξερε καλύτερα από την ίδια τη

Φρόντα πόσο άσχημο ήταν το παρουσιαστικό της· αν την έβλεπες με αχτένιστα μαλλιά χτυπούσες τα χέρια σου από οίκτο· μια τέτοια κοπέλα ούτε για καμαριέρα καλά καλά δεν έκανε. Η Φρόντα βέβαια το 'ξερε και είχε περάσει νύχτες ολόκληρες κλαίγοντας, ενώ σφιγγόταν πάνω στην Πέπη, και τύλιγε τα μαλλιά της στο δικό της κεφάλι. Αλλά σαν είχε υπηρεσία, πίστευε πως ήταν η πιο όμορφη και κατόρθωνε να κάνει και τους άλλους να το πιστέψουν. 'Ήξερε καλά την ανθρωπινη φύση και στο σημείο αυτό ακριβώς εντοπίζεται η πονηριά της. Είχε εύκολο το ψέμα, και σε ξεγελούσε αμέσως· οι άλλοι δεν προλάβαιναν να την κοιτάξουν καλύτερα. Βέβαια κάτι τέτοιο ήταν ανάφελο, γιατί οι άνθρωποι είχαν μάτια, κι αργά ή γρήγορα τα μάτια τους θα τους έλεγαν τι έπρεπε να δουν. Μόλις όμως μυριζόταν κάτι τέτοιο, άλλαζε αμέσως μέθοδο· έτσι, τελευταία, μπήκαν στη μέση οι σχέσεις της με τον Κλαμ! Μα ποιες σχέσεις! Κι αν κανείς έχει αμφιβολία, μπορεί να πάει και να τον ρωτήσει. Σκέψου λοιπόν πονηριά, μα τι πονηριά! Αν πάλι κατά τύχη δεν τολμάς να πας στον Κλαμ να τον ρωτήσεις ή αν ο Κλαμ δε σε δέχεται, ακόμα και για άλλες, πιο σπουδαίες ερωτήσεις, μια που είναι εντελώς απρόσιτος για σένα και τους άλλους κι όχι για τη Φρόντα, που τον βλέπει κάθε φορά που θέλει, αν όλα λοιπόν συμβαίνουν έτσι, τότε πάλι μπορείς να το διαπιστώσεις, με την προϋπόθεση πως θα περιμένεις να το δεις. Άλλωστε ο Κλαμ ποτέ δεν μπορεί να ανεχτεί μια τέτοια ψεύτικη φήμη, γιατί οπωσδήποτε ενδιαφέρεται για ό,τι λέγεται γι' αυτόν στις μιτραρίες κι επειδή κάτι τέτοιο το βρίσκει πολύ σημαντικό, θα παρέμβει και θα διαψεύσει αμέσως την ψεύτικη φήμη. Αλλά αυτό το πράγμα δεν το διαψεύδει, κατά συνέπεια δεν είναι ψέμα, αλλά καθαρή αλήθεια.

Πράγματι, η Φρόντα πηγαίνει την μίτρα στο δωμάτιο του Κλαμ κι αυτό το βλέπεις· μένει αρκετά λεπτά, κι έπειτα γυρίζει, κι όσα δε βλέπεις σου τα διηγείται η ίδια, και πρέπει να τα πιστέψεις. Άλλωστε η ίδια δεν επιτρέπεται να ανακοινώνει μυστικά· αυτά αποκαλύπτονται μόνα τους, όπου πηγαίνει· αυτή δεν κάνει τίποτα άλλο παρά να μιλάει απλώς γι' αυτά, αλλά με μετριοφροσύνη, χωρίς να κάνει καμιά επιβεβαίωση· αναφέρεται μόνο σε ό,τι είναι γενικά γνωστό. Έπειτα δεν τα λέει όλα· ποτέ λόγου χάρη δε λέει πως, από τη στιγμή που αυτή πήρε τη θέση στην μιτραρία, ο Κλαμ πίνει λιγότερη μίτρα· ίσως όχι και εντυπωσιακά λιγότερη, αλλά πάντως αισθητά λιγότερη· αυτό μπορεί να οφείλεται σε πολλούς λόγους, ή απλώς ο Κλαμ έπα-

ψε να αγαπά την μπύρα, ή μπορεί και η Φρίντα να τον έκανε να ξεχνά την μπύρα και να μην τη ζητάει τόσο πολύ. Πάντως, όσο παράξενο κι αν είναι, η Φρίντα είναι ερωμένη του Κλαμ. Πώς λοιπόν να μην τη θαυμάζουν όλοι οι άλλοι, αφού αρέσει και στον ίδιο τον Κλαμ; Και πριν λοιπόν αντιληφθείς τι τρέχει, η Φρίντα γίνεται μεγάλη καλλονή και την έχει ανάγκη η μπιραρία. Γίνεται, αλήθεια, ακόμα πιο όμορφη, πολύ ισχυρή, και φτάνει στο σημείο η μπιραρία να της είναι στενή περιοχή. Πράγματι, και ο κόσμος απορεί πώς η Φρίντα βρίσκεται ακόμα στην μπιραρία. Βέβαια, το να είναι γκαρσόνα αποτελεί μεγάλη τιμή και εξαιτίας αυτής της θέσης εξηγείται η σχέση με τον Κλαμ και γίνεται πιστευτή· αλλά από τη στιγμή που αυτή η κοπέλα γίνεται ερωμένη του Κλαμ, γιατί αυτός επί τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα την αφήνει γκαρσόνα στην μπιραρία και δεν την ανεβάζει ψηλότερα; Φυσικά μπορείς χιλιάδες φορές να επαναλαμβάνεις, πως στην προκειμένη περίπτωση δεν υπάρχει καμιά αντινομία, πως ο Κλαμ έχει τους λόγους του να κρατάει αυτή τη στάση και πως, κάποια μέρα, ίσως πολύ γρήγορα, τώρα αμέσως, να δεις τη Φρίντα ψηλά. Όλα αυτά όμως δεν μπορούν να εντυπωσιάσουν και πολύ· οι άλλοι έχουν τις αντιλήψεις τους και τα έξυπνα λόγια δεν μπορούν να κάνουν τίποτα για να αλλάξουν τις αντιλήψεις. Κανείς όμως δεν αμφέβαλλε πως η Φρίντα ήταν ερωμένη του Κλαμ· ακόμα κι αυτοί που ήξεραν πολύ καλά τα πράγματα, είχαν πια βαρεθεί να το αμφισβητούν. Ωραία λοιπόν, είσαι ερωμένη του Κλαμ, στο διάβολο, σκέφτονται όλοι, αλλά θέλουμε να δούμε και αποδείξεις γι' αυτό, να σε δούμε να προκόβεις. Αποδείξεις λοιπόν άλλες δεν υπήρχαν, και η Φρίντα παρέμεινε στην μπιραρία, κι ήταν σίγουρα ευχαριστημένη που τα πράγματα δεν άλλαζαν. Αλλά έχασε σιγά σιγά το γόητρό της, πράγμα που το μυρίστηκε· αυτή την ικανότητα την είχε, να μυρίζεται κάτι πριν ακόμα συμβεί. Μια κοπέλα, πραγματικά όμορφη και ελκυστική, από τη στιγμή που θα βουλευτεί στη θέση αυτή δεν έχει καμιά ανάγκη να καταφεύγει σε τεχνάσματα. Όσο είναι όμορφη, κρατάει γερά τη θέση, εκτός αν της συμβεί τίποτα δυσάρεστο. Αλλά η Φρίντα ειδικά πρέπει να ανησυχεί για τη θέση της, χωρίς βέβαια να το δείχνει, μια που διαθέτει αρκετή σκέψη, και μάλιστα πρέπει να παραιοπονιέται και να τα ρίχνει όλα στη δουλειά της. Αλλά στα κρυφά μένει πάντοτε άγρυπνη. Έτσι ένιωσε πια την αδιαφορία του κόσμου και κατάλαβε, πως η παρουσία της εκεί δε συγκινούσε πια. Δεν άξι-

ζε ούτε να την κοιτάξεις, αφού και οι υπηρέτες ακόμα δε σκοτίζονταν γ' αυτήν· είχαν αρκετό μυαλό να πολιορκούν την Όλγα και τις όμοιές της. Από τη συμπεριφορά του ξενοδόχου κατάλαβε πως γινόταν όλο και λιγότερο χρήσιμη· δεν ήταν δυνατό συνέχεια να πλάθε ιστορίες για τον Κλαμ· κάθε πράγμα έχει και όρια. Κι έτσι λοιπόν, μια που δεν περνούσε η μογιά της, αποφάσισε να δοκιμάσει καινούργια μέθοδο. Πώς να το καταλάβει κανείς από την αρχή; Βέβαια η Πέπη κάτι αντιλήφθηκε, αλλά όχι τόσο καθαρά. Η Φρίντα πήρε την απόφαση να προξενήσει σκάνδαλο· ναι, αυτή η ερωμένη του Κλαμ, θυσιάζει τα πάντα, για χάρη ενός τυχαίου, ίσως και τιποτένιου ανθρώπου. Κάτι τέτοιο φυσικά δημιουργεί θόρυβο, οι άνθρωποι το σχολιάζουν για πολύ καιρό και τέλος ο κόσμος κάνει τη σύγκριση ανάμεσα στο να είσαι ερωμένη του Κλαμ και στη θυσία αυτής της τιμής, εξαιτίας μιας καινούργιας παράφορης αγάπης. Υπήρχε μια μόνη δυσκολία: να βρεθεί το κατάλληλο πρόσωπο για να παιχτεί το έξυπνο κόλπο. Αυτό το πρόσωπο δεν έπρεπε να 'ναι γνωστός της Φρίντας, ούτε κανένας υπηρέτης, γιατί πιθανό να την αγριοκοίταζε και να την άφηνε σύζυλη· έπειτα δε θα κρατούσε το μυστικό, κι όσο κι αν δούλευε η δική της γλώσσα θα 'ταν δύσκολο να διαδώσει, πως αυτός της ρίχτηκε και πως αυτή δεν μπόρεσε να του αντισταθεί, κι έτσι σε μια μόνη στιγμή υποχώρησε και του δόθηκε. Βέβαια, έπρεπε να 'ναι κάποιος κατώτερος, αλλά συνάμα να μπορεί να πείσει, πως παρ' όλο τον άξεστο και πρόστυχο χαρακτήρα του, τίποτα άλλο δεν ήθελε παρά την ίδια τη Φρίντα και δεν είχε, ναι, μα την αλήθεια, τίποτα άλλο μέσα του παρά μόνο την ευγενική επιθυμία να την κάνει γυναίκα του. Αλλά, ενώ έπρεπε να 'ναι ένας τιποτένιος, κατώτερος κι από υπηρέτη, ήταν απαραίτητο να διαθέτει κάτι, ώστε και τα άλλα κορίτσια να τον βρίσκουν ελκυστικό και να μην την κοροϊδεύουν. Πού να βρεις όμως έναν τέτοιο άντρα; Άλλη κοπέλα ίσως έψαχνε σε όλη της τη ζωή, η τύχη όμως έστειλε στην μιραριά για τη Φρίντα τον κύριο χωρομέτρη, ίσως την ίδια βραδιά που με το μυαλό της είχε συλλάβει αυτό το σχέδιο. Ο κύριος χωρομέτρης! Ναι, τι σκεφτόταν λοιπόν ο Κ. και τι το ιδιαίτερο κρατούσε μέσα του; Μπορούσε να πετύχει κάτι το εντυπωσιακό, μια καλή θέση, μια διάκριση; Κυνηγάει μια επιτυχία; Έπρεπε λοιπόν να αντιμετωπίσει το ζήτημα από την αρχή με διαφορετικό τρόπο. Άλλωστε ο Κ. ήταν ένα τίποτα κι ένα αξιοθρήνητο θέαμα. Βέβαια, ήταν χωρομέτρης· αυτό κάτι έλεγε για-

τί είχε μάθει αρκετά, αλλά αφού δεν μπορούσε να τα χρησιμοποιήσει, δεν ήταν πράγματι τίποτα. Αμέσως όμως παρουσιαζόταν με αξιώσεις, χωρίς να έχει την παραμικρή υποστήριξη· βέβαια, οι αξιώσεις του δεν ήταν και τόσο φανερές, αλλά πάντως προβάλλονταν με κάποια απαίτηση, κι ήταν ασφαλώς κάτι το πολύ φυσικό. Το Ξερε πως ακόμα και για μια καμαριέρα ήταν ταπεινωτικό να του μιλήσει για λίγο; Κι ενώ είχε αυτές τις μεγάλες και ιδιαίτερες αξιώσεις, από την πρώτη βραδιά πιάστηκε ολοκληρωτικά στην πιο φανερή παγίδα. Δεν ένιωθε λοιπόν ντροπή για τον εαυτό του; Τι ελκυστικό είχε βρει στη Φρίντα; Αλήθεια, είχε συγκινηθεί απ' αυτό το κοκκαλιάρικο και κτρινιαρίκο πλάσμα; Μα, όχι, οπωσδήποτε όχι· εκείνο που τον τράβηξε ήταν ο ισχυρισμός της πως ήταν ερωμένη του Κλαμ· γι' αυτόν άλλωστε ήταν κάτι το καινούργιο και ξελογιάστηκε. Αλλά αφού παραδόθηκε σαν ερωμένη του Κλαμ, δεν είχε πια εκεί μέσα θέση. Εκείνο το πρωινό, μαζί με όλο το προσωπικό που είχε μαζευτεί, είχε τρέξει κι η Πέπη και την είδε· όλοι ήταν περιεργοί για το θέαμα. Και πάλι, τόσο μεγάλη ήταν η δύναμή της, ώστε τη λυπήθηκαν όλοι, ακόμα και οι εχθροί της. Οι υπολογισμοί της ήδη από την πρώτη στιγμή αποδείχτηκαν πολύ σωστοί· όλοι το 'βλεπαν σαν ένα αδιανόητο χτύπημα της μοίρας· θυσιαζόταν λοιπόν για έναν τέτοιο άνθρωπο! Οι μικρές της κουζίνες, που θαυμάζουν κάθε γκαρσόνα, ήταν απαρηγόρητες. Ακόμα και η ίδια η Πέπη είχε συγκινηθεί, ούτε κι αυτή μπόρεσε να μείνει αδιάφορη, μολονότι το μυαλό της ήταν αλλού στραμμένο. Παρατήρησε αμέσως πόσο ελάχιστα θλιμμένη ήταν η Φρίντα. Η δυστυχία βέβαια που την είχε πλήξει ήταν μεγάλη και η Φρίντα έτσι έδειχνε, αλλά ο θεατρinizμός αυτός δεν μπορούσε να εξαπατήσει την Πέπη. Ποιο ήταν λοιπόν αυτό που την κρατούσε; Μήπως η ευτυχία της καινούργιας αγάπης; Κάτι τέτοιο δε συζητιόταν. Τι συνέβαινε όμως, και τι της έδινε τη δύναμη να φέρεται όπως συνηθίζε, με την ίδια ψυχρή ευγένεια, ακόμα και στην Πέπη, που ήδη όλοι την προόριζαν για διάδοχο της; Τότε βέβαια η Πέπη δεν είχε καιρό να το σκεφτεί, γιατί έπρεπε να προετοιμαστεί για τη νέα θέση, κι είχε να κάνει πολλά για την καινούργια της δουλειά. Ήταν πολύ πιθανό να αναλάβει καθήκοντα σε λίγες ώρες, κι αυτή ακόμα δεν είχε περιποιηθεί τα μαλλιά της, δεν είχε καλό φόρεμα, ωραία εσώρουχα και παπούτσια, για να παρουσιαστεί σε κόσμο. Όλα αυτά έπρεπε να τα εξασφαλίσει μέσα σε λίγες ώρες, κι αν δεν προλάβαινε να τα απο-

κτῆσει, τότε καλύτερα να εγκατέλειπε κάθε προσπάθεια, γιατί ήταν βέβαιο πως θα έχανε τη θέση αυτή σε λίγα λεπτά. Και τα κατάφερε αρκετά καλά. Είχε ιδιαίτερη ικανότητα στο χτένισμα· πράγματι, μια μέρα ακόμα και η ξενοδόχα την είχε καλέσει για να της χτενίσει τα μαλλιά. Όλη η ικανότητά της βρισκόταν στο εξαιρετικά ελαφρύ χέρι της και, φυσικά, στο γεγονός, ότι είχε τόσο πλούσια μαλλιά, που μπορούσες να τα χτενίσεις με πολλούς τρόπους. Τη βοήθησαν και για το φόρεμα. Οι δυο άλλες καμαριέρρες της έμειναν πιστές, γι' αυτές άλλωστε ήταν τιμητικό που μια κοπέλα από το δικό τους κύκλο είχε γίνει γκαρσόν·α· άλλωστε, αργότερα, όταν θ' ανέβαινε η Φρίντα, θα τις υποστήριζε οπωσδήποτε. Μια από τις κοπέλες είχε ένα ακριβό ύφασμα, το φύλαγε με καμάρι σαν πολύτιμο θησαυρό, και άφηνε αρκετές φορές να το θαυμάσουν κι οι άλλες. Ονειρευόταν οπωσδήποτε πως κάποια μέρα θα το φορούσε και θα 'ταν σωστό μεγαλείο· τώρα λοιπόν που το χρειάστηκε η Πέπη, με πολλή ευγένεια, το θυσίασε. Επίσης οι κοπέλες τη βοήθησαν και στο ράψιμο· ούτε για τον εαυτό τους δε θα έδειχναν τέτοιο μεγάλο ενθουσιασμό. Πράγματι, έκαναν τη δουλειά με χαρά και γέλια. Η καθεμιά καθόταν στο κρεβάτι της, η μια πάνω από την άλλη, έραβαν και τραγουδούσαν, και έδιναν χέρι με χέρι τα τελειωμένα κομμάτια και τα στολίδια. Πόσο άσχημο ήταν τώρα για την Πέπη που τα σκεφτόταν! Η καρδιά της πάγωνε, σαν έβλεπε πως όλα χάθηκαν και θα γύριζε πίσω στις φίλες της με άδεια χέρια. Πόση, αλήθεια, δυστυχία της ήρθε, και από πόσο μεγάλη επιπολαιότητα εξαιτίας του Κ.! Πόσο ευχαριστημένες ήταν τότε όλες οι κοπέλες με το φόρεμα· το 'βλεπαν σαν το μοναδικό μέσο επιτυχίας κι αν είχαν και την παραμικρή αμφιβολία, αυτή έσβησε σαν είδαν την τελευταία στιγμή πως μπορούσαν να βάλουν ακόμα και μια άλλη κορδέλα. Ήταν λοιπόν πολύ όμορφο το φόρεμα! Τώρα όμως ήταν τσαλακωμένο κι είχε μερικούς λεκέδες· η αλήθεια ήταν πως η Πέπη δεν είχε δεύτερο φόρεμα κι έπρεπε να το φοράει μέρα νύχτα· ακόμα και τώρα όμως, μπορούσες να διαπιστώσεις πόσο όμορφο ήταν· ούτε κι αυτή η καταραμένη αδερφή του Βαρνάβα θα μπορούσε να βρει καλύτερο. Το φόρεμα αυτό μπορούσε να το βάζει εφαρμοστό και να το ανοίγει πάλι, κι ήταν σα να άλλαζες φόρεμα· ήταν επινόηση της Πέπης αυτό το ιδιαίτερο προσόν· βέβαια ήταν ένα φόρεμα που μπορούσε κανείς να το φτιάξει εύκολα, αλλά η Πέπη δεν καμάρωνε, ήταν απλώς μια πραγματικότητα. Πάντως είναι αλήθεια πως όλα πη-

γαίνουν σε μια νέα, γερή και όμορφη κοπέλα. Αλλά μεγαλύτερες δυσκολίες συνάντησαν να βρουν εσώρουχα και παπούτσια, κι απ' αυτό το σημείο άρχισαν οι αναποδιές. Κι εδώ τη βοήθησαν οι φίλες της, μα δεν μπόρεσαν να κάνουν και μεγάλα πράγματα. Τελικά βρήκαν μερικά χοντρά εσώρουχα και τα μπάλωσαν· μετά, αντί για παπούτσια κομψά με ψηλά τακούνια, βρήκαν κάτι παντόφλες που σου ερχόταν να τις κρύβεις παρά να τις δείχνεις. Πάντως παρηγορούσαν την Πέπη, λέγοντας πως ούτε και η Φρίντα ήταν τόσο ωραία ντυμένη, μερικές φορές μάλιστα έδειχνε τόσο βρομάρα, ώστε οι πελάτες τη σιχαίνονταν κι ήθελαν να τους σερβίρει ο κελάρης παρά η ίδια. Αυτά όλα ήταν αλήθεια, αλλά η Φρίντα μπορούσε να κινείται διαφορετικά, διέθετε γόητρο και γνωριμίες· αν λόγου χάρη μια κυρία παρουσιαστεί ξαφνικά κακοντυμένη και ατημέλητη, γίνεται πιο γοητευτική· αλλά μπορούσε το ίδιο να ισχύει και για μια αρχάρια, όπως ήταν η Πέπη; Η Φρίντα επίσης δεν είχε κανένα γούστο στο ντύσιμο· αν έχεις κτρινιακό δέρμα, τι μπορείς να κάνεις; Θα το υποστείς, χωρίς να είναι ανάγκη να τριγουρίζεις, όπως η Φρίντα, με μια κρεμμυλούζα ταιριαστή, πολύ ντεκολτέ, ώστε όλοι αν μη μπορούν να ξεχωρίσουν τίποτα από όλο αυτό το κίτρινο σύνολο. Έπειτα η Φρίντα δεν ήθελε να ξοδεύει, ό,τι κέρδιζε το 'κρυβε, άγνωστο για ποιο λόγο. Για τη δουλειά της δε χρησιμοποιούσε χρήματα, αλλά τις ψευτιές και τα απατηλά τεχνάσματα· τέτοιο παράδειγμα η Πέπη ούτε ήθελε ούτε μπορούσε να το μιμηθεί, γι' αυτό η μόνη της φροντίδα ήταν να στολιστεί όμορφα, ώστε να την προσέξουν όλοι από την αρχή. Αν πάλι μπορούσε να τα καταφέρει με πιο ισχυρά μέσα, τότε θα 'ταν αυτή η νικήτρια, παρ' όλες τις δολιότητες της Φρίντας και παρ' όλη την ανοησία του Κ. Άλλωστε η αρχή της ήταν θαυμάσια. Τα λίγα μυστικά του επαγγέλματος κι όσα έπρεπε να ξέρει τα είχε μάθει πιο προστά. Μόλις πάτησε το πόδι της εκεί μέσα, ένιωθε σα να βρισκόταν στο σπίτι της. Κανείς δε γύρευε τη Φρίντα. Μόνο την άλλη μέρα μερικοί ρώτησαν τι είχε γίνει η Φρίντα. Κανένα λάθος δεν έγινε από μέρους της. Ο ξενοδόχος είχε μείνει ικανοποιημένος· την πρώτη μέρα ήταν πολύ ανήσυχος κι έμενε συνέχεια στην πιπραρία, αλλά αργότερα έφυγε κι ερχόταν αραιά και πού. Τελικά, σαν είδε πως και οι εισπράξεις ακόμα ήταν κάπως μεγαλύτερες, από ό,τι όταν εργαζόταν η Φρίντα, κι όλα σωστά στο ταμείο, άφησε τα πάντα στα χέρια της Πέπης που αμέσως οργάνωσε καλύτερα τη δουλειά, εισάγοντας

και καινοτομίες. Η Φρόντα επέβλεπε και τους υπηρέτες, έστω και σε περιορισμένη κλίμακα, κυρίως όταν ήταν κι άλλοι παρόντες, όχι από ζήλο, αλλά επειδή ήθελε να κυριαρχεί, κι από φόβο μη βρεθεί κανείς και της πάρει την εξουσία. Η Πέπη όμως άφησε αυτή τη δουλειά στους κελάρηδες, που την έκαναν άλλωστε πολύ καλύτερα. Γι' αυτό είχε περισσότερο καιρό για τα ιδιαίτερα δωμάτια κι οι πελάτες εξυπηρετούνταν γρήγορα. Παρ' όλα αυτά έβρισκε χρόνο να αλλάξει και μερικές κουβέντες με κανέναν στην μπυραρία κι όχι να κάνει όπως η Φρόντα, να φυλάει τον εαυτό της για να τον διαθέτει μόνο στον Κλαμ, θεωρώντας ότι τον προσβάλλει, αν της μιλούσε ή την πλησίαζε κάποιος άλλος. Μια τέτοια ταχτική οπωσδήποτε ήταν έξυπνη, γιατί όσες φορές άφηνε κάποιον να την πλησιάσει, αυτό θεωρούνταν υπερβολική εύνοια. Πάντως η Πέπη αποστρεφόταν τέτοια τεχνάσματα, που στην αρχή άλλωστε δεν μπορούσαν να χρησιμέψουν σε τίποτα. Με όλους ήταν καλή, κι όλοι της έδειχναν καλοσύνη, κι ήταν πολύ ευχαριστημένοι με την αλλαγή. Όταν οι κύριοι, κουρασμένοι μετά τη δουλειά τους, ήταν επιτέλους ελεύθεροι για λίγο να πιουν την μπύρα τους, μπορούσε να τους μεταμορφώσει με μια λέξη, με ένα βλέμμα, μ' ένα κούνημα των ώμων. Όλα τα χέρια χάιδευαν τα μουκλάκια της με τόση ακράτητη επιθυμία, ώστε ήταν υποχρεωμένη να διορθώνει τα μαλλιά της δέκα φορές τη μέρα. Κανείς δεν μπορούσε να νικήσει τον πειρασμό που του προκαλούσαν οι μπουκλες και τα φιογκάκια της Πέπης, ούτε κι ο ίδιος ο Κ., που ήταν τόσο πολύ αφηρημένος. Έτσι οι μέρες πέρασαν με έντονες συγκινήσεις, με δουλειά και πολλές επιτυχίες. Ας ήταν όμως περισσότερες, να μην περνούσαν τόσο γρήγορα. Τέσσερις μέρες είναι πολύ λίγες, έστω κι αν έχεις κουραστεί πάρα πολύ· ίσως πέντε μέρες να είχαν φτάσει, αλλά τέσσερις είναι πολύ λίγες. Πράγματι, η Πέπη είχε κερδίσει πολλούς φίλους και θαυμαστές μέσα στις τέσσερις αυτές ημέρες, αν έκρινε από τις πολλές ματιές που έκλεβε, καθώς πήγαινε με τα ποτήρια της μπύρας, και γι' αυτό ένιωθε να ζει μέσα σ' ένα απέραντο φιλικό περιβάλλον. Ένας γραφιάς, ο Μπάρτιμαγερ, που ήταν ξετρελαμένος μαζί της, τής δώρισε μια αλυσιδίτσα κι ένα μενταγιόν, βάζοντας μάλιστα τη φωτογραφία του μέσα σ' αυτό, πράγμα που ήταν αδιαντροπιά από μέρους του. Αυτά λοιπόν κι άλλα πολλά είχαν συμβεί, μα κράτησαν μόνο τέσσερις μέρες, σ' ένα διάστημα που η Πέπη, αν το 'βαζε σα στόχο της, θα κατόρθωνε να σβήσει σχεδόν εξ ολοκλήρου τη Φρί-

ντα. Πάντως θα την ξεχνούσαν πιθανόν και πιο νωρίς, αν δεν είχε φροντίσει με το σκάνδαλο εκείνο να κρατήσει ανανεωμένο το ενδιαφέρον του κόσμου, που ήθελε τώρα να την ξαναδεί απλώς από περιέργεια. Αυτό, που πρώτα είχε κατακτήσει πληκτικό και αηδιαστικό, είχε ξανακερδίσει γοητεία, χάρη στις ενέργειες οπωσδήποτε του Κ., που κατά τα άλλα ήταν φυσικά ένας ανιαρός τύπος. Βέβαια και τώρα δε θα απαρνούσαν την Πέπη και θα ένιωθαν και τη σχετική συγκίνηση, όταν θα την έβλεπαν μπροστά τους· αλλά οι κύριοι ήταν σχεδόν όλοι τους ηλικιωμένοι, βραδυκίνητοι στις συνήθειές τους κι έτσι χρειάζονταν πολύ καιρό για να αλλάξουν νοοτροπία και να συνηθίσουν τη νέα γκαρσόνα· χρειάζονταν λοιπόν περισσότερες μέρες, όσο χρήσιμη κι αν φαινόταν η αλλαγή, ίσως πέντε μέρες να έφταναν, τέσσερις μέρες όμως όχι, παρά την καλή θέληση των κυριών, γιατί η Πέπη ήταν για όλους μια προσωρινή γκαρσόνα. Κοντά στα άλλα ήρθε και μια άλλη ατυχία μέσα σ' αυτές τις τέσσερις μέρες· ο Κλαμ, αν και τις δυο πρώτες μέρες βρισκόταν στο χωριό, δεν ήρθε στην μπιραρία. Αν τελικά εμφανιζόταν ο Κλαμ, αυτό θα σήμαινε την πιο κρίσιμη δοκιμασία της Πέπης, μια δοκιμασία εντούτοις που δεν τη φοβόταν πολύ, αλλά αντίθετα την περιέμενε και την επιδίωκε. Οπωσδήποτε δε θα γινόταν ερωμένη του Κλαμ, αν και θα 'ταν προτιμότερο να μη συζητάει αυτό το θέμα· πάντως δε θα προσπαθούσε να ανεβάσει τον εαυτό της με απάτες· θα μπορούσε μόνο να αφήσει το ποτήρι της μπύρας στο τραπέζι του Κλαμ, με τον ίδιο χαριτωμένο τρόπο, τουλάχιστον όπως κι η Φρίντα, και θα τον χαιρετούσε ευγενικά, χωρίς τη δουλοπρέπεια της Φρίντας. Κι αν τελικά ο Κλαμ γύρευε κάτι στα μάτια μιας κοπέλας, θα το 'βρισκε, προς μεγάλη του χαρά, στα μάτια της Πέπης. Γιατί όμως δεν εμφανίστηκε; Μήπως ήταν σύμπτωση; Όλες αυτές τις μέρες που τον περιέμενε, αυτά σκεφτόταν. «Να, έρχεται ο Κλαμ» έλεγε μέσα της κι έτρεχε πάνω κάτω, όχι για τίποτα άλλο, αλλά από αγωνία και μια επιθυμία της, να 'ναι η πρώτη που θα τον αντίκριζε. Έτσι αυτή η συνεχής διάψευση των ελπίδων της την κούρασε πολύ, κι ίσως γι' αυτό δεν μπόρεσε να πετύχει τόσα πολλά. Όταν είχε λίγη ώρα, πήγαινε κρυφά στο διάδρομο, όπου απαγορευόταν να πλησιάζει το προσωπικό, κι εκεί ζαρωμένη σε μια γωνιά περιέμενε. «Αν ερχόταν αυτή τη στιγμή ο Κλαμ» αναλογιζόταν, «αν έπαιρνα τον κύριο από το δωμάτιό του και τον κατέβαζα στην μπιραρία μέσα στην αγκαλιά μου, δε θα λύγιζα από το βάρος του,

όσο μεγαλόσωμος κι αν είναι». Αλλά δε φάνηκε. Στο διάδρομο επικρατούσε τόση ησυχία που αδυνατούσες να τη διανοηθείς, αν δεν είχες βρεθεί εκεί. Ήταν δηλαδή τόσο μεγάλη η ησυχία που η ίδια σε έδιωχνε, δε βαστούσες να περιμένεις. Αλλά συνέχεια ανέβαινε πάνω, χωρίς σταματημό· δέκα φορές την έδιωχνε, δέκα ανέβαινε. Βέβαια ήταν κάτι παράλογο· αν ο Κλαμ ήθελε να έρθει, θα ερχόταν, αν όμως δεν ήθελε, τίποτα δεν μπορούσε να τον τραβήξει για να έρθει, έστω κι αν ζάρωνε στη γωνιά εκείνη και με τους χτύπους της καρδιάς της κόντευε να σκάσει. Βέβαια παράλογο ήταν, αλλά αν δεν ερχόταν, τα πάντα σχεδόν θα γίνονταν παράλογα. Και δεν ήρθε. Σήμερα το ξέρει η Πέπη, γιατί δεν ήρθε ο Κλαμ. Η Φρίντα θα διασκέδαζε πάρα πολύ, αν μπορούσε να δει εκεί πάνω στο διάδρομο την Πέπη, ζαρωμένη στη γωνιά του τοίχου, και να σφίγγει με τα χέρια την καρδιά της. Ο Κλαμ λοιπόν δεν ήρθε, γιατί τον εμπόδισε η Φρίντα. Βέβαια, δεν είχαν πέραση τα παρακάλια της, αφού ο Κλαμ δε συγκινείται από κάτι τέτοια. Αλλά είχε πολλές γνωριμίες που κανείς δεν τις υποπτεύεται, αφού ήταν μια καταπληκτική αρχήνη. Αν η Πέπη ήθελε να πει κάτι σ' έναν πελάτη, το 'λεγε ανοιχτά και το άκουγαν ακόμα και στο διπλανό τραπέζι. Η Φρίντα όμως δεν έλεγε τίποτα· ακουμπούσε την μπίρα πάνω στο τραπέζι και χανόταν αμέσως. Μόνο εκείνο το θόρυβο που έκανε το μεταξωτό μεσοφόρι της άκουγες· για το μόνο πράγμα που ξόδευε χρήματα. Αλλά, αν καμιά φορά ήθελε να πει κάτι, το 'λεγε ψιθυριστά και σκύβοντας στο αυτί του πελάτη, ώστε από το διπλανό τραπέζι οι άλλοι τέντωναν τα αυτιά τους. Εκείνο που έλεγε ήταν σχεδόν πάντοτε ασήμαντο, αλλά κατόρθωνε να αποκτήσει γνωριμίες και μερικές τις χρησιμοποιούσε για να καλλιεργεί τις άλλες κι η δουλειά συνεχιζόταν, αφού οι περισσότερες γνωριμίες σκόρπιζαν, μια που κανείς δε σκοπιζόταν τόσο πολύ για τη Φρίντα. Εντούτοις μερικές είχαν γίνει σταθερές γνωριμίες, που τώρα άρχισε να τις χρησιμοποιεί. Ο Κ. της έδωσε πολλές ευκαιρίες, γιατί, αντί να κάθεται μαζί της και να την προσέχει, όλη τη μέρα έτρεχε εδώ κι εκεί συζητώντας και προσέχοντας τα πάντα εκτός από τη Φρίντα· κι έπειτα, για να της δώσει περισσότερη ελευθερία, άφησε το Πανδοχείο της Γέφυρας και πήγε στο σχολείο. Μα την αλήθεια ήταν πολύ ωραία αρχή για το μήνα του μέλιτος. Η Πέπη λοιπόν θα 'ταν η τελευταία που θα κατηγορούσε τον Κ., γιατί άφησε τη Φρίντα· κανείς δεν μπορεί να αντέξει ζώντας μαζί της. Αλλά γιατί ο Κ. δεν την άφησε

οριστικά, γιατί ξαναπήγαινε πάλι κοντά της, γιατί φαινόταν πως με όλες του τις ενέργειες ήθελε πάλι να την κερδίσει; Φαίνεται πως μόνο σα γνωρίστηκε μαζί της συνειδητοποίησε πόσο τιποτένιος ήταν κι αγωνιζόταν τώρα να γίνει ίσος με τη Φρίντα· ήθελε να ανεβεί και γι' αυτό ακριβώς προσωρινά την άφησε, για να αποζημιωθεί αργότερα περισσότερο γι' αυτές τις ταλαιπωρίες του. Η Φρίντα όμως δεν έχανε καμιά ευκαιρία· καθόταν κλεισμένη στο σχολείο, όπου προφανώς η ίδια οδήγησε τον Κ., και δεν έχανε από τα μάτια της το Χέρενχοφ και τον Κ. Τη βοηθούσαν κι άλλα πρόσωπα με αποτελεσματικό τρόπο· ήταν οι βοηθοί που ο Κ., κατά ένα παράξενο τρόπο, αυτό ήταν ακατανόητο ακόμα κι αν τον ήξερες και τον ίδιο καλά, τους παραχώρησε εξ ολοκλήρου στη Φρίντα. Αυτή τους έστελνε στους παλιούς της φίλους, τους υπενθύμιζε πως υπάρχει κάπου, παραπονιόταν πως την κρατούσε φυλακισμένη ένας άνθρωπος σαν τον Κ., ραδιουργούσε εναντίον της Πέπης, γνωστοποιούσε πως θα ξαναπήγαινε στη θέση της, ικέτευε για βοήθεια, να μην πουν τίποτα στον Κλαμ κι ήθελε να πει πως δεν έπρεπε να στενοχωρηθεί ο Κλαμ κι έτσι με κανένα τρόπο δεν έπρεπε να τον αφήσουν να πάει στην μιραριά. Κι αυτό το παρουσίαζε με δολιότητα· σε άλλους το ερμήνευε σα σεβασμό στα αισθήματα του Κλαμ, ενώ στον ξενοδόχο το εκμεταλλεύτηκε σα μια μεγάλη επιτυχία, στρέφοντας την προσοχή του στο γεγονός, ότι ο Κλαμ δεν πήγαινε στο ξενοδοχείο, όπου δεν ήταν η Φρίντα. Πώς μπορούσε να πατήσει το πόδι του, όταν σέρβιρε κάποια Πέπη; Φυσικά το λάθος δεν ήταν του ξενοδόχου· η Πέπη ήταν η μοναδική που μπορούσε να αντικαταστήσει τη Φρίντα· αλλά η αντικατάσταση αυτή δεν ήταν επιτυχής, ούτε και για τις λίγες μέρες. Ο Κ. δε μυριζόταν τίποτα από όλες αυτές τις δραστηριότητες της Φρίντας, κι όσες φορές δεν τριγύριζε εδώ κι εκεί κι ήταν μπλεγμένος στα πόδια της δεν υποψιαζόταν τίποτα, ενώ η Φρίντα μετρούσε και τις ώρες ακόμα που την κρατούσαν μακριά από την μιραριά. Οι βοηθοί όμως δεν έκαναν μόνο αυτές τις εξυτηρητήσεις, χρησίμευαν και στο να κάνουν τον Κ. να ζηλεύει κι έτσι να του διατηρούν το ενδιαφέρον! Η Φρίντα από τα παιδικά της χρόνια ήξερε τους βοηθούς κι ασφαλώς δεν είχαν μεταξί τους μυστικά, τώρα όμως, πράγμα που τιμά τον Κ., άρχισε να ανέβει ένας λόθος ανάμεσά τους, κι έπρεπε ο Κ. να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο ενός μεγάλου έρωτα. Ο Κ. έκανε τα θελήματα της Φρίντας, έστω κι αν φαίνεται παράλογο· ζήλευε τους βοηθούς και ταυτόχρο-

να άφηνε και τους τρεις μαζί, ενώ αυτός έφευγε, γυρίζοντας στους δρόμους. Είχε καταντήσει τρίτος βοηθός της Φρίντας. Έτσι λοιπόν, αφού συγκέντρωσε όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, αποφάσισε για το νέο της μεγάλο τόλμημα: να γυρίσει πίσω στη θέση της. Και πράγματι βρήκε την πιο κατάλληλη ώρα: υπήρξε αξιοθαύμαστη και πανούργα με τον τρόπο που μυρίστηκε και εκμεταλλεύτηκε την περίπτωση. Άλλωστε η ανυπέρβλητη τέχνη της Φρίντας βρίσκεται στην παρατηρητικότητα και αποφασιστικότητά της. Αν διέθετε η Πέπη τέτοια προσόντα, ασφαλώς η ζωή της θα 'ταν πολύ διαφορετική. Αν η Φρίντα έμενε μερικές ακόμα μέρες στο σχολείο, μια δυο ίσως ήταν αρκετές, δε θα μπορούσε πια να διώξει την Πέπη· θα γινόταν γκαρσόνα οριστικά, θα είχε κερδίσει αρκετά χρήματα για να πλουτίσει τη φτωχή γκαρνταρόμπα της με τον πιο λαμπρό τρόπο· μια δυο μέρες λοιπόν και καμιά ραδιουργία δε θα μπορούσε να κρατήσει τον Κλαμ μακριά από την μπιραρία· θα ερχόταν, θα έπινε, θα έμενε ικανοποιημένος κι αν ακόμα παρατηρούσε την απουσία της Φρίντας, θα έβρισκε πολύ ωραία την αλλαγή· μια δυο μέρες κι η Φρίντα με το σκάνδαλο, τις γνωριμίες, τους βοηθούς, με όλα τα τεχνάσματά της θα είχε ξεχαστεί μια για πάντα, και ποτέ πια δε θα μπορούσε να ξεμυτίσει στην μπιραρία. Αλλά μήπως θα αναγκαζόταν να αφοσιωθεί πια στον Κ. και να τον αγαπήσει πραγματικά; Όχι, ποτέ δε θα γινόταν αυτό. Γιατί κι ο Κ. δεν ήθελε παρά μια μέρα ακόμα, για να τη βαρεθεί, για να νιώσει την άτιμη απάτη της με τη δήθεν ομορφιά της και τη δήθεν αγάπη της, και προπαντός με τον δήθεν τίτλο της ερωμένης του Κλαμ· μια μέρα λοιπόν ήθελε ο Κ. ακόμα, για να την πετάξει έξω, και μαζί της ολόκληρη τη βρομοπαρέα των βοηθών. Σκέψου, αλήθεια, ούτε και ο Κ. χρειάζοταν παραπάνω από μια μέρα. Κι όμως, ανάμεσα στους δυο αυτούς κινδύνους, τη στιγμή που ο τάφος της άρχισε πάνω της να κλείνει οριστικά, ξαφνικά κλέφτηκε με άλλον· ο Κ. με πολλή αφέλεια της κρατούσε ακόμα ανοιχτό τον τελευταίο δρόμο. Κανείς δεν το περίμενε, γιατί ήταν κάτι το αφύσικο· αυτή όμως έδωξε τον Κ., τον άνθρωπο που την αγαπούσε ακόμα κι έτρεχε πίσω της, και χάρη στους φίλους της και τους βοηθούς παρουσιάστηκε στον ξενοδόχο σα να 'ταν ο σωτήρας της, έγινε πιο γοητευτική, από ό,τι ήταν πρώτα εξαιτίας του σκανδάλου· ήταν λοιπόν μια γυναίκα που την ήθελαν οι κατώτεροι και οι ισχυροί· βέβαια για μια μόνη στιγμή έπεσε θύμα του ταπεινότερου, τον έδωξε όμως αμέσως,

όπως του άξιζε, κι έγινε απρόσιτη σε 'κείνον και σε κάθε άλλον, όπως πρώτα· μόνο που τότε είχαν μερικοί πιο βάσιμες αμφιβολίες, ενώ τώρα άρχισαν να πιστεύουν. Γύρισε λοιπόν η Φρίντα κι ο ξενοδόχος, κοιτάζοντας λοξά την Πέπη, δίσταζε να πάρει απόφαση, γιατί πώς ήταν σωστό να θυσιάσει την Πέπη, αφού ήταν τόσο ικανή; Αλλά γρήγορα τα λόγια τον λύγισαν· τόσα πολλά μπορούσε να πει κανείς για τη Φρίντα και προπαντός πως αυτή και μόνο θα έκανε να ξαναγυρίσει ο Κλαμ στην μπιραρία. Και να που καταστήσαμε· η Πέπη δεν έπρεπε να περιμένει τη Φρίντα, για να της παραδώσει τη δουλειά· την παρέδωσε στην ξενοδόχα και θα έφευγε. Το μικρό κρεβάτι, κάτω στο δωμάτιο για τις καμαριέρες, την περιέμενε τώρα· θα πήγαινε, θα την καλωσόριζαν με δάκρυα οι φίλες της· θα πετούσε το φόρεμα από πάνω της, τις κορδέλες από τα μαλλιά και θα τα έκρυβε κάπου, για να μη φαίνονται καθόλου και της θυμίζουν μια περίοδο της ζωής της που έπρεπε να την ξεχάσει για το καλό της. Μετά θα έπαιρνε τον κουβά και τη σκούπα, θα έσφιγγε τα δόντια και θα στρωνόταν πάλι στη δουλειά. Αλλά πριν γίνουν όλα αυτά, αισθανόταν υποχρεωμένη να τα πει στον Κ., ώστε να δει καθαρά, έστω και για μια στιγμή, πόσο άσχημα είχε φερθεί στην Πέπη, και πόσο δυστυχισμένη την είχε κάνει· αλλιώςτικα μόνος του ήταν δύσκολο, ακόμα και τώρα, να την καταλάβει. Πάντως και τον ίδιο τον εξαπάτησαν και τον εκμεταλλεύτηκαν με όλα αυτά.

Η Πέπη τέλειωσε. Πήρε βαθιά αναπνοή, σκούπισε τα δάκρυα από τα μάτια και το πρόσωπο και κοίταξε τον Κ., κουνώντας το κεφάλι της· ήθελε να του πει πως, κατά βάθος, η δυστυχία της δεν είχε εκείνη τη στιγμή καμιά σημασία· άλλωστε θα τη βαστούσε, χωρίς να χρειάζεται βοήθεια και παρηγοριά από κανέναν και προπαντός από τον Κ. Αν και τόσο θα μικρή, γνώριζε αρκετά από τη ζωή και η ίδια η δυστυχία φανέρωσε την πείρα της· πάντως εκείνο που είχε σημασία και ήθελε να του το δείξει, ήταν να ανοίξει τα μάτια του Κ., να δει ποιος ήταν, ακόμα και μετά το χάσιμο όλων των ελπίδων της, το θεωρούσε ανάγκη να του το δείξει.

«Αχαλίωτη είναι η φαντασία σου, Πέπη» είπε ο Κ. «Όλα αυτά δεν τα ανακάλυψες τώρα· είναι όνειρα από το σκοτεινό δωματιάκι που έχετε εκεί κάτω· στο μέρος εκείνο έχουν θέση αυτά τα όνειρα, εδώ όμως στον ελεύθερο χώρο της μπιραρίας φαίνονται παράξενα. Ένα είναι σίγουρο, πως ήταν αδύνατο να κρατήσεις τη θέση αυτή με

τις ιδέες που έχεις. Ακόμα και το φόρεμα και το χτένισμά σου, που τόσο πολύ τα καμαρώνεις, είναι παραξενιές που γεννήθηκαν από το σκοτάδι και πάνω στα κρεβατάκια της κάμαράς σας· εκεί, είμαι σίγουρος, είναι πολύ όμορφα, αλλά εδώ όλοι τα κοροϊδεύουν κρυφά ή φανερά. Και όλα τα άλλα που διηγήθηκες; Έχεις λοιπόν την εντύπωση πως με εξαπάτησαν και με εκμεταλλεύτηκαν; Όχι, αγαπητή μου Πέπη, δε με κοροΐδισαν ούτε με εξαπάτησαν περισσότερο από σένα. Βέβαια, δεν το αρνούμαι, προς το παρόν η Φρίντα με εγκατέλειψε ή κλέφτηκε, όπως είπες, μ' έναν από τους βοηθούς. Φυσικά διακρίνεις κάποιο ίχνος αλήθειας, και πράγματι είναι πολύ προβληματικό να γίνει γυναίκα μου· ωστόσο δεν είναι αλήθεια πως τη βαρέθηκα και μάλιστα θα την έδιωχνα την άλλη μέρα, κι ούτε η Φρίντα με απάτησε με το γνωστό τρόπο που απατούν άλλες γυναίκες τους άντρες τους. Εσείς οι καμαριέρες είστε συνηθισμένες να κατασκοπεύετε από κλειδαρότρυπες, κι έτσι διαμορφώσατε αυτό τον τρόπο σκέψης· βγάζετε δηλαδή συμπεράσματα βαρύγδουπα, αλλά και ανυπόστατα, σε σχέση με την πραγματικότητα, με το παραμικρό που βλέπετε. Έτσι εγώ, λόγω χάρη, στην περίπτωση μου ξέρω πολύ λιγότερα από σένα· δεν μπορώ να εξηγήσω με απόλυτη βεβαιότητα, όπως εσύ, την αιτία που με εγκατέλειψε η Φρίντα. Η πιο λογική εξήγηση για μένα είναι αυτή που ανέφερες, αλλά δεν την ανέλυσες· το γεγονός δηλαδή ότι την παραμέλησα. Κι αυτό είναι δυστυχώς αλήθεια· την παραμέλησα, αλλά υπήρχαν πολύ σοβαροί λόγοι που δεν έχουν καμιά σχέση με το θέμα μας. Πολύ θα χαιρόμουν, αν ξαναγύριζε, αλλά πάλι θα άρχιζα να την παραμελώ. Ακριβώς έτσι έγινε· όσο ήταν η Φρίντα κοντά μου, εγώ απουσίαζα συνέχεια με αυτά τα πηγαινέλα που τα κοροϊδεύεις. Τώρα όμως που έφυγε, είμαι μάλλον άνεργος, κουρασμένος, κι όλο θέλω να ξεπλάνω. Δεν έχεις να με συμβουλέψεις τίποτα, Πέπη;» «Και βέβαια έχω» απάντησε η Πέπη ζωνρά και πιάνοντας τον Κ. από τους ώμους, «και τους δυο μας εξαπάτησαν, μπορούμε να συμμαχήσουμε. Ναι, έλα κάτω μαζί μου, στις καμαριέρες». «Αφού επιμένεις πως σε εξαπάτησαν» είπε ο Κ., «τότε δε νομίζω πως θα μπορέσουμε να συνεννοηθούμε. Συνέχεια ισχυρίζεσαι πως σε εξαπάτησαν, γιατί το βρίσκεις κολακευτικό και συγκινητικό. Η αλήθεια όμως είναι άλλη, πως ήσουν ακατάλληλη για τη δουλειά αυτή. Πρέπει αυτή η ανικανότητά σου για τη θέση να είναι πολύ φανερή, αφού μπορώ και την αντιλαμβάνομαι ακόμα κι εγώ,

που, κατά τη γνώμη σου, ξέρω τα λιγότερα για όσα συμβαίνουν εδώ. Είσαι καλή κοπέλα. Πέτη, αλλά δεν μπορείς να καταλάβεις, γιατί, εγώ, λόγου χάρη, στην αρχή σε πήρα για φαντασμένη και σκληρή· εντούτοις δεν είσαι, αλλά η δουλειά σε κάνει να σαστίζεις, γιατί είσαι ακατάλληλη γι' αυτήν. Δε θέλω να πω πως η δουλειά αυτή σου είναι μεγάλο βάρος· άλλωστε δε φαίνεται να 'ναι και καμιά σπουδαία δουλειά· ίσως, αν την εξετάσουμε λίγο προσεχτικά, να φαίνεται κάπως πιο αξιοπρεπής από την πρώτη δουλειά σου, αλλά δεν υπάρχει ανάμεσα σ' αυτές μεγάλη διαφορά στο σύνολο· μοιάζουν κι οι δυο τόσο πολύ, που δεν μπορείς να τις διακρίνεις. Θα μπορούσε κανείς να πει πως θα 'ταν προτιμότερη η δουλειά της καμαριέρας παρά της γκαρσόνας· γιατί στην πρώτη βρίσκεσαι συνέχεια με τους γραμματείς, ενώ ως γκαρσόνα σου επιτρέπεται βέβαια να σερβίρεις τους αρχιγραμματείς στα ιδιαίτερα δωμάτια, έχεις όμως να κάνεις και με πολύ κοινούς ανθρώπους, όπως, ας πούμε, με μένα. Εγώ, υποτίθεται, δεν μπορώ να μένω πουθενά, παρά μόνο στην μπιραρία· είναι λοιπόν τόσο μεγάλη τιμή να σχετίζεσαι μαζί μου; Εσύ βέβαια πιστεύεις πως δεν είναι έτσι τα πράγματα κι έχεις τους λόγους σου· αλλά ακριβώς στο σημείο αυτό βρίσκεται η ακαταλληλότητά σου. Αυτή η δουλειά είναι όπως όλες οι άλλες· εσύ όμως τη νομίζεις για παράδεισο· γι' αυτό δείχνεις υπερβολικό ζήλο, στολιζεσαι όπως ακριβώς φαντάζεσαι πως είναι οι άγγελοι, ενώ αυτοί είναι πολύ διαφορετικοί, φοβάσαι για τη δουλειά, νιώθεις συνέχεια πως σε καταδιώκουν, προσπαθείς να γίνεις όσο πιο ευχάριστη μπορείς, για να κερδίσεις τον καθένα που κατά τη γνώμη σου θα μπορούσε να σε βοηθήσει· με τη συμπεριφορά όμως αυτή γίνεσαι ενοχλητική κι όλους τους απομακρύνεις, γιατί οι άνθρωποι εδώ θέλουν γαλήνη κι όχι να ακούν τα βάσανα της γκαρσόνας, κοντά στα δικά τους. Είναι πολύ λογικό να πούμε πως, σαν έφυγε η Φρίντα, κανείς από τους υψηλούς πελάτες δεν το πρόσεξε· σήμερα όμως το ξέρουν και θέλουν πράγματι τη Φρίντα, γιατί, χωρίς καμιά αμφιβολία, η Φρίντα ρύθμιζε τα πάντα κανονικά. Ό,τι λοιπόν κι αν είναι κατά τα άλλα κι όση αξία κι αν έδινε στη δουλειά της, σ' αυτήν πάντως έδειχνε μεγάλη πείρα· ήταν ψύχραιμη και ήρεμη, όπως εσύ το τόνισες άλλωστε, χωρίς όμως να σε έχει παραδειγματίσει. Πρόσεξε ποτέ με ποιον τρόπο παρακολούθησε τα πάντα; Δεν ήταν ο τρόπος μιας γκαρσόνας που βλέπει τα πράγματα, αλλά ο τρόπος μιας ξενοδόχας που έχει την επίβλεψη.

Έβλεπε τον καθένα και στιδήποτε άλλο με πολλή ένταση· κάθε βλέμμα της που καρφωνόταν χωριστά σε κάποιον ήταν αρκετό να τον δαμάσει. Δεν έχει σημασία το γεγονός ότι ήταν κοκαλιάρρα και μεγάλη, ούτε κι αν υπάρχουν μαλλιά πλουσιότερα από τα δικά της· όλα αυτά δεν είναι τίποτα μπροστά στα πλεονεκτήματά της, κι όποιος επηρεάζεται μόνο από τα μειονεκτήματα, απλούστατα δείχνει πως δεν μπορεί να καταλάβει υψηλότερα πράγματα. Στην προκειμένη περίπτωση ο Κλαμ δεν μπορεί να μην είναι αυτός που εκτιμά τα υψηλά πράγματα, και μόνο μια προκατειλημμένη και στραβή αντίληψη σε κάνει να πιστεύεις πως η Φρίντα δεν ήταν ερωμένη του Κλαμ. Επειδή ο Κλαμ σου είναι απρόσιτος, νομίζεις πως το ίδιο συνέβαινε και με τη Φρίντα· εντούτοις γελιέσαι. Θα πίστευα στα λεγόμενα της Φρίντας, ακόμα κι αν δεν είχα ατράνταχτες αποδείξεις. Όσο κι αν το θεωρείς απίστευτο, όσο κι αν αδυνατείς να το συμβιβάσεις με τις αντιλήψεις σου για τον κόσμο, την ιεραρχία, την αρχοντιά και την επιρροή μας όμορφης γυναίκας, εντούτοις είναι αλήθεια πέρα για πέρα, όπως τώρα da καθόμαστε κολλητά και σου κρατώ το χέρι, και το λέω σαν το φυσικότερο πράγμα του κόσμου, πως ο Κλαμ και η Φρίντα κάθονταν έτσι, ο ένας δίπλα στον άλλο· ερχόταν εδώ με τη θέλησή του, έτρεχε για να φτάσει, χωρίς να τον περιμένει κανείς στο διάδρομο, παραμελώντας την άλλη δουλειά του· ο Κλαμ λοιπόν ερχόταν τρέχοντας και τα ελαττώματα στο φόρεμα της Φρίντας, που σου προξενούν αηδία, σε 'κείνον δεν προξενούσαν τίποτα ούτε φυσικά τον ενοχλούσαν. Δεν το πιστεύεις και δεν υποψιάζεσαι πως έτσι δείχνεις την απειρία σου! Ακόμα κι ένας που δεν ήξερε τίποτα για τη σχέση της με τον Κλαμ, θα καταλάβαινε τα πάντα από τη στάση της· θα έβλεπε πως κάποιος την είχε εξυψώσει, κάποιος που ήταν ανώτερος, κι από μένα, κι από σένα, κι από τους χωρικούς· θα αντιλαμβανόταν επίσης, πως οι συζητήσεις τους πήγαιναν ακόμα πιο πέρα από τα συνηθισμένα αστεία ανάμεσα στις γκαρόνες και τους πελάτες, που, όπως φαίνεται, για σένα είναι το επίκεντρο της ζωής σου. Πάντως σε αδικώ. Ξέρεις πολύ καλά τις αρετές της Φρίντας, διακρίνεις την αποφασιστικότητά της, την κυριαρχία που ασκεί πάνω στους άλλους, αλλά, όπως είναι φυσικό, όλα αυτά τα παρεξηγείς, πιστεύοντας πως η Φρίντα τα έχει για ιδιοτελείς σκοπούς, μόνο και μόνο για να επωφελείται η ίδια για κακούς σκοπούς ή για να σε εξοτρώσει. Διαφωνώ, Πέπη, ακόμα και να είχε τέτοια όπλα δε θα τα

χρησιμοποιούσε για τόσο ταπεινούς στόχους. Μήπως έδειξε ιδιοτέλεια; Μα, πρέπει να το ομολογήσει κανείς, πως θυσιάζοντας ό,τι είχε κι όσα δικαιωματικά περιμένε, έδωσε και στους δυο μας μια ευκαιρία να δοκιμάσουμε την αξία μας για ανώτερες θέσεις, αλλά κι οι δυο μας τα κάναμε θάλασσα, κι αυτή αναγκάστηκε να γυρίσει πίσω. Βέβαια, δεν ξέρω αν πράγματι έτσι είναι, ούτε μπορώ να καταλάβω ποιο είναι το φταίξιμό μου· τίποτα δεν καταλαβαίνω, μόνο όμως σα συγκρίνω τον εαυτό μου μαζί σου, μια τέτοια σκέψη μου έρχεται στο μυαλό, πως δηλαδή εμείς οι δυο αγωνιστήκαμε έντονα, κραυγαλέα, με παιδική αφέλεια και με απειρία, για να κάνουμε κάτι, που, αν είχαμε την ηρεμία και το πρακτικό μυαλό της Φρίντας, θα το αποκτούσαμε χωρίς πολύ θόρυβο. Προσπαθήσαμε δηλαδή να αποκτήσουμε κάτι με φωνές, με ψάξιμο, και πιέζοντας τα πράγματα, όπως ένα παιδί τραβάει με βία το τραπεζομάντιλο και ρίχνοντας τα πάντα στο πάτωμα δεν κερδίζει απολύτως τίποτα. Ίσως να μην είναι έτσι, πάντως είμαι σίγουρος πως είναι πιθανότερο να είναι έτσι, κι όχι όπως τα περιέγραψες».

«Ω, ναι» είπε η Πέπη, «είσαι ερωτευμένος με τη Φρίντα, γιατί σε εγκατέλειψε· άλλωστε δεν είναι δύσκολο να είσαι ερωτευμένος μαζί της, όταν αυτή απουσιάζει. Ας πούμε όμως πως έχεις δίκιο, έτσι είναι όπως τα λες, ακόμα και που με γελοιοποιείς· όμως τι σκέφτεσαι να κάνεις; Η Φρίντα σε άφησε, ούτε με τη δική μου άποψη ούτε με τη δική σου σου μένει κάποια ελπίδα να την ξανακερδίσεις· κι ως υποθέσουμε ακόμα πως μια μέρα θα γυρίσει, τώρα όμως που θα μείνεις; Κάνει κρύο και δεν έχεις ούτε δουλειά ούτε δωμάτιο· έλα σε μας και οι φίλες μου θα σε καλοδεχτούν, θα σε βολέψουμε οπωσδήποτε και θα μας βοηθάς στη δουλειά μας που, για μας τις κοπέλες, είναι δύσκολη. Έτσι δε θα στηριζόμαστε μόνο στις δυνάμεις μας και τις νύχτες δε θα τρομάζουμε! Έλα σε μας! Και οι φίλες μου ξέρουν πολλά για τη Φρίντα, θα σου διηγούμαστε νύχτα μέρα γι' αυτήν, ώσπου να χορτάσεις και να βαρεθείς να ακούς. Τότε η Φρίντα ήταν πιο καλή, ούτε που θα την αναγνωρίσεις· μόνο τα μάτια της είχαν, όπως και τώρα, μια καχύποπτη και επιφυλακτική έκφραση. Θα έρθεις λοιπόν;» «Επιτρέπεται όμως; Μόλις χτες ξέσπασε εκείνο το μεγάλο σκάνδαλο που με τσάκωσαν στο διάδρομό σας». «Γι' αυτό φοβάσαι, επειδή σε έπιασαν; Μα, όταν θα είσαι μαζί μας, κανείς δε θα μπορεί να σε πιάσει, γιατί δε θα ξέρει τίποτα για σένα, εκτός από τις τρεις

μας. Α, ναι, θα είναι θαύμα. Και τώρα ακόμα η ζωή μου φαίνεται πιο υποφερτή από ό,τι πριν. Έτσι δε θα χάσω ίσως τόσα πολλά, επειδή αναγκάζομαι να αφήσω αυτή τη θέση. Άκουσε ακόμα και κάτι άλλο, όταν ήμασταν μόνο οι τρεις μας, ποτέ δε νιώθαμε πλήξη· πρέπει με κάθε τρόπο να γλυκαίνει κανείς την πικρή ζωή του· η δική μας ζωή κατάντησε πικρή, από τότε ακόμα που ήμασταν μικρές· κι οι τρεις μας όμως δεθήκαμε στενά και ζούμε, όσο μπορούμε, πιο όμορφα εκεί κάτω. Θα δεις, θα σου αρέσει η Εριέτα, οπωσδήποτε και η Αιμιλία· τους έχω μιλήσει για σένα. Τα ακούς όλα αυτά και δεν μπορείς να τα πιστέψεις· θαρρείς πως έξω από το δωματιάκι μας δε συμβαίνει τίποτα, μέσα είναι βολικά, ζεστά και κλειστά, και μες όλο και δονόμαστε πιο πολύ μεταξύ μας. Μολονότι η μια βασίζεται στην άλλη, δεν έχει η μια να βαρεθεί την άλλη· αντίθετα, σα σκέφτομαι τις φίλες μας, είμαι σχεδόν ευχαριστημένη που πάλι πηγαίνω πίσω. Έπειτα για ποιο λόγο να περνάω εγώ καλύτερα από κείνες; Ακριβώς αυτό μας ένωσε πρώτα, το γεγονός πως το μέλλον και των τριών είναι κλειστό· κι εγώ είχα καταφέρει και ξέκοψα από τις φίλες μου. Βέβαια, δεν τις είχα ξεχάσει και πάντοτε η σκέψη μου ήταν να βρω έναν τρόπο να τις βοηθήσω. Κι ενώ η δική μου θέση δεν είχε ακόμα σταθεροποιηθεί, εγώ μιλούσα στον ξενοδόχο για την Εριέτα και την Αιμιλία. Για την Εριέτα ο ξενοδόχος δεν έφερε και πολλές αντιρρήσεις, αλλά για την Αιμιλία, που είναι κάπως μεγάλη, σαν τη Φρίντα περίπου, δε μου έδωσε καμιά ελπίδα. Σκέψου λοιπόν, δεν επιθυμούν να φύγουν, ενώ ξέρουν πόσο απαίσια είναι η ζωή τους εκεί κάτω· εντούτοις, σαν αγαθές ψυχές που είναι, την έχουν παραδεχτεί. Νομίζω πως τα δάκρυά τους, όταν έφευγα, προέρχονταν από τη λύπη τους, γιατί άφηνα το δωματιάκι μας και έβγαινα έξω στην παγωνιά· για μας εκεί κάτω, ό,τι βρίσκεται έξω από το δωματιάκι είναι παγωνιά· έπρεπε να παλέψω σε μεγάλα ξένα δωμάτια με μεγάλους ξένους ανθρώπους. Κι αυτό δε θα γινόταν για τίποτα άλλο παρά μόνο για το ψωμί μου, που στο κάτω κάτω της γραφής το είχα εξασφαλισμένο και κει που ζούσαμε οι τρεις μας. Ίσως να μην ξαφνιαστούν καθόλου, σα γυρίσω, και μόνο για μένα θα χύσουν μερικά δάκρυα, κλαίγοντας τη μοίρα μου. Όταν θα σε δουν, θα καταλάβουν πως η φυγή μου εκείνη μας βγήκε σε καλό. Θα γίνουν ευτυχισμένες, αφού θα αποκτήσουμε έναν άντρα βοηθό και προστάτη, και θα χαρούν πάρα πολύ για το μυστικό μας, και χάρη σ' αυτό θα δεθούμε πολύ πιο

στενά από ό,τι πρώτα. Έλα, σε παρακαλώ, έλα μαζί μας! Για σένα δε θα δημιουργηθεί καμιά υποχρέωση, δε θα δεθείς εσύ με το δωματιάκι μας, όπως είμαστε εμείς δεμένες. Σαν έρθει η άνοιξη και βρεις κάποια άλλη στέγη, κι αν δε θέλεις να μείνεις μαζί μας, τότε μπορείς να φύγεις, με τον όρο φυσικά πως θα το κρατήσεις μυστικό και δε θα μας προδώσεις, γιατί αλλιώς αυτό θα σημαίνει την τελευταία μας ώρα στο Χέρενχοφ· έπειτα, όσο θα μένεις μαζί μας, πρέπει να είσαι προσεχτικός, να μην πηγαίνεις πουθενά, αν βλέπουμε εμείς πως είναι επικίνδυνη μια έξοδος, και γενικά να δέχεσαι τις υποδείξεις μας· κατά τα άλλα δε δεσμεύεσαι με τίποτα, θα είσαι απόλυτα ελεύθερος κι η δουλειά, που θα μας κάνεις, καθόλου κουραστική. Μη φοβάσαι λοιπόν, θα έρθεις;» «Πόσο καιρό έχουμε ως την άνοιξη;» ρώτησε ο Κ. «Ός την άνοιξη;» επανέλαβε η Πέπη. «Εδώ ο χειμώνας κρατάει πολύ, πάρα πολύ, είναι μονότονος. Εμείς όμως εκεί κάτω είμαστε ασφαλισμένες από το χειμώνα, δεν έχουμε κανένα παράπονο. Φυσικά, κάποτε φτάνει η άνοιξη και το καλοκαίρι· υποθέτω πως κι αυτά έχουν την ώρα τους. Αυτή τη στιγμή που σκέφτομαι την άνοιξη και το χειμώνα, νομίζω πως είναι εποχές πολύ σύντομες, να, σα να μην κρατάνε πάνω από δυο μέρες· ακόμα και τότε όμως, και την πιο όμορφη μέρα, καμιά φορά χιονίζει».

Τη στιγμή εκείνη άνοιξε η πόρτα. Η Πέπη ταράχτηκε λίγο, η σκέψη της βρισκόταν πολύ πιο μακριά από την μπιραρία· πάντως δεν ήταν η Φρίντα, αλλά η Ξενοδόχα. Έκανε πως ξαφνιασθηκε, σαν είδε ακόμα τον Κ. στην αίθουσα. Ο Κ. δικαιολογήθηκε λέγοντας πως την περιέμενε και συνάμα την ευχαρίστησε για τη φιλοξενία. Η Ξενοδόχα όμως δεν κατάλαβε γιατί την περιέμενε ο Κ., που πάλι της εξήγησε πως σκέφτηκε μήπως ήθελε να του μιλήσει· αν αυτό ήταν σφάλμα του, ζητούσε συγγνώμη· πάντως ήταν ώρα να φεύγει, γιατί είχε αφήσει μόνο του το σχολείο, όπου ήταν επισιτάτης· οι χθεσινές ακροάσεις έφταιγαν για όλα, μια που αυτός δεν ήξερε καλά απ' αυτά και ποτέ άλλοτε δε θα προξενούσε τέτοια αναστάτωση και ενόχληση στην Ξενοδόχα, όπως έγινε χτες. Υποκλίθηκε, έτοιμος να φύγει, ενώ η Ξενοδόχα τον κοίταξε ονειροπαρμένη. Αυτή η ματιά της κράτησε τον Κ. περισσότερο από ό,τι ήθελε. Του χαμογέλασε λίγο, και σαν είδε κατάπληκτο τον Κ., ξύπνησε κάπως· ήταν σα να περιέμενε μια απάντηση στο χαμόγελό της και σα δεν ήρθε αυτή, ζωήρεψε λιγάκι. «Νομίζω πως χτες είχες το θράσος να πεις κάτι για το φό-

ρεμά μου». Ο Κ. δε θυμόταν. «Δε θυμάσαι; Τότε λοιπόν δεν είναι μόνο θράσος αλλά εκ των υστέρων γίνεται και δειλία». Ο Κ. δικαιολογήθηκε λέγοντας πως χτες, εξαιτίας της κούρασης, πιθανό να είχε πει καμιά ανοησία, αλλά δε θυμόταν πια. Όμως τι μπορούσε να πει για το φόρεμά της; Μόνο πως ήταν το πιο όμορφο που είχε δει ποτέ. Άλλωστε δε θυμόταν να είχε δει ξενοδόχα, κατά τη διάρκεια της δουλειάς, με τόσο ωραίο φόρεμα. «Σταμάτα τα σχόλια!» είπε γρήγορα η ξενοδόχα. «Από σένα δε θέλω να ακούσω λέξη για ρούχα. Τα φορέματά μου δε σε αφορούν και σου απαγορεύω να μιλάς γι' αυτά». Ο Κ. υποκλίθηκε για δεύτερη φορά, πηγαίνοντας στην πόρτα. «Τι εννοείς» φώναξε πίσω του η ξενοδόχα, «όταν λες πως ποτέ σου δεν είδες ξενοδόχα, κατά τη διάρκεια της δουλειάς, να έχει τόσο όμορφο φόρεμα; Τι σημαίνουν όλα αυτά τα ανόητα σχόλια; Απλούστατα είναι εξ ολοκλήρου ανοησίες. Τι εννοείς λοιπόν με αυτό;» Ο Κ. γύρισε και παρακάλεσε την ξενοδόχα να μη θυμώνει. Φυσικά, η παρατήρησή του ήταν ανόητη, γιατί οπωσδήποτε δεν ήξερε τίποτα για φορέματα. Αυτός από τη θέση του, κάθε φόρεμα καθαρό και χωρίς μπαλώματα το θεωρούσε πολυτέλεια. Μόνο η εμφάνιση της κυρίας ξενοδόχας τον είχε ξαφνιάσει εκεί στο διάδρομο, μέσα στη νύχτα κι ανάμεσα σε κείνους τους μισόγυμνους άντρες, με μια τόσο όμορφη φορεσιά· αυτό ήταν όλο. «Έτσι ε;» είπε η ξενοδόχα, «να που θυμήθηκες αυτό που είπες χτες και μάλιστα το λες συμπληρωμένο με μια ακόμα ανοησία. Αλήθεια λοιπόν, δεν έχεις ιδέα από φορέματα. Σου το ζητάω σοβαρά, να αποφεύγεις στο εξής τις κρίσεις για τις πολυτελείς ή ακατάλληλες φορεσιές. Κι άκου να σου πω...» Εδώ σταμάτησε κι έδειξε σαν να ανατριχιάζει. «Άκου λοιπόν, δεν έχεις καμιά δουλειά να κρίνεις τα φορέματά μου, με όποιον τρόπο. Το άκουσες;» Ο Κ. αμύλητος ετοιμάστηκε πια να αναχωρήσει· η ξενοδόχα όμως πάλι τον ρώτησε: «Πού έμαθες εσύ για φορέματα;» Ο Κ. σήκωσε τους ώμους, λέγοντας πως δεν ήξερε τίποτα. «Ωραία λοιπόν, δεν ξέρεις τίποτα» φώναξε η ξενοδόχα, «τότε ούτε να κάνεις πως ξέρεις. Έλα στο γραφείο να σου δείξω κάτι· έτσι πιστεύω πως θα σταματήσεις να κάνεις με τέτοιο θράσος τις παρατηρήσεις σου». Τον προσπέρασε και βγήκε από την πόρτα. Η Πέπη έτρεξε προς τον Κ. με την πρόφαση πως ήθελε να ταχτοποιήσει το λογαριασμό· αμέσως έκαναν το σχέδιό τους που ήταν εύκολο, γιατί ο Κ. ήξερε καλά την αυλή με τη μεγάλη πόρτα που έβγαζε στο σοκάκι

δίπλα στη μεγάλη αυλόπορτα ήταν ένα πορτάκι, όπου από πίσω θα τον περίμενε η Πέπη μετά μια ώρα περίπου· θα άνοιγε μόλις θα ακούγονταν τρία χτυπήματα.

Το γραφείο βρισκόταν απέναντι στην πιραριά· η ξενοδόχα γρήγορα βρέθηκε μέσα στο φωτισμένο χώρο και κοίταζε ανυπόμονα προς τη μεριά του Κ. Μόνο ο προθάλαμος τους χώριζε κι έπρεπε να τον διασχίσει. Υπήρχε όμως ακόμα ένα εμπόδιο· στον προθάλαμο βρισκόταν ο Γκέρστεκερ κι ήθελε να πει κάτι στον Κ. Δεν ήταν εύκολο να ξεφύγεις από τον Γκέρστεκερ· η ξενοδόχα τον πλησίασε και τον μάλωσε για την αδιακρισία του. «Ε, πού πας, πού πας;» ακούστηκε να φωνάζει απεξω ο Γκέρστεκερ, ακόμα κι όταν έκλεισε η πόρτα και τα λόγια του έσμιγαν άσχημα με στεναγμούς και βηξίματα.

Το δωμάτιο ήταν μικρό και πολύ ζεστό. Κολλητά στον τοίχο, καθώς έμπαινες, υπήρχε ένα γραφείο, απέναντι ένα μεταλλικό χρηματοκιβώτιο και στους άλλους δυο τοίχους μια ντουλάπα κι ένα ντιβάνι. Τον περισσότερο χώρο τον έπιανε η ντουλάπα· το μήκος της κάλυπτε όλο τον τοίχο, ενώ με το πλάτος κάλυπτε μεγάλο χώρο του δωματίου· είχε τρεις συρτές πόρτες που άνοιγαν διάπλατα. Η ξενοδόχα έδειξε το ντιβάνι, θέλοντας προφανώς να πει στον Κ. πως έπρεπε να καθίσει εκεί· η ίδια κάθισε στην περιστροφική πολυθρόνα του γραφείου. «Μήπως ξέρεις ραπτική;» τον ρώτησε. «Όχι» απάντησε ο Κ. «Αλήθεια, τι είσαι;» «Χωρομέτρης». «Τι είν' αυτό;» Ο Κ. της εξήγησε, αλλά φαίνεται πως η εξήγηση της προκάλεσε χασιμουρητά. «Κρύβεις την αλήθεια. Γιατί δε λες την αλήθεια;» «Ούτε κι εσύ λες την αλήθεια». «Εγώ; Αρχίζεις πάλι τα σχόλια με το γνωστό σου θράσος. Κι αν ακόμα δεν είπα την αλήθεια, πρέπει να σου δώσω εξηγήσεις; Και γιατί λοιπόν δε λέω την αλήθεια;» «Δεν είσαι μόνο ξενοδόχα, όπως φαίνεσαι». «Να, λοιπόν! Για κοιτάξτε, τι ανακαλύψεις κάνει! Και τι είμαι; Σου το λέω και πάλι, το θράσος σου δεν έχει όρια». «Δεν ξέρω τι ακριβώς είσαι· βλέπω μόνο πως παρουσιάζεσαι σαν ξενοδόχα και συνάμα φοράς φορέματα που δεν ταιριάζουν σε ξενοδόχα· αυτά τα φορέματα, από ό,τι ξέρω, καμιά άλλη δεν τα φοράει στο χωριό». «Ορίστε που φτάσαμε σ' αυτό που θέλαμε. Όπως βλέπω δεν μπορείς να το κρατήσεις μέσα σου· ίσως να μην είσαι διόλου θρασύς, αλλά απλώς ένα παιδί, που έχει μέσα του μια κάποια ανοησία και δεν μπορεί να την κρύψει. Πες μου λοιπόν, τι ιδιαίτερο έχουν τα φορέματά μου;» «Αν σου το πω, θα θυμώ-

σεις». «Καθόλου! Θα γελάσω οπωσδήποτε· θα 'ναι καμιά παιδική ανοησία. Τι είναι λοιπόν αυτά τα φορέματά μου;» «Αφού επιμένεις, θα σου το πω. Είναι καμωμένα από ακριβό και καλό ύφασμα, αλλά η μόδα είναι περασμένη· είναι φορέματα παλιά, μεταποιημένα και εξεζητημένα· δεν ταυριάζουν στην ηλικία σου, ούτε στο παρουσιαστικό σου, και φυσικά ούτε στη θέση σου. Όλα αυτά με εντυπωσίασαν εδώ και μια βδομάδα περίπου, στον προθάλαμο που σε είδα». «Έτσι λοιπόν! Η μόδα είναι περασμένη κι αταίριαστη. Και τι άλλο είπες; Μα πώς μπορείς να λες αυτά τα πράγματα;» «Τα βλέπω μόνος μου, χωρίς να χρειάζεται να έχω ειδικές γνώσεις». «Εσύ μπορείς να βλέπεις χωρίς καμιά δυσκολία· ούτε χρειάζεται να ρωτήσεις, ξέρεις αμέσως ποια είναι η μόδα. Κατά συνέπεια μου είσαι απολύτως απαραίτητος, γιατί μου αρέσουν πολύ τα ωραία φορέματα. Τι θα μου πεις λοιπόν, αν σου πω πως ολόκληρη αυτή η ντουλάπα είναι γεμάτη φορέματα;» Τράβηξε τότε τις συρτές πόρτες και φάνηκαν όλα τα φορέματα, το ένα κοντά στο άλλο· γέμιζαν ολόκληρη τη ντουλάπα στο μήκος και το πλάτος. Τα ρούχα ήταν κυρίως σκούρα, γκριζα, καφέ και μαύρα κι όλα ήταν κρεμασμένα και ταχτοποιημένα με πολλή φροντίδα. «Αυτά λοιπόν είναι τα φορέματά μου, όλα περασμένης και εξεζητημένης μόδας, όπως ακριβώς το είπες. Τα φορέματα όμως αυτά είναι όσα δε χωράνε στο δωμάτιό μου· εκεί έχω άλλες δυο μεγάλες ντουλάπες, γεμάτες φορέματα. Τα έχασες λοιπόν;» «Όχι, τα περίμενα όλα αυτά. Άλλωστε σου είπα πως δεν είσαι μόνο ξενοδόχα, αλλά κάτι άλλο επιδιώκεις». «Επιδιώκω μόνο το όμορφο ντύσιμο κι εσύ πάντως φαίνεσαι ένα ανόητο παιδί ή ένας κακός άνθρωπος, ακόμα κι επικίνδυνος. Εμπρός τώρα πήγαινε!» Ο Κ. βρισκόταν ήδη στον προθάλαμο, ενώ ο Γκέροστεκερ τον έπιανε από το μανίκι. Η ξενοδόχα του φώναξε τότε από πίσω του: «Αύριο θα ψωνίσω ένα καινούργιο φόρεμα, ίσως σε ζητήσω».

Ο Γκέροστεκερ χειρονομούσε θυμωμένα, σα να 'θελε να κάνει την ξενοδόχα από μακριά να σωπάσει, γιατί τον ενοχλούσε, τη στιγμή που έλεγε στον Κ. να τον ακολουθήσει. Στην αρχή δεν του είπε το λόγο κι ούτε έδειξε κανένα ενδιαφέρον για την αντίρρηση του Κ., καθώς του έλεγε πως έπρεπε να επιστρέψει στο σχολείο. Κι όταν ο Κ. άρχισε να φωνάζει, επειδή τον έσερνε σχεδόν με τη βία, του εξήγησε ο Γκέροστεκερ πως δεν υπήρχε λόγος να ανησυχεί· ότι χρειαζόταν θα το 'βρισκε στο σπίτι του κι έτσι μπορούσε να αφήσει

τη θέση του επιστάτη, μόνο που έπρεπε να κάνει γρήγορα, γιατί τον περιμένε ολόκληρη τη μέρα κι η μητέρα του δεν ήξερε πού βρισκόταν. Ο Κ. άρχισε σιγά σιγά να υποχωρεί και τον ρώτησε για ποιο λόγο ήθελε να τον πάρει στο σπίτι του. Ο Γκέρστεκερ του απάντησε αόριστα, λέγοντάς του πως τον ήθελε για να τον βοηθάει στο στάβλο, μια που ο ίδιος είχε άλλες δουλειές. Αλλά ο Κ. έπρεπε να πάψει να αντιστέκεται και να μην του δημιουργεί άλλα προβλήματα. Αν ήθελε μεροκάματο, θα το 'βρισκε κι αυτό κοντά του. Ο Κ. ξαφνικά σταμάτησε, παρ' όλο που τον τραβούσε ο Γκέρστεκερ. Είπε πως δεν είχε ιδέα από άλογα. Ο Γκέρστεκερ του απάντησε πως αυτό δεν είχε σημασία και χτυπούσε τα χέρια του φανερά ενοχλημένος, για να κάνει τον Κ. να προχωρήσει. «Ξέρω γιατί θέλεις να με πάρεις στο σπίτι σου» του είπε τελικά ο Κ. Ο Γκέρστεκερ δεν μπορούσε να ξέρει τι ακριβώς εννοούσε ο Κ. «Θέλεις κάτι να πω για σένα στον Ερλάνγκερ». «Ασφαλώς γι' αυτό σε θέλω» είπε ο Γκέρστεκερ. «Αλλιώς τι θα σε έκανα;» Ο Κ. γέλασε, του έδωσε το χέρι και αφέθηκε να τον οδηγήσει στο σκοτεινό δρόμο.

Στο μικρό σπίτι του Γκέρστεκερ, η κάμαρα ήταν αμυδρά φωτισμένη από τη φωτιά στο τζάκι κι από ένα μικρούτσικο κερί, όπου στο φως του κάποιος, ζαρωμένος σε μια γωνιά, κάτω από τα λοξά δοκάρια της στέγης, εκεί που προεξείχαν, διάβαζε ένα βιβλίο. Ήταν η μητέρα του Γκέρστεκερ που έδωσε στον Κ. το τρεμάμενο χέρι της και του είπε να καθίσει δίπλα της· μιλούσε με μεγάλη προσπάθεια, δύσκολα μπορούσε κανείς να την καταλάβει, αλλά αυτό που έλεγε (τέλος του χειρόγραφου).

ΤΕΛΟΣ

Μορφή δεύτερη

Τώρα ο Γκέρστεκερ σκέφτηκε πως επιτέλους είχε φτάσει και γι' αυτόν η ώρα. Μολονότι αυτός ήταν που τόσο καιρό προσπαθούσε να συναντήσει τον Κ., άρχισε τη συνομιλία αρκετά απότομα, αλλά μάλλον δεν μπορούσε να κάνει κι αλλιώς. «Βρήκες δουλειά;» τον ρώτησε. «Ναι» απάντησε ο Κ. «Και πολύ καλή δουλειά». «Πού;» «Στο σχολείο». «Μα, είσαι χωρομέτρης, έτσι δεν είναι;» «Σωστά, αλλά η δουλειά μου αυτή είναι προσωρινή· θα εργαστώ στο σχολείο, ώσπου να διοριστώ ως χωρομέτρης. Κατάλαβες;» «Ναι, θα αργήσει πολύ ο διορισμός;» «Όχι, όχι, μπορεί να γίνει από στιγμή σε στιγμή· χτες μάλιστα μίλησα γι' αυτό στον Ερλάνγκερ». «Στον Ερλάνγκερ;» «Ναι, αφού το ξέρεις· γιατί γίνεσαι ενοχλητικός; Φύγε λοιπόν κι άφησέ με ήσυχο!» «Πολύ ωραία, μίλησες με τον Ερλάνγκερ· είχα την εντύπωση πως ήταν μυστικό». «Δε θα σου έλεγα ποτέ τα μυστικά μου. Άλλωστε εσύ με έβρισες, τότε που ήμουν χωμένος μέσα στα χιόνια, έξω από την πόρτα σου». «Και όμως, εγώ μετά σε πήγα ως το Πανδοχείο της Γέφυρας». «Αυτό είναι αλήθεια και μάλιστα δε σε πλήρωσα. Πόσα λοιπόν θέλεις;» «Σου περισσεύουν χρήματα; Πληρώνεσαι καλά στο σχολείο;» «Αρκετά». «Ξέρω μια θέση, όπου θα πληρώνεσαι καλύτερα». «Μαζί σου μάλλον, στα άλογα του στάβλου. Όχι ευχαριστώ». «Ποιος σου το είπε;» «Από χτες το βράδυ τριγυρίζεις εδώ για να με πιάσεις». «Κάνεις λάθος». «Αν κάνω λάθος, τόσο το καλύτερο». «Ναι, μόλις τώρα που σε είδα σε μια φριχτή κατάσταση, εσένα, ένα χωρομέτρη, μορφωμένο άνθρωπο, με ξεσκισμένα και βρόμικα ρούχα, χωρίς γούνα, σε αξιοθρήνητη κατάσταση, χωρίς κανένα στήριγμα, μόνο δεμένο με τη φτωχή Πέπη που μάλλον αυτή

σε τρέφει, τώρα μόλις θυμήθηκα αυτό που μου είπε κάποτε η μητέρα μου: αυτόν τον άνθρωπο δεν πρέπει να τον αφήσουμε να καταστραφεί». «Πολύ σωστή κουβέντα. Γι' αυτό ακριβώς δε θα έρθω μαζί σου».

«Η πεποίθηση είναι σαν τη λαιμητόμο: το ίδιο
ανάλαφρη, το ίδιο βαριά».

ISBN 960-8359-23-6



9 789608 359239